תנ״ך · דרשות ודרושים · לוח ארז

לוח ארז חלק ב

רבי יצחק קונשטאט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לוח ארז חלק ב

רבי יצחק קונשטאט

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לוח-ארז-חלק-ב/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

לוח ארז על פרשת ויקרא 4
לוח ארז על פרשת צו 16
לוח ארז על פרשת שמיני 26
לוח ארז על פרשת תזריע 42
לוח ארז על פרשת מצורע 53
לוח ארז על פרשת אחרי מות 58
לוח ארז על פרשת קדושים 65
לוח ארז על פרשת אמור 77
לוח ארז על פרשת בהר 89
לוח ארז על פרשת בחקתי 98
לוח ארז על פרשת במדבר 109
לוח ארז על פרשת נשא 116
לוח ארז על פרשת בהעלותך 131
לוח ארז על פרשת שלח לך 145
לוח ארז על פרשת קרח 163
לוח ארז על פרשת חוקת 177
לוח ארז על פרשת בלק 193
לוח ארז על פרשת פנחס 206
לוח ארז על פרשת מטות 220
לוח ארז על פרשת מסעי 237
לוח ארז על פרשת דברים 245
לוח ארז על פרשת ואתחנן 255
לוח ארז על פרשת עקב 271
לוח ארז על פרשת ראה 288
לוח ארז על פרשת שופטים 307
לוח ארז על פרשת כי תצא 326
לוח ארז על פרשת כי תבוא 351
לוח ארז על פרשת נצבים 366
לוח ארז על פרשת וילך 387
לוח ארז על פרשת האזינו 396
לוח ארז על פרשת וזאת הברכה 415

לוח ארז על פרשת ויקרא

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. בילקוט יכול דיבר עמו לצורך משה ת"ל לאמר שלא דיבר עמו אלא לצורך ישראל, כי מרע"ה זכה למעלה גדולה שדיבר עמו ה' פה אל פה ואמנם אף שהי' מבחר האנושי בכ"ז באשר הוא אדם עפר מן האדמה הלא נאמר כי לא יראני האדם וחי ע"כ לא הי' באפשרותו להגביה עוף למעלה רמה ונשגבה כזו אם לא שיד ה' עשתה זאת להרימו לנטלו ולנשאו למעלה מעלה בשביל שהוצרך להיות אמצעי עומד בין ה' ובין קהל עדתו להשמיע לעם ה' חוקי אלקים ותורותיו ע"כ משה זכה לזכות את הרבים לדבר עם ה' פה אל פה מה שלא זכה עוד איש זולתו כמ"ש ולא קם עוד נביא כמשה, וארז"ל בפ' לך רד וגו' רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, והנה קריאה היא למרחוק ודיבור הוא לקרוב פא"פ וז"ש ויקרא אל משה, למשה בעצמו אף שהי' רם ונשא וגבה למאוד בכ"ז לא הי' ראוי אלא שהש"י יקרא אליו מרחוק, ומה שהי' וידבר ה' אליו מאהל מועד דיבור פה אל פה הסיבה היא לאמר כדי שיוכל לומר לישראל דברי אלקים חיים.

וז"כ הדרוש יכול דיבר עמו לצורך עצמו שמדרגת מרע"ה בעצמו גרמה לו את הכבוד הזה ת"ל לאמר שלא דיבר עמו אלא לצורך ישראל כדי לזכותם וע"כ דיבר עמו פא"פ:

ויקרא אל משה. במדרש. זש"ה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת יש לך אדם שיש לו כסף וזהב ואין בו דעת מתלא אמרין דעה חסרת מה קנית ולפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו שכולם הביאו נדבתם למשכן והוא לא הביא א"ל הקב"ה שלך חביבה משלהם שמכולם לא דברתי אלא עמך שנאמר ויקרא אל משה. הכוונה כי ארז"ל ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה.

כי אהבת ריעים הוא יסוד מוסד אמונתנו ומזה יבוא לקיום כל התורה כולה כי אם אוהב את רעהו מכ"ש שיאהב את עצמו וריעו היא נשמתו האצולה ממרומים לתת לה די מחסורה אשר יחסר לה מצות ומעש"ט. ע"כ מצינו באותו גר שבא לפני שמאי וא"ל גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה על רגל אחת. היינו שלא רצה לטרוח הרבה בקיום המצות ע"כ דחפו באמת הבנין שבידו. שכפי שמדד הוא את בנין תוה"ק אין זה מן המדה לקיים את התורה מבלי שיקבל עליו עול תורה ומצות בא לפני הלל וא"ל דעלך סני לחברך לא תעביד שיגמול טוב וחסד עם כל אדם וע"י שיתעסק בג"ח עם אחרים מכ"ש שיגמול חסד להאי אכסנאי דאית לי' בגו ביתו היא נשמתו. וזה כוונת אמרם ז"ל גדולה ג"ח יותר מן הצדקה שג"ח בין בגופו בין בממונו בגופו ר"ל בעצמו שאם גומל חסד לאחרים גם לעצמו ולגופו ולנשמתו יגמול חסדים טובים. ועפ"ז י"ל מארז"ל אחרי ה'

אלקיכם תלכו וכי אפשר להלך אחרי הקב"ה אלא תדבק במדותיו מה הוא גו"ח מלביש ערומים וקובר מתים אף אתה כן. עפ"י המשל הידוע פעם בא מוכיח לקהלה אחת אשר מתחלה בימי אבותיהם היו יראים ושלמים ובניהם אחריהם עזבו מעשה אבות. ויאמר להם שיש לו משפט עם הש"י ובהגיעו למקום א' שהם רעים וחטאים מעולם והושיב את אקרו"ט שהם יחתכו את דינו השיבו לו רצוננו לעשות רצונך אולם בתחלה צריכים אנו לידע מקום מושב הבעל דין שלך למען נוכל להזמינו לדין כנהוג ואנו שלא ידענו מעולם מהקב"ה לא ידענו ג"כ אי' מקומו ואין לאל ידינו לחתוך את דינך. גם בהגיעו לקהל יראים ושלמים ובטח שהם לא ישיבו לו כן אחרי שיודעים את רבונם אבל גם הם ענו אמת שאנו יודעים את מקומו של הש"י אבל אנו יראים מפניו והאיך נוכל לדון את התקיף ממנו. ועתה בהגיעי לקהלה כזו שאתם יודעים מקומו של הקב"ה יען שגדלתם על ברכי התורה ואעפ"כ אין אתם יראים ממנו ע"כ פניתי אליכם שאתם בודאי תחרצו את משפטי. ע"כ המשל. ולפ"ז יומלק שיש מקומות שעדיין לא הי' שם הקב"ה שלא הכירו עדיין את הבורא ית' (ועיי' מ"ש לעיל פ' חיי שרה בביאור המאמר באברהם נאמר התהלך לפני ובנח את האלקים התהלך) ויש ג"כ מקום אשר כבר הי' שם הש"י מתחלה שהיו יראים מפניו ואח"כ עזבוהו ונזורו אחור כמובא במשל. וזהו נקרא אחרי ה'. ר"ל שהי' שם אהל שכינתו ית' בתחלה אלא שכבר עזבה את מקומה. וזהו שאלתם וכי אפשר להלך אחרי הקב"ה. ר"ל וכי במקום אשר עזבו את ה' העוד להם תקוה ותרופה למכתם כי עוד ישובו לבצרון אסורי התקוה. ואולם כפי שאמרנו כי הדבוק עכ"פ במדת גמ"ח יבוא ללמוד עי"ז לגמול חסד גם לנפשו העלובה כמאמר דעלך סני לחברך לא תעביד. ע"כ שפיר השיבו אלא הדבק במדותיו מה הוא גו"ח וע"י שאתה מורגל לגמול חסד יש לך תקוה שתצמיח ישועה גם אם כבר הלכת אחר ה' כנ"ל. וע"כ נקראת חברה דגו"ח חברה קדישא. להורות שע"י שגומלים חסדים לסוף קדוש יאמר להם. וז"ש רז"ל התורה תחלתה ג"ח שנאמר ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור ולבישם וסופה ג"ח דכתיב ויקבור אותו בגי והוא כפי דברינו שע"י גמ"ח יבוא לידי תורה וגם אם ח"ו עזב את התורה מ"מ אם נשאר עדיין גמ"ח בידו יש תקוה שישוב ג"כ לשמירת התורה. וז"ש תורה תחלתה ג"ח שיתחיל לגמול חסד עם אנשים ועי"כ יבוא לתורה כי יגמול חסד גם עם נפשו. ואפשר לרמז כי ארז"ל שהנשמה נקראת אשתו של ארם כמ"ש משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. וארז"ל בתורתו של ר"מ הי' כתיב כתנות אור בא'. ושניהם צדקו יחדיו. כי הלבושים של הנשמה הם המצות ומעש"ט והיינו ע"י ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור היינו ג"ח בממון עי"כ יבוא ג"כ לעשות לאדם ולאשתו הוא הגוף והנשמה כתנות

אור והם המצות ומעש"ט. וסופה ג"ח היינו ג"כ כנ"ל שאם ח"ו עזב את התורה והגיע כבר לסופה עכ"פ יחזיק בגמ"ח ועי"כ יקבל עליו עול תורה מחדש. ויש לפרש בזה מ"ש במגלת אסתר משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים וקבל היהודים את אשר החלו לעשות. ונדחקו המפרשים על אומרו וקבל לשון יחיד שהיל"ל וקבלו היהודים.

אבל באמת מרדכי ואסתר ראו כי רבים באותו הדור עזבו את ה' וכבר הלכו אחרי ה' כנ"ל. שנהנו מסעודתו של אחשורוש והשתחוו לצלם. והבינו שבהכביד עליהם עול התורה מחדש לא ירצו לקבלה כי לא הורגלו באלה. ע"כ בחכמה יסדו מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים שהוא מצות ג"ח. והתורה אחרי שתחלתה ג"ח יבואו לקבל התורה מחדש. ועשו כמו שעשה הלל עם הגר שא"ל ואהבת לרעך כמוך כנ"ל. והנה ע"י ג"ח נעשו כל ישראל כאיש אחד חברים ועי"ז אמר ומתנות לאביונים עי"כ וקבל היהודים לשון יחיד שכל ישראל כאיש אחד נחשבו כמ"ש ויחן שם ישראל שפירשו כאיש אחד בלב אחד. ואמנם ג"ח בגוף וממון הוא רק מעלה ראשונה ובזה התחילו לעלות מעלה בדרך הקודש. והוא אומרו את אשר החלו לעשות. וי"ל בזה מה שדרשו קימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר היינו התורה ודרשו ג"כ קיימו למעלה מה שקבלו למטה וכבר העירו התוס' בסתירת דרשות אלו. ולהנ"ל יש ב' מיני ג"ח א' הוא ג"ח בממונו והוא למטה במדרגה ויש ג"כ ג"ח גדולה וטובה הימנו והוא ג"ח לעצמו שגומל נפשו איש חסד. והנה משלוח מנות ומתנות לאביונים הוא רק בממונו אבל הם קבלו ג"כ עליהם לעשות גם ג"ח המעולה והוא ג"ח בנפשו. וזהו קיימו למעלה היינו ג"ח העליונה כמו שקבלו למטה הוא ג"ח בממון שהוא למטה הימנה. ועי"כ קיימו מה שקבלו כבר היא התוה"ק כי התורה תחלתה ג"ח כנ"ל. ולפ"ז ב' הדרשות לאחדים הם. ואחרי שאמרנו כי כל עיקר ג"ח בא שעי"כ יגמול חסד גם לנפשו ויקיים התורה והמצות בשלימות. דעת לנבון נקל שאם אמנם כל ישראל הוצרכו לנדב למשכן למען שע"י ג"ח הלז יבואו עוד לג"ח המעולה לגמול טוב עם נפשם. אבל מרע"ה אשר כבר הגיע למעלה עליונה לא הוצרך כ"כ לג"ח ולא הוצרך הוא לנדב. וזהו כוונת נושא המדרש שהתחלנו והרי הוא כמבואר:

הוספתי לפרש מאז"ל כיון שנפל הגורל על ירח אדר שמח המן ואמר הוא ירח שמת בו משה רבן והוא לא ידע שבז' באדר מת ובז' באדר נולד וכבר כתבנו במק"א ביאור מאמר זה שדקדק בו היע"ד הלא רק מלידתו לא ידע אבל זמן מיתתו ידע. ועוד דהול"ל איפכא שבז' נולד ובז' מת. וכעת נ"ל אחרי כי תצלנה אזנינו לשמועה באה ופלצות אחזתנו כי נשבה ארון אלקים ולוקח אדוננו מעל ראשינו ה"ה הגאון האמיתי רשכבה"ג מו"ה יוסף

שאול הלוי נאטאנ, זאהן זצוק"ל אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל. ויש לקונן עליו קינת דהע"ה על שאול איך נפל גבורים כי הי' גבור בתורה ולא הניח אחריו כמותו. ויאבדו כלי מלחמה מלחמתה של תורה אשר בהם גבר והצליח ועשה חיל. וכמי שנאמר בשאול בחיר ה' אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה היינו בשביל שאתה עניו וקטן בעיניך עי"כ ראש שבטי ישראל אתה. וכמו שנאמר בפרשתנו ויקרא א' זעירא להורות על ענותנותי של מרע"ה. כמו כן רבינו הנספד במקום גדולתו אתה מוצא ענותנותו. הכי נקרא שמו שאול כי שאול הי' לה' כל הימים וגם שאלו בתורתו מקצות הארץ. והנה אף שבודאי פטירת צדיק עושה רושם מ"מ לטובה יזכר שמו שמיתתו תוכל לפעול טובה לנו. הא' כי החי יתן אל לבו כי יראה חכמים ימותו והב' לפי הנ"ל שע"י שגומלים אנו חסדים עם הנפטר עי"כ נבוא ג"כ לגמול חסר בגופנו ולנפשנו כנ"ל. ובזה י"ל דברי הירושלמי פ"ג דבכורים אר"י הלין דקמין מקמי מיתא לא מן קמי מיתא הן קמין אלא מפני גומלי חסדים. והוא עפמ"ש ויקם אברהם מעל פני מתי כי המיתה היא התעוררת לתשובה וזהו ויקם אברהם שהקים א"ע לעלות למעלה בדרך הקודש ע"י מתו.

ולהנ"ל יש שני התעוררות לתשובה ע"י מיתה הא' כפשוטו כי החי יתן אל לבו שסוף כל אדם למות ועתיד ליתן דין וחשבון. והשנית שע"י שגומל חסד עם חבירו יוסיף לגמול חסד עם נפשו וגופו. וז"ש הלין דקמין מקמי מיתא היינו שהן קמין ומתעוררין לחזור בתשובה לא רק מן קמי מיתא הן קמין לא זו בלבד התעוררותם שרואים סוף כל האדם כ"א מפני גומלי חסדים. ר"ל שע"י שגומלים חסד איש לרעהו עי"כ הם קמין ומתעוררין לגמול חסד גם עם נפשם. וזהו לא ידע שבז' באדר מת משה אבל כיון שמיתתו היתה התעוררות לתשובה משני פנים הנ"ל א"כ בז' באדר תו נולד עוד הפעם אחרי מיתתו וזה תהי נחמתנו. (כ"ז מדרוש לז' אדר שנת תרל"ה לפ"ק). ואמרתי עוד בדרוש לז' אדר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. הנה במקרא קודש הזה יש לרמז חובותינו היום אשר עלינו בכפלים לזכור את יום מיתת רבינו ספרא רבא דישראל ולדבר ממצות גמ"ח דחס"ק אשר ע"ז נתיסדה. כי ארז"ל פ"ק דברכות לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר אי אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש ואי לאו יעסוק בתורה ואי לאו יזכור לו יום המיתה. באמת נרמזו בזה שלשה עמודי עולם שהם תורה עבודה ג"ח. ובמדרש רמוזים שלשתן במקרא א' נהלת בעזך זו התורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן אל נוה קדשך זו עבודה שבמקדש נחית בחסדך זו ג"ח. ובאמת היינו הנך תלתא. יקרא ק"ש זו עבודה שבלב תפלה. ותורה הלא מפורש בהדיא יעסוק בתורה וג"ח זהו יזכור לו יום המיתה שהוא חסד של אמת. וזהו נרמז ג"כ בנושא דרושנו ויקרא חל משה כמו שאז"ל שלמד שם

תורה. וידבר ה' חליו זו מדת הרחמים וזהו ג"ח. מאהל מועד לאמר זו עבודת המקדש. והנה בימים הראשונים כשחרב המקדש קונן המקונן ואין לנו שיור רק התורה הזאת. אבל לעת כזאת הגענו שגם התורה אין לנו עוד שיור כי היא מונחת בקרן זוית. ואמרו במשנה סוף סוטה אין דורש ואין מבקש ואין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים כי בעוה"ר תפלתנו לעת כזאת אינה תפלה בכוונה רק כגוף בלי נשמה והנגשים אל ה' אצים לאמר כלה מעשך. ותורה ג"כ אין לנו כי אם אין גדיים אין תיישים. ולא נשאר לנו רק האחד והוא ג"ח. ואף שאחז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל ג"ח בכ"ז לעת כזאת אינו עומד רק על גמ"ח לבד. ויש להמליץ ע"ז עולם חסד יבנה.

היינו בזמן הזה העולם עומד בבניינו רק על חסד אחרי כי רופפו עמודי התורה והעבודה. והנה ג"ח למדנו מאבינו שבשמים כמו שאחז"ל מה הוא גו"ח וקובר מחים אף אתה כן. וע"י שהוא אבינו הרחמן אנו בניו דומים לו להיות רחמנים וגומלי חסדים כי כנפש האב נפש הבן. וז"ש המשנה אין דורש היינו דברי תורה. ואין מבקש זו תפלה ועבודה שהיא בקשה והשתפכות שיח לפניו ית'. ואין לנו להשען רק על אבינו שבשמים והיא מדת ג"ח שלמדנו ממדותיו של אבינו שבשמים ית"ש. וז"ש התורה סופה ג"ח שנאמר ויקבור אותו בגיא. ופירשתי אף שהגיעה העת שח"ו עתידה תורה שתשתכח מישראל ואומרים שבא קץ וסוף לתורה ח"ו. בכ"ז כל עוד שמדת גמ"ח חי' בקרבנו יש פתח תקוה לאחריתנו. ע"כ אם גם בימים הראשונים לא הי' החוב וההכרח כ"כ לעסוק בג"ח בגוף וממון אבל עתה בזמן הזה אשר רופפו עמודי התורה והעבודה החוב עלינו בכפלים להחזיק במעוז עמוד ג"ח כי אחרי שבעוה"ר תורה ועבודה אין לנו צריכים אנו להתאמץ ולהשתדל עם המתים כדי שעכ"פ נזכור שאדם סופו לעפר ובל יתגאה. וי"ל ע"ז מ"ש רשב"ג אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף כי אחז"ל משחרב בהמ"ק בטל השמיר כי בימים הראשונים הטובים הי' יכול האדם להכניע את יצרו ע"י ידיעתו שהוא תולעת ולא איש ונחנו מה אנוש אנוש עפר ואפר ומה יתגאה קרוץ מחומר. והנה השמיר הוא תולעת המשבר את האבן. וארז"ל יצה"ר דומה לאבן. ע"כ המליצו בצחות לשונם כי אף בזמן שהמקדש הי' קיים היתה הידיעה הזאת שאדם רמה ותולעה בכחה לשבר את אבן הטועים אבן מכשול זה יצה"ר אבל משחרב בהמ"ק בטל השמיר ר"ל הכח שהי' לתולעת לשבר לב האבן ולפוצץ סלע היצר סוכן בנו בטל ונאבד מאתנו ולא נשאר לנו לחבוש מכותינו ולרפוא חלייני חולי הנפש מהג' רפואות שמסרו לנו רז"ל בלשון חכמים מרפא יעסוק בתורה ויקרא ק"ש ויזכור לו יום המיתה רק האחרון שאינו חביב לנו. כי תורה מונחת בקרן זוית וק"ש קורין בלא כוונה כמאמר אין דורש ואין מבקש כנ"ל. ואין

לנו שיור רק זאת תורה לנו אדם כי ימות אם רואים אדם לקברות הובל וכל הבשר חציר. והנה האדם הוא עץ השדה אשר נקטף פתאום מן הארץ ביום פקודתו. וזו המליצה בדור הזה אין צרי ותחבושת (מלשון הצרי אין בגלעד) לחולי הנפש רק השרף הנוטף מעצי הקטף היינו הלימוד היוצא לנו אם ראינו אנשים הדומים לעץ השדה נקטפים ונכרתים בדמי ימיהם ח"ו ועזבו לאחרים חילם זה נותן לנו חיל להתגבר על יצה"ר. אבל באמת יש לנו לקוות שע"י החזקתנו בגמ"ח נתעורר ג"כ לעשות המצוות כבראשונה. כי שורש פורה ראש ולענה שאין מקיימים את התורה הוא ע"י הגאוה שמחשיבים עצמם לבעלי שכל ואנשי חכמה ומדע וסוברים בדעתם שהם חיים בזמן נאור. ואחרי שאין שכלם משיג רובי המצות הם פורקים עול. אכן אם עוסקים בג"ח של אמת שזה מזכיר אותנו מה אנו מה חיינו עפר רמה ותולעה אז לא יתגאו עוד ויכניעו צוארם לעול תורה. וז"ש במרע"ה והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה. סיפא דקרא הוא נתינת טעם על היותו עניו מאוד. כי הוא זכר תמיד את יום החריתו שילך מן הארץ אבל שאר אנשים אינם ענוים כ"כ יען אינם זוכרים אחריתם כ"א רק על פני האדמה בחשבם ששם ביתם לעולם. אבל ההתעסקות במתים יכניע את לב האדם לבל יתגאה ואז ישוב לקיים את כל המצות. וז"ש במדרש שה"ש אני ישנה מן המצות ולבי ער לגמילות חסדים הכוונה כנ"ל אף שאני ישן מן המצות בשביל הגאוה מ"מ ע"י גמ"ח אני מתעורר לקיימם כבראשונה. והנה השקלים שנאמר בהם העשיר לא ירבה והדל לא ימעוט המה מועילים ג"כ לבטל הגאוה מלב האנשים אחרי שהעשיר והדל חלק כחלק יתנו לצדקה למה יתגאה האחד על רעהו. והנה נאמר גאות אדם תשפילנו ודרשוהו חז"ל על המן. ושפל רוח יתמוך כבוד על ישראל. וז"ש רז"ל גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. אחרי שהמן בגובה אפו רנה למכור את ישראל בכסף הקדים שקליהם המורה על עניוות וכיון שהם ענוים שפלי רוח יתמכו כבוד וכל כלי יוצר עליהם לרעה לא יצלח ונהפוך הוא שגאוות המן תשפילנו הפוך רשע ואינו ובית צדיקים ישראל יעמוד לנצח. וז"ש כיון שנפל הגורל על ירח אדר שמח המן אמר הוא ירח שמת בו משה רבן ולא ידע שבז' באדר מת משה. ובז' אדר נולד משה היינו שהוא הי' סבור אחרי שמת בו מ"ר ובטל עמוד התורה יכלו ח"ו לנצח. אבל באמת ע"י מיתתו וסם גומלים חסד עמו להספידו מדי שנה בשנה ויש כאן גמ"ח שעושין עם המתים. עי"כ יתעוררו להחזיק ג"כ בעמוד התורה. וז"ש ע"י שמת משה נולד ג"כ כנזכר: ויקרא אל משה. במדרש. ר' תנחומא פתח יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת מתלא אמר דעה חסרת מה קנית דעה קנית חסרת מה חסרת ואף משה לא עלה עד שקראו

הקב"ה שנא' ויקרא אל משה. נ"ל עפמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וראז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו. נ"ל כי אם אחד אומר בפני רבים דבד מחכמות חיצוניות צריך שידע כי כחו רב ועצום בחכמה ההוא ויודע אותה על מתכונתה ורק אז יוכל להטיף מלתו בפני קהל ועדה. ואם לא כן יאמרו לו מה לך להתעשת ולענות על רב אשר גם לך אין ידוע הדבר על מתכונתו. לא כן אם אדם אומר לרבים דברי תורה ויראה חכמה ומוסר אז אם גם עדן לא בא רק אל שערי' ושקד רק על דלתות היכלה אם רק בלבו אש התורה והחכמה תוקד לא תכבה. נכון בטח יוכל לעמוד בשער בת רבים ולקרוא בקול גדול דברי תורה ולא ימעדו קרסוליו. וע"ז נאמר כי ה' יתן חכמה ואימתי מפיו דעת ותבונה. אם אנו אומרים רק הדעת והתבונה אשר מפיו יצאו היא תוה"ק. וז"ש באיוב כ"א האנכי לאדם שיחי ואם מדוע לא תקצר רוחי. ירצה וכי אדבר בדברים ארציים אל האדם הארציי. לא כן אלא אני בדברים אלקיים אדבר וע"כ אם גם קצרה רוחי ועדן לא באתי אל מדורי החכמה פנימה בכ"ז ואדברה בעדותיך ולא אבוש. והנה מי שעומד להורות לרבים דרכי ה' ורק לתכלית זה מגמתו לא למען בצע כסף ולא פנה אל רהבים ושטי כזב. אז דבריו בנחת עם הבריות ואז בודאי דבריו נשמעים באהבה רבה ובשמחה מאחר שאין רצונו להשתרר על האנשים השומעים. וזה הנקרא לומד תורה לשמה מאחר שאינו עושה אותה קרדום לחפור בה ועטרה להתגדל בה. לא כן מי שרוצה להשתמש בכתרה של תורה ולהכתיר זר כבוד ותהלה על ראשו. אז הרם המצנפת והסר העטרה ודבריו בלתי נשמעים כי יטילו האנשים בם דופי ויקוצו בתוכחתו על כי רצה להשתרר עליהם גם השתרר בחכמתו הגדולה ויאמרו לו לך רד מגדולתך. וז"ש במשנה דאבות ר"מ אומר בל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו' נקרא ריע אהוב אוהב את המקום אוהב את הבריו' וכו' ומקרבתו לידי זכות. הכוונה כנ"ל מאחר שהוא מלמד רק לשם כוונת התורה לא ירים ראש כנגדם להיות אדון ושר עליהם כ"א נקרא רק ריע אהוב אוהב את הבריות ולא ישתרר עליהם גם השתרר רק כאיש אל רעהו ידבר ועי"כ דבריו נשמעים ומקרבתו לזכות. והנה המלאך אינו עושה רק לקיים שליחות בוראו ית' כמ"ש ורגליהם רגל ישרה אין להם שום כוונה ופנייי' רק להשלים רצון קונם וכמ"ש גבורי כח עושי דברו רק לשמוע בקול דברו. ואם הרב גם הוא מלמד רק על דרך זה לקיים מצות ה' אז דבריו מתקבלים. וז"ש אם הרב דומה למלאך ה' צבאות אז בודאי יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אז יקוצו בתוכחתו ולא יבקשו תורה מפיהו והנה הכסף והזהב והפנינים אינם התכלית המבוקש בעצמו כי מה בצע בכתם

אופיר אם לא יוכל ליקח בעדו דברי צרכיו אלא הם אמצעים להגיע על ידם אל התכלית. לא כן הכלי יקר הוא הדבר המבוקש בעצמו כי יכול לשים בו כל צרכיו. וז"ש יש זהב ורב פנינים אבל שפתי דעת חין ערוך למו בהם כי השפתי דעת אינם האמצעי להגיע על ידם לכבוד והון וכדומה רק הם התכלית בעצמו ללמד תועים בינה לנטלם ולנשאם על גפי מרומי השלימות. וז"ש יש זהב ורב פנינים אבל השפתי דעת הם כלי יקר תכלית המבוקש. ולזה משלו במדרש דעה קנית מה חסרת ע"כ הדעה היא תכלית המבוקש. ומפני זה גם מרע"ה לא עלה בעצמו להשתרר עד שקראו הקב"ה כנאמר ויקרא אל משה וזה ביאור המדרש הנ"ל:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' אם האדם מקריב מחלבו ודמו אז יותר מן הבהמה מן הבקר נבחר לה' אם תקריבו את קרבנכם מעצמכם. והנה הקרבן היותר גדול לעת כזאת הוא כשאנו מגדלים את בנינו לתוה"ק אף שעי"ז יקופח קצת פרנסתם הזמניית. וז"ש אם עולה קרבנו שקרבן העולה כולה כליל לגבוה הוא חם זכר תמים יקריבנו שיגדל את בניו על ברכי התורה התמימה. והנה הרמב"ם ז"ל כתב הטעם שמילה בשמיני ולא ממתינים עד שיגדל וימול א"ע כשיהי' בר מצוה. כי חש הש"י פן יהי' בנ"א אשר יחוסו על עצמם ולא ירצו לחבול גופם בשפיכת דמם להכנס בברית קודש ע"כ צוה הש"י להקדים המצוה בימי קטנותו בעת אשר אהבת הבן לא מצאה עדן בלב האב קן לה. ובזה פירשתי המדרש הובא בי"א ערך מילה למה כ"ג משמש בח' בגדים כנגד המילה שניתנה לה' ימים וכה"א בריתי היתה אתו החיים והשלום כי לפ"ד הרמב"ם הנ"ל בטעם מילה בח' ראינו כי הש"י זוכר ופוקד חולשת האדם ורוע טבעו וע"ז עיניו ית' פקוחות כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת רק לקרוצי חומר. והנה בכ"ג נאמר ועשית בגדי קודש לכבוד ולתפארת ולכאורה יפלא שבמקום הקודש ששם הכל קודש וטהור יפאר הכהן את עצמו בבגדי חמודות אשר המה מהבל יחד. אבל באמת נאמר שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ע"כ אמרו גדלהו משל אחיו כי חכמת המסכן בזוי' ואין דבריו נשמעים ור"י קרא למאני' מכבדותי' שבהיותו מלובש בבגדי כבוד ותפארת הוא מהודר לקהל ודבריו נשמעים, ומזה ראינו ג"כ שהש"י מחשב חסרוני בנ"א אשר יראו לעינים אף שהוא ית' יראה רק ללבב. וז"ש המדרש למה כ"ג מתלבש בח' בגדים בגדי כבוד והדר החפץ לה' באבני שוהם ומשבצות זהב וכסף. ויהי כמשיב כנגד המילה שניתנה לח' ימים והיינו ג"כ מטעם הנ"ל שהש"י יודע כי עם בנ"א קרוצי חומר ידבר כנזכר. והנה ברשעים נאמר אין שלום אמר ה' לרשעים כי כל ימיהם מלאים חרטות רק אז יבא שלום כאשר ינוחו על משכבותם אמנם הצדיקים הכובשים יצרם נאמר עליהם שלום

רב לאוהבי תורתך והטעם מפני שאין למו מכשול הוא היצה"ר וע"י מה יכולים לכבוש את היצר סוכן הוא ע"י המילה המתשת כח הגופני של אדם לבלי יפרצו תאוותיו את גבולם. וז"ש ברית היתה אתו ע"י שברית מילה היא את האדם עי"ז לא רק לאחר מותו יהי' לו שלום באשר שם ינוחו יגיעי כח רק החיים והשלום הן בעודנו חי ג"כ יהי' לו שלום. והנה בעת הכנס אדם למצות נקרא בא אל אהל מועד כי יבוא אל הקודש פנימה אבל בעת לידתו הוא רק בפתח אהל מועד. וז"ש זכר תמים יקריבנו אם רוצה להקריב בנו הזכר תמים מבלי מום אז אל פתח אהל מועד יקריב אותו תיכף ומיד בעת עמדו עדיין על הפתח למען יהי' לרצונו לפני ה' שיקריב אותו ברצון ובלב שלם כמ"ש הרמב"ם הנ"ל. וז"ש בפ' צו ובער עלי' הכהן עצים בבקר בבקר וגו' אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. כי נאמר חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. ע"כ אם רצונך אשר אש היראה תמיד תוקד על לב מזבח בנך אז ידליק בו בבוקר עודנו באבו בימי ילדותו. ובמדרש מה אדם הראשון התחיל בעבירה והביא קרבן ונתכפר לו אף אתם כן ומדקדק אדמו"ר בכ"ס מהו התחיל בעבירה. ונראה כי ארז"ל עבירה גוררת עבירה כדכתיב הוי מושכי העון בחבלי השוא כי היצר אינו בא לאדם להסיתו בתחלה לעבירה חמורה כי אז צא איש הדמים יאמר לו ולא יחרוך רמי' צידו אלא בא בתרמית לומר לאדם עשה עבירה לשמה ותחשב לך לצדקה וע"י שמתחפש במלבוש מצוה היום אומר לו עשה כך ומחר ע שה כך עד שאומר לו לך עבוד ע"ז רח"ל. ועד"ז שמעתי באומרים לי בשם הקדוש מהר"י בעש"ט זצוק"ל לפרש דברי ש"ס דשבת שוחט משום מאי חייב רב אמר משום נטילת נשמה ושמואל אמר משום צובע וכתבו תוס' דאשוחט דעלמא קאי. היינו היצה"ר ששוחט את בני העולם אין חיובו רק בשביל שנוטל נשמת האדם ומחטיאה כ"א גם משום צובע שצובע את העבירות בצבע מצות.

וע"ז כתבו תוס' דאשו חט דעלמא קאי הוא יצה"ר הוא מלאך המות. והנה החוטא בדרך זה שיצא מהקל אל החמור מן המצות המדומות אל העבירות לזה קשה לפרוש מעבירה אחרי שהורגל ונשתרש בחטא ולאט לאט ירד מטה מטה. לא כן מי שחטא בפ"א ע"ד כי ארם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא ולא חטא כל ימיו בדמות מצוה רק בפ"א יצרו תקפו לעשות את אשר לא יעשה ואשם לזה קל לשוב בתשובה ולפ"ז אדה"ר שלא חטא עדיין מעולם קודם אכילת עץ הדעת שהרי לא היתה לו מצוה קודמת רק זו היתה הראשונה ממילא הוא לא התחיל במצוה רק בעב ירה ע"כ עביד ומהני תשובתו עם הקרבן. וז"ש מה אדה"ר התחיל בעבירה היינו שלא התחיל לחטוא בעבירה במלבוש מצוה מהקל אל החמור רק תיכף התחיל בחמורה שבחמורות ע"כ הועילה לו תשובתו. והנה התשובה

צריכה להיות כסדר מהקל אל החמור כמ"ש האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין תחלה. לזה אמר אם חטאתם כאדה"ר שלא כסדר אבל תשובתכם תהי' כסדר דהיינו מן הבקר עבירות גסות ואח"כ מן הצאן קלות תקריבו קרבנכם. וי"ל בזה הת"כ הובא ברמב"ן ז"ל פ' שמיני מה ראו ישראל להקריב יותר מאהרן א"ל יש בידכם בתחלה יש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים ובסוף שנאמר עשו עגל משכה כי בתחלה האדם נפתה להשבית אהבת אחים ומרעים להיות כפוי טובה ולעבור על מצות שבין אדם לחבירו ולסוף ניסת למרוד ח"ו בה' ובתורתו וכמו כן ירדו בנ"י ממדרגה למדרגה מתחלה שחטו שעיר עזים ובגדו באהבת אח עד שלבסוף עשו להם עגל מסכה. ולפי האמור אם אדם חוטא כסדר אז התשובה קשה. וז"ש הת"כ אתם יש בידכם בתחלה ובסוף היינו שיררתם מן הקל אל החומר ע"כ חטאתכם כבדה וצריכים אתם לכפרה יתירה:

במס' נדרים. ר"ש אומר מנין שלא יאמר אדם לה' חטאת לה' עולה ת"ל קרבן לס' הכוונה כי אם אנו עושים מצות ה' בכל מאמצי כחנו ביגיעה והפסד ממון לא נאמר כי לה' ולתועלתו עשינו כל אלה כי מה בצע לו ית' בכל קרבנותינו כמאמר הנביא למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' ר"ל מה תועלת יגיע לי הלא כל התועלת לכם כי ע"י עבודתכם תקרבו עצמכם לי לשמי לרצוני שתקבלו אהבתי אליכם. וז"ש לא יאמר לה' עולה כלומר לה' ולתועלתו הבאתי הקרבן וע"ז נאמר קרבן לה' שע"י עולתך תשיג להתקרב לה' וא"כ לא לו העולה והחטאת כ"א לך להנאתך:

וקרבו וכרעיו ירחץ במים וגו' אשה ריח ניחוח לה'. כי אין די לאדם בעשותו מצות ה' בלי כוונה רק כמצות אנשים מלומדה במחשבה בלתי זכה וטהורה כי רחמנא לבא בעי ומצוה בלי כוונה כגוף בלי נשמה והטעם גלוי אחרי שאין הש"י נהנה מגוף המצוה ואם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח ורק רצונו של אדם זהו כבודו של הקב"ה שהאדם עושה ברצונו הטוב ובחשקת לבו למלאות רצון קונו וע"ז נאמר ריח ניחוח לה' כמו הריח העולה מדבר הנותן ריח שאין המריח נהנה מגוף הדבר רק מהריח העולה כן אין הקב"ה נהנה רק מריח הטוב הוא מחשבה וכוונה זכה העולה ממעשה המצות. וז"ש וקרבו וכרעיו ירחץ שלא די אם הכרעים אשר בהם ילך לעשות צדק יהיו נקיים ולבו בל עמו כ"א גם הקרב ולב יהי' בעזרו בעשותו את מצות ה' ונתן טעם לזה ריח ניחוח לה' שלא רק גוף העשיי' ימצא חן וחסד לפניו ית' כ"א ריח המחשבה הטובה היא אשר בה יתרצה העבד אל אדונו ית"ש: כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' כי ארז"ל ושמרתם את המצות מצוה

שבאה לידך אל תחמיצנה וא' מתנאי המצוה לעשות בזהירות וזריזות כי בעצלתים ימך אם מתעצל בעשיית המצוה וחושב מחשבות ערי יעשנה בתוך כך בא השטן ויצה"ר להפריעו מעבודתו ואם גם האדם מתגבר עליו ועושה המצוה שלא ברצון יצה"ר על אפו ועל חמתו מ"מ טוב מזה אם גם מלאך רע בע"כ יענה אמן והיינו שגם הוא יהי' שר המסכים על המצוה והוא ע"י שעושה המצוה בזריזות זו תחבולה נפלאה בטרם יעלה על לב השטן לעכב ימהר האדם ויחיש מעשהו לטובה לא כן אם ימתין ויתרשל בתוך כך גם השטן עומד על דעתו למנעו מדרך טוב ואם גם בכ"ז יגביר עליו מ"מ הלא טוב מאוד אם גם היצה"ר יסכים גם הוא. והנה שאור ודבש הם כינויים ליצה"ר המחמיץ וממתיק את תענוגי העולם ע"כ אמר כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ לא תחמיצו את המצוה בעשותם אותה להמתין ולהתרשל הרבה והטעם כי אם גם לאחר הישוב והמתנה תעשה אותה בכ"ז הלא בתוך כך יתעורר היצר סוכן להפריעכם מעבודת הקודש ועי"כ עכ"פ היצה"ר לח יסכים בעשיית המצוה וא"כ כל שאור ודבש לא תקטירו ממנו אשה לה' מהם ומהמונם לא יהי' להם חלק ונחלה בעבודת הקודש ומה טוב ומה נעים שגם השאור והדבש גם מהם תהי' המנחה לה' ועפ"ז י"ל מדרשם ז"ל פ' בא. ואכלתם אותו בחפזון בעוה"ז בחפזון אבל לע"ל נאמר כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' כי להורות ע"ז שצריך לעשות המצוה במהירות ובזריזות צוה הש"י שיאכלו את הפסח בחפזון ובזריזות וממנו נקח לעבוד את ה' בכל המצות לעשותם מהר טרם יחמץ. ולפי ביאורנו שעיקר הטעם שצריך למהר ולהחיש במעשה המצות הוא שלא יתעורר היצה"ר להפריענו מעבודת הקודש ובתחבולת הזריזות נעשה אתו מלחמה שגם השאור יהי' לו חלק ונחלה להקריב אשה לה' כנ"ל, ע"כ כ"ז בעוה"ז שהיצר אורב לנו בכל מדרך כף רגל אבל לעתיד לזמן המקווה אשר יקויים ואת הצפוני ארחיק מעליכם ולא יהי' עוד יצר סוכן בנו והס כל בשר מפני ה' כי נעור ממעון קדשו לא נצטרך למהר במעשה עבודת המצות כי אין מכלים ומחריד. וז"כ המדרש בעוה"ז שלא לבד ה' הולך לפנינו כ"א גם יצרי מעללי איש לנו לעינים על הדרך ע"כ ואכלתם אותו בחפזון אבל לעתיד שרק ה' הולך לפניכם הוא ולא אל זר אשר בקרבך אז לא בחפזון תצאו:

אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם והביא על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לה'לחטא' י"ל עפמ"ש בסוף הוידוי סרנו ממצותיך וממשפטיך הטובים ולא שוה לנו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו. וי"ל עפמ"ש אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו והיינו כי יש עונות שהטבע והחומר היא בעוכרם אם הנער חוטא מחמת רתיחות הדם או הזקן מתעצל במעשה המצות מחמת קרירות דמו.

אז יש לקוות שהש"י יסלח לו כי יש להם התנצלות שהיצר סוכן בם. לא כן אם הנער עצל במצוה והזקן זריז בעבירה והוא זקן מנאף אין תרופה למכתם כי אין חטאם לפי טבעו וחומרו וזהו אם יהיו חטאיכם כשנים כפי השנים שלכם שבימי נוער יש להם חטאות נעורים ובזקנה חטאות בן זקונים אז כשלג ילבינו כי יש מקום התנצלות משא"כ אם אין החטאים לפי שנותיו של אדם. ע"כ אחרי התוודינו על כל העבירות אשמנו בגדנו וכו' אנו מוסיפים להתוודות עוד סרנו ממצותך וכו' והעבירות לא היו שוות ודומות לנו שיהיו רק לפי טבעינו כי חטאנו גם במה שאינו דומה לנו כלל. ועי"כ לא נוכל להתאונן על ה' אשר מיסר אותנו במשפט לטעון לפניו הלא שאור שבעיסה מעכב ומה פשעינו כי עצמו כל כך. כי הלא חטאנו בלא שוה לנו. ע"כ ואתה צדיק על כל הבא עלינו צריכים אנחנו להצדיק את הדין. כי אמת פי' הן אמת שאתה ה' עשית את האדם עם יצרו ותאוותיו אבל אנחנו לא לבד שחטאנו ביצרנו כ"א גם הרשענו שאנו בעצמנו הגורמים חטא ופשע אחרי שלא שוה לנו כנ"ל והנה טבע אדם נכבד מחייבת עבירות שונות מטבע איש פחות ונבזה. וכאשר חוטא במה שטבעו לחטוא אז יש לו התנצלות כנ"ל אבל אם הנכבד חוטא כדרך הפחותים אז גדלה אשמתו כי חטא חוץ לגדר טבעו ואין תרופה למכתו כ"א שירחיק א"ע אף מן המותר לו אף ממה שטבעו מחייב יפרוש ממנו מדה במדה כמו שחטא שלא כדרך טבעו ומזגו כן יתרחק אף ממה שהוא טבעו. והנה הטבע והחומר יש לו כח מצד עצמו באשר הוא אדם מן האדמה ועוד מצד מולידיו שהוא בן אדם ויש בו ג"כ כח החומרי שהוטבע בו מאבותיו. ויש לכנותו פר בן בקר. כי הכח החומרי הוא בעצמו פר וגם נחלת אבות בן בקר. וז"ש אם הכהן המשיח שהוא ברום המעלה יחטא לאשמת העם שעשה מעשה חטא ואשם מה שהוא דרך וטבע העם הפחות והנבזה ולא לפי טבעו הגבוה ע"כ צריך כפרה יתירה עד שיביא לחטאת לה' פר בן בקר כלומר מה שהוא מטבעו גם זה צריך להרחיק נדוד ולהכניעו כנ"ל:

ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה ואשם. נראה ע"פ מאז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה ונאמר עת לעשות לה' הפרו תורתיך הרי שלעתים שונות אף דבר שהוא בכל עת מצוה לעשותו בכ"ז לעת ידועה מצוה שלא לעשות וכדמצינו עשה דוחה ל"ת. הנה הירא לעבור על הל"ת בשביל שלא לעבור על צווי ה' שלא לעשותו ומבטל עי"ז מצות עשה הוא חוטא אף שחטאו הוא לש"ש כי סבור שאינו רשאי לעבור על ל"ת ומיראתו את ה' הוא חוטא בכ"ז חוטא הנהו אלא שהחילוק הוא כי העובר בשאט נפש ובזדון על מצות ה' הוא חוטא בגופו כי חומרו העלול לחטוא השיאו לדבר עבירה כמ"ש שאור שבעיסה מעכב. לא כן החוטא

בדבר מצוה להיותו חסיד שוטה כדאיתא במסכת סוטה שרואה אשה טובעת בנהר ואינו מצילה שלא יסתכל בה. זה אינו חוטא בגופו כלל כ"א בנפשו כי לא תאוותיו הדיחוהו לדבר עבירה רק יראתו כסילתו. ועל אופן זה לא יחטא כ"א עם הארץ שאינו יודע מה קאמרי רבנן לשקול כל דבר בפלס היכשר לעשותו אם לא. אבל הת"ח לא יכשל באופן זה כי יודע להזהר לעשות חובתו בעת הראוי ולמנוע בעת אחרת. וז"ש ואם נפש תחטא מעם הארץ כלומר הנפש תחטא והוא ג"כ מעם הארץ אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו הוא בעשותה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה דהיינו שהוא בדעתו סובר שעושה מצוה ובאמת הוא בזמן אשר לא תעשינה וטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה.:

לוח ארז על פרשת צו

וידבר ה' אל משה לאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה. פרש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות כי הרמב"ם ז"ל נתן טעם לקרבנות בשביל שישראל הורגלו בין האומות להקריב קרבנות ולמען לא יזבחו לשעירים כמוהם ע"כ הרשה הש"י להקריב לו והלביש את מעשה הקרבנות במחלצות קודש אלו דבריו ז"ל. והבאים אחריו חלקו עליו. והנה לסברתו ז"ל בזה"ז שכבר חלפו עברו חוקי הקרבנות מבין העמים ואין עוד לירא שנשחית לזבוח כמוהם לשעירים ולסור מאחרי ה' א"כ לכאורה בטלה מצות קרבנות מכל וכל ולא לבד שלא נוכל להקריב בפועל כ"א גם תפלתנו להחזיר העבודה לציון אין לה מקום ח"ו. אבל אחרי שאנו יודעים שבאמת הקרבנות הם בעצמם מצוה ככל מצות ה' תוכם רצוף אהבה מהש"י אל עמו וסודות צפונות בם ע"כ כהיום הזה אש תוקד בקרבנו ומתפללים להחזיר העטרה ליושנה וכהנים יהיו בעבודתם וי"ל שז"כ הפ' (פ' אחרי) וזרק הכהן וגו' ולא יזבחו עוד את זבחיהם ל שעירים וגו' חוקת עולם תהי' זאת להם לדורותם ר"ל אף שיגיע עת אשר לא יזבחו עוד זבחי הם לשעירים ויעברו גלולים מן הארץ כליל יחלופו לא תאמר שאז לא ינהגו הקרבנות אלא חוקת מולם תהי' זאת להם לדורותם אף לדור חם שלא יהי' עוד עבודה זרה בעולם בכ"ז וזרק הכהן וגו'. והמופת לזה הוא שאם כטעם הנ"ל לא היתה התורה מצוה על הקרבנות רק לכל היותר היתה נותנת רשות שאם א' ירצה להקריב בהיכל ה' ולא להבלי שוא כשאר אומות אבל מדצוותה תוה"ק להדיא בכל כללים ופרטים מצות הקרבנות מוכח שיש בהם טעם כמוס. וכמו שכל המצות ניתנו לצרף את הבריות כמו כן הקרבנות. וז"כ הדרוש צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה מדנצטוו בתורת צווי וחיוב ולא רק רשות ע"כ אין צו הצווי הזה אלא שמוכיח שלא כטעם הנ"ל זהו זירוז מיד ולדורות כלומר אף לדורות שהאומות

לא יקריבו עוד לאלילים גם בעת ההיא מצות קרבנות במקומה עומדת. כי באמת לא עצם הקרבן לבד נרצה לפני ה' שבפועל ועסק הקרבנות כבר עשו הכהנים מה שעליהם לעשות. אלא צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה ששפתי כהן תורה יבקשו מפיהו שהוא יאמר להם התורה והמוסר היוצא מהקרבנות ועי"ז אין צו אלא זירוז מיד ולדורות כלומר הצווי הזה לומר להם התורה היוצאת במוסר השכל מהקרבנות זאת התורה עומדת לדורי דורות. ובמדרש זאת תורת העולה הה"ד וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות כימי הבל ונח שלא היתה ע"ז בעולם. כי הרמב"ן הקשה על טעם רמב"ם ז"ל ממה שהקריבו הבל ונח בעוד לח היתה ע"ז בעולם. עיי' אברבנאל בהקדמתו לפ' ויקרא. וגם שלפ"ד רמב"ם א"כ לעתיד שיבוער רוח גלולים מן הארץ ויהיו כולם שפה אחת לעבוד את ה' אחד וכי אז לא נקריב אתמהה והלא כל הנביאים מתנבאים מקרבנות שנקריב לעת"ל וז"ש וערבה לה' מנחת יהוד' וירושלים לעת"ל שגם לעתיד שלא תהי' ע"א ג"כ תערב לו מנחת קרבנותינו. ומביא קרא מופת ע"ז כימי עולם וכשנים קדמוניות בימי נח והבל שלא היתה ע"ז בעולם ובכ"ז ערב לו וכקושיית רמב"ן הנ"ל. כמו כן יערב לו לעת"ל קרבנות שנקריב לו הגם שאז אין שייכות לטעם הנ"ל בשם הרמב"ם ז"ל. ובזה אפשר לפרש מדרש פ' בא זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו זש"ה יהי לבי תמים בחקיך כי יש לנו עוד מופת חותך שהעיקר כדברי המפרשים החולקים על הרמב"ם ז"ל שהרי במצרים אשר בחפזון יצאו משם ובודאי לא עלה בעת ההיא על לב ישראל להקריב לאל זר ח"ו כמו האומות ובפרט אחרי רואם שבכל אלהי מצרים נעשו שפטים כדבר ה'. ואם כטעם הרמב"ם למה צוה ה' להקריב אז קרבן פסח. ועוד שאמר כל בן נכר לא יאכל בו ואי כטעם הנ"ל שעיקר הקרבן הוא כדי לשרש מלבם עבודת אלילים א"כ אדרבה למצוה יחשב אם בן נכר יאכל ממנו וילמוד גם הוא להרחיק תועבה מקרב לבו. אלא ודאי שמצות הקרבן בעצם הוא דבר גדול לא עשה כן לכל גוי וכמו שלא ניתנו המצות אלא כדי שהתורה היוצאת מהם תצרף ותלבן את בני ישראל עם קרובו. וז"כ המדרש זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו הה"ד יהי לבי תמים בחקיך כלומר חוקת הפסח מורה לנו באצבע שלא ניתנו חוקי הקרבנות כ"א לצרף ולברר את הלב שיהי' נקי ע"י החוקים שזהו ע"י המוסר הצפון בפנימיות המצוה כנ"ל:

וידבר ה' אל משה לאמור צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה וגו'. ופרש"י ז"ל אין צו אלא זירוז אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס. (לשה"ג) הנה בפסוקים אלו נרמז חובת היום לדרוש חוקי הפסח שמטעם זה נקרא היום שבת הגדול

כמ"ש הטור בשם המדרש שפסח שיצאו ישראל ממצרים בה' בשבת הי' ובעשור לחודש בשבת לקחו הצאן לפסח וקשרו אותו בכרעי המטה ואמרו לשחוט את אלהי מצרים. וי"ל בטעם שנקרא שבת שלפני פסח שה"ג אף כשאינו חל בעשור לחודש. עפמ"ש בפ' ויקהל לפרש השינויים במקראי קודש שבפ' יתרו נאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך ובפ' ויקהל נאמר ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש. עי"ש. והנה ידוע כי במצרים שמרו ישראל את השבת כמ"ש במדרש שמרע"ה ביקש מפרעה שינוחו ביום א' וע"ז אנו אומרים ישמח משה במתנת חלקו. אבל אחרי שהיו משועבדים בעבודת פרך והיו יגעים ועייפים לא היתה השביתה בלתי לה' לבדו כ"א גם לנוח מעבודתם ל"כ בשבת זה קודם יציאתם ממצרים שאז כבר נשבתה העבודה והוקל עול השעבוד ובכ"ז שמרו את השבת זה הי' גדולה לשבת שמזה נראה ששביתתם לש"ש ע"כ נקרא שבת הגדול אבל באמת עיקר הטעם הוא בשביל שדורשים בו דינים והלכות חמורות מה שהי' ראוי בכל שבת כדאיתא במדרש ויקהל משה אמר הקב"ה למ"ר עשה לך קהלות גדולות בכל שבת לדרוש להם ה' שבת וממך ילמדו דורות הבאים לדרוש בשבת האסור והמותר מכאן אמרו משה תקן לישראל שיהו דורשין הלכות פסח בפסח. ודקדק בב"ס שפתח בה' שבת וסיים לדרוש האסור והמותר. ונראה כי לדרוש בשבת הלכות שבת הוא אך למותר לכאורה כי עד שהרב ידרוש לעת הצהרים יוכלו לחלל שבח ח"ו כמה פעמים בפרט בקהלתנו שרוב ח"ש הוא מבערב ע"י השוק והיריד שהוא בכל עש"ק ונוכל להמליץ ע"ז בעוה"ר ירוד ירדנו לשבר אוכל שע"י היריד ירדנו מטה למען נוכל להביא טרף ואוכל לבתינו. אבל בימי מ"ר שלא יכלו לחלל שבת כי לא הי' מסחר וקנין ולא דרש להם בהלכות שבת רק משום דבר בעתו מה טוב. ע"כ א"ל הקב"ה אתה תוכל לדרוש בשבת ה' שבת אבל דורות הבאים צריכים לדרוש ה' שבת קודם שבת ובשבת צריך לדרוש האסור והמותר השייך לימי החול. וכ"כ הוא בה' פסח אם נמתין עד ימי הפסח לדרוש הלכתו לא יועיל עוד אבל באמת צריך לדרוש מקודם. והנה מה שצריך לידע הדין לזה א"צ תקנה כי פשיטא מי שצריך לידע הדין צריך לשאול וצריכים להשיב לו כהלכתו. רק בפסח עצמו שא"צ עוד לדעת הדינים לזה צריך תקנת מרע"ה משום דבר בעתו. ולזה סיים המדרש משה תקן להם שיהיו דורשים הלכות פסח בפסח דוקא. אבל מה שאנו דורשים היום ה' פסח זה מצווי הקב"ה עשה לך קהלות גדולת בשבת ע"כ נקרא שבת הגדול בשביל הקהלות הגדולות שנאספים לשמוע הדינים וזה נרמז בנושא דרושינו צו את אהרן ואת בניו לאמור כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ע"כ הם יורו לעם את חוקי

האלקים ותורותיו. וביותר צריך לזרז בה' הפסח בשביל שהוא מקום שיש בו חסרון כיס כי בפסח רבו ההוצאת עד למעלה ע"כ צריך זירוז אחר זירוז. ע"כ נדבר מחוקות הפסח: ונחזור לענין הראשון לדברי פרשתינו. כי הרב בעל מעשה ה' חקר למה בפסח המצוה לשאול עד שאמרו אם אין לו בן הוא שואל את עצמו. ונ' לפי שפסח הוא מצוה ראשונה רצה הש"י להרגיל אותנו לעשות שאלות בכל עניינים הנצרכים לדעת חוקי אלקים ותודותיו כמ"ש שואלין ודורשין קודם לפסח.

ואותם שאינם עושין שאלות לא מיבעיא אלה שהוא מחמת קלות בודאי מאכלם פיגול הוא לא ירצה אלא גם אותם שאינם עושים שאלה קבל רוחא יתירא דאית בהו וכל אחד בונה במה לעצמו ידוע מה שדרשו רז"ל כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה. ועיקר הסיבה הוא בשביל שאינם בני תורה כמ"ש סימן לגסות הרוח עניות ועי"ז גדול עוונם מנשוא כי אם עשיר מתגאה יש ללמד עליו זכות שרוב עשרו הוא סיבת גאותו וזה נרמז במ"ש במס' פסחים עיסה שנילושה ביין ושמן ודבש אין חייבין על חימוצה כרת. כי כאשר עשיר חוטא רק שרירות לבו השיאו לחטוא ולא נוכל עדיין לומר עליו כי נכרת מעץ קהל ישראל. כי נפשו לא מגואלה רק התאוות והחמדות הסיתוהו והמה היו בעוכריו. אבל אם עני חוטא זה לא נוכל לתלות בתאוות אלא ודאי נפשו מטומאה ואין עוד תקוה לאחריתו כמ"ש הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה ר"ל אם העון הוא כבר בנפש אין תקוה עוד כי כבר נכרת משורש התורה ואין תרופה למכתו. וז"ש עיסה שנילושה בישו"ד שהיא מצה עשירה אם היא נתחמצה שהחימוץ הוא רמז על חטאת האדם. חייבין על חימוצה כרת כי עוד לא תכרת הנפש ההיא ועוד יש תקוה להעלות ערוכה למחלתו אבל דל גאה כבר שלט החטא בנפש ואין רפואה למכתו. וכמ"ש אדומו"ר הגאון זצ"ל בכ"ס לפרש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס. כי פרשתינו מזהירה על הגאוה כדאיתא במדרש היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש וביותר צריך לזרז על הגאוה במקום שיש חסרון כיס שהוא עני אם זה מתגאה גדול עונו מנשוא. כמו כן אני אומר אם היו גדולים בתורה מתגאים יש ללמד זכות עליהם אבל כיון שהם עניים בתורה מה להם להתגאות. ועוד יש טעם לשאלה עפמ"ש במדרש והי' כי יאמרו אליכם בניכם בשורה טובה נתבשרו באותה שעה. כי אם הרב דורש לעם כדת מה לעשות אין ידוע עדיין אם יקיימו את דבריו. ואם גם בעת הדרשה ישנם רבים אשר מחשבתם לקיים את דברו אך מחשבה לבדה ללא תועלת כדאיתא במס' ר"ה בתחלה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולסוף לך ה' החסד. היינו בתחלה צריך להשתדל בכל תוקף להוציא את הדבר לידי מעשה רק לבסוף אם כבר עשו מה שביכלתם לעשות ונאנסו

ולא עשאוהו מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו וזה רק מתורת חסד. ובפרשתינו נאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר. ודרשו חז"ל זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. אך זה לא מהני רק בזמן הגלות הדומה ללילה אז זאת תורת העולה היא העולה ורק עד הבוקר מהני הלימוד לעלות במקום עולה. ל"ב כאשר יזרח בוקרו של משיח שנוכל לקיים במעשה אז צריך להקריב ממש. וז"כ המדרש א"ל הקב"ה למ"ר זאת תורת העולה א"ל זו לפי שעה וכו' כאשר יבואר בפרשתינו להלן אי"ה. ולפ"ז אם אנחנו אומרים לבנינו הדינים מבלי שהם שאלו אותנו לא נדע עדיין אם דברינו יכו שורש בלבם.

אבל והי' כי יאמרו אליכם בניכם דהיינו שהבנים ישאלו אתכם החוקים והתורות אז בודאי כוונתם לעשות את אשר תגזרו אומר אליהם ע"כ אמרו במדרש שנתבשרו בשורה טובה באותה שעה שע"י שהבנים ישאלו אותם זהו אות לטובה שבודאי יעשו ככל אשר יורו אותם. ע"כ בפסח שואלין ודורשין בה"פ שמזה ששואלים כדת מה לעשות מובטח שבודאי כן יעשו: עוד יש דרך ישר שישמע העם ויקבלו לעשות כאשר הרב ידבר אליהם במחק שפתים אז דברי חכמים בנחת נשמעים. לא כן אם הרב ידבר קשות יקוצו בתוכחתו. ע"כ נאמר בפרשתינו צו את אהרן ואת בניו לאמר. כי אהרן שהי' אוהב שלום ורודף שלום הוא ידבר נכוחות אל העם. ואין צו אלא זירוז מיד ולדורות כי במקום שאין שלום אין כלום ואם אנו רוצים לעשות דבר מה לטובת הכלל מיד נשמע קול מחצצים אומרים אחרי שאין אחדות ושלום בינינו לא נוכל לפעול מאומה ע"כ תיכף ומיד לא נוכל לעשות מאומה לטובה. ובפרט הדורות הבאים גם המה יקופחו ע"י מצה ומריבה כי ע"י שאבות יאכלו בוסר המחלוקת מצה ומריבה כל ימיהם עי"ז כל חלקה טובה וכל כנסיות שהמה לש"ש בקהל עדת ישראל לתקן תקנות מועילות לצורך הכלל יבטלו ויעשו שמה ולבניהם אחריהם שניהם תקהינה שימצאו הכל שערורי' ע"י אש המריבה שהציתו אבותיהם. ע"כ צו את אהרן שהוא אוהב שלום להורות לעם דרכי השלום והזירוז לזה להעמיד השלום על תלו הוא מיד ולדורות. ר"ל התועלת היוצא מזה יהי' תיכף ומיד וגם תצמח מזה טובה לדורות הבאים כאשר יש שלום בקרבנו. כאמרם ז"ל אין כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום. כי אחרי שאם אין שלום אין כלום נמצא השלום הוא הכלי המחזיק את הברכה שברכנו ה' בה. והנה לפעמים אין לאדם מעות זהו בודאי רע אבל אם יש לאדם מעות ואין לו כיס שלם להחזיק אותו ועי"ז יאבדנו וגם זה חולי רע. כמו כן באיזו מקומות ישנם אנשים הרבה אשר בהאספם לאגודה אחת יוכלו לפעול טובות נצורות אך כ"ז שאין השלום בקרבנו דומים כמי שיש לו מעות ואין

לו כיס לתת אותן לתוכו. כמו כן חסר לנו השלום הכלי המחזיק ברכה. ע"כ צו את אהרן שהוא רודף שלום לאמר שהוא יזרז את העם להשבית ריב ומדון כי ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס כנ"ל. כן יעזרנו ה' להעמיד השלום על תלו ומכונו וחג הפסח הבע"ל שנאמר בו בבית אחד יאכל יעורר אותנו לעשות שלום בקרבנו ויקרא שם היום שבת הגדול ע"ד שאמרו גדול השלום ונאכל מן הזבחים ומן הפסחים ב"ב:

ואמרתי עוד בדרוש שה"ג פ' צו. וזאת תורת המנחה וגו' מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד יאכלוה הנה אף שבעווניינו אין לנו לא מקדש ולא קרבן בכ"ז יש לנו דוגמתו גם בזה"ז שתוה"ק תבקש מאתנו קרבן בממון ודמים ובפרט ימי הפסח הבע"ל המה מבקשים מאתנו קרבן מוסף על שאר ימות השנה ברוב הוצאות ויגיעות והכנה לפסח. והנה בפ' ויקרא נאמר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' קרבן ראשית תקריבו מרמז אף שכל אדם מביא את קרבנו בממון לפסח מ"מ הרבה אנשים קשה עליהם הדבר מאוד מאוד לבם בל עמם ואינם עושים אלא לפנים בשביל שאחרים עושים ובקרבם יחרפו ויגדפו את המורים שהחמירו עלינו כ"כ. ובאמת קרבן כזה לא ירצה. וז"ש במדרש אלו זכיתם הייתם קורים ליל שמורים ה' עכשיו שלא זכיתם אתם קורים בכה תבכה בלילה. כי אנשים יראים וכשרים לבם שמח שיש בידם לעשות רצון קונם ע"י יגיעה והוצאה. וזהו אלו זכיתם הייתם שומרים ומצפים ללילה הזה המהודרת במצות וזהו ליל שמורים לה'. אבל אחרי שלא זכיתם אם גם שאתם מקיימים מצות ה' בכ"ז בכה תבכה רוחכם אם גם איננו בפרהסיא עכ"פ בלילה בצנעה במקום אין רואים הוא מתקצף על החומרות המרובות. אבל גם לאידך גיסא אדם שהדבר קל עליו ואינו מרגיש כלל ביגיעה ובהוצאות של מצוה גם לו לא יחשב לקרבן כיון שאין כסף נחשב לו למאומה במה יתרצה עבד אל אדוניו בדבר שאין לו בו שום טורח ויגיעה. ואולם עיקר הקרבן אשר ירצה לה' הוא כשירגיש בחסרון ממון ודמים ובכ"ז אחרי ידעו כי ה' צוהו לעשות כן אז הוא מקריב ועושה בשמחה. וע"ז מרמז מקרא קודש כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' כי שאור חמוצו קשה ואינו ראוי לאכילה כלל וכלל ולהפך דבש הוא מתוק מאוד וכשמקריב אדם קרבן לא ירצה הן אם יהי' לו קשה כשאור וכחימוץ לשינים וגם לא להיפך שיהי' בפיו כדבש למתוק ואינו מרגיש מאומה בהקרבתו. כ"א הדרך האמצעי שיהי' תחלתו קשה וסופו רך בתחלה יקשה לו ולבסוף ימתק לו ורק התחלת המצוה יהי' לו קשה אבל כיון שהורגלנו במצות לא תכבד העבודה לה' עלינו. וזהו קרבן ראשית תקריבו ממנו אשה לה' ר"ל מי שלא הורגל עדיין בעבודת ה' זה הוא שמקריב שאור אבל מי שהורגל כבר לזה לא הותר להקריב שאור ובאמת מי שמתבונן

שע"י הקרבן הוא מקריב א"ע לה' וקונה לו אהבתו לזה לא תכבד העבודה כי אם יתן איש את כל הון ביתו באהבת הש"י בוז יבוזו לו. ופירשתי לעיל פ' ויקרא מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' חטאת ת"ל קרבן לה'. הכוונה שלא ישבח א"ע שהקריב לה' עולה כאלו כביכול הוא ית' מקבל תועלת אלא קרבן לה' שהקריב א"ע לה' ואשרי יבחר ויקרב וא"כ התועלת וההנאה הוא לאדם. וע"ז רומז הפ' פ' ויקרא וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך. כי היאכל תפל מבלי מלח אין טעם לו כמו כן אם אנו מקריבים קרבן לה' אין לנו הנאה ממנו וכעול כבד יועמס על שכמנו. אבל יש בידינו להטעימו ולהשביחו ונחת ינחת לנו אם אנו יודעים שע"י הקרבן שמקריבים אנו מקשרים בקשר אמיץ את הברית אשר כרת ה' עמנו באהבתו אותו. וזהו וכל קרבן מנחתך במלח תמלח שלא יהי' תפל מבלי טעם והנאה. ומהו המלח. לא תשבית מלח ברית אלקיך. ע"י שאתה יודע שע"י קרבנך אתה מחזק את הברית והחסד אשר כרת אתך ה' אלקיך עי"ז ינעם לך הקרבן כצפיחת בדבש. וז"כ בן הרשע בשאלתו מה העבודה הזאת לכם. מה בצע והנאה יש לכם בעבודת ה' לכם ולא לו ההנאה. אבל יש עוד כוונה אחרת בדבריו כי בזה"ז לא די שכל א' וא' יתאמץ בעצמו לעבודת הבורא ית' כ"א גם יאמר לרעהו חזק ואמץ בעבודת הבורא. כי אחרי שבעוה"ר פסו אמונים והולכים הלוך וחסור יום יום ח"ו עתידה תורה שתשתכח מישראל אם לא שכל אדם יתאמץ להטות גם לב אחרים לעבודת ה'. וע"ז שואל הרשע מה העבודה הזאת לכם ולא לו. אתמהה אם הש"י רוצה להשאיר שריד לאמונתנו יבא בעל הכרם ויכלה את הקוצים ומה בצע לנו שנעבוד בדרך זה למען השאיר לאמונתנו פליטה בארץ הלא הש"י בעצמו יכול לפעול בזה גדולות ומה לנו לסייעו. אבל באמת י"ל ע"ד רמז מאמרם ז"ל אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. אע"פ שהש"י בעצמו יוכל להבעיר אש האמונה בקרב לבות האנשים לבלי יכבה. בכ"ז החוב עלינו ג"כ להבעיר את הבערה בלפיד אש דת. וכמו כן מצינו ביציאת מצרים הגם שהש"י הוציאם בידו הגדולה עכ"ז וחמושים עלו בנ"י כי רצונו ית' בכל ענין שאנו נעשה את שלנו והוא ית' יעשה את שלו לשלוח ברכה במעשינו וזו תשובה לשאלת הרשע לכם ולא לו להקב"ה העבודה הזאת כנ"ל ותשובתו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים אע"פ שה' עשה לי בכ"ז גם אני הייתי צריך לסייע כי כן רצונו ית' וכמו כן בענין העבודה כאמור:

זאת תורת העולה היא העולה. במ"ר משל למלך שהביא לו אוהב כלכלה של תאנים וחבית של יין א"ל זהו דורון א"ל זהו לפי שעה אבל כשתבוא לפלטרין שלך תראה במה אכבדך כך א"ל הקב"ה למרע"ה זאת תורת העולה א"ל מ"ר זו לפי שעה אבל כשתיטיב

ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלם אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים. והמדרש הזה צריך ביאור. וי"ל עפמ"ש גדולי האחרונים בענין אם אנו רשאים בזה"ז להקריב קרבנות דקדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא וכבר דיבר מזה זקני הגאון מהרע"א זצ"ל בתשובותיו וזקני הח"ס וש"ב הגאב"ד דק"ק מט"ד זצ"ל בראש ספרו חתן סופר ולדעתי מהא דארז"ל זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה מוכח דאין אנו רשאים להקריב בפועל ממש. והטעם נראה עפמ"ש במקום אחר שהקרבנות שאנו מקריבים לה' יש בם לכאורה ח"ו צד פחיתות כבודו ית' כמ"ש האוכל בשר אבירים. רק בזמן שבהמ"ק הי' קיים והכהנים בעבודתם היו כ"כ קרובים לה' שהיו מבינים קדושת הקרבנות וסודם ועשו עבודתם בשלימות הכוונה עד שהי' הקרבן לרצון לפניו ית' ולא הי' בו צד פחיתות כבוד ח"ו. אבל מעת שגלינו מארצנו ושמם שכלנו ואין אתנו יודע עד מה להשיג גודל קדושת הקרבן וסודו א"כ נשארה השאלה למה לי רוב זבחיכם. והנה אם המלך בהיכלו מסובב משריו ועבדיו הפרתמים ביקר תפארתו אז כשמקריבים לו דורון אף שהוא נאה ומהודר אין זה פחיתות למלך שיאמרו הבריות שהוא נצרך לדורון זה כי הלא נגד כבודו הגדול שרואים זיוו ותפארתו בהיכל כבודו ידוע כי כל הדורונות כלא חשובים רק המה להראות לו אות אהבה וכבוד. לא כן אם המלך בשוק ואין שריו ותפארתו סביבו אז אם יתנו לו דורון יקר הערך יוכלו לטעות שהוא נצרך לו מאחר שאין נראה כעת גדולתו ותפארתו אבל אם נותנים לו דבר שאינו חשוב אז לא יוכלו לטעות בזה כי יודעים שאין לו צורך בזה רק הוא לאות כבוד. וז"ש משל למלך שהביאו לו רק כלכלה של תאנים שהוא פחות הערך אמר המלך זה דורון. א"ל לכשתבוא לפלטרין שלך אז אוכל ליתן לך דורון יקר הערך בלי שיטעו שאתה נצרך לו. כמו כן אמר הקב"ה זאת תורת העולה היא העולה. מדוע רק עוסקים בתורת עולה ולא מקריבם ממש. ויהי כמשיב כמשל הנ"ל זו לפי שעה אין אנו רשאים עתה להקריב ממש כי מפני קוצר שכלנו יהי' בזה ח"ו פחיתות כבוד אבל כשתבנה חומות ירושלים ותרבה הדעת אז בעלותנו לציון ברנה נקריב קרבנות ממש:

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' אם על תודה יקריבנו. במדרש הה"ד זובח תודה יכבדנני יכבדני אין כתיב כאן אלא יכבדנני בין בעוה"ז בין בעוה"ב. ושם דרך אראנו בישע אלקים. הכוונה כי אין רצון הש"י להשפיע לכל איש ואיש שפע ברכתו מיראה פן ישמן ויבעט ויטוש אלוק עשהו אבל אדם שמכיר בטובת הש"י ויודה לו על כל תגמולוהי עליו. לו נאה ויאה להשפיע ולהריק עליו ברכות מעל כי הוא יכבד להקב"ה גם בענייני עוה"ז כי הוא אוכל לשובע נפשו הרוחניית. וז"ש זובח תודה שמודה ומהלל

להש"י על כל הטובות אשר גמלו זה יכבדנני בין בעוה"ז בענייני עוה"ז בין בעוה"ב וע"כ הוא ג"כ משים לו דרך להראות לו בישע אלקים כי הוא לא יבעיט מרוב טובה:

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' אם על תודה יקריבנו. כי יש ב' מיני שמחות יש אשר ישמח שניצלו מרעה שהיתה עליו. וזה לא יבקש שגם אחר ישמח כמוהו כי הלא יותר טוב שלא יבוא לידי צרה ולא יהי' צריך לישועה. אבל יש שמחה שהגיע לדבר מבוקש וזה מבקש שגם לאחרים יגיעו שמחות כאלו. וי"ל בזה לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר. כלומר אם אדם א' עברו עליו כוס תלאות ומכולם הצילם ה' עד שיודע מרת נפשו. בשמחה כזו לא ירצה שגם אחרים ישמחו כזה. ע"כ בירך יעקב את בניו ואמר להם בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה. כלומר שיבורכו כזה עד שגם אחרים יבקשו להיות מבורכים כמוהם. עוד חילוק כי השמח שניצול מסכנה אינו שמח אלא על שניצול אבל אינו שמח שיש לו שמחה זו שטוב הי' לו יותר אם לא הגיע לצרה וגם לשמחה זו. אבל השמח על שהגיע למבוקשו הוא שמח על שהשיג מבוקשו ועוד הוא שמח ע"ז שיוכל לשמוח. עוד חילוק כי השמח שניצול מצרה שהיתה עליו אינו שמח אלא בהוה אבל העבר אדרבה תוגה היא לו ל"כ מי ששמח בהשיגו המבוקש זה שמח בעבר ובהוה כל אפין שוין לטובה. וזהו שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בג"ע מקדם. כלומר שמחתם תהי' כפולה כנ"ל וגם שהשמחה לא רק מן ההוה תהי' כ"א גם מקדם שגם העבר יהי' מעורר שמחתינו. ולפ"ז יש לתמוה אחרי שכל שמחת פורים אינה אלא שיצאנו וניצלנו מהרעה א"כ אין השמחה שלימה וכפולה כנ"ל. אבל באמת עיקר שמחתנו הוא להודיע שה' אתנו ואנחנו קרובים לאלקים בכל קראנו אליו. א"כ לא לבד הצלתנו מהצרה מעורר שמחתנו שזה אינו עדיין שמחה שלימה כי טוב שלא היינו בצרה ולא היינו צריכים להיו' צדיק מצרה נחלץ. אבל עיקר שמחתנו היא הידיעה האמיתית שראו כל אפסי ארץ שהש"י משגיח עלינו והוא המושיע לנו. וז"ש בברכת המגלה האל הנפרע לישראל מכל צריהם. אך זו עדיין אינה שמחה שלימה אבל האל המושיע. נימרינהו לתרוייהו זה עיקר פרי שמחתנו. וז"ש וזאת תורת זבח השלמים זו התורה אשר צריכים אנו ללמוד אם חנו שמחים על סעודתנו. אשר יקריב לה' שאנו קרובים לה' ואנו מודים לו על כל הטוב אשר עושה עמנו. אם על תודה יקריבנו והקריב חלות מצות כמו כן אנו עתידים להקריב תודתנו בפסח הבע"ל ע"י מצות. ונוכל לעשות זה ע"י שנקיים ושמרתם את המצות שנשמור שלא יהי' ח"ו חשש חימוץ במצות. אבל דרשו אל תקרי המצות אלא המצוות שבכל המצוות צריכין אנו לשמור שלא יהי' בהם חשש חימוץ ח"ו אם לא נעשה המצוות כתיקונן יש בהן

חימוץ. ובפרט במצות תפלין ומזוזה שנאמרו באותה פרשה צריכין ליזהר שלא ליקח מכל אדם אלא מן המומחה ומוחזק. ולענין חמץ צריך ליזהר בביעורו ובמכירתו ואמרו חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה. וי"ל דמרמז כי מצה הוא לחם עוני וחמץ הוא לחם חירות ולמען נזכור כל ימי חיינו שמעותדים אנו לגלות כאמרם ז"ל יאה עניותא לישראל ע"כ בכל שנה אנו שובתים מאכילת חמץ ואוכלים מצה ז' ימים להורות שאנו מקבלים עלינו מרצוננו להיות בגלות. ועי"כ שאנו יודעים מקדם את אשר יארע לנו ואנו מוכנים ועומדים לכך ע"כ כאשר ח"ו יבואו ימי הרעה לא נחת ולא נפחד אחרי שידענו מקדם את אשר נעשה. משא"כ מי שאינו מבער החמץ ואינו רוצה לקבל עליו עול גלות ע"כ אם רעה תאונה אליו יחרד ויחת ולא יהנה כל השנה כולה מחירותו אחרי שבבוא עליו גלות פתאום יבוא עליו השודד בלי דעת וזהו חמץ שעבר עליו הפסח אם האדם רוצה להיות תמיד בחירות אז אסור בהנאה לאח"פ כלומר כל ימיו לא יהי' לו הנאה מחירותו כי יבעת מהמקרים הפתאומים וזה י"ל בכוונת המדרש תן חלק לשבעה אלו ז' ימי הפסח וסיפי' דקרא כי לא תדע מה רעה יהי' על הארץ. והיינו כנ"ל אם אינו אוכל חמץ בפסח שזה מורה על ידיעתו בעם ישראל שהוא מעותד לגליות אז אם רעה תבוא ח"ו לא יחת ולא יבהל וכאלו אינו יודע ממנה ואינו מרגיש בצער הרעה. וזה י"ל ג"כ כוונת המדרש שומר מצוה לא ידע דבר רע זו אסתר שהיתה עוסקת בביעור חמץ ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי. והיינו ג"כ ע"י שאסתר היתה עוסקת בביעור חמץ אחרי ידעה כי יאה עניותא לישראל וביערה מדעתה ומרצונה מביתה את החמץ המורה על החירות ע"כ אף אם באה רעה מ"מ אחרי ידעה זאת מקדם ע"כ לא נחשב בעיני' לרעה כי היתה מוכנת ועומדת לזה. ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי אחרי שידע את כל אשר נעשה מקדם בטח בה' כי מה שהי' הוא שיהי' שהקב"ה מצילנו מידם בכל דור ודור. כי באמת המתבונן בעתים וזמנים שעברו יחזיק במעוזו ולא יחת מפני הקמים עלינו לרעה כי בכל דור ודור עומדים עלינו וכו' ונוכל ללמוד מן העבר על העתיד שגם לעתיד לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. וזהו עת ומשפט ידע לב חכם המתבונן בדברי הימים עתים וזמנים שונים שעברו הוא ישפוט בשכלו לקוות הטוב בעתיד. וזהו ומרדכי ידע את כל אשר נעשה בעבר ומזה הי' לו פתח תקוה על העתיד:

ופתח אהל מועד תשבו וגו' כי כן צויתי. כבר דקדקו ז"ל למ"ל למימר שכן צווה פשיטא שלא מלבו בדא. ונראה כי לכאורה יחשב קצת לפחיתות כבוד לאהרן ולבניו שהוצרכו לפרישה בטרם יכנסו לעבודת הקודש הלא כל ימיהם חיו בקדושה ובטהרה וע"ד שפירשתי דברי הגמ' חולין דף ק"ה אמר מר עוקבא אנא להא מילתא חלא בר

חמרא לגבי אבא דאלו אבא כי הוה אכיל בישרא האידנא לא אכיל גבינה עד למחר ואלו אנא בהא סעודתא לא אכילנא לסעודתא אחריתא אכילנא אמר שמואל אנא להא מילתא הלא וכו' דאלו אבא סייר לנכסי' תרי זימני ביומא ואנא לא סיירנא אלא חדא זימנא. וצריך להבין במה השתבח א"ע הוה להו למיעבד ג"כ כמילי דאבוהון. ואמרתי עפ"י מ"ש תוספות דסעודה אחריתא היינו ברכת המזון הוא הפסק וטעמא נ"ל אחרי כי בהמ"ז הוא דבר רוחני ומפסיק לגמרי בין הגשמי ע"כ בעת התעסקו ברוחניות כבר כלה ממנו כל הגשמיות והוא כאלו לא הי'. וכ"ז במי שאכל רק לצורך הנאת הגוף אבל אביו קיים בעצמו בכל דרכך דעהו והיתה גם אכילתו רוחניית ויחזה את האלקים ויאכל וישתה ע"כ בהמ"ז שלו לא הי' הפסק ולכן לא יכול מר עוקבא לעשות כאביו לבלי יהי' בהמ"ז הפסק כי שאני אביו שאכילתו היתה קודש כמו בהמ"ז אבל הוא בעצמו לא הי' מחשיב עצמו שיוכל לאכול כ"כ בקדושה ובטהרה כאביו ממילא לדידי' הוה בהמ"ז הפסק מעליא. וכמו כן לסייר נכסי' כל יומא ב"פ ולבלות זמנו בעסק עוה"ז לא הי' רשאי רק אביו שקיים בכל דרכיך דעהו ובעת שסייר נכסיו בכוונה זכה הי' עובד בזה את הש"י ע"כ הי' מסייר ב"פ ביום משא"כ שמואל לא החשיב עצמו במדרגה כזו ע"כ לא יוכל לבלות זמנו בסיור נכסיו והבן. אמנם מרע"ה דיבר על לב אהרן ובניו לבל יחשב כמיקל בכבודם ע"כ ניחם אותם באמרו שגם הוא קודם שנכנס למחנה שכינה להצטוות מפי הש"י הוצרך לפרישה כמ"ש רז"ל כדי למרק אכילה ושתיי' שבמעיו. וזה שאמר להם אל תחשבו את זה לפחיתות כבודכם כי כן צויתי גם אני לעשות פרישה קודם שזכיתי להתקרב אל ה':

לוח ארז על פרשת שמיני

אבל כבד על הלקח אדוננו מעל ראשינו הוא כבוד דודי הרב הגאון האמיתי צדיק יסוד עולם קדוש ה' מכובד הי' חסיד הי עניו פאר דורנו מזה בן מזה כקש"ת מו"ה שמעון סופר ספרא רבא דישראל הכ"מ האב"ד ור"מ דק"ק קראקא אשר קוננתי עליו ער"ח ניסן תרמ"ג ביום אשר הושם לחוק מח"ק לדרוש מידי שנה בשנה:

בפרשתנו קראנו ממיתת בני אהרן ואיתא במ"ר באחד בניסן מתו בני אהרן ומפני מה מזכיר מיתתן ביוה"כ לומר לך מה יוה"כ מכפר אף מיתת צדיקים מכפרת. וע"כ בער"ח ניסן שאנו קרובים לזמן הזה אשר בו מתו גדולי עולם עת לבכות על כל הצדיקים שנפטרו בשנה זו. ובפרט על אנשי ח"ק אשר עליהם נוכל לומר כמו על נדב ואביהו בקרבתם לפני ה' וימתו ואיתא במדרש שמתו במקדש. כ"כ יש לקונן היום על אנשי הח"ק שמתו ג"כ

לפני ה' במקדש בעודם עושים את עבודת הקודש אשר עליהם להתעסק בג"ח עליהם נוכל לומר וימותו לפני ה'. ועוד מטעם אחד העת ההוה מסוגל להספד אחרי כי עיקר הספד להחזיק אמונתנו בתחה"מ כמאמר רב אחים הספידא דהתם קאימנא כי אם היינו חושבים ח"ו שהמתים כלו תמו ונכרתו ואבדה כל תקוה לשוב ולחיות אז מה לנו לבכות חבל על דאבדין ולא משתכחין אבל אחרי שאנו יודעים שגם לאחר מיתה חיים הצדיקים בעולם הנשמות ע"כ לן יאות למבכי עליהון. וכמ"ש גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר. ר"ל בשביל שאני מאמין באמונה שלימה שהאדם בעוה"ז גר בארץ אבל בעולם הנשמות תושב והוא מתחלה גר ואח"כ תושב. א"כ עיקר זריחת שמשו הוא אחרי בוא שמשו בעוה"ז. ע"כ אני מכבד את הנפטרים כי יום מיתתו הוא יום לידתו בעוה"ב. וז"ש הספידא יקרא דשכבי ויקרא דחיי. כלומר ע"כ אנו מספידים את המתים שהלכו לעולמם כי בזה אנו מורים דשכבי חיי. רצ"ל אף שמתו עלי ארץ בכ"ז יתהלכו לפני ה' בארצות החיים והוא יקרתם שאף שהם שכבי מ"מ יתרם בחיים. וע"כ בניסן שהוא חודש האביב ואנו רואים שכל הטבע וכח הצמיחה אשר מתה בחורף תחיי' מחדש. מתו בני אהרן לומר כשם שהטבע תחי' מחדש אחר גויעתה כמו כן הצדיקים אור חדש עליהם יאיר ויופיע. וזהו ויציצו מעיר כעשב הארץ. כמו העשב אשר מחדש יצמיח בימים האלו כמו"כ הש"י יפרה מחדש את הצדיקים שאבדנו.

מכל אלה הטעמים מצאתי א"ע מחוייב לדרוש היום מילי דהספידא. ואחרי שהראנו שהיום הוא עת ספוד לקונן על מיתת צדיקים בכלל נבוא על העין בעינים זולגות דמעה ובלב נשבר קרוע ומורתח לבכות בדמעות שליש על ראש השלישים אשר השליש את שנותיו והקדישם לתורה ועבודה וגמ"ח. וכל בשליש מזויין ללחום מלחמת ה' צבאות עפר ארץ כי שב לעפרו ורוחו הטהור עלה בסערה השמימה תשובתו הרמתה כי שם ביתו הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות על האי סופרא דבלי בארעא קא בכינא. ה"ה אדוני דודי רב האי גאון בעל הלכות גדולות צדיק וקדוש. רבא דעמי' ומדברנא דאומתי' גליי' לדרעי' ונפל נהורא כקש"ת מו"ה שמעון זצוק"ל איתא במ"ר גבי מיתת בני אהרן. זש"ה אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב) בני אהרן לא היו דומין למטהו מטהו נכנס יבש ויצא לח ובני אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים. אף אנו נאמר לזאת יחרד לבי על השמועה הרעה נהיתה לנו הלא תדעו כי שר וגדול נפל היום בישראל הוא רבינו הגאון זצוק"ל. עליו יש לקונן הוי אדון. על במותיך חלל. כי הוא הי' עומד לנס עמינו אהוב למעלה ונחמד למטה ראש המדברים בכ"מ. ועתה אהה איך שודדנו כי פתאום בא השודד וגזל מאתנו צבי תפארתנו רוח אפנו משיח ה' אשר אמרנו בצלו נחי'. וי"ל

עליו כי בא השמש בצהרים כי עוד לא הגיע לימי הזקנה ושיבה עוד לא הגיע לערבי ימי חייו כ"א רק בצהרים הי' וכבר בא שמשו וטהור גברא אשכל הכופר דודי לי יש לי לקונן עליו כאמרם איש שהכל בו תורה גדולה וחכמה. ועתה דודי ירד לגנו ללקוט שושנים הוא הלך לגן עדן ללקוט שמה פרי צדקותיו אבל אותנו עזב לאנחות הן עוד היום גדול לא עת האסף המקנה ואת אלה הצאן על מי נטשת. אהה. דודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיו ולא מצאתיו קראתיו ולא ענני חכו ממתקים וכולו מחמדים זה דודי וזה רועי. והנה ארז"ל כשמת מ"ר הי' יהושע צועק ובוכה א"ל הקב"ה וכי לך לבד מת והלא לי מת שנאמר ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד. כמו כן על איש רם ונשגב הזה לא לבד עלי מוטל לבכות על אשר הוסר המצנפת והורם העטרה מראש משפחתינו כי אם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'. ואיתא באבות שמעון הצדיק הי' משיורי כנסת הגדולה הוא הי' אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח. וגם על הנספד רבינו שמעון הצדיק נוכל לומר שהי' משירי כנה"ג חד מן קאמיא העומד לריב כנגד המתחדשים הרוצים להרוס אשיות ויסודי תוה"ק כי רבים ירגנו באהליהם על הצדיקים יסודי עולם שלא יבינו תהלוכות הזמן הזה אשר היא עת חי' ומאשימים אותם שיהלכו נגד רוח היום בהיות שהם לעת כזאת אחרי שכל האדם כוסף ללכת קדימה מכל חיי העולם רוח החיות באופנים לחדש בכל יום חדשים לבקרים וישן מפני חדש יוציאו ודגל הפארטשריטט הוא הנס להתנוסס אשר אחריו ינהו. ורק הצדיקים המה כעמוד ברזל וכחומת נחושת עודם מחזיקים בתורת ה' ולא יכרעו ולא ישתחוו לשנות קוץ א' ולמוש פסיעה אחת מנתיב בו הלכו אבותינו מעולם. אבל הוי לכסילים אשר הם חכמים בעיניהם ולענקים בשם ננסים יכנו. אשר יבזו את ראשינו מאורות הגדולים באמרם להם טול קורה בין עיניך. הלא ראשי בית ישראל הצדיקים המה לנו לעינים גם המה ידעו שעת לעשות להלוך קדימה לרוח הזמן המבקש תפקידו להלוך מעלה מעלה אבל המה ידעו ג"כ להבדיל בין קודש לחול. כי בענינים הארציים בכל חכמה ומדע ומלאכת מחשבת לעבוד את האדמה ולסחור אותה גם להם לב לכל זמן ועידן לאחוז בדגל הפארט שריטט אבל בענין הדת והאמונה אומרים שבת לה' ומנוחה לחי העולמים. וזהו שהי' אומר על ג' דברים העולם עומד דייקא. אם כי בשאר עניינו הזמן צריך העולם להלוך קדימה אבל בענייני תורה עבודה גמ"ח צריך העולם לעמוד על איתנו הראשון. ועפ"ז י"ל אמרם ז"ל מטבע של אברהם אבינו בחור ובתולה מצד א' וזקן וזקנה מצד א'. כי הטבע של הזקן להיות עומד על דעתו ומצבו אשר נצב עליו מאז ומקדם וכל הרוחות שבעולם אין מזיזות אותו ממקומו. ל"כ הבחור

בימי נערותו יתהפך כחומר חותם פעם בכה. ופעם בכה ואאע"ה בענייני הדעת הי' דומה לזקן אשר יחזיק במעוזו בלי הרף אף כחוט השערה אבל בעניינים הארציים בעסקי תבל ומלואה הי' כבחור ובתולה אשר בכל יום ויום אשתני למעליותא לעשות חדשות ונצורות אשר לא שערום מתחלה. וזה נכלל ג"כ בכח אמרם ז"ל משה רבינו מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים. כי האלקים נצב לא יחליף ולא ישתנה כמו כן הוא בדברים הנוגעים למעלה הי' דומה לאלקים שלא יחליף ולא ימיר. אבל מחציו ולמטה בעניינים התחתונים גם הוא הי' כאיש אשר ישתדל תמיד להרחיב את גבולו בידיעות חדשות. והנה גם על רבינו הנספד יכולים אנו לומר שקיים בעצמו נער הייתי גם זקנתי שאף שהי' מעורב עם הבריות ובעניינים הארציים הי' דומה לנער כנ"ל. אבל בעניינים הגבוהים תורה ויראת ה' הי' זקן שקנה חכמה וירש מאבותיו הקדושים אשר בארץ המה עמד על דעתם הרחבה ולא הניח ליפול דבר א' מכל דבריהם הטובים ארצה וחגר חרבו על ירכו נגד כל הקמים להרוס מחומת וחיל התוה"ק כחוט השערה. ועליו נוכל לומר על במותיך חלל כי תמיד נלחם נגד מהרסי הדת ויצתה נפשו באחד עד שבמיתתו נקונן ויאבדו כלי מלחמה. אבדנו במיתתו לוחם מלחמת ה' בכל מאמצי כחו כאיש גבורתו. וכי תאמרו מה לנו לזעוק על המלך שהלך מאתנו הלא כל איש מישראל האוהב את דתו ילחום כמוהו נגד אויבי התורה. הלא כל איש ישראל יתגבר כארי יתנשא וישפוך דמו כמים לבל יחמסו ממנו אוצר התורה. א"כ מה לנו להתאונן כ"כ ינוחם יסתר מעינינו בסילוקן של צדיקים וגדולי ישראל. על זה אשיב הן אמת שכולנו היינו מוסרים נפשנו אם היו טורפים ממנו היקרה מפז ומפנינים.

אבל אנו חלושי הראות לא ידענו הסכנה טרם תקרב אלינו להמית ח"ו רוח התורה מקרבנו ואם יקומו פריצים לפרוץ פרצה קטנה בחומת בית ישראל היא התוה"ק אשר היא כחומת אש סביב לנו. אז רגילים אנו לומר הלא דבר קטן הוא מה שהפורצים רוצים להרוס מנהג או חק ונימוס אשר אין תלוי בו עצמית התוה"ק ולמען השלום נחשה ונשקוט ולא נעמוד כנגדם ביד חזקה ובחימה שפוכה. רק כי יבואו למאס ראש פנה ועיקר דתינו אז נלחם כנגדם מלחמת חובה עד החרימם אבל בשביל דברים קלים שאין עיקרי הדת תלויים בם לא נצא מיד שלופי חרב נגד אחינו מנדינו. אך באמת לא כן הוא כי אם נמתין לעמוד נגד המהרסים עד שיעפילו לעלות ההרה הר ה' לנתוש ולנתוץ דברים התלויים ברומו של עולם אז כבר עבר הזמן המוכשר לעמוד כנגדם כמ"ש הקב"ה לנחש הוא ישופך ראש כ"כ הוא בנחשים ועקרבים המחטיאים את ישראל רק אז נוכל להתיש כחם וחילם אם בראש תיכף בהתחלה נעמוד כנגדם. חבל ואתה תשופנו עקב

אם נמתין עד העקב והסוף אז ח"ו הנחש יגבר. וכמו שפירשתי פ' בשה"ש אני חומה ושדי כמגדלות. כי כל ישראל בחזקת כשרות ואם יבוא עליהם ח"ו אויב ה' ומבקש להדיחו מאחרי ה' ישים נפשו בכפו ויקריב חלבו ודמו על מזבח האמונה הטהורה כמ"ש עליך הורגנו כל היום אבל כ"ז רק אם כבר באו אויבים בשערי התורה אז יבינו כי בנפשם הוא וילחמו מלחמת קנאת ה' צבאות בעבור תוה"ק ואם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. אבל אם רק שועלים קטנים המחבלים יבואו רק לפרוץ פרצות בגדרים וסייגים שגזרו חז"ל או רק במנהג ותיקון. לא ידעו ולא יבינו עוד כי הסכנה קרובה ויאמרו מה לנו עוד להתעשת הלא די' שעתה לעת שיקומו שונאי ה' להרוס עקרי הדת ח"ו אז נתקומם עליהם להשחיתם עד חרמה. לא כן גדולי ישראל אשר עיניהם צופיות למרחוק ויודעים מקדם אשר יעשה באחרית הימים ואם הפוקרים לע"ע רק לדבר הנראה קל יבוזו הוא שורש פורה רוש ולענה שמהקלות יבואו אל החמורות. ע"כ המה אינם ממתינים מללחום מלחמת חובה עד שיבואו מים עד נפש לערות יסודי התורה. כ"א אחרי שלפתח חטאת רובץ. ר"ל מיד בתחלת התקוממותם על הקלות רובץ חטאת ועון לפרוץ בחמורות. ע"כ ימהרו ויחישו מעשיהם לכלות קוצים מן הכרם בטרם ישחיתו כל חלקה טובה. והנה החומה בעיר מבצר יעמדו אצלה אנשי חיל חמושים ומזויינים לעת מצוא שיבואו האויבים ללחום שמה. אבל בטרם יקרב אליהם השונא לא יעשו מאומה. לא כן הצופה העומד במגדל המבצר הוא רואה למרחוק ובטרם יקרבו אנשי המלחמה השערה המה כבר יעירו ויעוררו את העם להקהל ולעמוד על נפשם ולהיות מוכני למלחמה. וז"ש כנסת ישראל הן אמת שאני חומה ואם יבואו צרים ואויבים להלחם בו לשלול ממני כלי חמדת התורה אז אני נצב כמו חומה בצורה והכני מוכן ומזומן לעמוד נגד כל הקמים עלי בכל כחי ועוצם ידי אבל רק בעת אשר כבר יקרבו עלי מרעים לאכול את בשרי אז ארדפם ואשיגם אבל לידע מקודם את אתי מרחוק זאת אין אתי. רק החכמים הם רואים את הנולד מה יולד יום הבא. ע"כ שדי המה החכמים אשר ממקור חכמתם וצדקתם יניקוני דבש מסלע התוה"ק אשר עינים להם לראות מרחוק. המה דומים כמגדלות בנויים לתלפיות אשר הצופה עומד עליהם להזהיר את העם עוד טרם יבוא יום הנורא אשר אויבים באי שערי' כבר מאז ומקדם יתנו בקולם קול עוז. ובזה פירשתי מאמז"ל במס' סוטה ספ"א. כשמת מ"ר אמר הקב"ה מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי אין. והכוונה ע"פ הנ"ל שאם האדם לוחם נגד השונא בעת שהוא מתחיל להתקומם עליו אז קל לנצחו כי כל סכנה שאדם עומד לנגדה ואינו ממתין עד שתגדל למעלה ראש יוכל לגבור עליו משא"כ אם ממתין מללחום נגד האויב עד שעולה

למעלה אז אין תרופה למכתו כי כבר גדל והצליח מעשה שטן. וכמ"ש הוא ישופך ראש כנ"ל. ואמרתי לפרש מדרש פליאה הובא בדמש"א בפרשת משפטים ובס' פרי העץ וז"ל לא תטה משפט אביונך בריבו מכאן ליין נסך שאסור מן התורה כי חז"ל תקנו גדרים וסייגים לתורה כדי שלא יבוא לעבור על דברי תורה מפני שהבינו שאם תבוא התאוה להסיתו לעבור על דברי תורה אז קשה לנצחה ומה יודע מה יולד יום כמ"ש ואל תביאני לידי נסיון. ע"כ יעצונו בחכמתם לפני התגלע הריב נטוש. כלומר שלא יבוא האדם לידי כך שיצטרך להלחם ביצרו סחור סחור לכרמא לא תקרב. וע"כ הרחיקו מדבר המביא לידי עבירה שעי"כ הוא ניצול ממלחמה הכבידה אחרי שלא יבוא כלל לידי כך לעבוד על ד"ת כי הגדר הוא סייג לבל יקרב לנגוע בהר התורה. והנה היצה"ר נקרא אביון התאב ומתאוה לכל דבר. וזה שרמז הכתוב באמרו ידעתי גם ידעתי שלא תוכל להטות את משפט התאוה שהיא אביונך בריבו אם כבר רב ולוחם אתך אז א"א להטותו עוד לתחיי'. ע"כ להשמר מהמלחמה עשו חכמים גדרים וסייגים ע"כ מכאן רמז ליין נסך והכוונה אסתם יינם כמ"ש בס' פה"ע הנ"ל גזרו על יינו משום בנותיהן כי אם תמתין עד שיבוא היצה"ר להסיתך שתקח מבנותיהן לא תוכל עוד להטותו לטוב ע"כ לפני התגלע נטוש כנ"ל. ואמנם גדולי הדור המה החכמים הרואים את הנולד ואינם ממתינים מללחום נגר שונאי הדת עד שנראה הנגע ונגלה רשעתם לעין כל כ"א עוד בטרם תצמח הרעה בעוד רק חושבים מחשבות רעות כבר בעת ההוא יכינו א"ע לעמוד נגדם ואז ה' בעוזרם שיוכלו לכבשם. והנה בקרא נאמר קמה אלומתי וגם נצבה. הרי שקימה נאמר מי שמקים א"ע ממושבו. ונצב הוא שעומד על מעמדו. והחילוק בין מרעים לפועלי און הוא כי מרעים הוא מלשון רעיון ורעות רוח המה הרשעים אשר לא גלו עוד את מצפינם רק, חושבים בסתר להדיח אבל פועלי און הן המה אשר כבר איגלו בהתייהו לעין כל. וזה שהספיד הקב"ה במיתת מ"ר שהי' חכם לראות את הנולד מי יקום לי עם מרעים מי יקים א"ע כבר בהיותם עוד עוד בבחינת מרעים בעוד הם רק חושבים לעשות רע ועי"כ יוכל אח"כ להתיצב עם פועלי און שהם כבר פועלים את אשר יזמו לעשות:

וכי תאמר למה זה אנו עורכים מלחמה נגד הפושעים הלא השלום אהוב מן הכל והלא טוב יהי' להעמיד השלום בין אחים שגם הצדיקים ירפו מעט ויניחו זעיר שם זעיר שם לקלי הדת למען יושבת מרון ומריבה בין אחים יפריא לשורש פורה ראש ולענה. אבל גדולינו לא כן עושים הם מפריעי שלום ובשביל דבר קטן הבערה לחלק יוצאת. ע"כ הבוערים בעם יאמרו על ראשינו ומנהלינו על אשר לא יתרצו לפשר כ"א מעמידים הדת על תלו בכל חקותיו והלכותיו אחת מהנה לא נעדרה שהם אנשי ריב ומדון בעלי מצה

ומריבה. אולם אך הבל יהמיון הדוברים כזב כזה על המאורות הגדולים אשר לאורם נסע ונלך כי הם באמת ת"ח מרבים שלום בעולם המה מלאכי השלום אשר כל אוצרות וסגלות מלכים כנבלי חרס בעיניהם נגד גודל יקר ערך השלום החביב להם מן הכל והם מקיימים בעצמם כורתי ברית עלי זבח. אם יוכלו לקיים ברית השלום אז בלב שלם ובנפש חפצה המה מקריבים חלבם ודמם על מזבח השלום והשלוה. אבל דבר אחד יש מה שנחשב בעיניהם עוד יותר מן השלום עד שלא יוכלו להניח ממנו אף חלק הקטן שבקטנים והוא התורה הקדושה. כי בעניינים הארציים אף אם יקרי הערך המה בכ"ז להם לעינים בקש שלום. אבל בענייני הדת והאמונה אף שמלאכי שלום מר יבכיון וצר להם להשבית השלום בכ"ז ירדפוהו עד חרמה ויגרשוהו מן הארץ. וע"ז יש לומר משאז"ל שלום לטובה מצטרף לרעה אין מצטרף אם השלום בנוי על הטוב אין טוב אלא תורה אז הוא מצרף ומחבר את אנשי בית ישראל. אבל לרעה ס"ו שנעשה שלום עם הרשעים אשר עליהם נאמר אין שלום אמר ה' לרשעים אין זה צירוף וחיבור אדרבה חבור עצבים אשר בסופו פרידה גמורה תהי'. ואם גם בענייני המדינה צריכים לתווך השלום בין כל איש ואיש אבל עם הפושעים הרוצים לחלל את הקודש לא נוכל לעשות שלום. בעניני הדת ואפשר שע"ז רמז חטא בני אהרן בהקריבם לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. היינו שהיו רוצים להקריב לפני ה' גם אותם האנשים אשר היו מלאים אש התאוות לעשות את אשר לא צוה ה'. ואמר הקב"ה בקרבי אקדש רק בהם רוצה הקב"ה להקדש באותם שקרובים אליו אבל לא באותן שנאמר עליהם רחוק מרשעים ה':

וזה כוונת המדרש אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו. כלומר אף שהלב הישראלי רצונו בשלום אבל לזאת הוא התורה כדאי' במדרשים אין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה. צריך הלב לנתר ולקפוץ ממקומו הטבעי. כד"א לנתר בהם. ומביא מופת לזה כי מטה של אהרן הוא רדיפת השלום ומעוזו כאמרם הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום כי השלום הי' מטה עוזו ושבט תפארתו. אבל רק חוץ למקדש רדף שלום ופרח ציץ וז"ש נכנס יבש כלומר כשבא הענין לדברים שבקדושה אז יבש ואומלל מטה השלום ורק יצא לח כשיוצא חוץ למקדש הרטיב ועשה פירות. אבל בני אהרן נכנסו להקריב אף אותו שאינן ראויין לקרב אל הקודש ע"כ יצאו שרופין. ואמנם י"ל עוד כוונה אחרת בדברי הכתוב בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד ונקיים בזה ג"כ מאז"ל כל מי שאומרין דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר. כי רבינו הנספד זצוק"ל פירש מאמר הש"ס במס' ברכות א"ל רב לר' חייא לא חזינא לי' לרבי דקא מקבל עלי' עול מלכות שמים א"ל בשעה שמניח ידיו על עיניו הוא מקבל עליו עול מלכות שמים. כי הצדיקים אשר

ערבה להם עבודת ה' ותהי בפיהם כדבש למתוק א"כ אינם מקבלים עליהם עול מלכות שמים עול דוקא כי לא יחשב להם כעול וכמשא. אך מה שקשה להם שאינם רשאים לקרב א"ע ביותר אל הבורא ית' ואינם רשאים לדרוש במופלא זהו עליהם לעול קשה כי תשוקתם להדבק בקונם. וז"ש בשעה שמניח ידיו על עיניו לבל יסתכל במופלא ממנו זהו עול מלכות שמים. ודפח"ח וש"י. והנה קדוש נאמר על דבר שרוצים אנו לקרב אליו אלא שקדוש הוא ויראים אנו לנגוע בו אבל כבוד שייך גם בדבר שאינו נכנס כ"כ בגדר קדושה. וזהו בקרובי הם הצדיקים אקדש כנ"ל שיראים מחמת קדושתי ליכנס פנימה אבל ע"פ כל העם שאצלם איננו בקרבם אלא על פניהם לחוץ בהם רק אכבד. ע"כ זאת נחמתינו בעניינו כי הצדיק אבד ואי איש שם על לב רק אז אבד ח"ו אם אין אנו שמים על לב את העדרו אבל אם אנו מתעוררים עי"ז לתשובה אין זו אבידה כי מכפר עלינו:

והנה כתיב ונסלח לכל עדת בנ"י וגו' כי לכל העם בשגגה. ופירשתי מארז"ל אגרא דהספידא דלויי כי להספיד למען יבכו העם האנשים והטף לזה אין צריך מספיד כי כל אדם מעצמו מתעורר בראותו את הצער רק עיקר חיוב הספד לעורר הלבבות שיחזרו בתשובה אחרי רואם כי נגע בהם יד ה' ונטל אחד מהם כדאיתא במדרשים. והנה הבכי' והצער איננו רק בשעת חימום אבל לאחר הקבורה ישכחו הדחוקים את הצער ולא יהי' להם שום תכלית. אמנם עיקר אגרא ותכליתו של הספד הוא דלויי כלומר מה שמלוה את האדם אל ביתו ואל עבודתו היינו המחשבות הטהורות שנתעורר להם ע"י ההספד והם אשר ילוהו כל ימי חייו. עוד י"ל כי כ"ז שעומדים אנשים במחוגה סביב ואין מחסור מהם יוכלו לעמוד כמו שירצו בדוחק או בריוח. משא"כ כשנחסר אחד מן המחוגה אם רוצים להשלים את הנחסר למען לא יהי' פרצה וריוח ביניהם אזי צריכים לקרב א"ע אחד אל אחד למען יחדיו ידובקו. כמו כן כשמת ח"ו אחד מן בני החבורה מהצורך להתקרב יחדיו באהבה וחיבה כדי להשלים את הריקות אשר נתהוה עי"ז במחול החברים. וזהו מוסר אל השלום. ומצינו הפעם ילוה אישי מלשון חיבור. וז"ש אגרא דהספידא ועיקר תכליתו הוא דלויי שיתחברו הנשארים יחדיו. והנה כשאחד מת בחצי ימיו ח"ו הוא בעון הצבור כמאז"ל הקב"ה נוטל צדיק אחד מביניהם ומכפר עליהם. ויש להמליץ ע"ז כל דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא היינו כשאחד הי' בכלל ובחברת העדה ופתאום ח"ו יצא מן הכלל ונעדר מהם לא ללמד על עצמו יצא שזהו רק ע"י חטאו בלבד רק הכלל כולו חטאו והוא קרבנם. וידוע שהקרבן אינו מכפר אלא עם תשובה ע"כ לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו ע"כ מיתת צדיק אינו מספר רק כשיודעים העם שלא מת הצדיק בחטאו רק נלכד בשחיתות עונותינו

ועי"כ ישובו משא"כ אם אומרים שרק בחטאו מת לא יתעוררו אל התשובה. וז"ש ונסלח לכל עדת בנ"י רק באופן זה מיתת צדיק מכפרת אם יודעים כי לכל העם בשגגה ולא הוא חטא ובעוונו מת רק לכל העם היא השגגה והחטא ויקויים בנו כשם שבגדי כהונה מכפרים כך מיתת צדיקים מכפרת כי הבגדי כהונה אינם מכפרים רק בשעת לבישת הכהן אבל לא בעת שמונחים בקופסא כמו כן במיתת צדיקים אינה מכפרת רק אם נלבוש את בגדי הקודש אשר היו עליהם והמה צדק אזור לבושם ויראתם חתולתם אז יכופר לנו ותהי נשמת רבינו צרורה בצרור החיים:

ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם. כי לכאורה הי' מקום לטעות שכל מה שעשו משה ואהרן לעם לא עשו בכח ה' אשר האציל עליהם מהודו כ"א ח"ו רק רוח מבינתם יחלוף לנהל את העם כפי שכלם ותבונתם וא"כ בזה יוגרע כבוד ה' ח"ו שלא הוא יתי' הנוהג כצאן עמו רק משה ואהרן. אבל אחרי ראינו כי בכל פעם שעשו פעולת צדיק לחיים לברכה הוצרכו מקודם ליכנס אל אהל מועד למען יערה אליהם רוח ממרום ושפע קודש יינקי למען יוכלו ולברך את העם והם היו רק הצנור אשר על ידם תבוא לישראל ברכת טוב זה הקב"ה א"כ כבוד ה' על מקומו כי עין בעין ראו בנ"י כי משה ואהרן רק האמצעים סולם מוצב ארצה וראשם מגיע השמימה. וז"ש אחרי שמשה ואהרן הוצרכו לבוא מתחלה אל אהל מועד לקבל שם השפע מגבהי מרומים ואח"כ ויצאו ויברכו את העם ממה שהאציל עליהם מקור הברכות ע"כ וירא כבוד ה' אל כל העם ראה כל העם כי כבוד ה' שוכן עליהם חופף כל היום:

ויצאו ויברכו את העם פרש"י אמרו ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ויהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם. י"ל עפמ"ש בפ' ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בנ"י ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו ובמדרש והיכן צוה ועשו לי מקדש. כי הי"ל ויכלו מאי ותכל דקאמר אלא שמרמז כמו במעשה בראשית נאמר ויכולו שנעשו בלא עמל ויגיעה כמו כן במעשה המשכן לא עמלו ויגעו בעבודה כ"א ותכל מעצמו וכמ"ש במק"א שע"כ נאמר בפ' ויקהל ששת ימים תיעשה מלאכה בבנין נפעל שנעשית מעצמה וישראל לא עשו אלא שנדבו רצונם הטוב ומחשבתם הרצוי' לשמים כוונתם זו היתה משלהם. והוא כמו שצוה ה' את משה שלא הי' בצוויו שום יגיעות וליאות ח"ו רק מחשבת וכוונת ה' פעלה גדולות וכמו כן עשייתם את המשכן לא הי' כ"א רצונם הטוב וז"ש ותכל מעצמו כל עבודת המשכן ועשייתם לא היתה כ"א כאשר צוה ה' את משה שבצווי זה בודאי לא הי' פעלה ומעשה רק רצונו ית"ש כן עד"ז עשו בנ"י רק הרצון והמחשבה. וע"ז מייתי המדרש לראיי' שנאמר ועשו לי מקדש עושים רק ההכנה אל הקדושה ולא יותר. ולפ"ז

שפעולת ישראל לא היתה בעבודת המשכן רק מחשבתם הזכה וברה דעת לנבון נקל כי גם אם בנין אשר עמלו בוניו בו יתקיים גם אחרי יפנה הבונה מחשבתו ממנו כי אחרי שהושלמה העבודה אין עוד צירוף וייחוס בין הבונה לבין הבנין. אבל אין כן בבנין המשכן אשר ישראל לא עמלו בו מאומה רק מחשבתם הטהורה הקימה אותו ממילא רק כ"ז שמחשבתם טהורה ונקיי' יעמוד המשכן על תלו אבל כאשר יפנו מחשבתם ח"ו לרעה אז בהתבטל הסיבה בטל המסובב ואפשר דמטעם זה נצטוו ישראל לתת רק מחצית השקל ולא שקל שלם כ"א היו נותנים שקל שלם יסברו שכבר עשו את שלהם להעמיד המשכן ואין קיומו תלוי בצדקתם ובכשרון מעשיהם ע"כ לא נתנו רק מחצית השקל ומחציתו נשאר להם להורות נתן בלבם שקיום המשכן תלוי בהם וחציו אף שכבר הוא לה' מ"מ החצי השני נשאר לכם. וזהו שברכם יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם שהשכינה רק תשרה בו עפ"י מעשה ידיכם כפי שאתם עושים כן תשרה השכינה. ויהי נועם ה' אלקינו עלינו ומעשה ידינו לא יהי' לו כן ובסיס רק עלינו שאנחנו נהי הכן אשר עליו יווסד המשכן עיי' מלבים בפירושו. והטעם אחרי שבעצם לא עשינו מחומה במעשה המשכן ורק מעשה ידינו כוננהו הוא הקב"ה כוננה עליון הוא ית' בנאו והקימו ואין לנו רק המחשבה ע"כ אנו הכן והבסיס אשר עליו יעמוד המשכן על תלו. והנה אם אנו רואים מי ומי היו בונים את המשכן לא היו חרשים ואומנים רק צדיקים ואנשי מעשה מזה נבין לאשורו שרק רוח קדשם היתה לאבן פנת המשכן ומובן מעצמו שבסור רוח טהרתם כשל עוזר ונפל עזור וזה י"ל אלה פקודי המשכן אם נתבונן מי ומי היו במלאכת המשכן לא אומנים וחרשים מלומדי מלאכה כ"א צדיקים וקדושים מזה נדע כי משכן העדות אחרי שרק רוח הקודש העמיד את המשכן ע"כ בעונותיהם יתמשכן ויחרב וזהו שדרשו על פ' אלה פקודי המשכן שנתמשכן על עונותיהם של ישראל:

ותצא אש מלפני ה' ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וירא העם וירונו ויפלו על נ' אמרת עפמ"ש ז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כי אם נזכור ראשונות הנסים והנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו בימי מרדכי ואסתר ונשמח אלי גיל על אשר הורם העטרה מעל שונאינו ומנדינו והודם נהפך למשחית ונהפך הוא אשר ישלטו היהודים בשונאיהם בכ"ז אז גם קדמוניות נתבונן הצרות והיגונות אשר סבבו את אבותינו בצאת דבר מלכות להשמיד להרוג ח"ו את כל היהודים וכמה צער סבלו כל הזמן ההוא שהי' כפתע בינם ובין המות. ואם בימי הפורים יעלה על לוח לבנו זכר היגונות והצרות שעברו על ראש אבותינו הלא ערבה כל שמחה וזכרון א' עולה לכאן ולכאן. רצוני אם נזכור הישועה המשמחת לבנו הלא

לא נשכח גם את התלאות אשר הגיעום עד שיצאו מאפלה לאורה. וא"כ לשמחה מה זו עושה אחר שלשחוק אמרנו מהולל ומעורב במים המרים אשר שתו אבותנו. ע"כ העצה היעוצה למען שלא יתערב בשמחתנו מחשבה המולידה יגון ועצב ע"כ לא נזכור בפורים רק ההצלה והיתה הרווחה אבל המצור והמצוק שקדמו לישועה נשקיע בים הנשיי' יאבד זכרם לנצח. והנה בתחלה כשנתחדשה גזירת המן לא בירכו ישראל את מרדכי כי מלבד שלא ידעו עדיין שעל ידו תצמח להם ישועה אדרבה סברו שהוא בעוכרם וגורם רעה להם שעורר מדנים עם המן ורק אז קללו את המן הצורר אבל לסוף שראו כי אלקים חשבה לטובה לא קללו עוד את המן כי אין טבע עמינו לנקום נקם באויבינו כמ"ש ישמח צדיק כי חזה נקם ויאמר אדם אך פרי לצדיק שאנו רוצים רק הפרי הטוב הנצמח ממפלת רשעים למען ידעו כל העמים כי יש אלקים שופטים בארץ. ובפרט כי מחשבת המן נעשה על ידה טובה לישראל לנשאם ולנטלם ע"כ לא קללו עוד את המן רק נמלא פיהם תהלה ושבח וברכה למרדכי אשר ע"י שלח ה' פדות ופורקן לישראל ובו בחר ה' לעשות על ידו תשועה גדולה. והנה בין הזמן שאמרו ארור המן שהיתה עת צרה ליעקב עד שנושעו ממנה ואמרו ברוך מרדכי. העת ההיא לא תזכר ולא תפקד בימי הפורים. שאם נזכיר את ימי הצרה אז ערבה כל שמחה ע"כ היטיבו אשר דברו חז"ל באמרם חייב אינש לבסומי בפוריא ורק בזה האופן יוכלו לשמח את עצמם אם יבינו וידעו רק את עת התשועה אבל הזמן ועידן שהי' בין זמן שאמרו ארור המן לבין זמן שאמרו ברוך מרדכי לא ידע ממנו מאומה כ"א יעשו את עצמם כאלו לא ידעו מהצרות שעברו עליהם. אבל באמת י"ל שגם הצרות והיגונות לטובת. ישראל היו כמו שפירשתי פ' וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ ויקוצו מפני בנ"י עפ"מ ששמעתי מדרש פליאה מסה"ק הקנה בשעה ששנינו בתולה נשאת ליום הרביעי יצתה ב"ק ואמרה אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי ונראה דלכאורה הוא מורה על פחיתות עם בנ"י ח"ו היותם דחופים וסחופים בשעבוד הגלות מה שלא עשה כן לכל גוי שוכן ושוקט על שמריו בלי מגור מסביב ורק ישראל נדח מדחי חל דחי ומזה יוכיחו שונאינו מנדינו שאנו הגרועים והיותר חוטאים מכל האומות. אבל באמת לא כן הוא כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקי' מייסרנו לצרפנו בכור הברזל צירוף אחר צירוף למען נהי' נקיים מכל סיג וחלאה הגו סיגים מכסף אבל אוה"ע אף אם יכביד עליהם אכפו עול הגלות לא יתבררו ולא יתלבנו כי משחתם בם מום בם ע"כ עשה ה' עמנו אות לטובה לענותנו בסבלותם. כי אם לא היינו סובלים עול הגלות אז יאמרו בגוים שרק ע"כ אנו מחזיקים בתוה"ק על אשר אנו שלוים ושקטים חוסים תחת צל עץ החיים אשר יתן לנו פריו לתרופה אבל

ברוח סועה וסער אם יעמוד עלינו נרף ח"ו את תוה"ק. ע"כ למען הראות לעיני כל כי מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבת תוה"ק מקרב לבנו נתן יעקב למשסה וישראל לבוזזים ועלי' הורגנו כל היום ובכ"ז נחזיק במעוזה לחיותנו כהיום הזה. ועי"ז לא יחשב לנו הגלות לנפילה כ"א לעליי' וקימה וז"ש אל תשמחי אויבתי לי לומר שנפילתי הוא הוראה על רוע מדרגתי ח"ו כי אדרבה כי נפלתי קמתי נפילתי זו היא קימתי. והנה מה שבתולה נשאת ליום הרביעי הוא שאם ימצא טענת בתולים ישכים ויבוא לב"ד טרם תתקרר דעתו ולכאורה בזה אנו מטילים חשד על כל בתולות בנות ישראל שמא זנתה ח"ו והכזונה נעשה את אחותינו ביום שידובר בה שצריכים דוקא להנשא ביום הד' מטעם הנ"ל. אבל באמת עי"ז אדרבה כבוד ויקר יתנו לה. כי אם לא נשאת ליום הד' הי' מקום לומר אולי זינתה ומה שלא בא הבעל לב"ד הוא מפני שנתקררה דעתו ע"כ תקנו שתנשא ליום ד' ובכ"ז לא בא לב"ד עי"ז נתברר שהיא מבנות ישראל הכשרות כולך פה רעיתי ומום אין בך. ראינו מזה שאנו עושים דבר אף שלפום רהיטא הוא למגרעת וקלון אבל לפי האמת הוא לכבוד ולתפארת. ונמשל לגלות ישראל שהוא לפום רהיטא חילול כבודנו בגוים ובאמת היא לנו לצפירת תפארה. וזו כוונת הפליאה הנ"ל כמובן. וע"ז רומז מקרא שלפנינו שלא תאמר העינוי והגלות שאנחנו סובלים הוא לרע לנו ע"כ אמר אדרבה וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ עי"ז תגדל מעלת ישראל כנ"ל. וסיים ויקוצו מפני בני ישראל ופרש"י שנעשו כקוצים והוא עפמ"ש כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות כי עי"ז שאנו בגלות סחופים ודחופים ובכ"י עומדים עלינו לכלותינו והמה כסילון ממאיר לבנ"י עי"ז אנו נדמים לשושנה וכ"כ שמוסיפים להכביד עולם עלינו ולהכאיב את בשרנו אנו מוסיפים מעלה מעלה וז"ש וכאשר יענו אותו כן ירבה שריבויינו והתגדלותנו תלוי בעינויים שסובלים והטעם לזה ויקוצו מפני ב"י שהמה עושים לנו מעשה הקוץ וחדק עי"כ אנו נדמים יותר ויותר לשושנה בין החוחים. והנה כ' לעיל פ' וישלח כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלקים שהצרות הם שלוחי הש"י שבט עברתו למען נלך בדרך הישר וז"ש ותצא אש מלפי ה' ותאכל את העולה ואת החלבים כאז"ל אין פורענות בא לעולם אלא בשביל וכו' ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים ע"כ האש שיצאה לכלות את המובחרים והשלימים על מזבח אמונתו לא במקרה יצאה האש לאכול גדיש או קמה כ"א מלפני ה' יצתה הוא שלח אש בעצמותינו לרדות אותנו. ואחרי שהצרות האלו היו תמיד לטובתינו ע"כ וירא העם וירונו שמחו וירונו ע"ז שנפלו על פניהם והוכו ביד מאהבם:

וירא העם וירונו ויפלו על פניהם י"ל עפמ"ש טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל אדם והחי יתן אל לבו כי יקר בעיני ה' המותה להביאו לידי יראת ה' כאז"ל יזכור לו יום המיתה שבראותו סוף אדם למות וישוב לעפר רמה ותולעה יתעורר לשוב לטוב למען לא ינהים באחריתו. אך אחרי שכבר הורגל האדם לראות המות בכל עת ושעה כבר סר מר המות ואינו מתפעל מזכירתו. רק בבוא ח"ו צר ומצוק בעת שמחה וכנורו נהפך לאבל אז ההיפוך הפתאומי משמחה לתוגה ומיו"ט לאבל ח"ו הוא יעורר את האדם בתכלית ההתעוררות. וז"ש טוב ללכת אל בית אבל אימתי הוא טוב ומועיל להחזירו למוטב. מלכת אל בית משתה אם מקודם עלז ושמח במשתה ופתאום ממהלכו למשתה נהפך הגלגל ח"ו והוכרח ללכת לבית אבל ח"ו. ונתן טעם באשר הוא סוף כל אדם וכבר הורגלו בו אינו פועל זכירתו רק אחר לכת לבית משתה כשהולך לאבל ח"ו אז החי יתן אל לבו. וי"ל רמז באז"ל סימן טוב לאדם שלא נספד כהלכה כי בימי יו"ט ושמחה אסור להספיד המת אבל הצער אז הוא יותר גדול כנ"ל. ע"כ ברצות הש"י שיאוננו ויצטערו ביותר על העדר אדם כשר הוא מסלקו בימי שמחה שיורגש יותר ההיפוך משמחה לתוגה וזהו סימן טוב לאדם שלא נספד בשביל כהלכה שההלכה אומרת שאסור להספיד אז. והנה אם בני אהרן היו מתים בעת שלא שמחו ישראל שמחה גדולה כזו בהקמת המשכן וחינוכו לא היתה מיתתם פועלת התרגשות וצער גדול כ"כ. אבל וירא העם וירונו בשביל שמתחלה הי' רנה ושמחה מנת חלקם ופתאום בא השודד לטרוף את הצדיקים האלה. עי"כ ויפלו על פניהם מגודל החרדה והרגש הצער:

ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו וגו'. י"ל מה שנענשו באש ע"פ המדרש פ' צו כל המתגאה נידון באש שנאמר היא העולה על מוקדה, עיי"ש כי איתא במשנה דאבות חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום. הכוונה כי בודאי חביבות הוא לנו שאנו בני המקום ב"ה. אבל כ"ז רק אם יודעים אנחנו ד"ז ותמיד נוכח עינינו הרעיון הזה שאנו בנים למקום שעי"כ אנו מתנהגים בתום וביושר כאשר יאות לבניו של מקום ב"ה. ל"כ אם אין אנו זוכרים ביקרינו אז אדרבה הוא לגרעון ח"ו מה שאנחנו בניו של מקום ב"ה ע"ד שכתב השל"ה הק' מ"ש בתוכחה וזכרתי את בריתי יעקב וגו' שהוא לרעה ח"ו שהם בני גדולים והשחיתו דרכם וגדול עונם מנשוא. ע"כ רק אז הוא חיבה יתירה מה שנקראנו בנים למקום אם נודעת להם שיודעים אנו בכל עת ועונה שאנו בנים למקום. אבל אם לא נודעת לנו אז אדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמה. וע"כ אף שהעניוות היא מעלה גדולה בכ"ז צריך שיהי' בכל אדם מעט גאוה שידע מעלתו וערכו שהוא בן אל חי ועי"ז ישמור א"ע מכל חטא ואז יחי' חיים

מאושרים ונכונים כמ"ש במדרש שאמר בלעם מי יוכל לעמוד באלו שמכירים ביחוסם. ובאופן זה הגאוה היא טובה. אבל אם תעבור את גבול וגדר האמצעי והוא מתגאה ומתייהר הוא לרע לו. והנה האש היא א' מכחות הטבע אשר הוא לטובת בני אדם כי בלא סיוע האש לא נוכל להוציא מאומה אל הפועל אבל אם תעבור את הגדר היא לרעה כי תצא אש ותאכל ותלהט את כל רכושו. ע"כ כל המתגאה ופורץ הגדר והגבול הנכון אשר הי' לטוב לו הגאוה בעת לא פרצה גדרה אז עונשו באש מדה כנגד מדה להורות לו בזה שגם כח הטבע אשר הוא לטובת בנ"א עת יעבור גבולו הוא לרעה. וז"ש במס' שבח כל המחלל שבת נידון באים וראי' מקרא דירמי'. הכוונה ג"כ כנ"ל כי כח הטבע באדם לעבוד ולפעול הוא טוב כי יבדך ה' בכל אשר תעשה והניח את האדם בגן עדן לעבדה ולשמרה חבל חק נתן לנו ה' ולא יעבור והוא ששת ימים תעבוד ויום השביעי תשבות אבל מי שפורץ גדר וגבול העבודה להשתמש בכח העבודה גם חוץ לגבול ומחלל את השבת. אז הש"י שולח משרתיו אש לוהט והוא ג"כ כח הטבע אשר בפרצו הגבול יהי' למשחית. ולהורות נתן עי"ז בלבו שע"י פריצת גדר האמצעי גם הכח הטוב יתהפך לנזק. והנה במדרש איתא שבני אהרן מתו על שלא נשאו נשים כי אמרו אבינו כהן גדול אחי אבינו מלך וכל משפחתינו נשיאים ואין שום אשה הוגנת לנו. ואחרי שזה כעין גאוה וסביביו נשערה מאד ידין אותם הש"י כמתגאה שנידון באש ע"כ ותצא אש וגו':

וידום אהרן במדרש מאי הי"ל לומר ביום השמיני ימול בשר ערלתו והוא פלאי. וי"ל הכוונה כי חטא נו"א הי' לדעתי בהקריבם אש זרה שלא סמכו עצמם על ה' כשראו שידדה אש מן השמים על סקרבנות וכשהקטירו הם איש מחתתו לא האמינו שה' יעשה להם גדולות עוד הפעם להוריד להם אש מן השמים וזהו חטאם שהי' להם לסמוך על צדקתם שה' יעשה להם נס. וה' מתקדש עי"ז כשהעם רואים שיש להם קורבה עם הש"י ועושה רצונם כרצונו וז"ש משה הוא אשר דבר ה' בכרובי אקדש ע"י שהעם רואים שיש לי קרובים אשר אני עושה רצונם עי"ז אקדש וע"פ כל העם אכבד. אבל באמת טעמם הי' שלא סמכו על צדקתם וכמו כן מצינו גבי מילה שנצטוינו מאת ה' והטעם כ' הרמב"ם ז"ל כדי להכרית התאוה מאתנו ואף שטוב הי' שיהי' לנו תאוה ונלחום עמה ויגדל שכרנו עבור זה ובע"כ שאין האדם יכול לסמוך על עצמו. וזה הי' אהרן יכול לומר ולטעון אחרי שנצטוו ישראל על המילה להתיש כח יצה"ר ולא יסמכו על הנס שה' יהי' בעוזרם במלחמת מצוה הלזו ע"כ גם בניו לא סמכו על הנס:

זאת החי' אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ. פתח בחי' וסיים בבהמה ופרש"י מלמד שהבהמה בכלל חי'. וגם מה שסיים אשר על הארץ נראה כמיותר עיי' בעה"ט.

ונ"ל לרמז בזה עפמ"ש דהע"ה תודיעני ארח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח. כי כל שמחה גופנית לא תשמח לבינו רק בעת אשר נתעלס באהבתה ונשגה ונרוה מכוסה אבל אחרי עבור ימי השמחה לא לבד שלא נשמח עוד בימי השמחה שעברו וחלפו כ"ח עוד אחרית שמחה תוגה. כי בזכרנו היום שישבנו ביום אתמול כי יעבור על סיר הבשר ומזרקי יין והיום יחסר לנו המזג לא לבד שאין אנו שמחים כי גם להיפך אנו מתאוננים על מה שערבה לנו לע"ע שמחת העבר אבל מי ששמח בה' ובמצוותיו לא לבד שבשעת חדוה חדוה כ"א גם אחרי שעברו ימי שמחתינו נמלא לבנו גיל בזכרנו את העבר אשר זכינו לשמוח בשמחה של מצוה וליהנות מטובה.

ע"כ נעימות בימינך נצח. אם התענגנו בימין ה' רוממה אז השמחה תעמוד לנצח כל הימים כי אנו שמחים גם על העבר. וזה שאנו אומרים בברכת חתנים שמת תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בג"ע מקדם והך מקדם לכאורה יתור לשון שהרי ידענו מקום הג"ע שהוא מקדם. ולכוונתינו יאמר שאנו מתפללים שהזוג אשר חיברם היוצר מתחלה לא לבד שישמחו רק שמחה גופניית אשר בין לילה היתה ובין לילה אבדה כ"א שמח תשמח בשמחה כפולה היינו גם שמחה רוחניית. ולא לבר שישישו בשמחת ההוה כ"א ישמחו גם בשמחה שעברה אם תעלה על זכרונם לטובה וישמחו גם מקדם ממה שעבר. וזה י"ל ג"כ כוונת המדרש זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו איני יודע אם בו ביום אם בו בהקב"ה עד שבא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך בך בתורתך. כי אין אנו יודעים אם לשמוח ביום שמחה גופניית או רוחניית. והחילוק שאם היא גופניית אז אינה מתקיימת אלא בו ביום. ואם הוא בהקב"ה אז היא לנצח נעימות בימינך. עד שבא שלמה ופי' נגילה ונשמחה שגם אחרי הגילה עוד:ישמחו וישישו וזהו רק בך בתורתך וזהו נגילה ונשמחה כפלים לתושי' וז"ש ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים וארז"ל במקדש ז' ימים ולא בגבולין. כי שמחת החג מורה שכל ימי שנותינו בהם שבעים שנה נשמחה בהם ונעבוד את ה' ברננה. וכ"ת האיך אפשר לשמוח כל הימים הלא גבול ניתן להשמחה עד פה תבוא ולא תוסיף כי אחרית שמחה תוגה לז"א ושמחתם לפני ה' אלקיכם במקדש אם כל חייכם תקדישו קודש לה' ותשוו ה' לנגדכם תמיד מימינכם בל ימוט אז כל שבעת הימים המה ימי שנותיכם תוכלו לשמוח ולא בגבולין שלא תושם לשמחתכם גבול וגדר כ"א נחלתכם שפרה עליכם בלי מצרים. וא"ת האיך אפשר שישמח הגוף בדברים הגשמיים ובכ"ז השמחה תהי' קודש לה' הלא המה שני הפכים בנושא א' לז"א מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים כי האדם אם אוכל ושותה במותר לו אז יוכל לקדש א"ע במותר לו שיהנה מן העולם כדי צרכו ואת המותר יחרים ואז גם אכילתו למצוה תחשב. והנה

יפה מורה על דבר הנחמד למראה עין אף אם אין תוכו כברו בכ"ז מראית פניו הוצק חן בו והמה כל תענוגי עוה"ז שהם מושכים עין האדם לתור אחריהם. אבל נעים הוא מה שיש בעצמיותו טוב ומועיל וינעם לנפש והם תענוגי עוה"ב. ע"כ אמר מה יפית ומה נעמת האיך אפשר לחבר היפה לעין עם הנעים בעצם והיינו שמחת הנאת עוה"ז עם תענוג עוה"ב. והוא ע"י אהבה בתענוגים אם בכל תענוגי עוה"ז שאנו נהנין אנו מוסיפים עי"ז אהבה להקב"ה אשר ברא נפשות רבות וחסרונם להחיות בהם נפש כל חי וברא בריאות טובות להנות בהם בנ"א. וז"כ אז"ל במדרש רות על פסוק ויאכל בועז וייטב לבו שבירך על מזונו ברוך הטוב והמטיב. שהי' קשה לרז"ל דע"י אכילה ושתיי' הגוף נהנה ולא הלב ונפש וקרא קאמר ויאכל בועז ולא לבד לגופו היטיב בזה ע"י האכילה כ"א גם לבו ונפשו הוטב. ע"כ אמרו שבירך על מזונו הטוב והמטיב ונפשו בחייו יברך אם יודה לה' על כל הטוב אשר השביעו. ואפשר שזהו כוונת מליצתם שדרשו על הכתוב עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו זה יין המשומר בענביו ששת ימי בראשית. כי ענבים הם מתוקים ונחמדים לחיך האוכל אבל אין בהם כח לשמח לבב אנוש והוא דמיון לתענוגי עוה"ז שהם ערבים ומתוקים מדבש אבל אין בהם תוקף ועוז. והיין הוא להיפך אין בו כ"כ מתיקות ונעימות אבל הוא הנותן ליעף כח ולאין אוני עצמה ירבה כי יין ישמח לבב אנוש והוא דמיון לתענוגי עוה"ב שאין אנו מרגישים ויודעים כ"כ את מתיקותם אבל בזאת לבינו בטוח ששם הוא עיקר התענוג הנפלא המוסיף כח וגבורה לנפש ואם היינו יכולים לחבר ולצרף שניהם יחדיו מתיקות הענבים וגבורת היין אז הי' לנו דמיון מתענוג אמיתי אשר יהי' לנו לעתיד לבוא שימתק לגוף וגם יערב לנפש. וזהו יין המשומר בענביו שניהם יחדיו היפה אף נעים יתלכדו ולא יתפרדו ושלא תאמר הלא אין כל חדש תחת השמש והאיך אפשר לזווג שני ההפכים האלו תענוג הגוף והנפש. לזה אמר ששת ימי בראשית שקודם החטא היתה ג"כ הנאת הגוף עם הנאת הנפש לאחדים. ואפשר שגם ע"ז ירמזון בברכת חתנים הנ"ל שמח תשמח וגו' מקדם. שקודם החטא חוברו יחדיו שובע שמחות הגוף עם דבר שהנפש נהנה בו. והדרך האמצעי לזה שיאכל בהנאת גוף וגם לשובע נפשו הוא כמ"ש המג"א סי' ו' ס"ק ד' בשם ס' הכוונות שכל מאכל יש בו רוחניות וגשמיות עיי"ש. ואם יכוין לאכול הרוחניות אז נשמתו תשבע עונג. ונ' שע"כ הצומח והדומם הוא תחת הארץ ורק האדם והבהמה המה ע"פ הארץ כי הארץ נתן לבני אדם שיש בהם נשמת שדי ע"כ גם הבהמה שיש לה חלק רוחנית הולכת על הארץ כי גם לה חלק ברוחניות. וזה רמז המקרא שלפנינו זאת החי' אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ את בחינת החיות שיש בכל בהמה והוא חלק רוחניות שבו

אותו תאכל (עיי' אוה"ח) ומביא ראי' לזה שיש לבהמה חלק רוחניות ממנו תהנה הנפש אשר על הארץ אחרי ראינו שהבהמה הולכת על הארץ ולא בארץ מתחת בע"כ שיש גם לה חלק ונחלה ברוחניות:

לוח ארז על פרשת תזריע

אשה כי תזריע וגו' פרש"י א"ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חי' ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חי' ועוף. וצריך להבין הלא גם תורת הבהמה לא לבהמה נאמרה כ"א לאדם א"כ מאי תורת הבהמה דקאמר דנתפרשה קודם תורת האדם הלא תורת הבהמה גם היא רק תורת האדם להבדיל בין הטמא והטהור. ונראה עפמ"ש הסתכל בג' דברים ואי אתה בא לידי עבירה דע מאין באת מטיפה סרוחה. ופי' במד"ש דדוקא בג' דברים יחד צריך האדם להסתכל באספקלריא המאירה אבל אם יחשוב תמיד בזה לבד שמקורו טיפה סרוחה אף שיועיל שלא יתגאה בכ"ז יזיק לו מצד אחר כי יתברך בלבבו שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך אחרי שאני אפר דם מדה אנוש אנוש אין בי כח להתגבר על יצרי ולעשות חיל בתוה"ק. ע"כ רק אחרי שיחשוב תמיד שהוא עתיד ליתן דין וחשבון רק אז שכרו מרובה מהפסדו אם יחשוב ג"כ שבא מטיפה סרוחה עיי"ש. ופירשתי מדרש פליאה הובא ג"כ בדמשק אליעזר פ' בא. בשעה שאמר הקב"ה החדש הזה לכם אמרו מה"ש לפני הקב"ה למה צוית על אדה"ר ביום אכלך ממנו מות תמות אמר הקב"ה עתיד שיצא בן ישי שיאמר רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה ונראה בהקדים מדרש פליאה הובא ג"כ בדמש"א כל הנוגע בהר מות יומת ב' מיתות יש כאן כענין שנאמר ואם אין מתה אנכי מיתה תניינא כי החוטא לא לבד שיענש בעוה"ז במיתת ב"ד ומלקיות ועונשים כ"א הכרת תכרת הנפש גם בעוה"ב וז"ש ב' מיתות יש כאן בעוה"ז ובעוה"ב. וכ"ת כיון שהנפש נצחית בטבעה א"כ איך אפשר שתכרת לגמרי הלא היא אינה בת תמותה עיי' רמב"ן עה"ת גבי כרת. אלא שהקב"ה משדד הטבע לעוברי רצונו וממית הנפש אף שבטבעה היא חי' וקיימת לעד. והנה כשאמרה אמנו רחל שאם אין לה בנים מתה לא מיתה גופנית כי ראינו הרבה סריסים חיים עד זקנה ושיבה אע"כ למיתה נפשיית כוונתה כמאז"ל על המת בלא בנים ר"ל. ובאפ"י כ' החילוק בין אני לאנכי אני מדבר בעד הנשמה ואנכי בעד הגוף ולולא דבריו ז"ל הייתי אומר להיפך כיון שגם הוא ז"ל כתב שאנכי נגזר מלשון אנך הנמצא בעמוס והוא תקות חוט המודד את בנין הבית ע"ש יש לכנות הנשמה אנכי ופירושי אנך שלי שהיא היא המודדת את תהלוכי האדם עלי תבל ממנה לא יגרע

ועלי' לא יוסיף. אבל אני הוא מלשון לא אכלתי באוני ואלו ואבלו לשון צער ויגון כי כל צער ויגון הבא על האדם הוא רק בסיבת הגוף והוא חומר עכור עלול לנגעי בני אדם ע"כ מלת אני פי' גורם יגון שלי והוא הגוף. ע"כ אמרה רחל ואם אין מתה אנכי אף שהגוף איננו מת עדיין אבל מחה אנך שלי היא הנשמה אשר תפלס ותשקול מעשה בני אדם. והנה אחרי שעיקר יסוד אמונתנו היא האמונה בתחיית המתים ע"כ חודש האביב הוא ראש חדשים וראשון לחשבון להורות כמו שבחודש הזה כל הטבע הישנה בחורף תיקץ ותקום מחדש כן יקיצו ישני אדמת עפר מתרדמתם לעת יפתח ה' את קברותיהם והארכתי בדרושים מענין זה. ע"כ אמרו מה"ש כיון שכן שאמרת החדש הזה לכם הוא לפי הנ"ל שהמתים יחי' אל וא"א למות לנצח א"כ למה אמרת לאדה"ר ביום אכלך מות תמות דמשמע ב' מיתות כבמדרש הנ"ל הלא זה הוא סותר האמונה בתחה"מ אחרי שקבלה בידינו כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב אף מי שחטא וע"ז מורה החודש הזה לכם שיקומו לתחיי' אחרי מותם. אבל באמת במשנה דסנהדרין הוציאו מן הכלל הזה האומר אין תחה"מ וכופר בו לזה באמת כאשר חשב כן יהי' שימות לנצח ולא יראה אור התחיי'. והנה המיתה היא מרגזת את האדם ומונעת אותו מחטוא לאלקים כמאמר יזכור לו יום המיתה אבל רשעים שסוברים שימותו לנצח. אין המיתה להם סיבה לבלתי לכת אחרי שרירות לבם. כ"א להיפך מאחר שסוברים בדעתם התועה שהמות יבלע אותם לנצח נצחים הם אומדים כמ"ש הנביא בשמם הרוג בקר ושחוט צאן אכול ושתה כי מחר נמות ולא ימנעו את בשרם מכל תענוגי עולם אחרי שלפי טעותם אין דין וחשבון בשאול. ולפ"ז י"ל כוונת הפסוק רגזו אם תרגזו ותרהו ממרירות המות אז הוא גורם שלא תחטאו. אבל אמרו בלבבכם אם לא תרצו לשמוע בקול השכל והתבונה אשר מושבם בראש כ"א רק לקול לבבכם החומד כמאז"ל הלב חומד ועינא ולבא סרסורי דעבידה. ואם אתם דוברים ואומרים ומשבחים א"ע מלשון האמרת רק בלבבכם הזונה ולא תאבו לשמוע בקול השכל. והסיבה לזה על משכבכם. בשביל שאתם טועים וסוברים שלעת תשכבו עלי אדמה אז ערבה שנתיכם מבלי מפחיד ומרגיז כי אין שם דין וחשבון וע"כ אתם כופרים בתחה"מ. אז באמת כאשר זממתם כן יהי' ודומו סלה תשכבו לדראון בדממת עולם ולא תוסיפו קום. א"כ אין כאן סתירה בין החודש הזה המורה על תחה"מ ובין מות תמות ב' מיתות כי דהע"ה כבר שנה ופירש שרק למי שמאמין תבוא לו כצדקתו שיחי' לחיי עולם. והנה בפ' הקודמת נאמר זאת תורת הבהמה והעוף וגו' להבדיל בין הטמא ובין הטהור כי נאמר מלפנו מבהמות חרץ ומעוף השמים יחכמנו ואז"ל אלמלי לא ניתנה תורה למדנו צניעות מחתול עריות מיונה וכו' כי כל מדות טובות אשר בהן נחזיק ולא

נרפה נוכל ללמוד מחייתו ארץ ולהיפך גם מדות הרעות להרחיק מהם ומהמונם. וז"ש זאת תורת הבהמה והעוף המה יורו וילמדו תועים בינה למען ידעו להבדיל בין הטמא ובין הטהור בין המדות אשר נאחז בהם לטהרתם וכשרונם ובין אותם אשר צא טמא נאמר להם וי"ל שע"כ ברא הש"י מתחלה את הבהמה חי' ועוף כדי שמקודם ילמוד מהם בינה להחזיק במעוז מדות טובות שבהם ואח"כ נוצר האדם שילמוד מיצירתו שבא מטיפה סרוחה. כמ"ש בפרשתינו וכפר עלי' וטהרה ממקור דמי' זאת תורת היולדת לזכר ולנקבה ר"ל זאת תורה אותנו היולדת ממקור דמי' ע"י שהאדם נולד מאשה וממקור מקומו טמא ובחטא יחמתהו אמו. עי"ז הקב"ה מכפר עליו על כל עונותיו כי ברוגז רחם יזכור שנוצר מרחם אם. אבל בתחלה צריך אדם להחזיק בלימוד המדות הטובות שיורוהו הבהמות והעופות למיניהם ואחר שכבר החזיק בהם אז טוב לו שילמוד מיצירת האדם שבא מטיפה סרוחה. אבל אם יהפוך השיטה שהמחלתו יהי' בלימוד הטיפה בחושה אז לא ירצה עוד ללמוד המדות הטובות, כי יאמר מה לי להיטיב דרכי אחרי שעלובה העיסה שהנחתום מעיד עלי' כנ"ל וז"ש כשם שיצירת אדם אחר בהמה וחי' ללמדנו כנ"ל. ע"כ גם תורתו כלומר מה שמלמד אותנו לידת האדם. זה יבוא רק אחרי תורת בהמה. היינו אחרי שכבר למדנו להועיל ולהיטיב מדותינו ע"י הבהמות אז נשכיל ג"כ מלידת האדם שבא מאשה כי תזריע:

ובדרוש להזכרת נשמות באחרון של פסח אמרתי לפרש בזה ולתת טעם למה ממתינים מלהזכיר נשמות עד יום אחרון של חג. הלא א' מטעמי הזכרה הוא שע"י שנזכור יום המיתה לא תהי' שמחתנו ביו"ט שמחת הוללות וסכלות לפרוץ גדר ולעבור גבול כי זכירת יום המיתה היא תשקיט ולא תרשיע. וא"כ הי' לנו להזכיר ביום ראשון של חג למען יהא מכאן ולהלן חושבנא לחשב עם קונו כי סופו למות וליתן דין וחשבון. ולפי הנ"ל ניחא עפמ"ש במדרש (תהלים פ) גפן ממצרים תסיע מה הגפן הוא חי ונשען על עצים מתים כך ישראל הם חיים וקיימים ונשענים על המתים אלו האבות. ונ"ל עפ"ז המשך הפסוקים בתהלים שם. אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה פנית לפני' ותשרש שרשי' כי לכאורה יפלא למה הוריש ה' גוים מלפני ישראל להושיבם במקומם הכי לא היתה ארץ בלתי נושבת עדיין בימים ההם ואותה יבחר הקב"ה להושיב עלי' את ישראל ומדוע הושיבם דוקא בארץ לא להם לגרש גוים מפניהם. אבל באמת ישרים דרכי ה' כי מלבד שארץ אבותינו היא לבדה היתה מסוגלת להיותה ארץ צבי לכל הארצות טבור הארץ אגן הסהר מציון מכלל יופי. עוד מטעם נוסף היתה נסבה מאת ה' לעקור גוי וממלכה ולנטוע ישראל תחתיו במקומו

למען יהי' נגד עיניהם תמיד לילך מישרים לבלתי סור ימין ושמאל מדרך המוסר למען לא תקיא אותם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם ולמען יהי' מוסר זה נגד עיני ישראל תמיד הושיבם בארץ אשר גירש את יושבי' משם בעבור רוע מעלליהם ומזה ילמדו תועים בינה ויקחו מוסר לבלתי עשות כמעשיהם., וע"ז נאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו. הדברים מבוארים שרק ע"כ נתן להם ארץ גוים אשר עמלו בו לאומים וגירש אותם מפניהם ולא הושיבם לבטח בארץ אשר לא נאחז בו עדן גוי מעולם. למען שיהי' על פניהם תמיד לימוד מוסר שישמרו חקותיו ותורותיו לבל תקיא אותם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם. והנה אם ישראל היו יוצאים ממצרים בזכות עצמן שנצרפו כ"כ בכור הברזל עד שצדקתם עמדה להם. א"כ שהיו עומדים בעת ההיא במעלה גבוהה ורמה כ"כ לא היו צריכים לבוא אל ארץ גוים אחרים למען יהי' להם מוסר על פניהם. כי הלא אין צריכים כ"כ ללמוד מוסר תמיד לבל יליזו מדרך הישר אחרי שכבר היו מושלמים בתכלית האפשרי אבל אחרי שרק גפן ממצרים תסיע כפי' המדרש בזרות האבות אבל הם בעצמם היו גוי מקרב גוי הללו והללו עובדי ע"ז. וכיון שמקורם איננו טהור יש לירא שבכל עת ועונה יסורו מאחרי ה'. ע"כ הוצרך לגרש גוים מפניהם וליטע אותם בארץ לא להם למען ישימו נגד עיניהם תמיד שאם יעזבו את ה' ח"ו אז כגורל הגוים אשר לפניהם עליהם תבוא. והוסיף לפרש מה שגאלם ממצרים לא הי' בזכות עצמם כי הם כבר השחיתו התעיבו עלילותיהם רק בשביל ששרשם וגזעם ממקום קדוש יהלך והם בני אבות קדושים. ע"כ הש"י לא פנה אליהם באשר הם במעמד רע ופרוע אז כ"א פנית לפני' הש"י פנה א"ע לראות בעין חמלה על הקדושים אשר בארץ שהיו לפניהם ותשרש אותם בארץ הקדושה לא בעבור שהי' פריים קודש הלולים רק בשביל שרשי' על שהי' נצר פורה מגזע ישרים אל זה הביט הש"י בגאולתם. וכבר כ' לעיל פ' בשלח שתשועה נקראת אף אם הנושע בעצמו לא יסייע מאומה לתשועתו עיי"ש. ע"כ התחיל ברישא דקרא האר פניך ונושעה. אף שאין בנו מעשים מ"מ תהי' לנו צדיק ומושיע. והמופת ע"ז גפן ממצרים תסיע שלא הי' להם זכות עצמם כנ"ל וע"כ הוצרכת לגרש גוים שיהי' מוסר המגורשים לנגד עיניהם כי הם בעצמם לא היו ראויים רק פנית לפני' לאבותיהם שהיו לפניהם ותשרש אותם באה"ק לא בעבור זכות עצמם כ"א בעבור שרשי' כנ"ל. ולדרכנו נאמר שישראל נשענים על המתים שע"י שזוכרים אחריתם סופם רמה ותולעה עי"ז לא ינזרו לבושת. אבל לפי' הנ"ל רק אחרי שהחזיק במדות טובות ומע"ט ורק למען לא יתנאה אז רפאות תעלה זכרון יום המות. אבל טרם שנטע בקרב לבו גן ה' מלא מדות טובות אז זכירת המות לרע לו

כי יאמר אחרי שהמות חלקי צפוני העולם תמלא בטני אכול ושתה ומחר נמות כנ"ל. ע"כ אמר במדרש שנמשלו ישראל לגפן שרק כשהם חיים כבר חיי השלימות לא יחסר מזג בריאות הנפש רק אז טוב להם להשען לבל יפלו ממעלתם על המתים. ע"כ לא תקנו ז"ל להזכיר נשמות המתים ביום הראשון של המועדות רק ביום האחרון שהם כבר חיים וקיימים ושאבו לימודים ישרים ממעייני הישועה של שמחת יו"ט אז הם נשענים על המתים ויחיו עי"ז חיי מוסר:

אשה כי תזריע וילדה זכר. במ"ר. הה"ד אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפך אם זכה אדם נוחל ב' עולמות עוה"ז ועוה"ב ואם לא זכה נותן דין וחשבון הוי ותשת עלי כפך. י"ל בהקדם לפרש המשנה באבות כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. (עיי' במפ'), ונ' כי האדם מורכב מחומר וצורה הוא הגוף העפריי ונשמתו חלק ממרומים. והנה כל תחבולות הגוף ומזימותיו נמשכות רק לעולם הנראה שיוכל ליהנות מפריו ולשבוע מטובו ורק חלק קטן באדם הוא נשמת שדי אשר תכסוף לעוה"ב שעין לא ראתה. והטעם שברא הש"י את האדם באופן זה כדי שע"י מעשה ידו יקנה לעצמו העוה"ב ואז יתהלל המתהלל השכל וידוע אותו ית' משא"כ אם בראו באופן שכולו יכסוף לעוה"ב אז אין תפארת לאדם בזה כי הוא כמוכרח במעשיו. ע"כ לא נטע הש"י באדם רק השורש והאדם הוא יעשה פרי המשמח אלקים. וז"ש התנא כל ישראל יש להם רק חלק קטן מעט מן המעט אשר ישתוקק לעולם העליון שנאמר ועמך כולם צדיקים אם גם צדיקים הם מ"מ לעולם יירשו ארץ נכספים לארציות מאחר שהוייתם בארץ השפלה נצר מטעי מעשה ידי מה שה' עשה באדם הוא רק כמו מטע קטן אשר נטע ה' באדם והוא בעצמו יוציא ממנו ציץ. והטעם להתפאר שעי"ז יוכל האדם להתפאר אם יגבור חיל ויהי' עובד את ה'. והנה לעיל (עיי' פ' תולדות) כתבנו שע"כ אין הש"י בורא כל יצורי אדם והמה רק ילודי אשה לפי שצפה הקב"ה שעתידים בני אדם לחטוא ואם יהיו יצורי כפו של הקב"ה לא יהי' להם תקומה ח"ו אם יחטאו ע"כ הניח להם התנצלות בחטא יחמתנו אמי ויהי' להם מקום מפלט לסליחה וכפרה. ועיי' שם שפירשתי המדרש אלה תולדות יצחק הה"ד גיל יגיל אבי צדיק וגו' עיי"ש. וכמו כן לענין שכר האדם בעוה"ז הוא רק מפני שהגוף נוטה לחטא ובכ"ז הוא נמנע ונותן רסן לתאותו ע"כ לפום צערא אגרא בדין הוא שיטול שכרו אבל אם הי' כל אדם יציר כפו של הקב"ה ולא הי' לו נטיי' לחטא מאין יבוא שכר לגוף בעוה"ז. וז"ש ע"כ אשה תזריע וילדה שאם יזכה היינו שינצח ויכבוש את נטיית גופו הנוצר מטיפה סרוחה אז נוחל גם עוה"ז. וגם אם לא יזכה ח"ו עכ"פ זוכר הקב"ה מפעלי

איש לפי טבעו כמ"ש כי זכר כל המעשים לפניך בא. וגם כל היצור לא נכחד ממך. וזהו דין וחשבון היינו דין הוא השוה לכל אדם וחשבון הוא שהש"י מחשב לפי ערך תכונת וטבע האדם להחמיר או להקל עונשו וכ"ז על ידי שהוא ילוד אשה והטבעים שונים ומשונים משא"כ אם היו כל האדם יצירי כפו של הקב"ה. וז"ש ואם לא זכה נותן דין וחשבון כנ"ל. וזהו ותשת עלי כפך הקב"ה הושיט לי בזה ימינו לתמכני בכל אופן. הן באחור אם האדם חוטא ונזורו אחור. והן בקדם כשזוכה האדם והולך קדמת אושר השלימות. בכל אופן ע"י שיצרתני ע"י אשה שתה עלי כפך לתמכני בימין צדק:

אדם כי יהי' בעור בשרו שאת או ספחת והי' בעור בשרו לנגע צרעת. במדרש רבה הה"ד (איוב כח) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה וכו' אריב"ח בשעה שהרוח יוצא מלפני הקב"ה משברו בהרים ומרשלו בגבעות ואומר לו הוי זהיר שלא תזיק לבריותי שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעי' נז) ומים תכן במדה ר"י בר"ש אומר אפילו מים שיורדים מלמעלה לא נחנו אלא במדה הה"ד כי יגרע נטפי מים וכתיב ונגרע מערכך וכו' אדם הי' משוקל חציו מים וחציו דם בשעה שהוא זוכה לא המים רבין על הדם ולא הדם רבה על המים ובזמן שהוא חוטא פעמים שהמים רבין על הדם ופעמים שהדם רבה על המים ונעשה מצורע הה"ד אדם או דם עיי"ש. ונראה בהקדים לפרש מאמר תמוה במס' חגיגה דף ה' שדרשו אקרא ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני גוה, מקום יש לו להקב"ה ומסתרים שמו מאי מפני גוה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאוה"ע, כי אם אמנם שהגאוה היא ממדות הפחיתות וכל איש ירא ה' צא יאמר לה וירחיק ממנה בכ"ז לפעמים טוב לפני האלקים לא ימלט מאחוז בה קצת והוא כמ"ש ביהושפט ויגבה לבו בדרכי ה' ואמרו נהוג נשיאותך ברמה זרוק מרה בתלמידים שאם צריכים ללחום מלחמת ה' נגד הקמים אז צריך ללבוש גאות ולהתאזר בעוז להכניע קמים אבל אם גם אז ישפל רוחו ודעתו לא ברוח ענוה כזאת דעת ויראת ה' ע"כ אז"ל חביבים ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום. דהך סיפא נראה לכאורה כמיותר. אבל הכוונה שישראל עושה חיל אם נודעת להם והם יודעים בעצמם ומכירים את מעלתם שהם זרע ברך ה' וכמ"ש במדרש על קרא וירא את ישראל שוכן לשבטיו אמר בלעם מי יכול לעמוד באלו שהם מכירים יחוסיהם. וכבר פירשתי בפ' הקודמת דר"ל אחרי שהם יודעים חין ערכם ומעלתם ע"כ חי' יחיו חיי האושר והמוסר כראוי להם. והנה מה שבזה"ז בעוה"ר רבים מאחב"י פורצי גדר וגבול התורה ואת עול המצות ינתקו מעל צוארם בודאי צר לנו עליהם עד מאד כי כרות יכרתו מארץ החיים מעץ תוה"ק אבל בכ"ז לא יזיק כ"כ לאילן המבורך כי אם

העלים הנובלים יפלו מעל העץ עי"ז לא יוגרע ערך השורש והוא עומד במקומו ככחו אז כחו עתה. אבל מה שגם היראים ושלמים המחזיקים בתורת ה' יבושו מפני המלעיגים להראות לעין כל אשר רוח ה' נוססה בקרבם. זהו רע ומר מאוד. ותחת אשר מהראוי שהרשעים הפוקרים יבושו וידמו ויהיו במחשך מעשיהם ולא יראו החוצה. המה יגלו נבלותם ופחזותם לעין כל ועולם הפוך ראיתי שהצדיקים שהי' להם להאיר ולהזריח את צדקתם ותומתם בגלוי ופרהסיא כמ"ש במדרש ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים ולחשך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים שהצדיקים לא יחתו מפני כל כ"א השמש בצהרים תבוא עליהם וטהרו. והרשעים הי' להם להטמן במחבוא במסתרים בחורים וסדקים למען לא יובדקו לאור הנר. ועתה בעוה"ר נהפכה השיטה הרשעים לא יבושו ולא יחפרו והצדיקים יכלמו להודיע ברבים שהמה נאמנים לה' ולתוה"ק וזה רע ומר מאוד אחרי שהרשעים רואים שהצדיקים אין להם לב גבור ורוח אמיץ להרים נס התורה להתנוסס נגד כל הקמים לערות יסודי תוה"ק עי"כ הם מוסיפים כח וחיל רוח עריץ לשבר גבעות האמונה ולפוצץ הררי היראה. ועיקר הסיבה הוא על שאבדה מן הצדיקים מדת הגאוה שאמרנו שהיא נצרכה מאוד להיות גבה לב בדרכי ה'. ואם האומות מתגאים ביחוסם ומקורם מני אז וקדם על אחת כו"כ הי' לנו בנ"י עם קרובו להתגאות שאנו מתיחסים למשפחותינו לבית אבותינו אברהם יצחק ויעקב והנני נקיים בלי תערובת עם אחר זה כמה אלפים מהשנים. וז"פ אמרם ז"ל כי בימים הראשונים הי' מלא כל הארץ כבודו ית' בכל בית ישראל היתה שכינה שורה אבל עתה ירדנו שמקום יש לו להקב"ה רק מקום מעט מזער יש לו להקב"ה בתבל הנשמה הלזו כי רק זעיר שם המחזיקים בתורת ה' וגם אותם המעטים לא ירהיבו בנפשם עוז להעיד לעין כל שהמה יהודים נאמנים בלב ונפש כ"א מסתרים שמו הם מסתתרים ומחבאים א"ע לבל יתגלה ברחובות ובחוצות צדקתם כי יראים מפני המלעיגים ועל דא ודאי בוכה הקב"ה מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם שתחת שהי' להם לבני ישראל להתגאות בגאוה של מצוה ולהתפאר ביחוסם ותולדותם לבית אבותם המה יחפרו ויבושו. ואוה"ע המה מתגאים אף כי במה נחשב גדולתם נגד גדולת ישראל אבל לעתיד לבא אז"ל (מגלה יד) עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק שנא' והי' ביום ההוא יהי' ה' לעטרת צבי ולצפירת תפארה לא כמו בימינו אלה שאוהבי ה' יבושו מפני המלעיגים ולא לכבוד להם יראתם כי אז יהי' הקב"ה עטרה וצפירת תפארת בראש כל צדיק ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וע"ז אמר הנביא ע"ה כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו כי המינות והאפקורסות אשר בימים האלה בזה"ז לא ידעו בושת ומאנו הכלם והנם בגבהי מרומים

על גפי קרת המה ישפלו. והצדיקים אשר הם לע"ע שפלי הקומה הולכים שחוח המה ירימו קרן ויתנשאו לכל לראש. וי"ל בזה ע"ד רמז (משפטים) כי ימכור איש בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים אם רעה בעיני אדוני' אשר לא (וקרי לו) יעדה והפדה לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה כי אז"ל זכו אחישנה לא זכו בעתה. והעבד אינו יוצא כ"א בתשלום עתו וזמנו. אבל כי ימכור איש זה הקב"ה את בתו זו כנס"י לאמה לא תצא כיציאת עבדים שהוא רק בעתו ובזמנו אלא אם זכו אחישנה להוציאם קודם זמנם: אבל אם רעה בעיני אדוני' שלא זכו ח"ו אז אשר לו יעדה לפי הקרי הש"י זמן וייחד לו לעצמו והפדה שהוא יגאלנו אף אם איננו זכאים. והנה כ"ז שישראל עדן יתפארו בזה שהם ישראל בני אברהם יצחק ויעקב עוד יש תקוה אף שחוטאים מ"מ יחזרו וישובו אל ה' כמ"ש לפרש חיבה יתירה נודעת להם ופי' ג"כ במסתרים תבכה נפשי מפני גוה ודרז"ל מפני גאותן של ישראל שניטלה מהם והארכתי מזה במק"א. והנה ה' מלך גאות לבש הרי שלבושו ית' הוא הגאוה ואם אנו יגבה לבנו בדרכי ה' להתגאות בצור ממנו חוצבנו אז אנו לובשים כביכול בגד של הקב"ה וזהו הרמז לא ימשול למכרה הקב"ה לא ימכור אותנו לגמרי לעם נכרי הם האומות והטעם בבגדו בה כ"ז שבגד של הקב"ה והיא הגאוה שישראל בו מתפארים שהם מגזע קודש וכ"ז שלובשים בגד זה לא ימכרו ממכרת עולם. והנה כמו שהוא באומה בכללה שצריכה להתגאות מעט ויגבה לבה בדרכי ה' כן הוא בכל איש פרטי שצריך להכיר ערכו ולא יאמר אני פחות ושפל ומה מני יהלך רק החלש יאמר גבור אני ללחום מלחמת ה' ואם קטן הוא בעיניו הלא קטן וגדול שם הוא להתאזר חיל ולהחלץ חושים לכבוד ה' ולא יירא שע"י שיתגאה בדרכי ה' אז מדת הגאוה תשים בלבו קן לה וישתמש בה גם שלא לש"ש ויהי' ח"ו תועבת ה' כל גבה לב. כי ה' ישמור נפש חסידיו ולא יארע תקלה על ידו וישמרהו לבל ילכד ברגל גאוה שלא לש"ש. וזהו רמז הכ' ויירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל, כי סנה פחות שבאילנות ונמוך שבהם ומורה על מדת ענוה והאש היא העולה למעלה והיא דמיון הגאוה וכמ"ש כל המתגאה נידון באש והראה הש"י למרע"ה שהי' עניו מכל אדם וירא לנפשו פן אם יאחז בשבט מושלים וינהג את ישראל בנשיאותו ברמה כפי ההכרח עי"ז יושחת חלקו ונחלתו הטובה מדת ענותנותו. ע"כ הראה לו הקב"ה הסנה בוער באש הנשיאות העולה למעלה אבל רק בעת הצורך וההכרח לש"ש ובכ"ז הסנה מדת ענותנותך איננו אוכל. ולפ"ז יכול האדם לנפול בשני פחים או שהגאוה היתירה תשים מוקש לרגלו או ההיפך קבל ענותנותא יתירה דאית בי' לא ילך בדרך ישר לפני אלקים אבל שומר נפשו ירחק משני הקצוות האלו צנים ופחים בדרך עקש. וזה"כ הכתוב האזינו השמים ואדברה ותשמע

הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי מדבר אל שני מיני בנ"א. לאותן שנלכדו בפח מוקש הגאוה והמה בעיניהם גבוהים ורמים עד לשמים ומעניקים חמה בקומתן להם צריך לדבר דברים קשים כגידין שאל ירבו לדבר גבוה גבוה ומה יתגאה קרוץ מחומר וכדומה. ולז"א האזינו השמים ואדברה עמכם קשות למען ירך לבבכם הקשה והאמיץ בגאוה ולענוי ארץ אשר גם במילי דשמיא נחבאים אל הכלים לאשר אינם יודעים להוקיר ערך עצמם. להם יענה במענה רך ואמרי נועם למה תגרעו בעיניכם הלא אתם בנים לה' אלקיכם בני אבות הקדושים. ולז"א ותשמע הארץ הם המשפילים עצמם עד לארץ ישמעו אמרים רכים שיפיחו בקרבם שלהבת קודש למען יגבה לבם בדרכי ה' והוסיף לומר כי המטר מדרכו להשכיב ולהוריד ארצה הצמחים בבואו עליהם ואל רמי הקומה ההולכים זקופי ראש להם יערוף כמטר לקחי להוריד לארץ כבודם. והטל מדרכו להרים את הצמחים שהושפלו בלילה לארץ אז ברדת הטל עליהם ירימו ראש ע"כ תזל כטל אמרתי אמרים רכים יועילו להרים ראש הנבזה בעיניו נמאס. ועפ"ז יובן כוונת נושא מאמרינו אחרי שהקדמנו שיוכל האדם לחטוא או בסיבת רוב גאוה או בסיבת ענוה יתירה רמז הכ' אדם כי יהי' בעור בשרו שאת היא מדת הגאוה לנטל ולהתנשא. או ספחת מלשון נספח וטפל בלתי עיקר ורומז על רוב ענוה. והי' בעור בשרו לנגע צרעת תועבת ה' גם שניהם יוכלו להיות סילון ממאיר וקוץ מכאיב וידוע כי הרוח רומז לגאוה כי עולה היא למעלה. ומים רומז על ענוה שהולכים ממקום גבוה למקום נמוך וז"כ המדרש להסמיך למקרא שלפנינו הכתוב לאמר לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה ר"ל בין רוח הגאוה ובין מים הנגרים ארצה והוא הענוה צריך האדם להשתמש בם במדה ומשקל לא פחות ולא יותר. והוסיפו לומר בשעה שהרוח יוצא מלפני הקב"ה ר"ל שרוח הגאוה מתנוסס בקרב לב האדם מלפני הקב"ה וכוונתו לש"ש א"ל הקב"ה הוי זהיר שלא תזיק לבריותי כמ"ש למעלה והסנה בוער באש והסנה איננו אוכל אף שישתמש במדה פחותה הזו אבל אם רק מלפני הקב"ה יעשה ורוח מלפניו יעטוף אז לא יהי' מזיק לבריות כי הש"י ישמרהו מבוא בדמי הגאוה ורק ברוח גאוה לשמה ישבר גבעות החטאים וירשל הרי העונות. וריב"ש הוסיף לומר שלא מיבעיא במי שנשתמש במדת הגאוה לש"ש בודאי צריך להיות זהיר וזריז אחרי שהגאוה פחותה וקרובה סכנתה אם פורצת גבול אלא אפילו מי שנשתמש במדת ענוה וסד"א שכל המוסיף במדה המעולה הזו יוסיפו לו שבח ותהלה לז"א אפילו מים שיורדים מלמעלה הרומזים על הענוה שמניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך בכ"ז לא ניתנו להשתמש בהם אלא במדה הראוי' לא פחות ולא יותר וסיים המדרש אחרי שהדם הוא הנפש המעלה רתיחות

הגאוה והמים קרים שבאדם ילמדוהו וינהיגוהו בענוה ע"כ אמר האדם חציו מים וחציו דם מי שזכה לא ירבה א' על חבירו כ"א ישתמש בהם כפי הצורך אבל מי שחוטא הדם רבה על המים ועילאה גבר אתתאה ונעשה מצורע המוציא רע עד ישוב ונרפא לו והובא אל הכהן כנ"ל: והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וגו' וטמא טמא יקרא. נ' עפמ"ש בירושלמי (פי"א דסנהדרין) א"ל אנטינינוס לרבי צלי עלי א"ל רחמנא לשזבינך מקרירתא א"ל לית הדא צלותא יתירא כסותא והא צינתא אזלא, א"ל רחמנא ישזבינך מן הדא שרבא דנפקא בעלמא א"ל הא צלותא דכתיב ואין נסתר מחמתו ונ' עפמ"ש במד"ש לפרש ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, כי מי שהוא שונא לאדם בפומבי ובגלוי ולא ישים על לב לחפות ולכסות שנאתו יוכל האדם להשמר ממנו ולהלחם נגדו בכל מאמצי כחו כפי אשר יש לאל ידו אבל מי שהוא מחניף לאדם אהבה ולבא לפומא לא גלי שבקרבו ישים ארבו ובשפת חלקות ידבר ונראה כאוהב והוא אויב לו מזה א"א להשמר אחרי שסובר שידרוש טובתו כאנשים אחים ונגד אויב כזה לא יוכל האדם בעצמו לעמוד כנגדו אם לא שה' הרואה ללבב הוא ישמרהו מצר ואויב הריע הזה אשר הוא באמת רע. וז"ש ה' לי בעוזרי רק הוא ברחמיו יוכל לתמכני בימין צדקו נגד אותן הנראים כאוהבי ועוזרי ובאמת שנאה טעונה בקרבם אבל ואני בעצמי אראה בשונאי. וז"ש אנטינינוס לרבי נגד הקור הם אותן ב"א אשר לא ישימו על לבם לכסות שנאתם נגדי כי אם יגידו בפה מלא שהם קרים וצוננים לנגדי ואין האהבה בוערת כאש על מזבח לבם כ"א כבתה לנצח. נגד אלה א"צ לתפלתך שהשם יצילני מהם ומהמונם כי אחרי ידעי שלאויבים היו לי אני מתרחק מהם מלהתארח עמהם לחברה ולא דרכי דרכיהם רק כרחוק מזרח ממערב המרחק רב בינינו ואין ביכלתם להזיק לי כי יתירא חד כסותא שאני מתעטף ומתלבש בכסות ההתבודדות והתרחקות מהם והא צינתא אזלא אבל מן אותן ב"א הנראים חמים ומתראים כאוהבים נאמנים לי חם לבם בקרבם בלבת אש האהבה שאתחמם נגד אורה והמה אוהבי ומיודעי אשר יחדיו נמתיק סוד וכל רזי וסודותי לא אנס להו כ"א בקרבם ישימו ארבם בלב ולב ידברו מן השפה ולחוץ אין דבר חוצץ בינינו אבל תוכם ופנימיותם יארוב עלי לבלעני חנם. מן האנשים כאלה לא אוכל להושיע בנפשי כ"א אתה תבקש רחמים עלי שהש"י יצילני ממלתעות כפירים ושיני אריות האלו כי אין נסתר מחמתו אחרי שהם מרעים א"ע חם וחמותי ראיתי אור הריעות בינינו אין אני מסתיר מהם כל מחשבותי ועשתונותי כולם לפניהם כספר פתוח והמה יגורו לרע הפרו ברית אחים אשר רק בשפתותיהם יכבדוני ויאהבוני ולבם רחק ממני. וכמו שהוא בענין המדיני כ"כ הוא בענייני הדת שמי שהוא פוקר בפרהסיא מאן הכלם יבוש לא ובוש להודיע לעין

כל שהוא מין מהמינים השונים מדרכי ה'. זהו איננו מסוכן כ"כ לבני אדם היושבים ממולי כי ידעו להזהר ממנו כמאמר אל תתחבר לרשע. אבל מי שהוא צבוע ואוחז את העינים שבגלוי לא נופל הוא מכל המחזיקים בתורת ה' ומתראה לעין כל לצדיק וישר אבל לבו בל עמו עושה מעשה זמרי ומבקש שכר כפינחס. חברת אנוש אנוש כזה היא מסוכנת מאוד אחרי שהאדם יראה לעינים ולא יבין את זאת שתוכו אינו כברו: ע"כ מצוה לפרסם את החנפים ולהסיר מעליה' המסוה הלוטה על פניהם ולהציגם לעין כל ערום מן המצות וערי' בעבירות כיום הוולדם. והנה כבר כתבו המפרשים שהמצורע הוא אשר תוכו רצוף מינות ואפקורסת ואהבת התאוות. רק לעינים לא יראה החוצה ע"כ הש"י שולח עליו את הצרעה זו צרעת למען על פני חוצות ידעו ויכירו הכל כי ברע הוא וכי פרוע הוא לשמצה לעג וקלס בעיני הבריות וז"ש והצרוע אשר בו הנגע אשר רק בקרבו ובחובו טמון נגע נפשו ולא יראה החוצה אין לו תקנה אחרת רק שראשו יהי' פרוע ובגדיו פרומים שגם החיצון שלו יראה על פנימיותו ואם טמא הוא לא יקרא בחוץ שהוא טהור גברא ועי"ז יאחזו האנשים במצודותם ובפח יוקשים אשר טומן להם ולא ידעו כי בנפשם הוא כ"א הטמא יקרא בפה מלא כי טמא הוא כמ"ש אל תתירא מן הפרושים וכו' אלא מן הצבועים. ואפשר משום זה נאמר במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, עפמ"ש באבות הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על כל החיים. כי כל ישראל ערבים זב"ז כשרואה א' בחבירו דבר מגונה מצוה להוכיחו ולומר לו אחי חטאת לה' לך ושוב ואין התנצלות על כי חשב בנפשו שבודאי החוטא לא יקבל תוכחתו כי אין החוטא הולך במכוון בעצת יצה"ר רק כמארז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות זה יצה"ר יארוב לנקי חנם לאשר הולך בחשך אבל אם יבוא א' ויראהו בור אשר נפל בה ופח יקוש אשר נלכד בשחיתותיו בודאי יעזוב דרך עקלקלות וישוב ללכת בדרך הישר. וז"ש הכל נתון בערבון שכל א' ערב בעד חבירו. והטעם ומצודה פרוסה על כל החיים הוא רק כמו מצודה שצדין בה העופות כן דרך יצה"ר. שרק ע"כ חוטא אדם על אשר לא ידע כי בנפשו הוא וא"כ אם יגלו את עיניו ויראה כי ברע הוא בודאי ישמע לקול מוכיחו ע"כ אם אינו מוכיחו הוא ערב בעדו ויחשב לו לחטאת. ולפ"ז כיון שכל הערבות אינו אלא בשביל שהחוטא מסתמא נכנס בו רוח שטות ועיניו השע מראות הרעה אשר הוא עושה וכל דרך איש ישר בעיניו. וכ"ז במי שחוטא ואינו מכסה פשעיו אבל אם הוא מראה א"ע בפני הבריות כאינו חוטא ורק במסתרים תחטא נפשו א"כ זה יודע מחטאיו ובכ"ז לא ישוב ממילא על איש כזה אין עוד ערבות כיון שבודאי לא ישמע לתוכחה כנ"ל וז"ש במצורע שהוא האיש אשר בתוכו הנגע ולפנים יתראה כמו טוב עשה בעמיו הוא

ישב בדד מחוץ למחנה כלומר לא יחשב בכלל האומה שיכשל איש בעון אחיו להיות ערב בעדו כי הוא לבדו ישב אין לאחרים חלק ונחלה עמו:

לוח ארז על פרשת מצורע

זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן. פירש"י מלמד שאין מטהרין אותו בלילה כי בסוף פרשתנו נאמר והזרתם את בנ"י ולא ימותו בטומאתם. כי ראינו רוב פושעי ישראל אף שחטאו ופשעו כל ימיהם. בכ"ז כשהם מושכבים ומוטלים על ערש דוי ומה"מ מתריס כנגדם אז תוהים על הראשונות ורוצים לחזור בתשובה כמאמר רשעים מלאים חרטות. א"כ זהו מוסר לחוטאים אחרי שלסוף ימיהם יחזרו ויתחרטו על כל מה שעשו ואין זו ממדת אדם שלם לעשות דבר שלאח"כ יצטרך לחזור בו. כי האדם צריך לחיות חיים מאושרים שידע שגם לאחריתו לא יתנחם על מעשהו. וז"ש והזרתם את בנ"י מטומאתם תפרישו אותם שלא יטמאו א"ע והוא ע"י שתאמרו להם ולא ימותו בטומאתם שבודאי לא ימותו עם טומאת נפשם רק יחזרו בתשובה. ע"כ בעוד בחיים חייתם לא יטמאו א"ע במעשים שסופם לחזור בהם. וי"ל בזה מה שנאמר בפ' בא מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך. כי כתבו המפרשים ז"ל כי מצה רומזת למצות ומע"ט כמו שדרז"ל ושמרתם את המצות א"ת המצות אלא המצוות. וחמץ רומז ליצה"ר הוא השאור שבעיסה המחטיא ומעביר את האדם מדעת קונו. ובאמת המצה רומז למדת הסתפקות כי היא לחם עוני אין בה לא שאור ולא מלח וזה מקור כל מצות ומע"ט. והנה ימי שנותינו שבעים שנה ולא די אם נאכל מצה בז' ימי הפסח כ"א גם נלמוד ממצות מצה לכל ימי שנותינו לחיות חיי אושר ושלימות. כמ"ש ההפלאה ז"ל בפנ"י פ' בא בפ' ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה ופרש"י משנה לשנה. ר"ל שמצות מצה היא תועיל לזרז את האדם לשמור מצות ה' כל השנה כולה. והתעוררות לזה היא כנ"ל אחרי שלסוף באחרית ימיו יתחרט על מעשיו הרעים ולמה יעשה דבר שלסוף יתחרט עליו. וז"ש מצות יאכל את שבעת הימים. ר"ל כל ימי חייו שהם שבעים שנה כמ"ש ימי שנותינו בהם שבעים שנה יעסוק רק במצוות. ומה שיעוררך לזה הוא אחרי ידעך שבהגיעך לגבול וקץ שנותיך בודאי לא יהי' בך שאור המחטיא כי אז תשביתהו ותסירהו מלבך בימי אחריתך כמ"ש ונהמת באחריתך. ע"כ יותר טוב אשר חיש מהר תעזבנו וז"ש ולא יראה לך חמץ וגו' בכל גבולך כשתגיע לגבול שנותיך ע"כ טוב לך אם כל ז' הימים תאכל מצות כנ"ל. והנה הקב"ה נקרא כהן כמאמר אלקיכם כהן הוא. וז"ש זאת תהי' תורת המצורע. ע"י כן תוכל להורות

ולהדריך בדרך ישרה חת המוציא שם רע על תוה"ק ופונה אלי' עורף ולא פנים. אם תאמר לו שביום טהרתו והובא אל הכהן שלעת מיתתו כשתבוא העת אשר רק כפסע בינו ובין המות וידע שאיש מהר יובא אל כהן גדול הוא ממ"ה ית"ש אז ודאי ירצה שביום ההוא טהור יהי' כשיובא אל הכהן הוא הקב"ה. ע"כ טוב לפניו אם יטהר בעודו בחיים חייתו כי מי יודע אם יועיל לו טהרתו בנשף בערב יום באישון לילה לכפר בשעה אחת על כל עת חייו הארוכים שהי' מלא עון. וזה שפרש"י ז"ל מלמד שאין מטהרין בלילה אלא ביום היינו בעת אשר לא שקעה עדן שמשו אז יוכל לטהר א"ע. אבל בעת אשר ככבי חייו יאספו נגהם תו לא יועיל כ"כ הטהרה. והנה נאמר בפ' בא שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה' מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה חמין וגו' בכל גבולך. וראוי להתעורר על כפל הלשון שאמר ב"פ רצופים שנאכל מצות. ועוד על שינוי הלשון שמתחלה אמר תאכל מצות ואח"כ בפ"ב יאכל בבנין נפעל. ונראה לרמז כי לשיהי' האדם שלם צריך שיהי' סור מרע ועשה טוב. ולזה מרמזים מצות החג שאכילת מצה רמז לעשה טוב ולא יראה לך חמץ זהו סור מרע. והנה לעשות המצות בפועל בימים הראשונים היו עושין את המצות בשמחה והיו מדקדקין במצות לא כן בימים האלה אף אותם שעושים המצות דומה להם כאלו כפאו שד. ע"כ עכ"פ החיוב ביותר לקיים סור מרע. כאז"ל ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה. והנה אכילת מצה לחם עוני אינו נוח לאדם. אבל מי ששמח לקיים מצות בוראו יערב לחכו אף ביום אחרון שכבר קץ במזון תפל כזה ותאב לחמץ בכ"ז הוא שמח בהם אחרי ידעו שמקיים בזה מצות קונו. ויש הבדל בין תאכל בקל ובין יאכל בנפעל. כי תאכל הוא מדעתו ויאכל הוא בע"כ. וזהו רמז הכתוב שבעת ימים תאכל מצות פי' לדעתך ולרצונך אז גם וביום השביעי שכבר הטבע יקוץ במצה בכ"ז חג תחוג אחרי ידעך שכל מעשך לכבוד הש"י. אבל התורה הודיעה כי תגיע עת אשר יאמר רק מצות יאכל את שבעת הימים שרק בע"כ על אפך ועל חמתך תקיים מצוה נכבדה כזו. ע"כ אני מזהירך אם גם אין בידך מצות ועשה טוב אחרי שאין חפצך וחשקך במעשה המצוה. עכ"פ תזהר ולא יראה לך חמץ ושאור בכל גבולך תקיים עכ"פ סור מרע:

זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן. כי הרשע הרבה לפשוע גם כי יעלה לפעמים על מחשבתו לשוב אל ה' יסוג אחור באמרו כי מפני מרבית חטאיו ופשעיו אשר נתלכלך בם זה ימים ושנים אי אפשר לשוב ולנקות עצמו עוד עד עולם ומה בצע לו בתשובתו. אבל באמת לא כן הוא כי אדרבה ארז"ל במקום שבע"ת עומדין צדיקים גמורים אין עומדין א"כ בשובו אל ה' לא יגרע ערכו נגד שאר צדיקים. והנה

מצורע הוא המנוגע בצרעת עונות ופשעים. וקאמר זאת תהי' תורת המצורע כזה תוכיח אותו להורות לו שאם כי נפשו מוראה ונגאלה בזוהמת חטאיו הרבים אבל ביום טהרתו כאשר יטהר עצמו לשוב בתשובה אז והובא אל הכהן לא יגרע ערך מדרגתו מכהן עובד ה' וצדיק. ואמר להלן והעמיד הכהן את האיש המטהר לפני ה' שבעל תשובה הוא עומד במקום גבוה לפני וסמוך לה' בקודש פנימה יותר מצדיק גמור כמארז"ל הנזכר. והנה מה שבע"ת עומד במעלה רמה ונשאה כ"כ הוא בשביל שהי' שפל מאוד מטה מטה וע"י כחו הרים והקים על מבירא עמיקתא ע"כ בדין הוא שיטול שכרו על כחו ורב חילו ולפ"ז אם נאמר לחוטא שאם יחזור בתשובה יהי' ברום המעלה לח רק כישראל או לוי כ"א ככהן הקדוש זהו בעצמו מורם לו שהוא לע"ע במדרגה ובדיוטא התחתונה שבתחתונות שאל"כ במה יזכה אחרי שב ורפא לו להיות ככהן הגדול מאחיו. וז"ש זאת תהי' תורת המצורע עי"ז תוכל להורות שיעזוב רשע דרכו באמור לו כי ביום טהרתו והובא במדרגה רמה אל הכהן ובזה יפקחו עיניו לראות שפל מדרגתו לע"ע:

במדרש מעשה ברוכל אחד שהי' מחזר בעיירות ומכריז מאן בעי למזבן סמא דחיי רהטו אבתרי' כולי עלמא הוציא להם ספר תהלים לכו בנים שמעו לי וכו' מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' סור מרע ועשה טוב. אר"י כל ימי לא הייתי יודע פי' מקרא זה עד שבא הרוכל. הנה מה שאמר לכו בנים שמעו לי הוא רמז מוסר כי כמה בנ"א כ"ז שיושבים בביתם הם אוחזים דרך הטוב והישר כי בושים לחטוא בפומבי בעירם אבל לעת צאתם החוצה אז אצלם הדרכים בחזקת סכנה לעבור על כל מצות ה'. ועליהם נאמר ויאמר ה' אל השטן מאין תבוא ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה. כי השטן המחטיא ב"א מתהוה ע"י שבנ"א שוטטים ומתהלכים בארץ ואינם בביתם ע"כ בא לידי חטא. אבל באמת אמר דהע"ה אשרי תמימי דרך ההולכים כתורת ה' שלא רק בביתם כ"א גם בלכתם בדרך הולכים ג"כ בתורת ה'. וכמו שהתפלל יעקב אע"ה אם יהי' אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה שגם בהיותי בדרך גם שם יהי' ה' נגד עיני ונשמרתי מכל דבר רע. וזה שהי' מורה הרוכל שגם הוא לא הי' יושב אהלים ופרנסתו הי' לחזור בעיירות ובכ"ז לא סר מיראת ה' כל היום והראה להם ספר תהלים שנאמר לכו בנים שמעו לי לא רק בעודכם יושבי בית כ"א גם בלכתכם בדרך גם אז לא תעזבו את ה'. וי"ל עוד כוונה שנייי' כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת והתורה אינה מבקשת מאתנו שנעזוב לגמרי תענוגי עולם ולא נחי' רק את נפשנו הרוחנית. כ"א אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך. והנה אם אחד נושא משא כבד ונאמר לו השלך חת משאך מעליך ובוא אצלנו לדבר עמך אז לא ישמע לקולנו אשר יפרוק את משאו מעליו ויחזור ויטעון. משא"כ אם נאמר לו לך עם

משאך וגם אנו נלך אתך ונדבר עמך אז יטה אזנו לקול דברינו. כמו נן הת"ק לא תאמר אלינו שנשליך מעלינו כל ענייני העוה"ז לגמרי. כ"א היא אמרי' תאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. שתוכלו להתעסק בענינים שמימיים אף אם תעסקו גם בעניינים ארציים ולזה נאמר האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי הכוונה ג"כ כנ"ל שגם העוסק בעניינים ארציים יוכל לשמוע אמרי פיו של הקב"ה בעניינים שמימיים ע"כ אמר דהע"ה לכו בנים איננו אומר לכם שלא תלכו כלל על דרככם ותעזבו כל ענייני העוה"ז למען שמוע בקולי. כ"א לכו בדרככם ובכ"ז שמעו לי יראת ה' אלמדכם. וסיים מי האיש החפץ חיים וגו' סיר מרע ועשה טוב ובזה נכללת כל התורה כולה שהיא עשה ול"ת כי זה כל האדם לא נברא אלא לקיימם. וע"ז אנו מתפללים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו הכוונה כי כשאדם רוצה לעשות מצוה אז השטן הוא יצה"ר עומד לנגדו ומעכבו בטענות כוזבות שלא יעשנה וכשאדם רוצה לעשות עבירה אז אינו עומד לפניו לעכבו אדרבה מסקל לפניו המסלה למען יוכל לילך בטח באין מחריד ברשת פרושה לרגלו והוא עומד מאחריו שירא פן יתחרט האדם וירצה לברוח מהעבירה ע"כ עומד מאחריו ומעכבו שלא יברח. נמצא שהשטן עומד לפעמים לפניו לעכבו מלעשות מצוה ולפעמים מאחריו לעכבו שלא יברח מעבירה. וע"כ אנו מתפללים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו והנה קיום מ"ע הוא רק מצד הנשמה היא תתאוה לקיים מצות ה' אבל הבריחה מעבירה היא מצות הגוף שהוא יהנה מעבירה ע"כ הגוף צריך אזהרה מעשות עבירה. ורמב"ן ז"ל עה"ת כתב כי ע"כ עשה דוחה ל"ת מפני שעשה חמורה מל"ת ולזה אמרה תורה האזינו השמים זו הנשמה תשמע אלי לקיים מצות עשה ואדברה כל דיבור לשון קשה אם לא תקיים. ותשמע הארץ זה הגוף אבל רק אמרי פי בלשון רכה. והנה הסיבה שחוטאים הוא מפני שאינם רואים בעיניהם את טיב המצוה ורעת העבירה ואף כי אמר אלקים המצוה לטוב לנו והעבירה להיפך הם מדמים בנפשם שרק מה שנראה להם טוב הוא הטוב באמת. וע"ז נאמר והמה כאדם עברו כרית כמו אדה"ר שהי' החטא ע"י מראה עינים כמ"ש ותרא האשה כי טוב העץ ותאוה לעינים ואכל ממנו. כמו כן אנו בעוה"ר הולכים אחר מראה עינינו לשפוט בין טוב לרע. וכמו שהנחש הקדמוני אמר ונפקחו עיניכם והייתם כאלקי' יודעי טוב ורע כמו כן אומרים בדור הזה שכבר נפקחו עיניהם ויודעים להבדיל בין טוב לרע ורק מה שעיני שכלם רואות לטוב הוא טוב אצלם. ע"כ העיקר שנכיר בשפלות ערכנו ונדע כי רק עיני בשר לנו ואין בכחנו לשפוט מטוב עד רע רק ה' שופטנו ה' מחוקקנו. והנה אלקים הוא לשון דיין ושופט וז"ש הנביא שובה

ישראל עד ה' אלקיך שתדע כי רק ה' יוכל לשפוט דק ומישרים ורק הוא ידע את מקומך אם רע או טוב הוא:

זאת תורת אשר בו נגע צרעת אשר לא תשיג ידו בטהרתו. כי הרמב"ן ז"ל כתב בפ' והבגד כי יהי' בו נגע צרעת שכאשר יקרה באדם חטא ועון יתהוה כיעור בבשרו ובבגדו או בביתו לראות כי ה' סר מעליו יעו"ש שהנגעים הם מוסר לעורר את האדם שישוב מחטאו ורפא לו. וי"ל עפ"ז הפסוק בפ' כי תצא. השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים כאשר צויתים תשמרו לעשות. דהיל"ל שמור את נגע הצרעת מאי השמר אלא לרמז כנ"ל שהנגעים הם שמירה והתעוררות לאדם שלא ישקע במצולת העונות רק ישמע לקול מוכיח הכהן אשר יהי' בימים ההם. וז"ש השמר בנגע הצרעת כלומר יש לכם שמירה מעולה ע"י הנגע למען תדע להזהר על נפשך לשמור מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים בשפתותיהם אשר ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהם ע"כ מסיים כאשר צויתים תשמרו לעשות כי מה לכם להתייסר בצרעת ובנגעי בנ"א עדי תשמעו לקול מוכיח הלא טוב לכם אם תשמרו לעשות תיכף ומיד כל אשר צויתים בטרם יקרב נגע באהלך. ופירשתי המסורה הובאה בבעה"ט פ' שמות תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדבר שקר. וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר צוה ה'. ויעשו בנ"י את הפסח במועדו. כי בעת צר להם לישראל ח"ו אז שולט בהם האחדות אין שטן ואין פגע רע ושומרים משמרת הקודש כמ"ש בצר לך וגו' ושבת עד ה' אלקיך. אבל וירא ישראל כי היתה הרוחה והכבד את לבם עד שהקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן להחזירם למוטב. ע"כ אחרי שהקב"ה בכל אופן בין שנרצה או לא מ"מ הוא מושל עלינו. ע"כ החכם עיניו בראשו לעשות את כל מצות ה' בטרם תקרב הרעה שאל"כ הלא יבוא עליו ההכרח המגונה. וז"כ המסורה תכבד העבודה על האנשים בעת אשר עול הגלות מכביד אכפו על צואר ישראל אז לא ישעו אל דברי שקר כי אז נכנע רוחם וישובו אל ה' כי לו הישועה. אבל כל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר צוה לא לבד בעת אשר תכבד העבודה כ"א גם לעת צאתם ממסגר אסיר מגלות לחירות אף בעת שיעשו בנ"י אח הפסח שהוא זמן הגאולה והחירות גם אז לא ירפו לעשות אח אשר צוה ה'. ובזה י"ל בפ' פקודי כתפות עשו לו חוברות על שני קצותיו חוברו היינו כתפות עשו לו חוברות כי הכתפות הם הנושאות עליהם עול ומשא כבידה והן הנה היו לבנ"י ועשו אותם חוברות יחדיו תמים איש אל רעהו ידבקו כי בעת שהוצרכו לסבול על שכמם וכתפם עול הגלות אז חוברו להם יחדיו עד ששני קצותיו אף שדעתיה' משונה מקצה אל הקצה מ"מ הכתפות הנושאות המה עשו חיבור ביניהם.

נחזור להנ"ל שהנגעים באים לעורר לתשובה ובודאי טוב שלא יצטרך ללימוד זה ע"י נגע כ"א שנגע יראת ה' בלבבו בלי מקרה ופגע ונגע ורק אם הש"י רואה שמעצמו אינו חוזר למוטב אז ההכרח ללמדו להועיל ע"י הנגע. וז"ש זאת תורת אשר בו נגע צרעת. רק זה האדם מוכרח ללמוד ע"י הנגע. אשר לא תשיג ידו בטהרתו מי אשר לא ישיג הלימוד ותורת הנגע בטרם יקרב הנגע לאהלו ע"כ הוא צריך ללמוד מוסר ע"י הנגע אבל אשרי הגבר אשר תשיג ידו לימוד הזה בטהרתו מבלי יטמא בנגע:

לוח ארז על פרשת אחרי מות

אחרי בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה. במדרש בזאת בזכות מילה שנא' זאת בריתי. הכוונה עפמ"ש וכפר אדמתו עמו כפי' המדרש שמצד שהאדם נברא עפר מאדמה ויצר כחות חומריות סוכן בו עי"ז נקל לו הכפרה. וע"ז אנו מתפללים זכור כי עפר אנחנו והנה המפרשים כתבו שהחלק החומרי שבאדם חזק יותר מחלק הרוחני כי חלק הגשמי יש בו מאבותיו וגם מעצמו כי טבע גוף האבות יירשו בנים וכפלים בו לתושי' להתיש כח הרוחני אשר איננו בא בירושה מאביו כמאמרז"ל שלא יאמרו תורה ירושה להם שע"כ אין ת"ח מצויין שיצאו מהם בנים ת"ח. וזה רמז המקרא בזאת יבא אהרן יוכל לבוא אל הקודש לבקש מחילה על בנ"י בהזכירו כי פר בן בקר הוא. כח חומרי ובהמי יש לו מעצמו והוא רמז פר וגם מטבע האב הוא בן בקר וארז"ל יצה"ר דומה לחטה שנאמר לפתח חטאת רובץ הכוונה כי יצה"ר בא לאדם מעת נערותו כמ"ש כי יצר לב האדם רע מנעוריו וכמו שהחטה הוא הטעם הראשון שטועם האדם בטרם יבחין עוד בין טוב לרע כי החטה היא אכילת אדם בראשונה כן היצה"ר הוא בא בפתח שערי חיי האדם וכבר הוא רובץ שם. וזהו בפר בן בקר לחטאת שחומר שלו ושל צד אבותיו מביא את האדם לפתח חטאת רובץ אבל ואיל (מלשון ואת אילי הארץ) כח יחידי יש לעולה להעלות את לבו לאביו שבשמים. וכיון שלחומר יש שני כחות ולרוחני רק כח יחידי עי"ז יש כפרה לאדם. והראיי' לזה שכח החומרי חזק מכח הרוחני הוא המילה שצוה הקב"ה למול והטעם כמ"ש ז"ל להתיש כח החומרי. וז"כ המדרש בזאת בזכות המילה וכאמור. וע"ז י"ל הרמז מ"ש במדרש הובא בי"א ערך מילה שאברהם נימול ביוה"כ שנאמר בעצם היום הזה והקב"ה רואה את מילתו ומכפר. והיינו כיון שהקב"ה צוה למול להחליש כח הבהמי א"כ עלובה העיסה שהנחתום מעיד עלי' ויש לדון את האדם לזכות:

וכפר על הקודש מטומאות בנ"י ומפשעיהם לכל חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השוכן אתם בתוך טומאותם ופרש"י אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם. נראה עפמ"ש ע"פ הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם ודרז"ל שת"ח שגגות נחשבות להם לזדונות והטעם להיות הת"ח קדוש וכבוד ה' עליו חופף כל היום וכשחוטא הוא בעוד המלך במסבו ע"כ חטאו חמור ביותר ע"ד הגם לכבוש את המלכה עמי בבית וז"ש וכפר על הקודש על אנשי הקודש הם צריכים כפרה יותר מטומאות בנ"י אנשים בינונים אשר אינם בגדר קדושים. והטעם ומפשעיהם לכל חטאתם מה שנחשב לבנ"י הפשוטי' רק לחטאת ושוגג נחשב אצל קדשי בנ"י לפשע משום הגם לכבוש את המלכה. וכן יעשה אם הוא עושה הטוב והישר מלשון כן בנות צלפחד דוברות. אז הוא נעשה לאהל מועד כמ"ש ונתתי משכני בתוככם ואז"ל שהצדיקים מרכבה לשכינה וכיון שכן אם חוטאים גדול עונם מנשוא. וכ"ת כיון שאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות א"כ גם הקדושים בעת חטאם סר צלם מעליהם ונסתלקה שכינה מהם ואין בו משום הגם לכבוש וגו' לז"א השוכן אתם בתוך טומאותם אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם ומפ"ז גדול עונם וצריכים כפרה ביותר: בילקוט ביוה"כ נוטל הקב"ה עונותם של ישראל ונותנם על שרו של עשו שנאמר ונתן אותם על ראש השעיר ואין שעיר אלא עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר אמר עשו מה כח יש לי לסבול עונות יעקב אחי מיד השליכם הקב"ה על בגדיו ונעשים אדומים כתולע ומתכבסים ונעשי' כשלג הכוונה כי אנו אומרי' שעבוד מלכיות מעכב אותנו ורק ע"כ אנו חוטאים ע"י שעול הגלות מעיק עלינו ומונע אותנו מהסתפח בנחלת ה' וכ"ז כשאין אנו מתקרבין להם מדעתנו אבל אם אנו מעצמנו מתדמים ומתקרבים אליהם אז אין די בהתנצלות הנ"ל. כי אחרי שאנו מקורבים אצלם והוקל העול והתפתחו מוסרות מעל צוארנו ואחינו אתה יאמרו לנו בגוים. א"כ מה זו טענה שעבוד מלכיות מעכב אחרי שדרור וחופש לנו למנה ולנחלת שפרה עלינו וז"ש מה כח יש לי לסבול עונות יעקב אחי כשמתנהג עמי כאח באהבה וחיבה ואחוה א"כ אין אני הגורם חטאם. והנה אם אנו חוטאים רק ע"י הסתת העכו"ם אז אם גם לא נתעשת לשוב בתשובה הוא ית' פותח לנו פתח לשוב. דוגמת החטא שלא הי' ג"כ מעצמנו אבל אם החטא הי' מעצמנו צריכה גם התשובה להיות מאלינו בלב ונפש וידוע כי תולע יש לו אדמימות מצד עצמו ולא כשני הנצבע. וכמו כן שלג יש לו לבנונית בעצם לא כצמר. וז"כ הילקוט כיון שא"א לתלות בשרו של עשו כ"א נעשים בגדיו של יעקב אדומים כתולע מצד עצמם ע"כ צריכים ג"כ לכבס מצד עצמם כשלג:

והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השביעי בעשור לחודש תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר בתוככם. כי רבים מתקשים להבין על מה זה יעד ה' יום אחד בשנה לכפר בו על כל עונותינו הלא הש"י הוא למעלה מהזמן ומה יום מיומים והוא ית' סוקר הכל בסקירה אחת והאיך אפשר לומר שיום אחד בשנה יבחר ויקרב הש"י ליום סליחה ומחילה. וכבר העמיק בחקירה זו בבינה לעתים דרוש א' להקשות כן על ראש השנה המיועד ליום הדין דג"כ קשה כזה למה לו להקב"ה להגביל יום אחד בשנה לעשותו יום הדין. והעלה דבאמת הוא חק נעלם ונסתר מהשגת בנ"א ופי' בזה פ' תקעו בחודש שופר כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב יעו"ש. כמו כן נאמר אנחנו ביוה"כ שהוא חק ולא יעבור אלקים ידע דרכו והוא יבין את מקומו וסיבתו. וז"ש והיתה לכם לחוקת עולם שלעולם יהי' לכם חק נעלם טעמו מה שבחודש השביעי בעשור לחודש תענו. והנה דבר שאנו מבינים טעמו ונימוקו קל עלינו לעשותו אחרי שאנו יודעים תכליתו ותועלתו. אבל דבר הנעלם מאתנו ואין אתנו יודע עד מה קשה לאדם לעשותו ובפרט לענות בצום נפשו מבלי ידע סיבתו וטעמו וידמה על האדם כמלאכה כבדה ויגיעה רבה. אבל כפמ"ש לעיל פ' ויקרא לפרש מאז"ל מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' חטאת ת"ל קרבן לה'. שלא יקשה על האדם לעשות דבר אף היותר כבד אם יודע שע"י טרחא זו מקרב א"ע להבורא ית"ש. ופירשתי ג"כ וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ולא תשבית מלח ברית אלקיך יעו"ש בפ' ויקרא א"כ ה"נ ביוה"כ כשיודע האדם שע"י ענותו בצום את גופו מוסיף כח ואיל לחזק נשמתו אשר נכספה וגם כלתה ליום מקודש הזה וטוב לה יום זה מאלף של כל השנה כולה. א"כ בשמחה ואהבה רבה יסגף את גופו הפעם למען הברות נשמתו הרעבה גם צמאה לדבר ה'. וידוע כי הגוף נקרא תושב בארץ הלזו והנשמה היא כגר בארץ נכרי' כמאמר הלל ע"ה שהי' הולך לגמול חסד עם הדין אכסנאי דאית לי' בגו ביתא וז"ש הגם כי מה שתענו ביוה"כ חק עולם הוא לא נודע סיבתו בכ"ז וכל מלאכה לא תעשו. לא יהי' אצלכם התענית למלאכה ועבודה רבה. והטעם האזרח והגר הגר בתוככם. אם בכל השנה תדאגו להוסיף כח ע"י אכילה להאזרח הוא הגוף הלא החוב מוטל עליכם לעשות טובה גם להגר הגר בתוככם היא הנשמה העלובה אשר בקרבכם מתגוררת:

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו. במדרש הה"ד כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות. כי יל"ד בקרא דהול"ל כמעשה יושבי ארץ מצרים ויושב ארץ כנען לא תעשו מאי כמעשה ארץ דקאמר. ונראה כי ארץ מצרים היתה מלאה גלולים ארץ מזוהמת אשר רק אנשים אשר

בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם אותם סבלה הארץ אבל מי שעבר עליו רוח טהרה רוח דעת ויראת ה' לא נשאה הארץ לשבת אתו ע"כ אבותינו כ"ז שהיו במצרים היו גוי בקרב גוי הללו והללו עע"ז כמו שטען שר של מצרים. ורק בצאת ישראל ממצרים היתה יהודא לקדשו. ורק אחרי החל רוח ה' לנוסס בם גורשו ממצרים כי לא סבלה אותם הארץ הטמאה. ואפשר שגם זה נכלל בשאלת הרשע מה העבודה הזאת לכם מה לכם להודות על יציאתכם ממצרים הלא טבע הארץ הי' מחייב שתצאו משם אחר שהוסר מכם רוח הזונה הלא בע"כ הקיאה הארץ אתכם. אבל באמת ע"ז בעצמו צריכים אנו להודות ולהלל לשמו הגדול שהערה עלינו רוח ממרום רוח טהרה ופרישות שעי"ז לא תסבול אותנו ארץ הטמאה ע"כ ענה כסיל כאולתו ואומר לו אלו הי' שם לא הי' נגאל כי הוא הרשע הי' נאחז בסבך טומאתו והי' ראוי לארץ והארץ ראוי לו ולא הי' נגאל. ובארץ כנען הי' להיפך מאמ"צ כי לא יכלה לסבול רק אנשי מדות ומעלות ואת הגוים הטמאים קאה הארץ הקדושה בגלל כל התועבות אשר עשו. וכמבואר בפרשתנו. ופירשתי בפ' וירא כי משחיתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני ה' עפמ"ש הרמב"ן מה שחטאו שאר האומות ולא עשה בם כליון חרוץ כמו בסדום לפי שסדום הוא מארץ ישראל ולא תסבול הארץ הקדושה חטאת ופשע עיי"ש. ונאמר בא"י ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה. וזה שאמרו ע"כ משחיתים אנחנו את המקום הזה על אשר גדלה צעקתם את פני ה' שם ועיניו ולבו שם כל הימים משא"כ שאר הארצות לא יאמר אצלם את פני ה' וחטאם קל. וע"כ הזהיר אותנו הש"י שאנחנו עם ב"י לא זו שלא נעשה כמעשה ארץ מצרים אשר לא יכלה לסבול נקי וטהור אלא אף כמעשה ארץ כנען אשר הארץ ההיא לא יכלה לשאת את הבלתי שלמים במעלות ומדות גם כזה לא נעשה. ואמנם הטעם שלא נוציא מקרבנו את הטהורים ונקיים כאשר עשתם ארץ מצרים הוא מובן מעצמו אחרי שאנחנו בעצמו צריכים להיות טהורים ונקיים. אבל שלא לסבול בתוכנו אנשי רשע ע"ז בא המדרש ליתן טעמו ונימוקו כי כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות ע"כ כ"ז שישבו בקרבנו אנשים פחותי הערך וחסרי המעלה ובכ"ז אנו לא נלמוד מהם ומהמונם להשחית ולהרע כמוהם עי"ז נרויח שנדמה לשושנה נעימה הנמצאת בין קוצים המכאיבים וסילונים ממאירים. ויש להוסיף לפר' מ"ש בפרשתנו ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכ' אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי כל אשר יעשה מתועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם והקשו המפרשים הלא באמת תקיא הארץ בטמאות אותה והול"ל ולא תקיא אתכם אם לא תטמאו אותה. וקרא משמע דאף כשיטמאו אותה לא תקיא. ונראה כי אף שהגלה הש"י אותנו מעל אדמתנו

ונחלתנו נהפכה לזרים בכ"ז תקותנו לא נואשה לשוב ולחזור לארץ קדשנו ואם יתמהמה בכ"ז אנו מחכים ומיחלים בכל עת ועונה ישוב יקבצנו ויביאנו ברחמיו לציון הר קדשו ע"כ אנו אומרים בתחלת ההגדה השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין בכפל לשונו בא לרמז לנו החילוק שבינינו ובין אומות העולם שישבו מקדם בארץ הקדושה וגורשו משם בעבור תועבותיהם שעשו ואנחנו אף שמפני חטאינו גלינו מארצנו בכ"ז סופנו לשוב אל אחוזת ונחלת אבותינו. כי אוה"ע חטאו בנפשותם ומשחתם בהם מום בם נגואלה נפשם בלכלוכי העונות ע"כ אין עוד תרופה למכתם משא"כ ישראל אף שחטאו בגופם השחיתו התעיבו עלילה בגויתם אבל נפשם ונשמתם נשארה טהורה ונקיי' ורק בבשרם חטאו ותאות גופם היתה בעוכרם ע"כ לעת קץ המקווה שיכבשו את יצרם ולא יתאוו עוד תאות בשרים אז ישובו לאחוזתם אחרי שנשמתם ונפשם טהורה היתה עומדת לעד. והנה הדבר אשר כבר הקיא האדם אחרי בא אל קרבו לא יאכל עוד כי הוא נמאס וצא יאמר לו ורק הכלב שב על קיאו לחזור ולבלוע מה שכבר הקיא. ע"כ אמר הש"י ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה אף אם תטמאו את האדמה ותגורשו מעל פני' בעבור מעלליכם הרעים בכ"ז לא תדמו לקיא צואה בלי מקום לחזור עוד לעת קץ כמו שקאה את הגוי אשר לפניכם שהם נדמו לדומן קיא וסחי מאוס אשר לא יחזור עוד. ונתן טעם לזה כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. כלומר רק אם הנפשות חוטאות אז יוכרתו לחלוטין מארץ החיים אבל אתם רק הגוף בעוכריכם אבל הנפש ונשמה שנתתי בכם טהורה ע"כ לא תכרתו לעולם גם בטמאכם אותה. והנה החוטא בגוף הוא עבד לתאותיו המושלים עליו בעים רוחם והעבד ימלוך על אדונו הנשמה משא"כ מי שחוטא בנפשו הוא אינו עבד כי ברצונו ובדעתו הנשחתה הוא עושה כל תאוות ותועבות ה'. ע"כ אמר השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכ"ת מה נשתנו ישראל מאוה"ע מדוע להם אין עוד פתח תקוה לשוב לארץ ואנחנו אסירי התקוה כי עוד נשוב לבצרון. לז"א כי אוה"ע שחטאו לא שנפשם היתה בוחרת בטוב ורק שהיו עבדים לתאוותיהם. לא כן אלא שהם ברוחם וברצונם היו חוטאים משא"כ אנו בנ"י עם קרובו רק ע"כ חטאנו בשביל שהשתא עבדי שאנו עבדים לתאוותינו אבל לשנה הבאה בני חורין חירות מממשלת התאוות והחמדות ע"כ נקוה כי לשנה הבאה בארעא דישראל. ועם דבר זה שהחטא בנפש חמור מחטא בגוף י"ל בפ' כי תשא העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את תרומת ה' לכפר על נפשותיכם. עפמ"ש אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים ופרשתי שהממעיט ודאי במנחתו הדלה והרזה כוונתו

לשמים. אבל המרבה ויוכל להתפאר במתנתו הרחבה ס"ד אמינא שיקופח שכרו כי כוונתו גם לכבוד עצמו ע"כ אמר א' המרבה וכו'. וע"כ צוה ה' שהעשיר לא ירבה כדי שלא יתגאה ותהי' כוונתו בלתי לה' לבדו והטעם שהקפיד הש"י כ"כ בתרומה זו שתהי' רק לש"ש ולא יתערב בה כוונה אחרת ושום מחשבה זרה כי אם אדם חוטא בגופו שלא יכול לכבוש תאוותיו אז אין החטא גדול כ"כ ודי לכפר אם יעשה צדקה מממונו אף שיכוין ג"כ לתועלת עצמו מ"מ הלא האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני הרי זה צדיק גמור. אבל חטא העגל שלא הי' החטא מחמת תאוה כי מה תאוה היא זו להשתחוו' לעגל זהב אלא עיקר החטא הי' בנפשם שנשמתם היתה מקולקלת וכיון שהחטא גדול שחטאו בבת מלך ע"כ צריכה הכפרה שתהי' בלי שום נטיי' ופנייי' זרה כדי שיהא בכחה לכפר חטא גדול כזה. וז"ש העשיר לא ירבה והטעם שלא יתגאו כ"א יתנו את תרומת ה' בכוונה רק לשם שמים. והסיום לתת טעם לזה כי אם לא הי' רק לכפר על חטא גופני לא הי' מזיק כ"כ בהתערב בו מחשבת כבוד אבל כיון שהוא לכפר על נפשותיכם שהוא חטא חמור ביותר ע"כ צריכה הכפרה להיות נקיי' מכל שמץ פנייי' זרה. ואמרתי לפרש הפ' בפרשה וארא ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים כי המלך יוכל לקנות לו הממשלה על עמו בשתי דרכים. או ע"י שמראה להם אותות אהבתו לנטלם ולנשאם על מרומי הטובות. או שמטיל מוראו עליהם שכל איש אשר ימרה את פיו ענוש יענש ונתן בפלילים ועי"כ מפני שמו יחתו ויחרדו. ואבינו מלכנו ית"ש כאשר לקח אותנו לו לעם לא ע"י חמלה וחנינה ואהבה לו. אנחנו נעשים עמו כ"א אדרבה ע"י מדתו מדת הדין ששלטה בנו בכור הברזל. והטעם בזה כי הש"י רצה להורות אותנו כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך וכל הצירופים היו לטובתנו ולמען אשר ברבות הימים לא נבעט ביסורין ועינויים אשר היו מעותדים לבוא על ישראל כמאז"ל יאה עניותא לישראל ע"כ תיכף מתחלה הרגיל אותנו בזה ועי"ז אם גם גלי הגלות יעברו על ראשינו לא נאמר נואש כ"א נקוה שכאשר גאלנו בראשונה והוציאנו מאפלה לאורה כן יגאלנו גם מצוק הגלות לעתיד. והנה מה שלא השלימו ישראל במצרים את הד' מאות שנה שנגזר עליהם מתחלה הוא כמאמר הש"י אהי' אשר אהי' וכפרש"י אהי' עמכם בגלות אחר והיינו שהגלויות האחרות המה ישלימו מה שחסר מגלות מצרים. ועפ"ז יש לומר אחרי שגלותנו כעת הוא להשלים מה שחסרנו בגלות מצרים שלא השלמנו אותו אז ע"כ יקרא בשם תחת סבלות מצרים כי הוא תחת ובמקום אשר הי' לאבותינו לסבול עוד משא הגלות במצרים אנחנו סובלים משאם. וז"ש ולקחתי אתכם לי לעם לא ע"י שהראיתי לכם מדת הרחמים שלי כ"א ע"י

והייתי לכם לאלקים מדת הדין הקשה והטעם לזה וידעתם כי אני ה' אלקיכם שאני רחום אף בדין והיסורים הם לטובתכם ועוד למען תדעו כי אני המוציא אתכם גם לעתיד מהגלות שבין האומות הנקרא תחת סבלות מצרים. וע"כ אחרי שהעניות והצרות אשר סבלו אבותינו במצרים בעת לקחם לו לעם המה לנו לפתח תקוה על העתיד ע"כ פתח בעל הגדה הא לחמא עניא דו אכלו אבהתנא בארעא דמצרים השתא הכא לשנה בארעא דישראל כי הלחם עוני שהאכיל הש"י את אבותינו עת נהיינו לו לעם יפיח בקרבנו רוח התקוה שיגאלנו ברחמיו ויקבץ נדחינו בב"א:

ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה'. פרש"י נאמן לשלם שכר. נ' עפמ"ש בדרוש לנישואין בפ' אשא עיני על ההרים יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ובמדרש ההרים אלו האבות שנאמר שמעו הרים את ריב ה' והוא עפמ"ש בפ' שמיני בדרז"ל שבני אהרן מתו על שלא נשאו נשים שהתגאו לאמר אבינו כ"ג אחי אבינו מלך ואין אשה ראוי' לנו לגודל יחוסנו אבל באמת אמרו חות דרגא וסיב אתתא ואמרו איתתך גוצא גחין ולחיש לה אחרי כי מה' אשה לאיש ומאתו לא תצא הרעות והאשה אשר הוכיח ה' לאדם גם כי אינה ממשפחה מיוחסת כמוהו אם רק ממשפחה כשרה אשר לא נמצא בה שמץ פסול היא בכ"ז תהי' לו לעזר מעם ה' אלקיו והראי' לזה שהרי הקב"ה מזווג הגוף עם הנשמה אף שהגוף הוא מטיפה סרוחה אפר דם מרה ובמה נחשב הוא נגד הנשמה בת אל חי הבאה מגבהי מרומים ממקור עליון מקומו טהור וקדוש ובכ"ז אף שהמרחק רב בין הגוף לנשמה הש"י מזווגם ומושיב יחידים ביתה ויהיו לאגודה אחת ולא יתפרדו. כמו כן בזווג שבין איש לאשתו אף שהא' גבוה במעלה מהאחר בכ"ז אם יזכו שכינה ביניהם. והיו לבשר אחד. וז"ש אשא עיני אל ההרים אלו האבות אם האדם ישא תמיד עיניו אל אבותיו הגדולים והטובים ויעשה כבני אהרן לומר מאין יבא עזרי מהיכן אמצא עזר כנגדי הראוי' לי מבית המלך כפי רום מעלת משפחתי. ישיב לעצמו שאין מהראוי לעשות כן אחרי שעזרי מעם ה' והוא המזווג זווגים ע"כ כמו שעושה שמים וארץ כפי שדרז"ל שמים זו הנשמה והארץ זו הגוף כמו ששנים אלו אף שההבדל גדול ביניהם בכ"ז כיון שהיו תואמים מלמעלה ר"ל שנתייעדו למעלה בשמים להיות אגודה אחת כ"כ ויחדיו יהיו תמים מלמטה ולא יתפרדו. והנה מה שבאמת הגוף והנפש יחדיו יצמדו הפתיל המחברם הוא התוה"ק כי הוא הנותנת מזון ושיקוי לעצמות הגוף כמ"ש לקמן בפ' שופטים בהספד. ובפרט לנשמת שדי תאיר התורה. וע"ז נאמר כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי' ה' יחי' האדם. כי ע"י לחם הגופני והגשמי לבד לא הי' חיבור ודיבוק בין הנשמה והגוף כי הנשמה רק מלחם בית אבי'

תאכל אבל ע"י התוה"ק גם הגוף גם הנפש ימצאו מרגוע למנת חלקם. וכיון שכן שכל עיקר חיות האדם תלוי בשמירת התורה ובלעדה אין קיום לחיבור ההפכים האלו א"כ לא הי' מגיע לאדם שכר ותשלומין עבור קיימו כל דברי התורה אחרי שהוא מקור החיים כמו שאין לו לבקש שכר ע"ז שאוכל מזון הגופני כי הוא לצורך קיום גופו כ"כ לא יגיע לו שכר על עשיית המצות עפ"י פקודי התוה"ק אחרי שלנפשו יביא לחמו ואם ימנע ממנה די סיפוקה עזוב תעזוב אותו. ע"כ עיקר שכר המצות המקווה הוא רק ע"י שעוד בטרם יקרב אליו זמן עשיית המצוה הוא מצפה ועומד מתי תבא לידי ואקיימנה ושמח מקודם שיזכה לקיים מצות ה' וזה אינו מן ההכרח לקיום נפשו כי די' שעתה אם יושיט לה טרף בעת מצוא אבל לא שישמח מקודם ע"כ על זה יבא על שכרו והנה שמר הוא מלשון מצפה ומייחל כמו ואביו שמר את הדבר. וז"ש ושמרתם את חקותי ואת משפטי צריכים אתם לצפות ולייחל מקודם לעשות אלה החוקים והמשפטים. אבל אם לא תעשו כן רק בשעת עשיי' תעשו כמצווה עליכם ולא מקודם אין לכם לייחל לקבלת שכר ונתן טעם לזה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כל חיותו של אדם תלוי בעשיית המצות כנ"ל ע"כ מה לכם לבקש שכר על אשר קיימתם את עצמכם רק אם תשמרו ותצפו לעשיית המצות אזי אני ה' נאמן לשלם שכר:

לוח ארז על פרשת קדושים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושי' תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם. פרש"י מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. ובמדרש הה"ד ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. כי לכאורה יש להפליא אחרי שקדוש יהי' הפורש א"ע מדרכי העולם ומתבודד לישב חוץ למחנה ורק ברוב שמי מעלה יתהלכו רעיוניו ועשתנותיו כל היום עד דדמי לבר אלהין. א"כ איך אפשר שכל איש ישראל כקטן כגדול קדוש יהי' הלא רק א' בעיר ושנים במשפחה זעיר שם יוכל להמצא אדם כזה אשר ינתק מעליו מעדנות החברה ויפרוק עול ד"א מעל צוארו וכל עתותיו יקדיש לה'. אבל רוב המון בל"א חורשים בשעת חרישה וזורעים בשעת זריעה ונבוכים הם בארץ לסחור אותה לעבדה ולשמרה כי לא ניתנה תורה למה"ש וכיון שכן איך אמרה תורה אל כל עדת בנ"י שיהיו קדושים. אבל באמת כבר למדונו רז"ל להועיל באמרם כ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם אתה מוצא קדושה. ואמרו קדש עצמך במותר לך. שפירושו שאין האדם צריך לעזוב השביל וארחות חיים הכבושים לרבים ולסגף עצמו בעינויים שונים ולעכור שארו אכזרי למען קדוש יאמר לו כ"א יחי' חיי מוסר ע"פ פקודי התוה"ק וישתדל לקיים את כל

מצות ה' ברות ומאירות עינים ויסיר מתחת ידו כל עושק ועול להיות נקי כפים ובר לבב. אף אם יתערב בין הבריות יתעלס באהבתם ויתענג מטובם. בכ"ז קדוש יאמר לו כמו שהקב"ה הוא קדוש קדוש אף שמלא כל הארץ כבודו הוא תהלתו ותפארתו שמשגיח על הכל וזן ומפרנס מקרני ראמים עד בצי כנים. כמו כן האדם אף שהוא מעורב עם הבריות ובצוותא חדא עמהם בכ"ז קדוש יהי' אם יחי' במותר לו אם גם לא ימות א"ע מכל תענוגי הגוף. ואדרבה אם מתערב עם הבריות מעלתו יותר גדולה ונכבדה מאשר מתבודד מחוץ למחנה. כאשר פירשתי בפ' וירא וירא ה' אל אברם והוא יושב פתח האהל כחום היום וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האוהל וישתחו ארצה. מלבד מה שדקדקו ז"ל וירא וירא למה לי יש לדקדק עוד למ"ל דכתיב וירץ לקראתם מפתח האהל אחרי שישב פתח האהל ממילא מובן שרץ מפתח האהל באשר הי' שם. ונ"ל לרמוז כי ארז"ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת והוא בשביל שמה"ש אין להם יצה"ר ונטיי' אל הרע והאדם צריך ללחום ביד חזקה נגד הצר הצורר ולפום צערא אגרא וכ"ז בצדיק השוכן בין אנשים ומתערב בחברתם עד שבכל עבר ופנה יארוב לו היצה"ר הוא חשוב יותר ממה"ש אבל מי שפורש א"ע מן העולם ומתבודד בעיוניו עד שלבו חלל בקרבו וכבר אויב היצה"ר השלים אתו עד שאין לו מלחמת היצר. זה הוא למטה ממה"ש אחרי שאעפ"כ אדם אנוש הוא ואינו יכול להשיג שלימות והשגות כ"כ כמלאך ומעלת המלחמה אין לו אחרי שאין לו עוד יצה"ר. והנה ארז"ל מרגליות טובה היתה תלוי' בצוארו של אע"ה וכשמת תלאה בגלגל חמה. ופירשו שהודעת אמונת ה' לבני עולם היא המרגליות הטובה אשר היתה תלוי' בצוארו ע"ד רוממות אל בגרונם והיא התלוי' בגלגל חמה כי השמים מספרים כבוד אל והנה השמש אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם רק מה ששה ושמחה לעשות רצון קונה ממנה ילמדו אנשים להזדרז בעבודת הבורא כמוה כמ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך. ע"כ הצדיק שאינו מתערב עם הבריות רק הוא יושב בדד באהל תורה וקרנים מידה לו להזריח ולהאיר בגודל קדושתו הוא נמשל לשמש אשר היא נשארת בשמים ממעל ורק ניצוצי זהרה היא משלחת ע"פ ארץ וחוצות. כמו כן צדיק כזה לא יתחבר עם אנשים רק במקום אשר שם אהלו הוא שואף זורח החוצה וזהו רמז המקרא וירא ה' אל אברם והוא יושב פתח האהל. הי' סבור בדעתו שלא יצא החוצה להתערב עם הבריות כ"א מפתח אהלו יאיר להם כמו חום היום היא החמה שנשארה בשמים ממעל ומשם מאירה לחוץ. אבל וירא והנה שלשה אנשים הם המלאכים נצבים עליו למעלה במדרגה ממנו. כי בהיותו בלתי מתערב עם הבריות ואין יצה"ר שולט בו אז המלאכים קודמים אותו במעלה כנ"ל ע"כ כפל הכתוב וירא

כיון שראה והתבונן כזאת. וירץ לקראתם מפתח האהל רץ החוצה לבין הבריות ועזב מקום אהלו אשר בקש מתחלה להתבודד שם ולעסוק רק בדברים שמימיים גבוה מעל גבוה. ואחרי ראה שאם יעשה כן לעזוב את הארץ אז המלאכים עומדים למעלה ממנו ע"כ עזב את אהלו וישתחוו ארצה שחה והשפיל א"ע לעסוק גם בדברים ארציים שע"י השפלתו זאת תהי' הגבהתו למעלה ממה"ש כנ"ל וז"ש דבר אל כל עדת בנ"י ואמרת אליהם קדושים תהיו כי כל עדת בנ"י כולם קדושים ובתוכם ה' ולא רק לשרידים אשר בעם יחידי סגולה קורא דבר ה' להיות קדושים והטעם כי קדוש אני ה' אלקיכם כמו שאני קדוש אע"פ שכל פעל ה' למענכם וכל מחשבותיו עלינו. וע"ז פרש"י ז"ל מלמד שפרשה זו נאמרה בהקהל ר"ל שנאמרה לכל הקהל קטן וגדול שם הוא. והטעם כי לא רק מאן דמקיים מילי דחסידות ופרישות יתירה נקרא קדוש אלא אף מי שמקיים גופי התורה תמידין כהלכתן וז"ש מפני שרוב גופי תורה תלויין בה שקיום גופי ועקרי התורה תלוי בקדושה. ויש להוסיף כלפי מ"ש המפרשים ז"ל שמצות התורה ע"פ פשוטן אם רק גופי תורה ומי שיודע רזיהם וסודותיהם הצפונים וטמונים בהן אשר לאו כל מוחא סביל דא הוא יפיח באפם נשמת חיים. והנה בודאי מה טוב ומה נעים ואשרי חלקו של איש הבינים אשר כל רז לא אנס לי' לעמוד בסודן של דברים גבוה מעל גבוה. אבל אף מי שאין לו חלק בבינה ובסודם לא באה נפשו אם כוונתו בעשיית המצות לשם פועלן גם הוא קדוש יאמר לו עיי' תשובת נו"ב מהד"ק חיו"ד סי' צ"ג ומהד"ת חא"ח סי' ק"ז. וז"ש שגופי תורה תלויין בה אף אם אינו יודע נשמתן וסודן של מצות רק גופן בלבד בכ"ז יכול להתקדש. וזה כוונת המדרש ויגבה ה' צבאות במשפט. אם רק נלך בדרך הישר ולא ימצא עולתה בנו והאל הקדוש נקדש בצדקה אם נאחז בצדק ומשפט לעשות הטוב והישר ובדרך צדקה נהלך מישרים וזהו בצדקה. כבר בזה נקדש האל הקדוש אף שאין ביכלתנו להגביה עוף לשמי שמים בכ"ז לא ניתנה תורה למה"ש וי"ל שזהו ג"כ כוונת הילקוט קדושים תהיו הה"ד ואתם הדביקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום ר"ל שאין צריך האדם להמית א"ע מכל וכל אם רוצה.

לעלות במעלות הקדושה שא"כ לא הי' הש"י מצוה לכל ישראל שיהיו קדושים ולא לתהו ברא את העולם כ"א לשבת יצרו. אבל אחרי שנאמר אל כל עדת בנ"י שיהיו קדושים מזה מוכח שנוכל להיות דבקים בהש"י גם בהיותנו חיים חיי הזמן וזהו ואתם הדבקים בה' אלקיכם אף אם חיים כולכם היום בעוה"ז:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו יל"ד למה נאמר כאן איש ולא אדם. (לחתונה) כי יש כמה אבות שהם יראים ושלימים ובניהם אחריהם סרים מדרך ה' לחלל

שבתות בפרהסיא ולא יחתו מגערת אבותם אחרי ידעם שהם אהובים לאבותם ועל כל פשעיהם תכסה אהבת אבות לבנים. אבל אם אדם נושא אשה בת כשרים אז ירא לנפשו אם יוסף לילך בדרך חטאים אז ירגז לב חמיו שהוא ג"כ אביו ולא יבטח שאהבתו אליו תכסה פשעיו שהרי באמת אינו עצמו ובשרו אם שגם הוא נקרא אביו. ולפ"ז את אביו בעצם הוא אוהב ואינו ירא ממנו כי יודע שאהבת אב אליו תכסה פשעיו. וזה הוא באב שיש לכל אדם תיכף ביום הולדו. אבל האב השני והוא חמיו זה נולד לו בהיותו כבר איש ביום חתונתו יהי' לו אב שני והוא חותנו ואותו לא יאהב כ"כ כ"א יותר יירא ממנו. וזהו איש אמו ואביו תיראו אותם האבות אשר יהיו לכם בהיותכם לאיש אותם תיראו מלהכאיב אם לבם ע"י דרככם הרע ועי"כ את שבתותי תשמרו. וי"ל בזה מאז"ל בירושלמי בכורים כיון שנשא אדם אשה מוחלין לו על כל עונותיו שנא' וילך עשו ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא מלמד שמוחלין לו על עוונותיו כי באמת רוב נערי בנ"י החוטאים בעת נעוריהם יש מהם אף שלבם תמים עם ה' בכ"ז חוטאים כי הושחתו ע"י חבורת ואחוזת מרעיהם ויבושו לשמור את מצות ה'. אבל יש ג"כ משחיתים בהם שיש להם שרץ במוחם ולא שהם הוסתו מאחרים אדרבה המה בעוכרים מסיתים ומדיחים והחילוק ביניהם שאותם שהודחו מאחרי ה' שלא ברצונם אז לעת מצוא זו אשה כשרה יבקשו לידבק בבת טובים. אבל המסיתים ומדיחים יבקשו להם אשה בת מינים ומרשעת כמ"ש כל עורב למינו ישכון כמו עשו שלקח את בת ישמעאל שהיתה דומה בדומה. וזהו כוונת אמרם אם נושא אשה כשרה זה לאות ולמופת כי לבו עודנו תמים עם ה' ורק אנשי בליעל הדיחו אותו ויש תקוה שביום חתונתו זו מתן תורה יהי' לו. עי"כ מוחלין לו על כל עונותיו. והמופת ע"ז כנ"ל וילך עשו ויקח את בת ישמעאל:

מדרש פליאה (הובא באו"ח קידושין נז). שאל ההוא מינא את ר"מ אנת מרי' דמתני' אימא לי טעמא דערלה ואימא לי' בשעה דקבלתין אורייתא אמאי לא בעיתו שכרכון לעוה"ב. והובא גם בדמש"א פרשה זו. ונראה דלכאורה אין מקום לתבוע שכר מצות כי מי הקדימני ואשלם ורק חסד אל כל היום כאשר ישלם לאיש כמפעלו. אבל לפמ"ש לעיל פ' משפטים לפרש מאז"ל אין לך מצוה שמתן שכרה בצדה שאין תחה"מ תלוי בה שהמצוות אשר האדם הי' עושה אותן גם בלעדי צוה ה' אותם כמו כיבוד אב וכדומה אחרי ששכרן בצדן.

מהם מוכח קבלת שכר כפי' הרע"ב ז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שע"כ צוה על השקצים ורמשים אף שגם בלא הצווי לא הי' האדם אוכל

אותם מפני מיאוסם מ"מ צוה ה' עליהם כדי ליתן שכר. א"כ מזה מוכח שיש שכר. והנה רמב"ן ז"ל כתב טעם איסור הערלה מפני שהפירות בג' שנים הראשוני' הם רעים ומזיקים לגוף יעו"ש. א"כ גם מערלה מוכח שיש מתן שכר לע"ל דאל"כ למה הוצרך הש"י לצוות עלי' הלא בלא"ה לא יאכלו הפירות הללו כמ"ש הרמב"ן ז"ל. ע"כ הקשה האי מינא דלימא לי' טעמא דערלה ובע"כ כמ"ש רמב"ן וא"כ מוכח דיש שכר לפעולתכם בעוה"ב וא"כ אמאי לא בעיתו שכרכם לעוה"ב כיון דמוכח מערלה דיש שכר אלא דלכאורה יש לדחות דלעולם אין שכר בעוה"ב והא דאסרה תורה ערלה הוא משום טעם אחר דאיתא בילקוט משלי דערלה ג' שנים ערלים לרמז אם שיעבדו בכם שלש מלכיות עדיין לא תצפו לגאולה ובשנה הרביעית תאכלו את פרי' שבגלות מלכות רביעית יהי' לכם גאולה עיי"ש. וזה י"ל שרמז המדרש פליאה הובא לעיל פ' שמיני בשעה ששנינו בתולה נשאת ליום הרביעי יצתה ב"ק ואמרה אל תשמח אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי בתולת ישראל היא כנס"י תנשא לבוראה ויוצרה ה' צבאות נישואי עולם אחרי גאולה הרביעית וע"ז רמזו בתולה נשאת ליום הרביעי כ"ד ילקוט הנ"ל ע"כ כיון שתקנו חז"ל שכל בתולה נשאת ליום הרביעי לרמז על גאולה הרביעית יצתה ב"ק אל תשמחי אויבתי. כן שמעתי ונכון. ונראה לפי טעם הילקוט הנ"ל לא הי' לנו לאסור ערלה אלא בשל ישראל למען יהי' לזכרון נגד עינינו תמיד שנושע בגאולה הרביעית תשועת עולמים אבל בפירות שגדלו בשל נכרי לא שייך זכרון זה כמובן דהא לו אין גלות ואין גאולה. משא"כ לטעם הרמב"ן פשיטא שאין חילוק בין פירות ערלה של ישראל לשל נכרי. והנה התוספות בקידושין במשנה דחדש דקתני חוץ מן הערלה והקשה בירושלמי אמאי לא תני חלה ותי' דאינו נוהג בשל עכו"ם והוכיחו תוס' מזה דבע"כ ערלה דקתני במתניתן נוהג בשל עכו"ם. ולפ"ז כוונת הפליאה מבוארת דשאל המין את ר"מ אנת ר"מ שאתה מרי' דמתני' כדאמרינן סתם משנה ר"מ ומסתם מתניתין דקידושין מוכח דערלה נוהג בשל עכו"ם ובע"כ דאין הטעם כפי הילקוט הנ"ל אלא כמ"ש הרמב"ן ז"ל דהפירות של ערלה מזיקים לאוכליהם וממילא מוכח דיש שכד וא"כ מ"ט לא בעיתו שכרכון כנ"ל:

את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה', ואקדים מ"ש לפרש בפ' כי תשא ויחל משה את פני ה' אלקיו ויאמר למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים ויש לדקדק מאי את פני ומאי ד' אלקיו דקאמר והול"ל ויחל את ה'. ונראה עפ"ד הכוזרי והובא ברמב"ן בענין חטא העגל שישראל לא כפרו בה' ח"ו אלא שרצו שיהי' כבוד ה' שוכן בצורת גוי'. וכתב רמב"ן שע"כ לא אמרו אלה אלקיך אשר הוציאך מאמ"צ אלא אשר העלוך בזה הורו שהם מודים שהש"י הוציאם אלא שמ"ר העלם והביאם לנחותם הדרך

ורצו צורה אחרת שישכון עלי' כבוד ה' להנחותם עיי"ה. והנה מי שישפוט למראה עינו רק לפנים יטעה בדעתו לומר שח"ו ישראל סרו מאחרי ה' פנו אליו עורף נזורו אחור ועזבו את אלקי אבותם. אבל המבין הדבר לאשורו לא יטעה בזה. וז"ש ויחל משה את פני ה' אלקיו כלומר מה שנראה לפנים לפום ריהטא שרק אצל משה הוא אלקיו אבל לישראל כבר אינו אלקיהם כי ח"ו המירו את כבודם בקלון. וזהו את פני ה' אלקיו מה שנראה לפנים שרק אלקיו הוא ולא אלקיהם.

על זה חלה ופגע ויאמר למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים והוא ראיית הרמב"ן שלא אמרו על העגל רק שהעלה אותם אבל מורים ואומרים שאתה ה' הוצאת אותם. וי"ל בזה מה שנאמר עוד שם ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב והוא קשה המובן אחרי שבפסוק הקודם נאמר ולא שתו איש עדיו עליו א"כ איך אפשר שהתנצלו אח"כ הרי לא הי' העדי עליהם כלל אתמהה. ועפ"י הנ"ל י"ל כי מה שטעו ישראל שיהי' כבור ה' שוכן בצורת גוי' ולא דמו בדעתם שהש"י בעצמו ינטלם וינשאם בלי מנהיג אמצעי העומד בין ה' וביניהם. הוא מפני שראו בהר חורב רכב אלקים רבותים אלפי שנאן בם סיני בקודש וראו שבאו ס' רבוא של מה"ש ונתנו על ראשם ב' כתרים נגד נעשה ונשמע כמאמרם ז"ל במס' שבת דף פ"ח. ע"כ דמו בנפשם שרק מלאכים ואמצעיים המה ינהיגו את העולם ולא הוא ית"ש בעצמו ובכבודו כמו שבהר חורב רק הצבאות והמלאכים הביאו להם הכתרים וחשבו שכן הוא בכל פעם רק ע"י אמצעי ומלאך מנהיג הש"י את עולמו. ולפ"ז נ"ל לומר דהך ויתנצלו כלשון התנצלות הנהוג שפירושו הצטרקות ואמתלא. וכוונתו שמשתדל לנקות עצמו מחשד חטא ופשע. ואחרי שחטאם הי' שבקשו אמצעי ולא האמינו בהנהגת הש"י בעצמו כדברי הכוזרי ע"כ אמר קרא מתחלה ולא שתו איש עדיו עליו ואח"כ הוסיף לספר ויתנצלו בזה התנצלו א"ע שאין בהם כ"כ חטא גדול. את עדים כמו עם עדים מהר חורב. כלומר בזה שקבלו את העדי מיד המלאכים מהר חורב אף שהיו בעת ההוא במעלה הגבוהה האפשרית אעפ"כ לא הקב"ה בעצמו האציל עליהם מהודו כ"א שלח מלאכיו להכתירם. כמו כן סברו שבכל עת אין הקב"ה בעצמו המנהיג כ"א כבוד שוכן בצורת נוי'. ועפ"ז י"ל ד' מד"ר פ' פקודי סוף פנ"א אמר הקב"ה לישראל בשעה שעשיתם את העגל הכעסתם אותי באלה אלקיך עכשיו שעשיתם את המשכן באלה אני מתרצה לכם הוי אלה פקודי המשכן עפמ"ש הכוזרי הנ"ל במאמר א' סי' צ"ז שחטאת העגל הי' שהיו רוצים לראות דמות ותבנית בו ישכון כבור ה' כי הורגלו בימים ההם לעשות צורות. וכתב ואלו היתה חטאתם שעשו בית כרצונם לעבודה ולכוון אליו ולהקריב בו קרבנות לא הי' דבר גדול בעינינו מפני

שאנחנו נוהגים בו היום. ועיי"ש בפי' אוצר נחמד שכוונתו שאף לעשות בית לשכון בו כבוד השכינה הוא קצת מעין דעה זו ואלו לא צוה הקב"ה לעשות משכן בו תהי' מחנה שכינה גם זה יחשב לחטא לצייר צמצום שכינת כבודו ית' במקום מיוחד. והנה מלת אלה רומז על דבר המראים אותו באצבע אשר עין יראה ע"כ אמרו אלה אלקיך אף שאל מסתתר לא נראה לעין כל בשר מ"מ רצו לראות דבר מה שיאמרו עליו אלה פה מצאה שכינת אלקות מקום לחול. ע"כ כשצוה הש"י משכן מה שהוא ג"כ קצת מחזיק דעה זו שהאדם מטבעו ברצונו לראות בעין מחזה שדי שע"כ הי' מקום לטעות שלהם ונתכפר להם אמירתם אלה אלקיך ישראל ע"י שהקב"ה בעצמו צוה על אלה פקודי המשכן כנ"ל. ואחרי הנחה זו נמצא מי שמתיירא במקר' יש לחשוב שפוגע ח"ו בכבוד שמים שמצמצם שכינתו במקום מוגבל כאלו כבוד ה' שוכן במקום מצומצם ומיוחד ע"כ בעת כניסה למקדש ה' ביראת הכבוד צריך האדם לחשוב בדעתו גדולת ה' שמלא כל הארץ כבודו ושמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ורק מאהבת ה' את עמו ה' אמר לשכון בערפל במקדש והיכל כבוד. וכמו כן בשמירת שבת שהוא לאות ששת ימים עשה ה' וביום השביעי שבת וינפש נראה ג"כ לכאורה כחילול כבוד ה' שידומה שהוצרך לבריאת עולם ששת ימי המעשה והלא אף במאמר א' או במחשבה לבד הי' יכול לבראו. ע"כ כדי שלא יפגום בכבוד ה' צריך גם בשבת לחשוב גדולת הבורא ית' לאין תכלית ומה שברא בששת ימים הוא כד' התנא כדי ליתן שכר טוב לצדיקים או מטעמים אחרים. והנה השם הוי' ית' הוא השם המפורש הוראתו על עצמות גדולת הבורא ית"ש שהי' הוה ויהי' ע"כ נקרא שם המפורש כי שם זה לא הונח על שום נברא רק על הבורא ית' משא"כ שמות אלקים ואדנות הונח והושאל גם לנבראים כמ"ש המפ' ז"ל. ע"כ אמר את שבתותי תשמרו ויוכלו להגיע עי"ז לפגוע ח"ו בכבוד ה' כנ"ל וכן את מקדשי תיראו שג"כ יש חשש הנ"ל ע"כ בב' מצות אלו לא יליז מנגד עיניכם אני ה' שאני השם הנכבד והנורא והתקדשתם והייתם קדושים. במ"ר משל לבני מדינה שעשו ג' עטרות למלך הניח המלך בראשו אחת ושתים בראש בניו. כך בכל יום העליונים מכתירים לפני הקב"ה ואומרים שלש קדושות נותן הקב"ה בראשו אחת ושתים בראש ישראל הה"ד והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני. הנה המלך אף שהוא נאהב לבני מדינתו בכ"ז לא תנוח דעתו עד שידעו שגם לזרעו אחריו תעמוד המלוכה לדורי דורות ע"כ רק עטרה אחת נוטל לעצמו אבל עיקר ודוב העטרות ישים לראש בניו להורות שרק אם בניו אחריו יירשו את המלוכה דין הניין לי'. והנה הג' קדושות יש לרמז על הי' הוה ויהי' שבכל עת וזמן קדושתו עומדת לעד. וידוע שכביכול קדושתו של ישראל כמ"ש ולא תחללו את שם קדשי. מה

שישראל בימים הקדמונים קדשו וכבדו את ה' זה לא יקבל שינוי עוד וכבר מונח בי גזא דרחמנא אבל ההוה והעתיד בנו ובנינו הוא תלוי שאם אנו נהי' קדושים ופרושים אז גם הקב"ה קדוש כביכול ומכלל הן אתה שומע וכו' ח"ו. וז"ש הש"י והתקדשתם בהווה וגם והייתם קדושים לעתיד זה תלוי בכם. אבל כי קדוש אני לשעבר הוא העטרה שנתן על ראשו. והב' האחדים נתן בראש ישראל שהדבר תלוי בהם. ובילקוט מסיים במדרש הזה הה"ד כי קדוש אני והתקדשתם והייתם קדושים הא דנקט כי קדוש אני דתחלת הפרשה והתקדשתם והייתם קדושים הנאמר בפ' כ' ולא נקט כסדר קדושים תהי' כי קדוש אני והתקדשתם דהוו ג"כ ג' קדושות. נ"ל הרמז בהקדם מ"ש בדרוש לשמיני עצרת לפרש המדרש תן חלק לשבעה אלו ז' ימי החג וגם לשמונה זה ש"ע וכתב בתרי' כי לא תדע מה רעה יהי' על הארץ אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו. הנה הפ' האחרון הוא דבר בעתו ליום שמיני עצרת אשר מתפללים על הגשם שה' ברחמיו יריק גשמי ברכה וגם הוא דבר הלמד מעניינו אחרי שביום ש"ע מזכירין נשמות המתים והמתפללים בעדם שה' יזכיר אותם ברחמים בזה אנו מראים אמונתנו בתחיית המתים שעודם חיים בעולם הנשמות. ולזה אמרו מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. ביום שמזכירין המתים מזכירין ג"כ גבורות גשמים. והטעם לזה כי ארז"ל שאפיקורס שאל לר"י האיך אפשר שיחי' המתים אחר ששבו לעפרם והשיב לו מה דלא הוה מה דהוה לא כ"ש. ובאמת אנו רואים בעינינו ענין זריעת הזרע שמתחלה נרקב ואחר הרקבון יפרח מחדש ויתן לחם לזורע כמו כן האדם אף שכבר נרקב בב"ז יפרח מחדש. וז"ש מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים. מי שרואה גבורת גשמים הוא יאמין בתחה"מ כי כזה כן זה אחרי העשותו לאין יפרח מחדש. וז"ש כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כן יהי' דברי אשר יצא מפי. ובאמת יו"ט האחרון של חג מזכיר אותנו ג"כ על יום האחרון יום המיתה כי ימי שנותינו בהם שבעים שנה ע"ז מרמזים ז' ימי הסוכות ע"ד שפירש זקני הח"ס זצ"ל הפסוק גבי יעקב אע"ה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות לו לנשמתו עשה בית כי תשובתו הרמתה שם ביתו האמיתי בקביעות אבל למקנהו הוא קנייני עוה"ז עשה רק סוכות דירת ארעי עכד"ק. ולזה מרמזים ז' ימי הסוכות להורות שימי שנותינו שבעים שנה הם רק סוכה דירת ארעי כמ"ש צא מדירת קבע והכנס בדירת ארעי. אבל ביום השמיני והוא יום האחרון יום המיתה צריך ליכנס לבית ע"כ אמרו הישן בשמיני בסוכה ילקה ר"ל מי שלא הכין א"ע בעוה"ז עד שגם ביום השמיני הוא יום המיתה לא הכין לו בית כ"א סוכה הוא ראוי ללקות בנפשו. וז"ש זאת התורה אדם כי ימות באהל מי שנוהג בדרכי התורה כאשר ימות לא ימות מבית קבוע כי לא הי' קבוע בעוה"ז רק

באהל דירת ארעי ימות ובעוה"ב יחי' בבית נכון ונשא. וז"ש בהפטרת שמ"ע ויהי ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב. דהול"ל וילכו לבתיהם דהא בעת ההיא כבר ישבו בבתים ולא באהלים וכן מצינו בעליי' לרגל נאמר ופנית בבקר והלכת לאהלך דהול"ל והלכת לביתך. אלא בא לרמז שהרגל מעורר שלא ישבו בבתים קבועים לעולם בעוה"ז אך ורק אהל יוצע להם בעוה"ז. וז"ש וילכו לאהליהם דייקא. והנה מי שמכין א"ע בעוה"ז אינו חרד מיום המיתה אדרבה ישיש כי ימצא קבר ויעזוב את עמק הבכא הזה לדור בארץ החיים כמ"ש עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון מי שהלביש א"ע בעוה"ז בעוז התורה והדר המצות הוא לא ייירא ולא יחת מפני יום האחרון כ"א אדרבה ישיש וישחק ליום אחרון. וז"ש והיית אך שמח לרבות יו"ט אחרון של חג. ר"ל אם בסוכות ישב ז' ימים בכוונה הנ"ל שהוא רק בדירת ארעי אז גם ביום האחרון יהי' שמח וטוב לב.

ומיושב מה שהקשו המפרשים הלא בכ"מ אך הוא מיעוט וכאן דרשו להיפך אך לרבות ולהנ"ל ניחא כי בכל שמחת העוה"ז הוא שמח ומשמת את בני ביתו עמו כמ"ש ושמחת אתה וביתך אבל בעת פטירה מן העולם אף שהצדיק שמח בצאתו מן העולם כי הוא ילך למנוחות אבל בניו וב"ב לא ירגישו ולא יתערבו בשמחתו אדרבה הם חרדים ועצבים מיום המיתה וז"ש והיית אך שמח דמשמע מיעוט שרק אתה תהי' שמח ולא הנלוים עמך בחברתך הם לא יהי' שמחים והאיך אפשר זה הלא בכל שמחת אדם גם ב"ב ישמחו עמו לזה אמרו לרבות יו"ט האחרון של חג בבוא יום האחרון יום אשר יפרד מהם אז והיית אך שמח רק אתה לבדך ולא אחרים אתך וזה יהי' ביום האחרון כי יבוא ואמר של חג רומז למאמרם ז"ל האי עלמא כבי הילולי' דמי'. וזה כוונת מדרש הנז' תן חלק לשבעה וגם לשמונה ואם תעשה כן שתזכור אחריתך כל רעה לא יאונה לך בעולם העובר הזה אחרי ידעך כי רק גר אתה בארץ ע"כ כל הרעה לא יהי' רק רע עובר ע"כ מסיים כי לא תדע מה רעה יהי' על הארץ ומביא. ראיי' ע"ז שעוה"ז הוא רק ארעי ולאחר המיתה מתים יחי' אל ברוב חסדו ומסיים אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו וכמו שהגשם מעורר את הזרע הנרקב למען יצמח ויפריח שנית כ"כ הקב"ה יעורר ישני עפר מתרדמתם:

היוצא מזה דהגשמים הם מורים על תחיית המתים ונ"ל דמה"ט אז"ל פ"ק דתענית מפתח של גשמים ומפתח של חי' לא נמסרו ביד שליח כי כמו שהגשמים הם יורו על תחה"מ כ"כ כל לידת אדם וצאתו לאויר העולם ילמדנו לימוד זה והוא עפמ"ש יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו כי כל אדם חי בשלש עולמות הראשון הוא במעי אמו נוצר בבטן והשני לעת צאתו לאויר העולם וגם את השלישי לעוה"ב כאשר מתים יחי'

אל ברוב חסדו והנה המכחישים וכופרים בתחה"מ באים בטענה שא"א לחיות אחר המות והכליון וכחשם יגיד בפניהם הלא ראינו שגם הלידה מיתה היא הלא רק תזרח שמש האדם אם יאסף ובא שמשו בעולם אחר כי בטרם נוצר בבטן כבר חי בעולם ואוצר הנשמות כאז"ל נמצא לידתו והורתו בבטן היא מיתתו מעולם הנשמות ובצאתו לאויר העולם והגיע עת ללדת הלא גם אז עת למות מעולם אשר הי' טמון בחובו בבטן אמו בהלו נר עלי ראשו ע"כ ראינו שכל מיתה מעולם א' תסבב חיים בעולם אחר ומדוע לא נאמין שגם המיתה מעוה"ז תביא לחיי עוה"ב וז"ש יחיינו מיומים אחרי ראינו שהש"י כבר החי' אותנו זה פעמים הא' בבטן אמנו לאחר מיתתנו מעולם הנשמות והב' בשעת לידתנו מתנו וגועו מעולם אשר חיינו בו במעי אמנו ע"כ נקוה כי גם ביום השלישי הוא עוה"ב יקימנו מעפר אשר אלי' שבנו ונחי' עוד הפעם לפניו ית"ש וז"ש ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ודרשו ז"ל שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך בלא חטא. ויל"ד על כפל הלשון יציאתך כביאתך ואח"כ אמרו מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך דהול"ל רק מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך ומאי שתהא יציאתך וכו' כביאתך דקאמר מתחלה דמשמע שהוא ברכה אחרת ולהנ"ל י"ל דה"ק ובאמת שני מיני ברכות הן שלא תחוש שיבלע המות אותך לנצח ולא תראה עוד עולם החיים אחרי המות לז"א שתהא יציאתך מן העולם כביאתך מה ביאתך לעולם היתה מיתה המסבבת את החיים כ"כ יציאתך מן העולם לא תהי' מיתה נצחית בלי לידה אחרי' כ"א תתהלך לפני ה' בארצות החיים ואח"כ הוסיפו לומר ברכה אחרת מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך בלא חטא כנ"ל ועפ"י האמור שיש לאדם לחיות ג' עולמות י"ל מדרש פליאה הובא בס' דבש לפי להגאון מהרחיד"א זלה"ה איוב הי' מתרעם על היסורין עד שהראו לו סוכה שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפה נתקררה דעתו. כי בהיות האדם בבטן אמו חי הוא בתכלית השלימות כמ"ש על פ' בהלו נרו עלי ראשי שמלמדים אותו כל התורה כולה וכן גם בעוה"ב אחר התחיי' צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה ויחי' האדם בחיי השלימות היותר אפשרי לא יחסר כל בו אבל בעולם הזה עוברי בעמק הבכא אדם לעמל יולד צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה וזה רמז הסוכה שהוא המקום והעולם אשר האדם שוכן בתוכו שתים כהלכתן השני עולמות שחי בהן הם בשלימות בלי מגרעת וחסרון והם עולם הנשמות שלפני הלידה ושלאחר המיתה אבל השלישית הוא עוה"ז צדיקים יבואו בו רק כפרוזדור בפני עוה"ב ויסתפקו גם במועט השמחות ורוב האנחות ע"כ נתקררה דעתו של איוב ולא התרעם עוד על היסורין כשהראה לו שרק בעוה"ב שם ינוחו יגיעי כח ורק שתים כהלכתן אבל

בעוה"ז אפילו טפח והוא שיעור הפחות מהשלימות צריך להסתפק בו כמ"ש בילקוט אמור בשעה שבאו יסורין על איוב הי' עומד וקורא תגר אחר מדה"ד א"ל הקב"ה הרי עורו של לויתן שאני עתיד לעשות לצדיקים לע"ל אם חסר מטלית אחת ממנו יש לי למלאות שנאמר התמלא בסוכות עורו הכוונה ג"כ כנ"ל שהש"י א"ל כי רק בעוה"ב אני משביע בצחצחות נפשות הצדיקים ואם יחסר מהם אפילו המעט מן המעט כמו מטלית אני אמלא חסרונו אבל בעוה"ז א"א לצדיקים לישב בשלוה שלא יחסר להם מאומה. ונראה שעל ג' עולמות אלו רומזים דברי הכתוב קדוש קדוש קדוש ה' צבאות שבכל ג' עולמות אלו אנו מקדישים אותו ית' אבל באמת גם ישראל עם קרובו קדושים המה לאלקיהם אבל לא יתוארו בשם קדושי ה' באמת רק בשתי עולמות עולם הנשמות שקודם הלידה ואחר המיתה אבל כ"ז שהם בחיים חייתם בעמק העכור הלזה וגופם הוא המונע אותם מהסתפח בנחלת ה' להיות קדושים בתכלית הקדושה ע"כ אמר הקב"ה האחת מעטרות של קדושה צריך אני להניח על ראשי ולא לתת לכם אותה לצפירת תפארה כי בעוה"ז א"א לכם להיות קדושים בעצם ובאמת אבל שתים אני מניח בראש בני שבשתי עולמי הנשמות גם אתם קדושים כמוני. וכבר פירשתי במק"א מה שנאמר בחנוך ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים כי האדם באשר הוא בשר אפר דם ומרה אף שישתדל בכל תוקף ועוז להשיג מדרגה הקדושה ובדעתו שכבד זכה למעלה זו בכ"ז כל שיזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו בעולם העליון יראה שכל מה שהשיג עד עתה אף כי רב הוא בכ"ז הוא כקליפת השום נגד ההשגה האמיתית אשר יזכה אלי' בעוה"ב כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך ונאמר עין לא ראתה וגו' וידוע שבנין התפעל מורה על פעולת מתדמה שנראה רק לעינים שכן הוא ובאמת אינו כן כמו יש מתעשר ואין כל יש מתרוושש והון רב וז"ש ויתהלך חנוך את האלקים שהוא הי' סבור בדעתו שכבר הגיע למעלה העליונה להתהלך את האלקים אבל ואיננו ראה אח"כ אחרי לקח אותו האלקים בסערה השמימה שאין זה הילוך האמיתי לפני האלקים כ"ז היותו אסור בכבלי הגוף הנגוף. וכמו כן נאמר אחרי שאמרנו שבעוה"ז א"א להיות קדוש באמת רק נראים כקדושים ורק בעולם שלפני הלידה ואחר המות לחסידיו יגיעו למדרגת קדושה האמיתית כי לא יראנו האדם וחי ע"כ שפיר מסיים המדרש אחרי המשיל את המשל של עטרות הנ"ל הה"ד כי קדוש אני לשעבר בטרם נולדתם הייתם קדושים כמוני וגם לעתיד בעולם התחיי' והייתם קדושים כי קדוש אני אבל מה שהוא באמצע הב' עולמות האלו והוא העוה"ז והתקדשתם רק נראים אתם קדושים ואינכם קדושים באמת. וז"ש

כי קדוש אני זהו מתחלה וסדר זמנים קנקוט ואתי ואח"כ בא והתקדשתם והוא בעוה"ז ואח"כ לעת"ל והייתם קדושים:

והתקדשתם והייתם קדושים כי קרוש אני. כי קדוש נקרא הפורש א"ע מדרכי זולתו ולא יטה אחרי רבים לרעות רק הוא פרוש ומובדל להשלים את נפשו ולא יבוש מפני המלעיגים. כי שורש מלת קדוש הוראתו פרוש. וע"כ מצינו אותו ג"כ פרוש לרעה כמו לא תהי' קדשה ולא יהי' קדש: וא"כ יש להפליא האיך שייך לומר בהש"י שהוא קדוש במה הוא פורש א"ע. אבל באמת אחרי שהקב"ה לפי רום גדלו ותפארתו הי' לו להשאר בעצמו ית"ש ולא להוריד את כבודו להשגיח על מעשה בני אדם ובפרט על ישראל הדרתו השגחה פרטות. ע"כ כמו שבאדם אם פורש א"ע מאחוזת מרעיו והולך בדרך לו ישכון אור בו ואינו חושש לזה שהוא פרוש ונבדל מחברת הדומים לו קדוש יאמר לו. כמו כן להבדיל בהש"י הוא בהיפך. אם הוא ית' פורש מגדולתו וגבהותו אשר לפי רוממות ערכו לא יאות שישרה שכינתו כלל וכלל עם בנ"א קרוצי חומר ובכ"ז לאהבתו ית' את עמו הוא משגיח עלינו בעינא פקוחה זו היא קדושתו, וזה שאנו אומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו ר"ל זהו קדושתו שהוא פורש מגדולתו וממלא את כל הארץ בכבודו עי"ז נקרא קדוש כנזכר. שוב שמעתי שכוונתי בזה לדברי קדושת אדוני דודי הגאון רש"ס זצוק"ל אבדק"ק קראקא. וי"ל בזה מה שאנו אומרים בשיר יגדל אין לו דמות הגוף ואינו גוף לא נערוך אליו קדושתו והקשה השל"ה הק' אחרי שאמר אין לו דמות הגוף מכ"ש שאינו גוף והוה זו ואצ"ל זו ולהנ"ל י"ל הכוונה כי קדושת הש"י אינו נערך ונדמה לקדושתנו שבאדם י"ל קדושה על ב' פנים. א' אחרי שהוא גוף ועלול ומוכרח לתענוגי בשרים אם הוא מצמצם בהם ואינו נהנה מהעולם רק ההכרחי בזה נקרא קדוש כמאז"ל קדש עצמך במותר לך ב' באופן הנ"ל שהוא פורש א"ע מחבריו ומתבודד בעיונו לחזות בנועם ה' גם כזה נקרא קדוש ופרוש. אבל בהש"י א"א לומר שהוא קדוש מב' בחינות אלו אחרי שאין לו דמות הגוף פי' שאין מי שידמה אלו בגופו עד שיוכל להתחבר בחברתו שנאמר ע"י פרישותו ממנו קדוש יאמר לו וגם אין לו גוף ואין לו צורך לתענוגים גופניים ועי"כ לא נערוך אליו קדושתו כלומר אין דמיון וערך לקדושתו אל קדושתנו. והנה ארז"ל אלמלא הקב"ה עוזר לאדם לכבוש יצרו לא הי' יכול לו. וז"ש והתקדשתם אם אתם מכינים עצמכם להיות קדושים אז אני מבטיח אתכם והייתם קדושים תזכו לבוא לידי כך שתוכלו לכבוש את יצרכם. והטעם כי קדוש אני וקדושתי הוא כנ"ל שמלא כל הארץ כבודי שאני משגיח עליכם ואסייע לשבור מוטות עול יצה"ר ע"כ תוכלו להיות קדושים:

לוח ארז על פרשת אמור

אמור אל הכהנים ואמרת אליהם במד"ר הה"ד יום ליום יביע אומר.
י"ל עפמ"ש לפ' הפ' (פ' בשלח) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו ודקדקו המפ' מאי דבר יום ונ"ל עפמ"ד ביומא כ' אלמלי קול המונה של רומי הי' נשמע קול גלגל חמה ופי' כי באמת שמים מספרים כבוד אל רק אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם בשביל שהאדם טרוד על המחי' והכלכלה עי"ז אין לו פנאי להסתכל כלפי מעלה לשמוע קול חלקים חיים המדבר מהמון צבאות השמים אבל אלמלא קול המונה של עיר המבלבל ומטריד את האדם הי' שומע קול גלגל חמה. ואמנם במדבר שלחם אבירים אכלו ולא הי' להם שום טרדה שתאטים אזנם משמוע קול צבא השמים ע"כ שמעו מה שיום ליום יביע אומר. וז"ש אחרי שיהי' לכם לחם מן השמים בלי יגיעה ועמל ע"כ ילקטו להם דבר יום דברי מוסר ותוכחה אשר יאמר להם כל יום ויום. לפ"ז הכהנים אשר ג"כ מתבודדים ופורשים מהעולם כ"כ עד שאפילו מצות ג"ח דקבורת מחים א"צ לקיים ורק בתורה ועבודה שבתם כל היום ואינם טרודים על המחי' והכלכלה וקול המונה של עיר לא נשמע ביניהם ע"כ גם הם כאוכלי מן ישמעו קול גלגל חמה המנסר ברקיע ודבר יום ביומו אשר יום ליום יביע אומר אף שלבני תבל ומלואה בלי נשמע קולם בכ"ז הכהנים הנגשים אל ה' ויתקדשו המה יאזינו לקולם וז"כ המדרש על שהכהנים כ"כ יפרשו מחברת בנ"א עד שגם לנפש לא יטמאו ולפניהם יחשה וישקוט קול רעש טרדת הזמן עי"כ ישמעו לקול שדי ויום ליום יביע להם אומר:
אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם פרש"י ז"ל להזהיר גדולים על הקטנים. כתיב והי' האיש אשר לא ישמע קול דברי הנביא אשר ידבר בשמי אנכי אדרוש מעמו כי החוטא יאמר למוכיח מה לי ולך אם רצוני להחליף עולם עומד בעובר הלא יכול אני לעשות בשלי כרצוני ואין לזר חלק אתי אבל באמת הוא טעות כי הבנים ילמדו ממעשה אביהם האוכלים בוסר ושניהם תקהינה וח"כ מי נתן הכח לאבות למשול בשל בניהם אחריהם וזהו והי' האיש אשר לא ישמע לדברי הנביא ומוכיח לא רק ממנו אדרוש בנוגע לעצמו כ"א אדרוש מעמו זהו שעמו בניו ובנותיו והוא מוסר השכל כמ"ש על מאז"ל בעון נדרים וכו' כי דרוש ידרשנו ה' אלקיך מעמך והי' בך חטא שלא לבד מגופך ידרוש ה' עון נדריך כ"א גם מאנשי ביתך אשר עמך בחברתך כדרז"ל בעון נדרים בנים מתים ר"ל.
וזה י"ל הפ' הגד לעמי פשעם שאצל האנשים ראשי המשפחות להם לפשע יחשב ולבית יעקב חטאתם אלו ב"ב שלמדו רע מאבותם להם רק חטאתם כי שוגגים הם כתינוק הנשבה לבין הנכרים. וזה פי' הפ' והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו

בי ר"ל אם יתוודו בניהם את עוונם רק את ועם עוונות אבותם יתוודו ע"ז כי רק הם גרמו להם במעלם אשר מעלו בי כי אין מעילה אלא המחלל קודש בשוגג כמו כן בני החטאים האלה בנפשותם אינם עושים במזיד רק מועלים בקדשי דתנו בשוגג בלי ידיעה וע"ז אומרים עשה למען גמולי חלב שלא פשעו כי אחרי שהבנים נגמלו משדי התורה בימי נעורם א"כ לא פשעו מעולם במזיד רק בלא דעת והנה כמו שבני רשעים ילמדו רע מאבותם כן להיפך האב זוכה לבן ביראה אם ידע הבן שהי' לו אב צדיק וישר זהו מוסר השכל לו שגם הוא יסור מרע כאז"ל גבי יוסף הצדיק ע"ה שנראית לו דמות דיוקנו של אביו. והנה הכהנים נצטוו במצות יתירות ולמען לא יהי' עליהם עול כבד קדושה יתירה שעליהם ע"כ הוצרך להזכירם תחלה שהם בני אהרן איש רם המעלה ואח"כ יהי' נקל בעיניהם להתקדש בקדושת אביהם. וזהו אמור אל הכהנים בני אהרן מתחלה אמור להם שהם בני אהרן איש גדול וקדוש ואח"כ בנקל יהי' להם לשמור קדושת כהונתם. ואחרי שראינו מזה שהאבות מזכים לבנים בכשרון מעשיהם ע"כ מצוה להזהיר הגדולים ולהוכיחם ואם יאמרו אנו נעשה באושרנו כרצוננו ענה כסיל כאולתו שע"כ אתה מוכיחו על הקטנים בשביל הקטנים ילידי ביתו שהם יחטאו אח"כ בגרמתו בע"כ שלא ברצונם ועל זה בודאי אין לו רשות:

ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בנ"י אני ה' מקדישכם. הכוונה כי לכאורה יש ח"ו פחיתות וחילול לשם קדשו ית' על אשר מצמצם כבוד שכינתו בתחתונים בין משכן כרובים וגם מביאים לו עולה וזבח כאלו ח"ו לדידן הוא צריך הלא מלא כה"כ אבל באמת אין הש"י עושה כן למענהו כי מה בצע לו בקדושתנו הלא אילים ותרשישים מעריצים אותו אלא העיקר למען בית ישראל הוא עושה שיהיו קדושים וקרובים אליו ית' בדרשם אליו ע"כ צוה לעשות משכן ומקדש ושם יצוה את ברכתו כי שם צנור הקדושה. וזו הכוונה אל תאמרו שאתם מחללים ח"ו את שם קדשי במה שנקדשתי בתוך בנ"י שאני מצוה לכם שתמליכו ותקדישו אותי. לא כן הוא אלא אני ה' מקדישכם וע"כ תקדישו אותי:

בילקוט לעולם אל תהי מצות עומר קלה בעיניך שע"י מצות עומר זכה אברהם אבינו לירש את הארץ הה"ד ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך ע"מ ואתה את בריתי תשמור. ואי זה זה מצות העומר רשב"ל אמר לעולם אל תהי מצות עומר קלה בעיניך שע"י מצות עומר עשה הב"ה שלום בין איש לאשתו הה"ד והביא האיש את אשתו אל הכהן ואיזה זה מצות העומר הכוונה כי הקב"ה נתן לאאע"ה את הארץ ע"י מעלותיו הטובות ומדותיו התרומיות על גפי מרומי שאר האומות ע"כ ראה בחכמתו להוריש את האומות עובדי

שמש וירח ולתתה לעבד נאמן איש בריתו. אבל בכ"ז יקשה אם גם אברהם בעצמו בודאי ראוי לזה אבל כיון שהקב"ה נתנה גם לבניו מורשה מי יודע אם לעת כזאת זרעו אשר יעמוד אחריו יוכשרו לקבל מורשה ארץ לא להם ומי יודע היצדקו או ירשעו ואם ירשיעו ח"ו הלא ראוי להחזיר הארץ לא להם לאדוניו הראשון אשר רק ע"כ קאה אותם הארץ להיות לאחוזה לטובים מהם אבל אחרי שהללו עע"ז כמוהם יחוייב שיוחזר להם לכאורה ובכ"ז הבטיח הקב"ה שזרע אברהם ינחל לעד ארץ קדשנו. ע"כ הקב"ה בחכמתו ראה לתת להם מצות חוקים ומשפטים בם שם להם חק וגדר בל יעברו ובל יהינו לפרוץ גדר ובהיותם שומרים את חוקי התורה המה יהיו להם למשענת חזקה בל יפלו ממדרגתם וגבוהים יהיו משאר האומות וכ"ז שהם מקיימים התורה ראויים לנחול ארצות גוים ומה גם שנתן להם קצת מצות אשר ישמרום לבל ישמן ישורן ויבעט ויטוש אלוק עשהו ומצות העומר אחת מהם כי רוב דגן ותירוש יזניחו ויזיחו דעתו של אדם ויאמר אני עשתינו ואין אלקים כל מזמותיו אבל ע"י שיתן ראשית תבואתו אל ה' ידע ויבין כי לה' הגדולה והגבורה ורק הוא ית' בטובו האציל עליו מטובו ועי"ז יחזיקו ישראל במעוזם ולא יעזבו את אלקיהם ויהיו ראויים לישב באה"ק ולהנחילה לבניהם אחריהם. והיינו דקאמר בשביל מצות העומר זכה אאע"ה לירש את הארץ כלומר גם לזרעו אחריו שידעו גם הם שאין התכלית האמתי של ישיבת אה"ק לאכול מפרי' ולשבוע מטובה כ"א להתעדן חיי הנפשי אבל בענין הארצי גם המה יהיו גרים בארץ כאברהם אביהם וז"ש הנה נתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך שגם להם יהי' הארץ כגירות ופרוזדור ואתה את בריתי תשמור והוא ע"י מצות העומר כנ"ל. ורשב"ל פירש אותו הדבר בעצמו במליצה אחרת כי החומר והנשמה נלחמים זע"ז תמיד כ"א מבקש להתגבר על חבירו והאדם באשר הוא אדם בע"כ מוכרח ליתן חלק גם לחומר ועי"כ ח"ו תוכבש הנשמה ושפחה תירש גבירתה ע"כ עצה נכונה להמלט מפח זה שכל הנאות האדם אשר בע"כ מוכרח ליתן לחומר יהי' גם לנשמה חלק בו והוא ע"י מצות הצדקה בשיפרוס לרעב לחמו ומפתו נתן לדל. והנה ידוע מ"ש המפ' שהנשמה נקראת איש על שהיא משפעת והגוף נקרא אשה על שהוא מקבל מהנשמה וז"ש שהקב"ה עושה שלום בין איש לאשתו היינו בין הנשמה והגוף והוא ע"י מצות העומר בשנזכור תיכף בתחלת הנאותינו ליתן ממנו חלק לה' ע"כ יעשה שלום ביניהם וז"ש והביא האיש את אשתו אל הכהן. שהנשמה שהיא בבחינת איש עבור שמשפעת מטובה על הגוף היא תשתדל שגם האשה הוא הגוף המושפע אשר הואצל עליו מהוד הנשמה גם הוא לא רק יהי' דבק לעפר בטנו כ"א יובא אל הכהן זה הקב"ה כמ"ש אלקיכם כהן הוא: וספרתם לכם ממחרת השבת

וגו' שבע שבתות תמימות תהיינה. במדרש אימתי הם תמימות כשישראל עושים רצונו של מקום אמרתי ע"ד הלצה עפ"י שראיתי שבחג השבועות אין הכל רוצים להמתין בתפלת ערבית עד צאת הככבים כדינו וזהו כשסופרים ספה"ע כמצות אנשים מלומדה ואינם מכוונים לעשות רצון קונם. משא"כ כשעושין רצונו אז בודאי ימתינו לקיים מצוה כתקנה. וזהו אימתי הן תמימות להמתין כדינו בזמן שעושין רש"מ. עוד י"ל עפמ"ש בדרוש לז' אדר לפרש ויתמו ימי בכי אבל משה. ויל"ד הלא אנו מספידים בכל שנה מיתת מרע"ה ואיך כתוב שכבר ספו תמו ימי בכי אבלו. אך י"ל ע"פ מאז"ל צדיקים כשהם תמימים כך שנותיהם תמימים. ראינו מזה כמו שהדבר בעצמו יוכל להיות תמים ושלם כמו כן הזמן והעת מקבלים שלימות להיות תמים אם עסקנו בהם בדבר תכליתי. והנה כשאנו מעוררים אבל על מרע"ה הוא להגיע לתכלית נכבד לעורר לעשות כמעשיו ולהחזיק בתורתו ע"כ הימים האלו אשר עסקנו בהספדו והגענו בהם לתכלית נכבד נקראו תמימים. וז"ש ויתמו כלומר נעשו תמימים ושלימים ימי בכי אבל משה והנה ימי הספירה הם ג"כ לתכלית נכבד שבהם אנו מורים השתוקקותינו ליום קבלת התורה וסופרים ועומדים ומצפים מתי יבא היום המקודש יום מתן תוה"ק ע"כ הימים האלו ג"כ יתמו ונעשים תמימים ושלימים. וז"ש תמימות תהיינה. אבל אם אנו סופרים הספירה בלתי כוונה הנ"ל אז אינם תמימים ושלימים. וז"ש אימתי הן תמימות כשישראל עושין רצונו של מקום ב"ה אז הימים מקבלים תמימות ושלימות:

וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש וגו' חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם. והרגיש הרמב"ן ז"ל מדוע אצל חג השבועות נאמר בעצם היום הזה ולא נאמר כן בפסח וסוכות. ונ"ל כי לכאורה יש להפליא אחרי שהחג המקודש יותר מכל החגים הוא יום מתן תוה"ק מדוע בפסח וסוכות נצטוינו מצות פרטיות לקדש בהם את היום במצה סוכה ולולב וחג השבועות העולה על כולם לא נצטוינו בו דבר מיוחד לזכרון היום המעולה הלא דבר הוא. ונ"ל עפמ"ש בילקוט יתרו. בשעת מתן תורה נתלהבו ישראל מאש של מעלה ואמר הקב"ה לענני כבוד הורידו טל חיים לישראל. הכוונה עפמ"ש בס' מלאכת מחשבת פ' בחקותי ליישב קושיית המפ' מדוע לא כתבה התוה"ק על קיום המצות רק שכר גשמי ולא הבטיחה משכר העיקרי הוא חיי עוה"ב ורק ברמיזה בעלמא. וכתב הוא ז"ל כי באמת כל ימי האדם על הארץ מלא עמל ומכאובים גם בלילה לא ישכב לבו ואם האדם הי' יודע בבירור מזיו ונועם העוה"ב אז בכל נגע אשר יקרב לאהלו וכל דאגה אשר תעמוס עליו יסירה ממנו וישים יד בעצמו לעזוב את עמק העכור הלזה לילך לביתו לחיי עוה"ב ושם ינוחו יגיעי כח והקב"ה רצה שהאדם יחי' על הארץ ויסבול פגעי

הזמן ולא לתוהו בראה לשבת יצרה ע"כ לא כתבה התורה בבירור את חיי העוה"ב למען נגשש באפלה ונעמוד פה על האדמה עד העת אשר יקראונו מן השמים מעל עיי"ש. וז"ש שהע"ה גם את העולם נתן בלבם הכוונה כנ"ל שנתן בלב האדם אהבת עוה"ז אף שיפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז. וי"ל בזה מ"ש בבה"ת אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו כי אחרי שנתן לנו הש"י תורה המביאה אותנו לחיי עוה"ב יש לירא כי נקוץ בחיי עוה"ז. וזה שאמרו ישראל למ"ר אחר מ"ת הן הראנו אלקים את כבודו ואת אשו הגדולה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות אם יוספים אנחנו לשמוע בקול ה' אלקינו עוד ומתנו. כי אחרי שבשעת מ"ת נגלה עליהם ממ"ה ית"ש בכבודו וראו עוה"ב בחייהם וטעמו טוב טעמה. ע"כ אמרו אחרי שהראנו את כבודו ומאוד אנו נכספים לדבק בו ע"כ דבר אתה עמנו ונשמעה כי אם יוספים אנחנו לשמוע בקול ה' אלקינו עוד ונוסיף להרגיש נועם הדביקות בהקב"ה אז יראים אנחנו שנקוץ בחיינו חיי הגוף ונרצה להתדבק בנועם ה'. וז"כ המדרש בשעת מתן תורה נתלהבו מאש של מעלה. כלומר אחרי שראו את כבוד ה' רצו להפשיט את לבוש חומרם מעליהם עד שאמר הש"י לעניי כבוד הוא המסך המבדיל בין עינינו ומונע אותנו מלראות כבוד ה' ביפעתו והענין הזה המחשיך עינינו הוא המוריד טל של חיים בקרבנו כי אחר שאין אנו משיגים את נועם חיי עוה"ב דבקה לעפר נפשנו. ע"כ בפסח וסוכות שהם זכר לניסים שנעשו לנו בגופינו שהוציאנו מעבדות לחירות וסככנו בעניי כבוד. צריכים גם אנו לעשות בהם מצות גופניות אשר יזכירו אותם. אבל ביום מתן תורה שהוא יום מועד הנשמה והיום בעצמו הוא המעיר והמעורר אותנו לחוג בו חג הנפש ע"כ אין מן הצורך לעשות בו מצות גופניות. וז"כ המקרא וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש. כלומר עיצומו של יום בעצמו בלי שום מצוה הנוהגת בו היא הקוראת אתכם לעלות בקודש. ומסיים הטעם חוקת עולם לדורותיכם ומרומז בזה אשר חג השבועות הוא יום מתן תורה כי התורה אשר היא חק ומשפט לכל העולם כולו והיא עומדת לעולמי עד היא ניתנה בו ע"כ עיצומו של יום בלי שום מצות פרטיות הנוהגות בו קורא לכם לקודש. ובזה מיושב מה שהוקשו שלא מצינו בתוה"ק רמז בחג השבועות שהוא יום מ"ת ולהנ"ל חוקת עולם היא התוה"ק לדורותיכם וא"ש:

זכרון תרועה מקרא קודש. במסורה ג' דין ואידך אין זכרון לראשונים ואידך אין זכרון לחכם עם הכסיל. י"ל עפמ"ש בדרוש לר"ה אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם רעה תהי' בעיר וה' לא עשה הטעם שאינם חרדים עתה מיום הדין כמו שפחדו ורהו אבותינו הק' אשר הכינו א"ע כל חודש אלול מאימת הדין הנורא ואנו שלוים ושקטים.

וא"א לומר שהם היו חוטאים יותר ממנו ע"כ פחדו. זה אינו הלא אנחנו כחלא בר חמרא לנגדם ונאמר אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו. כי חטא הוא שוגג ודבר קל. ועון הוא הנעשה במרד ובמעל. והנה אבותינו בצדקתם אם רק חטאו בשוגג כבר יראו לנפשם שאינם. ואנחנו אף עוונות חמורים במזיד סובלים ולא מרגישים. ובאמת הטעם הוא שהם אף שחטאו לפעמים חטאו, רק ע"י תאוה וכשהשביעו תאותם נתחרטו כי נפשם ונשמתם היתה טהורה. לא כן אנחנו בעוה"ר לא נדע מה נעשה כי כבר נעלם מאתנו חטאינו וכבר נעשה לנו כהיתר ואיך נירא מיום הדין מאחר שאנו סוברים כי חפים אנחנו מפשע. אבל יש כת אחרת שיודעים שחוטאים ובכ"ז אינם יראים מיום הדין מפני שכופרים ואומרים לית דין ולית דיין כל א' וא' בונה לו במה לעצמו כל א' יבחר לו את אלהיו זה אומר לזהב אלי אתה וזה עובד לחכמתו זרות ובאלקי השמים והארץ לא יאמינו. ואיך ייראו ממנו אחרי שאינם מאמינים בו וז"ש שהע"ה בקהלת ועוד ראיתי אני וגו' מקום המשפט שמה הרשע אף במקום ובעת אשר מלך המשפט אדון כל הארץ יושב לכסא דין ומשפט לשפוט תבל בצדק שהי' להם לירא ולהרבות במצות ומע"ט למען יצאו זכאי בדינם. בכ"ז שמה הרשע הם מרשיעים ואינם יראים ממנו. ואמרתי אני בלבי הטעם לזה על דברת בני האדם לברם האלקים שהם בעצמם בוררים להם אלהיהם אשר יעבדו לו וישתחוו למעשה ידיהם ובאלקי עולם ה' לא יאמינו. אבל אם יאמינו בנ"א כולם כי יש אלקים שופטים בארץ לגמול לאיש כמפעלו בודאי היו כולם יראים מיום הדין. אבל גם בזה אינם מאמינים כי בהגיע לאחד רעה ח"ו אומרים שהוא עצמו גרם לו זאת ומקרה הוא ולא ה' עשהו ע"כ אינם יראים. וז"ש הנביא אם יתקע שופר בעיר בר"ה ובכ"ז העם לא יחרדו הוא מפני שאומרים אם תהי' רעה בעיר ה' לא עשה רק מקרה הוא ח"ו. אולם גם האנשים אשר אינם חוטאים כ"כ גם הם אינם יראים מיום הדין מפני שהם אומרים מה לנו לירא הלא אם הקב"ה יעריך את מעשה דורנו ואת מעשינו יראה כי אנחנו כנח תמים בדורותינו ובודאי אנו זכאים בדיננו כי למול אחינו העוברים בשאט נפש על כל מצות ה' אשר לא תעשינה אנו עכ"פ עושים מה שביכלתינו ע"כ יוציא לאור דיננו. אבל באמת זה ג"כ טענת שקד כי ביום הדין אין הש"י מעריך רק לבד מעשינו נגד מעשה אחינו הפושעים כ"א יעריך אותם נגד מעשה אבותינו הצדיקים אשר בארץ החיים המה ויאמר הם זכו אף אתם אם תזכו ותטהרו כמוהם שהדריכו אתכם בדרך הטוב והישר. וזה שאנו אומרים היום יעמוד במשפט לא לבד יצורי דור הזה שאנו חיים בו להעריך מעשה כשרי הדור אל רשעי הדור ל"כ הוא כ"א כל יצורי עולמים בל"ר של כל העולמות והדורות מעריך ורואה אם כבנים אם אנו ראויים להקרא בנים לאבותינו הצדיקים ע"י

שאוחזים מעשה אבותינו בידינו או אם כעבדים שאנו ח"ו עבדים ליצרנו ולא ליוצרנו. והנה ישראל מכונים החשובים וז"ש אומרים מה"ש לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה בר"ה מפ"מ הצדיקים שבדור המכונים ישראל אין אומרים שירה בשלמא הפחותים לא ישירו כי יש להם לידא מפחד עברת דינו אבל הצדיקים בערך שאר הדור אין להם לירא והי' להם להיות בטוח שבערך מעשה אחיהם הם יזכו בדינם והי"ל לשיר בקול צהלה ורנה בר"ה. א"ל הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני והם אומרים שירה. רצ"ל אין אני רק צופה ומביט בפעולות החיים כ"א גם פעולת צדיקים המתים אשר נשמתם צרורה בצרור החיים גם אותם אני מביט וסוקר ולעומתם אני רואה מעשה החיים ולפי ערך מעשה אבות גם הכשרים שבדור אינם בטוחים ביום הדין. והנה תרועה מצינו לשון ריעות ואהבה כמ"ש ותרועת מלך בו ע"כ אמר זכרון תרועה אם הש"י יזכור אהבתו שאהב את אבותינו הצדיקים הקדושים אשר בארץ המה הוא האמיר אותם לעם והם האמירו אותו לאלקים זהו מקרא קודש קורא אותנו בקול שגם אנחנו נקדש אותנו למען נהי' ראויים להיות בנים לאבות כאלו כי ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ית' והזכרון שהקב"ה פוקד ספרי מתים ורואה טהרתם וקדושתם לעומת זה אנו כחגבים ויהי' לנו ח"ו למזכרת עון אם לא נקדש בצמנו כפי האפשרי. וע"ז אנו מתפללים ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור לא שאנו צריכים להזכירו למען לא ישכח ח"ו לא איש אל וישכח הוא ית' סוקר הכל בסקירה א' אלא כוונתינו בתפלה זו שכאשר יזכור ובודאי יזכור עקדת יצחק שמסר נפשו על קדושת שמו ית' אז ירחם עלינו ולא יעריך מעשינו נגד מעשיו כי אז אנו דלים וריקים ע"כ אנו מתפללים ורוצים ע"י התרועה ג"כ לעורר מדת רחמיו ית' אין זכרון לראשוני' שלא יזכור בעת שפטו אותנו את מעשה הראשונים וגם אין זכרון לחכם עם הכסיל שלא יעריך מעשינו נגד מעשי אבותינו הק' כי שרגא בטהרתינו לא מהני:

שור או כשב או עז כי יולד וגו' ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן. במ"ר הה"ד צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה' א"ר יצחק משפט אדם ומשפט בהמה שוים בבהמה יום השמיני והלאה ובאדם וביום השמיני ימול. י"ל עפמ"ש במשנה דאבות הניעור בלילה ומהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו.

כי יש חוטא בגופו מחמת תאותיו כי גברו לזה יש לזכותו בדין כי בא בטענה עלובה העיסה שהנחתום מעיד עלי' יוצרו קראו רע כמארז"ל אבל מי שחוטא בנפשו כי השחית אותה לזה צריך רחמים גדולים שיצא נקי כי נשמה שנתת בי טהורה רק האדם טימא ולכלך אותה בשאט נפשו. והנה מי שבנערותו הי' ירא ה' ופרוש מעבירות ואחרי רואו

שאין לאחרים אתו לא יארחו לחברתו ע"כ הוא גומר בדעתו מה לי להלוך בדרך יחידי אתערב עם הבריות ואעשה כמוהם לילך אחרי שרירות לבי. זה מופת חותך שלא מחמת תאוות הגוף הוא חוטא שהרי בילדותו בעוד רתיחות דמו בו לא חטא רק אח"כ שראה שאין איש אתו הוא פוקר ומשליך מעליו עול תורה ובע"כ שרק בנפשו הוא חוטא. וזהו הניעור בלילה שהוא הי' ער יחידי מתרדמת הזמן בלילה בעת אשר שאר בני אדם שוכבים הוזים על מטת חבלי בוז התאוה ובדעתו שממנו ילמדו לעשות כמעשהו. אבל אחרי רואו שהוא מהלך בדרך הישר יחידי הוא מפנה לבו לבטלה זהו אות נאמן שלא מחמת תאוות הגוף חוטא שהרי מתחלה כבש את יצרו רק בנפשו הוא מתחייב. והנה כבר כתבו המפרשים ז"ל שבעת העניש הש"י את האדם אינו מחשב שחטא נגד מלך מלכי המלכים רק לפי ערך פחיתות האדם באשר הוא עפר מן האדמה. אבל בתת הש"י שכר לאדם על הטוב אשר עשה הוא מחשב שעבד למלך רם ונשא כדי להגדיל שכרו. וז"ש צדקתך אם אתה רוצה להצדיק בריותיך אז כהרר אל אתה מחשב להם שעלו אל הר מרום הרים והגביהו עוף למעלה ראש. אבל כשאתה עושה משפט להעניש אז אתה זוכר. תהום רבה שהאדם הוא במעלה פחותה בדיוטא תחתונה. ומזה נראה חסדו ית' בדין. ובכ"ז אדם ובהמה מי שהי' בתחלה בתור האדם ולבסוף נעשה כבהמה והיינו שהלך בדרך יחידי ועי"ז פנה לבו לבטלה ע"כ אחר שבנפשו חטא כנ"ל לא תוכל מדת הדין להושיעו כי אין לו התנצלות אחרי שחטא בבת מרומים נפשו הטהורה והנקי' ורק תושיע ה' מדת הרחמים תרחם עליו אבל לא יזכה בדין. וז"כ אמרם ז"ל אלו בני אדם שערומים בדעת ומשימין עצמם כבהמה עיי' כ"ס פ' זו מה שגמגם על פרש"י ז"ל. ולהאמור הכוונה כנ"ל שהיו מתחלה ערומים בדעת ולבסוף לעת זקנתם משימים עצמם כבהמה. והנה בכ"ס פי' אחרי כי כוונת הקרבן הוא שיחשוב האדם המקריב כאלו הקריב א"ע ע"ג המזבח ע"כ הפירוש שהם ערומים ויחפים מדעת דהיינו שחטאו ונכנס בהם רוח שטות של עבירה ולכפר זה משימים עצמם כבהמה להקר יב קרבן. אלו דבריו ז"ל. וי"ל בזה תושיע ה' עפ"י מאז"ל ע"פ טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך שמדה"ד אמרה הנפש החוטאת היא תמות והתורה אמרה יביא קרבן. רק הקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר וזהו אדם ובהמה תושיע ה'. והנה ידוע שהמילה הוא במקום קרבן כדאיתא בזוה"ק ובמדרשים ע"כ באה המילה ביום השמיני כמו קרבן בהמה שלא ירצה עד יום הח' ובזה מבואר כוונת המדרש הנ"ל לנכון:

כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה הנפש ההוא מעמי'.

יל"ד דהול"ל תכרת הנפש אחרי שהוא עונש על העתיד. ונראה ע"פ המדרש ה' אורי בר"ה וישעי ביה"כ. כי כסיל בחשך הולך ואינו רואה כי אחריתו דרכי מות ודומה למי שנאבדה ממנו מרגלית יפה באישון לילה ואין מאיר לו כדי למצוא אבידתו ע"כ הקב"ה ברחמיו מאיר לארץ ברחמים בר"ה ומאיר לנו ע"י התעוררות את הדרך אשר נלך אבל יש שעינים להם ולא יראו אף שקול דודי דופק על פתח לבם בר"ה לעורר ישנים מתרדמת הזמן וקורא בקול גדול מה לכם נרדמים קומו והתעוררו חושו עושו ובואו אל ה' אלקיכם אשר סרתם מאחריו בכ"ז אזנים להם ולא ישמעו כי ערל לבם ואטומה אזנם מהאזין אל אמרת ה' צרופה האומרת שובו אלי ואשובה אליכם זהו אות ומופת חותך שכבר שורשו מארץ חיים ושינתם הוא כבר שינת מות כי כבר נקצצו מהאילן עושה פרי המשמח אלקים הוא עץ חיים תוה"ק וכבר יבש מעיינם. ע"כ גם אם יבא יום הגדול יום הכפורים לא ירגישו בלבותם שום התעוררות כי כלה כל לחלוחית שבהם וכל ניצוץ קדושה אבד מהם. וז"ש כי כל הנפש אשר לא תעונה בעיצומו של יוכ"פ אף שכבר קדם להם התעוררות ע"י קול השופר הולך וחזק אשר כרוזא קרי בחיל לחזור בתשובה זהו סימן רע שכבר נכרתה מאז ומקדם הנפש ההיא מעמי':

אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו. הך סיום הפ' נ"ל עפמ"ש וידבר משה את מועדי ה' אל בנ"י מכאן אמרו משה תיקן להם לישראל שיהי' דורשין הלכות חג בחג. ופירשתי כי דיבור הוא לשון קשה ולצוות על מצות עונג החג א"צ לדבר קשות ע"כ דרשו על דיני והלכות החג שע"ז שייך לשון קשה. ופירשתי פ' וידבר משה אל בנ"י לעשות הפסח ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח. כי אחרי שדיבר אתה קשות על דיני ואזהרות הפסח ע"כ אותם האנשים שטמאו את נפשותם לא יכלו לקיימם משא"כ עונג יו"ט כל אדם יקיים בנקל ולא יצטרך לדיבור קשה. והנה ביו"ט יש שני מיני קרבנות היינו מה שהוא שלא לעונג האדם כלל כמו האיסור ממלאכה ומו"מ וזהו דומה לעולה שכולה כליל ואין לגוף שום הנאה אבל מצות עונג יו"ט שהוא חציו לה' וחציו לכם דומה לשלמים שגם הבעלים אוכלים ממנו. ומעתה אם היינו מצווים ביו"ט רק בשלמי שמחה לאכול ולשתות לא הי' מהצורך לדרוש בכל יום מעניינא דיומא לצוות לעם להתענג בתענוגים כי צווי א' עולה לכל ימי החג אבל אחרי שנצטוינו ג"כ להעלות עולות דהיינו איסור מלאכה שהגוף אינו נהנה ממנו וא"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס ע"כ מדי יום ביומו צריך להזהיר ולהוכיח את העם שלא יחללו את היו"ט. וז"ש אלה מועדי ה' אשר וגו' להקריב אשה לה' עולה ומנחה וגו' לא לבד קרבנות שהגוף נהנה

מהם כמו עונג יו"ט כ"א גם עולה כולה כליל כמו איסור מלאכה. ע"כ דבר יום ביומו כלומר בכל יום מימי החג צריך לדבר ולהזהיר את העם שיקיימו ענינא דיומא. והוסיף לאמר וחגותם חג לה' שבעת ימים בשנה חוקת עולם לדורותיכם אף שהוא חובת הגוף ופשיטא שנוהג לדורות אבל הכוונה אחרי שנצטוינו לשמוח בחג יקשה האיך נוכל לשמוח אם אין העת מוכשר לכך כמו בימינו אלה אשר רבת סבבונו הצוררים לנפשנו ורוצים לבלענו חיים והאיך נשיש ונגיל הלא העת בלתי מוכשרת לזה. אבל באמת אם נבטח בה' ונשים בו מעוזנו ובאלקים נעשה חיל שהוא יבוס צרינו אז נגילה ונשמחה בו ובישועתו ואף שהעתים קשות נבטח בשם ה' שיהי' בעזרנו. וז"ש וחגותם אותו חג לה' ז' ימים בשנה אחרי שאנו חוגגים אותו לפני ה' ולכבודו ית' אז חוקת עולם לדורותיכם גם בכל הדורות הבאים אף שהמון גלים רבים ירצו לשטוף אתכם בכ"ז תחוגו אותו. ומה שסיים הפסוק בחודש השביעי תחוגו אותו י"ל עפמ"ש לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלקים את מעשך בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר. כי אמרו במדרש ולקחתם לכם ביום הראשון ראשון לחשבון עוונות כי כבר פירשתי מאמר דהע"ה בתהלים כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני כי על משא לא נוכל לומר במוחלט שהוא כבד כי מה שהוא כבד לחלש הוא קל לחזק ורק בערך אל הנושא יקרא כבד או קל. כמו כן בעבירות לא נוכל לומר קלה או חמורה כאז"ל שגגת תלמוד עולה זדון רק בערך אל העושה את העבירה נערכת להקל או להחמיר וכמ"ש כי זכר כל המעשים לפניך בא וגם כל היצור לא נכחד ממך. שמלבד זכרון המעשים בעצמם הוא מעריך אותם ג"כ אל היצור העושה המעשה. והנה מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה אבל לאיש גדול גם מחשבה זרה אף שלא יצאה לפועל נחשב לפגם וחטא וז"ש כי עונותי עברו ראשי שעברו רק דרך ראשי במחשבה ולא יצאו לפועל בכ"ז כמשא כבד שהוא כבד בערך אל הנושא יכבדו ממני דייקא ע"ז שאני הוא החושב אותם נחשבות לעון. ולפ"ז באדם בינוני הקב"ה מחשב בכל עבירה אם חמורה או קלה אבל לאדם גדול לא יחשוב ה' העון כי כל עבירה ועבירה אף הקטנה מ"מ בערך אל העושה לחמורה תחשב. וז"ש דהע"ה אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון שהוא גדול כ"כ עד שהקב"ה אינו מחשב העבירות שלו כי לגודל ערכו כל אחת נקראת גדולה. והנה ביוה"כ הננו כמלאכים נקיים וטהורים ולא חשב הש"י את העונות כי כל אחת נדמה כהר אבל מחג הסוכות ואילך שכבר סר מעט צל הקדושה הוא ראשון לחשבון עוונות שמעתה אנו כבינונים שצריך חשבון אצל העוונות. ע"כ אם נזכור תמיד בשמחתנו בחג הסוכות שרק מעט ימים עברו מעת שהיינו נקיים וטהורים כמלאכים בודאי לא נחטא.

וז"ש לך אכול בשמחה וגו' כי כבר רצה אלקים את מעשיך אם זאת חשים תמיד על לבך אז לא תפול מאיגרא רמה לבירא עמיקתא. וז"ש ג"כ בחודש השביעי תחוגו אותו תמיד יהי' חרות על זכרונך שעתה הוא החודש השביעי אשר בו ויוכ"פ אז תשמח ולא תחטא. והוסיף עוד לאמר בסוכת, תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות ומדקדק הרוקח ז"ל בה' סוכה דהול"ל ג"כ בסוכות ישבו כל האזרח כראש הפ' או להתחיל תשבו בסוכות כעין החתימה. ונ"ל עפמ"ש גר ותושב אנכי עמכם מי שהוא גר בעוה"ז הוא תושב לעוה"ב. והנה הסוכה מורה צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי להורות כי רק גרים אנחנו עלי ארץ אבל מי שחושב שהוא תושב ואינו מכין עצמו בפרוזדור הוא באמת כגר לעוה"ב כי צדיקים. תחלתן יסורין וסופן שלוה וברשעים להיפך. וז"ש בסוכות עוה"ז יהי' אצלכם כסוכה וארעי ואז תשבו בעוה"ב דירת קבע אבל כל האזרח בישראל מי שסובר בדעתו שהוא אזרח בארץ וקרבו ביתו לעולם אז הוא להיפך מתחלה בעוה"ז ישבו ואח"כ לעוה"ב בסוכות כגר בדירת ארעי. ומה שסיים בכל עת יהיו בגדיך לבנים היינו שלא די אם נזכור את ה' בעת אשר אנו רעבים גם צמאים בתעניות וסיגופים ותפלות אם אז בגדינו נקיים מצואת החטאים כ"א בכל עת גם אם נשמוח לפני ה' גם אז יהיו בגדינו לבנים ונקיים. ומה שסיים ושמן על ראשך אל יחסר. כי נאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה' כי הרשעים מסורים ביד יצרם והמה עבדים לתאוותיהם אבל הצדיק מושל ברוחו והוא האדון האמתי כמ"ש אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה וז"ש יראה כל זכורך לא עם פני עבד ליצרו כ"א נתראה עם פני אדון לסימן שאנו מושלים על יצרנו ולא עבדים. וידוע כי שמן הוא רמז למלוכה שבו מושחים המלכים וז"ש ושמן על ראשך אל יחסר:

ולקחתם לכם ביום הראשון בילקוט הה"ד יעלוץ שדי וכל אשר בו וגו' יעלוץ שדי זה העוה"ז כמ"ש ויהי בהיותם בשדה וכל אשר בו אלו הבריות כמ"ש לה' הארץ ומלואה אז ירננו כל עצי יער לפני ה' שהן זוכין להביא פירותיהן לפני ה' ולמה כי בא לשפוט הארץ בר"ה ונ"ל כי קצת אנשים מלמדים זכות על עצמם על שאינם הולכים בדרך הישר רק אחרי שרירות לבם הרע באמרם שכבר הוטבע כן מתחלת יצורתם ניתן בהם כח הטבעי המתאוה אל הרע אשר הוא נגד עיניהם ואת הטוב הוא גדולת הבורא ורוממותו אינם רואים בעיניהם רק האמונה תחייבם להאמין אבל באמת אין זו טענה לפטור א"ע כי האדם יוכל לזכות עצמו גם ביצה"ר כמאז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין כי ע"י התורה יכול לקדש א"ע במותר לו ליהנות מן המותר בקדושה ובטהרה לקיום העולם אשר לא תהו בראה וכמו שאנו אומרים ע"ח שחטאנו לפניך ביצה"ר כי גם בו נוכל

לעבוד את ה' בכל כחינו והמופת ע"ז הוא כי ידענו כי ה' צדיק וישר הוא ולא יעשה עול לבריות ואעפ"כ ה' ית' שופט כל הארץ כל מעשה ופעולה לפניו תבוא וישלם לאיש בעד מפעליו ואם האדם הי' מוכרח לעזוב את ה' לא הי' שופטו אחרי שאין בכח אפשרותו להיטיב את מעלליו אע"כ שדבר זה הוא בידו. ופי' עפ"ז הפ' הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא שחת לו לא בניו מומם. הכוונה הצור תמים פעלו פעולת הצור ית' והוא האדם הוא תמים בלא מום ואע"פ שיש בו כח התאווני היצה"ר מ"מ הוא בידו וברשותו והראי' כי כל דרכיו משפט ואל"כ אלא האדם עלול ומוכרח לחטוא לא הי' ה' שופט האדם. ואמר אל אמונה אע"פ שהש"י ניכר לנו רק ע"י אמונה ולא ע"י עין החושי ושכלי בכ"ז ואין עול אין זה עול כי אלקים עשה את האדם ישר ויוכל להאמין בהקב"ה ע"כ שחת את שחתו לא לו כ"א בניו מומם. וע"ז מורים ג"כ הארבעה מינים שנוטלים בסוכות כי הם מכל מיני פירות שבעולם כמ"ש במדרשים יש לו טעם וריח ריח בלא טעם טעם בלא ריח ולהורות נתן כי כל מחמדי תבל אשר תוציא לנו הטבע ארץ ומלואה פרי מגדים כפרים עם נרדים נוכל לעבוד בהם את ה' ולא המה בעוכרינו אשר ימנעונו מהסתפח בצל קורת ה' כ"א רק לנו הבושת אם חטאנו וז"כ המדרש שהתחלנו ולקחתם לכם הה"ד יעלוץ שדי זה העוה"ז וכל אשר בו אלו הבריות שנא' לה' הארץ ומלואה כי גם הארץ ורב תענוגי' נוכל להעריך אל ה' ע"כ ישמחו וירננו העוה"ז כי לא המה יחטיאו אותנו אז ירננו כל עצי יער לפני ה' שעושין פירות לפני ה' כמבואר. והמופת ע"ז כי בא לשפוט הארץ בר"ה וכיון שהוא שופט את האדם ע"כ שיש בידו להיטיב דרכו דאל"כ הי' ח"ו עול שהקב"ה ישפוט את האדם על חטאתנו אשר כמעט מוכרח הוא להם:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר במדרש הדר זה הקב"ה שנאמר עוז והדר לבשת. כי ימי החג נקראים זמן שמחתינו כי אז שמחים בכל הטוב אשר נתן לנו ה' עת האסף תבואת השדה ומלאו אסמינו כל טוב אבל באמת לא די באסוף רק תבואת השדה כ"א גם לקצור משדה תוה"ק ולאסוף בזה"ז אלומי היראה מפרי עץ חיים למחזיקים בה נחמד וטוב להשכיל ואת זה נאסוף ושפיר אז"ל הדר זה הקב"ה כי פירות עוה"ז הם נותנים עוז ותעצומות לאדם ופירות עץ חיים הם הנותנים הדר ותפארת. וע"כ אז"ל הדר זה אתרוג הדר באילנו משנה לשנה כי רוב בנ"א בימים הנוראים הקדושים הם טועמים מעץ חיים אשר יצמיח תורה ומצות אך בעבור ימים אלו לא יזכרו ולא יפקדו להתענג עוד מפרי עץ חיים אבל הצדיקים כל השנה כולה שוה להם בכל יום ויום מתענגים מפרי קודש הלולים לה'. והנה דרשו ז"ל אתרוג יש בו טעם וריח על הצדיקים שיש

בהם תורה ומעש"ט וז"ש הדר באילנו משנה לשנה כלומר לא לבד בימים הקדושים הוא שתול על פלגי מי התורה כ"א הוא דר באילן רבבא זה משנה לשנה וע"כ נקרא חג הסוכות חג האסיף תקופת השנה כי מה שנאסוף מפרי האדמה זה אינו נשאר קיים כל השנה כולה כ"א בכל יום הוא פוחת והולך כי נאכל ממנו להחיות נפשנו ל"כ פרי קודש אשר נאסוף מלימודי התורה זה לא יחסר מדי יום ביומו כי אדרבה כל עוד שנוסיף ליהנות כן ירבה וכן יפרוץ כמ"ש אם שמוע. בישן תשמע בחדש וז"ש חג האסיף את זה תאסוף בחג הזה מה שלא יחסר כ"א הוא מקיף את השנה כולה במעמד ומצב א'. והנה אם נרצה ליהנות מזרע האדמה צריכים ב' דברים הא' הוא גשמים בעתם ובזמנם והב' הוא השמש בתקפה וגבורתה הם אשר יצמיחו את הזרע שיתן אוכל למכביר. וכמו כן אם נרצה לקצור משדה התורה והיראה ג"כ צריכים אותן הב' דברים בעצמם הא' הן גשמי הדמעות אשר אנו שופכים שיח בימים הקדושים אשר עליהם נאמר כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה. כי דמעותינו אשר שפכנו מלב עמוק הם הרוו את תלמי לבנו והולידו והצמיחו שם פרי קודש הלולים לה' וע"ז נאמר ג"כ הזורעים בדמעה ברנה יקצורו כי לא די בגשמי דמעה לבד כ"א גם צריך להזריח שמש השמחה על שדה היראה למען תוציא פרי'. ע"כ ניתן לנו אחרי ימי הגשמים והורדת דמעה אלה ימי שמחתנו למען ע"י שתי אלה יחדיו רצוני בעת לבכות ועת לשחוק יבשילו אשכלות היראה בכרם ה' צבאות הלך ילך ובכה נושא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלומותיו. ע"כ בחגינו לא לבד נשמח שמחה גופניית כ"א גם שמחה רוחניית ובפרט ביו"ט האחרון שכבר שבענו מתענוגי הגוף תהי' שמחתנו העקרית שמחה רוחניית. וז"ש והיית אך שמח לרבות יו"ט האחרון של חג כי שמחה היא שמחה גופניית וששון מורה על שמחה רוחניית כמ"ש וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה פי' בשמחה גופניית ישישו גם ברוחניית. וז"ש והיית אך שמח פי' עד עתה הי' שמחתך גופניית לבד מכלל דבעי גם רוחניית וזה רק ביו"ט האחרון של חג. וז"ש ביום השמיני עצרת תהי' לכם שתעצרו את הלכם שהוא שמחה גופניית ותעסקו גם בשמחה רוחניית:

לוח ארז על פרשת בהר

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולשכירך ולתושבך הגרים עמך ולבהמתך ולחי' אשר בארצך תהי' כל תבואתה לאכול י"ל ע"פ מאז"ל אמרה שבת לפני הקב"ה לכל נתת בן זוג ולי לא נתת אמר הקב"ה כנס"י יהי' בן זוגך כי טורח האדם ויגיעו מדי יום

ביום לא לבד לצורך אותו היום כ"א מה שהוא פועל ועושה היום פרי תבואתו יהי' גם למחרתו ע"כ כל יום ויום הוא מחובר ומצומד לחבירו אחרי שאוגר היום למען יאסוף למחר. אבל השבת שבו ינוח האדם מכל מלאכה ואומנות ואינו פועל להכין בו דבר מה לצורך מחר א"כ יום זה הוא לבדו בדד ישב כי נטל מעליו פתיל המחבר יום ליום וזהו שאמרה שבת לכל הימים יש להם זוג שלא לבד לצורך עצמם פועלים כ"א גם לצורך יום האחר שעי"ז הם זוגים ומחוברים זה לזה שהאחד פועל בעד חבירו אבל הש"ק אשר בו ינוחו יגעי כח אין לו חיבור עם ימי המעשה. ואמנם אחרי שלא ניתנה שבת אלא לעסוק בד"ת והשבת פועל גדולות ונצורות בכל המון בית ישראל לרוממם עד שמי המעלות והמדות אין לך זווג הגון מזה. לזה השיב הקב"ה להפיס דעת השבת. לא כדעתך שאין אתה פועל מאומה על ימים האחרים כ"א שלך חביבה וגדולה משלהם שכנס"י הוא בן זוגך שתשפיע להם קדושתך ותאציל מהודך על שומרי שבת והנה גם בשמטה כתבו המפ' שכל השנה השביעית אשר נחו מעבודת הארץ הי' קודש לה' שיעסקו בו בדברים העומדים ברומו של עולם לזכך ולטהר נפשם. ע"כ גם בשנה ההוא אף שלא נהנו לאכול מטוב הארץ ולשבוע מפרי' בכ"ז הי' התועלת ממנה יותר מבשאר ששת שני המעשה כי פרי' הי' קודש לה' שלא הי' טרודים בעבודת האדמה רק כל עסקם בעבודת ה' וכ"ז למי שזכה להגביה עוף ולעלות מעלה על שמי השלימות הנפשיי לזה הי' שנת השמטה ביתרון ערך מן פרי ששת השנים אבל מי שדבק לעפר בטנו ולא יכול להגביה א"ע למעלה בקודש זה אסף רק תבואת ששת שני המעשה אבל השנה השביעית אחרי שמן הקודש לא אכל לא הי' לו ממנה שום תועלת. וז"ש והיתה שבת הארץ אף שהארץ תשבות ולא תתן פרי' בשנה השביעית בכ"ז תהי' לכם לאכלה לך ולתושבך הגרים עמך אשר יודעים כי רק גרים אנחנו עלי ארץ ואינם עושים עיקר מהארציי לבד. אבל לבהמתך ולחי' אשר בארצך מי שאצלו רק חלק הבהמיות שבו הוא עיקר חיותו ורק בהארץ מקור מקומו. לזה תהי' רק תבואתה לאכול בעת אשר הארץ תוציא יבולה דגן ותירוש לרוב רק אז יהי' לו תבואת הארץ אבל בעת שבתון אז מלחם הקודש השמימי לא יאכל. ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם וישבתם על הארץ לבטח. הכוונה כי בעשיית המשפטים שהשכל מחייב אותם אין לדון עליהם אם העושה אותן כוונתו כדי לקיים מצות ה' או רק הולך אחר שכלו הגוזר לו לעשות כמשפט כתוב בתורה ולא מטעם המלך מ"ה ית' אשר צוה לשמור משפטיו. ע"כ צוה ה' צדק צדק תרדוף כי העושה רק מפאת שכלו המחייבו לא יעשה כן רק בבוא עת ועידן לעשות משפט אז יעשה כדין וכשורה לעשות כמצות תבונת ויושר שכלו אבל לא ישמח ויקוה לכשיבוא הדבר כדי שיוכל

לקיים המשפט. אך העושה משפט מפאת שרוצה לקיים מצות בוראו זה יגיל וישמח ויקוה שיוכל לעשות משפט כמו שישמור ויקוה לעשות מצות אחרות כי על עשיית המשפט ג"כ מצווה ועומד הוא וז"ש ועשיתם את חקותי בעשיית החוקים שאין השכל מחייבם די לנו בשנעשם לבד והעשיי' לבדה יורה כי הוא לש"ש. אבל במשפטים אין די בעשייתם לבד להורות שכוונת עשייתכם לש"ש אלא צריך ג"כ ושמרתם ועשיתם אותן מלשון ואביו שמר את הדבר. ר"ל צריכים אתם שתקוו ותצפו מתי תבוא לידכם ותקיימו ורק עי"ז תהי' הוכחה שכוונתכם לש"ש וי"ל בזה הפסוק ושמרו בנ"י את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם כי גם בשמירת שבת בכבוד ועונג י"ל שאינו עושה לש"ש כ"א לקיום גופו ולהתענג בתענוגים גופניים אבל עי"כ שיקווה וישמור ויצפה עליו זה מורה שעושה לש"ש בשביל הברית שכרת ה' עמנו לאות בינינו ובינו ית"ש. ובילקוט בפרשתנו ליתן שמירה ועשיי' לחוקים ושמירה ועשיי' למשפטים בא לתרץ כי יקשה האיך יועיל שמירת החוקים שהם פועלים רק בנפש להבטיח לנו על שכר גשמי כמו וישבתם על הארץ לבטח כמו שהקשו המפרשים. אבל באמת לא קשה כי גם ע"י עשיית החוקים אנו קונים שלימות במוסר ובמדות ובהנהגת המדינה כי התורה בכללה מחכימת פתי וע"י שאנו מקיימים החוקים לא לבד בעשיי' שלא בכוונה כ"א השתדלותנו ג"כ לשמור המוסר היוצא והמורם מהם עי"כ גם השכר הגשמי מיועד לנו וזה כוונת הדרוש כי גם בחוקים צריך לשמור המוסר היוצא מהם ועי"כ וישבתם על הארץ לבטח גם ע"י שמירת החוקים:

עוד על פסוק הנ"ל עפמ"ש לעיל פ' ויקרא לפרש הפ' כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ שבא לרמז מאז"ל מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה רק ימהר ויחיש מעשה המצות יע"ש. ואמנם מצוה א' ישנה היוצאת מכלל זה והוא לעשות דין ומשפט בין אדם לחבירו אז"ל הוו מתונים בדין ואז"ל פ"ק דסנהדרין מאי דכתיב אשרו חמץ אשריו לדיין שמחמיץ את הדין והיינו כנ"ל אף שכל המנחה לא תאפה חמץ אבל הדיין צריך לחמץ דינו אף שהוא מצווה ועומד לחתוך את הדין ואז אשריו וטוב לו כי אם ימהר לפסוק את הדין אז ידונו הבע"ד המתחייב בדין לכף חובה ויאמר שאין הדיין שוקל היטב את משפטו במאזני שכלו ולא איכפת לי' בהפסד חבירו אבל אם מחמץ את הדין אשרי לו גם בעוה"ז שלא ישנאוהו לאמר שבמהירות נמרצה חרץ משפטו. וז"ש ועשיתם את חקותי שבכל המצות תמהרו לעשות אותם בלי חימוץ אבל את משפטי אלו הדינים תשמרו תמתינו ותאחרו מלשון ואביו שמר את הדבר ורק אחר מתינות ועיון כראוי אז תעשו אותם ועי"ז וישבתם על הארץ לבטח באין מכלים ומחריד לחשוד אותך שאין ממון

חבירך חשוב עליך כשלך: והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי. י"ל שרמז בזה כי אנו מקוים בטח שאף שגלינו מן הארץ עוד ישיב ה' את שבותנו וישיבנו אל המנוחה והנחלה ולא לעולם יזנח ה' כי אם גם לא למעינו יעש הלא למענו יעש שגם השכינה היא בגלות עמנו כנאמר עמו אנכי בצרה כי בגלות החל הזה אין ביכלתנו לקיים התורה והמצוה כאשר בהיותנו יושבים לבטח בארצנו אשר משם תצא תורה. וז"ש והארץ היא ארצנו הקדושה לא תמכר לצמיתות בידי שונאינו. כי גרים ותושבים אתם עמדי שאתם בהיותכם גר בארץ נכרי' גם אנכי גר ואם אתם תושבים גם אני תושב א"כ למעני למעני אעשה. ועפ"ז י"ל פסוקי תהלים (פ"ה) הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך הכוונה אחרי שהשכינה עם ישראל בגלות ועמו אנכי בצרה הלא יש לנו לחכות שאם גם לא למעננו יעש בכ"ז יעשה עמנו אות לטובה בעבור שמו הגדול ית' המחולל בגוים ותושע לו ימינו וזרוע עוזו. ע"כ אמר דהע"ה אל הש"י כמתפלא הלעולם תאנף בנו הלא זה אי אפשר בשום אופן. כי אם הי' הצורך רק למעננו להשיב שבותנו כבתחלה הי' מקום לומר שאין אנו ראויים לגאולה ח"ו. אבל באמת לא לבד אנחנו גרים בארץ נכרי' כ"א גם הוא ית' כביכול גר בארץ פזורנו וא"כ אם תשיבנו הלא גם אתה תשוב אם תחיינו בקרב פעלך. ולא עמך לבד ישמחו כ"א גם בך שגם אתה ית' תהי' מתערב בשמחתם. ע"כ שובנו אלקי ישענו והפר כעסך עמנו ובילקוט שמואל א' י"ב) כתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו בעבוד שמו הגדול כי הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם וכתוב אחד אומר כי לא יטוש ה' את עמו ונחלתו לא יעזוב הא כיצד כאן בא"י בעבור שמו הגדול כאן בחו"ל לא יטוש ה' את עמו ונחלתו ר' נחמני אומר כאן וכאן בעבור שמו הגדול שנאמר למעני למעני אעשה לכם בית ישראל ר' אבא אמר אין הואיל אלא לשון התחלה שנאמר הנה נא הואלתי לדבר ע"כ. כי אנו אומרים ששמו הגדול ית' מחולל בגוים וכביכול השכינה בגלות עמו אנכי בצרה יען כי האומות אומרים מבלתי יכולת ה' ח"ו. אבל באמת כשאנחנו בגלות נעים ונדים יודעים האומות שבעוה"ר אין אנו שומרים התורה והמצוה כראוי וא"כ עונותינו ענו בנו המה מבדילים ביניו לבינו ית'. ואין כאן חילול השם אם יעזבנו ח"ו. כי מעשינו הרעים בעוכרינו וגמול ידינו הושב לנו. אבל בכ"ז אף שאין כאן חילול שמו ית' בכ"ז האב הרחמן לא יטוש עמו ונחלתו אף בחו"ל אף שלא שייך לומר בעבור שמו הגדול. וז"כ המדרש כאן בא"י שאז סוברים האומות שישראל מחזיקים בתורה ומצות כראוי אז לא יעשם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל כי יאמרו בגוים מבלתי יכולת ח"ו. כאן בחו"ל שאז ידוע לאומות מעלילינו ומעשינו כי עונותינו הטו אלה וחטאתינו מנעו הטוב מאתנו

ואין כאן חילול שמו ית' מ"מ לא יטוש ה' מצד רחמיו על עמו ונחלתו ור"נ חולק שבכ"מ יש חילול השם כיון שהש"י קרבנו לפני הר סיני אחרי היותנו במצרים עובדי ע"ז בכ"ז קרבנו המקום לעבודתו ברוב אהבתו אלינו ולא אנו המתחילים להכיר את אלקותו ית' כ"א הוא ברוב רחמיו התחיל לעשות אותנו לו לעם אע"פ שאנו לא היינו ראויים לכך כמו כן עכשיו אע"פ שמאסו באלקי ישראל אם הי' ביכלתו להושיע לישראל בודאי הי' מושיעם. ממילא גם בחו"ל יש חילול השם כי אז יאמרו בגוים מבלתי יכולת ח"ו וז"ש ר"נ כאן וכאן בעבור שמו הגדול למענו ית' יע"ש והוסיף ע"ז אין הואיל אלא לשון התחלה לפי שהוא ית' התחיל לעשות אותנו לו לעם בעבור זה צריך הש"י כביכול לעשות בעבור שמו הגדול וכאמור וז"ש בהושע והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בנ"י ובנ"י יחדיו ושמו להם דאש אחד ועלו מן הארץ הכוונה כי האומות אינם תולים צרותינו לומר לא עמי אתם ומאסתי אתכם על אשר עזבתם אותי. כ"א תחת אשר ראויים לומר לא עמי אתם כי עזבוני. יאמר להם בני אל חי אתם ואעפ"כ אין ה' מושיע אתכם ויאמר עי"ז מבלתי יכולת ה' וכו' ח"ו. ועי"כ יחוס ה' על כבוד שמו ית' ונקבצו וגו' ועלו מן הארץ. וע"פ האמור י"ל מה שאנו אומרים בהושענות למענך אלקינו הושענא למענך בוראינו הושענא כי מתחלה אמר למענך אלקינו על שגם שמך ית' מחולל ע"כ הושענא וכמ"ש במק"א שלשון ישועה הוא אם הנושע לא יסייע מאומה לעזר מצר לכן אף שח"ו כולנו חייבים בכ"ז הושע למענך. ואח"ז הוסיף למענך בוראנו שאם אמנם אין בידינו מעשים להצמיח גאולתנו ופדות נפשנו מ"מ הלא אתה בוראנו שבראתנו והוצאתנו מן האין הגמור ליש המוחלט אף שלא קדם לנו זכות ע"כ גם אתה הושע את עמך אם גם ח"ו אין בהם שום זרע לצדקה:

או קנה מיד עמיתך מכאן למדו רבותינו דלישראל במשיכה ולנכרי בכסף עיי' בכורות י"ג ועפי"ז נ' לפרש במשנה דב"מ פ' הזהב אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול וכו' הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו.

נ"ל הא דנקט מדור המבול עפ"מ שהק' תוס' בכורות מנ"ל לר"ל למידרש לעמיתך במשיכה הא לנכרי בכסף הלא לר"ל כסף אינו מפורש בקרא ומנ"ל דלנכרי בכסף ותירצו דמצינו כסף בקרקע ועבד. וכ"כ הק' לר"י דלישראל בכסף הא לנכרי במשיכה מנ"ל משיכה כיון דלדידי' לא מצינו קנין משיכה ותירצו דאף לדידי' שייך משיכה במציאה ומתנה. והקשה הריט"א דתינח לשיטת תוס' דס"ל דבמציאה ומתנ' דל"ש כסף מודה ר"י דבמשיכה אבל לשיטת הרמב"ן הובא בשטמ"ק בשמעתין דמציאה ומתנה אינה נקנית לדידי' אלא בחצר או אגב ול"מ משיכה א"כ תיהדר קושיית תוס' לדוכתה מנ"ל

לנכרי במשיכה. ונ"ל שזה הכריחו לרמב"ם שכתב דבין ישראל ובין גוי קונה בכסף ועיי' לח"מ שהאריך בביאורו ולהנ"ל י"ל דקשיתי' קו' תוס' הנ"ל מנ"ל דלנכרי במשיכה וסובר כרמב"ן דגם במציאה ומתנה ל"ש משיכה אלא חצר או אגב ע"כ סובר באמת דלר"י לא דרשי' לעמיתך כסף ולנכרי משיכה אלא בתרוייהו אהני כסף והש"ס דבכורות לא קאמר אלא לאמימר דס"ל משיכה בנכרי קונה איכא למימר דס"ל כר"י דישראל בכסף ונכרי במשיכה ואמימר באמת מצי סבר כשיטת תוס' דבמתנה לכ"ע משיכה וא"כ מצינו כבר קנין משיכה משא"כ ר"י גופי' סובר לישראל בכסף וגם לנכרי בכסף. וכ"ת מאי דריש ר"י בהך לעמיתך כיון דתרוייהו שוים בקנין. ונ"ל עפמ"ש במנחת חינוך מצוה של"ב לחדש נהי דאין שום קנין בפחות מש"פ דפחות מזה ל"מ כסף בכ"ז בנכרי כיון דאר"י ב"נ נהרג על פחות מש"פ אלמא דלדידי' הוי ממון אף פחות מש"פ ע"כ הוא קונה אף בפחות מש"פ עיש"ה ובאבני מילואים ה' קידושין העיר ג"כ בזה. ולפ"ז א"ש דלר"י לטעמי' אית לן למימר לעולם דישראל ונכרי שוין בקנין כסף אלא דהכי דרשינן לישראל בכסף דהיינו פרוטה דוקא כמ"ש תוס' ריש קידושין דבציר מהכי ל"מ כסף אבל לנכרי אף דג"כ מעות קונה מ"מ לא בעינן כסף דהיינו ש"פ דוקא אלא בבציר מהכי נמי סגי כנ"ל נכון. והנה קראי לא מסיימי לא כסף ולא משיכה לא בישראל ולא בנכרי אלא דמר דריש הכי ומר הכי ונחזי אנן דמסתבר טפי לדרוש קרא דקנין באופן זה שנוכל לדרוש לעמיתך. והנה לר"ל דדריש ישראל במשיכה שייך שפיר למידרש הא לנכרי בכסף ואי משום קו' תוס' הלא לא מצינו לדידי' קנין כסף י"ל כתירוצם דאשכחן בקרקע ועבד.

אבל אם נדרוש כר"י לעמיתך בכסף יקשה האיך נדרוש לנכרי במשיכה הלא ל"מ לדידי' משיכה לשיטת הרמב"ן הנ"ל וא"כ משום קושיא זו הי' מסתבר למידרש בר"ל כדי שיוצדק דרשת לעמיתך. אלא דכבר אמרנו דגם לר"י לטעמי' ניחא דנדרוש לנכרי פחות מש"פ. וכ"ז אי נימא כר"י דלנכרי אף פחות מש"פ מיקרי ממון משא"כ אם ימצא שום אדם שסובר דאף לב"נ לא נקרא ממון פחות מש"פ ול"ש הך דרשא לעמיתך כנ"ל בודאי מסתבר למידרש קראי כר"ל דלישראל משיכה ולנכרי כסף כנ"ל. והנה במדרש רבה ר"פ נח אקרא דכי מלאה הארץ חמס אמרו מה בין גזל לחמס גזל בפרוטה וחמס בפחות מש"פ וכך היו עושים דור המבול הביא א' קופה מלאה תורמסין לשוק הי' כל א' נוטל פחות מש"פ שלא היו יכולים להוציא ממנו בדין עיי"ש והקשה ביפ"ת הלא ב"נ נהרג אף על פחות מש"פ ומה הועילו בזה והובא ג"כ באגדת ירושלמי פ' הזהב ושם הקשה כן ביפה מראה ועיי' מהרש"א בח"א סנהדרין דף ק"ח ובאור החיים עה"ת פ' נח. ובע"כ צ"ל דדור המבול היו סוברים דאף בב"נ פחות מש"פ לא נקרא ממון וא"כ הדרן להנ"ל

דא"א למידרש כר"י דלישראל בכסף דא"כ מאי נדרוש לנכרי במשיכה וז"א דלא מצינו משיכה בשום מקום כקושיית תוס' ופחות מש"פ בנכרי ליכא למידרש דהא גם לגבי ב"נ לא איקרי ממון ובע"כ דצ"ל כר"ל דלישראל במשיכה ולנכרי בכסף. והנה בש"ס מקשה בשלמא לר"י דד"ת מעו' קונות היינו דאיכא מי שפרע על חזרתו אבל לר"ל דמה"ת אין מעות קונות מאי מש"פ ונדחק הש"ס דאפ"ה דברים ואיכא בהדייהו מעות איכא מי שפרע. והנה זה שחוזר מדיבורו אף שנתן מעות בע"כ דטועה וס"ל כר"ל דמעות אינן קונות ע"כ סובר דאין כאן מי שפרע כקו' הש"ס וטעמו דסובר דפחות מש"פ ל"מ ממון וליכא למידרש כר"י דלישראל בכסף דא"כ לנכרי מאי דרשי בי'. ע"כ כדי לאיים עליו אומרים לו מי שפרע מדור המבול אף שלא היו גוזלים אלא פחות מש"פ אפ"ה פרע להם הקב"ה ובע"כ צ"ל דלגבי ב"נ גם פחות מש"פ מיקרי ממון וא"כ שפיר איכא למימר כר"י דלישראל בכסף וממילא יש עונש על החוזר אחד נתינת הממון כנ"ל:

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גד ותושב וחי עמך. במ"ר הה"ד אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'. ח"א זה הנותן פרוטה לעני וח"א זה הקובר מת מצוה. הכוונה עפמ"ש לא תקפוץ את ידך מאחיך האביון. ואנו רואים אדם עשיר שיש לו אח עצמו ובשרו ורק שהוא עני הוא בוש לומר אחי הוא כי קרובי עני מרחוק יעמודו. וכאן התורה אמרה לעשיר שכל עני אחיו הוא אתמהה. אבל באמת התורה רצתה להורות אותנו בזה כי אמרו הרואה גשמים יורדים בזמנם אומר ברוך אתה ה' הטוב והמטיב כי כשהש"י נותן רוב שפע לעשירים שהגשמים יורדין בזמנם אז רוצים להעניק מברכתם גם לעני כי אומרים אתה ה' הטוב על שאתה טוב לנו ע"כ והמטיב שאתה עושה גם אותנו טובים שנותנים אנו לעניים. אבל כשגם העשירים מתמוטטים מנכסיהם אז אומרים אין אנו מחוייבים ליתן לעניים כי אנו הפסדנו יותר ממנו הוא לא הי' לו כלום ולא אבד מאומה ואנו הלא היו בתינו מלאים כל טוב ועתה הלוך וחסור יום יום ע"כ פוטרים א"ע ממצות צדקה. וע"ז אמרה תורה לא תקפוץ את ידך מאחיך האביון. היינו אף שאתה ג"כ אח לאביון ותוורש כמוהו ח"ו ואתה אחיו לצרה בכ"ז לא תקפוץ. וז"ש וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך כלומר שהוא ימוך עמך שגם אתה הולך וחסר בכ"ז והחזקת בו.

והטעם לזה כי אמרו ז"ל אם רואה אדם שנכסיו מתמוטטין יעשה בהן צדקה כי אדרבה אחרי שרואה שאין לו בעוה"ז ישתדל שיהי' לו עכ"פ קרן קיימת לעוה"ב. וכן אמר גר ותושב כלומר בתחלה גר בעוה"ז ואח"כ תושב לעוה"ב ע"כ אף שגם אתה מך כמו הרש והחזקת בו כי גר ותושב עיקר תכליתך לחיי עוה"ב ע"כ וחי עמך. והנה העשיר שיש לו הכל בשפע זה א"צ להתבונן כי יבוא אליו הלך ודל כמה יתן כי כל המוסיף יוסיפו

לו משא"כ מי שבעצמו מתמוטט זה צריך להתבונן כמה יתן כי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. לזה סמכו הקרא אשרי משכיל אל דל שצריך להשכיל ולהתבונן כמה יתן לדל ולאביון מפני שגם הוא מתמוטט וז"ש זה הנותן פרוטה לעני אף שאין ביכלתו ליתן יותר. שוב מצאתי כעין דברים אלו בכ"ס לאדמו"ר הגאון זלה"ה. עוד י"ל כי ידוע שמפני הרעה נאסף הצדיק בעון הדור ח"ו. ואחרי שאנחנו גרמנו את מיתתו ע"כ החוב עלינו להחזיר לו את ימיו שהי' יכול לחיות עדיין. והעיקר שהצדיק רוצה לחיות הוא כדי לזכות לעשות צדקה ומשפט א"כ אחרי שהוא מת בעווינינו ואין ביכלתו לעשות עוד צדקה ע"כ החוב עלינו לעשות מה שהי' הוא עושה ועי"כ נחשב כאלו הי' עדן בחיים חייתו כי זהו עיקר תכלית חייו. וידוע כי המת נקרא רש כמ"ש לועג לרש חרף עושהו. וז"ש כי ימוך אחיך שמת ונעשה מך ורש תדע שלא בעוונו נעשה כן כ"א עמך בגרמא שלך. וע"כ אחרי שע"י עונותיך גזלת שני חייו החיוב עליך והחזקת בו שתחזיק במצות ומע"ט שהיו בידו. וע"כ גר ותושב בין בהיותו עדיין גר בעוה"ז בין, שהוא תושב שכבר נתיישב בחיי עוה"ב בין כך ובין כך הוא נחשב וחי עמך כאלו עודנו בחיים חיותו כי זהו עיקר תכלית החיים שרוצה הצדיק:

כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. במ"ר הה"ד גומל נפשו איש חסד אמרו עליו על הלל הזקן כשהי' נפטר מתלמידיו הי' מהלך והולך עמהם אמרו תלמידיו להיכן הלל הולך. אמר לגמול חסד עם הדין אכסנאי דאית בגו ביתא א"ל וכי בכל יום יש לך אכסנאי א"ל וכי הדא נפשתא לאו אכסנאי דהיום איתנה הכא ולמחר ליתנה הה"ד גומל נפשו איש חסד. י"ל עפמ"ש בהפלאה לפרש מאז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו כי הרב אינו רשאי להשתדל בהשלמת עצמו לבד שא"כ לא ישיגו אצלו תלמידיו תכליתם המבוקש כ"א צריך שדעתו וכל מגמתו יהי' רק לשלימות תלמידיו והוא בעצמו ידמה כאלו מלאך ה' צבאות הוא שא"צ עוד להשלים א"ע א"ד ז"ל. ואמנם הש"י משפיע על המלמד להועיל באופן זה שיקויים בו מתלמידי יותר מכולם אף שכוונתו רק להשלמת התלמידים בכ"ז לא ימנע טוב להולכים בתמים ובעל גמולות ישלם לו שזכות הרבים תלוי בו וישיג גם הוא שלימות ביתר שאת לעלות מעלה מעלה. וז"ש כי ימוך אחיך שהוא עני בדעת והחזקת בו ללמדו ולחכמו אז לא תירא שאתה תהי' עי"כ חסר השלמה כ"א וחי עמך אם התלמיד יחי' גם אתה תחי' עמו. ואמרו על הלל שרק כשנפטר מתלמידיו ולא למד עמהם אז הי' מהלך והוסיף בשלימות עצמו אבל כ"ז שלמד עמהם הי' הולך עמהם ר"ל ירד ממדרגתו העליונה וכל מגמתו היתה רק לילך עמהם ולא זכר להשלים א"ע. וכ"כ הועיל בלימודו עד שתלמידיו אף

שכבר נפטר מאצלם בכ"ז היו תמיד עיניהם רואות את מורם כמ"ש באלישע אם תראה אותי לוקח ממך כפי' המפרשים ז"ל עד שאף שכבר נפטר מתלמידיו בכ"ז יגיעתו עם התלמידים עשתה רושם כ"כ בלבם שהי' תמיד הולך עמהם ע"כ שאלו אותו להיכן הלל הולך. אם כ"כ ייגע בהגעת השלימות לתלמידיו מתי ילך גם הוא בעצמו למעלה בקודש. וע"ז השיב לגמול חסד עם הנפש כי אם ילמוד עמהם לא לבד שהוא משלים את נפשותם כ"א גם בעצמו הוא מתקן כי בזכות זה יישפע עליו כפלים לתושי' וע"ז נאמר גומל נפשו איש חסד. לא רק להם יעשה טובה כ"א גם בנפשו נגמל האיש חסד והראי' לזה שהרי יקר בעיני ה' המותה לחסידיו שאם היו חיים יותר היו משלימים א"ע בכל. ובכ"ז הם מתים אף שאי אפשר לקיים כל המצות בימי שנותינו שבעים שנה ובע"כ כיון שיזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו והוא מושלם בכל הזכיות שעשו אחרים על ידו. ראינו מזה שזכות אחרים מה שעשו ע"י השתדלותו נחשב לאדם כאלו הוא בעצמו עשה ה"נ בלימוד התלמידים אם מתייגע בהשלמתם הרי הוא כאלו השלים עצמו ושכרו לא יקופח. וזה שהביא להם ראי' מן הנפש שהיא אכסנאי היום כאן ולמחר איננה ומדוע לא יחי' צדיק לעולמים כדי להשלים א"ע אצא ודאי גומל נפשו איש חסד המתחסד עם אחרים גם למען עצמו יעש. וזהו מרומז ג"כ בקרא אחר שפירשנו והחזקת בו להורתו וללמדו אמר הראי' לזה שהרי גר ותושב הנשמה היא גר בארץ ותושב בגבהי מרומים מזה מוכח וחי אחיך אם הוא יחי' חיי המוסר והדעת עמך יחי' כנ"ל: את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. אמרתי דרך הלציי נגד המתחדשים בזמננו ההולכים לרוח היום ואומרים שאין העת מוכשרת היום לשמור שבתות כראוי ועל אותן אנשים המשמרים שבת כהלכתו אומרים שהם ישנים בתרדמה ועוד לא נגה עליהם שמש עת החדשה. והמופת ע"ז אומרים כי אנו רואים הקהלות המתנהגות לרוח היום ישתדלו להעמיד סדרים בבהכ"נ לעמוד שם ולידום באימה וביראה לא כן בבכ"נ הישנים אין סדרים להם וידברו איש אל רעהו וזה ראי' שאינם אנשים המתנהגים לרוח היום. ולבטל טענה זו גם היראים בלבותם יתנהגו באימה וביראה בבהכ"נ ועי"ז יראו שגם להם לב נכון להתנהל לרוח הזמן אבל רק ע"פ המותר משא"כ בעניני דת החדש אסור מן התורה ואז יקחו מופת מהם וז"ש את שבתותי לא לבד שבת א' כ"א ע"י שאחרים ילמדו מכם לקדש את השבת כמוכם יהי' נחשב לכם כאלו שמרתם שבחות הרבה שזכות הרבים תלוי בכם. וע"י מה ילמדו לעשות כמוכם את מקדשי תיראו כנ"ל:

לוח ארז על פרשת בחקתי

אם בחקתי תלכו. במ"ר חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך אמר דהע"ה בכל יום הייתי מחשב והולך למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי לביה"ד. י"ל עפמ"ש לפרש הפ' קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו את שם אלהיהם כי את לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קודש. ר"ל אחרי שהקרבנות הם דבר זר לכאורה להקריב אשה לה' דק שאנו יודעים שעי"ז אנו מתקרבים להש"י וע"כ נקרא קרבן אבל אם לא יגיעו לתכלית זה ובפרט הכהנים המקריבים אם לא יתקדשו אז יש ח"ו חילול כבוד ה' בדבר הקרבן. עיי' מזה בפ' אמור. וכ"כ פירשתי פ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כי אחר שבאומתנו ישנם חוקים בלחי מושגים לשכל ע"כ החוב עלינו בעשותנו מעשים כאלה הנראים זרים שמצוות אלה ילבישו אותנו רוח נכון למען יראו כל העמים כי שם ה' נקרא עלינו וכל מהלכנו הוא קודש לה' ואז יאמרו בגוים עם חכם ונבון הגוי הזה. אבל אם נעשה חוקים זרים מבלי יועילונו לזכך ולטהר אותנו מכל שמץ ועולה. אז עשיית המצות לפלא ולזרות יהי' בעיני כל העמים כי יאמרו הגוים הן עם ה' אלה ומעשיהם מוזרים וללעג ולקלס יחשבו עשותנו החוקים. וז"ש דהע"ה יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש. כי עשותנו החוקים שאין להם טעם נגלה הוא לבושת לנו אם לא יעשו פרי תנובה לטהר ולזכך את לבנו מכל סיג ע"כ התפלל יהי לבי תמים בחקיך שלבי יטהר ויזדכך ע"י חוקיך. והטעם למען לא אבוש. כי אם לא יועילו לטהרנו אז לבושה הוא עשותי אותם. וז"ש במשנה דאבות הי' רעה באה עולם על שבועת שוא ועל חלול השם רמזו בזה לשונאינו ומנדינו אשר לא מבנ"י המונים את ישראל ומחרפין ומגדפין אותנו בכל פה ואף בעת הנאורה הזאת שכבר לדעתנו נכרתו נגדעו כל החורשים אשר יסבכו בהם כפירים השואגים לטרוף אח אומתנו. בכ"ז כפעם בפעם אנו שומעים קול ארי נוהג ודוב שוקק משתוקק לאכול את ישראל בכל פה וכ"ז אינו רק כשרואים האומות שישראל אינם מזהירים ומצהירים בטהרתם אבל כשלא נמצא בהם שמץ דופי ומסחרם הוא חף מפשע אז לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וע"ז נאמר אם בחקתי תלכו וגו' והשבתי חי' רעה מן הארץ הוא המלשינות הדוברות עתק על עם ישראל. אבל במקום שיש חילול השם והשבועה שהשביענו הש"י על הר סיני היא לשוא ח"ו. אז חי' רעה באה לעולם שהאומות נעשים חיות הטורפות בדמות אדם אם הם רואים שאנו מחללים שם שמים ח"ו ועוברים על שבועת הר סיני. וז"ש אם בחקותי תלכו ע"י החוקים שהם בלי טעם מהצורך שיהי' כל מהלכם קודש לה' עיי' אוה"ח. וע"כ אמר דהע"ה חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותך גם כשהייתי מהלך לדרכי הייתי מחשב אחרי שאני אשמור

חוקך ולבל יהי לי לחרפה שמירת החוקים ע"כ כל דרכי והלוכי בקודש הי' למען יראו כי כן דרך ירא ה' ופירשתי הפ' בפ' תרומה ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד. כי נאמר שויתי ה' לנגדי תמיד אבל אחרי שהאדם צריך לעסוק גם בעניינים ארציים לא הי' לו באפשרי לקיים זה שלא יסור אל מדעתו אפילו שעה א' ע"כ התקנה לזה בכל דרכיך דעהו שאף עסקו בענייני גשמי יהי' קודש לה' כמאמר הנ"ל בכ"י הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי לביהמ"ד. ובפרט כשיאכל וישתה למעדנים אף שהוא בודאי מעשה גופני בכ"ז גם זה השלחן לפני ה' אם לא לבד את גופו יחי' ע"י אכילתו ושתייתו כ"א יעשה כמ"ש צדיק אוכל לשובע נפשו להשביע נפשו בנועם צחצחות ע"ז נאמר זה השלחן אשר לפני ה'. וכבר כ' בשם המפרשים פנים הוא כינוי אל הנשמה שהוא באור פני מלך חיים וז"ש ונתת על השלחן לא לבד לחם לחיי גופך כ"א גם לחם פנים להברות את נפשך ע"י האכילה עי"כ תוכל לקיים לפני תמיד שבכל עת ועונה לא ילוז מנגד עיניך ה' אשר לנגדך תמיד. ומה שמסיים ואת מצותי תשמורו ועשיתם אותם פירשתי עפ"י משל נמרץ של אהל יעקב פ' כי תשא שצדיק גמור צדיק וטוב לו ר"ל אם גם הגוף מתרצה לעבוד את ה' אז מגיע לו שכר שדכנות משא"כ אם רק ביד חזקה תמלוך הנפש על הגוף והוא רק בע"כ יענה אמן מה לו לשכר עיי"ש. ופי' בזה אם תאבו ושמעתם שתאבו גם בגופכם אז טוב הארץ תאכלו עיש"ה והנה המופת לזה שגם הגוף נכסף לעבוד את ה' הוא כשמצפה ומייחל מתי יגיע העת לקיים המצוה זו הוכחה שלבו גם בשרו ירננו אל אל חי. משא"כ אם הגוף מתנגד לעשיית המצוה והיא על אפו ועל חמתו אז לא יחכה וייחל רק דיה שעתה. ואחרי שכאן מייעד גם שכר גופני ע"כ הטיל תנאי מקודם רק אם מצותי תשמורו ועשיתם דהיינו שתצפו ותייחלו על קיום המצות אז ונתתי גשמיכם בעתם גם שכר עוה"ב:

ואכלתם לחמכם לשובע ונתתי שלום בארץ: פרש"י שמא תאמרו הרי מאכל ומשתה אם אין שלום אין כלום ע"כ אמר ונתתי שלום בארץ. הכוונה י"ל עפמ"ש במס' ברכות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה כתוב בתורה אשר לא ישא פנים והאיך אתה נושא פנים לישראל אמר הקב"ה האיך לא אשא להם פנים אני כתבתי בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקין על עצמן עד כזית עד כביצה כי מה שאין הש"י מראה כבודו לכל באי עולם בכל עת ועונה כמו שראתה שפחה על הים וכו' גילוי שכינתו ית' ויצמח טובה מזה שלא בקל יחטא אדם בהיות מראה כבוד ה' נגד עיניו אבל באמת אין זו טובה כי הש"י רוצה שהאדם ילחום בפרישותו וסורו מרע ועשייתו טוב ואם יגלה עפר מעינו ותמונת ה' יביט וסר מר היצר מקרבו אין לו שום מעלה אם יעבוד את ה'. ע"כ ה' מסתיר פניו

מהאדם למען אשר הטוב והרע ילחמו נצח בקרבו. והנה כשנושא ומגביה פניו אז הוא נראה היטב וכשמשפיל פניו אז יכוסה הוד פניו וזו הברכה ישא ה' פניו אליך שכביכול יגביה הש"י את פניו עד תוכלו לראותו היטב ואז תשבות מלחמה מקרבכם ורק שלום יהי' בין החומר והנפש וישם לך שלום ע"י הגבהת פניו ית'. וזה יהי' לעתיד כאשר יסיר לב האבן מקרבנו ובלא"ה לא יהי' לנו יצה"ר כלל אז גם ה' הטוב יראנו את זיו כבודו והוד פניו ית' וע"ז אמרו מה"ש האיך אתה נושא להם פנים הלא עי"ז מתבטל מהם היצה"ר וע"ז השיב הש"י בתשובה נכונה הלא בלא"ה אין להם יצה"ר כי אני אמרתי והתרתי להם ואכלת ושבעת שיוכלו לאכול כדי שביעה זו מחסורם אשר יחסר להם והם מדקדקין ומזקקים חומרם וגוייתם עדי יספיק להם כזית וכביצה וא"כ כיון שבלא"ה אין להם יצה"ר ע"כ אנכי אתראה להם בכבודי. וז"ש ואכלתם לחמכם לשובע וגו' אחר שאמר והבטיחנו שנאכל לשובע א"כ יהי' לנו נטיי' אל החומריות ועי"ז אי אפשר שישא לנו פנים כנ"ל וא"כ גם שלום לא יהי' בקרבנו. וז"ש בשביל שיש מאכל ומשתה עי"ז אין שלום ע"כ הבטיחנו הש"י בחסדו שבכ"ז ונתתי שלום בארץ. והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם. י"ל עפמ"ש והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בנ"י ובנ"י יחדו ועלו מן הארץ: כי אם גם שאין ישראל ראויים להגאל ע"י צדקתם בכ"ז ה' למענו יעש שלא יהי' שמו מחולל בגוים אשר לא יאמרו שה' הסתיר פניו מהם והי' לאכול כ"א יאמרו עם ה' אלה ורק מבלתי יכולת ה' ח"ו הם נתונים בצרה וז"ש והי' במקום ותחת אשר הי' ראוי לאמר שהם לא עמי וה' עזבם והסתיר פניו מהם יאמרו בגוים שהם בני אל חי ובין כך ובין כך קרויים בנים וא"כ יתחלל כבוד שמו ית' ע"כ יקבצו בנ"י יחדיו ויעלו מן הארץ לציון ברנה כי יושיעם ה' למענו. והנה בנין התפעל מורה על פעולת מתדמה שבאמת אינו כן כמו יש מתעשר ואין כל יש מתרושש והון רב. וז"ש והתהלכתי בתוככם לעיני הגוים ידומה שאני מהלך בקרבכם ולא עזבתי אתכם אף שהייתי לכם לאלקים במדת הדין המעניש אתכם בכ"ז יאמרו שלא עזבתי אתכם ועי"כ יצמח טובה שאתם תהיו לי לעם כפי' מלבים בישעי' א' ששם עם הוא סימן חשיבות:

ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות. בילקוט והוא מגמ' דסנהדרין אין לי אלא אנשים נשים מנין שנאמר בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל. כי רבים אומרים בזה"ז שהנישואין אין בהם שום דבר קדושה רק דרך מו"מ יתרצו שניהם להיות אחד (עיי' לעיל פ' וישלח בפ' ויצא חמור אבי שכם) אבל באמת דת קדשנו לא תסכים לזה להיות רק ציווילעהע כ"א תתאר את הנשואין במחוג הדת כי מה' אשה לאיש. ובאמת נפלאה

אצלנו אהבת משפתתנו אשר לא נמצא כמוה בשום אומה כי אנו מחשיבים לקדושה את בית מושבנו ושכנתי בתוכם אמר ה'. ואז בימי הלחץ זו הדחק שהאומות עינו אותנו ויתנונו לבזה ולשמצה הי' לנו רק בתינו למחסה ולמסתור מזרם וממטר כי בצאתנו חוץ נדחפנו והודחנו אבל בבואנו הביתה שלום ואהבה סבבונו. ועי"כ נולדה האהבה העזה והעצומה שיש לאיש הישראלי אל ביתו ואל משפחתו בשביל שבימי החושך לא הי' לאיש הישראלי מקום מנוס כ"א ביתו. ואמנם גם בזמן הזה שאנו חפשים ולא יחרץ איש לשונו נגדנו לא נאמר אחרי שבטלה הסיבה יתבטל גם המסובב ולא נאהוב עוד את חיי משפחתנו כימי קדם. לזה רמזה תוה"ק (פ' בהר) וקראתם דרור בארץ לכל יושבי' איש אל משפחתו תשובו אף שהגיע כבר עת חופש ודרור וחירות בארץ הזאת לכל יושבי' בכ"ז איש אל משפחתו תשובו לחיות בה חיי נעימים והנה מי שמחשיב נישואי אשה רק למו"מ הסכמיי לא יכבד את אשתו יותר מגופו כמאז"ל. אחרי שהיא בעיניו רק כשדה וכרם ושאר קנייני כספו כמוהם כמוה. אבל מי ששומר דת הישראלי בכל תוקף ועוז והנישואין אצלו דבר שבקדושה ולא רק מקח השוה הוא יחשיב את אשתו הניתנה לו משמים ותהי' כקודש בעיניו וזהו שאומרים בנוסח הקידושין הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל שעפ"י סגנון הלשון טוב הי' לומר על פי דת משה מאי כדת בכ"ף הדמיון דקאמרינן. אבל כוונו בזה להבין ולהורות שרק אז את מקודשת ולקודש תחשב לי אם אני שומר דת משה וישראל והדת הזה אומר לי שצריך לכבד את אשתו אבל ח"ו בלתי שמירת הדת אז גם את נגרעת מערכך כי רק אז את להקדש לי בזמן שדת משה לי להקדש וי"ל בזה קדושים תהי' כי קדוש אני ה' אלקיכם רק אז תהי' האשה קדושה בעיני האיש והאיש בעיני האשה כמו מתן אלקים משמי גבהי מרומים אם אני ה' אלקיכם קדוש בעיניכם. והנה האהבה האמיתית אינה אלא בדומים אבל אם אחד מושל על חבירו לא תצמח מזה אהבה עזה ע"כ מאמר ה' והוא ימשול בך הוא א' מהקללות אחרי שגורשו עי"ז גם מגן עדן אהבתם. וע"ז אנו מתפללים שמח תשמח רעים אהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם שיהיו ריעים לא מושלים זע"ז ואז יהיו אהובים אמתיים כמו שהי' בג"ע מקדם קודם שחטאו וגורשו משם. וז"ש ואשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות. כלומר לא לבד בעת אשר עול הגלות הכביד אכפו עליכם תמצאו מנוח בביתכם כ"א גם בעת אשר אשבור מוטות עולכם ואולך אתכם קוממיות מנין שאף הנשים שאף בעת ההיא גם לנשים יתנו יקר כמקדם אף שבטלה הסיבה כנ"ל ע"ז אמר בנותינו וגו' תבנית היכל כלומר שאנו מחשבים הבית כמקום מקדש מעט והאשה א' מעמודי הבית א"כ בכל עת יש לכבד את האשה כנ"ל. ואם בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם

לבלתי עשות את כל מצותי. ילה"כ כי יש אפקורסים אשר אומרים כל מצותיך אמונה שא"צ אדם לעשות המצות בפועל רק הרעיונות הצפונים בהמצות המה יספיקו להאיר ולזכך את הנפש בהחזיקה באמונות ומדות אבל מעשה המצוות ע"י הגוף הפועל אין צורך לדעתם הנפסדת וע"כ החוקים אשר אין להשיג טעמם מואסים לגמרי וגם אלה המשפטים אשר בהם טעמים נכונים וברורי המדות גם אותם לא יעשו בפועל באמרם כי רק תוכן יאכלו המדות ומוסר היוצא מהן עושים עטרה לראשם אבל לעשות בפועל אין חפץ להם. והנה רש"י ורמב"ן ז"ל פירשו לעיל בקרא ולא תגעל נפשי אתכם דכל גיעול לשון פליטת דבד הבלוע בדבר. א"כ מי שמוציא מהמשפטים רק המוסר היוצא מהם נוכל לומד שנפשו גועלת המשפטים היינו שהוא מוציא מהם את הטעם הבלוע בהם וזהו שרמז ואם בחקתי תמאסו אחרי שאין בהם שום טעם לדעתכם. ואת משפטי שיש בהם בנותן טעם גם אותם. תגעל נפשכם להוציא מהם רק את הטעם אבל לבלתי עשות את כל מצותי שבפועל לא תרצו לעשות התורה והמצוה. ופירשתי המאמר במדרש אמרת ה' צרופה וכי מה איכפת לי' לקוב"ה שוחט מן העורף או שוחט מן הצוואר הוי לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות. הכוונה כי רבים אומרים למה הטעינה עלינו התורה עול משא המצות בפועל אשר בהם רב טורח ועבודה הלא רחמנא לבא בעי ודי בשנשים בלבנו אהבתו ויראתו ונחקור בשכלנו אחר גדולתו ולמה להעמיס על שכמנו עול המצות והיא שאלת בן הרשע מה העבודה הזאת לכם. אבל באמת הטעם בזה הוא כי לעבוד את ה' בלב לאו כל אדם זוכה לכך כי צריך לזה שכל צח ומצוחצח משא"כ מי ששכלו אטום ואיננו עומד בתור המעלה לדעת להבין את דרכי ה' עפ"י חקירתו. זה לא יצלח ולא יהי' לו סולם לעלות השמימה ע"כ תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב שהיא ירושה לכולם בשוה קטן וגדול שם הוא. וז"ש אמרת ה' צרופה לא נתנו המצוות אלא לצרף ולחבר בהן הבריות שיהא חלקם שוה בעבודת ה' וזה לא יהי' כ"א בתת להם חוקים ומשפטים צדיקים אשר כל אדם יוכל לעשותם:

הספד על שלשה גאוני הדור ה"ה הגאון מוה' ירמי' לעוו זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק אוהעל. הגאון מוה' יצחק נתן ליפשיץ זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק סאנטוב. והאחרון הכביד הגאון הקדוש מוה' אשר אנטישיל זצוק"ל אב"ד ור"מ דק"ק טשענגר אשר הספדתי בפ' בהר בחקותי שנת תרל"ד לפ"ק: איתא בפרשתינו בתוכחה ושברתי את גאון עוזכם ותם לריק כחכם ובמדרש אלו הגאים שהם גאונם של ישראל. וגם בנו בעוה"ר נתקיים מאמר זה כי שבר ה' את גאוני זמננו רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצלם נחי' נלכדו בשחיתותינו כי שלשת הרועים הוכחדו שלשה המה נפלאו ומכוסים ממנו שלשת אבות העולם

שלשה אני יודע בהם שהיו רועינו ומאורינו ותחת שלשה אלה ה' עשה לנו רגזה ארץ הראשון שבראשון הגאון מוה' ירמי' לעוו זצ"ל נגר בן נגר וכמו שנאמר בירמי' הנביא ע"ה בטרם אצרך בבטן ידעתיך כמו כן הוא הי' קדוש מרחם כי הי' בן גדול התורה ואביר הגאונים אשר פתח שערי התורה ומבטן אמו הוקדש לאלקים. אבל כמו שנאמר בירמי' הנביא ע"ה לא ידעתי דבר כי גער אנכי כן נוכל להמליץ על הצדיק הנפטר כי יש בני אדם גדולים אף שלבם חרד על דבר ה' ולבם בוער באש אהבתו בכ"ז לא יוכל להתנהג עם הבוערים בשצף קצף באף ובחימה כ"א במענה רך ישיבו חימה ואם גם הם זקנים בימים לבם רק כקנה כטבע נער שלבו רך וידוע כי דיבור הוא לשון קשה ואמר ירמי' ע"ה לא ידעתי דבר בלשון קשה כי נער אנכי לבי לב נער הטוב ומטיב לרעים ולטובים. כן הי' הצדיק הנפטר אף שלבו לב הארי נגד אויבי ה' בכ"ז לא ידע דבר בחרב פיפיות דק במענה רק השיב רבים מעון. והשני בדומה לו הוא דודי הגאון אבדק"ק סאנטוב זצ"ל הי' אצלו תורה וגדולה במקום אחד כי הי' עשיר בתורה ועשיר בממון הכהן הגדול מאחיו והיו דבריו נשמעים מאוד וע"ד שפירש הרי"א די מודינא ז"ל הובא בשמו בשה"ג להגאון ד' חיד"א ז"ל ותפרעו כל עצתי ותוכחתי לא אביתם שמעו מוסר ואל תפרעו כי אם המוכיח נצרך לבריות אין דבריו מקובלים ונשמעים כ"כ כי חכמת המסכן בזוי' ע"כ ותפרעו כל עצת אם אתם משלמים לי אז עי"ז ותוכחתי לא אביתם ע"כ שהע"ה שלא הי' נצרך לבריות אמר בצדק שמעו מוסר שלי ואל תפרעו שא"צ לפרוע ולשלם לי. וכמו כן יש להמליץ על הגאון הנספד כי בצל החכמה בצל הכסף ויתרון דעת החכמה תחי' בעלי' כי מי שיש לו חכמה לבד אין דבריו נשמעים כ"כ ע"כ אמר כי הוא חי בצל החכמה ובצל הכסף ועי"ז יתרון דעת יתר שאת לחכמה שלו כי יוכל לפעול הרבה מי שיש לו חכמה וגם לכסף מוצא. כי החכמה תחי' בעלי' מי שיש לו חכמה לבד אין שומעים מוסרו באמרם חכמתו היא תחי' אותו וממנה פרנסתו ומוכרח הוא להתנהג ע"פ דרכי החכמה. לא כן מי שאינו מצטרך לעשות מהתורה קורדום לחפור בה ובכ"ז הוא איש מופת יש יתרון לדעת שלו. ועוד בה שלישי' והיתה לבער בהבערה לחלק ה"ה הרב הגאון דק"ק טשענגר זצ"ל הלא שמו הטוב נודע למרחקים כי נהרו אליו מכל עבר ופנה לשאול בעצתו. הוא הי' רופא כל בשר ומפליא לעשות כי רופא בו"ד אם רפא ירפא לא יאמר להחולה לעשות טוב רק יניח רפואתו ומזורו ע"פ הטבע. לא כן הש"י אם הוא רופא את האדם ועושה עמו פלאים הוא בכדי שהאדם מכאן והלאה יעשה טוב כל הימים וזהו רופא כל בשר ומפליא לעשות טוב וישר. וכן נוכל לומר על הצדיק הנספד הוא הי' רופא כל בשר שלהרבה אנשים ריפא את מחלתם ומפליא הי'

עושה עמהם פלאות גדולות אבל גם עוררם והוכיחם שיחזיקו בדרכי ה' וזהו ומפליא כדי לעשות טוב תורה ומצות. והנה הנביא ירמי' ע"ה אמר. בת עמי חגרי שק אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים ולהבין הכפל אבל יחיד ומספד תמרורים נראה כי ארז"ל קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בהמ"ק דאלו בבהמ"ק כתיב ותרד פלאים ובסילוקן של צדיקים כתיב לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ולהבין הכפל חכמת חכמיו ובינת נבוניו נראה כי בימים הראשונים כשנפטר ת"ח וגדול הדור הרגישו כל העם ויבכו את השרפה אשר שרף ה'. כי כולם היו יראים את ה' וידעו כי צדיק נתנם בעון הדור ע"כ עשו תשובה. ובהיות כן באמת הצדיק לא נעדר ולא נאבד כי ראו להשלים החסרון ע"י מעשיהם הטובים ודומה למי שנאבד ממנו דבר מה ויודע שנאבד ממנו הוא ייגע ויטרח לקבוץ על יד להשלים חסרון אבדתו. לא כן מי שנאבד ממנו דבר נכבד והון עתק ואינו יודע שנאבד אז הוא חי בלא דאגה כאלו לא חסר מאומה ואינו מבקש אבדתו ואז לעת מצוא שיצטרך אליו הדבר ולא ימצאנו לא יהי' לו מאומה וחיי צער יחי'. כמו כן במיתת צדיקים ח"ו. אם אנו מרגישים בהסתלקותם ומצטערים על העדרם עי"ז אנו משתדלים בכל תוקף ועוז למלא את החסר ע"י הוספה בשלימות עצמינו ובכשרון מעשים טובים. לא כן אם אין אנו מרגישים במיתתם ואין אנו משתדלים לעמוד במקומותם אז יאות לומר הצדיק אבד רק אז נאבד באמת אם אין איש שם על לב במיתתו ואין משתדל לעמוד במקומו למלא החסרון. והנה בעת חורבן בהמ"ק שגלינו מארצינו בודאי היו כמה רשעים שלא הרגישו בחסרונם ואדרבה אלה אולי הי' נוח להם שלא יהי' ישראל שרויים על אדמתם ויהי' להם חירות מן המצות שלא יהיו מלכים וסנהדרין שופטים ושוטרים הרודים בעם לעשות התורה והמצות. וידוע כי פלא הוא לשון כיסוי והעלמה כמו למה תשאל לשמי והוא פלאי. אבל בכ"ז אחרי שאבדו גם הונם ורכושם בעת הגלות עי"ז בא להם ההרגש א"כ לא הי' עוד מכוסה ונעלמת מהם. אבל במיתת צדיקים ח"ו לעת כזאת הוא הפלא ופלא כלומר מכוסה ונעלם מכל צד כי אינם מרגישים מאומה. והנה מבין נקרא מי שמבין דבר מתוך דבר ובמיתת צד יקים יש לנו להבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק אבל אחרי שאין אנו מרגישים מאומה עי"כ ואבדה חכמת חכמיו כלומר שהצדיקים נפטרים ר"ל ובכ"ז ובינת נבוניו תסתתר היינו שאין מבין דבר מתוך זה שנלכדו בשחיתותינו כדי שנשוב בתשובה. והנה בקרא דירמי' הנ"ל יש לדקדק דהול"ל אבל יחיד ומספר תמרורים עשי לך ולמה הפסיק בתיבת עשי לך בין אבל יחיד ומספר תמרורים. אבל הכוונה כנ"ל אם כל העם מרגישים כי נשבה ארון אלקים אז אין ההספד והיללה גדול כ"כ כי ונסלח לכל

עדת בני ישראל אם יודעים כי לכל העם בשגגה שכל העם שגו ופקו פלילי' כי אז יחזרו בתשובה ושבו ורפא להם וזה קצת נחמתנו. ובזה י"ל מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי כי הצדיק נקרא לב של ישראל כי הוא כמו הלב אשר ממנו תוצאות חיים. וז"ש מבליגיתי עלי יגון אני מנוחם על יגוני בעת שאני יודע כי עלי ובשביל לבי הוא הצדיק דוי. אז הוקל יגוני ובזה אנחם. וע"ז נוכל להמליץ צדיק נתפס בעון הדור כלומר עם עון הדור יחדיו נתפס הצדיק כי ע"י העדר הצדיק גם חטאים יתמו שחוזרים בתשובה אבל בעונותינו אחרי שאין אנו מרגישים בהעדרו ורק איזה יחידי הדור ואנשי סגולה רק המה מצטערים אבל שאר העם אינם מתעוררים לתשוב' מאומה ע"כ נתקיים דברי תוכחתנו ושברתי את גאון עוזכם אלו הגאונים. אבל זה לא הי' יגון כ"כ אם תכלית ופרי מיתתם הי' פועל חזרתנו בתשובה. אמנם אחרי שאין אנו מתעוררים עי"כ ותם לריק כחכם. כלומר מה שתם וכלה כחנו המה רבותינו וגדולי חכמינו הי' לריק ולבהלה. אחרי שיציאתם לא עשתה רושם. וזה שקונן ירמי' אבל יחיד עשי לך מה שאתה צריך לעשות אבל יחיד ואין רבים משתתפים בצער והרגש לחזור בתשובה עי"כ ומספד תמרורים ע"ז יש לבכות ולהתאונן במרד. ע"כ רק זאת תהי נחמתנו בענייננו אם נרגיש ונתאונן על מיתת הצדיקים ונשתדל למלא חסרונו ע"י שנגדל את בנינו על התורה למען אשר גדיים יעשו תיישים כמ"ש ויאמר ללמד בני יהודה קשת. ופי' ג"כ מאז"ל כשם שבגדי כהונה מכפרין כך מיתת צדיקים מכפרת כי בגדיהם הם הצדקות ומע"ט שעשו כמ"ש צדק לבשתי וילבש צדקה כשריון. ואם אנו נלבש בגדיהם אז מיתתם תכפר על עונותינו. ונסיים בתנחומים במדרש הובא בי"א ערך הספר אות ס"ה. ברוב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי מרוב עונותי שבי הצדיקים עפים ומתעלפים ובשעה שהזקן יושב ודורש שמיתתן של צדיקים כפרה לישראל בכל מקומות מושבותיהם באותה שעה תנחומיך ישעשעו נפשי. כי מה שמיתת צדיקים מכפרת י"ל או משום צער שיש להם בפטירתו או משום שעי"כ עושים תשובה. והנ"מ אי הטעם משום צערא הוא רק לאותם שדרים באותה העיר שפנה הודה הם מצטערים הרבה ויש להם כפרה אבל שאר העולם שאין להם צער כ"כ ממילא אין להם. כפרה. ובכ"ז קשה להם מיתתו כי הוא העדר לכל העולם. אבל אם הטעם שמיתת צדיקים מכפרת בשביל שעושין תשובה א"כ לכל ישראל אף הרחוקים יש להם כפרה אם גם שאין להם צער כ"כ מ"מ מאחר שהם שבים בלב שלם האל הטוב יכפר. וזה תנחומינו בשעה שהזקן יושב ודורש שמיתתו של צדיקים כפרה לישראל בכל מקומות מושבותיהם לא לבד במקום שמת הת"ח אלמא דטעמא לאו משום צער ובזה תנחומיך ישעשעו נפשי. כי אם הוא משום צער לא יהי' מזה הוספה ומעלה בקודש לנפשי אבל

ע"י התשובה גם נפשי תשועשע ובזה ננוחם עד בלע המות לנצח אמן: וזכרתי את בריתי יעקוב ואף וגו' והארץ אזכור והארץ תעזב מהם וגו' יען וביען במשפט מאסו. י"ל עפמ"ד במס' ר"ה דף ל' ע"א מנ"ל דעבדינן זכר למקדש דאמר קרא כי נדחה קראו לך ציון הוא דורש אין לה מכלל דבעיא דרישה ופירש"י סיפי' דקרא ציון היא דורש אין לה. והקשה מהר"מ בן חביב ז"ל ביום תרועה מאי בעי רש"י בזה דסיפי' דקרא הוא הלא זיל קרי בי רב הוא. ונ"ל הדברים כפשטן דצריך להבין מנ"ל להש"ס להכריח מדכתיב דורש אין לה מכלל דבעי דרישה. ונראה אחרי שדרך המקרא לדבר בדרך לא זו אף זו מן הקל אל החמור א"כ יקשה בסידורא דהאי קרא דמתחלה קאמר דנדחה היא והיינו נדחית בידים ונייאש לגמרי ואח"כ קאמר דורש אין לה משמע רק דאין דורשין בשלומה אבל לא שנדחית לגמרי מהלב ואיפכא הול"ל מתחלה אין דורש שאין דורשין בשלומה כדבעי ואח"כ הוסיפו אף נדחה היא שנדחית לגמרי ומזה הוכיח הש"ס דעיקר קרא לדיוקא שהקב"ה רוצה שלא תהי' נדחה וגם בעיא דדישה ומכוון סידור הקרא דמתחלה אמר לא מיבעיא שלע"ע היא נדחה לגמרי אף גם מה שלע"ע דורש אין לה אינו נכון כי בעיא דרישה א"כ סדר הקרא על נכון דבתחלה לא תהי' נדחה ולבסוף אף דרישה תהי' לה וזה שכוון רש"י במתק לשונו דורש אין לה סיפי' דקרא ולא כתב זאת ברישא דקרא אע"כ דקאי לדיוקא וא"ש הסדר כנ"ל. עוד י"ל בשנדקדק עוד במאי דכ' רש"י לשון ציון היא דורש לה סיפי' דקרא היא. דכיון דעיקר דרשה הוא מדורש אין לה למה הביא רש"י ז"ל גם הנך תיבות ציון הוא. ונראה דבקרא י"ל כיון דכל המקרא בציון איירי למה לא התחיל קרא בציון אעלה ארוכתך וגו' קראו לה נדחה ומדוע המתין בציון הוא שזה נושא המאמר עד לבסוף ע"כ דרשו מזה דבעי דרישה. והכוונה עפמ"ש בספרי פ' עקב הובא ברש"י ורמב"ן שם דדריש פ' הציבי לך ציונים הנאמר בירמי' לעשות ציון וזכר לגאולה עיי"ש. וא"כ מתמה קרא ע"ד נבל שמו ונבל הוא ה"נ קאמר ציון היא ושמה מורה שצריך לעשות ציון וזכר לה ובכ"ז דורש אין לה. וז"ש רש"י ציון הוא סיפי' דקרא הוא והו"ל למכתב כן בראש המאמר אחצי שכל הפסוק מדבר בציון אע"כ דבעיא דרישה כנ"ל. ועפ"י דברי ספרי הנ"ל י"ל מאמר הגדה חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים וגו' אשר צוה וגו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והוא עפמ"ש בספרי הנ"ל על פ' ושמתם את דברי אלה על לבבכם אף לאחר שתגלו תקיימו המצות שלא יהיו לכם חדשים כשתגאלו ועיי' פרשת דרכים דרוש כ"ב לפ"ז י"ל דה"ט דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אחרי שקרבן פסח הוא רומז לגאולה ולא ימוש מלבנו זכר הגאולה ע"כ ישאר טעם הפסח בפי האוכל ולא יבוא דבר להשכיח

זכרו וטעמו. ע"כ החכם שואל מה העדות וגו' אשר צוה ה' אתכם בגולה שאתם בארץ נכרי' והלא עיקר חיובם בהיות ישראל שרוים על אדמתן. לזה בא כמשיב כד' הספרי שהם לזכרון ע"כ אמור לו כהלכות הפסח כמו שאין מפטירין ה"פ אפיקומן מטעם זכר כמו כן כל המצות צריך לקיים בגלות כדי שלא יהיו בעינינו כחדשים והנה בקרא נאמר שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי' ודרז"ל כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה ע"כ כ"ז שאנו זוכרים עוד את ארץ הקדושה ומשתוקקים לשוב אלי' לחונן את עפרה לא יזנח לעולם ה' ואף אם אין בנו מעש יזכור ברית אבות לבנים אבל אם ח"ו נתייאש מן הגאולה ונסיח דעתנו לגמרי מאה"ק וציון נדחה נקרא לה ודורש אין לה. אז איך יועיל זכות אבות כי יעשן אף ה' ח"ו על אשר שכחנו ציון וירושלים וזכרונם שמנו אחורי הדלת. וז"ש וזכרתי את בריתי יעקוב וגו' ואף שאזכור הזכיות האלו שבעבורם היו ישראל ראויים להגאל בכ"ז אחרי שהארץ הקדושה רק אני אזכור אבל לא הם יעלו על לבם זכרונה כ"א והארץ תעזב מהם לגמרי מחוקה מלוח לבם והטעם שלא רצו לזכור את הארץ הוא יען וביען במשפטי מאסו שלא רצו לקיים התורה והמצוה בארץ ע"כ לא יאבה ה' סלוח להם. ומיושב בזה מה שהקשו המפרשים מה שייכות לזכירה זו בתוכחה הלא זכירת זכות אבות לטובה היא ודברי של"ה הק' ידועים. ולהנ"ל ג"כ ניחא שהכתוב אומר שאף זכירת ברית אבות לא יועיל כ"ז שרק הקב"ה זוכר לבדו את הארץ אבל הם יאבדו זכרה ותעזב מהם. ורק אז מועיל זכות אבות כשזוכרים את אה"ק: ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לה' והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אותו הכהן כן יקום. בא לרמז שאם ירצה איש להנהיג את ביתו כמצווה עליו בקדושה ובטהרה לא יוכל לעשות זאת ע"פ עצמו כי אז"ל לא עם הארץ חסיד אלא ילך וימלך ברבו ובת"ח הוא יורה לו הדרך אשר ילך ואת המעשה אשר יעשה ולאורו יסע וילך וז"ש ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לה' והעריכו הכהן בין טוב וגו' הכוונה כאמור:

ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לה' וחשב לו הכהן את מכסת הערכך ער שנת היובל ונתן את הערכך ביום ההוא קדוש לה'. י"ל כי במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד והטעם כי כל העבירות שעשה אחרי שובו ורפא לו אז עונותיו נחשבו לו כזכיות א"כ יש לו רוב זכיות מחטאתו אשר חטא. והנה צדיק בן צדיק אשר יש לו התורה למורשה והיראה נחלת אבות זהו מקדיש לה' שדה אחוזתו הוא השדה אשר ברכו ה' מעולם אבל מי שהוא בן רשע ותחת הסרפד יעלה הרס והוא ע"י טרחו ועמלו ניתק את הקשר של רשעים של אבותיו מעולם זהו שמקדיש שדה מקנתו מה שקנה הוא עצמו בטרחו ועמלו אשר לא משדה אחוזתו כי הוריו הנחילוהו

שקר. ע"כ לעת דין וחשבון כשיבוא הקב"ה הנקרא כהן כאז"ל לא לבד שיחשב לו צדקתו אשר יעשה מעת אשר התחזק והי' לאיש כ"א יחשב לו לצדקה גם את הערך והשווי שהי' לו עד שבא שנת היובל שנעשה עבד חפשי מגילוליו אשר הי' באמנה אתם מאז ומקדם וגם הערך שהי' לו ביום ההוא ששב בתשובה אף שהי' מלא עוונות. ונגרע מערכך בכ"ז גם זה יהי' קודש לה' כי העוונות נעשו לו כזכיות ופירשתי המדרש אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעיו ולא פשעיו גבוהים ממנו שנאמר לפתח חטאת רובץ רובצת אין כתיב כאן אלא רובץ בתחלה הוא תש כנקבה ולבסוף הוא מתגבר כזכר כי אז"ל במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד כנ"ל ולפ"ז ע"י החטאים אם האדם עוזב אותם ושב בלב ונפש הוא נעשה גבוה וזהו אשרי נשוי פשע שחוזר בתשובה ועי"כ הוא נעשה גבוה ומנושא ע"י פשעיו. והנה במשנה פ"ק דחגיגה אמר ר"ש איזה מעוות לא יוכל לתקן זה ת"ח הפורש מן התורה. ומשמע לכאורה מדברי רש"י שם ממ"ש גבי בא על הערוה שנטרד מן העולם דלא מהני תשובה והוא חידוש דהא אין לך דבר שעומד בפני התשובה. אבל עכ"פ י"ל דהא דאמרינן במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד היינו דוקא מי שחוטא מתחלתו ואח"כ עשה תשובה אבל מי שהי' צדיק מתחלתו ואח"כ החמיץ נהי דמהניא תשובה אבל עכ"פ לא יעמוד במעלה גבוהה יותר מצדיק גמור דהא במשנה דחגיגה הנ"ל מוכח לכאורה דלא מהניא כלל תשובתו ומיקרי מעוות לא יוכל לתקן וא"כ נהי דנימא דעכ"פ מהני תשובה מדאין לך דבר שעומד בפני התשובה מ"מ לא יוסיף במדרגתו לעלותן למעלה מצדיק גמור מתחלתו ועד סופי. והנה כבר כתבתי לפרש פ' כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני שאמר דהע"ה היינו שע"י שהוא עשה את העבירה אף כי קלה היא בעצם מ"מ נעשית חמורה לפי שת"ח נעשים להם שגגות כזדונות. וז"כ המדרש אשריו לאדם שהוא גבוה מפשעיו כלומר ע"י שעשה תשובה הורם והונף למעלה במקום שאין צדיקים גמורים יכולין לעמוד וא"כ הוא נשוא ומוגבה ע"י פשעיו שעשה מקודם אבל בתנאי שלא הי' צדיק מעיקרא כנ"ל וזהו ולא אם הי' ת"ח שעוונותיו נעשים גבוהים ע"י שהוא עשאם ע"ד כמשא כבד יכבדו ממני, וע"ז הוסיף לפרש באיזה בע"ת אמרו שהוא נעשה גבוה ע"י פשעיו כנ"ל. לפתח חטאת רובץ מי שמתחלה בפתח דרכו עלי ארץ כבר רבץ החטאת והי' כתינוק הנשבה לבין הנכרים ובתחלה הי' תש כחו כנקבה כי לא למד מעולם לעשות צדק ורק לבסוף הוא מתגבר כזכר לכבוש את יצרו הרע מנעוריו ורק בזה אם ייטיב שאת יהי' גבוה מפשעיו אבל מי שלא רבץ החטאת לפתחו כ"א מתחלה הי' טוב וישר ואח"כ נעשה ת"ח הפורש מן התורה אף שיוכל לתקן את אשר עיות ע"י

תשובה מ"מ כיון שמתחלה היו פשעיו גבוהים ממנו על ידו לא יהי' גם לאחר התשובה גבוה ע"י פשעיו כ"א לבד שיסור עונו וחטאתו תכופר:
סליק ספר ויקרא:

לוח ארז על פרשת במדבר

וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד וגו' שאו את ראש כל עדת בנ"י למשפחותם לבית אבותם. הנה רז"ל נתנו טעמים במדרש למה ניתנה התורה במדבר ול"נ עוד טעם ע"פ קרא במלאכי זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב חוקים ומשפטים כי האפיקורסים אומרים שח"ו מרע"ה בדה מלבו את דברי התורה מה שלא נצטוה מפי עליון. אבל המופת שאינו כן הוא שאם מ"ר הי' מוריש לישראל ארצות ומדינות שכבש להם בכחו וגבורתו אז הי' מקום להרהר ח"ו שמרגשת תודתם אליו אשר עשה לישראל טובות הרבה ע"כ שמעו לקולו לקבל פקודיו. אבל אחרי שלא הנחיל להם רק בארץ לא זרועה נתן להם את התורה ולא הי' עליהם להודות לו על טובות. ולאחר מותו לא יוכלו לומר רק תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. לא הנחיל והוריש דק זאת התורה ולא נחלת שדות וכרמים. ובכ"ז ענו כל העם יחדיו כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע. זה ראי' מהימנא שידעו כי מאת ה' היתה זאת התורה. וז"ש זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו זה לכם לאות שאני צויתי אותו. על שהי' בחורב מקום מדבר שממה. וזהו וידבר ה' אל משה המופת שה' דיבר אליו הוא על שהי' במדבר ארץ לא זרועה בע"כ שהש"י צוה את התורה. וז"ש וממדבר מתנה ע"י שבמדבר ניתנה להם התורה זה לאות וממתנה נחליאל שהש"י הוא המנחיל לנו תורה ומצות: והנה במדרש אמרו אין שאו אלא לשון הרמת ראש שנאמר וירם קרן לעמו. כי נאמר בהפטרתנו והי' מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר ורז"ל רמינהו אהדדי רישא דקרא אסיפי' ומשני כאן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רש"מ. ודקדקו המפרשים דהול"ל בהיפך כאן שאין עושין והי' מספר וכאן בזמן שעושין וכו'. ונ"ל עפמ"ש רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו סלה ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי. וכבר דרז"ל רבים אלו אוה"ע כי אם נספור את בנ"י ונראה שהם המעט מכל העמים ח"ו אבדה תקותינו אמרנו נגזרנו. אבל באמת לא כן הוא כי לא בכח ולא בחיל כ"א ברוחי אמר ה' אז אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט. ע"כ אף אם אנו סופרים את בנ"י ורואים שאנו כטיפה מן הים נגד המון לאומים לא ניירא ולא נחת ואין אנו צריכים לכוף את ראשינו כדואג ונאנח כ"א נרום ראש שאף אם רבים אומרים בשביל שהם רבים אין ישועתה לנו ח"ו. אבל

אחרי שאתה ה' כבודי עי"כ מרים ראשי נוכל לילך בהרמת ראש ובקומה זקופה. וכ"ז בזמן שעושין רצונו ש"מ אבל אם ח"ו אין עושין אז אין אנו רשאים למנות את ישראל כי אם אין ה' בקרבם אז בראותם שהם מועטים יאבדו תקותם לנצח. ולפ"ז הפי' הוא בהיפך בזמן שישראל עושין רש"מ אז והי' מספר רשאים למנות ומורא לא יעלה על ראשם אבל אם עושין אז לא ימד ולא יספר. וזהו וידבר ה' אל משה אם ה' ידבר עמנו מאהל מועד אז שאו את ראש נוכל לספור את ישראל ואף אם נראה שהם מעטים בכ"ז שאו את ראש נוכל להרים ראשנו באין מגור ופחד. והנה אף שרואים אנחנו בעוונינו שבזה"ז קמים עלינו מכל עבר ופנה ואנו כבמדבר שחיות רעות באות עלינו לכלותנו ח"ו בכ"ז התוה"ק היא מגינה ומצלת אותנו כ"ז שנחזיק במעוזה. ואם נראה הצרות שעברו על ראש אבותינו הקדושים אשר בארץ המה ובכ"ז עמדו חי וקיים. מזה יש לצפות אף שעובר עלינו כוס התרעלה בכ"ז נלך לבטח וכל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותנו וזהו וידבר ה' אל משה במדבר אם גם נהי' במדבר מקום משלחת חיות טורפות המה האומות השואגים ככפיר ועומדים עלינו לכלותינו ח"ו כמו שאנו היום בעוה"ר. בכ"ז שאו את ראש תוכלו להרים ראשיכם. וע"י מה. אם תזכרו ראשונות למשפחותם לבית אבותם. אם תתבוננו ימים מקדם מה שאבותיכם נסו בהרבה נסיונות ובכ"ז עמדו לנצח. גם אנו נוחיל ונצפה שנעמוד חי לפני ה' כימי השמים על הארץ. וי"ל עוד וידבר ה' אל משה במדבר באהל מועד לאמר. עפמ"ש לעיל (פ' יתרו) על מאז"ל המהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ו' ימים ושובת ביום ז' והעולה משם כי מי שדומה לו עוה"ז למדבר והולך בו נבוך ימנה שנותיו וימיו וידע כי קלו מני ארג והעוה"ז דומה כאהל שהוא רק דירת עראי ואם יזכור יום מותו שיגיע קצו אז ייטב דרכו. וזהו וידבר ה' במדבר למי שחייו דומים למדבר אז טוב לו שיזכור יום המיתה. וזהו באהל מועד לאמר שיאמר שימי מועד על הארץ הם רק כאהל יוצע כאורח נטה ללון כמ"ש זאת התורה אדם כי ימות באהל התורה מלמדת את האדם שידע כי כל חייו אינם אלא חיי אהל וארעי וכמ"ש ופנית בבוקר והלכת לאהלך כמ"ש מזה במק"א באורך:

עוד נראה בכוונת המדרש הנ"ל אין שאו אלא לשון הרמת ראש שנאמר וירם קרן לעמו. כי אם אמנם הגאוה היא אחת ממדות הרעות שורש פורה ראש ולענה. בכ"ז צוה הקב"ה שנרים את ראשינו ונתגאה על יחוסנו שאנחנו גוי אחד בארץ אשר יתייחס בלאומיותו שהוא חי משנים קדמוניות מה שלא זכו לזה שום אומה ולשון. אבל לא שהגאוה ההיא תעורר אותנו לדבר לשון מדברת גדולות ולהבזות את האומות זולתנו אשר חדשים מקרוב באו. רק הגאוה הזאת שהיא הידיעה שאנחנו נותרנו לבדנו מכל האומות של ימי

עולם ושנים קדמוניות היא תעורר אותנו להתנהג ביושר ובצדק ביתר עז מכל האומות כמ"ש במלך יהושפט ע"ה ויגבה לבו בדרכי ה'. ועפ"ז פירשתי לעיל (פ' תזריע) מאז"ל חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום. שרק אז היא חיבה יתירה אם נודעת להם שאנו בנ"י יודעים וזוכרים תמיד מעלתנו עי"ז נהי' כמו בנים למקום לאהבה וליראה אותו וז"ש שאו את ראש כל עדת בנ"י עי"ז תוכל לנשא אותם ולרוממם אם יזכרו תמיד למשפחותם לבית אבותם מבטן מי יצאו ובאמת היום הזה רבים מבני עמנו לא לבד שלא יתהללו במקור מחצבת קדשם כ"א גם בוש יבושו להקרא בשם ישראל. וזו סכלות גמורה שכל העמים מתהללים אם יוכלו להרחיב ימי היותם על האדמה בלאומיות שלהם בשנים קדמוניות. ואנו נעשה להיפך אתמהה. ועפ"ז פירשתי לעיל (פ' שמות) מארז"ל ר"מ אשכחי' להאי דהוה שמי' כידור ואמר ש"מ אדם רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות הוא עיי"ש. ואמנם לכאורה י"ל שאין אנו יכולים להתגאות על מקור מחצבתנו אחרי שנאמר כי אתם המעט מכל העמים ונאמר כי קטן יעקב ודל. ומה יתגאה עם מתי מספר ונער יכתבם. אבל בס' זרע ברך בפרשתנו מביא דבר נחמד בשם זוה"ק שהק' איך נאמר בתורה רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה הלא נאמר אתם המעט מכל העמים. ותירץ דבאמת הם המעט ובכ"ז הוא גדול מכל העמים כי כל העמים אשר התערבו זב"ז לא נוכל לומר עליהם שהם בעצמם הם רב מעצמם אחרי שנתבלבלו כל האומות זב"ז אין גם אחד שנוכל לומר עליהם שגדולים הם בעצם כי רומיים התבוללו בתוך פרסיים וכדומה והם כולם בני תערובות. לא כן עמנו גוי אחד בארץ אשר לא התחתן בשום אשה ולשון ואף גרים רק בקושי מקבלים ומעט מזער א"כ אומתנו כולה הוא רק זרע ישראל ובזה אנחנו מרובים ב"ה מכולם. ופי' בזה המדרש כשבאו ישראל לקבל התורה נתקנאו בהם האומות א"ל הקב"ה הביאו לי ספר יחוסיכם כמו שהביאו ישראל שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם הכוונה שהאומות רצו שבהם יבחר ה' אחרי היותם רבים מאתנו ולהם משפט הבכורה א"ל הקב"ה אף שאתם מרובים בכ"ז אחרי שא"א לכם לייחס עצמכם כמו ישראל שלא התערבו בשום עם ולשון א"כ אנו בנ"י עם קרובו המרובים. והוא קילורין לעינים. ועינינו רואות מזה פתיות הרוצים שגם ישראל יתערב בגוים שבזה אבד יקרנו וגלה תפארתנו ע"כ אנו בנ"י נחזיק במעוזנו שלא להתערב ולהתחתן ח"ו בגוים כ"א עם לבדד ישכון ועי"ז תרום קרן תפארת ישראל כמאז ומקדם. וז"כ נושא דרושנו שאו את ראש כל עדת בנ"י אין שאו אלא הרמת ראש עי"כ נוכל להרים ראשינו כבתחלה אם למשפחותם לבית אבותם ידבקו בנ"י ולא יתערבו בעם זר אז אנו המרובים:

שאו את ראש כל עדת בנ"י. ברמב"ן ז"ל הביא מדרש אין שאו אלא לשון הרמה ואין שאו אלא לשון תליי' שנאמר ישא פרעה את ראשך מעליך. עיי' כתב סופר לדודי הגאון אדמ"ו זצ"ל ונ"ל עפ"ד דתרוייהו מישך שייכי אהדדי כי המרגלים טעו בדעתם שאינם ראויים לרשת גוים כי חטאו בעגל ואי דעשו תשובה ובמקום שבע"ת עומדין צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד אמרו הם שא"כ גם ז' אומות אשר מפני רשעתם ה' מורישם מפנינו גם הם יחזרו בתשובה ושבו ורפא להם ולא ידעו החילוק שתשובה מועלת רק לישראל ולא לאוה"ע. והטעם כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהא דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני כי הישראל בטבעו לידבק בהש"י ורק יצרו אנסו לחטוא ע"כ בהסיר הסיבה המונעת הוא חוזר לאיתנו משא"כ באוה"ע. ונ' שז"ש המרגלים לא נובל לעלות כי חזק הוא ממנו והשיבו להם סר צלם מעליהם וה' אתנו והוא עפמ"ש במד"ש בהקדמה לפרש הפ' ויצא הכהן אל מחוץ למחנה וראה והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע כלומר מעצמו נרפא ע"י תשובתו. כמו כן אמרו המרגלים אחרי שהז' אומות יש להם חטאים הרבה יותר מאתנו ואם הם יחזרו בתשובה ויתהפכו זדונותיהם לזכיות יהיו חזקים בזכיותיהם ממנו ומעצמו. ע"ד ונרפא מן הצרוע הנז'. אבל באמת טעו בזה כי לאוה"ע לא מהני תשובה. והנה כשאדם הולך בדרך הטוב הוא באור פני מלך חיים וכשחוטא הוא כסיל בחושך הולך ודומה לאדם ששקעה שמשו ורק צל עליו חופף. אבל צל נקרא ג"כ לשבח מחסה ומסתור כמו בצל שדי ה' צלך ויש ביד אדם להפך את צל החשך שהוא לגנאי לצל מחסה שהוא לשבח והוא ע"י שיחזור בתשובה נעשה הצל שהם העוונות למחסה ומגן עליו. וכ"ז בישראל אבל באו"ה נשאר הצל צלמות. וזה שהשיב למרגלים אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם סר צלם מעליהם כלומר הצל חשך שהחשיכו ע"י מעשיהם הרעים לא ישוב עוד להיות עליהם כמגן ומחסה רק סר ובטל צילם מלהיות עוד עליהם ע"י התהפכות עוונות לזכיות. וארז"ל כ"מ שנאמר וה' הוא ובית דינו פי' פקידה לרעה במדה"ד. וישראל כשיחזרו בתשובה אז הפקידה שהיתה לרעה היא לטובה כי כל יותר שמרובים העוונות יתוספו עי"ז הזכיות. וז"ש וה' אתנו ר"ל באוה"ע הפקידה לרעה הוא לרעתם כי לא מהני להם תשובה אבל בישראל הפקידה עצמה לרעה היא אתנו לטובתנו. והנה אחרי רואם שהש"י צוה למנות את ישראל אחר עשותם את העגל מפני חיבתן ובע"כ הוא מפני שבמקום שבע"ת עומדין אין צ"ג יכולין לעמוד ומזה נצמח טעות המרגלים לומר שגם באוה"ע מהני תשובה ואדרבה חזק הוא ממנו כנ"ל. וזהו המשך ב' הדרשות שאו לשון הרמה כנ"ל ועי"ז נצמח שאו לשון ישא פרעה כי עי"ז חטאו במרגלים:

שאו את ראש כל עדת בנ"י למשפחותם לבית אבותם במספר שמות כל זכר לגלגלותם. י"ל הכוונה ואקדים מ"ש על המשנה פ"ב דאבות אף הוא ראה גלגולת אחת שצפה על פני המים אמר לה על דאטפת אטפוך ויש להמליץ על אותן האומרים שכל חיי אנוש הוא מלחמה תמידית שלא ישטפוהו מים הזדונים וגלי המון מים כבירים לא יעברו על ראשו וקוראים אותו בל"א דער קאמפף אום דאס דחזיין ורק השכל ניתן במרומים מי שדעתו זכה וצלולה בחריצות שכלו ולו תבונה לדעת לשוט בצי אדיר רק הוא יעמד חי. אבל מי ששכלו אטום ודעתו קצרה יפול ויטבע במים הזדונים וכלל גדול המציאו השכל בזה הוא כאשר יאמר משל הקדמוני חייו וחיי אחרים בל"א לעבען אונד לעבען לאססען. היינו מי שמשתדל שיחיו אחרים אז גם אחרים ישתדלו שיחי' גם הוא אבל מי שמשתוקק לעסוק את חייהם ולמרר את חייהם אז גם הוא יעשק ויהי למרמס מאחרים כאשר יעשה לו וגמולו יושב לו בראשו. וז"ש שראה גלגולת אחת שצפה על פני המים שרק זה יוכל לצפות בלי לשקוע ביון מצולת ים החיים מי שיש לו גלגולת לא אטומה כ"א שכלו זך ונקי ואמר על דאטפת אטפוך על שרצית שאחרים יציפו ע"פ המים והושעת להם לבל יטבעו ע"כ אטפוך גם המה עזרוך שתוכל לצוף ע"פ המים ולא שקעת ביון מצולה. הנה כי כן גלגולת היא השכל והתבונה וכן יש להמליץ במקרא שלפנינו שאם נמנה את האדם רק בכלל משפחתו אז כל אדם ירים ראש אף אם אין לו יתר חכמה ובינה מ"מ הוא חלק מן הכל וגם חלק היותר קטן יש לו ערך וחשיבות בהצטרפות אל הכלל אחרי שאם יחסר אף חלק קטן שבקטנים מן הכל יגרע ערך הכל ויקרא חסר. אבל אם נוציא מן הכלל ונמנה ונספור את כל אדם יחידי לפי מה שהוא בעצמו בלי הצטרף אל הכלל כולו אז רק אותן בנ"א אשר יש להם בינה ושכל נוכל לקרות בשם והם יש להם יד ושם אף כשעומדים בפני עצמן וז"ש שאו את ראש כל עדת בנ"י כקטן כגדול כולם יש להם הרמה ונשיאות ראש אם לא נמנה אותן בפרטן כ"א למשפחותם לבית אבותם ונספחו אל המשפחה והי' הנקלה כנכבד חלק מן הכל. אבל במספר שמות אם לכולם בשם נקרא שהוא תואר למעלתו וערכו בפני עצמו בלי צירוף עם משפחתו אז רק כל זכר לגלגלותם מי שיש לו שכל ותבונה לדעת להשכיל רק לזה נקרא בשם:

אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם ראשי אלפי ישראל הם. כי להנהיג את העדה צריכים שיהיו אנשי היחוס אשר להם יד ושם מעולם בענייני העדה וגם אבותיהם מעולם כבר היו לראש וראשון לנטל ולנשא את עדת ה' על התורה והיראה אבל יש גם אנשים אשר אבותיהם לא היו מגדולי היחוס מנטורי קרתא כ"א הם בעצמם ע"י חכמתם ויראתם עלו למעלה ראש והם טובים מאבותיהם ע"כ אף שהם ממשפחה בלתי נכבדה בכ"ז אין

אנו רשאים להרחיק אותם מלהיות מנהיגי ומנהלי העדה אחרי שהם טובים מאבותיהם כמ"ש ממזר ת"ח קודם לכ"ג ע"ה ואז"ל הזהרו בני עניים שמהם תצא תורה ואז"ל ביומא ייתון בני עממיא לשלם דעבדין עובדא דאהרן. והנה מי שהוא ממשפחה מיוחסת בישראל אבל בעצמו אין בו מעלות ומדות תרומות אבותיו מעולם המה ראשי היחוס כי מהם והלאה נשתלשלה שלשלת היחוס אבל בו נפסק ונתפרדה החבילה. אמנם מי שהוא ממשפחה בלתי נכבדה רק הוא בעצמו מושלם בשלימות המעלות ומדות מתחיל היחוס בו כי בצאצאיו ויוצא אחריו יתייחסו בו. וז"ש אלה קריאי העדה ראשי המדברים הם נשיאי מטות אבותים אשר יולדו על ברכי גדולים וטובים. אבל גם מזה אל תנח ידך לקרוא לכל דבר שבקדושה אותן האנשים אשר אינם סוף היחוס כ"א ראשי אלפי ישראל הם אשר הם הראש והתחלה שאלפי ונשיאי ישראל יצאו מחלציהם ומהבאים אחריהם. ויש להוסיף כי אותן המשפחות אשר כל מעלתן שהם מגזע היחוס אותם א"צ לקרוא לכל דבר שבקדושה להיות ראשי וטובי העיר כי הם מעצמם יבואו אחרי שלפי דעתם כל התמנות ירושה להם מאבותם. והנה הם נשענים ונסמכים על אבותיהם מעולם. אבל מי שגזעו אינו היותר נכבד רק שהוא השלים א"ע ונעשה ראש היחוס להבאים אחריו אחרי שאבותיו היו נחבאים אל הכלים ודבר אין להם בענייני העדה ע"כ אותם צריך לקרוא בשם למען יבואו גם הם ליטול חלק בראשיית. ואם אנשי היחוס נשענים על אבותיהם. אנשים האלו אשר מעלתם גדלה והיו למעלה אדרבה אבותיהם נשענים עליהם כי אבותיהם מעולם אשר ע"ע בחשך ידמו וזכרונם אחר הדלת הי'. עתה ע"י בניהם אחריהם גם הם נעשו למעלה ראש כי אומרים אשרי יולדתם. ע"כ נוכל להמליץ עליהם שהם מטה ומשען אבותיהם לא כמיוחסים שאבותיהם הם למשען ולמטה עוז לבניהם. ב"ת נהפוך הוא הבנים הם המטה והמשען לאבותיהם וז"ש אלה קריאי העדה שצריך לקרוא אותם לכל התמנות ולא יבואו מעצמם. נשיאי מטות אבותם שהם המטה והמשען לאבותם. והוסיף לבאר ראשי אלפי ישראל הם. לא שהם ההמשך משלשלת היוחסין כ"א הם בעצמם הראש והראשון ליחוס בניהם אחריהם:

איש על דגלו באותות לבית אבותם. מדרש פליאה הובא בס' אוהב ישראל. אל תקרי באותות אלא באותיות הה"ד מה אקוב לא קבה אל. כי בלעם אמר איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. ופי' שהוא יעץ להסית את ישראל לזנות ואלקיהם שונא זימה ועי"כ יהיו העם הזה לעמך שיהי' לעם אחד. והנה כ"ז שיש עדיין נצוץ יהדות בישראל וזוכרים מעשה אבותיהם הקדושים לא יכולו להסית אותם ולהביא עליהם את הקללה אם לא יקללם ה' ח"ו באופן אחר. וז"ש אם קר באותיות לבית אבותם שהם

דבוקים עכ"פ במקצת הקרושה של אבותיהם אז מה אקוב לא קבה אל לא יוכל הוא לקללם ע"י עצתו הרעה אם לא יקללם ה' ח"ו:

איש על דגלו באותות לבית אבותם מנגד סביב לאהל מועד יחנו. במדרש כשנגלה הקב"ה בסיני עם כ"ב רבוא מלאכים והיו כולם עשויים דגלים דגלים שנאמר דגול מרבבה נתאוו ישראל לעשות דגלים כמותם שנאמר ובשם אלקינו נדגול אמר הקב"ה למשה עשה אותן דגלים כמו שנתאוו. הכוונה עפמ"ש במק"א לפרש הפ' אזכיר רהב ובבל ליודעי וגו' זה יולד שם שבכל האומות אם גם שיש להם אנשים מצויינים בתור המעלה אבל יש להראות עליהם באצבע שהם אנשי מופת כי מעטים המה אבל בישראל אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון. ע"כ ולציון יאמר איש ואיש יולד בה כל אדם אף הבינוני בכ"ז יש להללו ולשבחו שיולד שם. ופירשתי מ"ש התוס' בכ"ד לחלק בין אדם הוא רק ישראל אבל האדם קאי גם על אוה"ע. כי האדם בה' הידועה כלומר נודע ומפורסם לרבים איכא גם באוה"ע אשר יאות להם שבח אדם אבל בלא ה' הידיעה איש אשר לא יכירו אותו ע"פ תבל לרם ונשא רק הוא אחד מהבינונים. ובכ"ז יאות לו תור מעלת אדם. זהו רק בבני ישראל נמצא שבהם אף הריקנים מלאים מצות. ע"כ אמר הש"י לישראל ואתם איו לי ממלכת כהנים כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ובישראל כל העם כולו מקצהו ועד קצהו החיוב עליו לשמור משמרת כהונה זאת ללמד ולהורות א"כ כל הגוי כולו קדוש הוא לאלקיו. וכ"ת האיך אפשר לאדם פחות המעלה והמדרגה להיות מורה לאחרים הלא אין דבריו נשמעים ואת מי יורה דעה. לזה אמר אחרי שכל איש שורר בביתו ומצוה לאשתו ובניו ואם יתמכם ויורם את הדרך ילכו בו ואת המעשה אשר יעשון כבר קיים בזה את החוב המוטל עליו להורות. וז"ש כה תאמר אל בית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל אלו הבנים ואז כולכם תהיו כהנים ומורים. וז"ש שאו את ראש כל בנ"י כל א' וא' יוכל לנשא ולהרים את ראשו אף שהוא דל ונבזה בכ"ז למשפחותם לבית אבותם בשאריו הקרובים אליו שם הוא ראש וראשון. והנה נושא הדגל הוא אחד מהחשובים שבין אנשי החיל והי' כאשר ירום ידו להגביה הנס כל העם ינהו אחריו באשר רוח הדגל ללכת שם יחנו ושם יסעו. וזה רמז הכתוב איש על דגלו כל איש ואיש יכול להרים את הדגל אף שהוא איש הבינים אעפ"כ ויהי לנס. ואם גם לרחוקים איננו ראוי להרים דגל למען ילמדו ממנו בכ"ז באותות לבית אבותם למשפחתו יוכל להיות לאות ולמופת ע"כ אף שהוא מנגד ורחוק מאהל מועד בכ"ז ע"י שידריך את בניו וב"ב לאהל מועד יחנו. וז"כ המדרש אחרי שהמלאכים הם שלימים וכולם נושאים דגל ה' כי כל א' וא' מלמד להועיל כמ"ש וכולם מקבלים עליהם עומ"ש זה מזה. כמו כן נתאוו

ישראל ג"כ שכל א' וא' יהי' לו דגל להרים ובשם אלקינו נדגול שכל א' ירים וינשא את הדגל בו כתוב שם אלקינו. ומילא ה' את משאלותם במ"ש חיש על דגלו כנ"ל:

הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה. י"ל עפמ"ש בעה"ט בפרשתנו שע"כ לא נאמר בזבולון בדגלים ומטה זבולון בוא"ו החיבור רק מטה זבלון בלא וא"ו להורות שאחרי שזבולון מחזיק את ישששכר חלק כחלק יאכל עמו בשוה עיי"ש וי"ל שיש לו עוד שכר יותר מישששכר בכפלים לתושי' א' מה שמחזיק את ישששכר ויש לו חלק בתורתו. ב' יש לו ג"כ שכר על מפעלו כשאר העם. וכמו כן י"ל בלוי שמשמש את הכהן צא לבד שיש לו חלק במצות הכהן על שהוא לו למסייע שיש בו ממש יש לו עור ג"כ חלקו במה שעושה כאשר העם. וז"ש הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן קודם לו במעלה ויחוס והטעם כי ושמרו את משמרתו שהלויים יש להם זכות ונחלה במה ששומרים את משמרתו משמרת כהונתו. ועוד שיש לו משמרת כל העדה שהם שומרים ועושים מה שכל העדה עושים:

וזאת עשו להם וחיו ולא ימותו בגשתם את קודש הקדשים. כי על ג' דברים העולם עומד תורה ועבודה וגמ"ח. והנה המובחר שבכולם הוא התורה עד שאמר ר"ל בסוף כתובות עמי הארץ אינן חיים לע"ל אלא שיש תקנה ע"י עבודה וגמ"ח כמ"ש שם הדבק בת"ח. והקב"ה הוא בג' קדושות וצריכים אנו להדמות אליו ג"כ בג' קדושות והוא ע"י התורה ועבודה וגמ"ח אבל מי שאינו עוסק בתורה רק בעבודה וגמ"ח לזה אין לו רק ב' קדושות. וידוע מחז"ל אין זאת אלא תורה. וז"ש וזאת עשו להם היינו עסק התורה לזה יש לו ג' קדושות ובודאי וחיו לעולמי עד. אבל ולא ימותו בגשתם את קדוש הקדשים אם גם רק שני קדושות עבודה וגמ"ח יהי' להם אז ג"כ לא ימותו לנצח:

לוח ארז על פרשת נשא

ופקדתם עליהם במשמרת את כל משאם זאת עבודת משפחת בני הגרשוני באהל מועד ומשמרתם ביד איתמר בן אהרן הכהן. י"ל עפמ"ש לפרש הפ' בפ' פקודי והמלאכה היתה דים לכל המלאכה לעשות אותה והותר. כי נאמר בר"פ ויקהל ששת ימים תעשה מלאכה ולא אמר תעשה מלאכה בבנין הקל כ"א בבנין נפעל. להורות שעבודת הקודש לא היתה כשאר מלאכות שצריך האדם לעמול ולהתייגע בהם כ"א ע"ד הארון נושא את נושאיו שאדרבה ע"י המלאכה הזו הוסיפו כח ואומץ ועשו חיל ואם מלאכה אחרת מייגעת אח העושה. מלאכת הקודש הזו היתה מוספת כח ואומץ וכל אשר יוסיפו לעבוד

כן הוסיפו בכח וגבורה. ולזה נאמר ויבואו כל החכמים וגו' איש איש ממלאכתו אשר המה עושים כלומר לא שהיו חכמים מתחלה בעת החלו המלאכה כ"א איש איש נעשו חכמים ע"י מלאכתם שהמה עושים ע"כ אמר תעשה (בצירי) שנעשית מאלי' בלי שום יגיעה וליאות. ע"כ מלאכת הקודש לא תקרא מלאכה בעצם אחרי שאין בה עבודה וטורח הגוף ולא היתה המלאכה אלא עפ"ד א"ד הגאון מהרש"ס זצ"ל הובא בשמו לעיל (פ' שמיני) בהספד בביאור המאמר בשעה שמעביר ידיו על עיניו מקבל עליו עומ"ש דהיינו שהצדיקים יכולים להשיג ולדרוש במופלא מהם בחקירות נשגבות ובכ"ז הם מעבירים ידיהם על עיניהם לבל יציצו ויפגעו לגלות נסתרות זהו לעול עליהם וכמשא כבד וזהו נקרא אצלם קבלת עול מ"ש עיי"ש. ה"נ מה שעשו הכל במשקל ובמדה שמסר להם מרע"ה עפ"י הש"י ולא הוסיפו לעשות יותר מן המדה אשר מיד ה' עליהם השכיל אף שידעו שכל כמה שיוסיפו לעשות יתוסף להם כח חכמה ורוח בינה ודעת ממלאכתם אשר המה עושים כנ"ז ובכ"ז מנעו מעשות יותר. זו היתה המלאכה העיקרית שהי' בהם כח לעצור א"ע ולא לעשות יותר כמאמר האשכנזי אין דער בעשרענקונג ערקאנט מאן דען מייסטער והנה אם לא הי' להם עוד כסף וזהב לעשות מלאכתם לא הי' חידוש מה שלא הוסיפו לעשות עוד אבל כיון שהי' להם די והותר עד שהוצרכו לצוות שלא יביאו עוד ובכ"ז לא הוסיפו על המלאכה זה הי' המלאכה. וז"ש והמלאכה היתה כלומר רק זה יקרא מלאכה ועבודה וטורח להם. לא מה שעשו כי באמת תיעשה מעצמה המלאכה כ"א המלאכה היתה. דים לכל המלאכה לעשות אותה מה שהי' להם די והסתפקו לעשות רק את המלאכה אשר צוה ה' ולא הוסיפו לעשות. אף שהי' והותר שנותר להם עוד כסף וזהב שהי' יכולים לעשות עוד בכ"ז לא עברו גבול אשר גדר להם הש"י עפ"י משה ואחרי כי כן הנה בנשיאת הארון וכלי המקדש לא היתה מלאכת עבודה כ"א אדרבה כל מי שזכה לישא כלי הקודש הוא הי' מנושא וגבוה למעלה. אלא שאז"ל משורר ששער במיתה ועיי' רמב"ן בפרשתנו. ע"כ זו היתה עבודה קשה ללויים שלא היו יכולים לישא ולנטל כל מה שברצונם לזכות בעבודת הקודש כ"א גבול וחוק ניתן להם שלא יעבורו. וכ"כ רמב"ן בפסוק עפ"י אהרן ובניו שהם היו ממונים ע"ז לצוות את הלויים מי יהי' משורר או שוער. והנה הכהנים היו רשאין לעבוד בכל עבודות יכלו לזכות בהם ורק בלויים הושם חק זה שמשורר אינו רשאי להיות שוער וזה הי' קשה יותר ללויים שאם הי' ממונה עליהם א' מהלויים שגם הוא אינו רשאי לבחור לו איזה עבודה שירצה בה לא הי' קשה להם כ"כ אבל דא עקא שהי' ממונה עליהם כהן אשר הוא בעבודתו רשאי לעבוד במה שלבו חפץ מד' עבודות והלויים שתחתיו אינם רשאים. וז"ש ופקדתם עליהם

במשמרת את כל משאם מה שהם רשאים ומצווים לישא כלי הקודש משמרת הושם להם שלא יעברו גבולם כלשון משמרת בלשון חכמים שהוא שימור לבל יעברו גבולם וע"ז אמר זאת שהושם להם משמרת והוצרכו לצמצם א"ע בעבודת הקודש זה הי' להם למלאכה ועבודה אם גם שהמשא בעצמו לא נחשב להם עבודה כנ"ל אבל המשמרת שלא היו רשאים לעבוד כרצונם זו נחשב להם עבודה. ומה.

שתכבד העבודה על האנשים הוא שלא א' מבני לוי הושם עליהם לשמרם שלא יעשו עבודה אחרת כ"א ומשמרתם ביד איתמר ב"א הכהן והוא רשאי לעשות עבודה כרצונו והם אינם רשאים:

והיא לא נתפשה. דרשינן מיני' הא אשת כהן אף נתפשה אסורה. והקשו תוס' ביבמות דף נ"ו האיך דרשינן מוהיא לא נתפשה לאסור אשת כהן באונס הא איצטרך הך קרא לתחלתה באונס וסופה ברצון דשריא ותירצו דעיקר קרא לאשת כהן והך דתחלתה באונס אסמכתא בעלמא. ונראה ליישב בשנקדים דבכתובות דף נ"א סובר אביה דשמואל דתחלתה באונס וסופה ברצון אסירה ורבא פליג התם ותניא כוותי' דרבא עיי"ש. ובתרגום המיוחס ליונתן סובר כאבוה דשמואל והוא באמת תמוה דהא תניא כוותי' דרבא. וגם בש"ס גופי' יש לדקדק למה אמר תניא כוותי' דרבא ולא אמר תיובתא דאבוה דשמואל כמו בשאר דוכתי. ונ"ל דהמ"ל בה' סוטה והח"מ וב"ש סי' י"א נסתפקו באשת כהן שנאנסה אי אסורה לבועל מי נימא כל שאסורה לבעל אסורה לבועל ג"כ או דלמא דונטמאה ב"פ לא נאמר אלא בזינתה ברצון אבל באונס אף שאסורה לבעלה כהן אפ"ה מותרת לבועל. ונראה דמאבוה דשמואל נפשט ספיקם דצריך לדקדק למה נקט אבוה דשמואל אשת ישראל שנאנסה הו"ל למינקט סתמא אשה שנאנסה חיישינן שמא סופה ברצון ויהי' נפ"מ דבאשת ישראל אשורה לו ובאשת כהן דבלא"ה אסורה לו אף באונס מ"ע נ"מ דאסורה לבועל דאי נימא דהוה כולה באונס מותרת לבועל כסברא הנ"ל דכל באונס אף גבי כהן מותרת לבועל משא"כ השתא דחיישינן אסופה ברצון אף לבועל אסורה אע"כ דאף באשת כהן שנאנסה כיון דעכ"פ אסורה לבעלה אמרינן בכל גווני כשם וכו' ונפשט ספק הנ"ל ע"ד פשוט. אלא דיש לדחות דבודאי הא לא קשה דליחשוב אבוה דשמואל אשת כהן ואשת ישראל דאטו כי רוכלא ליחשוב וליזיל. אלא דקו' היתה דלינקוט סתמא אשה שנאנסה ואנא ידענא דבין באשת ישראל לבעלה ובין באשת כהן לבועלה קאי לזה י"ל דאי הוא נקט סתמא הו"א דוקא אאשת כהן לבועלה קאי אבל לבעלה לא חיישינן והוא דבאמת כבר הקשה פ"י היכי חיישינן אסופה ברצון נוקמה בחזקת היתר וכ"כ תוס' יבמות ל' ובד"מ ורמ"א יו"ד סי' נ' דהיכי שנולד הספק בשעה

שהיתה בחזקת איסור אף דיש כאן חזקה שלאחר האיסור יהא בחזקת היתר זה לא מיקרי חזקת היתר ועיי' ש"ך שם. ולפ"ז י"ל דאי נקט סתמא הו"א דוקא אאשת כהן קאי בהא לגבי בועל חיישינן לסופה ברצון דאין לומר אוקמה בחזקת היתר ז"א דהא נולד הספק בשעה שהיתה תחת בעלה ובלא"ה היתה בחזקת איסור לכל העולם וכיון דליכא חזקת היתר ע"כ חיישינן. משא"כ לגבי בעלה שיש לה חזקת היתר הו"א דלא ניחוש לסופה ברצון קמ"ל אבוה דשמואל דאפי' באשת ישראל דאית לה חזקת היתר אפ"ה אסורה. והנה ביבמות ל"ה גבי שהחליפו נשותיהם קתני דאם היו אשת כהנים אסורות פריך הש"ס נשי ישראלים לא והאר"ע א"י שנאנסה אע"פ שמותרת לבעלה פסולה לכהונה. וא"כ ה"נ י"ל בהך ברייתא דקתני יש לך אחרת אע"פ שנתפסה אסורה ואיזו זו אשת כהן ולמ"ל למימר יש לך אחרת הול"ל באותה אשה גופה שהיא אשת ישראל אפ"ה פסולה לכהונה. ונ"ל דעפ"י הנ"ל מיושב כיון דרצה להשמיענו דבאשת כהן אפי' באונס גמור אסורה וא"כ אי הוה נקיט בכה"ג הו"א דלעולם אשת כהן שנאנסה מותרת והא דאשת ישראל שנאנסה אסורה לכהן ה"ט משום דחיישי' לסופה ברצון והא דלבעלה מותרת היינו משום דאוקמה בחזקת היתר לבעלה אבל לכהן אסורה דלגבי דידי' ליכא חזקת היתר שהרי נולד הספק בשעה שהיתה אסורה לכל העולם אבל לעולם דאונס גמור מותר ע"כ השמיענו דאשת כהן שנאנסה תחת בעלה אסורה ובהא ליכא למימר טעמא משום סופה ברצון דהא איכא חזקת היתר ואפ"ה אסורה וממילא מוכח דאף אונס גמור אסורה לכהן. ובזה מיושב קושיית תוס' יבמות הנ"ל דמוהיא לא נתפשה תרתי שמעינן מיני' דבודאי עיקר דרשא לאשת כהן והך דתחלתה באונס ממילא שמעת מיני' דהא צריך להבין כנ"ל למה נקט קרא והיא דמשמע דמיעוטא קאי אאשת כהן שנאנסה לינקוט קרא באשת ישראל גופי' שאסורה לכהן אע"כ כנ"ל דהו"א דהיינו טעמא דאסורה לכהן משום סופה ברצון ול"ש לאוקמי לגבי בועל בחזקת היתר כיון שנולד הספק בשעה שהיתה עדיין בחזקת איסור לכל העולם. וק' האיך ס"ד למימר הכי דאסורה לבועל משום דסופה ברצון א"כ אף לבעלה ישראל ליתסרא אע"כ דלגבי בעלה מותרת אף דסופה ברצון דאמרינן משום חזקת היתר יצרא אלבשה א"כ ממילא מוכח דסופה ברצון מותר ומיושב קו' תוס' דתרתי שמעינן מינה כיון דדרשינן מיעוטא והיא לאשת כהן וק"ל למה לא נקט אאשת ישראל גופה אע"כ כנ"ל. וכ"ז לרבא לטעמי' דס"ל ביבמות שם דאשת ישראל שנאנסה פסולה לכהונה כר"ע ועיי' בהה"מ פ"א מהא"ב שכתב להדיא דרבא סובר כן א"כ שפיר מוכרחים הנך ב' דינים משום דקשה כנ"ל למ"ל דנקט ויש לך אחרת הו"ל למינקט באשת ישראל גופה משא"כ למאן דפליג שם ביבמות וס"ל באונס ל"מ

זונה ואשת ישראל שנאנסה מותרת לכהן לא מוכח מהך והוא רק חד דינא דאשת כהן באונס אסורה כמ"ש תוס' יבמות הנ"ל דזהו עיקר הדרשא אבל תחלתה באונס וכו' לא מוכח כקושיית תוס' הנ"ל וא"ל דמוכח מדנקט אבל יש לך אחרת ולא נקט באשת ישראל גופה כנ"ל ז"א דהא להך מ"ד אשת ישראל שנאנסה באמת מותרת אף לכהן וא"כ לא מוכח. ולפ"ז א"ש, דהש"ס מייתי תניא כוותי' דרבא דלדידי' לטעמי' שפיר מוכח תרתי דינים כנ"ל. משא"כ לאבוה דשמואל לא מצי להקשות תיובתא דאיהו מצי סבר כדפסק באמת הראב"ד ז"ל בהלכות א"ב שם דאשת ישראל שנאנסה מותרת לכהונה א"כ קשה קושיית תוס' יבמות הנ"ל דלא מוכח אלא הך חד דינא דאשת כהן שנאנסה אבל לא שתחלתה באונס וכו' יהא מותר כנ"ל. וממילא דמיושב שיטת תרגום הנ"ל דהוא ג"כ יסבור כראב"ד הנ"ל ואין כאן ראיי' מברייתא כנ"ל. ועפי"ז יש ליישב מה שהקשה ב"ש סי' ז' על המחבר דנקיט מתחלה אשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה ואח"כ בסעיף שאח"ז פסק אשת ישראל שנאנסה אסורה לכהן ותמה הב"ש תרתי למ"ל לישמעינן סיפא ואנא ידענא רישא עיי"ש. ולהנ"ל הדבר נכון ודאי מסיפא הו"א דלעולם אונס גמור אף באשת כהן מותר בצווחה מתחלה ועד סוף והא דאשת ישראל שנאנסה אסורה לכהן היינו טעמא דחיישינן לסופה ברצון לגבי דידי' דליכא למימר גבי' חזקת היתר כיון שנולד הספק בשעה שהיתה תחת בעלה אבל אשת כהן שנאנסה תחת בעלה כהן דל"ש למיחש לסופה ברצון דאוקמה אחזקת היתר הו"א דמותר קמ"ל דלא. ולא ק' איפכא לינקוט אשת כהן שנאנסה אסורה ואנא ידענא דאשת ישראל שנאנסה אסורה לכהן ז"א דאשת כהן שנאנסה כ"ע מודו דאסורה ואשת ישראל שנאנסה פלוגתא דאמוראי הוא והראב"ד פוסק דמותרת לכהן ע"כ שפיר הוצרך להשמיענו. ועפ"י האמור יש ליתן טעם נכון לס' הירושלמי פ"ד דסוטה הובא במ"ל ה' סוטה ובב"ש סי' י"א שפ' דאשת ישראל שנאנסה אע"ג שמותרת לבעלה אפ"ה אסורה לבועל דהא איהו מזיד הי'. ותמהו בב"ש ובמ"ל הנ"ל דהוא נגד ש"ס מפורש כתובות ט' בסוגיא דפ"פ דמשני דבת שבע היתה מותרת לדוד משום דאונס הואי אלמא דבאונס מותרת אף לבועל באשת ישראל. ע"כ כ' דהתלמודים חולקים אהדדי. ולפעד"נ לקיים שניהם על דרך נכון והוא דנראה סברת הירושלמי דבאונס אסורה לבועל היא פשוטה דלכאורה הו"ל למיחש בכל אונס שמא סופה ברצון כדסובר אבוה דשמואל אלא דאמרינן יצרה אלבשה והוא משום דאית לה חזקת היתר לבעלה כסברת פ"י הנ"ל ע"כ מכח חזקת היתר אמרינן יצר אלבשה וכ"ז לגבי בעלה דאיכא חזקת היתר משא"כ לגבי בועל שפיר אסורה דלגבי בועל ל"ש חזקת היתר כיון שנולד הספק בשעה שהיתה בחזקת אשת איש ואסורה לכל העולם וא"כ אם

הבועל רוצה לישא אותה חיישינן באמת לסופה ברצון ול"א יצר אלבשה כיון דליתא חזקת היתר המסייע לזה כנ"ל ברור בסברת הירושלמי. והנה הגאון מהר"י בבני אהובה הלכות א"ב כתב דבת שבע קטנה היתה בעת שנבעלה לדוד והוא מש"ס דסנהדרין ס"ט ע"ב וכיון דקיי"ל פתו קטנה אונס הוא ואין לה רצון כלל ממילא דל"ש לחוש שמא סופה ברצון ושפיר משני הש"ס דמותרת היתה לדוד משום דאונס הוית וע"כ לא קאמר ירושלמי דבאונס אסורה לבועל אלא היכא דאיכא למיחש לסופה ברצון כנ"ל ברור ונכון בעזהשי"ת:

באופן אחר נ"ל בישוב תרגום ירושלמי וגם הא דלא קאמר הש"ס תיובתא דאבוה דשמואל מברייתא והוא דלכאורה קשה מאי פריך הש"ס אונס היכי משכחת לה הא קיי"ל פתוי קטנה אונס הוא ואין לה רצון כלל וא"כ דלמא איירי קרא דאונס מותר היינו בקטנה דל"ל סופה ברצון דהא רצונה אינה רצון. אבל באמת לק"מ דהא קרא קאמר והיא לא נתפשה אסורה ומיני' דייקינן הא נתפשה מותרת ואי בקטנה קיימינן הלא חף בלא נתפשה מותרת דהא פתוי קטנה אונס הוא. וכעין זה כתב מהרמ"ש בשמעתין בישוב קושייתו. אבל אי קשיא לשיטת הרמב"ם הידועה דלא ס"ל פתוי קטנה אונס הוא עיי' אהע"ז סי' קע"ח ובב"מ שם לפ"ז י"ל דהנה רבא ס"ל דאמרינן סוף ביאה אונס הוא דא"א לה למחות דיצר אלבשה ואבוה דשמואל ס"ל דיכולה למחות. והנה הסברא פשוטה די"ל דאבוה דשמואל נהי דס"ל דלא מיקרי אונס אסוף ביאה דיכולה למחות. הנ"מ בגדולה אבל בקטנה נהי דקיימינן בשיטת הרמב"ם דיש לה רצון מ"מ הא בודאי מודה דקטנה אינה יכול למחות אסוף ביאה דהא לשיטת החולקים על הרמב"ם קטנה אין לה רצון אף אתחלת ביאה ונהי דהר"מ סובר יש לה רצון היינו אתחלת ביאה אבל אסוף ביאה דס"ל לרבא אף בגדולה דאונסא הוא יודה עכ"פ אבוה דשמואל דאנוסה בקטנה דלא נפליגם בפלוגתא רחוקה דרבא יסבור אף בגדולה אנוסה היא אסוף ביאה ואבוה דשמואל יסבור דאף בקטנה רצון הוא ודאי זה לא ניתן להאמר. ולפ"ז קשה מאי מייתי רבא ראי' לנפשי' לשיטת הרמב"ם דלמא איירי קרא דתחלתה באונס וכו' מותר בקטנה דמודה אבוה דשמואל דאמרינן יצר אלבשה וצ"ע לכאורה. אבל אחר העיון לק"מ דרבא ס"ל בהדיא ביבמות פתוי קטנה אונס הוא ועיי' בית מאיר שהכריח כן דרבא לטעמי'. ולפ"ז מייתי שפיר תניא כוותי' דרבא דלטעמי' דס"ל פתוי קטנה אונס הוא א"כ ליכא למימר דקרא איירי בקטנה דהיא אף בלא נתפשה מותרת ושפיר מוכח דסופה ברצון מותר משא"כ לאבוה דשמואל אין כאן קושיא דאיהו יסבור כשיטת הרמב"ם ואוקי קרא בקטנה ובה מודה דאמרינן יצר אלבשה. ומיושב ממילא שיטת התרגום דאיהו ג"כ יסבור

כשיטת הרמב"ם ואין כאן קושיא מברייתא. ואדרבה מכאן סייעתא לשיטת הרמב"ם דטרח הה"מ למצוא ראיי' לדבריו דלא קיי"ל פתוי קטנה אונס הוא ולהנ"ל מוכח כן מאבוה דשמואל ומשיטת התרגום כנ"ל נכון:

כה תברכו את בני ישראל. במדרש רבה. פנים כנגד פנים או אינו אלא עורף מול פנים תלמוד לומר אמור להם פנים כנגד בנים כאדם שאומר לחבירו. הכוונה עפ"י מה שאמרתי לפרש הפ' בפרשת בהעלותך ויאמר שמעו נא דברי אם יהי' נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא כי אהרן ומרים התרעמו על משה על אודות האשה הכושית אשר לקח ותרגומו איתתא שפירתא. והי' התרעמותם שלא יצדק לעבד ה' להיות לו חמדות אנושיות רק לענות נפשו מכל וכל ולא יתכן לו לחיות חיי חברה וריעות כ"א יפרוש ויבדל מכל העולם להתבודד בעיוני אלקות וממנו יראו וילמדו לירא את ה' ולהשליך אחרי גום חמדת עולם עובר. וכמו שמפרשים אלדד ומידד מתנבאים במחנה שהתרעם עליהם על שהיו במחנה בתוך בני ישראל ולא נבדלו מתוכם להתבודד. אבל באמת אדרבה הת"ח צריך להיות מעורב בין הבריות למען ילמדו ממנו כי גם הוא אנוש אנוש כמוהם ובכ"ז יקדש עצמו במותר לו וחי חיי מוסר ומדיני. ועוד בה מעלה כי המתבודד אינו רואה נפלאות ה' רק עפ"י עיונו והמעורב עם הבריות יום ליום יביע לו אומר ויגיד לו חדשות מנפלאות ה' בהסתכל התעסקות האדם ונסים גלויים ונסתרים הנעשים לו בכל שעה. כמו שאז"ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. כלומר באופן שממציא האדם לעצמו פרנסתו נעשים לו נסים ונפלאות כמו על ים בים סוף. וזהו שאמר הש"י אם יהי' נביאכם ה'. פי' נביא ה' כמ"ש הראב"ע ז"ל. ולא יהי' לו שום צורך רק לשמימיי ולא יתערב כלל עם הבריות. אז לא יראה אותי רק אם אבוא אליו בחזיון לילה בחלום או במראה. לא כן עבדי משה המתערב בכל ביתי כי העולם כולו הוא ביתו של הקדוש ב"ה וע"י כל ביתי הוא נאמן לה' ולתורתו. וז"ש ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן. אם הכהן הראש ילבש בגדי התבודדות ביותר אז האנשים אשר עוד אש הגופני והתאוה בוער בקרבם לא ילמדו ממעשהו רק אותן האנשים אשר ג"כ כבר כבה אש הטבעי מקרבם והיו לרוח אותם ירים וינשא. וזהו ולבש הכהן מדו בד אם רק בדד ישב מחוץ למחנה ולא יתערב עם העם אז והרים את הדשן רק אותן שכבר נכבה אש תאוותם ונדמו כדשן ואפר את אלו יוכל להרים ולא את הבוערים בעם אשר אש זרה עדן בקרבם. וז"כ מדרשנו כה תברכו פנים כנגד פנים שהכהן העומד בראש לבנ"י ללמדם ולהוכיחם וזאת הברכה אשר מברכם בהשפיעו להם מטובו מאוצר חכמה ויראה. ברכה זו לא תחול אלא אם עומד פנים נגד

פנים ומדבר עמהם במענה רך. או אינו אלא שיפנה מהם עורף ויתבודד וזה ילמדו ממנו ת"ל אמור להם כאדם שאומר לחבירו ורק בזה. יאות להם אם תהי' עמהם בחברה וריעות תאמר להם דברים רכים רק אז תעשה צדקתך רושם וילמדו מעש"ט ממך:

כה תברכו את בנ"י. במדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים מאברהם שנאמר לו כה יהי' זרעך. י"ל עפמ"ש כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם לכם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו. כי אם אנו חוקרים על מקיר מקום הטמא שממנו יצאו המים המרים בעו"ה לישראל המה מי מריבה אשר רבו בנ"י על ה' לנתק מוסרות התורה והיראה הוא כי בתחלה דמו בנ"י במחשבתם שעי"ז יהיו נאהבים ונעימים בחייהם לאוה"ע אשר הם שוכנים בקרבם ע"י שיתדמו להם לעשות כמעשיהם כל תכסיסיהם מנהגיהם ותהלוכותיהם ולא היתה ראשית מחשבתם להפר חק כ"א תעו בדמיונם שעי"ז יוקל מעליהם כובד עול הגלות אבל הכתוב צווח ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם שאף שבתחלה לא היתה מזמתם להרע אבל הסוף הי' שלא לבד למדו ממעשיהם בענין המדיני כ"א גם מדתיהם מפתם אכלו מיינם שתו יעלו עד שלבסוף עוברים גם להכעיס ר"ל וזהו שהודיעה תוה"ק כי תוליד בנים וב"ב והשחתם ואופן השחתה יהי' עד"ז שמתחלה רק ועשיתם לכם פסל תמונת כל. לא תהי' עצתכם לרע כי אם רק להתדמות אליהם בכל האפשרי ומה ראיתם שעשו הגוים תמהרו לעשות כמוהם פסל תמונת כל אשר תראו אצלם אבל לבסוף ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך לא לבד להתדמות להם כ"א גם להכעיסו ושמעתי בדרך הלציי הטעם שמברכים בברכת התורה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. והנה הישראל המחזיק בתוה"ק לו נאה ולו יאה הברכה הנ"ל אבל גם העוזב דת אשר יקראוהו לעלות לתורה לפרקים גם הוא יברך כזו ואתמהה וכי לשמחה מה זו עושה על מה יגיל גבר כזה אשר פרק על תורה מעל צוארו על אשר בחר בנו מכל העמים. אבל הוא הדבר אחרי שהוא רגיל לעשות כחקות הגוים אשר סביבותיו ואם האומות היו מקבלים את התורה והיו מחזיקים בה אז אוי למומר ישראל אוי לנפשו כי אחרי שהוא רצונו לדמות לאוה"ע וא"כ אם הם ישמרו את השבת ולא יאכלו מאכלות אסורות אז גם הוא הי' מוכרח לעשות כמעשיהם לשמור שבת ומועד ולהשמר מכל האיסורים ואין לו צער גדול יותר מזה ע"כ הוא מברך בשמחה עצומה אשר נתן לנו תורת אמת ולא להם ואחר שהתורה לנו למנה ולא להם ע"כ יכול לעשות כחפצו. והנה באמת הדבר קשה מאוד לנו כי בענייני המדיני צריכים אנו להתארח בחברתם וללמוד ממעשיהם בכל חכמה ותבונה ומלאכת מחשבת ובענייני הדת צריכים אנו להרחיק מהם ומהמונם. וע"ז נאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי

קדוש כי הכהן הוא מעורב עם אחיו הלויים והישראלים אבל לכל דבר שבקדושה לעבוד עבודה או לאכול בתרומה בזה צריך לומר לזר זרה הלאה כמו כן כל עדת ישראל נמשלו בזה לכהנים שבכל ענייני מדיני וחברה יחיו כשבת אחים יחד עם האומות אבל לדבר שבקדושה צריך להרחיק מהם. ולקמן בפ' דברים אבאר אי"ה שברכת הככבים הוא שישראל יהיו נפרדים ולא יתערבו עם משפחות הגוים. וז"ש מנין זכו ישראל לברכת כהנים שיהיו כהנים ומרוחקים מהם בענין כל דבר שבקדושה אף שמקורבים אצלם בזרוע חיל ענייני המדינה. לז"א מאברהם שנאמר לו ספור הכוכבים כה יהי' זרעך שיהיו ככוכבים עם נפרד מהם: עוד י"ל על מדרש הנ"ל כי נאמר הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו ואמת ה' לעולם הלליה. והוא קשה ההבנה לכאורה מה להם לאומות להלל על שעלינו גבר חסדו ואמרתי כי באמת כל הדעות הנכבדות כמו חירות האדם ואהבת אדם אשר כעת יחנוצצו בלבות האומות בדורנו ויתגאו בזה כי עולם חדש ראינו מה שלא הי' לעולמים בימים קדמונים. באמת כולם מתוה"ק חוצבו וגם בעת אשר החשך כסה חרץ וערפל לאומים כבוד ה' עלינו זרח כי אנו שלומי אמוני ישראל כבר הכרנו מתוך תוה"ק כל המדות והמעלות האלו ובאמת בכל יום ויום מתרבה הדעת האמיתי וכל העמים יכירו וידעו לאט לאט מה שאנחנו ידענו כבר משנים קדמוניות מעת נגה עלינו אור תורה ובאמת זה תכליתינו המבוקש שביום ההוא ילכו גוים לאור תורה וכולם ידעו את ה' למקטנם ועד גדלם. ורק אנחנו נהי' כמו כהנים שנאמר בהם וקדשתו לברך ראשון בתורה.

כמו כן זו הגדולה שמורה לנו לנצח שאף אם גם כל האומות באחרית הימים יברכו על התורה ויודו על אמיתתה בכ"ז אנו הכהנים אשר ברכנו על התורה והכרנו בטובה בראשונה. וע"ז נאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ אף שכל הארץ יכרעו וישתחוו לפני בכ"ז תהיו לי סגולה ובטעם ואתם תהיו ממלכת כהנים כמו שהכהן מברך בתורה ראשון כן אתם הייתם הראשונים אשר הכירו וידעו חין ערך התורה ובירכו והודו על קבלתה ואוה"ע הם רק כהדין גרמיזא הבא באחרונה. וגם אנו שמרנו את התורה זה אלפים מהשנים לבלתי יתוסף ולא יוגרע בה מאומה והי' כאשר גם האומות יודו על אמיתת התורה וישאבו מבארה אז יודו לה' על כי גבר עלינו חסדו ולא נתננו לכליון ח"ו ועי"ז גם התורה נשארה בידינו באין מחסור וגרעון וגם הם יוכלו לשאוב מי התורה בששון ממעיני הישועה אשר שמרנום במסירת נפשנו שלא יפול דבר מכל דברי' הטובים ארצה. וז"ש הללו את ה' כל גוים וגו' כי גבר עלינו חסדו ועי"ז ואמת ה' היא התוה"ק שהיא האמיתיית מדברי ה' לעולם היא שמורה לנצח. ובאמת רק האומה הישראלית

אשר נאמר עליה סלח נא לעון העם הזה כי עם קשה עורף הוא כלומר אך הם אשר יחזיקו באמונתם ולא ירפו ממנה אף. אם עלי' הורגנו כל היום בכ"ז יחזיקו בה ורק הם ראויים לשמור את התורה לדורות הבאים אחרי שתכונתם שכל הרוחות שבעולם אין מזיזות אותם ממקומם ואדרבה שבכל עת צר להם עוד יותר יחזיקו בתורה. ובשביל זה נמשלו לככבים כמו הככבים מזהירים יותר בחשכת הליל מאשר בעת זריחת תשמש כמו כן ישראל בעת תחשך עליהם ליל הגלות יזהירו ויצהירו ביותר. וז"כ המדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים כנ"ל. שהם כהני העולם לברך בתורה ראשון ומדוע בחר בישראל מכל העמים ונתן להם התורה להנחילה לכל באי עולם. והשיב מאברהם שא"ל ספור הככבים כה יהי' זרעך שבליל הגלות עוד יזהירו ביתר שאת ע"כ להם ניתנה:

כה תברכו את בנ"י אמור להם. ת"א כדין תברכון ית בנ"י כד תמרון להון. אמרתי ליישב בזה ד' הרמ"א בד"מ סי' קכ"ח שהקשה ע"ד תוספות בשבת דף קי"ח שכתבו לא ידע ר"י מאי איסור יש בזר העולה לדוכן והרי בש"ס דכתובות דף כ"ח מפורש להדיא דזר הנושא כפיו עובר בעשה. ותירץ הד"מ דהתם מיירי במברך בפ"ע אז עובר ור"י איירי עם כהנים אחרים אז ליכא עשה. ותמה המג"א סי' קכ"ח מנ"ל לר"י הך חילוקא בין בפ"ע לבין עם כהנים אחרים. ונ"ל דמעצמו מוכרח דהטור הביא בשם רבינו פרץ דכהן א' כיון דאין קוראים אותו אינו עובר בעשה אם אינו עולה וממילא אינו מקיים עשה בעלותו והטור חולק עליו וס"ל דאף כהן א' עובר עיי"ש וב"י ובט"ז ובפר"ח וביתר ביאור בהגהות מהרל"ח סוברים דדוקא בכהנים רבים אז בעינן שיקראהו אבל בכהן א' אף בלא קראהו עובר אם לא נשא כפיו ומקיים עשה אם נושא דדוקא בכהנים רבים נאמר כד תמרון להון אבל לא באחד. ונ"ל ראי' לשיטתם דהנה בודאי הא דזר עובר בעשה דכה תברכו ולא ישראל היינו דוקא אם מברך באופן שהכהן מחוייב אז שייך לומר בני אהרן ולא ישראל אבל אם ישראל מברך באופן שהכהן כה"ג לא הי' מחוייב פשיטא דאינו עובר. וכ"כ אדמ"ו הגאון ז"ל בתשובת כ"ס לענין אם עולה לדוכן בלי נשיאת כפים או בלא כוונה עיי"ש. לפ"ז קשה לכאורה איך אפשר לומר הנושא כפיו עובר הא קיי"ל כד תמרון להון דבלא קראוהו לכהן אינו עובר ואינו מקיים מ"ע דדוקא כד יימרין להון אז מקיימים כה תברכו וכיון דלזר אינם קוראים לעלות כמובן וכיון דכהן כה"ג אינו מקיים מ"ע ל"ש בי' לאו הבא מכלל עשה כיון דהכהן גופי' אינו מקיים עשה כה"ג וא"כ היכי משכחת לה להאי דינא דזר עובר והוא פליאה לכאורה. ע"כ לבי אומר לי שמזה ראי' ברורה לדעת הטור הנ"ל כפי הבנת מהרל"ח דכהן אחד אף שלא קראוהו עובר וא"כ משכחת לה שפיר דזר עובר היינו בשהוא יחידי דבכה"ג כהן יחידי מקיים מ"ע אף

בשלא קראוהו וא"כ שפיר זר יחידי אם עולה עובר. והן הן דברי ד"מ דכ"ז בשהוא יחיד דאז כהן עובר אף בלא קראוהו א"כ זר העולה עובר משא"כ כשהוא עולה עם כהנים אחרים דאז בכה"ג בכולם כהנים אינם עוברים אם לא יקראום א"כ אף זר אינו עובר כנ"ל ומיושבת קושיי' מג"א מנ"ל לרמ"א חילוק זה ולהנ"ל החילוק הזה מוכרח ואמת. ובאמת לשיטת הר"פ ור"ת בתוס' מנחות מ"ד דסברי כהן יחידי אינו עובר צ"ל דסברי כשיטת רבינו מנוח דהא דאם לא קראוהו לכהן אינו עובר היינו דוקא ג' עשה אינו עובר אבל עשה א' עכ"פ עובר אף אם לא קראוהו ומיושב ג"כ קושיית הנ"ל. ובזה נ"ל ליישב מה שהקשה אדמ"ו בתשובה סי' י"ג וי"ד ע"ד תוס' שבת הנ"ל דלא ידע ר"י מה איסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה דהלא שיטת תוס' ר"ה ובכמה דוכתי דנשים מברכות אמ"ע שהזמן גרמא אע"ג דפטורו' יכולות לברך וצוונו כיון שהאנשים נצטוו וגם הם מקבלים שכר א"כ ה"נ נימא בזר כיון דר"י לא ידע איסור בזה א"כ הוה כמו נשים במ"ע שהז"ג דפטורות ואפ"ה לא הוה ברכה לבטלה עיי"ש. ועפ"י האמור א"ש כיון דלפי פי' הד"מ איירי התוס' בשבת שם שהזר הוא עם כהנים אחרים ופירשתי דבכה"ג גם כהנים אינם מקיימים המצוה בשלא קראוהו א"כ שפיר כ' תוס' דהוי ברכה לבטלה כיון דגם כהן בכה"ג אם לא קראוהו אינו מקיים מ"ע לא דמי לנשים דמברכות אמ"ע שהז"ג דהתם הן עושות המצוה בגוונא דאנשים מחוייבים אבל הזר העולה עם הכהנים בלי שיקראוהו בכה"ג אם הי' כהן לא הי' מקיים מ"ע שפיר הוי ברכתו ברכה לבטלה כנ"ל נכון. והנה המג"א סי' קכ"ח סק"א כתב לתרץ דהך דינא דר"י תליא בההוא דנשים סומכות רשות ובשעה"מ פי"ט מ' שבת הקשה לתירוץ מג"א מאי מוכיח רבא בכתובות מר' יוסי דאמר גדולה חזקה דאין מעלין מנשיאת כפים ליוחסין הלא לר"י דס"ל נשים סומכות רשות בודאי אין מעלין ובעיית הש"ס לא היתה אלא לר"י דס"ל נשים אינו סומכות. ולדעתי לק"מ עפמ"ש מהרי"ט סי' קמ"ט וגם בפי' כתובות קצת מזה דבמקדש דמברך בשם המפורש כדאיתא במשנה דסוטה בודאי עובר בעשה דאת ה' אלקיך תירא דדרשו מזה אזהרה לנוקב ופורש את השם עיי"ש. ולפ"ז א"ש דמג"א לא קאמר אלא לדידן בגבולין דליכא שם המפורש בזה שפיר קאמר דלמ"ד נשים סומכות רשות אין כאן איסור אבל מקדש בשם המפורש דאיכא עשה הנ"ל בודאי המג"א מודה דגם למ"ד נשים סומכות רשות אפ"ה איכא איסורא ומוכיח רבא שפיר מר"י דהא התם בעזרא הניחם לפרוש כפיו בבי' המקד' בבית שני בשם המפורש ואז איכא לכ"ע איסור עשה ושפיר מוכיח דאין מעלין מנ"כ ליוחסין כנ"ל נכון. אלא דלפ"ז צ"ע מאי פריך ש"ס התם מאי גדולה חזקה הו"ל למימר בפשיטות דבזה גדולה דאילו מעיקרא נשאו כפים

בלי שם המפורש ועתה בשם המפורש דאיכא איסורא דאורייתא ולמ"ל למימר מעיקרא תרומה דרבנן ועתה תרומה דאורייתא וצ"ע. והנה בתשובת מבי"ט הובא במג"א ס"ק י"ז ובהפלאה כתובות בשמעתין ובשערי תשובה או"ח סי' ו' וביתר ביאור בתב"ש סי' י"ט שהקשה מ"ט בברכת כהנים כל כהן מברך לעצמו הלא קיי"ל עשרה שעושין מצוה ח' אחד מברך לכולן ותירץ מפני טירוף דעת. ולדעתי הי' מזה ראיי' ברורה למה שחידש והעלה בצל"ח ברכות כ' דכהנים ולויים אינם בכל ערבות עיי"ש מילתא בטעמא דרק אותם שחטאו בעגל הוכנסו בערבות מואב בתורת ערבות כמ"ש רש"י שם משא"כ כהנים שלא חטאו אינם בכלל עיי"ש לפ"ז לא הי' מקום לקושיית מבי"ט כיון דהא דאחד מוציא את חבירו הוא משום ערבות וכיון דכהנים לא נתערבו לא יכול א' להוציא חבירו ועדיין צ"ע:

יברכך ה' וישמרך וגו'. כי כתיב אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה לדעת בארץ דרכך. הכוונה אם הש"י ברחמיו מברך אותנו בשפעת ברכותיו אין זה במשפט ובדין כ"א בתורת חסד וחנינה. כי גם אם אנו הולכים בדרכי ה' ובתורתו באמת אלמלי הקב"ה עוזרו לא יכול לו לכבוש את יצרו הרע ורק מה' מצעדי גבר כוננו הוא יאיר לנו את דרכנו המלא מכשולים הוא יסול לנו מסלת הקודש עדי נבוא אל מחוז חפצנו. וז"ש אלקים יחננו ויברכנו אם יברכנו הוא רק בחנינה וחסד לא מצד הדין וביאר הסיבה לזה כי הוא ית' יאר פניו אתנו סלה לדעת בארץ האפלה והגשושה הלזו דרכך דרך ה' נלך בה. וז"ש יברכך ה' וישמרך יאר ה' פניו אליך ויחנך וארז"ל וישמרך מן המזיקין. כי ברבות הטובה רבה התאוה הכסף יכספנו לכזב והזהב יהדפנו להב הב ע"ד וישמן ישורון ויבעט ע"כ מברך הכהן אותנו. אם יברך ה' אותך מאוצרו הטוב בנכסים ועושר וכבוד ישמרך גם מן המזיקין הבאים בגלל העושר כנזכר ואם היתה הברכה רק בזכותינו אז לא הי' מהצורך לתפלה זו כי האיש הנבוב אשר כבר הגיע למדרגה זו שהשי"ת ישלם לו בזכותו שכר בעוה"ז ג"כ נכון רגלו בל ימעדו קרסוליו ברשת התאוות. אבל באמת אינו כן כי לא מצדקתך ויושר לבבך לבד אתה בא לידי מדה טובה כזו רק יאר ה' פניו אליך ויחנך בתורת חסד וחנינה ע"כ אתה צריך שמירה גדולה מן המזיקין הם התאוות הבאות לרגלי העושר:

יאר ה' פניו אליך ויחנך. י"ל עפמ"ש הר"מ ז"ל בפ' וראית את אחורי ופני לא יראו שלא נוכל להכיר את הש"י רק ע"י פעולותיו אבל בעצמותו אין לנו השגה לדעת אותו וזהו ופני לא יראו שא"א להשיגו בראיית פנים רק וראית את אחורי מן המאוחר אל הקודם נוכל להשיג. אך יש בנ"א שחננם ה' עד שמרגישים בעצמם מהות ה' כמ"ש חלקי ה'

אמרה נפשי כלומר נפשי מרגשת שחלקי ה' וזהו רק מתנת חנם. וז"ש יאר ה' פניו אליך שתוכל להכיר את ה' פנים בפנים זהו רק ויחונק מהש"י. וזה י"ל מה שאנו אומרים היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים אם כעבדים כי הבן אינו יודע בראיות שאביו הוא אביו באמת כי בעת הורה גבר לא הי' עדן בעולם רק יודע ע"י הרגש נפשו כי נפש הבן ונפש האב א' אבל העבד יודע ע"י ראי' שאדוניו קנאו. כמו כן יש עובדי ה' שנפשם מרגשת שה' צורם וז"ש אם כבנים.

וגם יש שאינו מרגיש רק צריך לראיי' וזו בחינת עבדים.

ואם אנו בבחינת בנים אנו ראויים שירחמנו כרחם אב על בנים אבל אם כעבדים אז עינינו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו. וז"ש במדרש בשעה שהקב"ה יושב לדין בדין הוא עולה וכשישראל נוטלין שופרותיהן ותוקעין עולה מכסא דין ויושב על כסא רחמים כי אעע"ה ידע שהש"י צוהו להקריב את בנו יחידו כי דיבר עמו פא"פ אבל יצחק לא ידע זאת בראיי' רק הרגש בנפשו שהוא בן לה' אלקיו ע"כ בתקוע שופר שהוא לזכר עקידת יצחק וגם אנו אז בבחינת בנים אז הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים כנ"ל. ובזה י"ל הפ' אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון יודעי תרועה שמרגישים ויודעים בעצמם שתריעת וחברת ממ"ה ב"ה בם כמ"ש תרועת מלך בו ובקרבו ועי"כ ה' באור פניך יהלכון שאינם צריכים להביא ראיי' מן המאוחר אל המוקדם כ"א פא"פ ה' עליהם יראה:

ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. י"ל עפמ"ש במאמר הש"י למרע"ה הנה מקום אתי ונצבת על הצור כי צדיק מושל ביראת אלקים הקב"ה גוזר גזרה וצדיק מבטלה ומי מושל בו צדיק וז"ש הש"י למרע"ה הנה מקום אתי יש מדרגה ומקום תוכל לעלות עלי' עד שתתיצב למעלה וגבוה כביכול מן הצור הוא הבורא ית"ש. וז"ש וארא על הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה שלפעמים האדם הצדיק יושב על כסא כבודו ית' והוא כביכול עליו מלמעלה גבוה מעל גבוה רם ונשא. וזהו ג"כ מה שנאמר (איוב) ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' כפמ"ש בזוה"ק ובפירש"י שם ויהי היום זה ר"ה. ואחרי שתשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה וכל בני אדם כבני אלקים נחשבו ע"כ יתיצבו על ה' למעלה וגבוה ממנו. ובזה י"ל המדרש פ' וירא אברהם בקש לעמוד א"ל הקב"ה שב ואתה סימן לבניך מה אתה יושב ושכינה עומדת כך בניך יושבים ושכינה עומדת כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות והן קורין ק"ש ויושבין לכבודי ואני על גבן שנאמר אלקים נצב בעדת אל ר"ח בש"ר יצחק עומד אין כתוב כאן אלא נצב כמ"ד ונצבת על הצור הכוונה עפמ"ש מי מושל בי צדיק וכנזכר ובפרט ע"י תפלה

ודאי מבטלים גזרתו של הקב"ה ומעבירין את רוע הגזרה. והנה מי שיושב ואחר עומד על גביו כעבדא קמי מרי' זהו לסימן שהיושב יש לו ממשלה על העומד. וז"ש המדרש מה אתה יושב ואני עומד לסימן שאתה מושל בי כביכול כך בניך בעת תפלתם יפעלו לבטל גזירותי ושפיר מייתי ר' יצחק ראי' מהפסוק ונצבת על הצור כביכול למעלה מצורך אשר. יצרך. ואפשר שזהו ג"כ כוונת המדרש בר"פ וירא. וירא ה' הה"ד ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך תרבני מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהי' יושב והשכינה עומדת כי כבר כ' ישועה נקראת אם הנושע לא יעשה מאומה רק המושיע לבדו יעשה חיל. והנה מתחלה הי' אברהם במדרגה נמוכה שלא עשה מעצמו מאומה להשלמת עצמו רק הקב"ה בחר בו והוציאו מאפלה לאורה. ואח"כ הוסיף חיל עד שגם הוא פעל ועשה ורק ה' הי' בעזרו ותומך נפשו ולבסוף מאוד נעלה עד שהגיע למדרגת מושל ביראת אלקים. וז"ש מתחלה ותתן לי מגן ישעך זה אברהם שהי' צדיק ונושע בה' אבל לא עשה מאומה ורק בגדר ישועה הי'. ושוב הוסיף חיל לעלות למדרגת וימינך תסעדני שהוא פתח בתחלה וה' עזר לו וגמר בעדו לטובה. ולבסוף עלה למעלה ראש עד שענותך תרבנו שהוא ישב והשכינה עומדת לרמז כנ"ל שהוא מושל ונצב על הצור. וזה י"ל בפ' בשלח מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלקים בידי הרמז כאן שאנכי נצב על ראש המעלה באשר בכחי להטות את רצין האלקים בביכול לכל אשר אחפוץ וזהו ומטה האלקים שאוכל להטות רצון האלקים כרצוני. והנה אם האדם הוא ברום המעלה כ"כ עד שעומד כביכול למעלה מיוצרו ית' א"כ כשהש"י רוצה לראותו אזי צריך שלא להביט מלמעלה למטה משמים ממעל על הארץ מתחת כ"א אדרבה הש"י כביכול צריך לנשא פניו אליו כי הוא גבוה מעליו. ועיי' באמ"ח פ' זו מ"ש על המדרש לא זז מחבבן עד שקראן אמי. וזו היא המעולה שבברכות. והנה בעקדה פ' זו פי' שע"כ נקרא ה' שלום שהוא המהוה ומקיים את כל העולם כולו על מעמדו ושלימותו וזהו פי' של שלום. ואחרי שהאדם הצדיק המושל כביכול בה' הוא המקיים את העולם עפ"י רצונו ע"כ הוא נקרא שלום. וזהו ישא ה' פניו אליך אם תהי' במדרגה זו שהש"י כביכול צריך לנשא ולהרים פניו אליך שכביכול אתה גבוה ממנו אז וישם לך שלום שבידך יהי' שבט מושלים לקיים את העולם על מעמדו:

ולבני קהת לא נתן וגו'. במס' סוטה. מפני מה נענש דוד מפני שקרא לד"ת זמירות שנאמר זמירות היו לי חוקיך ח"ל הקב"ה פתה קורא ד"ת זמירו' הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של ב"ר יודעין בו שנאמר ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו ואיהו אתיי' בעגלה. ויש להבין מה זו מדה כנגד מדה. ונראה כי התוה"ק שלימה

ותמימה היא בעצמה דכולא בה וא"צ לשום סיוע מחכמות אחרת לייפותה ולנאותה כי בעצמה נחמדה מזהב ומפז ולזה בא הרמז שבכל כלי המשכן הוצרכו לעגלה רק ארון הברית נשאו על כתף לומר כי הנושא ע"י עגלה אף שהאדם הוא המנהיג ונושא בעצם מ"מ הוא ע"י אמצעי בין הנושא והנישא. לא כן הנושא בכתף שהדבר הנישא הוא בלי אמצעי על הנושא והנה התורה לא תמשוך את לב השומעים ע"י אמצעיים אחרים כמו כלי הדיבור ואמירה נעימה וכמ"ש בדרשות הר"ן טעם על שהי' משה רבע"ה כבד פה עיי"ש. רק כמ"ש אני אהי' עם פיך שהתורה היא יעלת חן מעצמותה ע"כ לא הי' להם עגלות לשאת הארון להורות נתן בלבם כי תוה"ק איננה צריכה לשום אמצעי לשאת אותה. והנה השיר אף שבעצמו הוא ערב ונעים מלותיו נארגו בחוטי המליצה בכ"ז כל ערכו רק אז יסולה אם המשורר יזמר לאזנינו השיר בקול נעים ובניגון ערב אז יעורר אותנו ונכיר חין ערך השיר לא כן אם המשורר בקול עגור יהמה בלא משטר וסדרי הנגינה אף אם דברי השיר בעצמם מבריקים בזהרם בכ"ז לא יהיו ערבים לאזנינו אחרי שהמזמר לא ידע להנעימו ולהטעימו כראוי. ראינו מזה כי בשיר וזמר עיקר נעימותו לא נבחין כ"א ע"י כלי מבטא המשורר הוא המטעימו לנו ורק בו תלוי חין ערכו. והנה דוד הע"ה חשב שגם בד"ת כן שגם בתורה צריך לאיש בעל שפתי רצון ובקסם שפתיו יתן תן טוב בדברי תורה ובלעדו לא יערב לחכנו ע"כ אמר זמירות היו לי חוקיך כמו שהשירים צריכים לאיש משורר נחמד אף נעים כמו כן דברי תורה צריכים להטעימם לשיהיו ערבים לאזן שומעת ומפני זה נכשל שנתן עגלות לנושאי הארון לפי הסברא שגם התורה צריכה לאמצעיים אחרים ובאמת אינו כן כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו והתורה אינה צריכה לכלי מלאכה אחרת:

במדרש רבה (פ' צו פ"ח) אמר הקב"ה חביב עלי קרבן הנשיאים כשירת הים נאמר כאן זה אלי ואנוהו וכאן זה קרבן נחשון. י"ל עפמ"ש במשנה דמנחות נאמר בקרבן בהמה ריח ניחוח ובעוף ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה, ואחר הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. כי רוב הנאות שישנם לאדם הנאתם וביעורם שוה בעת שנהנה מן הדבר אז הדבר הוא כלה ואבד מן העולם. אבל הנאת הריח הדבר המריח נשאר בתקפו לא יחסר ממנו כ"ש רק הריח יוצא ממנו ליהנות בו. כמו כן הקרבנות אמר המשורר ע"ה האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה רק הכוונה שיתכוין המקריב ליקרב לאבינו שבשמים זהו עיקר הקרבן ע"כ נאמר בו ריח ניחוח כמו שבהנאת הריח אין ההנאה מגוף הדבר המורח רק ממה שיוצא ממנו כמו כן הקרבנות רק המחשבות הזכות אשר הריחם ביראת ה' הנה ניחוח לה'. ואחרי שהכל הולך אחר הכוונה ע"כ אין חילוק בין רב למעט אם

מכוין לבו לשמים. והנה העני כשמקריב קרבנו הדל והרזה ודאי אינו מקריבו להתפאר ולהתייהר במה נחשב הוא אבל כשעשיר מקריב אבירי בשן ועגלי מרבק בהם יוכל להתפאר ולהתגאות לעיני הרואים. סד"א שלא יקובל לו לרצון כמו קרבן העני שבודאי כוונתו לשמים. ולהוציא מזה הטעות ארז"ל א' המרבה וא' הממעיט שגם המרבה להביא לפי כבוד עשרו בכ"ז אם כוונתו לשמים ריח ניחוח לה'. והנה המפרשים הקשו מדוע קרבנו' הנשיאים נאמרו ונשנו כולם בפרטות הול"ל בקיצור זה קרב הראשון וכן הקריב השני והשלישי ולמה כפל ושינה ושלש פעמים רבות כל פרט ופרט אצל כל נשיא ונשיא. אבל אחרי שלא רק גוף הקרבן הוא הנרצה כ"א כוונת מחשבתם ודעתם הנכונה שכוון כל אחד בקרבנו כדאיתא במדרש שכל אחד כיון כוונה מיוחדת בפרים ומזרקים וכפות יעו"ש. א"כ אף כי למראית עין כולם שוים בנדבותיהם בכ"ז אחרי שלכל א' וא' היתה כוונה מיוחדת אליו ע"כ כפלה התורה שאף שהביאו קרבנות יקרי הערך לא הביאום להתפאר שא"כ היו קרבנותיהם שוים כערך הראשון כן ערך האחרון אלא שהביאו לפי זכות וטוהר מחשבותם לטובה איש איש לפי השגתו ורוח מבינתו. ע"כ נאמר בכל א' וא' בפ"ע זה קרבן כלומר שהוא מיוחד בעצמו ואינו דומה לחבירו והנה בשירת הים כתיב ויאמרו לאמר פתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד אשירה לה' זה אלי ולא אמר נשירה זה אלקינו להורות נתן שכל אחד הכיר את בוראו לפי מדרגתו והשגתו כמארז"ל כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חבירו וז"ש המדרש אמר הקב"ה חביב עלי קרבן הנשיאים אף שהביאו למרבה ויש לחוש שלא היתה כוונתם שלימה ח"ו אלא להתפאר ברוב עשרם. כי היודע מחשבות הבין שמחשבתם רצוי' לטובה ע"כ כמו שנאמר בשירת הים זה אלי בלשון יחיד כל א' כפי השגתו כמו כן אחד לפי השגתו לכך נאמר זה קרבן כנ"ל. שוב הוגד לי שכוונתי במקצת בפירוש המדרש הנ"ל להגאון בעל ישועות יעקב זצ"ל ומשנה לא זזה ממקומה:

לוח ארז על פרשת בהעלותך

בהעלותך את הנרות וגו'. במדרש אמרו ישראל לפני הקב"ה אתה אורו של עולם ואתה אומר לנו להעלות נרות אמר הקב"ה לא אמרתי אלא להעלות אתכם אצל האומות. כי אנו אומרים בימי חנוכה כשעמדה מלכות יון הרשעה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. ראינו מזה כי עיקר הנס הוא על שהיוונים רצו לשלול מאתנו יקר תפארת תוה"ק. ובזמן הזה אף שאין לנו לירא מזה כי אוה"ע אינם רוצים לבטל מאתנו לימוד התורה אדרבה חפצים יותר באותן היהודים המחזיקים בתוה"ק. בכ"ז רבו האויבים מבית

שלקוץ מכאיב בעיניהם לימוד התורה. ובאמת אם היו אבותינו ח"ו מבטלים את לימוד התורה לא הי' לנו להאשימם כ"כ כמ"ש המכבה את הנר מפני שהוא מתייירא מפני גוים פטור אם היו ח"ו מכבים אור התורה מפני יראתם את הגוים היו פטורים מעונש. אבל להם היתה התורה חביבה יותר מגופם ועיי' לעיל (פ' תולדות) מ"ש על המדרש יקרה היא מפנינים אין פנינים אלא תחלה עיי"ש. אבל אנחנו אשמים בעוה"ר אם אין אנו מחזיקים בתורה ללמוד ולהגות בה. כי אף שאמרו לא ע"ה חסיד אבל גם ירא שמים לא יוכל להיות כי גם בלי דעת נפש לא טוב וע"ז נאמר חטאתי כי לא ידעתי. ובפרט בזה"ז שרב כ"כ כח יצה"ר ע"כ צריך לנגדו תבלין הרבה זו תורה. וע"ז מרמז והבור ריק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו כי אין מים אלא תורה ומי שהוא בור וריק ממי התורה בודאי יש בו נחשים ועקרבים. כי לח כדורות הראשונים דורות אחרונים שמתחלה אף אותן הבנים שלא למדו תורה יכול לעבוד את ה' במסחרם ויגיע כפם וע"ז נאמר במדרש קול ה' בכח בכחו לא נאמר אלא בכח בכח של כל א' וא' שכל אדם לפי מה שהוא אם סוחר או אומן ע"י שהוא עוסק בכחו זה באמונה לישוב העולם נשמע ממנו קול ה' מדבר. אבל לעת כזאת שכל הדרכים בחזקת סכנה והיצר אורב בכל פנה ועבר אין לנו שיור רק התורה הזאת היא לבדה מגינה ומצלא מן החטא. וע"ז י"ל משנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים ולא מצאו אלא פך אחד מונח בחותמו של כ"ג כי נר ה' נשמת אדם והשמן הוא מעשה האדם אשר יעשה להאיר נרה ומתחלה היו שמנים הרבה להאיר אבל מעת שנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים רק התורה שהיא נחתמת בחותמו של הקב"ה שנקרא כהן היא לבדה נשארה לע"ע השמן היחידי עד שתהא שלהבת הנשמה עולה מאלי'. ועוד טעם שעתה מחוייבים אנו יותר ללמוד תורה כמ"ש דע מה שתשיב לאפקורס ואחרי שהמינות רבה בעוה"ר צריכים אנו ללמד את בנינו למען יוכלו לעמוד נגד הקמים עליהם וע"ז נאמר ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול. וע"ז נאמר אך מעין ובור מקוה מים יהי' טהור ר"ל בין שלמד מעצמו ויש בו מעין הנובע או שהוא רק מקוה בו יאסף מה שלמד מאחרים בכל אחד מב' אופני האלו יוכל להיות טהור רק החילוק הוא מקוה מטהר באשבורן אם לא למד ואינו כמעין המתגבר ונובע אינו מטהר רק כ"ז שנח הים מזעפו ולא יהמו כנגדו גלי המינות אבל אם יקומו עליו מרעים לנצחו בטענות שוא אז אין בו כח לעמוד נגדם. אמנם מעין מטהר בזוחלין מי שלמד תוה"ק ויש בו מעיין נובע אז מטהר לא לבד באשבורן כ"א גם בזוחלין אם יהמיון גלי שטף בל ימוט לנצח. ועד"ז פירשתי לרמז מ"ש בפ' ויצא ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני

המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא פרש"י באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב אלא עסק בתורה. והוא ע"פ הנזכר מקוה מטהר באשבורן כי מי שלא למד תוה"ק רק עושה כמצות אנשים מלומדה אז כ"ז שנחו ושקטו גלי הצרות יחזיק באמונתו אבל כי ירעב והתקצף וקלל מלכו וגו' לא כן מי שלמד וידע הדברים לאשורן הוא ישכיל ויבין כי יסורים הם לטובת האדם כי את אשר יאהב ה' יוכיח וז"ש יסורין של אהבה שאין בהם ביטול תורה ר"ל מי שלא ביטל מללמוד תורה רק בה יהגה יומם ולילה הוא יקבל כל היסורין באהבה ויודה לה' עליהם כמאמר אודך ה' כי אנפת בי. וז"ש מקוה מי שאין בור טהרתו רק מה שקיבל מאחרים והוא כמו מקוה שהמשיכו לתוכה מים הוא יהי' טהור רק באשבורן כשינוחו גלי הצרות אבל מעין הנובע מעצמו שתורת אלקיו בלבו מקור מים חיים הוא יהי' טהור אף בזוחלין אם יהמו וירגשו גלי הים עליו לא יבעט באמונתו כי אדרבה הצרות שיעברו על ראשו המה מחזקים אותו באמונתו כאז"ל התורה נקנית ע"י יסורין ואמרו אף חכמתי עמדה לי תורה שלמדתי באף. והנה מי שלא למד תוה"ק אמונתו היא רק כמקרה טהור אצלו כי לא עמל ולא יגע למצוא את הדרך הישר. אבל הלומד הוא יחפש וייגע וימצא אורח חיים למעלה למשכיל. וזהו שרמז ויפגע במקום אם בלי יגיעתו ובלא לימוד רק פגע במקרה בהקב"ה שהוא מקומו של עולם אז כ"ז שתזרח עליו שמש ההצלחה יבטח בה' וישען באלקיו. אבל אם בא שמשו ויחשכו ככבי נפשו אז יתלונן ע"ד והי' כי ירעב והתקצף ע"כ וילן שם יתלונן על אלקיו כי בא שמשו. אבל מי שנאמר בו וישכב במקום ההוא שרומז כפרש"י שעסק בתורה בהתמדה ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו אם המקום ישליך עליו אבנים ובלסטראות שהוא כינוי לצרות מעיקות לא יבעט בהם כ"א ישימם לאבן הראשה לייסד עליו בית נכון ונשא בית אמונתו אשר לא יצען לנצח. עוד זאת כפלים לתושי' ללימוד התורה כי האפקורסים טוענים שע"כ פורקים מעליהם עול תורה ומצות יען שהם אינם מבינים אותן וכ"ז בשביל שאינם לומדים אבל מי שלומד אז רואה עין בעין כי פקודי ה' ישרים אין בהם נפתל ועקש וע"ז נאמר למען תשכילו את כל אשר תעשון אם תעשו בפועל את המצות אז ג"כ תשכילו ותבינו אותן. ונאמר עץ חיים היא למחזיקים בה כי האפקורסים אומרים שהתורה אין בה עוד חיות והיא רק חכמה מתה אבל מי שמחזיק בה לעשות פקודי' אליו הוא עץ חיים משא"כ מי שאינו לומד סובר שכל התורה היא רק חק בלי טעם וסיבה ע"כ אחד שהיוונים רצו לבטל קיום התורה מישראל וידעו שכ"ז שישראל יעשו המצות וחי בהם כלומר שימצאו בהם חיות לא ירפו ממנה ע"כ הערימו סוד לבטל מהם לימוד התורה ועי"כ כל המצות יהיו להם כחק

וישליכו אותן מעליהם וז"ש שבקשו להשכיחם תורתך היינו לימוד התורה ועי"כ בנקל יהי' להם להעבירם מחוקי רצונך אתרי שהכל יהי' נחשב להם כחק. ולזה אז"ל וחשך זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהם כלומר שהחשיכו עיניהם דוקא שלא יראו באור התורה ע"י העיון ולימוד. ועי"כ יצמח שח"ו לא יהי' להם חלק ונחלה באלקי ישראל. עוד זאת שלימוד התורה הוא לכבוד לבני ישראל כמאמר חז"ל מה בין נבואת משה לנבואת האומות כל הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו ראה באספקלריא מאירה כי נאמר כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח כבוד ה' כי כל העמים אשר בדו להם אנשים.... אינם רשאים העם לחקור אחריהם מה טובם ורק בחשך שמם יכוסה כי אם יאיר עליהם שביב השכל אז יתראה שכל פעליהם מאפע ע"כ רק לכהניהם ומוריהם הורשה לחקור ביסודי דתם. לא כן אנחנו כעם ככהן אנו מצווים ועומדים לחקור בתוה"ק עד מקום שיד שכלנו מגעת וזהו לאות ולמופת כי היא אמת ואמונה ולא תירא מאור השכל. וזה שאנו מברכים בברכת התורה אשר קדשנו במצותיו זה המופת שאנו מקודשים במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה לעיין ולחקור בה. וזהו ג"כ מליצתם פתח בכבוד התורה ודרש זהו כבוד התורה שהורשה לנו לדרוש ולחקור בה. וזה כוונת אומרם ז"ל וכי לאורה הוא צריך אלא עדות הוא שהשכינה שורה בישראל פי' למה לנו להאיר ע"י שכלינו מצות התורה הלא גם אם לא ידענו טעמם ונימוקם בכ"ז מחוייבים אנו לשמור פקודיו אלא לפי שהוא עדות שיש לנו תורת אמת והשכינה שורה בינינו. וזה כוונת מדרש שהתחלנו אמרו ישראל לפני הקב"ה אתה אורו של עולם וכו' הכוונה מבוארת כנ"ל אחרי שהקב"ה הוא אורו של עולם ובאורו נראה אור למה לנו לידע ע"י כח שכלינו טעמי המצות ולחקור אחריהם. ע"ז בא כמשיב שהוא לכבוד לנו שידעו כל האומות שיש לנו תורת אמת שאינה יראה מן האור והבקורת בה נחזיק ולא נרפה וז"ש להעלות אתכם אצל האומות. ועל דרך זה פירשתי בפ' כי תצוה מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בוקר לפני ה' חוקת עולם לדורתם מאת בנ"י ובתנחומא לא היתה האורה צריכה להנתן אלא מבפנים אצל הארון והיא נתונה מבחוץ מן הפרוכת להודיעך שאינו צריך לאורה של בו"ד. ונ' דהנה דהע"ה אמר דרך אמונה בחרתי משפטיך שויתי כי באמת כל אדם צריך לחקור ולדרוש בתורת ה' לשום את העקוב למישור והרכסים לבקעה דהיינו ליישב כל מה שיקשה לו בתורה ה' כל התמיהות והסתירות שנפלו בה אבל לא יאמר שרק אז יקיים מצות ה' כאשר לא יקשה עוד לו עליהן וכבר יבוא לכלל ישוב כל הקושיות. כי צריך לקיים כל התורה כולה מא' ועד ת' גם בטרם נתיישב לו הכל. ואח"כ אם יעשה מצות ה' ברה אז הן מאירות עינים

שיזכה להבין הכל ע"ד למען תשכילו את כל אשר תעשון הנ"ל שאחרי המעשה וקיום התורה אז יאיר ה' עינו להגיה חשכו להבין הכל. והעיקר הוא לקיים צדיק באמונתו יחי' שיעמיד יסודי חייו על עקרי האמונה שהיא יתד בל תמוט לנצח. והנה יש שני דרכים להשיג אמיתת התורה. הא' הוא ע"י חקירה ודרישה. והב' מצד אמונה. ומי שלא למד ודרכי החכמה נעלמו ממנו אין לו רק דרך האמונה ואין לו בחירה אחרת אבל מי שיש לאל ידו לדרוש ולחקור ובכ"ז עיקר יסודתו על הררי האמונה הטהורה ע"ז אמר דהע"ה דרך אמונה בחרתי כלומר אני בבחירתי אף שיש מקום אתי לחקור ולדרוש בכ"ז אף שמשפטיך הנראים סותרים חוקי השכל אני שויתי אותם והבאתי אותם ע"י שכלי לעמק השוה והי' יכולת בידי על החקירה והדרישה בכ"ז אני בבחירתי חפשתי דרך האמונה. וזה כוונת המדרש שע"כ ניתנה המנורה שרומזת על אור ההשכלה להבנת דברי תורה מחוץ לפרוכת ולא היתה סמוכה ממש אצל הארון שבו התוה"ק להורות שלא לאורה היא צריכה להבין ולהשכיל את כל דברי התורה הזאת כי גם אם הולך חשכים האמונה לו לנוגה ואור. ועי"כ מערב עד בוקר בין שיאיר עליו אור השכל ואצלו בוקר אור התבונה ובין אם בא שמשו ואין לו דעת להבין ולהשכיל בכ"ז לפני ה' תמיד ועי"ז חוקת עולם התוה"ק שהיא החק המושל על כל העולם כולו בכבודו לא תמוש מפי זרעינו לדורות עולם אחרי שהאמונה היא יסוד לה משא"כ אם רק ההשכלה תתמוך אותה אז ח"ו כבר נאבדה מדורות רבים אשר לא הי' להם כח לעמוד בהיכל הדרישה וההשכלה. והוספתי לרמז אמרם ז"ל בפ"ק דברכות. שלשה משמרות הוי הלילה משמורה ראשונה חמור נוער שניי' כלבים צועקים שלישית תינוק יונק משדי אמו ואישה מספרת עם בעלה ששלשה חלוקות הן שסר מעליהם אור שמש צדקת התורה עד שנדמו בחשכת לילה וחשך משחור תארם ישיתו חשך סתרם וליל אופל וצלמות למו. כי בימים הראשונים היו אפקורסים אשר חטאו מחמת תאוה. וזהו משמורה ראשונה חמור נוער הם החוטאים מפני תאות חומרם. ואח"כ הוסיפו לחטא ונעשו כמו כלבים הנובחים שנאמר עליהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה וזו כח האפקורסים שטוענים על כל דבר מתוה"ק ונובחים ככלבים. ובעת הזאת חוטאים גם לא מחמת תאוה ולא מחמת טענות כוזבות כ"א גם בני אדם אשר אין תאותם רבה וגם תבונה ודעת אין בהם לחקור. בכ"ז כבר משדי אמם יונקים המינות רח"ל עד שגם האשה המספרת עם בעלה אשר כנו חז"ל בשם שיחה קלה שבין איש לאשתו גם המה כבר יספרו זה לזה אף שלא במתכוין דברי נרגן ותואנה. ומג' טעמים יש לנו בדור הזה להוסיף כח בלימוד התורה אחרי כי התבלין נגד היצר הרע הוא התורה. ובהיות שיצה"ר הגדיל עד מאד מחוייבים אנו להוסיף תבלין

מנה אחת אפים. ע"כ אף שלא איברי לילה אלא לשינתא בכ"ז מחמת ג' טעמים יש לנו לעשות הלילה למשמר ולעסוק בתורה. וזהו ג' משמרות הוי הלילה. כלומר מג' טעמים צריכים אנו לשום לילות כימים. הא' בשביל שחמור נוער הוא יצה"ר והשנית בשביל שכלבים צועקים היא כת האפקורסת שגברה בימים אלה בעוה"ר. והג' אחרי שאמרנו שהדרישה והחקירה בתוה"ק היא לנו לכבוד ולתפארת וזהו הלא ע"י לימוד תינוק יונק משדי אמו אנו מוכיחם שאנו יונקים משדי החכמה והבינה האמיתית ועוד שהאשה היא כנסת ישראל היא מספרת ע"י התורה עם בעלה זה הקב"ה:

ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם וגו' (דרוש לראש השנה) במס' ר"ה ר"ן אומר ותקעתם בחצוצרות זה שופרות והיו לכם לזכרון זה זכרונות אני ה' אלקיכם זה מלכיות. המלך החכם ע"ה סיפר לנו (משלי ז') כי האשה הזונה מפתה את החסר לב לכה נרוה דודים עד הבקר נתעלסה באהבים כי אין האיש בביתו צרור הכסף לכח בידו וכבר דרשו חז"ל בסנהדרין (דף צו) כד שמעו אוה"ע שהקב"ה עתיד להחריב את בהמ"ק שלחו לנ"נ שיבוא א"ל מסתפינא מהקב"ה שיעניש אותי שלחו לי' כי אין האיש בביתו ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה שלח להו הדר אתי שלחו לי' הלך בדרך מרחוק שלח להו אית בהו צדיקי שלחו לי' צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שלח להו אפשר שישראל יעשו תשובה שלחו לי' כבר קבע להו זימנא לתשובה שנאמר ליום הכסא יבא אין כסא אלא זמן שנאמר בכסא ליום חגנו. וכבר המליץ בעקדה פ' אמור ויכוח זה על הסתת היצה"ר את האדם ועפ"ד יש להוסיף נפך בדברי מוסר כי היצה"ר מפתה את האדם בכל השנה ואומר לו לכה נרוה דודים עד הבוקר נתעלסה באהבים כי עוה"ז דומה ללילה דרך רשעים בחשכה יתהלכו ואומר לו תהנה מן העוה"ז כל ימי חלדנו ובעוה"ר מעשה שטן הצליח בימינו כי אין אלקים לנגד עינינו ורק להבל מחשבותינו כי אין האיש בביתו זה הקב"ה שמתחלה היתה שכינה שרוי' בתוך בתינו כמ"ש ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם והיום הזה שלוחמים עם הקב"ה כביכול להורידו מכסאו נתקיים בנו כי אין האיש בביתו ואף בבהכ"נ שהוא מקדש מעט ובית אלקים יקרא נם פה יבוא השטן להתיצב בתוכנו להפריענו מעבודינו עבודת הקודש ע"י מחשבות זרות ודיבורי פיגול לא ירצו עד שנוכל לומר כי גם פה במקום קדוש אשר נאמר עליו פה אשב כי אויתיה זאת מנוחתי עדי עד גם מכאן גלתה שכינה עד שאין האיש בביתו אפי' בבית תפלה המיוחד לו אין האיש זה הקב"ה שורר והטעם לזה שאין האיש בביתו כי ראינו אנשים רבים אשר בנעורם היו יראים ושלימים ועובדים את ה' אבל לעת זקנתם נשיו ובניו הטו את לבבו מאחרי ה' כי אחרי אשר לא גדל אותם על

ברכי תורה ויראה לסוף שהמה ידריכוהו שלא ברצונו על דרך רשע כי יבוש ויכלם מהם לעשות הטוב בעיני אלקים כי ישחקו עליו צעירים וע"ז נאמר כי דור תהפוכות הוא תחת שהאבות יגדלו את בניהם לתורה הבנים מחנכים את אבותיהם לחטא ופשע והטעם כי בנים לא אמון בם בשביל שהבנים לא גידלו ואומנו על חיק התורה עי"כ היתה להיפך שהבנים מחנכים את אבות. וז"ש מ"ר לישראל והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים כי האבות נתרשלו מלגדל בניהם לתורה ועי"כ הבנים משחיתים את אבותם לעבירה כנ"ל והנה האבות מגדלים רק ילדים אבל אם לא יעשו זאת אז הבנים כשישחיתו את אבותם המה יגדלו ויחנכו אנשים באים בימים לחטא ופשע. וז"ש והנה קמתם תחת אבותיכם מה שהי' על אבותיכם לעשות לכם לגדל אתכם. תחתיהם ובמקומם אתם מגדלים אותם לעבירות אבל החילוק הוא שאצלכם התרבות שאתם מגדלים איננו ילדים ונערים כ"א אנשים חטאים גדולים בשנים. והנה אף שחטאנו בזה שלא גדלנו את בנינו לתורה עכ"פ נוכל לתקן במקצת אם אנו עומדים עכ"פ במעמדנו לא נבוש מפני המלעיגים וכל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותנו ממקומנו הטהור אבל בעוה"ר נתקיים כי אין האיש בביתו אין האיש שורר בביתו לעשות כרצונו הטוב כ"א אשתו ובניו מושלים עליו שיבטל רצונו הטוב מפני רצונם הרע והטעם לכ"ז כי צרור הכסף לקח בידו כל מגמתם הוא רק הכסף והזהב עשו לבעל הוא אדונם המושל בכל אשר להם. ובפרט נוכל לומר כי אין האיש זה הקב"ה בביתו אימתי כי אין האיש בביתו הלך בדרך למרחוק כמ"ש אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' כי כל הדרכים בחזקת סכנה כי יחטאו בדרכים עוברי אורח עושים כל תועבות אשר שנא ה' ואז בעוה"ר אין האיש זה הקב"ה בביתו של אדם כשהולכים בדרך מרחוק והטעם מפני כי רק צרור הכסף לקח בידו ורק לכסף והון יכסופו. שלח להו אית בהו צדיקי שלחו לי' צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים. ובאמת בעז"ה לא אלמן ישראל יש גם לעת כזאת צדיקי יסודי עולם אבל החילוק בין עתה לימי קדם הוא כי בדורות הראשונים נאמר כפלח הרמון רקתך ריקנים שבך מלאים מצות כרמון כי כל א' וא' מישראל זכה להדבק במצות וגם להשמר מעבירות אף שלא היו חסידים כל א' וח' אבל לע"ע תחת הכסף אביא נחשת והחילוק בין כסף לזהב הוא כי באמת זהב חשוב יותר מכסף אבל אינו מטבע רק לגדולים כי לא יעשו ממנו מטבעות קטנות לגורל ערכו ל"כ מכסף יוכלו לעשות אף מטבעות קטנות פחותי הערך אשר יד כל אדם בו וז"ש צרור הכסף לקח אלו הצדיקים שנמשלו לכסף כלומר הצדיקים הבינונים אשר כל איש ואיש יוכל להשיג צדקות כזה זה נלקח מאתנו. אבל באמת אף שחטאנו בכל השנה כולה בכ"ז אמר הש"י דרשו ה' בהמצאו

קראוהו בהיותו קרוב אלו עשרה ימי תשובה שהקב"ה מקבל תשובתינו ברחמים וז"ש אף כי אין האיש בביתו הלך בדרך מרחוק שה' רחוק ממנו כל השנה כולה בכ"ז ליום הכסא יבוא לביתו הוא יום הכסא ליום חגינו ביום אשר יעמיד במשפט כל יצורי עולמים ליום ההוא יבוא לביתו ונמליכהו עלינו אבל בעוה"ר רשעים אפי' בפתחה של גיהנם אינם חוזרין בתשובה וע"ז אמר דהע"ה כמתאונן אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד וכבר דרשו במ"ר פ' אמור מקרא זה על ר"ה ולדרכנו נאמר אך הבל בני אדם כל השנה כולה ימלאו בהבל שנותיהם אבל אם לכל הפחות בר"ה יחזרו בתשובה טיב הדבר אך לא כן הוא כי גם היום הזה אשר במאזנים לעלו' אשר שקול שקל כל מעשינו ומחשבותינו ובודאי הי' לנו לחרוד מאימת יום הדין הנורא בכ"ז גם באותו היום ובאותה השעה המה מהבל יחד כל מזמתם רק ההבל ותוהו. וכן אמר שהע"ה בקהלת ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט הוא היום הזה אשר נעמוד למשפט שמה הרשע מקום הצדק שמה הרשע מקום אשר בו הי' החוב עלינו להצדיק את מעשינו שם עודם רשעים. והסיבה לזה כי החולה כ"ז שמרגיש מחלתו אז יש תקוה שירפא לו ע"י תחבושת ומזור משא"כ כשכבר נאבד ממנו כח הרגשה אז אין תרופה למכתו. כ"כ אנחנו בעוה"ר כבר אבדנו כח הרגשה ואז ח"ו לא היתה תקוה לנו ע"כ בא השופר להזכיר ולעורר אותנו כמאמר הרמב"ם ז"ל עורו ישנים מתרדמתכם. וזהו כוונת מאמרנו ותקעתם בחצוצרות זה שופרות הוא מעורר ומקיץ אותנו מתרדמתנו ועי"כ והיו לכם לזכרון זה זכרונות שנזכור שאנו חולים וצריכים לרפואה ועי"כ אני ה' אלקיכם זהו מלכיות שנמליך אותו עלינו לעבדו בלב שלם. וזה שאנו מתפללים רפאנו ה' ונרפא הושיענו ונושעה. הך ונרפא ונושעה לכאורה מיותר כי בודאי אם ה' ירפאנו ויושיענו בו נרפא ונושע אבל הכוונה כי לנו מחלה כפולה שאנו חולים וצריכים לרפואה וגם אין אנו יודעים שאנו צריכים לרפואה וידוע החילוק בין תשועה לעזר שתשועה הוא אם הנושע לא יסייע מאומה להתשועה אבל אם מסייע מעט נקרא עזר וז"ש רפאנו ה' ומה תהי' הרפואה ונרפא שיהי' ברצוננו להרפא כי באמת אין אנו מרגישים בחלייינו ואין אנו עושים מאומה לרפואתנו כמו החולה שאינו מרגיש חליו ע"כ הושיענו בלי עזרתינו ונוושעה.

ואחר התפללנו ברכת רפואה על כוונה זו שיטהר את לבנו ויסיר את המסוה הלוטה על פנינו שפיר אנו סומכין לה ברכת השנים ברך עלינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה. כי יש תבואה לחם ובר לגוף וגם מזון מן השמים הם מצות ומע"ט

לנפש וע"ז אנו מתפללים ברך עלינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה דייקא לא לבד תבואה לחם מן הארץ כ"א גם מן השמים ישפיע לנו הקב"ה:

ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך. יל"ד לשון משנאיך דהו"ל למימר שונאיך בקל ואמר בבנין כבד כי אומרים קצת אפקורסים המלעיגים על אלקינו ית"ש שהוא נוקם ונוטר ובעל חימה מה שלא יאות אף לאיש בעל מדות טובות וקו"ח ב"ב של קו"ח לאלקי השמים והארץ ועיי' מ"ש בפ' תרומה לפרש בזה המאמר אלקיכם כהן הוא כי קברי' למשה במאי טבל ועיי' מ"ש לקמן פ' שופטים בהספד ועי"כ הם גורמים לשנוא את ה' בלבבם אבל אם האויבים לא יפלו חללים רק אימה ופחד יבוא עליהם ונמוגו כל הקמים מבלי נשאר בהם רוח ללחום נגד צבאות ה' כמ"ש ביהושע ב' ונשמע וימס לבנו אז אין מקום לטענה זו. ע"כ לעת אשר נסע הארון היוצא לפניהם למלחמה כפרש"י אמר משה לא שיפלו האויבים חללים שא"כ יאמרו בגוים שאתה אל נקמות. כ"א תן להם מורך רוח ופחד בלבבם ומגור מהדר כבודך עד שיפוצו אויביך וינוסו מבלי שיוכו על אחת שבע. ועי"ז יוגרם שינוסו אותן בנ"א אשר גורמים לשנוא אותך והם משניאיך ע"י פניך פנים של זעם עברה וחימה משלחת מלאכי רעים ועי"כ הם גורמים שבנ"א ישנאוך. אבל אם אויביך לא יוכו מכת חרב כ"א יפוצו מעצמם מפחד הדר גאונך לא יוכלו עוד לומר כן. וממילא לא יוכלו עוד להשניא אותך בשביל פניך של זעם בהם תרעץ אויב:

והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בנ"י ויאמרו מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם. וברש"י חנם מן המצות. ובמדרש הובא בכ"ס האספסוף אלו הצדיקים שנאמר אספה לי שבעים איש. ונ' דיל"ד דהול"ל מאין נאכל בשר מאי יאכילנו דקאמר וי"ל כי אז"ל ע"ה אסור לאכול בשר כי אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמה ואין לו רשות לרדות בבהמה להשתמש בה לצרכו. אלא שמצאנו לו רפואה מה"ת לאכול בשר ע"י שמחזיק בידי ת"ח ועי"ז יש לו ג"כ חלק בתורה.

וכ"ז כשת"ח נוהג כשורה ויש מצוה בהחזקתו אבל כשגם. הת"ח אינו נוהג אז אין תקנה לע"ה לאכול בשר כי מעצמו אין לו תורה וזכות החזקת ת"ח ג"כ אין עומד לו שהרי בהחזקת ת"ח כזה אין מצוה. אך דגים מותר גם לע"ה לאכול הגם שאין לו שום זכות כי הם במדרגה פחותה. וז"ש אם גם הצדיקים יתאוו תאוה אז יבכו בנ"י חלו ע"ה מי יאכילנו בשר באיזה זכות נאכל בשר מכאן ולהבא. זכרנו את הדגה אותם נאכל חנם בלא מצות. כנ"ל ע"ד הלצה: מאין לי בשר לתת לכל העם הזה. בהקדם מ"ש לפרש הפ' בפ' וישב ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח ויהי בבית אדוניו המצרי וירא אדוניו כי ה' אתו וכל אשר

הוא עושה ה' מצליח בידו. ולהלן נאמר אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו באשר ה' אתו ואשר הוא עושה ה' מצליח. כי נאמר יברכך ה' בכל אשר תעשה ואז"ל יכול יהא יושב ובטל ת"ל אשר תעשה. אבל בצדיקים גדולים העומדים במדרגה גבוהה מאוד נאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם שאף שאין עושים מאומה בכ"ז מתברכים ע"כ אף שבירך ה' את בית אדוניו בגלל יוסף בכ"ז הי' חילוק שהם אדוניו וב"ב הוצרכו לעשות דבר מה שעל ידו יתברכו אבל יוסף הצדיק נתברך גם בלא עשות מאומה. וז"ש ויהי ה' את יוסף ולא לבד שהוא לבדו הי' מוצלח גם איש מצליח אחרים שכל בית אדוניו נתברך בגללו ויהי הברכה בבית אדוניו המצרי ובכ"ז ראה אדוניו החילוק שבינו לבין יוסף כי וירא אדוניו כי ה' אתו את יוסף הי' ה' בעזרו שלא הי' צריך לעשות מאומה אבל בו רק וכל אשר הוא עושה אם עשה דבר מה אז חלה עליו הברכה ע"כ דייק ואמר הוא עושה לאפוקי יוסף לא הוצרך לעשות מאומה. וביתר ביאור אמר כן בשר בית הסוהר אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו שלא ראהו כלל עוסק בידו במלאכה והטעם באשר ה' אתו. אבל בשר בית הסוהר בעצמו לא היתה זאת הברכה שלא יוצרך לעשות מאומה כ"א רק באשר הוא עושה ה' מצליח בידו ע"י מעשה ידו. ועפי"ז י"ל מה שתקנו בנוסח על הנסים דחנוכה והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו וקשה הלא המנורה היא בבית המקדש עצמו ומאי בחצרות קדשך דקאמר ושמעתי שהקשה כן בס' בני יששכר. וי"ל עפמ"ש בביאור הפ' בפ' מקץ אלקיכם ואלקי אבותיכם נתן לכם מטמון באמתחותכם כספכם בא אלי. וכ' אדמו"ר הגאון זצ"ל בכתב סופר דמזה ראיי' לסברת הזוה"ק הובא בט"ז הלכות חנוכה דאין הברכה חלה אלא אם כן יש כאן דבר מה לחול עליו ולא אפתורא ריקניא ע"כ אמר מתחלה אלקיכם וגו' נתן לכם מטמון ואח"כ כספכם בא אל אבל אם הי' בא מתחלה כספכם אלי ולא נשאר בידכם מאומה לא הי' להברכה על מה לשרות ולחול אלה דבריו ז"ל. ולפמ"ש למעלה גבי יוסף דמי שזכותו גדול יבורך גם מבלי שיעשה מאומה יש לחלק גם בענין זה. דהא באמת הקשו על סברת הזוה"ק דהא הקב"ה יוכל לבראות גם יש מאין. ועפ"י הנ"ל י"ל דמי שזכותו גדול הרבה כיוסף הצדיק אצלו תחול הברכה אף אפתורא רקניא. אבל מי שאין זכותו גדול כל כך הוא צריך דבר מה שתחול עליו הברכה. ע"כ אמר אלקיכם ואלקי אבותיכם כפרש"י אולי אינו בזכותכם כ"א בזכות אבותיכם אבל אתם מעצמכם אינכם כדאים וראויים לברכה ע"כ לא תחול הברכה אצלכם רק אם יש דבר מה לחול עליו. ע"כ בתחלה נתן לכם מטמון כנ"ל ואח"כ כספכם בא אלי. והנה הט"ז שם כתב בישוב קושיית הב"י למה מדליקין ח' ימים הלא על לילה א' הי' בפך כדי להדליק דעפ"י דברי זוה"ק הנז' אתי

שפיר דגם בלילה הראשון נעשה נס שלא נבער כל השמן ונותר מעט בפך דאל"כ לא הי' מקום שתחול הברכה עיי"ש. ולפי דברינו האמורים מוכח שלא היו ישראל אז במדרגה גבוהה שיהי' ראויים לחול הברכה עליהם יש מאין כמו גבי יוסף הצדיק כי באמת אז נתערבו בגוים וילמדו מעשיהם בעת אשר היוונים הכבידו את אכפם עליהם ע"כ אם גם טהרו את מקדשם מ"מ עדן נותר בהם שמץ לחלוחית חכמת יוונית ע"כ לא באו עדן לפני ולפנים במקום קדשי קדשים כ"א רק הדליקו נרות בחצרות קדשך כלומר שלא באו אל הקודש פנימה זכים וטהורים מבלי אשר ימצא בהם שמץ פסול ודופי. וכיון שכן לא היו ראויים לעשות להם נס לברוא יש מאין והוצרך להשאר מעט מלילה הראשונה בפך השמן שיהי' להברכה על מה לחול ע"כ שפיר וקבעו שמונת ימי חנוכה הוצרכו לקבוע ח' ימים ולא ז' וכתירוץ של הט"ז וא"ש. ויש לפרש בזה דברי המשורר בזמר דחנוכה ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים בני בינה ימי שמונה קבעו שיר ורננים כי נאמר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות כלומר כשישראל בעצמם אינם במדרגה עליונה כ"א בהעריך אותם נגד רשעת הגוים הם נחשבים לטובים אז הם נקראים שושנה בין החוחים. ולפי שכתבנו שבעת ההיא בימים ההם בזמן הזה לא היו ישראל במדרגה העליונה ע"כ הוצרך להיות נותר שמן בלילה ראשון וז"ש ומנותר קנקנים נעשה נס מה שהוצרך להותיר בכל לילה כדי שתחול הברכה ויעשה להם נס זהו לשושנים בשביל שבערך עצמם לא היו ראויים לנסים רק נדמו לשושנה כנ"ל. ע"כ בני בינה כשהבינו את זאת לכן ימי שמונה קבעו שיר ורננים שמונה דייקא ולא שבעה כנ"ל. כיון שלא היו במעלת השלימות כ"כ שיעשה להם נס יש מאין ע"כ הוצרך להשאר גם בלילה הראשונה מעט שמן כתי' הט"ז וע"ב קבעו שמונה ולא י' כי גם בלילה ראשונה נעשה נס שנשתייר ועד"ז פירשתי הפסוק בפ' ויחי. מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך לפ"מ שכתבנו שאם הברכה היא רק בזכות אבות צריך לעשות דבר מה שתחול עליו הברכה. ז"ש מאל אביך אם כל תשועתך הוא רק בשביל שהוא אלקי אביך אז ויעזרך כמ"ש כמה פעמים שעזר הוא אם הנעזר ג"כ מסייע לדבר ע"כ גם אתה צריך לעשות דבר מה. למען ואת שדי. ויברכך שהברכה תהי' שאתה עם הש"י בצירוף יחדיו תביאו הברכה אל ביתך אתה ע"י עשייתך הש"י יריק ברכתו לברך את מעשה ידיך. ונחזור לענייננו כי לפי האמור י"ל כי מרע"ה בעצמו אם הי' צורך לו לבשר הי' די בזכותו וכחו הגדול לברוא יש מאין כנ"ל שאב כיון שהוא לא הי' צריך לאותו דבר רק שילראל המתאוננים התאוו תאוה ע"כ אין זכותם כדאי לברוא יש מאין. וז"ש מאין לי בשר אם הי' לי צורך לבשר אז גם מאין הי'

הש"י בורא חדשות לתת לי אבל איך אקח יש מאין לתת לכל העם הזה אשר אין זכותם כדאי לזה:

ויאמר משה אל ה' הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם ויאמר ה' היד ה' תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא. כי יש כמה תועים שאומרים הן אמת שהקב"ה משגיח בעינא פקיחא על כלל העולם כולו זן ומפרנס מקרני ראמים עד בצי כנים בכ"ז מסתפקים בהשגחה פרטיית ולא יאמינו שהשי"ת משגיח על כל אומה ולשון ועל כל יחיד ויחיד כי סוברים שהוא רק משפיע למערכות השמים בכלל ומה שמגיע לכל א' וא' הוא ח"ו רק דרך מקרה אשר יקרהו בלי כוונת המשפיע רם על כל רמים כי חושבים שהשפעתו רק על הכלל כולו יצא. וברשת טעות זו נלכדו גם המתאוננים שנסתפקו היוכל אל לערוך שלחן במדבר ע"כ אמר מרע"ה אם גם צאן ובקר לרוב ודגת הים למרבה יאסף להם בכ"ז אינם מאמינים שההשגחה הפרטיית בכוון וביחוד להם השפיע הש"י רק ומצא להם סוברים שבמקרה ח"ו בלא השגחה בא להם. והנה מי שאין ידו משגת להושיט לאחר דבר מה ובע"כ צריך להושיט את הדבר לאיש אמצעי אשר עדיו יגיע והוא יושיט הלאה למקום מחוז חפצו. והאומרים מקרה הוא בלתי טהור המה ג"כ סוברים שיד ה' קצרה ח"ו מלהושיט השפעתו למטה לכל יושבי חלד רק מושיט השפעתו עד מקום שידו מגעת והוא בגבהי מרומים למערכת השמים וכסיליהם ומשם ולהלן רק הם המשפיעים. וכדי לבער קוץ טעות זה מכרם בית ישראל אמר ה' היד ה' תקצר האם נוכל להסתפק ח"ו שאין ידו הגדולה מגעת עד למטה וכל מה שמגיע לאדם מן השפע הכללית הוא רק מקרה ח"ו. היקרך דברי אם לא דברי אשר יצא מפי לכלכל ולפרנס אותך לא במקרה בא אליך כ"א בהשגחה מכוונת ומיוחדת אליך:

במדרש (הובא בס' ישמח משה ובס' יבין שמועה) הרוצה לידע תחיית המתים מן התורה יראה והנה מרים מצורעת כשלג ונ"ל עפמ"ש במק"א לפרש מאז"ל מנין לתחה"מ מן התורה שנאמר ונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים ונותנים לו תרומה אלא מכאן לתחה"מ מה"ת. הכוונה שלא נטעה איך אפשר לחיות בגוף לע"ל כיון שכל תכלית התחיי' שנהי' כולנו זכאים ואם גם אז נאכל ונשתה יהי' גם אז לפתח חטאת רובץ ומה אהני לן התחיי' אם גם אז לא יוסר יצה"ר מקרבנו וזו א' מהטענות שטענו על אמונתנו בתחה"מ בגוף אבל באמ' זה אינו קשה כי האדם יוכל להזדכך כ"כ אף גופו וחומרו עד שאכילתו והנאתיו הגופניו' תהיינה לש"ש מבלי מחשבת פיגול ואז גם הם למצוה יחשבו כמו אדה"ר קודם החטא ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו. והראיי' לזה שהרי תרומה נקראת קודש לה' ואעפ"כ מצוה לאכול אותה ואם האכילה

היא פתח לחטאת מדוע יאכלנה אע"כ גם האכילה למצוה תחשב אם היא כדת בכוונה רצוי' ומכאן לתחה"מ. ועוד ראיי' לזה י"ל כי מצינו שאין הקב"ה מעניש לאדם על חטאו אשר עשה תיכף ומיד כי עפר הוא ורק חומרו חטא ע"כ פעם ראשונה ושנייי' מעבירין על פשעו משא"כ בצדיקים אמרו רז"ל שהקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה שנאמר וסביביו נשערה מאד. והטעם מפני שהם צריכים לזכך כ"כ את חומרם עד שגם גופם קדוש יאמר לו. וא"כ אין להם התנצלות שגופם הי' בעוכרם ע"כ הש"י מענישם מיד. וזה מצינו במרים שתיכף ומיד שדברה במשה מיד נענשה בצרעת מטעם שסביביו נסערה מאד והיינו מפני שגופם מזוכך כ"כ. ומכאן. לתחה"מ מה"ת אף בגוף אחרי שגם את גופו יוכל ללבן ולצרף. ועפ"ז נ"ל דברי תיב"ע בפ' שלח בפ' ויקרא משה להושע בן נון יהושע כד חמא משה ענותנותי' (דיהושע) קרא לו יהושע. הכוונה עפמ"ש בס' ישמח משה לפרש הפ' והאיש משה עניו מאד דכתיב בתר ותדבר מרים ואהרן והוא עפמ"ש תוס' בשבת הלא שפיר עשה משה שפירש מן האשה מק"ו דישראל שאמר להם הקב"ה במתן תורה אל תגשו אל אשה. ותירץ הגאון הנ"ל שהם דברו במעלת משה שהוא לרוב קדושתו גם תשמיש יכול לעשות בלי מחשבה גופנית והנאה חומרית בלתי לה' לבדו בקדושה ובטהרה א"כ גם זה למצוה ולעבודה יחשב ולא הי' לו לפרש מאשתו. וע"ז סיים קרא והאיש משה עניו מאד ולא החזיק א"ע לצדיק וקדוש כ"כ שיוכל לעשות מעשה חומרי בלי שום פנייי ע"כ פירש. ודפח"ח עייש"ה. והנה כבר כתב השל"ה דמרגלים לש"ש נתכוונו שראו שישראל אינם ראויים עדיין לבוא אל אה"ק עיי"ש. וע"פ דרכו י"ל בהתנצלותם כי הם חשבו ע"י שא"י ארץ מבורכת זבת חלב ודבש ע"כ יראו לנפשם שאם ישראל יתענגו בתענוגים ישמן ישורון ויבעט ע"כ טוב להם שלא יבואו שמה ולדעתי שע"כ הפליגו מאוד בשבח א"י שתמהו המפרשים מאחר שבאו לגנותה למה סיפרו בשבחה ולהנ"ל מתוך שבחה באו לידי גנותה כי אמרו שהוא ארץ אוכלת יושבי' בענין המוסרי אחרי שפרי' כ"כ טוב ודשן חבל כבר אמרנו שזהו טעות כי יוכל האדם ליהנות הנאות הגוף ובכ"ז יעבוד את ה' וכמו במרע"ה אף שדיבר עם השכינה בכ"ז הי' יכול לקיים עונתו רק ע"י שהאיש משה עניו מאור ירא לנפשו שלא יוכל להצמיד שניהם יחד הנאת הגוף ועבודת ה' ע"כ פירש. ולכן כשראה מרע"ה ענותנותי' של יהושע שגם הוא עניו כמוהו וגם הוא ייירא לנפשו כן ע"כ חש אולי מפ"ז גם הוא יסכים לעצת מרגלים ע"כ התפלל עליו יה יושיעך מעצת מרגלים. ולפ"ז י"ל דהיינו טעמא דנסמכה פ' מרגלים לפ' מרים שכבר הרגיש רש"י ז"ל בזה. ולפי האמור הוא התנצלות להם אחרי שהם ראשי אלפי ישראל איך באו לידי טעות אבל באמת הם טעו במשה שגם הוא פירש מן

האשה ע"כ שערו הם בנפשם לעשות ג"כ כמוהו לפרוש מתחמודי ותענוגי ארץ. ועפ"ז י"ל מדרש פליאה (הובא בס' ישמח משה פ' שלח) ויקרא משה להושע בן נון יהושע זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד. כי קצת אפקורסים אומרים שח"ו ב' רשויות יש א' פועל רע. וא' פועל טוב ואמנם כבר הכו על קדקד סברא זו שהרי מצינו מפעולה אחת ממש יוצא טוב ורע טובה לאחד ורעה לא' ובע"כ שאל א' לכלם וז"ש בילקוט איוב. מי יתן טהור מטמא לא אחד מי יתן טהור מטמא אברהם מנחור וכו' לא אחד יחידו של עולם הכוונה כנ"ל אחרי שראינו מטמא יצא טהור בע"כ רק יחידו של עולם יוצר אור ובורא חשך. והנה משה פחד שיהושע לרוב ענותנותו ייירא שיושחתו ישראל בהיותם שבעים מטוב ומחלב ארץ ישראל והאיך ירא לזה אם ח"ו ב' רשויות הן הלא לא יצא מהטוב שנתן האל הטוב להם בא"י רעת והשחתת נפשם ובע"כ שרק בורא ואב אחד לכולנו ולז"א ע"כ קרא לו יהושע כי מי יתן טהור מטמא לא אחד כנ"ל:

ויאמר אהרן אל משה בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו. נראה עפמ"ש לפרש הפ' בפ' ויגש ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני וגו' ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה ובמדרש רבה מה פרעה מושל ואתה שני לו וכו'. כי כשאדם כועס ותאוותיו מושלים עליו אז יש לו התנצלות אם ידבר דברים אשר לא כן כי מרוב שיחו וכעסו ידבר ואז"ל רשעים יצרן שופטן ובצדיקים להיפך. ובאמת התאוה היא מלך זקן וכסיל ודק הצדיק הוא גבור הכובש את יצרו ומעביר את עבדו מלמלוך עליו. אבל מי שאין ביכלתו למשול על רוח הכעס אשר יעלה עליו יש לו התנצלות כי לא הוא הוא המדבר מרורות כ"א רוחו אשר בקרבו ישתרר עליו ביד חזקה. וכ"ת כיון שהאדם בעל שכל הי' לו למשול ברוחו וללכדו ביד חזקה. זה אינו דהא מצינו כ"פ שהמלך אין בו כ"כ חכמה ותבונה כמו עבדו בכ"ז אחרי שהוא מלך יושב על כסאו צריך העבד לסור למשמעתו אף שטובה צפרנו של עבד מכרסו של מלך. וז"ש יהודא כמתנצל על אשר ידבר מרורות אל יוסף מרוב שיחו וכעסו והודיעו שלא הוא המדבר כ"א רוחו אשר בקרבו לז"א בי אדוני כלומר לע"ע שאני שרוי בכעס ומלא עברה וחימה תדע שבקרבי ובי הוא הרוח הגובר עלי והוא אדוני אשר אני מוכרח לשמוע בקולו קול עוז. וכי תימא הלא אני בעל שכל הי' לי למשול ברוחי ולעצור בו לז"א כי כמוך כפרעה מה פרעה מלך ואתה שני לו כדברי המ"ר אף שהוא בעצמו מודה ואמר עליך אין נבון וחכם כמוך ולא הוציא א"ע מן הכלל בכ"ז בשביל שהוא מלך צריך אתה לשמוע בקולו כמו כן אני מוכרח לעשות מה שפוקד עלי רוח הרוגז. לפ"ז י"ל שגם אהרן התנצל שאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ויצרו גובר עליו ע"כ אין עליו פשע כ"כ כחוטא בשכל ורצון.

וז"ש לו בי אדוני בקרבי הוא האדון העריץ שלי והוא משל עלי בעת כעסי לדבר עליך ע"כ אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו וחטאנו בטפשות כפרש"י:

לוח ארז על פרשת שלח לך

שלח לך אנשים.

במדרש. הה"ד יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם. הכוונה כי באמת יש להפליא הלא כמו שהש"י הוא נצחי כן בריאותיו יהיו נצחיים ולמה אנו רואים הציץ נובל בכל שנה ויפרח מחדש כחבצלת. ומדוע לא נתן הש"י כח בהם שיהיו עומדים לעד ולא יחלופו. האין זה חסרון בחיקו ח"ו. אבל באמת עשה הש"י כן בשביל האפקורסים האומרים הן אמת שהעולם נברא יש מאין מהקב"ה בעצמו ובכבודו. אבל מעת הבריאה עולם כמנהגו נוהג בכח הטבע אשר נתן בו יוצר עולם. ע"כ עשה הש"י שהטבע בכל שנה תחלוף יתכלה יתברא מחדש למען ידעון ויכירון כי יד ה' עושה זאת בכל עת ועת. לא כן אם הי' הכל קיים לע"ע מעת הבריאה אז הי' מקום למינים לטעות כנ"ל וז"ש יבש חציר נבל ציון ויקשה למה לא נתן הבורא ית' כח בהם שיעמדו לעד. ע"כ בא כמשיב שהטעם לזה כדי שדבר אלקינו יקום לעולם למען יראו הדורות שרק דבר ה' שומרת הטבע בהוציאה מחדש בכל שנה את יבולה. והנה אף שעי"ז נגרע מכבודו ית"ש שאומרים שח"ו אין ביכלתו לברוא ברי' שתעמוד לעד. בכ"ז הקב"ה לא חס על כבודו ית' אם רק הוא טובת העולם שלא יטעו כנ"ל. וכן הי' ג"כ במרגלים שלא חס השי"ת על כבודו וצוה לשלוח מרגלים אף שעי"ז נראה כמסתפקים ביכולת הש"י לתת להם ארץ חמדה בכ"ז אחרי שהי' לטובת ישראל שידעו מקדם את הדרך ילכו כמ"ש רמב"ן ז"ל לא חס הש"י על כבודו ית'. וז"כ המדרש שסמך לפסוק שלך לך אנשים הפסוק יבש חציר וגו' ודבר אלקינו וגו', כנ"ל: אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע. כי אמרו רז"ל בפ"ג דיומא רבי מאיר הוי דייק בשמא ועיי' מ"ש לעיל פ' שמות ובסוטה דף ל"ה אמרו דמרגלים על שם מעשיהם נקרא ובמדרש תנתומא דריש כן כל שמותם לרעה. וכיון דשם מכוער מורה על מעשים מגונים ממילא שם נאה מורה על מעשים נאים. וז"ש אלה שמות האנשים ואחרי ששמותיהם המכוערים היו אות לרעה מזה לקח משה ששם טוב של יהושע יהי' עמדו אות לטובה ע"כ קרא אותו יהושע ששם שמים יהי' מצורף בשמו ויעזור לו למען כבוד שמו:

ויהס כלב את העם אל משה. פרש"י לשמוע מה ידבר משה. ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. כי אם אמנם הז' אומות היו רבים ועצומים מישראל בכל זאת

לא הי' להם לירא מהם כנאמר זאת הארץ אשר תפול לכם לנחלה שהיא ירושה להם וכמו שלירושה אין צריך למלחמה להחזיק בה כי ממילא קאתיא כמו כן א"י לא בכח ולא בחיל יכבשו אותה כי אם מורשה לקהלת יעקב. רק שצריך לזה ב' דברים הא' שיהי' זכותן של ישראל כדאי להוריש מפניהם גוים גדולים ועצומים מהם וזהו ע"י שישמעו לקול משה אשר יצוום בשם ה' ויעלו מעלה מעלה על סולם שלימות המדות ומעש"ט. והב' אחר שאין ברצון הקב"ה לשדד הטבע מכל וכל ע"כ אם לא הי' באפשרי בשום אופן שישראל ילחמו עם האומות וינצחו אותם אז לא הי' עושה הקב"ה מה שהוא נגד הטבע לגמרי אבל אחרי שבאמת הי' יכול להיות שגם על דרך הטבע ינצחו ישראל את האומות כי כבר כ"פ אנו רואים שנופלים רבים ביד מעטים וגבורים ביד חלשים וכיון שעכ"פ הוא באפשרי גם ע"ד הטבע עי"כ ד' להם בעוזרם ויעמוד על ימינם להושיעם כמ"ש יברכך ה' בכל אשר תעשה יכול יהא יושב ובטל ת"ל אשר תעשה והוא ג"כ כנ"ל שבלי עשיי' צריך הש"י לשדד הטבע לשלוח ברכה וזה אינו ברצונו ית"ש. אבל אם האדם עושה את שלו ואז כבר באפשרות שיבורך מעשה ידיו אף ע"ד הטבע אז יצו ה' את ברכתו.

וז"ש ויהס כלב את העם השתיק תלונתם באמור להם אל משה שאין להם לירא מהמון עמים כ"א ישמעו תמיד מה שידבר להם מ"ר בצווי הש"י ואז עלה נעלה אם נעלה ונגביה עוף למעלה ומדרגה עליונה אין צורך למלחמה כ"א וירשנו אותה תפול לנו הארץ בתורת ירושה. ושלא יאמרו שהוא שידוד הטבע ע"כ הוסיף לאמור שאינו בגדר בלתי אפשר כלל וכלל לנצח את האומות כי יוכל להיות שגם אנו מעצמנו נוכל לה לכבשה. וכיון שעכ"פ יכול להיות כן אף בדרך הטבע ע"כ אם נעלה מעלה לשמוע בקול ה' הוא יושיענו: ויהס כלב את העם.

בסוטה דף ל"ה ע"א. התחיל יהושע לדבר אמרו לי' מה דין ריש קטיעא ימלל. פרש"י ז"ל על שלא היו לו בנים נקרא כן ובערוך פי' שראשית שמו הוא אות יו"ד שהיא אות קטיעא. ומהרש"א בחידושי אגדות שם גמגם על פירושים הנז' עיי"ש. ול"נ עפמ"ד במדרש תנחומא פ' מטות שיהושע הי' לו לחיות ק"כ שנה כמו משה רבינו שהיו ימיו ק"כ שנה שנאמר כאשר הייתי עם משה אהי' עמך אלא בשביל שכשבא להלחם עם ל"א מלכים אמר אם אני הורגם מיד אני מת כמו שאירע למשה רבינו וע"כ עיכב במלחמתן שנאמר ימים רבים עשה יהושע את כל המלכים האלה מלחמה עיי"ש ע"כ לא חיה רק ק"י שנים ולפי זה ה"פ שהם נבאו ולא ידעו מה נבאו אמרו אחרי שאנו רואים שגם בעיניך אינו חשוב כ"כ ישיבת א"י שהרי להאריך ימיך ושני חייך היית מתעכב בכיבוש ל"א מלכים עד שהקב"ה נטל ממך לעונש יו"ד שנים משני חייך שהיו קצובים לך מאז ומקדם ע"כ

אין לך לדבר גדולות בשבחה של א"י כי מום שבך אל תאמר לחברך. וז"ש מה דין ריש קטיעא כלומר היו"ד שהוא ראשית שמך ניטלה ממך שעשרה שנים נתקצרו ימי חייך עבור שאינך זריז בכיבוש הארץ א"כ מה לך כי תוכיח אותנו על דבר כזה שאתה בעצמך נכשל ונתקל בו. וידיד נפשי הה"ג מוהר"ש דומו"צ דפק"ק נ"י פי' קראוהו ריש קטיעא כי ידעו כבר מנבואת אלדד ומידד משה מת ויהושע מכניס לארץ ע"כ אמרו שיהושע לכבוד עצמו הוא דורש ליכנס לארץ הקדושה כי עי"ז יגיע הוא להיות ראש ומנהיג אבל כ"ז שאינם הולכים לא"י לא יהי' הוא ראש ומלך להם וזה שאמרו מה דין ריש קטיעא שהוא ירא שיוקטע ויוגדע מן הראשיות והנשיאות והוא נוגע בדבר מה לו לדבר בשבחה של א"י אחרי שדבריו לא יעשו רושם ואות לטובה:

הארץ אשר עברנו לתור אותה ארץ אוכלת יושבי' וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. וכתיב ויבכו העם בלילה ההוא. וארז"ל אמר הקב"ה אתם בכיתם בכיי' של חנם ואני קובע לכם בכיי' לדורות. כי כתיב מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים כי אוירא דא"י מחכים. ואינו מסוגל רק ליושבים בה על התורה ועל העבודה ושומרים חוקי' אבל מי שעובר על חוקי האלקים ותורותיו אין לו קיום וישוב באה"ק כמ"ש בפ' אחרי ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם בטמאכם אותה. וכבר האריך הרמב"ן שם באמרי נועם להסביר זה.

וזהו לדעתי כוונת הפ' למען ירבו ימיכם וגו' כימי השמים על הארץ. כי כל אדם יש לו שני פניות שהוא פונה אליהם. הא' היא הגשמיית והב' היא הרוחניית להשלים את נפשו במעלות ומדות תרומיות. והנה הצדיק הוא מגביה ומרומם את הרוחניות ומשפיל את הגשמיות והרשע להיפך הוא ממליך את העבד ושפחה תירש גבירתה ואחרי אמרנו שא"י אינה סובלת הרשעים וכמ"ש בלחם דמעה נחלתנו נהפכה לזרים כלומר אף שנחלתנו א"י היתה מתחלה ארץ מבורכת בכ"ז לע"ע נהפכה והיתה לשממה אשר לא יצלח בה מאומה ויצא חוח תחת חטה והטעם כי היתה לזרים ואינה סובלת רק צדיקים וז"ש תשמרו את התורה והמצות למען ירבו ימיכם על האדמה כי רק זמן כזה תוכלו לישב על האדמה כימי השמים על הארץ כ"ז שהשמים והוא הרוחניות הוא לכם גבוה מעלה על הארץ שהוא הגשמיות ורק כ"ז ההוא תוכלו לישב שם אבל אם תגביהו הארץ על השמים אז תגלו ממנה. (וחוץ לדרכנו י"ל כי בחמת צריך להבין למה כל אדם יחשוב את ימיו ע"פ זריחת השמש ושקיעתה ולמה לא נתן ה' על הארץ דבר מה בו יחשבו העתים והזמנים. אבל ה' בחכמה יסד להורות נתן בלבנו למען נרגיל א"ע לראות אל השמים מעל ולא ניתן תמיד בארץ פנינו ולמען נדע כי הארץ תלוי' בשמים ורק אם

האדם יקבל ברכת שמים מעל רק אז ישכיל ויצליח את דרכו ע"כ הקב"ה שם חוקות ארץ בשמים. וז"ש למען ירבו ימיכם כפרש"י מכלל הן אתה שומע וכו' וכ"ת האיך תלוי ברכת האדם בקיום המצות הלא השמים לה' והארץ לבנ"א ואין להם חיבור וקישור זע"ז לזה מביא ראי' כימי השמים על הארץ אחרי רואנו כי ימי השמים על הארץ דהייני שאנו סופרים ימינו עלי ארץ למהלך השמים ולמה עשה ה' ככה בע"כ להורות שלאנשי ארץ השמים הם המורים להם את הדרך ילכו. ופירשתי מאמר הכ' עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה ובמדרש ואם לאו היוצא השדה מתגרה עליכם. כי נאמר וחרה אף ה' וגו' ולא יהי' מטר ובכ"ז ראינו בעינינו אף שבנ"א מרשיעים וחוטאים מצליחים בנכסיהם וימצאו מאה שערים בתוצאות שדותיהם. אבל כ"כ המפרשים שרק בא"י אשר למטר השמים תשתה מים ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה רק שם יעצור ה' את השמים אם חוטאים ישראל ל"כ בחו"ל אין הקב"ה דורש אותה להפרע מרשעים בעוה"ז ע"י מניעת מטר כ"א אדרבה משלם לשונאיו אל פניו אבל שלא יטעו עי"ז שרואים שיוצא השדה שנה שנה בין לטובים בין לרעים ויטעו עי"ז כי הארץ הפקר וכל אדם יעשה מה שלבו חפץ אחרי שאין הקב"ה מעניש לרשעים ע"כ צוה הקב"ה ליתן מעשר לעניים שעי"ז יודו שמאת ה' היתה להם ברכתם וממנו הכל ומידו ית' נתנו להם. וזהו עשר תעשר למען תדע שלה' הארץ והטעם שצריך אתה לעשות לך ציונים לדבר כי בקל תוכל לשכוח שה' משגיח עליך אחרי רואך היוצא השדה שנה שנה כלומר בכל שנה ושנה בין אם תיטיב דרכך בין אם תשחית מעלליך בכ"ז הארץ תתן יבולה ע"כ עלול אתה לשכוח ומפני זה צריך אתה לעשר ואם אי אתה מעשר היוצא השדה מתגרה עליך כנ"ל: הדרן להנ"ל שבא"י רק צדיקים יהלכו בה וצריך שמה להתנהג בחסידות וזה הי' נגד רצון המרגלים ע"כ מאסו בארץ חמדה כי לא רצו לקבל עליהם עול מצות אשר יכביד אכפו עליהם בשבתם באה"ק ע"כ אמרו ארץ אוכלת יושבי'. כי הצדיק נקרא מהלך שהולך מחיל אל חיל למעלה ל"כ הרשע שאינו עוסק בשלימות נפשו זה נקרא יושב כי הוא יושב על מקום א' מבלי לכת מעלה בשלימות והם אמרו ארץ אוכלת יושבי' כלומר הארץ הקדושה יש לה טבע משונה זו שהיא אוכלת ומכלה את מי שרוצה לישב בה ולא להלך במעלות בקודש. וגם העם אשר דאינו בתוכה אנשי מדות תרומיות וטובות ורק אנשים כאלה ישבו בה אבל אנחנו אין אנו חפצים בהשלמתינו. וז"ש רז"ל שבכו בכיי' של חנם. כי דרז"ל בפ' זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם חנם בלא מצוות וזהו ג"כ פירושו כאן אתם בכיתם בכיי' של חנם שרציתם לפרוק מעליכם על מצות שצריכים לקיימם בא"י אני אקבע לכם בכיי' לדורות כי באמת נחרב בהמ"ק וגלינו מארצנו מפני

חטאינו הקיאה הארץ אותנו וזהו כשם שמאסו המרגלים בא"י בעבור רצונם להיות מנוערים מן המצוות כן יחרב בהמ"ק ג"כ מה"ט על פרקם מעל צוארם עול מצות. ויש להוסיף שדייק בכיי' לדורות כי באמת רק ילד בלי השכל יבכה על דבר שאין תקוה לקבל תמורת הנאבד אבל לאדם לא יאות לבכות על דבר שנאבד ממנו כ"א צריך לסבול באהבה וא"כ יש לשאול למה אנו בוכים זה כמה על חורבן בית קדשנו הלא העבר עבר. אולם אם נדע סיבת חורבן מקדשנו וגלות עמינו שרק החטאים היו בעוכרנו ע"כ נקוה שבהסיר הסבה שתכלה הרשעה אז יסור המסובב ע"כ נאה לנו לבכות כי ע"י בכיותינו אנו מורים שעוד אנו מקווים להם להסיר חטאת ואז יהי' קץ לגלותנו וזהו כל המתאבל על ירושלם בע"כ הוא מקוה עוד לשוב שמה עי"כ זוכה ורואה בשמחתה. וזהו ג"כ בכיי' לדורות כי אחרי ידעכם שרק החטאים גרשוכם מהסתפח בנחלת ה' ע"כ תבכו לדורות. וזהו דאיתא במדרש נחמו נחמו עמי נחמו עליונים נחמו תחתונים. כי אין לנו נחמה רק אם אנחנו כולנו מרגישים העדר הבית המקודש אבל כ"ז שרק יחידי סגולה בוכים ומתאוננים והמון העם לא ירגישו בהעדרו עדיין אין לנו תנחומין ופירשתי לעיל (פ' בחקותי בהספד) אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים כלומר ע"ז שרק היחידים מתאבלים על חורבן בהמ"ק ע"ז יש לעשות מספד תמרורים וזהו כוונת המקונן על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים כלומר על אלה אני מקונן שרק עיני לבדי ולא עין אחרים יורדה מים שהעם אינם מרגישים בהעדרו והוסיף לאמר היו בני שוממים כי גבר אויב כלומר בזמן העבר בעת אשר האויב הכביד עולו על ישראל וגבר עליהם בחוזק יד בעת ההוא היו בני שוממים ואבלים על הגלות אבל לע"ע אחרי היתה הרווחה אינם מתאבלים כלל אבל נחמתינו לא תהי' רק אם תתחיל בתחתונים כלומר שאנו מצטערים ומבקשים חנחומין תחלה אז אח"כ נחמוה עליונים:

במסורה הביאה בעה"ט. אל תיראו את עם הארץ כי לחמנו הם. זה לחמנו חם הצטידנו אותו וגו' ועתה הנה יבש. בנפשנו נביא לחמנו. לחמינו נאכל ושמלתנו נלבש רק שמך יקרא עלינו י"ל כי ארז"ל בכתובות דף קי"א ע"ה אינם חיים לע"ל עד שמצא להם ר"י רפואה מן התורה להנות תלמידי חכמים מנכסיהם ועי"ז יש להם חלק ונחלה בתורת ה'. והנה אחרי שכל ישראל ערבים זב"ז אם עם הארץ לא יהא לו חלק ונחלה בתורה אז גם מחלק הת"ח יוגרע מאחר שהוא ערב בעדו ע"כ אר"י בכתובות שם לא ניחא למרייהו דאמרת הכי שע"ה אין להם חיים. שגם לת"ח שהם אדונם ורבונם של ע"ה לא ניחא להו בהכי כי עי"ז גם חלקם יגרע אבל ע"י שע"ה מחזיק לת"ח אל תיראו אתם הת"ח את ע"ה שלא יהי' לו מנת חלקו בחיי עולם ותפסידו גם אתם ע"י הערבות כי לחמנו

הם אחרי שהם לנו מטה לחם ובשלומנו גם להם עץ חיים יפרה למחזיקים. ועוד י"ל כי גם מי שעוסק בחיי שעה ואינו עוסק בתורה גם לו יש מוסר השכל ביגיעתו ועבודתו יוכל להחזיק בעצמו מדת הבטחון ועל ידו יגיע לחיי עוה"ב כי הת"ח יושב אהל אשר אין לו שום עסק במסחר וקנין איננו רואה עין בעין שרק זה הגבר ברוך אשר ישים בה' מבטחו כי בכל יום ויום הוא רואה בעסקיו מה שמחשב לטובה רעה תהי' באחרונה ורק אלקים הבין דרך מצעדי גבר ועלילותיו ל"כ הת"ח אשר יושב באהל של תורה ואין לו שום פגישה עם טרדות הזמן עליו יש להמליץ לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך כי אין לו מקום המלט שלא לבטוח בה' אחרי שאינו עושה מאומה ל"כ הע"ה אשר יוכל לטעות כי כחו ועוצם ידו עשה את החיל ובכ"ז בוטח בה' ע"כ סולמו המוצב ארצה ראשו מגיע השמימה. ע"כ עמי הארץ העוסקים בישובו של עולם על המחי' ועל הכלכלה ובכל רגע יצר סמוך להם להסיתם מאחרי ה'. ואם בכל זה לא יסורו מאחרי ה' ובוטחים בה' לשאת ולתת באמונה יש להם דרך מבוא לשער השמים יותר מהת"ח אשר הוא כלוא בתוך ד' אמות של הלכה ולא יתראה החוצה. והנה מה ששם הש"י בחוקי הטבע שלחם לא יוכל לעמוד זמן רב בלי שיתעפש וירקב להורות נתן שהאדם לא יוכל לדאוג על העתיד וזמן רחוק שהרי הלחם שהוא היותר הכרחי לאדם בכ"ז לא יתקיים בטובו לזמן רב ע"כ ארז"ל מי שיש לו לאכול היום ואומר מה אוכל למחר ה"ז מקטני אמנה. ע"כ לא תיראו גם מט"ז את עם הארץ שלא יהי' לו חיי עוה"ב אחרי שיש לו מוסר הזה לחמינו חם ביום הצטיידנו אותו ועתה הוא יבש א"כ יהי' לו לאות ולמופת שישען בשם ה' אלקיו וגדול הבטחון שמזכהו לחיי עוה"ב. גם יש לו עוד מוסר ע"י עמל הפרנסה וקושי המזונות עי"ז רואה שאדם לא לבד לעמל מלאכה נברא כ"א להשלים נפשו כמ"ש לעיל (פ' בראשית) על מארז"ל קשים מזונותיו של אדם כיולדה עיי"ש. וז"ש המסורה שגם עבור זה אין לנו לירא מע"ה שלא יזכה לחיי עוה"ב אחרי רואו שבנפשו נביא לחמנו כמה עמל וטורח ומסירת נפש צריך לו עד שיביא לחמו. וכ"ת א"כ שיש לע"ה מעלות הללו א"כ גאה יתגאה על הת"ח וירום לבו לומר שהוא הגבר הוקם על הת"ח והוא למעלה ממדרגתו. לזה בא כמשיב עפמ"ש במק"א לפרש מאז"ל גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושי' שנא' עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר הכוונה כי לרוב פעמים אנו רואים שהת"ח נצרך להחזקת ע"ה ויש לשאול השאלה ששאלו בפ"ק דב"ב אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן מכ"ש שהקב"ה אוהב ה' שערי ציון שערים המצויינים בהלכה. אלא שי"ל כתירוץ רז"ל שם כדי שינצלו העשירים מדינה של גיהנם ה"נ רוצה הש"י שגם העם הארץ אשר אין לו חלק בתורת ה' יוכל ג"כ לזכות

בתורה עי"כ נצרך הת"ח לע"ה וכמאז"ל על ישב עולם לפני אלקים וגו' ישב עולמך והשיב הקב"ה חסד ואמת מן ינצרוהו. אבל באמת אין העשיר מפרנס את הת"ח מפרנס אדרבה הת"ח מפרנס את ע"ה אלא שהש"י רוצה שיהי' לו חלק בתורה ע"כ הוא מחזיק את הח"ח. וז"ש גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה כלומר היא בעצמה ואינה צריכה להחזקת אחרים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ומה שאעפ"כ אנו רואים שהת"ח צריך להחזקה הסיבה לזה היא ותומכי' מאושר כדי שהע"ה התומך יאושר גם חלקו בארץ. והנה במקום שהע"ה יודעים את זאת שכל פרנסתם הוא מסיבת התורה וזכותה אז אין מחסור ליראיו כי אומרים לו ממך הכל ומירך נתנו לך כמ"ש במק"א לפרש המדרש בשעה שהכניס שלמה את הארון לבהמ"ק הרטיבו כל אילנות ועשו פירות. אבל במקום שמבזין את הת"ח זהו אות ומופת חותך שגם את ה' הם מבזים ח"ו וכמו שהמלצתי מארז"ל במקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב כלומר רק במקום כזה אשר אין יראת ה' לנגד עיניהם ומחללים את כבוד ה' הגדול והנורא במקום הזה אין חולקים כבוד ג"כ לרב ולמורה שנאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה במקום אשר מעלות כאלו אינן נחשבות למאומה ולבעליהן אין כבוד אז נדע בטח כי הם לנגד ה' ומנגדים גם לו ית"ש. ע"כ ארז"ל במסכת שב' לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביזו בה ת"ח שנאמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלקים ובוזים את דבריו היינו כיון שמלעיבים במלאכי אלקים בוזים גם את דברי ה' עצמו ית"ש. היוצא מזה שהקב"ה הי' יכול לפרנס את הת"ח מן התורה עצמה בלי סיוע מע"ה רק ה' עשה כן למען גם לע"ה יהי' לו חלק בתוה"ק. וז"ש הת"ח לע"ה לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש שאין אנו צריכים לך ולדכוותך רק הש"י זוכה אותך שגם שמך יקרא עלינו שגם לך יהי' חלק בין הת"ח כמ"ש ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' תורת חיים ואהבת חסד כמ"ש במק"א:

וילונו על משה ואהרן וגו' ויאמרו אליהם כל העדה לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה לו מתנו. י"ל עפ"ד הגר"א מווילנא ז"ל בפסוק לא תרצח בפתח וקרינן לא תרצח בקמץ ע"פ מאז"ל במס' ע"ז דף י"ט שדרשו כי רבים חללים הפילה זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגי' שהגיע להוראה ואינו מורה. וז"ש לא תרצח בפתח רומז על מי שלא הגיע להוראה ופותח פיו ומורה ולא תרצח בקמץ מי שהגיע להוראה ומקמץ פיו ואינו מורה שניהם נקראו רוצחים. (ובגוף מאמר הנז' אמרתי כי הת"ח אינו מתיירא מרב שלא הגיע עדן להוראה אחרי שהוא בעצמו ת"ח בטוח הוא שלא יכשילו בדבר הלכה כי היא יודע להבחין בין האמת והשקר. ורק ע"ה שאינו מבין להבחין בין טוב לרע ובכ"ז הוא ירא חטא הוא נכשל ע"י תלמי' שלא הגיע להוראה ומורה והנה

הול"ל הפילה חללים ולא חללים הפילה דמשמע חללים מעיקרא כמו שדרשו על כי יפול הנופל ממנו ע"כ הפירוש כי רק חללים שהם כבר מתים מעיקרא והמה ג"כ חלולים וריקים אותם יפיל התלמיד שלא הגיע להוראה. ולהיפך מי שהגיע להוראה ואינו מורה לא יפסיד את עמי הארץ אחרי שגם אם הי' מורה להם לא יבינו אותו ורק התלמידי חכמים שהיו מרויחים על ידי תורתו הם מפסידים אם ימנע בר מהם. ע"כ קאמר עצומים כלומר גדולים ושלימים הם ההרוגים ע"י מי שהגיע להוראה ואינו מורה). והנה במצרים קודם קבלת התורה לא הי' בהם מי שהגיע להוראה ואינו מורה דהא כולם לא הגיעו להוראה עדיין ולא שייך רק לא הגיע להוראה ומורה. אבל במדבר לאחר מתן תורה כבר יש הגיע ואינו מורה. והנה אע"פ שארז"ל אין מיתה בלא חטא מ"מ מיתה כזו שימות ע"י מורה שלא הגיע להוראה ומורה או הגיע ואינו מורה זו היא מיתה קלה שבקלות אחרי שהוא בעצמו אינו גורם למיתה זו מאומה רק המורה הוא יורה לו חיצי מות. וז"ש לו מתנו בפתח ע"י לא הגיע ומורה וזה שייך במצרים או במדבר הזה אחרי שכבר קבלנו התורה ויש בינינו הגיע להוראה ואינו מורה לו מתנו ע"י קמץ שמקמץ הוראתו אע"פ שראוי לה:

ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה ה' בקרב העם הזה אשר עין בעין נראה אתה ה' וגו' והמתה וגו' מבלתי יכולת ה' וגו'. י"ל עפמ"ש כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. ופירשתי לא שהקב"ה הי' צריך ליד חזקה נגד המצרים כי הלא ברוח שפתיו ימית רשע וא"צ לזה התאמצות וחוזק רק כלפי שאז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים וישראל במצרים היו גוי מקרב גוי הללו עובדי ע"ז והללו ולא רצו לצאת ממצרים מעם לועז באשר ישבו שם חנם בלא מצות ע"כ הוצרך הש"י ליד חזקה נגד ישראל להכריחם לטובתם שלא ברצונם כמ"ש ברוך שחשב את הקץ לעשות ואחרי שידענו כי ישראל במצרים מתחלה לא רצו לקבל עליהם עומ"ש ורק הש"י כדי לקיים את אשר נשבע לאבותינו הכריחם והביא את ערפם הקשה תחת עולו א"כ אין כאן תימה שהמרו בו זה עשר פעמים ולא רצו לשמוע בקולו אחרי שמקורם ותחלת קבלתם את עול מלכות שמים היתה על אפם ועל חמתם א"כ היו כגר החוזר לסורו על נקלה וכתינוק הבורח מבית הספר. וא"כ גם חילול השם אין כאן אם ח"ו כילה אותם באפו וחמתו אחרי שלא רצו להיות לו לעם א"כ בדין הוא שיטלו שכרם שישליכם מעל פניו. אבל מרע"ה ירא אף שמצרים ידעו ויבינו זאת בכ"ז הם יאמרו בגוים שבאמת ישראל היו זכאים ושלימים בעת צאתם ממצרים והשרה שכינתו עליהם ובתוכם. וראיי' לזה שהרי אז"ל יראה יראה כדרך שבא לראות

מי שרואה את הש"י בעינא פקיחא אז ה' עליו יראה להשגיח עליו. וכיון שהש"י נגלה עליהם בהדר כבודו ועשה עמהם אות לטובה בודאי היו ראוים לזה מצד זכותם וכשרון מעשיהם וכיון שכן אם בכ"ז ישחיתם בשבט עברתו יש כאן חילול השם ית' וזה כוונת הכתוב ושמעו מצרים והוא מלשון הבנה (כמו אשר לא תשמע לשונו) הם ידעו ויבינו כי העלית את העם הזה בכחך ורק ביד חזקה בעל כרחם שלא ברצונם הוצאת אותם מקרבו כמ"ש גוי מקרב גוי הללו עוע"ז והללו וכו' וא"כ אין כאן חילול השם אם ירדפם באפו כנ"ל אבל הם לא יאמרו כ"א כן ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו והבינו כי אתה ה' בקרב העם הזה שלבם ובשרם ירננו אל אל חי והם דבוקים בו. והראי' אשר עין בעין נראה אתה ה' והוא ע"ד יראה יראה הנ"ל. כלומר שרק העין הרואה אותך אל זה תביט גם אתה אבל אם היו ישראל מעלימים עין ועוצמים עיניהם מראות בריע זה הקב"ה אז גם הקב"ה הי' מסתיר פניו מהם. אבל כיון שאתה וענך עומד עליהם להנחותם הדרך בע"כ שהם דבוקים בך א"כ והמתה וגו' אז יאמרו מבלתי יכולת ח"ו: והמתה את כל העם הזה כאיש אחד ואמרו הגוים מבלי יכולת ה' וגו' ודרשו רז"ל שיאמרו תשש כחו כנקבה. ועתה יגדל נא כח אדוני כאשר דברת לאמר.

כי ארז"ל שהקב"ה מתפלל שיכבשו רחמיו את כעסו ואם השי"ת עושה דין ומשפט ברוגז לבלי יזכור רחום אז הוא בבחינת איש וגבר תקיף בלי חמלה וחנינה אבל כשהוא מרחם וחומל אז יש לו כביכול בחינת וטבע אשה אשר לבה הומה עלי' מהר ולפ"ז יש בהש"י כביכול ב' כחות מתנגדות כח הדין והוא איש וכח הרחמים בבחינת נקבה ע"כ אמר מרע"ה אם כצאן לטבח יובל כל העדה אז יאמרו בגוים מבלתי יכולת ה' היא מדת הרחמים אין לו יכולת להגביר על הדין. והמליצו ע"ז שיאמדו שתש ונחלש "כחו כנקבה" אותו הכח שיש לו ית"ש כנקבה והוא הרחמנות הוא נחלש אצלו. והנה ארז"ל איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגבור כי לעשות דין ולנקום נקמה אין זו גבורה האמיתית אבל גדולה יותר הגבורה אם מאריך אפו וכובש רוגזו וז"ש מרע"ה אחרי שיאמרו בגוים שתש מדת הרחמים אין זה מורה גבורתו של הקב"ה אלא אם תכבוש את הדין ותרחם עליהם. ועתה אם כן תעשה כאשר דברתי ובקשתי. יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים אם אם תאריך אפך בזה תראה יותר גדולה וגבורה מכחך הגדול כי זו היא הגבורה האמיתית אם יכבשו רחמיך את כעסך אז ה' עליהם יראה בכח גדול יותר מאם תכלה אותם בחרון אפך ח"ו:

ועבדי כלב בן יפונה עקב היתה רוח אחרת עמו וגו' והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה. פרש"י ז"ל חברון תנתן לו. והוא כמ"ש לעיל בפ' ויעלו בנגב ויבואו עד חברון כלב לבדו

הלך שם ונשתטח על קברי אבות. וי"ל עפמ"ש במלכים שאלישע אמר לאלי' ויהי נא פי שניף ברוחך אלי ויאמר לו אם תראה אותי לוקח מאתך יהי לך כן. וכבר פי' ז"ל שהתלמיד יש לו כפלים לתושי' א' תודת דבו וב' תורת עצמו וכ"ז אם לא ניתק החבל המקשר אותו ואת רבו שגם לאחר מיתתו יראה אותו ויצייר כאלו לנגדו תמיד משא"כ אם נפסק הקשר אז אין לו כלום ממעלת דבו. וז"ש אם תראה אותי ר"ל שתמיד תצייר לילך בדרכי כאלו אני נגדך אף אם כבר אהי' לוקח מעמך אז יהי לך כן. ולפ"ז האדם ההולך בדרכי אבותיו הקדושים אשר בארץ המה יש לו ב' רוחות שלו ושל אבותיו וזהו הטעם שהולכין להשתטח על קברי אבות להודיע שלא נפסק עדיין הקשר האמיץ שבין האב לבן. וז"ש עקב היתה רוח אחרת של אבותיו עמו כפרש"י ב' רוחות היינו שמלבד רוח שלו הי' לו ג"כ רוח אחרת של אבותיו עמו ומזה מוכח כדברי רז"ל שהלך להשתטח על קברי אבות. שוב ראיתי כעין זה בב"ל דרוש ע"ה:

הקהל חוקה אחת לכם ולגר חוקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהי' לפני ה'. י"ל עפמ"ש במק"א שכל הדעות הנאורות אשר בהם יתימרו ויתהללו חכמי לאומי דודנו כולם ממקום קדוש יהלכון כבר חצבה עמודיהם תוה"ק בימות עולם ובשנים קדמוניות. למשל הדור הזה יגיד שלכל אדם משפט שוה יחק אחד לכל איש כקטן כגדול כדל כעשיר יש לו משפט אדם. וזהו כבר פרסמה תוה"ק באמרה ככם כגר יהי'. רק בימים ההם שהאירה תורה על ישראל אם כל העמים בחשך הלכו ולא נגה עוד עליהם ניצוץ דעת הזו המשמחת אנשים כי הי' זר ופלא בעיניהם אשר העבד ישוה לאדון והנקלה לנכבד ע"כ זרו הלאה את דברי' המאירים אבל התור' העידה חוקה אחת לכם ולגר. אף שלע"ע בעת שניתנה תורה העולם כולו אינו רוצה לקבל משפ' כזה אבל אני יודע בטח שברבות הימים יכירו וידעו כל העולם את החק הזה. וזהו חוקת עולם לדורותיכם. בימים הבאים יקבלו באהבה חק זה. ואחרי שממשפט שווי הזכיות נוכל לדון על כל משפטי ה' אמת צדקו יחדיו נוכל לקוות בטח לימים יוצרו שכל באי עולם יכירו שכל התורה כולה ראוי' לקבל לחק עולם ומלואו וכמ"ש התהלך לפני הנאמר באברהם אע"ה היינו שילך לפרסם אלקותו ית"ש במקום שעדיין אין מכירין אותו ואח"כ אחרי שלמד דעת את העם גם הוא ית' יבוא אחריו. כמו כן אמר כאן ככם כגר לימוד הנפלא הזה אשר ישבחוהו כעת כל העמים ויקראוהו בשם הזכיות (גלייכבערעכטיגונג) הוא יהי' המפנה דרך ומקום בו יבוא אח"כ ה' בגדולתו שיכירוהו כל העמים וזהו ככם כגר הלימוד הזה יהי' לפני ה' והוא בכבודו ית' יבוא אחריו:

במדרש רבה. לך אכול בשמחה לחמך זו חלה ושתה בלב טוב יינך זו נסכים וסיים כי כבר רצה האלקים את מעשך. נראה עפמ"ש בפ"ב דאבות בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך ופי' הרע"ב ז"ל בפירוש השני. שרצון אחרים היינו רצון הש"י אלא שכנה כלפי מעלה הכוונה כי נאמר ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כי כמו שהקשו מאחר שהקב"ה יודע הכל בטרם נעשה מדוע יעניש את הרשעים אחרי שהם כמוכרחים על ידי ידיעת הש"י כמו כן נוכל לומר שאין כאן מקום ליתן שכר לצדיקים אחרי שגם הם כמוכרחים לעשות הטוב ע"י ידיעת הש"י מקודם את אשר יעשו וההכרח כמו שלא יגונה כן לא ישובח. ע"כ הוא רק חסד אל כל היום אם ישלם שכר לעושי מצוה. ועיי' מ"ש לעיל סוף ספר שמות בהשמטה לפ' שמות מענין זה וי"ל כמו כן בזה אף שהש"י יודע מקדם את אשר יעשו וההכרח לא ישובח אבל כיון שע"י ידיעה זו יקופח שכרם בשביל שיהיו כמוכרחים ע"כ הקב"ה בחסדו עושה א"ע כאלו לא ידע למען לא ימנע טוב להולכים בתמים ואף שהוא נגד מדתו כמש"פ שם ארדה נא ואראה שיורד כביכול מגדולתו עי"ז אבל כיון שהקב"ה משלם הכל מדה כנגד מדה ע"כ לאדם שטוב לפניו שעושה ג"כ נגד טבעו ורצונו לכבוש את יצרו כן הש"י עושה נגד עוצם יכלתו ורוחב ידיעתו ועושה א"ע כאלו לא ידע מקודם את אשר יעשה טוב ומשלם שכרו משלם כאלו בהיות האדם בלתי מוכרח על מעשה הטוב רק עושה כן ברצונו ובדעתו בלי שום הכרח ידיעת הש"י. וז"ש בטל רצונם מפני רצונו שתעשה נגד טבעך ורצונך וע"י יבטל הקב"ה ג"כ את רצונו כביכול כאלו לא הי' כלל רצונו וידיעתו בזה שתעשה טוב ורק מפני רצונך שיחשב לך לצדקה כאלו עשית רק בצביונך ובדעתך.

והנה לתת מלחמו ויינו שהם עיקר מזונו של אדם לדל ואביון לכהן ולגבוה ולא רק הנתינה לבד כ"א גם לשמוח בזה שהחסיר לחמו והחדיל את יינו מפיו להקדישו לשמים זהו ג"כ נגד טבע אדם ובכ"ז רק עי"ז יוכל לבוא על שכרו ולא יעכבנו ידיעת ה' מקדם כנ"ל. כי רק עי"ז שיבטל רצונו וחפצו בעל גמולות ישלם לו כמפעלו לבטל רצונו ית' כנ"ל. וז"ש לך אכול בשמחה לחמך רק אחרי שקיימת מצות חלה ושתה רק אז בלב טוב יינך אחרי שקיימת מצות נסכים ומחוייב אתה לעשות כזה נגד טבע בני אדם. והטעם שאל"כ אין לך מקום לקבל שכר על המצות כי כבר רצה האלקים את מעשך מאז ומקדם בטרם עשית כבר רצה כן הקב"ה וידע שתעשה כן א"כ ידיעתו מכרחת אותך ומה מקום לקבלת שכר אלא א"כ תבטל רצונך כנ"ל. ועפי"ז י"ל מדרש פ' פינחס הנני נותן לו את בריתי שלום אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו הכוונה נגלית כנזכר אחרי שאין לך ביטול טבע והתנגדות רצונו של אדם יותר מזה שעשה פנחס שהשליך נפשו מנגד א"כ

הוא יטול שכרו בדין וצדק כי לא שייך לומר בו שהקב"ה ידע מקדם את אשר יעשה אחרי שביטל רצונו מפני רצון הקב"ה אף הוא ית"ש הי' מכוין לבטל רצונו כנ"ל. ויש מקום בזה לפרש דברי הפליאה הובא לעיל (פ' קדושים) ששאל מין א' את ר"מ מאי טעמא דערלה ומאי טעמא לא בעיתו שכרכון לעוה"ב והוא עפמ"ד בביצה כ"ה נטיעה מקטעה רגליהון דקצביא ופרש"י שממתינים מלאכול הפירות ג' שנים עיי"ש. וכיון שיש בזה ביטול רצונו של אדם אדם שמשתוקק לאכול מפרי יגיעתו כבכורה בטרם קיץ ובכ"ז מחמת רצון הש"י הוא מבטל רצונו א"כ ראוי הוא לקבלת שכר ואין עיכוב מצד שידע הש"י מקדם שיעשה המצוה כנ"ל וז"ש מ"ט דערלה ובע"כ שהוא ביטול רצון האדם וא"כ מהראוי לקבל שכר ומ"ט לא בעיתו שכר ועפ"י האמור רק האדם שביטל רצונו לגמרי הוא ראוי לקבלת שכר מדינא אבל מי שצריך ללחום ביגיעה רבה לעשות רצון קונו לזה לא הי' ראוי לתת שכרו משלם דהא הוא ג"כ לא ביטל רצונו כנ"ל. אלא שבכ"ז אין הקב"ה מקפח שכר כל ברי' ואף שלאדם כזה אינו מגיע שכר המצוה עצמה מ"מ יבוא על שכרו על היגיעה והעמל עצמו כמ"ש לפום צערא אגרא. ואפשר להעמיס זה בכוונת מד"ר וילקוט סוף פ' חיי שרה כד דמך ר' אבוה אתחזו לי י"ג נהרי דאפרסמון אמר כל אלין דאבוהו ואני אמרתי לריק יגעתי להבל ותהו כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלקי שר' אבוה בחשבו שלא הגיע למדרגת לבו חלל וביטול רצונו לגמרי סבור בדעתו שלא יגיע לו שכר עפ"י דין כיון שהי' כמוכרח כנ"ל וביטול רצון לא הי' אצלו ע"כ אמר לריק יגעתי כיון שהוצרכתי ליגע ולעמול ולכלות את כחי בעשיית המצות ופעולתי שפעלתי צדקה ויושר היתה את אלקי שהוא ידע מקודם את אשר אני עושה ואני כמוכרח א"כ אין מקום לתבוע שכר. עד שהראו לו שבכ"ז יש שכר לפעולתו על עמלו ויגיעו דלפום צערא אגרא. ולפמ"ש דגם לענוש את הרשעים הקב"ה עושה א"ע כאלו לא ידע מקודם והארכתי מזה בהשמטה לפ' שמות הנ"ל י"ל בזה דברי מדרש רבה הובא לעיל פ' וארא כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת הה"ד מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשה אומר כל חפצי אעשה כלומר אף שהקב"ה ידע מקודם את כל אשר יעשה לעתיד בכ"ז הוא מעלים עין מסוררים שיאמרו שעושים מה שלבם חפץ ולא יהיו כמוכרחים ע"י ידיעת הש"י. ואמרתי עוד לפרש גוף הפסוק הנ"ל לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך כי כבר רצה האלקים את מעשך בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר כי השם הטוב ית' יכולת בידו לשלם לאדם כפי מעלליו אם בעוה"ז שישפיע לו מאוצרו הטוב ברכות טוב מטל השמים מעל ומשמני הארץ מתחת יזרע ויקצור ברנה מאה שערים תירושו ודגנו יפרצו לרוב ובכל משלח ידו

ברכה והצלחה. ואם בשכר עוה"ב אשר עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו יזכה לחזות בנועם ה' עליו יזרח כבוקר לא עבות. והנה הטוב לפני האלקים אם יותן לו לבחור בין שתי מנת כוס ישועות מתענוגים הגופניים אשר שם יתענג בדשן. ובין השכר הצפון וגנוז ליראיו בעולם התכלית. הוא ימלט מן תענוג עוה"ז אשר נחמדים למראה וטוב טעמם לחיך ויקרב אליו התענוגים הנפשיים אשר נעימות בימינם נצח לא יסולאו בפז ובכתם אופיר וכל הון עתק לא ישוו לו כאז"ל יפה שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז. והנה בכ"ז אם יראה אדם שמצליח בדרכיו בעוה"ז אל יירא פן יגרע עי"ז משכר עוה"ב ויקופח חלקו עי"ז. כי אם גם מקבל שכר בזה יהיו לו כפלים לתושי' בזה ובבא כי מה שנהנה מברכות ה' בדרך כשר וראוי בזה עושה מצות ה' כי חפץ ה' בזה הטוב ומטיב להוריק ברכתו לבריות שירוו וישבעו רק שלא יעברו חק וגבול אשר שם להם ולא ישלחו רסן תפשי לתאוותם ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו כברכת ה' עליהם. ועוד שע"י עשרם יכולת בידם לקיים כמה מצות אשר המך בערכו לא יוכל להם כגון מצות צדקה ומעשר וכדומה. נמצא שע"י שכרם שקבלו על מה שכבר עשו מן המצות עוד יוסיפו לקבל שכר בעוה"ב כאמרם שכר מצוה מצוה כוונתם שע"י הפרס שקבלו בשכרם עושים עוד מצוה. וזהו כוונת הפסוק במשלי פרי צדיק עין חיים ולוקח נפשות חכם פי' הפרי של צדיק שמקבל בעד צדקתו ותומת לבו ע"ד אדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז ממנו יטע עץ חיים עושה פרי לנוטעהו עוד יגדל ויפרה בעתו כעץ שתול על פלגי מים ועלהו לא יבול. והטעם לזה כי לוקח נפשות חכם שע"י עשרו הוא לוקח נפשות להדריכם בדרך ה' וללמדם מצותיו ותורותיו כאמרם על הנפש אשר עשו בחרו. וזה י"ל כוונת הכתוב בתהלים אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כי לא במותו יקח הכל וגו' כי נפשו בחייו יברך ר"ל שלא יירא פן כבר קיבל כל שכרו משלם בעוה"ז ויאבד טוב הצפון לעוה"ב. כי לא במותו יקח הכל עדן לא לקח הכל והטעם כי נפשו היינו נשמתו אשר רק תבורך ממצות ומע"ט אותה בחייו ע"י חייו בברכה והצלחה יברך כי עי"ז יגמול חסד עם נפשו. וז"ש לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך ואל תדאג פן עי"ז שנשתלחה ברכה בדגנך ותירושך יקופח לך משכרך בעוה"ב. ונתן הטעם לזה א' כי כבר רצה האלקים את מעשך זה המעשה עצמו שקבלת הנאה מעוה"ז כברכת ה' הוא רצוי לפניו ית'. ועוד בכל עת יהיו בגדיך לבנים הכוונה כי ידוע שהמדות מכונים בשם בגדים כי הם כתנות אור לאדם. והנה נסיון העושר הוא אחד מן הנסיונות הגדולים כמ"ש ריש ועושר אל תתן לי. וזהו הכוונה שהש"י נותן לך העושר שעי"ז בכל עת אם גם שמנת עבית לא תבעט ליטוש אלוה עושך לומר כחי ועוצם ידי עשה לי חת החיל הזה כ"א

יהיו מדותיך לבנים נקיים וטהורים מכל חלאה וכתם. ועוד כי המפרשים כתבו שלכך ניתן שמן המשחה אצל הארון לרמוז כי הארון הוא התורה והתורה היא תבלין ליצה"ר שעל ידה יכול לגבור ביד רמה על המלך זקן וכסיל השוכן בקרב האדם. וזה נרמז בשמן המשחה אשר בו נמשחים המלכים המושלים ושולטים ביד חזקה על העם אשר תחת ירם. וז"כ הכתוב ושמן על ראשך אל יחסר שהש"י נותן לך העושר כדי שתלמד להשתרר על יצרך הרע אשר ברוב עשרך יסיתך למלאות תאוותך הבהמית ואתה בידך החזקה תשים במו פיו מחג ורסן עדיו לבלום ועי"ז שוב תקבל שכר מחדש. וזה י"ל הפסוק לכו ואכלו משמנים ושתו ממתקים ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם היינו שהקב"ה שש במעוזכם ובגבורתכם כשאתם נהנים מעוה"ז עפ"י התורה כאמור למעלה. ובדברי הילקוט הנ"ל דס"פ חיי שרה אמרתי עוד וז"ל הילקוט. כל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לע"ל ומראה הקב"ה להן עד שהן בעוה"ז מה שהוא עתיד ליתן להם לע"ל ונפשם שביעה משל למלך וכו' מה טעם כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי כד דמך ר' אבהו חזי י"ג נהרין דאפרסמון אמר אלין דמאן אמרו לי' דאבהו אמר ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלקי. הכוונה כי רוב המון אינם רואים בעיני שכלם חיי עוה"ב כי אומרים אדם כחציר יבש וכציץ נובל תצא רוחו ישוב לאדמתו. אבל באמת אינו כן אלא אחרי המיתה אז מתחיל באמת עולם הגמול והוא עולם החיות. ומי שמשיג את זאת ודאי ברכה וטובה גדולה היא לו וישחק ליום אחרון כי יבוא וישיש כי ימצא קבר. ע"כ ברכו החכמים לר"א באמרם עולמך תראה בחייך שכ"כ תרבה השגתך עד שבחייך חיי האנושי תראה עוה"ב בעין שכלך וחומרך לא יכסה ממך אור בהיר. והנה המופת שעוה"ז הוא רק כפרוזדור לפני עוה"ב הוא מאחר שידענו שהקב"ה הוא טוב וממנו לא יצא רק טוב ואנו רואים שכל הדברים יגעים תמיד הולך האדם בזעת אפו ובעמל יגיעות ובדאגות מצקות להכין לו פרנסתו ומחיית אנשי ביתו ואם תכלית זה העולם לא ניתן לבנ"א אלא ליהנות בו היתכן שה' הטוב יברא את האדם שלא יגיע למה שהוא עיקר תכליתו רק ע"י יגיעה ועבודה רבה. אלא בע"כ שהש"י רצה להראותנו כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כ"א הוא רק טפל וע"כ אינו בא לו אלא ע"י יגיעה רבה כמ"ש ז"ל שכל דבר שהוא יותר הכרחי לאדם לחיותו נמצא יותר בנקל בלי שום טורח ועבודה ע"כ הרוח והאיר שהם יותר הכרחי לאדם נמצאים בכל מקום בתבל מבלי שצריך האדם לעשות דבר מה לחפש אחריהם והמים שהם מעט הכרח פחות כבר צריך לחפור אחריהם עד שימצא למעינו מים. וכמו שפירשתי במק"א המאמר בשעה שאמר הקב"ה לאדה"ר קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות עיי' לעיל (פ' בראשית)

וז"כ הילקוט שהקב"ה מראה להם בעוה"ז מתן שכרן לע"ל בעוד בחיים חייתם רואים בעיני שכלם כי ע"כ מתוקן להם שכר לע"ל. מה טעם כי עתה שכבתי ואשקוט רק עתה אחר שנפרדתי מזה העולם ושכבתי עם אבותי אז אשקוט מיגיעי משא"כ כל ימי חלדי לא אשקוט ולא ינוחו יגיעי כח. ישנתי אז ינוח לי ולא מקודם זהו מופת חותך על עוה"ב. משא"כ ר' אבהו כד דמך אתחזי לי' וכו' כלומר שכ"ז שהי' בחיים חייתו לא השיג גבורת המופת שהיגיעה מורה על שכר נצחי ע"כ אמר ואני אמרתי לריק יגעתי להבל ותהו כחי כליתי כלומר הי' בעיני דבר דיק והבל ותהו מה שהוצרכתי לכלות כחי וליגע כל היום ולא הבנתי טעמו של דבר אבל עתה אני רואה כי הסיבה היא כדי שאדע כי משפטי את ה' ופעולתי לפניו תבא:

כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת הנפש ההיא עונה בה י"ל עפמ"ש בילקוט ומד"ר אסתר בפסקא אם על המלך טוב. אמר משה רבינו למרדכי אם בטיט נחתמה הגזרה תפלתנו נשמעת ואם בדם היא חתומה מה שהי' הוא ובילקוט הגירסא אין לה תקנה והיינו הך. ונ"ל ע"פ הגמרא דמגילה אחשורוש רב ושמואל חד אמר כל מי שרואהו אומר אח לראשו וחד אמר שבימיו הושחרו פניהן של ישראל כשולי קדירה ופירשתי פלוגתתם אי אמרינן דמה שהשתחוו לצלם לא עשו אלא לפנים מעשה קוף בעלמא ולבם בל עמם או שבגדו ח"ו באלקי ישראל וגם בלבם זנו אחרי אלהי נכר. וידוע כי מקום המחשבה והשכל הוא בראש. וז"ש שאמרו ישראל אח לראשו היינו שהי' להם שרץ במוחם לתור בלבבם הזונה מעל אלקיהם. והנה הקדירה הנשחרת ע"י האש אין השחרות יורד לעובי הקדירה רק פני' החיצון שזפתה חום האש אבל בפנים היא נקי' כמקדם. וז"ש שהושחרו פניהם של ישראל רק חיצוניותם של ישראל נכתם מעוונות כמו שולי קדרה שאינה מושחרת רק בחוץ ולא בפנים. ולפ"ז אם לא הי' החטא אלא בגופם שהשתחוו לצלם אבל לבם ונפשם לא התערב בעבודתם א"כ רק החומר חטא ויש תקנה בתשובה קלה ותפלתם תקובל ברצון. וז"ש אם בטיט היא חתומה אם גזר דינם רק על מעשה טיט חומר יש תקנה אבל אם בדם היא חתומה שגם הדם הוא הנפש התערב בחטאם אז אין תקנה ח"ו. והנה החילוק בין חוטא בגוף לבין חוטא בנפש כי הראשון בראותו איש ירא ה' הכובש את יצרו לא לבד שלא יבזהו אלא עוד כבד יכבדהו על אשר לו יתר שאת ועוז לכבוש ביד חזקה את הצר הצורר היצה"ר. אבל מי שיש לו שרץ במוחו ובנפשו הוא חוטא זה יבזה ויחרף את הירא ה' וכבודו בקלון ימיר וישימהו ללעג וקלס. וז"ש כי דבר ה' בזה לזה אין לו עוד תרופה למכתו הנמרצה כ"א לגמרי יכרת מארץ החיים. ונתן הכתוב טעם לזה כי חטאו אינו בגוף וחומרו הוא עוכרו מהסתפח בנחלת ה' כי אם

עוונה בה בנפש עצמה והנפש החוטאת היא תמות ולמכתה לא כנקל יגהה מזור. וכבר כתבתי מזה קצת לעיל פ' נח ועיי' פ' ויגש שפירשתי בזה מאז"ל שאלו לנבואה חוטא מה עונשו עיי"ש. ועד"ז פירשתי המשנה באבות הניעור בלילה והמהלך בדרך יחידי ומפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו דהנה יש בני אדם שמתחלה הם עומדים על מעמדם לעבוד את ה' בכל מאמצי כחם אף שהם במקום שכל סביבותיהם עזבו את קדוש ישראל בכ"ז הם עומדים על מעמדם בחשבם שלעת מצוא עוד יתחברו עליו ריעים ולא יהי' יחידי אבל בראותו שתקותו נשארה מעל ולא יתחברו אליו יקוץ להיות עוד יחידי ועוזב את מקומו להיותו אחרי רבים לרעות ולנטות אחריהם. והנה זהו ג"כ מופת חותך שאין חטאו מחמת גופו כי גברו עליו תאותיו שאם כן גם מתחלה לא הי' יכול לעמוד נגד יצרו. ואחרי שמתחלה הי' כאיש גבורתו ולסוף שרואה שנשאר גלמוד אז הוא ג"כ יניח את מקומו זהו לעד שהוא חוטא בנפשו. כי אם רק גלי התאות שטפוהו אז היו בעוכריו גם מן קדמת דנא. אבל אחרי שמקדם ירא את ה' ולבסוף עזבו מזה ראי' שרק משחית בנפשו הוא. וזהו הניעור בלילה אף שסביבותו לילה וחשך התועבות ישופהו בכ"ז הוא ניעור משינתו שינת האולת בחשבו שבקרב ימים מועטים יארחו עמו אחרים לחברתו אבל אחרי רואו שמהלך בדרך יחידי ואין מי שעומד אצלו לסייעו אומר מה זה אשאר אנכי לבדי להלחם נגד המוני המונים ע"כ גם הוא מפנה לבו לבטלה לעשות המזימתה זהו מופת שבנפשו הוא חוטא ומתחייב ולא רק בגופו מחמת תאוה:

ועשו להם ציצית וגו' בילקוט על כנפי בגדיהם לדורותם לדור תם ואין תם אלא יעקב שנאמר ויעקב איש תם יושב אהלים הכוונה כי לכאורה למה הוצרך הכתוב לומר גבי ציצית לדורותם אחרי שהוא חובת הגוף פשיטא שהיא נוהגת לעולם בין בארץ בין בחו"ל וי"ל לפמ"ש ברש"י ז"ל פ' קרח שהלביש אותן טליתות שכולן תכלת וא"ל זו חייבת או פטורה היינו שחשב אחרי שכולן צדיקים אינם צריכים לאות שעל ידו יזכרו מצות ה' ה"נ אחרי שכל העדה כולם קדושים מדוע תתנשאו על קהל ה'. ולפ"ז הוה ס"ד לענין ציצית שצדיק כזה שבלא"ה זוכרים מצות ה' לא יהיה חייב בציצית קמ"ל לדורותם דלעולם הם חייבים. וז"כ הילקוט לדורותם למה לי אלא לדור תם דאע"ג שיהיו אנשי הדור תמימים יראים ושלימים וחרדים על דבר ה' אפ"ה צריכים לזכירה זו דציצית. והטעם באמת אף שהם תמימים בכ"ז אין הקב"ה משרה שמו על הצדיקים בחייהם באשר הוא אדם אינו בטוח שלא ישלוט בו יצה"ר ע"כ צריך לזכירה. והראי' מיעקב אע"פ שנאמר בו איש תם מ"מ הי' יושב אוהלים נע ונד בארץ והטעם כאמרם יזכור לו יום המיתה להכניע את יצרו וכמ"ש זאת התורה אדם כי ימות באהל כלומר התורה מודיעה לנו שאם האדם ימות

לא ימות רק באהל שנטה בארץ דרך ארעי אבל בעוה"ב שם ביתו אשר ישב בו ימים. אלמא שגם יעקב אע"ה שהיה איש תם בכ"ז הוצרך לישב באהלים לכוונה הנ"ל וא"כ שפיר מוכח שאף לדור תם צריך מצות ציצית לזכירה. ועיי' מג"א סוף הלכות ציצית פי' ילקוט הנ"ל. עוד י"ל ע"פ מה שהעירו תוספות בקידושין בסוגיא דמ"ע שהזג"ג למה יהיו נשים פטורות מציצית אליבא דכ"ע אף אם נימא כלי קופסא חייבין בציצית עיי"ש. לזה י"ג עפמ"ד במשנה דנדרים שלא נקרא אאע"ה תמים עד שמל א"כ אשה דלאו בת מילה לא נקראת תם ועיי' מג"א ה' יוה"כ לענין הדלקת נרות. וז"ש הילקוט ועשו להם ציצית לדורותם רק לדור תם היינו אנשים זכרים שרק איש נקרא תם שנאמר ויעקב איש תם אלמא דוקא איש מקרי תם:

ועשו להם ציצית וגו' נ"ל לפרש פ' ציצית עפמ"ש בארצות החיים להגאון מלבים זצ"ל סי' ט' ס"ק מ"א בשם הרדב"ז שחקר מאין הי' להם במדבר תכלת אחרי שתכלת מחלזון העולה מן הים א' לשבעים שנה. ואפשר דה"ט דהרמב"ם בה' כלי המקדש פ"ח כ' דתכלת של בגדי כהונה הי' צבוע כמראה השמים ותמה במל"מ למה לא כתב שצריך לחלזון כמו בציצית. ולהנ"ל אפשר דסובר כקושיית רדב"ז הנ"ל דבמדבר לא הי' להם חלזון ואפ"ה נעשו בגדי כהונה ובע"כ דלא צריך לחלזון דוקא. או אפשר משום קושיא הידועה הלא לא הוכשרה למלאכת שמים אלא טהורים בלבד עיי' ח"ס או"ח. ע"כ סובר דציצית מותר משא"כ כלי הכהונה דבאים לפנים צריך דוקא לבוא מן הטהור. והנה אם נחליט דבמדבר לא הי' להם חלזון ולא תכלת בע"כ צריך לומר כמו בזה"ז שאין אנו יכולים לקיים מצות תכלת ושאר מצות התלויין בארץ ורק הוא ע"ד אז"ל נאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה ה"נ כיון שרצונם לעשות תכלת רק שאין סיפוק בידם מחשבה כמעשה. וז"ש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. דציצית נקרא בלי תכלת ורק לדורותם כשיבואו לארץ ויהי' להם חלזון יעשו גם תכלת וע"כ אמר בלשון נסתר כי מהעתיד ידבר אבל והי' לכם לציצית לכם בדור המדבר יהי' רק ציצית ולא תכלת כי נאנסים אתם ועי"ז תלמדו וזכרתם את כל מצות ה' אם רק תזכרו במחשבה על כל מצות ה' אף שלא תוכלו לקיימם הרי הוא נחשב ועשיתם אותם כאלו עשיתם כי המחשבה כמעשה. ואחרי שמחשבה מועלת כ"כ ע"כ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אף במחשבה לא תחטאו. שוב מצאתי באלשיך הק' קצת מדרך זה אבל להיפך מדברי אלו. וזהו ג"כ כוונת הספרי למען תזכרו ועשיתם לעשות זכרון כמעשה הכוונה פשוטה כנ"ל והרי הוא כמבואר:

ועשו להם ציצית במ"ר הה"ד אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה זרע הקב"ה אה התורה והמצות לישראל להנחילם חיי עוה"ב י"ל ואקדים מ"ש לפרש הפ' בפ' בראשית וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו בתוך עצי הגן כי הן רבים עתה בעוה"ר האומרים כי האדם עץ השדה כלומר כמו העץ כל גידולו הוא לפי האדמה אשר בה נשרש כמו כן האדם צריך להרגיל עצמו בתהלוכות המדינה ונימוסי העיר אשר יושב בה ואחרי שרובי המדינות בו יאמר עליהם שעזבו את ה' וסרו מאחרי תוה"ק ע"כ אזלית בקרתא הלך בנימוסה לפי רוח הזמן אשר ישן מפני חדש יוציאו ואומרים שח"ו לא ניתנה התורה אלא לפי הזמן העבר אבל בעת ההוה תורה חדשה מאתם תצא וכהנה דברי נרגן כמתלהמים זהו הרמז וישמעו את קול ה' מתהלך לרוח היום. שאם יאמרו שקול ה' בכח הוא משתנה לפי רוח הזמן מתחבאים א"ע ומחפים על עוונם בתוך עצי הגן באמרם שהם נמשלו לעץ אשר לפי המקום שעומד שם ישנה את פריו כמו כן הם לפי המקום והזמן שעומדים משנים את תפקידם. והנה כתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ודרשו ז"ל תכלת דומה לים וכו' י"ל שהציצית ירמזו על זה לפמ"ש בעקרה שער כ"ז שחכמי השם מקדם אמרו כי האדם עץ השדה ודומה לו כמו שהעץ יש לו גזע משורש בארץ והשני הם הענפים והשלישי הוא הפרי אשר לאכלה כן יש באדם שורש בארץ הוא החלק החומרי ותכונותיו והענפים הם החכמות השכליות והפרי היוצא מן הכל הוא האמונה האמיתית ע"כ העיקר אצלם שיהי' השורש בתקפו ואז יפרה ענפים וישיגו פרי וכ"ז הוא למי שלא נגה עליו אור תורה ומצות אבל באיש תורני הוא להיפך כי הנה הוא בשמים גזעו ושם מקום נטיעתו וכלפי מעלה ישלח שרשיו וצורתו מעידה עליו ששרשו בראשו וענפיו נוטים לצד הארץ. אלו דבריו ז"ל. והנה בציצית נרמזת חקירה זו כי הגדיל הדומה לשורש וגזע הוא למעלה כלפי הטלית והציצית שהם דומים לענפים כמ"ש ויקחני בציצית ראשי הם למטה ע"כ מרמז על קיום התורה שעי"ז השורש למעלה והענפים למטה לא כשאר בנ"א אשר לא זרח עליהם אור תורה שבהם השורש למטה על עפר יסודם וענפים למעלה. ע"כ וראיתם אותו שאם תראו הציצית שדומה לאילן הפוך תבואו לכלל זכירה לזכור את מצות ה' שאתם אנשי קודש אשר שרשם למעלה. ע"כ שפיר סמכו לזה במד"ר הה"ד אור זרוע לצדיק כי אם שאר אנשים אשר לא קבלו את התורה זורעים בארץ ושם יכו שורש וממנו יפרה ויצמח ענף ופרי למעלה אבל אצלנו שלומי אמוני בנ"י לא בארץ נזרע ששם יהי' יסודנו כ"א האור אשר מקומו בשמים ממעל כמ"ש ויתן אותם חלקים ברקיע השמים את זה אנו זורעים בשמים ושם הוא שרשנו

ומקום מחצבתנו ע"כ אור זרוע לצדיק בשמים ממעל שם הוא שרשנו ומשם יפרד והי' על הארץ מתחת כנ"ל:

לוח ארז על פרשת קרח

במדרש קרח שפקח הי' ומנושאי הארון הי' מה ראה לשטות כזה אלא שראה שמואל יוצא מחלציו. עיין רש"י. ודקדקו המפרשים מה זה שמנושאי הארון הי' עיין בס' ישמח משה ונ"ל עפמ"ש במק"א לפרש מאז"ל בסוטה בשביל שאמר דהע"ה זמירות היו לי חוקיך נכשל שנתן לארון עגלותו ונאמר כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו דהיינו שאמר זמירות להמשיל התורה לזמר כמו שבשיר יש נעימות רק ע"י השר בשירים אם יש לו הכנות לזה כן צריך לתורה ג"כ הכנות וחכמת הדיבור וע"ז נכשל כי רמזה התוה"ק במה שנושאי הארון לא היו צריכין לעגלות כי התודה א"צ לאמצעיים אחרים כי הפוך בה דכולה בה עיי' לעיל (פ' נשא) באריכות. והנה בימים הראשונים לא היו ממנים רב על העדה כ"א אם מלא כרסו בש"ס ופוסקים ויהי' נאה מקיים אבל על נאה דורש לא השגיחו כי עיקר עבודתם את ה' הי' בביתם כמ"ש חשבתי דרכי ואשיבה דגלי אל עדותיך ע"כ לא היו צריכין רק איש אשר ידע להבין ולהורות ל"כ עתה שבביתם בעוה"ר אין יודעין ואינם רוצים לידע מהדת רק בהתאספם בש"ק על שעה א' בבהכ"נ זה פרי כל עבודתם את ה' וכיון שכן מהדדין אחר נאה דורש ולא אחרי נאה מקיים רק שפתיו יהיו אתו להגות ולצפצף. והנה קדח הי' ג"כ מכת החדשה הזו שלא ידע מאומה מעבודת השם בבית כ"א רק היכל ה' זה הי' מקום עבודתו א"כ צריכים להדר שיהי' להם דרשן נאה ומשה הי' כבד פה ולא יאות לזה. וידוע כי בבהכ"נ ובפרט כל בי עשרה שכינה שריא ע"כ אמר כל העדה כולם קדושים כלומר דק אם כל העדה יוועדו ויתאספו יחדיו בקהל המון חוגג ובתוכם ה' שהשכינה שורה בתוכם והוא בבהכ"נ אז כולם קדושים א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה' אחרי שמשה איננו דברן ואין מלה בלשונו. אבל באמת אחרו שמהארון הוכחנו ממה שלא היו לו עגלות שאין צריך להיות מורה התורה בעל שפתים א"כ התמי' עצומה אחרי שהוא מנושאי הארון הי' לו להוכיח שכל טענותם שקר כנ"ל. אבל באמת מצינו בשמואל (קפיטל ז') שהוא הי' בכל עת סובב מעיר לעיר. לדרוש ברבים ונאמר בו שמואל בקוראי שמו ע"כ סבר שהעיקר הוא נאה דורש עי"כ עינו הטעתו לחלוק ג"כ על משה שאיננו איש דברים:

במס' נדרים. מ"ד שמש ירח עמד זבולה מלמד שעלו שמש וירח לזבול ואמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא. הכוונה כי קרח אמר כל העדה כולם קדושים

ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' כי כמה אפקורסים אומרים אין חפץ לה' במעשה המצוות כ"א יעשה מה שלבו חפץ רק רחמנא לבא בעי שלבו יהי' טהור וידו נקי' מגזל ויתר מזאת לא יבקש ומה בצע לו כי נעבדנו במעשה. ועיי' מ"ש בפ' בחקותי והנה א"כ לא נצטרך לראש ומנהיג אחרי שרק כל לבבות דורש ה' והוא תוכן כליות למה לנו לרב ומורה מעשה המצות אחרי שלא לצדקה תחשב לנו מעשה המצות וז"ש קרח כי כל העדה כבד קדושים המה חם רק בתוכם בקרבם ובלבם ומחשבותם ה' אף אם חיצוניותם לא יעשה שום מעשה בעבודתו וא"כ מדוע תתנשאו א"צ לנו ונשיאותכם. אבל באמת א' מן המופתים לבטל זה הטעות הוא כי ראינו השמים וכל צבאם גם הם עובדים את ה' והם הלא עובדים את ה' רק במעשה ובתנועה נמרצה וע"כ כזה ראה וקדש היינו שרק באופן זה תוכל לקדש א"ע אם גם אתה במעשה וביגיעה תעבוד את ה'. וז"ש שעלו שמש וירח לזבול ואמרו אם קרח ינצח את משה א"כ בע"כ שא"צ למעשה גם אנו לא נעבוד עוד את עבודתנו שהיא התנועה והסיבוב להאיר:

כי כל העדה כולם קדושים וגו' ומדוע תתנשאו על קהל ה' וישמע משה ויפל על פניו. ובגמ' מלמד שחשדוהו באשת איש. נ"ל הרמז בזה עפמ"ש בפ"ק דסנהדרין שאין לדיין לפסוע על ראשי עם קודש וכ"ה במגלה מימי לא פסעתי על ראשי עם קודש וצל"ד מ"ש דנקט ראשי עם קודש. ונראה שהוא עפ"י אז"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שהכבוד אינו משלו. כמו כן ישראל השפיע הש"י עליהם קדושה כמ"ש ואתם תהיו לי וגו' וגוי קדוש א"כ אין החשיבות שלהם מצד עצמם רק מחמת הקדושה שהריק עליהם הש"י ע"כ אי אפשר להם למחול על כבודם. וז"ש אסור לפסוע על ראשי עם קודש דייקא. ואפשר שזהו שאמר הש"י לשמואל לא אותך מאסו כי אם אותי ממלוך עליהם כיון שכל ישראל בני מלכים מחמת קדושה שהשפיע הש"י עליהם ברחמיו ואינם יכולים להשים עליהם ראש ומלך ובע"כ שמאסו בקדושת ה' שהופיע עליהם ברצותם להשפיל כבודם ולתת ראש עליהם. וז"ש קרח הן אמת שאנו ידענו שכל ישראל מרוצים שאתם תהיו ראשי העדה אבל אחרי שכל העדה כולם קדושים כנ"ל א"א לכם להתנשא. והנה כל אדם יש לו כח למסור את קניינו לאחר לא כן האשה שהיא קנין כספו ובכ"ז אין לו רשות לתתה לאחרים וכמו כן נמשל לזה כבוד ישראל כיון שאינם רשאים למחלו וליתנו לאחרים. וזהו מליצתם שחשדוהו באשת איש שלקח לעצמו גדולה וכבוד מישראל מה שהם בעצמם אין בכחם לתת לו כמו שלא יוכל בעל האשה אף שהיא קנין כספו לתתו אותה לאיש אחר. כמו כן ישראל אי אפשר להם למחול על כבודם וליתן ראש עליהם אחרי שהם מקודשים משמים:

בקר ויודע ה' את אשר לו. פרש"י יכולים אתם להפך בקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל וכו' נראה עפמ"ש בפסוק בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ וגו' עד ויהי ערב ויהי בקר יום אחד כי מה שבישראל היום הולך אחר הלילה ובאומות עולם להפך הלילה הולך אחר היום הוא מרמז לנו שצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה כי א"א להם ליהנות מעוה"ז כאות נפשם רק הם מעונים ומסוגפים, ע"כ תחלתן לילה ולבסוף יבואו על שכרן בעוה"ב תזרח להם שמש צדקה ולכל בנ"י יהי' אור במושבותם. ובאוה"ע להיפך להם ניתנה ארץ לאכול מפרי' ולשבוע מטובה עד אשר לא תחשך שמשם אז יהי' צלמות ולא סדרים למו. וכ"ז בשביל שישראל א"א להם ליהנות מעוה"ז כפי מגמת רוחם ע"כ בעוה"ז לילה להם אבל בראשית ברא אלקים שדרשו ז"ל שעלה במחשבה לפניו לברוא העולם במדה"ד כמו כן י"ל שעלה במחשבה לפניו ית' לברוא באופן זה את העולם שיהי' את השמים ואת הארץ כלומר שניהם יחדיו מחוברים שיהנה אדם מעוה"ז כאוות נפשו ובכ"ז יזכה לשמים כמ"ש יש צדיק הזוכה לשתי שלחנות. והטעם כנ"ל כפמ"ש בשלה"ק שהצדיקים נבראו במחשבה והארכתי מזה לקמן בפרשתנו ואחרי שעלה במחשבה לברוא את העולם באופן שיהי' שמים וארץ מחוברים כנ"ל ע"כ הצדיקים שנבראו במחשבה זוכים לזה לחבר שמים וארץ יחדיו תמים. חבל אח"כ ראה הקב"ה והארץ היתה תהו ובהו וחשך ע"פ תהום שהנוטה אחר הארציות יותר מדאי חשכו עיניו ע"כ ויבדל אלקים בין האור ובין החשך שלא יוכלו להתערב יחדיו וכיון שא"א ליהנות מעוה"ז כפי רצונו ע"כ ויהי ערב ויהי בקר יום אחד שמתחיל בערב שתחלתן יסורין וסיגופים ורק סופן שלוה. והנה קרח ועדתו טענו כמ"ש במדרש שישראל הם מסובלים הרבה במצות בכ"ד מתנות כהונה וכדומה עד שלא יוכלו ליהנות מן עוה"ז הנאה שלימה מבלי שיבוא עול המצות להתערב בשמחתם. אבל אחרי שאמרנו שמתחיל בערב ואח"כ בקר להורות שבישראל צריך להיות תחלתן יסורין ע"כ אין כאן תלונה אם הנאות עוה"ז לא יגיעו לישראל במושלם וז"ש כלום יכולים אתם להפך בקר לערב שהבוקר יהי' במקום הערב להתחל' היום כמו באוה"ע. וכיון שאין אתם יכולים לבטל את זה ע"כ אין לכם להתערם ע"ז: בקר ויודע ה' את אשר לו. במדרש. אמר להם משה גבולות חלק הקב"ה בעולמו יכולים אתם לערב יום ולילה, שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל אלקים בין האור ובין החשך בשביל תשמישו של עולם וכשם שהבדיל בין האור ובין החשך כך הבדיל ישראל מן האומות שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי וכך הבדיל זאת אהרן שנאמר ויבדל את אהרן להקדישו בקודש קדשים. יש לומר כוונתם ז"ל כי בין היום והלילה יש עוד הבדל והוא בין השמשות ולא

יבוא היום תיכף אחר הלילה והלילה תיכף אחרי היום. וע"ז נאמר המאיר לארץ ולדרים עלי' ברחמים. כי העולם לא יכול לקבל מיד אחר חשכת לילה אור בוקר אור לא עבות ונוגה שביב שמש כי האור הגדול הבא עליהם פתאום תיכף ומיד אחרי החשך יכאיב וישחית מראה העין וכן להיפך. ע"כ הש"י ברחמיו גבולות חלק בעולמו היינו הגבולות החיצונות הוא הלילה הגמור והאור הגמור לא יהיו תכופים יחדיו כ"א יוחלק זה מזה שנאמר ויבדל אלקים בין האור ובין החשך. היינו בין האור האמיתי והחשך האמיתי היתה עוד הבדלה והוא בשביל תשמישו של עולם דאל"כ לא יוכלו לשמש וליהנות מאורו. ורבינו בחיי' ז"ל כ' על פ' נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו שא"א לבנ"א לבוא לידיעת ה' בב"א כ"א מעלה מעלה ילך לאט לאט עדי יגיה כאור חשכו והוא כמו שמאיר השחר לא בפעם א' יזרח כ"א לאט לאט כן יהי' ידיעת הש"י ובזה נסתלקה טענת קרח מעל מרע"ה ואהרן ע"ה שאמר כי כל העדה כולם קדושים וגו' ומדוע תתנשאו כי האמת אינו כן שכל העדה לא תוכל להיות כולה קדוש כ"א ילכו מעלה וע"כ הראשים כמו משה ואהרן הם יהיו להם למופת למען ילמדו ממנו ליראה את ה'. וכמו כן ישראל בתוך העמים המה ג"כ לאנשי מופת אליהם כי ידע הש"י שכל העולם כולו לא יוכלו לקבל האור בב"א ע"כ הוצרך לנטל ולנשא את ישראל שהם יהיו קודש קדשים ומהם ילמדו האומות וכן יעשו וע"ז נאמר ואבדיל אתכם מן העמים והטעם להיות לי. הכוונה שעי"ז גם העמים ידעו ויכירו לעתיד את גדלי אבל אם לא היה גדולת ישראל מכל העמים לא הי' להם ממי שילמדו העמים. וכמו כן הוא באהרן הוא צריך להיות קודש קרשים למען כל בית ישראל בעתיד יהיו ק"ק:

ועד"ז הנז' שצריך שתהי' ההשגה בהדרגה ממטה למעלה הנה מקום אתי לגלות טפח בפי' מדרש פליאה הובא בי"א ערך ר"ה ויו"כ אות קכ"ד וז"ל ויאמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ועץ עושה פרי למינו הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב. כי ממה שמצווים אנו לאכול בעיו"כ ואח"כ להתענות ביו"כ ג"ז מורה לנו הדרך אשר נלך בו מחיל חל חיל שמתחלה צריכין אנו לקדש א"ע במותר לנו שלא לפרוש מתענוגי עולם כ"א לאכול וליהנות מטובו ולהתקדש במותר ואח"כ כשכבר השלמנו א"ע בזה אז נוסיף ללך למעלה בקודש לפרוש מכל מחמדי תבל וע"ז מורה יוה"כ שאנו דומים למלה"ש שאין בנו אכילה ושתיי'. והנה הגרמ"ל מלבים ז"ל פי' שמתחלה אמר הקב"ה תוציא הארץ דשא שהוא הפחות שבירק השדה רק מאכל בהמה ואח"כ עשב מזריע זרע שהוא גבוה ממנו במעלה ולבסוף עץ עושה פרי שהוא המובחר שבצומח ובזה להורות נתן הבורא ית"ש שכל דבר צריך להעלות ממדרגה למדרגה עיי"ש וא"כ לא

נפלא הוא ממנו כוונת המאמר כמו שבבריאת העולם למדנו דעת ללכת לאט לאט מן הקודם להמאוחר כ"כ ביו"כ רמז לנו ג"כ כזה שמתחלה ועניתם בט' לחודש ע"י אכילה לש"ש ואח"כ בעשור לחודש השביעי תענו ע"י מניעה לגמרי מתענוגי והנאות העוה"ז: באופן אחר נ"ל בכוונת מדרש פליאה הנ"ל עפמ"ד בפ"ק דר"ה אני ה' קודם שיחטא ולאחר שיחטא וכתב הרא"ש ז"ל דהא דצריך למדת הרחמים קודם שיחטא הוא לכפר על מחשבות רעות אם גם רק חשב לעבור עבירה (ועיי' מ"ש בזה בפ' שופטים) והקשה ביערת דבש כיון שהקב"ה מרחם לאחר שחטא כבר כ"ש וק"ו שמרחם קודם שיחטא וא"כ תרתי למ"ל. ונ' עפמ"ש הרהורי עבירה קשין מעבירה וידועים דברי הרמב"ם ז"ל שמאחר שחוטא במחשבה בדעת ותבונה שחנן ה' אותם. בהם גדול עוונו מנשוא מאם חוטא רק בגוף החומרי א"כ לק"מ קו' יע"ד דהו"א דוקא לאחר שיחטא במעשה לבד בלי מחשבה ע"ז מיחאל השי"ת אבל בהרהורו שהוא קשה מעבירה הו"א דלא ע"כ אמר שאף אם חטאו במחשבה והוא רחום יכפר. ובטור א"ח ה' ר"ה סי' תקפ"א מביא מדרש ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' ראשון לחשבון עוונות משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו בא בחיל אצלם לגבותו וכו' מתחלה יצאו גדולי המדינה לקראתו הניח להם שליש ואח"כ הבינונים הניח להם שליש השני ואח"כ יצאו כל בני המדינה לקראתו והניח להם הכל כך הקב"ה וכו' ער"ה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש בי' ימים בינונים מתענין מוותר להם ב' שלישים ביוה"כ הכל מתענים ומוותר להם הכל לכך קורא יום ראשון להשבון עוונות. והקשה הב"י א"כ יוכ"פ אינו חשוב יותר מער"ה ומעשי"ת שגם בו אינו מכפר אלא שליש אתמהה הלא בודאי יו"כ מכפר יותר מימים הקודמים ולהנ"ל י"ל כי הימים הקודמים מכפרים על החטאים במעשה שאינו חמור כ"כ אבל יו"כ הוא מכפר על הרהורי עבירה שקשים מעבירה וא"ש וזהו רמז הקרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ע"ד שדרשו בסוף מס' יומא לפני ה' עבירות שאינו יודע בהם אלא ה' והיינו עוון אשם תלוי עיי"ש וכן נאמר לדרכנו אחרי שרק ה' יודע מחשבות ובוחן כליות ולב ע"כ אמר מכל חטאתיכם לפני ה' והם הרהורי עבירה שאינו יודע מהם אלא הש"י ע"ז יו"כ מכפר. ואפשר לומר בזה מה שדקדק בדו"פ שם למנ"מ הביא המדרש והטור הך משל לפרש ביום הראשון ראשון לחשבון עוונות הלא בלא"ה מיושב אחרי שידענו שיוכ"פ מכפר וזיל קרי בי רב הוא א"כ ממילא חג הסוכות הוא ראשון לחשבון עוונות ולהנ"ל י"ל כי הקב"ה מעביר ראשון ראשון ולפ"ז אם הקב"ה מתחיל לענוש את האדם ולדקדק עמו על עוונותיו לא יחשוב לו בתחלה עון הקל כ"א רק החמור ומעביר עיניו מן הקל וכיון שהכרחנו ממה שביוכ"פ אינו מכפר

אלא שליש אף שבודאי כפרת יו"כ גדולה ביתר שאת מהימים הקודמים מזה מוכח דביו"כ מכפר על הרהור עבירה ומוכח דהרהורים קשים ממעשים א"כ ביום הראשון הוא ראשון לחשבון עוונות כלומר שמתחלה הוא מעניש רק המחשבות והרהורים הקשים ע"כ שפיר הכריח המדרש והטור ממשל הנ"ל שהרהורים חמירי וממילא אינו נפרע מתחלה אלא על חשבון והרהורים. ונראה שע"כ כל מצות יו"כ אינו אלא בשוא"ת ואין בו מצות עשה כמו בר"ה פסח וסוכות לרמז שהוא מכפר על המחשבה בלי מעשה ע"כ א"צ לעשות בו שום מעשה המכפר רק לטהר רעיוניו ומחשבותיו ביום דין כמו שחטא בלי מעשה כן התיקון יהי' בלי מעשה ע"כ אחרי שאמר מכל חטאתיכם לפני ה' ע"פ הכוונה הנ"ל, על המחשבות הוסיף לאמר שבת שבתון יהי' לכם ר"ל תשבתו בו מעשות בו שום מעשה אבל בעיו"כ שהוא מכפר כנ"ל על המעשים צריך ג"כ לתקן ע"י מעשה והוא אכילה ושתיי' לש"ש כנזכר. והנה ארז"ל בתחלה עלה במחשבה לפני הקב"ה לברוא את העולם במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים שתף עמו מדה"ר ופי' בשל"ה הק' פ' בראשית שמה שנברא ע"י מחשבתו של הקב"ה הוא יותר רוחניות והצדיקים נבראו ע"י מחשבה וע"כ הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה וע"כ אמר הקב"ה כשנהרג ר"ע שתוק כך עלה במחשבה לפני היינו שנברא ע"י מחשבה ע"כ הקב"ה מדקדק עמו עייש"ה וכ"כ התו"ח. ראינו מזה ג"כ כי המחשבה היא יותר במעלה מהמעשה. ונ' דה"ט שכללו חז"ל ין עונשין מן הדין וכבר כתב המהרש"א ז"ל משום כיון דהדבר חמור יותר מהלמד ע"כ אולי אין די עונשו בזה ולהנ"ל יש להסביר הדבר דהצווי שציוה הקב"ה להדיא הוא דיבור וחשוב קצת כמעשה אבל הקל וחומר שלא אמר הקב"ה בפירוש אלא שלמדין מסברא אם הקל כך עאכו"כ החמור א"כ הוא רק במחשבת הבורא ית' שגם הוא חשב כן ומילתא דאתיא בק"ו לא טרח וכתב קרא להדיא וכיון שהדין הנלמד במדת ק"ו הוא נתפס במחשבת הבורא ית' לבד ולא יצא אל הפועל ע"י דיבורו א"כ הוא חמור יותר ולא די לו בעונש המפורש כמ"ש בשל"ה שע"כ מדקדק עם הצדיקים בשביל שנבראו רק במחשבה כנ"ל. והנה בחולין פא"ט אמרו כשאמר הקב"ה ועץ פרי עושה פרי למינו נשאו דשאים ק"ו בעצמן ומה עצים שאין דרכם לצאת בערבוביא כך אנו עאכו"כ וע"ז אמר שר העולם ישמח ה' במעשיו עיי"ש וצריך להבין סלא ראינו מזה שהארץ רצתה לעשות רצון קונה ועשתה אף מה שלא נצטוה בפירוש רק נלמד מק"ו ולמה במה שאמר הש"י בפירוש ועץ פרי שיהי' טעם עצו ופריו שוה לא עשתה כן ולא הוציאה רק עץ עושה פרי אתמהה ובע"כ צ"ל ע"ד שארז"ל לא הי' דוד ראוי לאותה מעשה אלא להורות תשובה. כמו כן הארץ רצתה להורות שקל וחומר חמור מהאמור בפירוש והטעם כנזכר

מפני שמחשבה עדיפא ע"כ בכוון עברה על צווי המפורש וקיימה מה שלא נלמד רק מק"ו כנ"ל. וכיון שמקרא זה דדשא ועשב שלא נאמר בהם למינו ועץ שנאמר בו עץ פרי מוכיח דמחשבה עדיפא וחמורה. אמר המדרש ע"ז הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש היינו דתחלה אינו מכפר רק על המעשה ע"כ צריך מעשה האכילה לתקן ואח"כ ביום הכפורים הוא לכפר לפני ה' על המחשבות כיון דמוכח מראשית הבריאה דמחשבה עדיפא ממעשה ע"כ אחרון אחרון חביב כנ"ל. ועפ"י הכלל דאחרון חביב פירשתי מדרש פליאה הובא בדמש"א פ' משפטים ובס' פרי העץ. בשעה שאמר הקב"ה אם בגפו יבוא בגפו יצא אמרו מה"ש לפני הקב"ה א"כ למה צוית למחות זכר עמלק ואם תאמר בדין הוא א"כ למה בא אדה"ר על כל חי' ובהמה ואם תאמר בדין הוא א"כ למה צוית להביא בכורים. ומובא גם בס' ישמח משה. ולחומר הנושא נ"ל עפמ"ש באוה"ח לפרש אם בגפו יבוא שיבוא לארץ בכנפים המגינים והמה מצות ומע"ט אז כשיבוא העת ויציצו מעיר כעשב הארץ ויחיו מתיך בגפו יצא אותם כנפי המצות יגינו עליו לע"ל ומכלל הן אתה שומע לאו עיש"ה. וכיון שעמלק חטא ונלחם נגד ה' בודאי אין לו כנפים המגינים עליו וממילא יכרת מארץ החיים בזה ובבא כמ"ש ע"ה אין להם תחיי' אם לא כשמחזיק ת"ח והובא ג"כ לענין זה באוה"ח שם. לפ"ז הקשו כיון שאמרת בגפו יצא ממילא משמע שמי שאין לו כנפים המגינים הי תורה והי מצות דמגנו עליו א"כ למה צוית למחות זכר עמלק הלא מעצמו ימח שמו ונמח זכורו. אלא שי"ל כמו שהקשו אמציריים למה נענשו הלא הקב"ה הוא צוה ויעמדו לשטן לבני ישראל כמ"ש הרמב"ם והראב"ד ז"ל בהלכות תשובה א"כ גם עמלק אולי הקב"ה צוה עליו להיות שבט אפו על אשר רפו ישראל ידיהם מד"ת. וא"כ אין מגיע לו עונש כ"כ כי בדין שמים עשה מה שעשה א"כ שפיר הוצרך הקב"ה לצוות למחות את זכרו. אלא שאי אפשר לומר כן שא"כ לא הי' לו לעמלק בחירה כיון שהוא מוכרח להרע עפ"י גזרת השם. והיא קושיא הידועה מסתירת הידיעה ובחירה עיי' רמב"ם שם וכיון שכל עיקר מעלתו של אדם על כל היצורים הוא על שכל היצורים הם מוכרחים במעשיהם ורק לאדם ניתן שתי דרכים לבחור את הטוב בעיניו ואם גם האדם הרשע עריץ כמו עמלק וכדומה לו הי' מוכרח במעשהו א"כ מה מעלתו על כל בהמה וחי' שבא עליהם כלומר למשול עליהם כמו שמושל האיש על אשתו וז"ש א"ת בדין הוא עמלק בדין בא על ישראל כי ה' בחר בו להיות שבט אפו א"כ שהאדם מוכרח במעשיו מה יתרון לו על כל היצורים ולמה בא אדה"ר על כל בהמה וחי'. אלא די"ל דלא בשביל שאדם בעל בחירה בזה הוא יתרונו על כל בהמה וחי' כ"א בשביל שהאדם נברא אחרון לכל מעשה בראשית ביום ו' אחר גמר

כל הבריאה ואמרינן אחרון אחרון חביב. אבל זה אינו דהא הקב"ה צוה להביא בכורים מראשית פרי האדמה. אלמא דהאדרבה המוקדם חשיב. ובע"כ שכל עיקר מעלת אדם אינו אלא משום דהוא בעל בחירה א"כ תו יקשה כנ"ל. וז"ש וא"ת בדין הוא חביבותו לא בשביל בחירתו רק בשביל שהוא האחרון בנוצרים וברואי בראשית א"כ למה צוית להביא בכורים. כנ"ל לפי חומר הנושא:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלקי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף. מלבד מה שיל"ד מאי כרגע דקאמר עיי' אוה"ח ומה הכוונה באומרו אל אלקי הרוחות עוד דקדק שם דהול"ל האיש אחד חטא כיון דקאי אקרח שכבר עבר וחטא ומאי יחטא דקאמר. ונ"ל כי הצדיק מגין על שכניו כמ"ש טוב לשכנו וכ"ז שהוא בשכונתם לא יוכל מדה"ד לפגוע אליהם לרעה כמו דאיתא בגמרא באתרי' דרב הוי מותא ובשבבותי' דרב לא הוה מותא. ע"כ אמר הש"י למשה ואהרן הבדלו מתוך העדה הזאת ואח"כ אוכל לכלות אותם אבל לא כ"ז שאתם שרויים בקרבם וכ"כ בספורנו והטעם לזה שהש"י לא יוכל לענוש הרשעים כ"ז שהצדיקים בקרבם הוא שכ"ז שהם באגודה אחת ונחשבים הצדיקים עם הרשעים כגוף אחד ע"כ אף שהם בעצמם במה נחשבו ואין להם חשיבות בפ"ע מ"מ כיון שהם חלק מן הכלל ואם יחסר אף החלק הקטן מדבר גדול שלם כבר יורגש החסרון בכולו שעכ"פ לא נקרא עוד שלם ותמים כיון שחסר ממנו משהו. והדמיון בזה לרגע והרף עין שהוא החלק הקטן שביום תמים בכ"ז אם יחסר הרגע כמימרי' מהיום כבר לא נקרא עוד יום שלם אחרי שרגע נפקד ונחסר ממנו. כמו כן הרשע אף שאינו נחשב למאומה בכ"ז בהצטרף עם הצדיק הוא חלק ממנו ואף שהוא חלק פחות ונבזה בכ"ז יחסר מזג השלימות אם ינטל ממנו. ע"כ אמר השי"ת שמן הצורך לצדיקים להפרד מהם אם ה' רוצה לכלות אותם שהם דומים כרגע והרף עין שאינו נחשב לכלום בפ"ע מ"מ בצירוף אל הכלל גם הוא יחשב. והנה אף שזהו מעלה והרמה לצדיקים שבשבילם לא יאונה גם לרשע כל און מ"מ הוא אלי' וקוץ בה שנראה מזה שהקב"ה כל עיקר עין השגחתו לדין את בנ"א הוא רק עפ"י תהלוכות הראשים והצדיקים ואין העולם נידון רק עפ"י מעשה רב וגדול הדור ואם אמנם שהוא טובה לעולם בעת היותו ברום המעלות בצדקתו ימלט אי נקי בכ"ז הלא לפעמים יקרה להיפך שגדול ונשיא יחטא ואז יחשב לאשמת העם כמו שהציל אותם בזכותו וצדקתו כמו כן יגיע להם ברשעתו רע. והנה הגדולים והנשיאים הם הרוח ונפש העדה כי רוח החיות באופניהם המה יפיחו רוח חיים בקרב העם וכל העדה כולה היא הגוף. ואם הקב"ה מציל בזכות הראשים את כל העדה

ולהיפך חובתם תכריע לחייב את כל הקהל א"כ יהא נראה שהקב"ה דן רק הרוחות והנשמות לכל בשר הם הגדולים ומנהיגים והבשר הוא הגוף לא מעלה ולא מוריד.
וז"ש א"כ שרק אחרי פרידותינו מהם אז תוכל לכלות אותם שנדמים ונמשלים לרגע כנ"ל. נראה מזה שאתה האלקים ושופט אתה רק אלקי ושופט את הרוחות לכל בשר הן לחסד הן לשבט אתה רק על הרוח תשים עיניך לטובה או להיפך. וא"כ יצמח מזה לעתיד שורש פורה ראש ולענה שאם האיש אחד המיוחד המופלא שבאנשים אשר הוקם על שאם הוא לבדו יחטא בעתיד ועל כל העדה תקצוף באשר הם רק בשר וגוף וה' אלקים מתהלך רק לרוח אתמהה. ומיושבים כל הדקדוקים. ולהלן בפרשה נאמר עוד הפעם וידבר ה' אל משה וגו' הרומו מתוך העדה הזאת ואכלה וגו' ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה וגו' ושים קטרת והולך מהרה אל העדה ויקח אהרן וגו' וירץ אל תוך הקהל וגו' ותעצר המגפה ופרש"י רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה כי אז"ל בפ"ק דכריתות דף י' ע"ב כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה עם סממני הקטורת. הרי שהקטורת מרמז שיהיו כל ישראל באגודה אחת כצדיק כרשע כדדריש התם ואגודתו על ארץ יסדה. ולזה נקרא קטורת שהוא מורה לקטר ולקשר את כל ישראל באגודה אחת וזהו עוצר המגפה כי הרשעים ניצולים בזכות הצדיקים אחרי שהם חלק מהם כנ"ל. ע"כ כשעלה משה לרקיע ובקש לעמוד שם חי כל הימים כמו חנוך ואליהו ז"ל ולא לחזור לארץ הלזו כ"א על השמים כבודו. אמר לו מה"מ אם הוא יפרד מהם מי יעצור המגפה להגין בזכותו בעדם והראה לו הקטורת שהוא חיבור הצדיקים עם הרשעים ורק עי"ז תעצר המגפה אם יסך עליהם באברתו בעד עברה וחימה ע"כ לך רד צריך אתה לירד כי שחת עמך בעת אשר ישחתו ויתעבו עלילותם ע"כ כשאמר הש"י למ"ר הרומו מתוך העדה הזאת שיבדלו מהם ומהמונם ואז יהיו נידונים בפ"ע כליי'. אמר משה אל אהרן שים קטורת שהוא סימן החיבור והקישור ולא תפרד מהם כ"א והולך מהרה אל העדה שתתחבר עמם ועי"כ וכפר על העדה. וכן עשה אהרן וירץ אל תוך הקהל שחנה בקרבם ועי"כ ויכפר על העם והמגפה נעצרה. בזאת תדעון כי ה' שלחני כי לא מלבי. רצה להוכיח להם שלא מעצמו בא כי אחרי נודע היטב טוב לב מרע"ה שהוא רחמן ולא אכזרי וכמה פעמים מסר נפשו בעבור ישראל א"כ בודאי קשה הי' הדבר על לבו הטוב להעניש אותם בעונש אכזרי כזה והי' לבו בל עמו רק שלא יכול לסרב נגד רצון ה'. וז"ש בזאת תדעון כי ה' שלחני ולא מדעתי אני בא כי לא מלבי כמו שהעונש הנמרץ הזה בודאי לא בא מלבי הרך בטבעו כמו כן לעשות את כל המעשים רק ה' שלחני:

ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן ויפנו אל אהל מועד והנה כסהו הענן וירא כבוד ה'. נראה עפמ"ש איזהו מכובד המכבד את הבריות. והנה העדה לא התלוננו רק על משה ואהרן והש"י נהג בהם כבוד וחס על כבוד עצמו עד שכשפנו ישראל בעת ההוא אל אהל מועד לראות השכינה לא יכלו לראותו כי הענן כסהו והראה להם בזה פנים זועמות ועי"ז נראה כבוד ה' כי איזהו מכובד המכבד את הבריות וז"ש ויהי בהקהל העדה רק על משה ואהרן ולא על הקב"ה ואעפ"כ ויפנו אל אהל מועד והנה כסהו הענן עי"ז שהש"י כיבדם וחס על פגיעת כבודם כמ"ש יהי' כבוד חבירך חביב עליך כשלך עי"כ וירא כבוד ה' הי' נראה כבוד ה' כי איזהו מכובד המכבד את הבריות: את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם וגו' צפוי למזבח כי הקריבום לפני ה' ויקדשו וגו' זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר. י"ל עפמ"ש לעיל (פ' שלח) על פסוק כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה עי"ש. ופירשתי משאחז"ל שאלו לנבואה חוטא מה יהא ענשו אמרה הנפש החוטאת היא תמות. כלומר אם אדם חוטא אף כשיש כאן נביא ומוכיח לרשע מומו ואומר לו למה תחליף עולם עומד בעולם עובר ובכ"ז לא ישוב זהו מופת שחטאו לא רק בגופו רק חוטא בנפשו ע"כ ימות. ופירשתי בפ' ויקרא הפסוק ונפש כי תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה בשגגה אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה עי"ש. והנה עדת קרח אם חטאו בגופם מחמת תאוות הכבוד לא היו זוכים שמחתותיהם יהיו צפוי למזבח הקדוש אבל אחרי שכוונתם הי' שגם הם יזכו להקריב א"כ חטאו בנפש כנ"ל ע"כ זכו שמחתותיהם יהיו צפוי למזבח וז"ש את מחתות החטאים האלה בנפשותם יעשו אותם צפוי למזבח על שלא חטאו רק בנפש ולא בגוף כנ"ל והטעם כי הקריבום לפני ה' ויקדשו שהם היו רוצים להקריב לפני ה' למען יהיו קדושים אבל עכ"פ יהי' זכרון לבנ"י למען אשר לא יקרב איש זר שגם מצוה ועבודה כשהיא שלא במקומה חטאת היא לא תרצה:

ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם. כי מצינו באוה"ע שכהניהם ישימו המשרה על שכמם וביד חזקה הנקרא טהעאקראטיע בלשונם ימשלו על העם אבל לא כן עמנו שלומי אמוני בנ"י הכהנים רק שלוחי דרחמנא שפתי כהן יורו דעת ותורה יבקשו מפיהו ולא ישתרר על העם גם השתרר חלף עבודת הקודש כ"א עבודתו תהי' רק דרך מתנה מבלי קחת שבט מושלים בידו עבור עבודתו. ע"כ רק בבואו אל הקודש פנימה לשרת לפני ה' רק אז הי' הכהן לכל דבר שבקדושה וקדשתו להיות ראש וראשון אבל בצאתו החוצה והי' כעם ככהן אין חילוק בינו לשאר העם ואינו רשאי לבקש גדולה לעצמו. וז"ש ואתה ובניך

אתך לא תטלו גדולה לעצמכם להיותכם ממלכת כהנים שגם בענייני המדינה יהיו דאש המדברים כ"א רק תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח בענייני המזבח והקרבנות כהנים אתם ולא לשאר עניינים ורק למבית לפרוכת כ"ז שאתם בהיכל הקודש פנימה רק אז ועבדתם אבל לא בחוץ ואחרי שלא תבקשו שררה וממשלה עבור כהונתכם עי"כ רק עבודת מתנה אתן את כהונתכם מה שאתם עובדים בקודש הוא רק מתנה מבלי שתשתדלו ע"י הכהונה להיות מושלים בקרב תבל:

ופדויו מבן חודש תפדה. במס' שבת דף קל"ה יליף רשב"ג כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל שנאמר ופדוין מבן חדש תפדה ופרש"י ופדויו מבן חודש תפדה בבכור אדם כתיב. ולכאורה פירושו אך למותר דזיל קרי בי רב הוא נייתי ספר ונחזי דבבכור אדם כתיב. ונ"ל בכוונתו עפ"י שיטת רש"י ז"ל בבכורות מ"ט דטעמא דקרא דפדיון דוקא בבן ל' הוא משום ספק נפל. ותוספות הקשו עליו. ובמל"מ הלכות איסורי מזבח וברי"ט אלגזי ספ"ק ופ"ח דבכורות פירשו דבריו דיליף כן מדברי רשב"ג דע"כ טעמא דקרא משום ספק נפל דאל"כ היכי יליף מיני' אלא משום דלא בקיאים בכלו חדשיו לא חילקה התורה ואמרה בכל גווני בעינן ל' יום עיי"ש. והנה בסוף פ"ק דבכורות איפלגו ר"א ורבנן אי מקשינן פטר חמור לבכור אדם לענין הפריש הפדיון ונאבד אי חייב באחריותו ומסיק שם רבא כמו דמקיש ר"א לענין חיוב אחריות פטר חמור לבכור אדם ה"נ מקשינן דבפטר חמור בעינן דוקא ל' יום עיי"ש. ולפ"ז קשה לכאורה היכי יליף רשב"ג מפדיון וסובר דטעמא דקרא משום נפל בעינן ל' יום הלא חזינן דאף בפטר חמור דהוא בהמה ויוצאת מסתמא מחשש נפל בח' ימים כמו בהמה טהורה וכ"כ ריט"א שם ואפ"ה מקשינן לבכור ארם דבעינן לי יום אלמא ע"כ דגזרת הכתוב הוא ולא מחשש נפל. אלא דלא קשה מידי דרשב"ג סובר כדקיי"ל כרבנן דפליגי אר"א ולא מקשינן פטר חמור לאדם ובאמת מצותו לאלתר והכי קיי"ל. א"כ שפיר איכא למימר דטעמא דבכור אדם מחשש נפל הוא. וזה כוונת רש"י בלשונו הצח דיהיב טעמא למילתי' דרשב"ג דע"כ סובר שפיר טעמי' משום ספק נפל כיון דרק בבכור אדם ולא בבהמה אמרי' כן כנ"ל נכון ואמת. ואפשר ליישב בזה שמקשים המפ' דאיבעיא להו אי הלכה כרשב"ג או לא וקשה כיון דרבים פליגי עלי' כדאיתא ביבמות פ' ובתוספתא א"כ מ"ט נפסוק כוותי' וגם אשמואל גופי' קשה מנ"ל לפסוק כיחיד רשב"ג נגד רבים החולקים. ולהנ"ל י"ל דפלוגתא דרשב"ג ורבנן תליא בפלוגתא דר"א וחכמים הנ"ל בבכורות דלרבנן דלא מקשי פ"ח לבכור אדם שפיר איכא למימר טעמא דקרא משום ספק נפל משא"כ ר"א דמקיש סובר כרבנן דהכא דטעמא דקרא ע"כ לאו משום נפל דהא מקשינן. ולפ"ז שפיר איבעיא להו אי הלכה כרשב"ג

נהי דרבנן דתוספתא פליגי עליו מ"מ הלא לרבנן דבכורות הוא כוותייהו ופשיט שמואל דהלכה כרשב"ג כיון דרבנן דבכורות דלא מקשי סברי כוותי' כנ"ל. ומה נחמד ליישב בזה ע"ד פלפול דברי ריי"ף התמוהין דמייתי ברייתא דספק בן ז' או ח' אין מחללין את השבת. ותמה הטור וכל הראשונים הלא בש"ס מוקי לה אליבא דר"א דאמר מכשירי מילה דוחה את השבת וזהו דוקא בודאי ולא בספק. וכיון דקיי"ל דמכשירי מילה אף בודאי לא דחי ומילה עצמה אף בספק מותר מכח ממ"נ דמתתך בבשר בעלמא. ותירץ בב"י וכ"מ דריי"ף סובר דתירוץ הש"ס אינו אלא דיחוי ובאמת אינו רשאי למוהלו ממ"נ עיי"ש. ולאחר כל התירוצים עיי' ק"נ אכתי קשה מנ"ל לריי"ף לדחות תירוץ מפורש שבש"ס. ולהנ"ל נכון כיון דהכרחנו דלר"א דבכורות דמקייש ע"כ אין הטעם בפדיון משום ספק נפל א"כ הדרינן לכללין דאזלינן בתר רובא בכה"ת כמשה"ק תוס' יבמות בכורות וחולין דלרשב"ג בע"כ התורה גזרה הכי דלא נלך בתר רובא דבני קיימא משא"כ לר"א לא חידשה התורה בפדיון דין דלא ניזול בתר רובא דהא סובר אף בפטר חמור בעינן ל' יום וכיון שכן פשיטא דאזלינן בתר רובא לענין חשש נפל כמו בכה"ת. א"כ קשה מאי משני הש"ס דלר' אליעזר ספק מכשירין אינם דוחים שבת וקשה מ"ט לא נלך בתר רובא וליישב זה צ"ל דהמעיין ספ"ק דבכורות שם יראה דרבא חידש זאת דלר"א דמקייש לענין חיוב אחריות מקיש ג"כ לענין ל' אבל ר"נ ור"ש דמשנו שם שינויא אחרינא ס"ל דר"א לא אקיש רק לענין חיוב אחריות עיי"ש בריט"א. ולפ"ז הנך אמוראי דשמעתין דמוקי הברייתא לענין מכשירין ואליבא דרבי אליעזר סברי כר"נ ור"ש דלא מקשינן פ"ח לאדם וא"כ גם ר"א מצי סבר כרשב"ג דלא אזלינן בחשש נפלים בתר רוב א"כ שפיר משנו דברייתא איירי לענין מכשירין ואליבא דר' אליעזר ובספק לא דחו מכשירין דלא אזלינן בתר רובא לענין נפל.

משא"כ למסקנא דקיי"ל כרבא דבתרא הוא וא"כ אליבא דר"א גם לענין ל' מקשינן וא"כ סובר ר"א כרבנן דרשב"ג דאזלינן בתר רובא וא"כ אף בספק דוחין מכשירין. שפיר הכריח הריי"ף ז"ל דלמסקנא נדחה הך תירוצא. כנ"ל פרפרת נאה בישוב דברי הריי"ף ז"ל עוד נ"ל בדברי רש"י הנ"ל כי לכאורה יש לדקדק ארשב"ג דיליף מקרח ופדויו מבן חדש דכתוב בבכור שהוא בפ' במדבר ולא הביא קרא מוקדם דערכין בפ' בחקתי דמבואר דנפל אינו נערך ואפ"ה גלי קרא דמבן חודש ומעלה נערך אלמא דלאחר ל' יום מבורר שאינו נפל דאל"כ א"צ ליתן ערכו וצ"ע על המפרשים שלא העירו בזה. והנה בתשובת הגאון מהר"י אסאד ז"ל חאע"ז סי' קמ"ד קמ"ה חקר כמי דאמרינן הוחזקה זו לנפלים ה"נ י"ל להיפך אם הוחזקה כבר להוליד בני קיימא יש כאן חזקה שגם זה הוולד הנידון

הוא ב"ק ולבסוף העלה דלא אמרינן כן עיי"ש. ולפ"ז י"ל שבא רש"י ז"ל ליישב קושייתי הנ"ל למה לא מייתי מקרא דערכין הקידם ע"כ כתב רש"י בבכור אדם כתיב כלומר דאי מערכין הוה מוקמינן קרא דמבן חודש היינו כשכבר ילדה אם הנערך מקודם והוחזקה להוליד בני קיימא משא"כ אם לא ילדה עדיין דאין כאן חזקה מנ"ל דל' יום אהני להוציא מחשש ספק נפל ע"כ מייתי קרא דבכור שהוא הנולד ראשון פטר רחם לאמו ואפ"ה אמרינן דכל ששהה יצא מספק נפל ע"כ כתב רש"י בבכור אדם כתיב כנ"ל:

כל תרומת הקדשים אשר ירימו בנ"י לה' נתתי לך ולבניך ולבנותיך אתך לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני ה' לך ולזרעך אתך. כי כל העולם כולו נידון בזכות התורה כאז"ל אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ וכיון שרוב העולם אינם עוסקים בתורה א"כ לא הי' ח"ז לעולם קיום עד חי"י שמצא להם ר"י רפואה מן התורה ואתם הדבקים ב"ה אלקיכם שיחזיקו בת"ח ויהי' מנת חלקם עמם. וכמ"ש לעיל (פ' שלח) לפרש המסורה כי לחמנו הם עיי"ש. והנה המלח הוא לקיום הדבר שלא יסרח ויופסד כמו כן המתנות שנותנים לכהן העוסק בתורה. הוא המעמיד ומקיים את העולם כילו שלא ירופפו עמודיו לנצח. וז"ש ברית מלח עולם. המתנות הם המלח של העולם כי על ידם יעמד חי וקיים העולם כולם. עוד נראה עפמ"ש לעיל (פ' בהעלותך) לפרש מאז"ל ונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים אלא מכאן לתחה"מ מה"ת. עיי"ש שפירשתי שממה שנותנים קדשי ה' לבו"ד לאכול מוכח שיהי' תחה"מ בגוף כי גם הגוף יוכל להתקדש ולהתטהר יעו"ש ולפ"ז כאשר מתים יחי' אל אז אהרן וזרעו יחדיו יאכלו כאחד מתרומת הקדשים. וז"ש מלח עולם שע"י המתנות מוכח שהעולם יקויים לעד כי יקומו בתחיי' ועי"ז לפני ה' היינו בעולם התחיי' לך ולזרעך אתך יחדיו תאכלו את תרומת הקדשים:

מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' מכל חלבו את מקדשו ממנו. כי הנותן צדקה לא משלו הוא נותן כ"א מלוה ה' חונן דל שהש"י נתן לעשיר את חלק העני והי' יכול לתת לעני בעצמו רק שרצה הקב"ה לזכות את העשיר כמ"ש רז"ל על הפסוק חסד ואמת מן ינצרוהו וכמ"ש כי ממך הכל ומידך נתנו לך. וז"ש מכל מתנותיכם כל מה שאתם נותנים לא משל עצמכם הוא כ"א אתם רק תרימו את תרומת ה' מה שהש"י כבר הרים והפריש לצורך העני והטעם מכל חלבו את מקדשו כל מה שאתם מקדשים מחלב שלכם לא מכם הוא כ"א ממנו מהקב"ה:

ואמרת אליהם בהרימכם את חלבו ממנו ונחשב ללויים בתבואת גרן וכתבואת יקב. כי לכאורה יפלא שהלויים שומרי משמרת ה' יהיו מוכרחים לנהמא דכיסופא לצפות לשלחן אחרים שעולם חשך בעדו הלא טוב להם אם יגיע כפם יאכלו מהשדה אשר בזעת

אפם יעבדו וישמרו אותה ומדוע עשה ה' ככה לעם המקודש הזה שיצטרכו ליהנות משל אחרים. אבל פירשתי לעיל מאז"ל גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושי' שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר. כי מה שבעינינו ראינו שרוב העוסקים בתורה יצטרכו לקבל מנת חלקם מהבלתי עוסקים בה. לא לחרפה יחשב להם. כי התורה גדולה כ"כ שהיא בעצמה הי' יכולת בידה לתת חיים לעושי' כמ"ש עץ חיים הוא למחזיקים בה. אבל הש"י עשה כן שיצטרכו לתמיכת אחרים שעי"כ ותומכי' מאושר שיגיע גם לתומכיהם ומחזיקים בידם חלק מהאושר המתוקן להעוסקים בתורה הק'. כמו כן הוא אצל הלויים לא שהלויים צריכים להחזקת הישראלים אדרבה הלויים הם עיקר מורידי השפע לישראל ומהם הכל ומידם נותנים להם. ומה שישראל מחזיקים ללויים הוא שעי"כ יהי' גם לישראל אשר לא יגעו לשרת בקודש חלק ונחלה בקודש חלק ונחלה בקדושת הלויים. והמופת ע"ז אם הישראל היו נותנים ללויים רק בתורת צדקה חן וחסד כאשר רגילים לתת מלחמם לדל אז מה דרכו של עני בפרוסה היו רשאים ליתן להם הפחות והדל נמבזה ונמס מותרות שלחנם. אבל השם לא כן צוה כ"א בהרימכם את חלבו ממנו כל נתח טוב וכתף מן המובחר צריך ליתן לכהן וללוי בשביל שבאמת הכל של הלויי' והישראל ניזון רק בזכותם. ע"כ כמו שהעבד ירים לאדוניו את הטוב והיפה בראשונה ומה שנשאר אח"כ זהו מנת חלקו. כמו כן לא יהי' עי"כ ללוי בושת וכלימה אם יקבל המובחר אז יקבל המובחר אז בעיניו יראה כי לא מתנת חנם הוא נוטל כ"א בא בשכרו והוא מקובל בעיניו כאלו גדל בשדהו וכרמו. וז"ש ואמרת אליהם בהרימכם את חלבו ממנו הוא הטוב והמובחר לתת אותו ללויים רק בתנאי זה בוש לא יבושו הלויים כ"א נחשב להם כאלו הי' תבואת גורן ויקב מהשדה אשר ברכם ה' ע"י עמלם טרחם ויגיעם:

ולא תשאו עליו חטא וגו' בתמורה דף ה' מנין לתורם מן הרעה על היפה שתרומתו תרומה שנאמר ולא תשאו עליו חטא אם אינו קדוש נשיאות חטא למה. הקשו תוספות דלמא נשיאות חטא משום דעבר אמימרא דרחמנא כדרבא ולעולם אינו קדוש עיי"ש ונראה דהא דאמר רבא דלקי משום דעבר אמימרא דרחמנא בודאי חידוש הוא ובאמת אביי חולק. לפ"ז י"ל דרבא גופי' לא קאמר אלא היכי דהוא מזיד דהא מיירי לענין מלקות שפיר י"ל כיון דעבר בשאט נפש אמימרא דרחמנא אע"ג דלא אהני מ"מ לקי. אבל בשוגג לא שייך לומר היכי דלא אהני דנושא חטא דעבר אמימרא דרחמנא דהא שוגג הוא. ולפ"ז כיון דקרא ולא תשאו עליו חטא אירי כפשוט בשוגג דהא חטא שוגג א"כ שפיר קאמר ר' אילעא אם אינו קדוש נשואת חטא למה עכ"פ בשוגג. עוד י"ל בשנדקדק בלישנא

דקרא דנקיט לא תשאו חטא בלשון רבים. וי"ל עפמ"ש בהגהות אמרי ברוך להגאון מו"ה ברוך פרענקל ז"ל הנספח לספר טורי אבן חגיגה. ושם הניח בצ"ע כיון דילפינן דיש שליח לדבר עבירה במעילה חטא מתרומה א"כ ה"ה דאפשר גם בתרומה יש שליח לדבר עבירה כמו במעילה עיי"ש. והנה אי יש שליח לר"ע נהי דהמשלח חייב מ"מ השליח גופי' עכ"פ אינו פטור מכלום וחייב עכ"פ בדיני שמים כמו דאם אין שליח לד"ע מ"מ חייב המשלח בדיני שמים ה"ה להיפך אי יש שליח לד"ע חייב ג"כ השליח בדיני שמים מיהת עיי' פ"ב דקידושין. ולפ"ז מרמז לן קרא ולא תשאו עליו חטא בלשון רבים לדייק מיני' הא תורם מן הרעה על היפה תשאו חטא כלומר שנים המשלח והשליח ואף אי נימא בתרומה אין שליח לדבר עבירה כמו בכל התורה מ"מ אף המשלח חייב בדיני שמים וכיון דעיקר הקרא דתרומה בשליחות איירי כדילפינן מגם אתם א"כ מיושב קושיית התוס' דרבא לא קאמר משום דעבר אמימרא דרחמנא לקי אף דלא מהני אלא דאיהו גופי' שעבר לקי אבל שיתחייב גם האחר השליח או המשלח בדיני שמים זהו לא אמרינן אי לא מהני:

לוח ארז על פרשת חוקת

פרשת חקת. במדרש. בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה ואומר הלכה בשם אומרו אליעזר בני אומר פרה בת שתים. אמר משה רבש"ע העליונים ותחתונים ברשותך ואתה יושב ואומר הלכה מפי בו"ד וכו'. עיי' דבר נחמד בישמח משה. ול"נ עפמ"ד בברכות דף ל"א. הנפטר מחבירו לא יפטר אלא מתוך דבר הלכה שמתוך כך זוכרהו ושמעתי בשם ירושלמי דמסיים בה בזה"ל. מאי דבר הלכה יחיד ורבים הלכה כרבים. ונראה הכוונה דלכאורה יש לעיין בהך כללא דיחיד ורבים הלכה כרבים לפמ"ש הרא"ש ריש ב"מ בטעמא דאמרינן כל דאלים גבר באשר אנו רואים שהוא מתאמץ כ"כ להחזיק את הדבר זהו אות ומופת שבודאי הדבר שלו באמת וע"כ אליו הוא מוסר ונושא את נפשו עיי"ש. ולפ"ז הי' מקום לומר עפ"י הסברא כיון שהיחיד אף שרואה רבים קמים עליו להרוס את אשיותיו אשר יסד ובכ"ז לא יחת מפני כל ורוב הטעמים שכנגדו בודאי ידע לבו בטח כסברתו ודעתו היא הנאמנה והאמתית ע"כ כל רוחות של החולקים עליו לא יזיזוהו ממקומו. ולהיפך החולקים אין אנו נוכחים לדעת בשביל שהם רבים בודאי כוונו אל האמת לאמתו דלמא כרובם כן חטאו בדעתם ורק בשביל שהם רבים וכן שלמים כל א' וא' סומך את דעתו במקצת על דעת חבירו ויתברך בלבבו לאמר חבירי בודאי אינו טועה בדרך השכל ע"כ גם אני כמוהו. ע"ד דאיתא בש"ס

כיון דאיכא דקא מסייע לה מעיזה ומעיזה. וא"כ ח"ו יצא משפט מעוקל. אבל באמת זה אינו דאין אדם רשאי למשוך בדעתו אחרי דעת חבירו ורק את אשר יעמוד חי וקיים לפני כסא שכלו את זה יקריב אליו לומר עליו שכן הוא הדין אבל מה שחבריו אומרים כן זה אינו מעלה ואינו מוריד. וכיון שכן נהי דהיחיד המתאמץ לעמוד על דעתו נגד הרוב סובר שהאמת אתו בכ"ז אחרי שרבים אשר ג"כ כאו"א רק על רוח מבינתו יתמוך ולא על של חבירו א"כ אינהו עדיפי מיני' כיון שרבים אומרים לנפשם ושוקלים בפלס דעתם שהאמת אתם אף שדעת היחיד ג"כ נראית נכונה עפ"י עדות התאמנותו מ"מ יחיד נדחה מפני רבים. והנה מ"ש שאם יפטור מתוך דבר הלכה מתוך כך זוכרהו צריך להבין הלא אף אם יזכור את ההלכה מנ"ל שיזכור את מי שאמרה דלמא מי שאמרה לא הסכים כלל להלכה זו ולא אמר אותה סוביעקטיוו שגם דעתו נוחה הימנה כ"א אמרה רק אביעקטיוו מבלי משים נפשו עלי' שיסכים על ידה. אבל לפ"מ שהוכחנו מכללא דיחיד ורבים הלכה כרבים דכל חכם וחכם שמורה הלכה לא די שיסמוך בכל כחו על הסכמת חבירו כ"א גם בלבבו יבין שהאמת אתו. א"כ כיון שאמר לו הנפטר את דבר הלכה מוכח שגם הוא הסכים על ידה וא"כ שפיר ע"י ההלכה יבוא לכלל זכירת האדם האומרה. וא"כ כוונת הירושלמי מבוארת שהי' קשה לו כנ"ל מנא לן דאתיא זכירה ע"י דבר הלכה וע"ז משני כמד"א יחיד ורבים הלכה כרבים מזה מוכח כנ"ל דדעת האומר מתאים עם ההלכה אלא שיש לשאול איך אפשר בדיני התורה אשר בשמים יסודם ממקור החכמה העליונה חצבו עמודי' ונאמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם וא"כ האיך אפשר ששכל האנושי הרואה באספקלריא שאינה מאירה יסכים בדברים העומדים ברומו של עולם בדבר ה' זו הלכה עם השכל האלקי אשר הוא גבוה מעל גבוה. אלא שכבר ישבו על מדוכה זו גדולי המחברים וביתר ביאור בס' דרשות הר"ן ז"ל על מאז"ל לא בשמים הוא. והעלו כיון שבנים אנו לה' אלקינו וישראל עם קרובו חלקי ה' אמרה נפשנו ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה ומאיר עיני חכמים בניצוץ מחכמתו הנפלאה. כמו שמברכים על חכמי ישראל ברוך שחלק מחכמתו וליראיו. ע"כ יהיב חכמה לחכימין העוסקים בתורה לשמה וה' עמם שהלכה כמותם. ע"כ יסכים שכלם אשר הוא חלק מהשכל העליון ב"ה להורות כתורה וכהלכה מה שלא עשה כן לכל גוי שהם בשכלם האנושי לא יכולו להשיג אמיתת התורה. והנה אז"ל ישראל כשהם עולים עולים עד למעלה וכשהם יורדים יורדים עד לעפר. וכתב מהרש"א בח"א כתובות דף ס"ו דהטעם משום דישראל הם חלק ה' ע"כ כשעולים עולים עד למעלה אבל כשח"ו עוזבים את ה' וגם אין מזל לישראל ישח לארץ בטנם עיי"ש. ונראה דמה"ט שישראל או שעולים למעלה ראש או למדרגה התחתונה

נוכל לקרוא את עם ישראל עליונים ותחתונים. כלומר שאינם אלא או עליונים למעלה או תחתונים למטה לגמרי אבל מדה בינונית אין בהם. וכיון שמזה מוכח כמ"ש מהרש"א הנ"ל שישראל הם חלק ה' ומזה הטעם שישראל הם חלק ה' ושכלם הוא נאצל מהוד שכלו ית' ע"כ תסכים דעתם עם דעת תורה ודעת שמים. ע"כ אמרו במדרש הנ"ל שאמר מרע"ה "עליונים ותחתונים" הם ישראל אשר הם או עליונים או תחתונים תמיד ולא בינונים ועי"ז מורים שהם "ברשותך" ולא תחת המזלות כמו אוה"ע כמ"ש מהרש"א הנ"ל. וכיון שכן שפיר אתה עושה לומד הלכה מפי בשר ודם אחרי שיש התקשרות והתייחסות לדעתו עם דעתך הנשגבה כיחוס החלק אל הכלל.

ויש להוסיף נופך שע"כ כינה בנ"א בשם בשר ודם ולא בתואר אחר המורה על פחיתות מעלתו כמו עפר רמה ותולעה וכדומה. אבל אפשר דמרמז בזה ג"כ להנ"ל. אחרי ידענו שהיבש והלא הם דברים מתנגדים זה לזה בטבעם עד שאם יונח דבר יבש בתוך דבר לח זמן מה ימס היבש ויפסד. ובכ"ז ראינו בגוף האדם שהבשר והדם יחדיו ישכנו לנצח ולא ישחית הדם הרטוב ולח את הבשר היבש. אבל הסיבה היא כמו שדגי הים לא יאבדו בהמון מים רבים ואדרבה שם הוא מקור חייתם וכיון שאלו המים הוא מקור ושורש קיומם לא יגעו בהם המים לרעה אף שהם רחוקים זה מזה בטבעם שהם יבשים והמים לחים. כמו כן ותעש אדם כדגי הים אחרי שעיקר חיות בשר אדם הוא ע"י דמו כי הדם הוא הנפש א"כ לא ידעו ולא ישחיתו אחד לחבירו. כמו כן נוכל להמשיל את שכל אנושי עם שכל האלקיי' אף שהם רחוקים זמ"ז כרחוק מזרח ממערב בכ"ז אחרי שאמרנו שמקור שכלנו הוא בגבהי מרומים וחלק מן שכל העליון ית"ש א"כ יחדיו יתאימו ולא יתנגדו זה לזה. ע"כ אחרי שאמרו במדרש שעליונים ותחתונים ברשותך לכוונה הנ"ל הוסיף להמתיק את דבריו ולומר שאתה אומר הלכה מפי בשר ודם. אחרי שהוא בשר ודם שהם ב' מתנגדים ובכ"ז ישכנו לבטח יחדיו בשביל שהאחד מקור חבירו. ע"כ גם שכל האנושי אשר מקורו הערה בשמי שמים עם השכל האלקיי תואמים יהיו למעלה: עוד נ"ל בפירוש ירושלמי הנ"ל עפמ"ד במשנה דעדיות (פרק א' משנה ו') ולמה הוזכרו דברי היחיד לבטלה שאם יאמר אדם כך אני מקובל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת. ופי' הראב"ד ז"ל הובא בתיו"ט שם. שאם לא יזכרו דברי היחיד הי' סבור המקובל מרבו שקבלו מרבים עיי"ש. ולפ"ז כוונת הירושלמי פשוטה שהי' קשה לו כנ"ל דמאין נדע שאם יזכור חבירו את הדבר הלכה שגם את הנפטר יזכור דלמא לא יזכור אלא את ההלכה בעצמה ולא את האומרה. לזה תי' ירושלמי דבע"כ יזכור גם את בעל השמועה שאמר את ההלכה כיון דכללא הוא יחיד ורבים הלכה כרבים א"כ אם לא ישים אל לבו

רק את ההלכה ולא את האומרה ברוב הימים הכל נשכח ויסבור ששמעה מפי רבים ואם יבואו רבים לחלוק עלי' לא יזח ממנה בדעתו שגם הוא שמעה מרבים כמו שאירע באמת לעקבי' במשנה ז' פ"ה דעדיות. ע"כ בע"כ צריך לחקוק על לוח לבו גם את שם אומר ההלכה למען ידע כי דק יחיד אמרה ולא רבים. ואם יבואו רבים לחלוק עליו יבטל דעת יחיד מפני דעת רבים. כנ"ל פשוט וברור. ויש להעמיס זו בכח מאמרם ז"ל כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם כי ר"ש אמר במשנה אחרונה דמס' עדיות. דאין אלי' בא אלא להשוות המחלוקת. וכבר הבאתי דברי עקבי' בן מהללאל שאמר אני שמעתי מן המרובים והם שמעו מן המרובים אני עמדתי על דעתי. ע"כ מי שאינו אומר דבד בשם אומרו אלא אומר ההלכה ההוא מקובלת מפי דבים כמ"ש הראב"ד הנ"ל. ואם רבים יחלקו עלי' אלו ואלו יעמדו על דעתם. ואין קץ למחלוקתו ומרחק ביאת אלי' הנביא זכור לטוב. ע"כ רק מי שאומר דבר בשם אומרו וידעו שהוא דברי יחיד ואם יבואו רבים לחלוק יבטלו דעת יחידאה ויהי' שלום בעולם ובטלה מחלוקת כנ"ל ברור:

מדרש פליאה הובא בדמש"א בפרשתנו בשם ס' ישמח משה. א"ר בון יצחק אבינו עקר הי' מחלפא שיטתי' דר' בון דא"ר בון פרה אדומה נלקחת מן הגוים. נראה בכוונתו עפמ"ש לפרש הפסוק בפ' תולדות אלה תולדות יצחק בן אברהם פרש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה. וי"ל שע"ז הוסיף אברהם הוליד את יצחק ופי' שע"י זכותו של אברהם הי' יצחק יכול להוליד כמו שפרש"י אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק וכו'. והטעם שהי' עקר בתולדה ורק ע"י זכותו של אברהם זכה להוליד. הוא בשביל שראה הקב"ה שיצא ממנו עשו. שדרשו רז"ל שאמר הקב"ה הא שוא שבראתי בעולמי. ע"כ רנה הקב"ה שטוב שלא יוליד כלל משיוליד ויצא עשו מחלציו. ורק ע"י ריבוי תפלות ועתירות בצירוף זכותו של אאע"ה מלא ה' משאלות יצחק שיוליד. וז"ש ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה ובשביל שעשו יצא ממנו ע"כ רק בזכותו של אברהם הוליד וזהו אברהם הוליד את יצחק. אין הפירוש הוליד שילד אותו שהרי כבר נאמר בן אברהם אלא הוליד פירושו שגרם בזכותו שיצחק יוכל להרבות זרעו אחריו ונשמעה תפלתו ע"י שהוא בן צדיק. אלא דלכאורה מדוע לא רצה הקב"ה שיהא עשו בעולם הלא גלוי וידוע לפניו שיקיים מצות כיבוד אב שנשתבח בו כמ"ש ויאהב יצחק חת עשו כי ציד בפיו ואיתא במדרש שהי' חומר קופרא טבא לאבא. ובילקוט תהלים ע"ג דריש ואחר כבוד תקחני מי אחר כבודו של יעקב בעוה"ז כבוד גדול שכיבד עשו את אביו עיי"ש. אך ע"ז י"ל כיון שעשו כפר בכל עיקר התורה אף שקיים מצות כיבוד אב מ"מ אין רוח המקום נוחה ממנו כי אין חפץ לה' בכסילים אשר יעברו בשאט נפש על כל פקודי ה' הישרים

ורק באחת יחזיקו בה כדאיתא פ"ק דע"ז ראה ויתר גוים דלא מקבלי שכר על ז' מצות. ולפ"ז אתי שפיר שהי' יצחק אבינו עקר לפי שלא רצה הקב"ה שיצא עשו מחלציו אף שיקיים מצות כיבוד אב. אלא דבמס' ע"ז דף כ"ג ע"ב מוכיח הש"ס ממעשה דדמא בן נתינה נכרי שכיבד את אביו לימים נולדה לו פרה אדומה בעדרו והי' זה שכרו בשביל שכיבד אביו. ומוכיח מיני' דלוקחין פרה אדומה מן הגוי עיי"ש. אלמא שהש"י רוצה באוה"ע ובמעשיהם אם יקיימו מצוה נכבדה כזו שהכרחנו מהא דפרה אדומה נלקחת מן הנכרים שהקב"ה לא יקפח אף שכר אוה"ע אם יקיימו אותה. ולפ"ז כוונת פליאה הנ"ל מבוארת כיון דא"ר בון יצחק אבינו עקר הי' זה סותר לאידך מימרא דר' בון דפרה נקחת מן הגוים כנ"ל:

במדרש ויקח אליך לך אני מגלה טעם פרה אדומה ולאחרים חוקה. כתיב (זכרי יד) והי' ביום ההוא לא יהי' אור יקרות וקפאון. הדברים שמכוסים מכם בעוה"ז עתידים להיות צפין לכם לעוה"ב. נראה עפמ"ש באוה"ח פרשת ברכה על הפסוק אף חובב עמים לפרש הכתוב ומלאה הארץ דעה את ה' שלע"ע נמסרו למ"ר רק מ"ט שערי בינה והשער הנ' לא יפתח ונשאר ביד הקב"ה אבל לעתיד לבוא ומלאה הארץ דעה שידעו ג"כ את השער הנ' שהוא לע"ע צפון וטמון את ה' ית' עיי"ש. ועפ"י דבריו ז"ל אפשר ליישב קושיית מהרש"א ז"ל בפסחים כ"ב אהא דאמר התם כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש והקשה רש"א בח"א למה לא פירש בהגיעו לקרא המוקדם ואהבת את ה' אלקיך מאי בא לרבות. ולהנ"ל י"ל דואהבת את ה' יש לפרש שכל אדם כוסף ומשתוקק לדעת ולבוא בסוד ה'. וזהו ואהבת שתאהוב לידע גם "את" ה' אלקיך מה שנשאר עמו ית' ועין לא ראתה עוד. אבל באת ה' אלקיך תירא אין לפרש כן כמובן ע"כ פירש. ועל דרך זה פירשתי מה שנאמר בפ' משפטים ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם בהקדם מה שפירשתי הפסוק בפ' בשלח ואהרן וחור תמכו בידיו וגו' ויהי ידיו אמונה עד בוא השמש עפמ"ש לעיל (פ' בא) לפרש המדרש בעוה"ז אירוסין בין הקב"ה וישראל אבל לעת"ל יהיו נישואין. ותוכן דברי שבעוה"ז א"א להשכיל אמיתת תוה"ק רק היסוד החזק אשר עליו נשען בית ישראל היא האמונה.

אבל לעת"ל מלאה הארץ דעה את ה' ונגלה כבוד ה' לעיני כל. עיי"ש ובפ' ויצא על פסוק ויקח את האבן. והנה אם מרע"ה בעצמו לבדו הי' מלמד את התורה לכל ישראל הי' מאציל עליהם מהודו עד שהבינו בשכלם כי ישרים דרכי ה'. כי הוא השיג מ"ט שערי בינה והי' בכחו להשכילם. אבל אחרי שהוא לימד רק לאהרן כמאז"ל ולימודו בא מצינור לצינור עד שהגיע לישראל. עי"כ כהה אור תורתם עד שלא הבינו הכל על

בוריו ורק צדיקים באמונתם יחיו. וז"ש ואהרן וחור תמכו ידיו על שהם היו בתומכיו ובעוזריו בענין הלימוד ולא הוא לבדו הי' המלמד להועיל. עי"כ ויהי ידיו אמונה כל ידי המחזיק והמעמיד דתה"ק היא רק האמונה אבל לא ההשכלה על בוריי' ויהי' כזאת עד תבוא השמש בגבורתה הוא עוה"ב לעת"ל אז לא רק האמונה כ"א גם ההשכלה תהי' למוסד חזק. ולפ"ז מה שכעת יש לנו בתוה"ק חוקים בלתי נודע טעמם ונימוקם לעת"ל ב"ב לא יהיו כלל חוקים כי אז הכל יהי' נגלה ומבואר וראה כל בשר כי פי ה' דבר. וז"ש ואלה המשפטים וגו' בישר על העתיד שלא יהיו כלל חוקים נעלמים בטעמם כ"א הכל כאשר לכל יהיו משפטים יחיו בהם בהשגת טעמיהם. והמופת לזה שכל התורה כולה אף החוקים הנעלמים מאתנו טעמם ונימוקם הוא רק לקוצר שכלנו אבל באמת בעצם ישרים דרכי ה' שכל טוב להם. שהרי ראינו שאבותינו הקדושים קיימו את התורה עד שלא ניתנה. ומהיכן ידעו לקיימה אם לא ששכלם הי' בהיר וזך כל כך עד שהבינו מעצמם לעשות כצווי התוה"ק. ע"כ גם לעתיד ב"ב כשיוסר המסך המכסה ראות עינינו אז נבין ג"כ את כל דברי התורה לאשורה כמו שהשכילו האבות מדעתם. וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים כנ"ל שלעתיד יהי' הכל בגדר משפטים. והמופת ע"ז. לפניהם. שהרי גם קודם להם כבר נגלו תעלומות התורה לאבות. ומעשה אבות יהי' סימן לבניהם אחריהם וכעין זה פירשתי לקמן פסוק וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל הנאמר בהפרשת ערי מקלט. ואין פה מקום להאריך. היוצא מזה שרק ע"י שמשה רבע"ה לא בעצמו ובכבודו לבדו לימד את העם. כי אם גם אהרן וזקני העם תמכו בידי. עי"כ לא באו ישראל בסוד ה' אל היכל הקודש פנימה לעלות על במת מרומי החכמה האלקית להבין ולהשכל ביתר שאת ועוז. וז"ש וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חוקת התורה. ע"י שדיבר ה' גם עם אהרן ששפתיו ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. עי"כ זאת חוקת התורה היא להם כחוק בלי נודע טעמה. וע"ז אמרו במדרש הנ"ל לך אני מגלה טעמה אבל לאחרים חוקה ולעת"ל יגלה לכם מה שמכוסה מכם בעוה"ז:

זאת חוקת התורה. מדקדק באור החיים דהוה לי' למימר זאת חוקת הפרה. ונראה עפ"י דברי המדרש אמר שלמה על כל התורה עמדתי ועל פרשת פרה הייתי דורש וחוקר ושואל בה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. ודקדק בס' ישמח משה דהול"ל שלא ידע טעמה עיש"ה. ונ"ל ע"פ דרכו בקודש כיון דכל הפלא בפרה היא מה שהיא מטמאת טהורים ומטהרת טמאים. עיי' כלי יקר רמז נפלא ע"ז. י"ל דמרמז זאת חוקת שלא לבד בפרה אדומה מצינו פלא זה כ"א גם בתורת ה' תמימה מצינו ב' הפכים אלו. והוא ע"ד שארז"ל זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו ח"ו סם המות כמו שדרשו מפסוק

ושמתם את דברי וגו' עיי' פ"ק דתענית והיינו מי שלומד תורה לשמה אז אף שהוא טמא מ"מ התורה מטהרת אותו כמארז"ל המאור שבה מחזירו למוטב. ארז"ל הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו. ולהיפך מי שלומד שלא לשמה לקנטר וכדומה כמו אלישע אחר וחבריו יצא ע"י לימוד התורה לתרבות רעה ח"ו.

וזהו שמרמז זאת חקת התורה זה החק שישנו בפרה אדומה ישנו ג"כ בכל התורה כולה שהיא ג"כ בכחה לטהר טמאים אבל גם לטמא טהורים אם לומד במחשבה זרה. והנה ארז"ל אל יאמר אדם אלמוד כדי שיקראוני רבי. וז"ש שהע"ה על פרה אדומה חקרתי ושאלתי ודרשתי ומצאתי בה טעם ורמז וזהו הטעם אמרתי אחכמה אם אינני לומד לש"ש כ"א כל עיקר תכליתי בלכמודי הוא שאהי' חכם ורב. וזהו אמרתי אתמה. אז והיא רחוקה ממני כי היא מטמאה טהורים ומטהרת טמאים:

זאת חקת התורה. במדרש זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד אברהם מתרח ישראל מאומות וכו' אם לא יחידו של עולם. הכוונה כי המינים אומרים דו רשויות הן פועל טוב ופועל רע ולפ"ז מאדם רע שהוא ברשות הפועל רע האיך יצא ממנו דבר טוב שהיא ברשות הפועל טוב בטלה דעתם הנכזבה וזהו מי יתן טהור מטמא אם לא שרק אחד ית"ש הוא המנהיג את העולם ולזה רומזת הפרה שהיא מטמאת ומטהרת ומוכח ג"כ ממנה שרק פועל א' יש בעולם כמו דמוכח כן מדיצא אברהם מתרח:

בילקוט חקת והיתה לעדת ב"י למשמרת לפי שבעוה"ז ישראל מטמאין ומטהרין ע"י כהן אבל לע"ל הקב"ה מטהרן שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים.

הכוונה כי הפרה אדומה מורה שהחוטא יחזור בתשובה שלימה אם רוצה שיסלח לו הש"י על עוונותיו וישבית חומרו מכל וכל ע"כ ושרף הפרה לעיניו דהיינו שישרוף חלק הבהמי לגמרי וכ"ז בעוה"ז שאין הקב"ה מטהר את ישראל אלא ע"י התעוררותם בתשובה ע"כ צריכים לפרה אדומה להורות ע"ז כי הם רק מטהרין אם יבא הכהן והנביא ויוכיחם על גודל רשעתם משא"כ לע"ל הבטיחנו הקב"ה והסירותי את לב האבן מקרבכם אף אם לא יתעורר מלמטה בכ"ז ה' ירחם עלינו כמש"פ ביערת דבש מאמר הש"י אהי' כטל לישראל כמו הטל שיורד מלמעלה מבלי עלות אדים וקיטורים מהארץ מלמטה משא"כ הגשם אינו בא כ"א אחרי אד יעלה מן הארץ וע"כ אז א"צ לפרה אדומה ושפיר מייתי ע"ז קרא וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם היינו בלי שום סיוע מצדכם אזרוק עליכם מים טהורים. עיין דבר נאה בתוי"ט סוף יומא:

וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פסיל עליו טמא הוא. במסורה הביאה בעה"ט סמך לזה שרשם פתוח עלי מים. קבר פתוח גרונם. אשפתם קבר פתוח. י"ל עפמ"ש א"ד הגאון

מוהר"ש סופר זצ"ל הובא בשמו בס' אהל מועד דף י"ד לפרש כל מי שאינו מגביל לעשות גדר למחשבותיו ורעיוניו ע"י הקבלה הנאמנה כ"א רעיוניו יפרוצו בלי מעצור לרוחו וזהו כלי פתוח בלי שיעשה עליו צמיד פתיל הוא הקבלה לגדר טמא הוא עיי"ש. ונ' שמזה הטעם אמרו ג"כ כסי רישך היכי דתהוי עלך אימתא דשמיא. אחרי שמקום המחשבה בראש מי שמגלה ראשו מורה בזה שאין שום גדר בעולם המעכב מחשבותיו שלא ישוטטו לכל אשר יהי' בהם הרוח ללכת ע"כ צריך לכסות ראשו ובפרט בהזכיר ש"ש דמדינא דגמרא אסור בגילוי ראש להורות שבענייני דת ואמונה אין מקום לחשוב מחשבות בעים רוחו כפי העולה על רצונו כ"א גדר גדול יש בדבר אשר אינו רשאי לעבור בשום אופן והנה עיקר הטעם שאדם תועה בדרך השכל ורוצה להשליט גם בענייני סרת שבט רוחו ושכלו ומקור משחת לזה הוא הגאוה שמתגאה קרוץ מחומר בשכלו הדל והרזה לעמוד על רזי ה' וסודי התוה"ק ולעמוד במשפט על דבריהם ע"כ העצה שלא יפול בפח מוקש לתור אחרי שכלו הוא לאחוז במדת הענוה. וכבר הורו לנו את הדרך נלך בו לקנות מדת הענוה בשנדע שבאנו מטפה סרוחה וסופנו רמה ותולעה ואיך יתגאה קרוץ מחומר ועוד יש התעוררות לענוה מ"ש ז"ל איזהו עשיר כל שיש לו בהכ"ס סמוך לשלחנו. ופי' אם האדם נותן על לבו שכל עמל האדם לפיהו וכל מעדנים אשר אכל יהיו בשעה מועטת לקיא צואה ואיך ירדוף אחרי המותרות בזוללי בשר וסובאי יין לעשות מהם צואה ע"כ יסתפק במועט ויהי' עשיר השמח בחלקו ולא ירדוף אחרי מותרות באשר ישים אל לבו שבית הכסא סמוך ותיכף לשלחנו אחרי אכלו לחמו מגואל יהי' ובבהכ"ס יתכבד מכובד. וז"כ המסורה וכל כלי פתוח כנ"ל אשר מרוב גאוותו לא ירצה לעשות גדר וחומה למחשבותיו שלא ישוטטו הלאה ממרכז האמונה הטהורה ביראת ה' כל היום זהו טמא טמא יקרא והתיקון לזה שיאחז צדיק דרך האמונה הוא הענוה ע"י שיזכור שרשו פתוח עלי מים שמקורו הוערה ממים טפה סרוחה מוצאו וגם מה שיאכל וישתה הוא כמי שקובר את המאכל והי' לסחי ומאוס ורקבון כדבר הנקבר וזהו קבר פתוח גרונם וגם יזכור יום אחרון אשר אשפתם קבר פתוח אם יתבונן בדברים אלו יעשה צמיד פתיל על כלי מחשבתו:

קח את המטה והקהל את העדה וגו' ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו וגו' ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוהו ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע ויאמר להם שמעו נא המורים וגו'. ויל"ד למ"ל למכתב כאשר צוהו פשיטא שעשה כצווי ה'. ועוד דהך כאשר צוהו הו"ל לכתוב אחרי שעשה ב' המעשים קיחת המטה והקהלת הקהל לא להפסיק בין הדבקים לכתוב אחרי קיחת המטה כאשר צוהו משמע דלא קאי

על הקהלת העדה. ע"כ נ"ל עפמ"ש רש"י בפ' ויקהלו את הקהל אל פני הסלע דקשה איך הי' מקום לכל העדה ע"פ הסלע וכ' רש"י זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה. ונ"ל דמשה רבע"ה הי' מסופק אם יעשה ה' דברו אשר אמר להוציא מים מצור החלמיש או לא כי אולי ישראל אין זכותם כדאי לעשות להם נס כזה להתנוסס וע"כ לא רצה להכות בפני כל העדה כי אולי לא יוציא ויאמרו ח"ו מבלי יכולת ה' ע"כ אסף אליו רק מקצה המחנה המיוחדים שבעם והם אע"פ שיראו שלא יכול להוציא מים לא יאמרו תש כחו ח"ו כ"א יתלו החסרון בם בשביל חטאם אינם ראויים שיעשה להם הש"י נסים משא"כ אם יעשה זאת בפני כל העדה ולא יוכל יוציאו הם לעז על הש"י. אבל באמת זה הי' חטאו של מרע"ה שלא הי' לו להסתפק בדבר ה' והי' להיות לבו נכון ובטוח בה' הוא אמר ויהי. וזהו המשך הכתובים וידבר ה' אל משה קח את המטה והקהל את העדה כלומר כל העדה. והם ב' צוויים. וע"ז סיפר הכ' ויקח משה את המטה מלפני ה' כאשר צוה. כלומר בזה קיים מוצא פי ה' מה שצוהו ליקח המטה אבל בצווי השני והוא להקהיל את כל העדה לא קיים את דברו כ"א ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע כלומר שרק אנשים ההם המועטים שיוכלו לעמוד אל פני הסלע אותם הקהיל ומיושב דקדוק רש"י ז"ל ואפשר שזהו ג"כ כוונתו שהחזיק מועט את המרובים כלומר שהיו יחידי סגולה ואף שהם מועטים במנין החזיקו כח רוב בנין שהיו כללות העם. ויאמר להם שמעו נא המורים כלומר אתה שרק אתם החשובים ומורי הוראה בעם אתם רשאים לשמוע שאני מסופק המן הסלע הזה נוציא לכם מים אבל שאר העם אינם רשאים לשמוע את ספיקי:

המה מי מריבה אשר רבו בנ"י את ה' ויקדש בם. יל"ד דהו"ל לומר רבו נגד ה' אבל הענין שהרי יש לתמוה על אנשי דור המדבר אשר עין בעין ראו את ה' ועננו נראה עליהם ובכ"ז העיזו פנים למרוד נגדו אף שנענשו כמה פעמים בכ"ז עד שהמלך במסבו נרדם נתן ריחו הלא השכל הישר מתנגד לזה שיוסיפו למרות כבוד עליון אחרי הוכו בכפלים זה כ"פ על נסותם את ה' אין זה כ"א שהש"י הסב את לבם אחורנית למען תתחזק האמונה בה' לדורי דורות בלב האנשים ולא רצה הקב"ה בכל עת ועונה לעשות נסים מחדש ע"כ בחר בדור ההוא והסב לבם אחורנית למען יוכל לעשות בהם גדולות ונצורות. והוא כעין מ"ש ז"ל לא הי' דוד ראוי לאותה מעשה אלא להורות תשובה לדורות. ורש"י פי' כשהקב"ה עושה דין ברשעים הוא מתקדש שנאמר נורא אלקים ממקדשך. וז"ש המה מי מריבה אשר רבו בנ"י את ה' כלומר עם ה' הוא הי' בעזרם והוא הסב לבם שיריבו והטעם כי ע"ז ויקדש בם מקודש שם שמים לדורות:

כה אמר אחיך ישראל אתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו וגו'. פרש"י על שנינו הי' החוב לפרעו. וירעו לנו המצרים ולאבותינו. פרש"י מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות בא על ישראל. נ"ל בדרך רמז על מה שעינינו רואות בימים אלה שאומות עולם מונין את ישראל ומוציאים עליהם דבה רעה שהמה נכרים ומוזרים בין העמים ואומרים שאמונתנו תצוה אותנו ח"ו לשטום את אשר לא מבני בריתנו. ע"כ לבטל טענה הכוזבת הזו אמר מרע"ה בפה מלא כה אמר אחיך ישראל. שישראל מרגישים רגש קדושת אהבת אחים חל כל בני אדם אף לבלתי מחזיקים בדתנו בכ"ז הלא אב א' לכוננו ומדוע נבגוד איש באחיו וזה ספר תולדות אדם שכולנו יצורי כפו של הקב"ה הוא כלל גדול בתורתנו. ואם גם לנו בנ"י יש עלינו להרים דגל התורה והיראה ולנוסס נס ידיעת ה' בכל קצוי ארץ וזהו החוב הקדוש שהעמיס עלינו הש"י בעת יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו. בכ"ז הלא כל העמים יש עליהם ג"כ חוב קדוש ליישב את הארץ ולהרחיב ידיעותי' בכל חכמה ותבונה ומלאכת מחשבת כי לא לתהו בראה לשבת יצרה ואם אנחנו נחזיק במעוזנו לעשות כמצווה עלינו לתקן עולם במלכות שדי והמה ילכו בשם אלהיהם להאיר אור המדעים. רק אז כל העמים על מקומם יבואו בשלום אין שטן ואין פגע רע כי כל אחד עושה את המחוייב עליו. כי אשר בשם ישראל יכונה יכתוב ידו לה' להיות ממלכת כהנים יה וגוי קדוש. ואשר לא מבני ישראל יקדיש עתותיו להרחיב ישוב העולם. וע"כ ישראל עם האומות כאח כריע יתהלך כי על שניהם מוטל החוב להשלים תעודתם עלי תבל ורק כשיהיו יחדיו תמים מלמטה זה בשלו וזה בשלו אז והיו תואמים למעלה להגיע למחוז חפצם. וישראל קדושים בכל זמן ועידן אש דת למו הבעירה על מזבח לבם גם אהבת אחים לכל בן אדם בלי הבדל דת ואמונה. ומים הזדונים אשר הי' מקורם אכזב בשנאת האומות עליהם לא יכלו לכבות את האהבה אל כל בן אדם. ע"כ כל הקורות הרעות אשר מחצו ראש אומתנו מאז ומקדם עד היום הזה לא היינו אנו הגורמים ולא בנו הי' השורש פורה ראש ולענה אשר שתינו מי המרים המאררים כ"א כמו האדם אשר ימצאהו פתאום מקרה רע מבלי אשר הקדים לעשות מאומה לסבב הרעה עליו כמו כן אנו שלומי אמוני בנ"י אחרי אשר אמרנו תמיד אל האומות כה אמר אחיך ישראל שאהבנו אותם אהבת אחים ע"כ חתה ידעת את כל התלאה אשר מצאתנו שכל התלאות והפגעים אשר באו עלינו לא מידינו היו לנו כ"א מצאו אותנו בפתע פתאום מבלי אשר עשינו מאומה לגרות שנאתם עלינו. אבל אחרי שהקב"ה לא עביד דינא בלא דינא ואין יסורים בלא עון מוכרחים אנו להודות שחמת מלך מלאכי מות שהאומות הם שבט אפו של הקב"ה וכלי זעם עברתו על אשר שמן ישורון ויבעט וישכח

אלוק עשהו ע"כ מצאתהו כל הרעה הזאת לעורר ישנים מתרדמת הזמן. כמו שהארכתי מזה לעיל פ' וישלח בפי' הפ' וה' הולך לפניהם יומם וגו' ופ' אני הגבר ראה עני ופ' ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלקים עיש"ה. והנה כשאנו אין אוחזים בידינו מעשה אבותינו הקדושים אשר בארץ המה אז בודאי האבות מצטערים בקבר כי צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך. וזהו כוונת רש"י וירעו לנו ע"כ שלח ה' את האומות למרר חיינו בשביל ולאבותינו ע"י שהאבות מצטערים בקבר בעת אשר בניהם אחריהם זרע קודש מצבתם בעת היתה הרווחה הכבד לבם והשע אזנם משמוע קול ה' ע"כ פורענות מתרגשות לבוא עליהם וזהו האבות מצטערים בקבר כשפורענות בא עליהם הפורענות הם לאות לבני מרי שבדרכם הרע אשר ילכו בו בשרירות לבם האבות מצטערים אבל מרע"ה לא הסתפק בזה לחוש עתידות למו שבעת אשר יעזבו ישראל את ה' צורם ומשגבם יהיו לאכול כ"א היטיב להקדים רפואה למכה וצרי ותחבושת להעלות ארוכת בת עמו בעת אשר יהמו עליו המון עמים רבים לכלות ולהתם ע"כ אמר להם שכה יאמרו דרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל ואם כן נעשה אז כל כלי יוצר עלינו לא יצלח. והכוונה הפשוטה היא שנשתדל בכל מאמצי כחנו לשמור פקודי המלך והמדינה ולהרים קרן הוד המלכות אשר אנו חוסים בצלו. כמ"ש הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. וזה נתקיים בימינו אלה שרק לב מלכים ושרים אשר ביד ה' הוא לנו למחסה ולמסתור מזרמת הסוסים המזויינים אשר רק רע כל היום שבתם ומנגינתם עלינו לערות ח"ו את בית ישראל עד היסוד בה ולקעקע ביצתם. ולולי חמלת המלכים עלינו. ח"ו מי יודע מה יולד יום. ואף ששונאינו מנדינו יודעים בטיב שישראל עושה חיל בכל מקום מגוריה' להרים דגל המסחר ולהוסיף בהכנסות המדינה ע"י ידם החרוצה ואם יגרשו את ישראל מהסתופף בנחלתם אז לא לבד נחלת ישראל יגרע כ"א כל מדינה ומדינה היא מאבדת עצמה לדעת אם תרדוף את ישראל עד חרמה. כמו שידענו ממלכות שפאניען שהיתה בימים מקדם שרתי במדינות ומעת הודחו מארצה בני ישראל ונהפכה לזרים ירדה עשר מעלות אחורנית ואין לה יד ושם בין העמים בימים האלה. בכ"ז שנאה מקלקלת השורה ואומרים תמות נפשם עם פלשתים גם לנו גם להם לא יהי'. והנה מי שאוכל דבר מבושל ומוכן כל צרכו לאכילה אז אם גם הדבר הנאכל יכלה ע"י האכילה בכ"ז אין הפסד בזה כי הנאתו וביעורו שוה. רצוני אחרי שהברה האוכל וחזק את גופו יצא הפסדו מה שהדבר הנאכל אינו עוד בעולם ע"י שכרו שאכל וחזק את לבו. אבל מי שאוכל דבר חי שהוא קשה להתעכל הוה זה חסר וזה לא נהנה כי הדבר נחסר ונאבד מן העולם. והאוכל לא לבד שאין לו הנאה מאכילה גסה כזו אלא אף ניזוק. וכמו כן הוא

ישראל בין האומות אף שיודעים שאכילתם בכל פה מזיק להאומות עצמם בכ"ז אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו אף חיים בלי הנאה ותכלית היו בולעים אותם. ע"כ רק דרך המלך נלך בה נחזיק ולא נרפה ממנו כי בשלומו לנו שלום. ופירשתי הפסוק בפ' בא עד מתי יהי' זה לנו למוקש שלח את האנשים ויעבדו את ה' הטרם תדע כי אבדה מצרים והוא עפמ"ש הבה נתחכמה לו פן ירבה והי' כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאנו ונלחם כנו ועלה מן הארץ כי כמו שבזמננו יאמרו בגוים שפם ישראל גר הוא בארץ ואין לו משפט לבקש זכות אזרחות בארץ לא להם. אבל כשרואים שישראל ביום קרב ומלחמה המה יזו דמם על קיר מזבח הארץ אשר גרים בה ועומדים בכל כח ואיל ללחום נגד הקמים עליו. עי"ז בדמים קנינהו בדמי נפשם קנו להם זכות אזרח הארץ.

ועי"כ הם יראים שכל הלאום יהי' תחת ממשלת היהודים. כמו שאומרים במדינות אשכנז דער שטאאט ווירד פעריודעט. וז"ש הבה נתחכמה לו והי' כי תקראנה מלחמה לא שילחמו ישראל נגד מצרים. זה אינו. כמו שהקשו המפרשים הלא מצרים היו עם רב ועצום ולא היו יראים מישראל אלא לזה היו יראים ונוסף גם הוא על שונאינו שגם הוא יעמוד בצבאותינו על שונאינו. דהיינו נגד שונאינו כמו רבים קמים עלי. ונלחם לא לנגדנו כ"א בנו ועמנו בעבורנו גם הוא יעשה גבורות.

ועי"כ ועלה יהי' לו עליי' במדרגה גדולה מן הארץ ע"י ארצנו. ע"כ יעץ להשחיתם ולכלותם למען לא יגברו בארץ. ולא חש לזה שישראל הם מאוד צורך להמדינה כי הם האמצעים בכל מסחר ומרכולת. כמו שראינו שהמדינות אשר לא נמצאו שמה מבני עמנו הם הולכים ודלים רק רע כל היום. ואח"כ כשהתרו בו ע"י מכות לשלח את העם נחם על הרעה אשר דבר לעשות לעם ישראל ולא רצה להניחם לעזוב את הארץ בידעו כי הם רוח חיי המדינה ובלעדם תהי' שממה ושאיי' כי הם עובדים באמונה את הארץ ויסחרוה. ע"כ אמרו עבדי פרעה עד מתי יהי' עם ישראל לנו למוקש. כי אף שהם מפרים ומרבים את טובת הארץ ע"י רוח חכמתם מ"מ לנו הם לפח יוקש בה נפול כי הם אוכלים את חלב הארץ ונעשים אדונים לכל מסחר וקנין עד שהאינו יהודי יכלה על ידיהם כמו שאומרים בימינו אלה. וכי תימא שתירא אם תגרשם מזה תאבד הארץ כנ"ל. ע"ז אמרו לו הטרם תדע הרי מקודם כשגזרת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו הלא בעת ההיא ג"כ ידעת כי אבדה מצרים את רום מעמדה אם לא יהיו ישראל שרויים בתוכה. וכמו שלא חשת אז על אבדת מצרים כן לא תחוש גם עתה:

אבל עוד כפלים לתושי' שנלך בדרך המלך הוא הדרך הכבושה לרבים אורח מישרים אשר בו אמת וצדק נפגשו ולא נטה ימין ושמאל ללכת בדרך הערמה ותרמית. כ"א כשמנו

אשר בו נתפאר "ישורון" מישרים נהלך באורח נתיבה לחיים. ובפרט אחרי שהאומות רגילים לדון עלינו מן הפרט על הכלל כולו. שאם רואים איש א' מבני עמנו עוזב ארחות יושר מיד ויהי לשמצה בקמינו לחרף את כל מערכות ישראל אשר מבטנם יצא הנתעב ונאלח ואיש אחד יחטא ועל כל העדה יטילו קצף מום ודופי. כמו שאמר בלק אבי כל תופשי קשת ומגן על ישראל אפס קצהו תראה וכולו לא תראה וקבנו לי משם שאראה לך רק קצה העם מהמוקצין שבעם כפי' ז"ל. ואז תדין מן הפרט על הכלל כולו לחרף ולגדף מערכות אלקים חיים. ע"כ עלינו להתאמץ ביתר עוז לעשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם ולילך רק בדרך המלך למען כאשר וראו עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אם יראו שהצדק והיושר האמת והשלום אשר הם מדותיו ושמותיו של הקב"ה המה יאירו ויזהירו עלינו וקרנים מידם לנו. אז יראו ויבושו אויבינו ויחתו לפגוע בנו לרעה. וזה כוונת הפסוק בפ' בשלח והי' כאשר ירים משהי ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק וארז"ל במשנה דר"ה וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו' אלא כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים הם נוצחין וכו'. כי עיקר טענתי אוה"ע המונים את ישראל באמרם עלינו שכל מחשבותינו כל היום רק לאסוף הון ולרכוש אוצרות ואין לנו שו הרגש לדבר שהוא רוחני ועומד ברומו של עולם. ועיי' מ"ש לעיל ר"פ שמות ובפ' כ"ת. אבל אם יראו שגם השתדלותינו לעשות חיל בעניינים הארציים יש לו תכלית מעולה להרים את מעמדנו המוסרי וחורי עמנו ואצילי אומתנו יפרישו ממונם לעשות גדולות ונצורות להיטיב מעמד האומה גם בענין המוסרי. אז ידמו ויאלמו שונאנו מנדינו ולא יהי' להם פה להשיב ואחרי שארז"ל שסתם יד היא השמאלית (מדכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים) אשר בכחה לעשות ולאסוף עושר וכבוד כמ"ש בשמאלה עושר וכבוד ע"כ אמר שכאשר ירים משה את ידו השמאלית העסוקה בחיי עוה"ז ובכ"ז ירים אותה לה' להקדיש ממותרו לצרכי גבוה אז גבר ישראל על עמלק ונסתתמו טענותיהם נגד ישראל אבל כאשר יניח ידו למטה ורק על הארץ תעבור אז וגבר עמלק ח"ו. וז"כ המשנה כי הלב חומד לצבור עפרות זהב ויכולים אנו להקדיש ולהגביה חמדה זו ע"י שנעשה בעשרנו דברים טובים כמו שפירשתו בפ' כ"ת הפ' קרנו תרום בכבוד. וז"ש ע"י שישראל מסתכלים כלפי מעלה שלא רק על הארץ תמיד כל מבטם כ"א גם לדברים העומדים למעלה ברומו של עולם ומשעבדים את לבם הכוסף לכסף והתאב לזהב. לאביהם שבשמים הם נוצחין כנזכר:

אכן עוד שלישים על כולו דרך המלך נלך ובזה יבושו ויבהלו מאד כל אויבינו והוא כי באמת יש לתמוה הפלא ופלא על שונאי ישראל אחרי ידעם מספר דברי הימים ליושבי

ארץ ומלואה שכל מי שהצר לישראל נעשה רש ונתדלדל כי בור כרה ויחפרהו נפל בשחת אשר טמן לרגלנו כי האלקים יבקש את נרדף. והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל כמ"ש הפייטן אום אני חומה שכנסת ישראל דומה לחומה נצורה אשר כל באי' לא ישובון ריקם בלי נמחץ ראשם. א"כ מאין ירהבו בנפשם עוז ללחום את ישראל בידעם שישראל נושע בה' תשועת עולמים העינים להם ולא יראו טח עיניהם מראות ולבם מהבין כי מה שהי' הוא שיהיה שלא יטוש ה' את עמו כמאז ומקדם. אבל באמת הסיבה לזה כי עינם הטעתם. עפמ"ש בפ' שופטים כי תצא למלחמה על אויביך וראית עם רב ממך לא תירא מהם והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה אל ירך לבבכם וגו'. ויש לדקדק כי מתחלה אמר סתמא לא תירא מהם ואח"כ הוצרך הכהן לומר להם אל תיראו. ועוד מאי ודבר אל העם שבכ"מ דבור הוא לשון קשה והכא מאי עבידתי'. אבל הכוונה עפמ"ש חבור עצבים אפרים הנח לו שכ"ז ששלום שרוי בין ישראל אז אין אומה ולשון שולטת בהם ואין שטן ואין פגע רע ע"כ השטן מלמד זכות ביוהכ"פ על ישראל ואומר יש לך עם כמלאכי השרת מה מלאכי השרת השלום מתווך ביניהם כדאיתא במדרש. כלומר כיון שהשלום ביניהם נסתתמו טענותיו כי גדול השלום. ע"כ מן ההכרח לעשות שלום קודם יו"כ ולרצות את חבירו שעי"כ הס קטיגור. וע"ז מרמז הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בא יום ה' הגדול והנורא כי הנביא יואל אמר כי גדול יום ה' ונורא מאד ודרשו בפסיקתא הובא בעקדה פ' אמור דקאי על יום הכפורים שהוא נקרא יום גדול ונורא ואחרי שאין אלי' בא אלא לעשות שלום בעולם ע"כ מרמז הקרא אנכי שולח לכם את אלי' לעשות שלום בעולם לפני בא יום ה' הגדול והנורא כנ"ל. והנה כשיש שלום בין ישראל אז כבר גברו והצליחו ועשו חיל על שונאיהם משא"כ כשיש מחלוקת ביניהם אז הכהן צריך להוכיח ולדבר אתם קשות ולעוררם להשבית ריב ומדון וקטטה מקרבם. וז"ש כי תצא למלחמה בלשון יחיד המורה על האחדות כמ"ש על ויחן שם ישראל נגד ההר כאיש אחד בלב אחד. ועוד שבקרבך שלום רק תצא החוצה ותלחום רק נגד אויביך אז התיוה"ק מבטיחה לך שאינך צריך לירא מהם כי השלום בעוזרך. אבל והי' כקרבכם אל המלחמה בלשון רבים המורה על דעות שונות שיש ביניהם ועוד שאין אתם הולכים החוץ ללחום נגד הקמים אליכם כ"א קרוב הוא אצלכם המלחמה איש באחיו וברעהו וזהו כקרבכם אל המלחמה שאין אתם יוצאים לחוץ ללחום כ"א בקרבכם בוער אש הנצחון. אז ונגש הכהן ודבר אל העם לשון קשה ויעוררם באמרו להם שמע ישראל ופרש"י דקאי אזכות קריאת שמע. ולהנ"ל יאמר להם אחרי שה' אלקינו ה' אחד למה לא נהי' לאחדים באהבה ואחוה שלום וריעות.

ע"כ יאמרו בגוים לעת כזאת אחרי שבעוה"ר השטן מרקד בינינו וישראל נעשה לארבעה מחנות. חסידים. יראים הולכי קדים. ועומדים על מעמדם. ע"כ לא יושיע עוד ה' להם. כי הן אמת שלא ינום שומר ישראל אבל זה רק כ"ז ששם ישראל נקרא עליהם להתפאר אבל בימים האלה בזמן הזה שלא ישמע עוד שם ישראל רק ארטאדאקס פארטשריטט וכו' ע"כ יאמרו בגוים לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד. לע"ע הזמן מוכשר להכחידם ח"ו אחרי שלא יזכר עוד שם ישראל כ"א קראו להם שמות חדשים אשר לא שערום אבותינו מעולם. וז"ש אשר שם שמות בארץ ודרשו ז"ל אל תקרי שמות (בפתח) אלא שמות (בצירי) כלומר ע"י השמות החדשים אשר קראו להם בית ישראל לשמצה בקמיהם עי"כ נעשה שמה ושערורי' שהיו צרינו לראש. ע"כ לתקן את המעוות אין דרך אחר כי אם בדרך המלך נלך לא נטה ימין ושמאל אם כולנו נהי' לאגודה אחת לעשות רצון אבינו שבשמים ונשליך הלאה את השמות החדשים אשר נהיו לשמה בינינו ורק בשם ישראל נדגול ואז יקויים בנו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואמר ר"א אלו תפלין שבראש כי כמו שבתפלין הנקראים פאר יש בהם ארבע פרשיות ובכ"ז החוצה לא יראו כ"א בית אחד יחדיו תמים.

כמו כן בית ישראל אף שיש בקרבנו כתות שונות זה בכה וזה בכה בכ"ז זה לא ישבית השלום בינינו כ"א כל עמי הארץ יראו כי רק שם ה' אשר הוא קרא אותנו ישראל אשר בך אתפאר ורק זה השם יקרא עלינו ולא שם אחר אשר בין אחים יפריא. כ"א כמו התפלין שיש בהם ד' בתים ומ"מ אחד הוא בלי שום פירוד. אז ייראו הגוים ממנו וכל לשון תקום אתנו למשפט תרשיע זאת נחלת עבדי ה': ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אותם את אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר. י"ל ע"פ מאז"ל כל המניח בן צדיק כמותו כאלו לא מת ובפרט אם מוריש כתרו לבנו אחריו. וז"ש ויפשט משה וכו' וילבש אותם את אלעזר בנו שהוא יכהן פאר תחת אבותיך יהיו בניך ועי"כ וימת אהרן שם כלומר רק שם מת אבל עודנו חיי וקיים כאז"ל על וימת שם משה שעדיין עומד ומשמש. ויעש משה נחש נחשת וישימהו על הנס והי' אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחשת וחי'. ופירש"י כל זמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים. והקשה באוה"ח כיון שכל עיקר רפואתם שעשה נחש א"כ היה נראה שהביטו אל הנחש ולא אל השמים מעל.

ונראה עפמ"ש לפרש הפסוק בפ' מקץ שלום לכם אל תיראו אלקיכם ואלקי אבותיכם נתן לכם מטמון וגו' בהקדם מה שפירשתי המשך המאמרים במס' שבת מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו ואמר ר"ת נר חנוכה שהניחה למעלה

מעשרים פסולה כי יש חילוק בין נס לפלא. הנס הוא מפורסם נודע לכל אבל פלא הוא מכוסה ונעלם מעיני העולם. כמ"ש לעושה נפלאות גדולות לבדו ע"כ אף שארז"ל אסתר סוף כל הנסים. נסים דוקא לא נעשו מאסתר ולהלן אבל נפלאות גם בזה"ז נעשים לכל א' וא'. ואם הש"י עושה נס בפומבי ובגלוי אין בירור שעושה כן לחיבת בעל הנס כי י"ל שעושה כן להרבות כבודו להודיע בעמים כבוד גבורתו ויכלתו. כמ"ש נתת ליריאיך נס להתנוסס. אבל כשעושה פלא בכיסוי ובהסתר ולא יגדל שמו ית' עי"ז בין העמים זהו עד נאמן שלאהבת עמו עושה כן.. וז"ש רבות עשית אתה ה' נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך כלומר הנפלאות שנעשו בסתר בודאי עשית רק אלינו ולצרכנו כי אין לומר שעשית להרבות כבודך שהרי אין ערוך אליך יושבי תבל לא יערכו אליך הנפלאות האלו כי יאמרו עולם כמנהגו נוהג אחרי שלא נגלה לעין כל. והנה נס חנוכה הי' ג"כ פלא מכוסה כי לא נודע לעין האומות שמנותר קנקנים נעשה נס לשושנים ורק הכהנים מדליקי המנורה ידעו מזה. א"כ בע"כ לא עשאו הקב"ה להרבות כבודו ית' כ"א אות אהבה היא לנו לעם קרובו. והנה אם עשיית הנס הוא להרבות כבודו ית"ש צריכים אנו להדליק נ"ר למעלה כמה דאפשר להורות שלמענהו פעל ה' שוכן שמים ית'. אבל אחרי נדע נאמנה כי רק למענינו עשה את כל הכבוד הזה. ע"כ אמר ר' תנחום נ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כי לא לו למען יושב שמים רם ונשא עשה את הנס כ"א לצרכנו יושבי מטה. אבל היכן מצינו נס כזה שנעשה רק עבור האדם ולא להרבות כבודו ית' זהו נלמד מיוסף שהשליכוהו הבורה מלא נחשים ועקרבים וכבר כתב הרמב"ן ז"ל שהאחים לא ידעו שיש בו נחשים ועקרבים עיי"ש. ובכ"ז נעשה לו נס וניצול אף שלא נודע הנס לשום אדם רק ליוסף לבד בכ"ז עשה הש"י למען יוסף גדולות ונצורות. כמו כן הוא נס חנוכה. וזהו המשך כיון שמצינו ביוסף שעשה לו הש"י נס במסתרים כמו כן נס חנוכה הוא נס נסתר וע"כ הניחה למעלה מעשרים פסולה כאמור. ואחרי שאמרנו שאם הש"י עושה נס בהצנע עד נאמן הוא שאוהב ביותר לבעל הנס מאחר שלו ית"ש אין בו ריבוי כבוד ע"י נס כזה. ע"כ אדם כזה אין לו לירא עוד מפגעי הזמן וקורותיו כי ה' עמו. וז"ש שלום לכם אל תיראו אין לכם לירא עוד משום דבר. כי אחרי שאלקיכם נתן לכם מטמון ועשה לכם נס בהסתר ובצנעה זהו בע"כ בשביל שזכותכם וזכות אבותיכם עומדת לכם ע"כ אל תיראו ואל תחתו ועתה נשוב למקרא קודש שלפנינו דלפי האמור א"ש. דנסים גלויים כבר עשה הש"י הרבה עם ישראל להראות כחו וגבורתו לבאי עולם. ולעת כזאת רצה הש"י להראות חיבתו להם שבין כך ובין כך קרויים בנים ע"כ רצה לעשות נס נסתר הנקרא פלא מה שהוא גבוה למעלה מן נס הנגלה לכל. ע"כ צוה הש"י לעשות נחש והם

יסתכלו כלפי מעלה לשמים ועי"ז יתרפאו. אף שהרואה אינו יודע זאת כי הסתכלותו בשמים היא הגורמת רפואתו כי סובר כקושיית אוה"ח הנ"ל שהיא מביט אל הנח ש ולא אל השמים. וז"ש ויעש נחש וישימה על נס. אחרי שע"י עשיית הנחש שיש מקום לטעות נעשית הרפואה הזאת פלא ולא נס א"כ הוא למעלה מנס. ע"כ אמר וישימהו על נס למעלה מן נס גלוי כי הביט אל נחש הנחשת וחי וסובר הרואה שהבטתו אל הנחש הביאה את הרפואה ובאמת הבטה לשמים היא שהביאה את הרפואה להם:

לוח ארז על פרשת בלק

ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא ויקוצו מפני בנ"י. יש לתמוה הלא לא היו בנ"י רבים כ"נ רק כס' רבוא רגלי הגברים ולמה יראו מפניהם. ונראה עפמ"ש בעקרים לפרש מה שנאמר במלך המשיח והיתה מנוחתו כבוד. כי לפעמים יש לאומה מנוחה ושלום מחמת שיודעים שהיא איומה ונוראה וכל הנוגע בה כנוגע בבת עינו לא ימלט. ומנוחה זו לכבוד ולתפארת לאומה כי הוא אות וסימן טוב לגבורתה. אבל לפעמים יש לאומה מנוחה ושלוה שהמנוחה היא לחרפה ולקלון לה כי היא כ"כ בזוי' ושפלה עד שאיננה כדאי להלחם עלי' כי אף אם יכבשוה לא ימצאו בה מאומה דברי חפץ לשלול ממנה. ע"כ לרוב שפלותה הדריכוה מנוחה. לזה נאמר במלך המשיח והיתה מנוחתו כבוד לא שיניחו לו אויביו מסביב מחמת מיעוט ושפלות ערכו בעיניהם כ"א אדרבה בשביל שייראו ויחתו מפניו ע"כ לא תגע בו יד. ומנוחה זו היא לכבוד ולתפארת. א"ד ז"ל. ועפ"ז פי' מה שנאמר בפנחס. הנני נותן לו את בריתי שלום כי השלום הוא בודאי טוב ואושר המקווה אבל לא ימלט שיהי' לאדם בשום פעם ריב וקטטה מהמתקוממים עליו. ואם הש"י מבטיח ברית שלום אשר לא יכרת כלל וכלל זה יכול להיות אות שפלות שהאדם הוא רך הלבב וכשל כח ושפל רוח אשר יסבול כל החירופים וגידופים מבלי הרהיב בנפשו עוז להלחם נגד מריביו. ע"כ שלום כזה לקללה ולא לברכה. אבל אחרי שראינו גודל חוזק ואומץ רוח של פנחס שהערה נפשו למות ולא פחד מפני כל. אז שלום יהי' לו בכל עת ועונה על אשר יהא יראוי ומאויים בעים רוחו לא יזיד איש לעמוד כנגדו וז"ש אחרי שקנא את קנאתי והראה עזוז גבורתו ע"כ לברכה לו אם אני נותן לו את בריתי שלום אשר לא יופר לעולם. והנה אם מואב הי' עם בזוי שפל ודל לא הי' להם יראה פן יתגרו בו ישראל מלחמה אחרי שלרוב פחותותם ושפלותם לא יוכל להתהלל החוגר מלחמה כנגדם. אבל על שהרגישו בעצמם שהם עם רב ונכבד והכבושי במלחמה ילבש גאה וגאון לכבוד ולתפארת. ע"כ ויגר מואב מפני העם כי רב הוא כלומר על שמואב

הי' עם רב ונכבד ע"כ יראו לנפשם פן יעמדו ישראל עליהם למלחמה לנחול כבוד ע"י כבישת עם רב כזה. וכ"ז יראו מפני העם והוא הערב רב כפי' המפרשים אבל ויקוצו מפני בנ"י.

ובמדרש שהיו כקוצים בעיניהם כלומר נגד הפנים של בני ישראל החשובים אשר צלם אלקים חופף על פניהם היו הם בעצמם כחגבים בעיניהם כקוץ נדהם:

הנה עם יצא ממצרים ויכס את עין הארץ והוא יושב ממלי. ובלעם אמר לבסוף נאום הגבר שתום העין שומע אמרי אל יודע דעת עליון אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים. י"ל עפמ"ש הנחש ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע ותפקחנה עיני שניהם כי האדם יש לו עינים גופניים ושכליים כמ"ש ולבי ראה הרבה חכמה ודעת. ועינים הגופניים המה סרסורי דעבירה ונאמר עליהם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אבל עינים הרוחניים המה משוטטות בכל דרך הישר להנחות את האדם שאורח חיים בל יפלס בהלו נר הנשמה עלי ראשו. ואדה"ר קודם החטא לא ראה רק בעיניו הרוחנים בהם השתמש לבחור בטוב המועיל ולמאוס ברע המזיק. אבל עיניו הגשמיים לנהות אחריהם היו סתומים וסגורים אצלו. ע"כ אמרה הנחש שאם תאכלו מעץ הדעת אז נפקחו עיניכם גם הגופניים והייתם כאלקים יודעי טוב ורע. שעד עתה בזמן העבר לא הייתם רק אלקיים שידעתם רק טוב ורע אבל מתוק ונחמד לא ידעתם. אבל מכאן ולהלן תדעו גם הנעים והנחמד בעיניכם הגשמיים. וכן הי' ותפקחנה עיני שניהם. שאחרי עברם על מצות ה' נפקחו שני מיני עינים. עינים הגשמיים מלבד הרוחניים. והנה כבר אמרו אין שנאה כשנאת הדת. ומואב ירא ע"כ מאד מפני בנ"י על שראו אותם ברום המעלה כולו טהור ורוחני אין בהם נפתל ועקש גופני והם בקדושתם הם ההיפך מהם. כמ"ש גם את זה לעומת זה עשה אלקים. ע"כ שנאתם נטורה בלבם וז"ש הנה עם בנ"י יצא ממצרים ואינו רואה כלל בעיניו הגשמיים רק ברוחניים. וז"ש ויכס את עין הארץ עיניו הארציים המה מכוסים לגמרי עד שרואים רק בעיניהם הרוחניים. וע"כ הוא יושב ממולי מתנגד לדעתי. ולבסוף נאמר וישא בלעם את עיניו שגם הוא ראה בעינים הרוחניים וגשמיים אבל וירא ישראל שוכן לשבטיו כפירושם ז"ל שהיו צנועים ולא הלכו אחר מראה עיניהם הגשמיים ותהי עליו רוח אלקים. שגם אותו נשא רוח אלקים וקרא את עצמו נאום הגבר שתום העין כלומר שגם אצלי רק עין אחת פתוחה ועין אחת סתומה. ר"ל שגם הוא רואה רק ראיי' אחת בעיניו הרוחניים ועוצם עיניו מראות בעיניו הגשמיים. וכי תימא האיך אפשר שהאדם יסגור עיניו הגשמיים הלא מהלכו על הארץ וצריך להיות בעינים פתוחות להכין לו טרף ומזון לגופו ואם יסגור עיני בשר מאין יבא עזרו ומשענו משען

לחם לכלכל את גוייתו. ע"ז נאמר תומת ישרים תנחם ולא ירעיב ה' נפש צדיק שומר רגלי חסידיו לבל ינגפו אף אם עיני בשר להם ולא יראו בהם. וצריך לזה אמונה גדולה להאמין בכל תוקף שהש"י יודע ומשגיח על האדם הוא מנהלו ומוליכו בדרך לבל יכשל. וכעין זה פירש במד"ש פ"א דאבות אם אין אני לי מי לי כלומר אם האדם בעצמו לא ישגיח על דרכיו עלי ארץ על כי עיניו נשואות אל השמים מעל לעניינים גבוהים אז מ"י שהוא השכינה שנקראת מי ע"ש נ' שערי בינה היא לי בעוזרי. וזה י"ל בכוונת הקרא (איוב לו) לא יגרע מצדיק עינו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו כלומר לא יגרע מצדיק חלקו בחיי עוה"ז אף שהוא רואה רק בעינו עין אחת כנ"ל בדברים רוחניים ואינו מביט בשורו עלי ארץ בכ"ז יודע להלוך נגד החיים עד שיוכל לישב את מלכים לכסא לנהל העם. כי הש"י יושיבם לנצח אף שיגבהו מעלה מעלה ואינם משגיחים למטה עלי ארץ ומלואה וכל מחשבותיהם שוטטות רק למעלה בקודש בכ"ז הש"י לא יגרע מהם גם עלי ארץ וז"ש יודע דעת עליון. אני יודע בטח שהעליון ית"ש יודע הכל. ומחזה שדי יחזה אני רואה וחוזה שהקב"ה סוקר הכל בסקירה אחת ומה' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ אף אם לא יראה בעיני בשר. ע"כ נופל וגלוי עינים. אם האדם פותח את ב' מיני עינים שלו הרוחניים והגשמיים אז נופל הוא ממדרגתו אשר הוכן אלי'. וזה שכתוב עין רואה ואזן שומעת ה' עשה גם שניהם כי כמו שיש עינים גשמיים ורוחניים כן יש אזנים גשמיים. ורוחניים. ומטרת חפץ וחכלות האדם להגיע למדרגה כזו שיהא בבחינה שרק יראה וישמע במין עין ואזן האחד המיוחד והוא הרוחני אם גם ה' עשה גם שניהם בכ"ז צריך להשתדל שלא יראה רק באחת והיא הרוחניית:

הנה עם יצא ממצרים וגו' ועתה לכה נא ארה לי וגו' כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר. ולהלן כתיב אל מוציאם ממצרים כתועפות ראם לו כי לא נחש ביעקב. כי המפרשים הקשו כיון שבלעם הי' בכחו לפי דעת בלק לברך או לקלל א"כ למה לו לקלל את ישראל שזהו לא יועיל לו רק נגד ישראל לבדם הלא טוב לו אם הי' בלעם מברך אותו ואז הוא מבורך נגד כל הקמים עליו לרעה כולם יפלו תחת רגליו כי ברוך הוא אבל אם יקלל ישראל אז ישראל לא יוכלו לעשות חיל נגדו אבל אומה אחרת תכניע אותו. עוד יל"ד שאמר מבורך בלשון הוה ובקללה אמר יואר לשון עתיד. ונראה עפמ"ש לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים. ונתקשו בהבנת הכתוב דלהגיד לו העתיד מה שיעשה העם הזה לא שייך לשון עצה אלא לשון הגדה ואמירה והיל"ל אגיד לך אשר יעשה ולא איעצך. ע"כ פי' כי בלעם נתן עצה על הזנות כאז"ל שא"ל אלקיהם של אלו שונא זימה והוא רצה לנתק הקשר עליון אשר יתלכדו הכנ"י עם הקב"ה ולא

יתפרדו. ורצה שבנ"י לא ישכון בטח בדד עם מצויין ומגורר בעריות כ"א שיזנו עם בנות מואב ויזבחו לעצביהן ועי"ז לא יזכר שם ישראל עוד ויכחד מהיות גוי אחד כ"א יהיו כעם מואב בלי הבדל ופירוד יאכלו מפתם וישתו מיין נסיכם וז"ש לכה איעצך כדת מה לעשות שיצמח מזה שורש פורה ראש ולענה שיהיה העם הזה אשר, עד עתה הנהו פרוש ומובדל הוא יהי' לעמך אלקיך אלקיו. ואחרי שישראל היו במצרים שנות מאות אשר זרמת סוסים זרמתם ושטופי זמה סבור בלעם שנות יהי' לו לפתותם לזנות אחרי שכבר נשתקעו בם ניצוצי טומאה למדי. והוא בדעתו הכוזבת שישראל יצאו מעצמם ממצרים בלי עזרת מקודש ע"כ טמון בלבם ההכשר לקבל טומאה. וז"ש הנה עם יצא ממצרים מעצמו ועלולים הם לזנות ולתועבות מצרים ע"כ ארה לי וגו'. כי אם תברכנו הן אמת שיפיח ברכתך בקרב האימה רוח גבורה ואומץ בידעה שאתה השפעת עלי' ברכתך. אבל לא יועיל דק על זמן ההוה כי את אשר תברך מבורך. אבל רצוני בקללתך את עם ישראל ע"י פתותך אותם לרע וברית קודש יעברו מעליהם ותופר הברית אשר כרת ה' עמהם. ע"ש את אשר תאור ע"י פיתוייך יואר. גם לעתיד לדורי דורות כי אם ה' יסור מעליהם ולא ישא פניו אליהם אז תקותם אבדה לנצח ח"ו. אבל הוא טעה בדמיונו הכוזב כי לא מעצמם יצאו רק השי"ת הוציאם על כנפי נשרים והביאם למעלה עד שכל חולי ומכת מצרים לא נגעה בהם לרעה. לא למדו מעשיהם המכוערים ומקולקלים וישראל היו גדורים בעריות גם בשכנם בערוות ארץ מצרים. והראיי' כי מצרים הי' מלא כשפים וגלולים ואם ישראל היו לומדים ממעשיהם ומדותיהם הרעות אז גם ישראל היו קוסמים ומנחשים. ובאמת אינו כן כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ובע"כ שלא למדו מהם. וז"ש אל מוציאם ממצרים לא שיצאו מעצמם כ"א הש"י הוצי אם בידו החזקה וטוהרו מכל גלולי מצרים. והמופת לזה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל אף שארץ מצרים מלאה חרטומים ומכשפים בלהטיהם ובע"כ שלא למדו מהם כנ"ל:

ועתה לכה ארה לי את העם הזה כי עצום הוא ממנו אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור יואר. כבר דקדקו המפרשים הלא לא היה עם בנ"י עצום ממדין ומואב. עוד שאמר אוכל נכה בלשון יחיד ורבים וסיים ואגרשנו מן הארץ בלשון יחיד. ואמר מבורך בלשון בינוני ויואר בלשון עתיד. ונראה כי באמת לא היו בעצם עצומים מהם רק שנפל פחדם עליהם ונמוג לב מדין ומואב בחתת אלקים ומוראם הי' מוטל עליהם עד שסברו שאי אפשר בשום אופן לגבור עליהם ביום קרב ולא קמה רוח בהם שירהבו בנפשם עוז להלחם בם. אבל בלק עצמו אם הי' לו אנשים כערכו אשר לא נפל פחד היהודים עליהם הי' מתאזר בגבורה לשלוף חרבו נטוי'

עליהם ולא נתייאש מלנצח את ישראל במערכה מול מערכה. אבל מה יעשה איש גבור חיל אם גם הוא לא חל ולא זע מעם ישראל אחרי שלא יתחברו אתו אנשים כגילו אשר להם לב גבור כמוהו ולא נמס לבם מפחד ורעדה. ע"כ התחכם לאמר אף שהוא בעצמו ידע את בלעם כי כל פעלו מאפע וברכתו גם קללתו מהבל ותוהו נחשבו כי בלק עצמו הי' קוסם כמאז"ל. וידע שאין בבלעם ממש ואין בו כח להרע או להיטיב. בכ"ז אם היה באמת מקום לחול עליו חיל ורעדה מפני בנ"י אז ידע בלק כי לא יועיל הון קסמי בלעם ביום עברה. אבל אחרי חשבו שכל מגנתם ויראתם לא הי' רק ע"י כח הדמיון ועל ידו נתפשו ריקים בוערים ודלת העם. והם אשר יתנו אמונת אמון בקסמים וכשפים בחשבם שע"י הוזים והוברים יוכלו לשנות מרע לטוב. ע"כ חמר בלק בנפשו שטוב יהי' להרגיע את עמו מפחד ופחת שלו. ולהפיח בהם רוח אומץ וגבורה. אם יקרא איש ידוע לקוסם ומכשף ואם הוא בהבליו יקלל את ישראל אז יסור מעם מואב מגורם ופחדם ושבו והיו לאנשים אשר יצאו חמושים לקראת ישראל וז"ש לכה ארה לי את העם הזה. רק ע"כ אבקש ממך דבר אשר לדעתי אין בו ממש. על שבאמת עם בנ"י אינו עצום וחזק בעצם רק "ממני" ומעמי ע"י דמיון שלהם המפליא לעשות נמלה קטנה כפיל גדול עי"ז הם נראים כגבורים ועצומים. ע"כ תאור אותם ועי"כ תסיר מורך מלב עמי ואוכל לקוות שאני ועמי אשר לע"ע אין ברצונם כלל לערוך מלחמה עמהם וע"י קללתך אוכל לפעול שנכה בו. וכ"ז בשביל שהעם הנבער הם נאחזים בחבלי הדמיון השוא ושקר וטועים לומר שא"א לנצח את ישראל וגם בזה הם תועים בדעתם שקסמיך יהיו להם להועיל. אבל מה שנוגע לי בעצמי אני לא הייתי ירא מהם לקום עליהם לגרשם מן הארץ וגם הבליך אין אני מאמין בהם כי ידעתי את אשר תברך רק אז יועיל לו אם כבר הוא מבורך מקדם אז גם ברכתך לא תזיק אבל מי שאיננו מבורך קודם ברכתך לא תוכל אתה לעשות לו מאומה. וגם את אשר תאור אינו מקולל עדיין גם אחר קללתך רק אם יואר לעתיד אחרי קללתך אז תבוא מארה לו אבל קללתך היא הבל יריק ומה שאני קורא אותך הוא רק בשביל העם המאמין בך ובהבליך. ומיושבים הדקדוקים:

ויאמר אלקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא. ולהלן נאמר קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה כבר הרגישו רז"ל בש"ס דמכות דף י' בסתירה זו. ודרשו מכאן בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו שנאמר לא תלך עמהם קום לך אתם. ואח"כ נאמר ויקם בלעם וגו' וילך עם שרי מואב ויחר אף אלקים כי הולך הוא ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו. גם בזה נתקשו המפרשים למה חרה אף ה' הלא קיים מאמר ה' קום לך אתם. ונראה כי באמת בלעם הי' שונא מובהק לישראל ואם הוא

ידבר מרורות עליהם כאוות נפשו המגואלה והמכוערה לא יעשו דבריו רושם כ"כ על השומעים באמרם שרק תואנה הוא מבקש לדבר על ישראל בשנאתי הכבושה ונודעה לרבים מאז ומקדם ושונא כזה ימצא רק מומים וחסרונות על כל מה שברא להחיות בהם נפשו המלאה לה איבה ושנאה על היהודים. ולהיפך אם ימצא בהם דבר טוב כאשר הי' באמת שהוכרח להלל ולשבח את עם ישראל בפני קהל ועם אז דבריו יעשו פרי ויכו שורש בלב האנשים. כי יאמרו הבריות אם שונא ישראל כזה הוא מוכרח בע"כ לענות אמן בו ברכה שבח ותהלה לישראל בודאי נאמנים דבריו וישראל יעשה חיל. ע"כ להשמר מזה בקש בלעם ברשעתו להתחפש עצמו כאלו הוא אוהב יהודי בלב ונפש וכאלו חביבים עליו כבת עינו ע"כ ירויח משני הצדדים אם יקלל אותם כחפץ לבו הרע אז קללתו תעשה רושם גדול באזני השומעים כי יאמרו הלום ראינו אוהב ישראל ומלאך טוב בע"כ יענה אמן בו קללה וחירוף וגידוף לישראל בוראי נאמנים דבריו על אחת שבע כי לא ענה מלבו הטוב על ישראל רק ההכרח אלצהו לכסות אהבתו עליהם על כל דבר פשע אשר יראה בהם. ואם גם יהי' מוכרח לברכם כאשר הי' האמת. יאמרו בגוים אין ממש בברכתו ובשבחו אשר ימלל על ישראל כי רק אהבתו להם הנטועה בקרב לבו היא שעמדה לו למצוא הלל ושבח בעדת ישורון. ע"כ הש"י היודע נסתרות ובוחן כליות ולב. קרע המסווה מעל פניו שלא יתראה חוצה בתואר אוהב כ"א יגלה את ערותו בפומבי ויודיע לעין כל שהוא שונא ישראל ובכ"ז יהא מוכרח לברכם ועי"ז יהי' להברכה יחר שאת ויתר עז. ועפ"ז יתבארו הכתובים כי ראיתי החילוק בין מלת את למלת עם. כי מלת עם אינו מורה כ"כ חיבור ודיבוק עצמי אבל את הוא חיבור וקשר אמיץ לא יפרד בנקל כמו את יעקב איש וביתו באו. ולפ"ז מתחלה אמר הש"י לבלעם (פסוק יב) לא תלך עמהם. שלא תראה אותות שאין אתה עם שונאי ישראל בצוותא חדא ותרצה לילך רק "עמהם" בלא חיבור עצמי. לא תעשה כן להתפרד מהם. והטעם שלא יאמרו בגוים שרק ע"כ לא תאור את העם כי ברוך הוא. בשביל שבלבך הטוב להם הוא ברוך ומבורך מאז ומקדם ע"כ אהבתך להם תקלקל השורה וע"כ אין אתה מארר אותם. ע"כ הוסיף לאמר לו (פסוק כ') קום לך "אתם" דייקא תוכך כברך יהי' ולך באהבה ואחוה וריעות עם אשר שבע תועבות בלבם על ישראל כפיך כפיהם יהי' להרע להם. ובכ"ז תדע ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה. כי זהו רצוני שאתה תתראה לשונא ישראל ובכ"ז תהי' מוכרח לספר בשבחם. אבל בלעם לא שמע לקול ה' רק ויקם בלעם וגו' וילך "עם" שרי מואב. לא הראה אותות איבתו לישראל שילך "אתם" כ"א רק "עמם" הלך. ע"כ חרה אף ה' כי הולך "הוא". על אשר עשה א"ע כאלו הולך הוא לבדו ואין לו חלק

ונתלה עם צוררי היהודים. על כן ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו. רצה לפעול שגם הוא ר"ל בלעם יראם א"ע במראהו האמיתי לשטן ומשחית ומחבל. ואח"ז אמר וירא בלעם כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל. אחרי שהראה אותות איבתו ושנאתו אז טוב מאוד הוא לברך את ישראל כי מלאך רע כמוהו בע"כ יענה אמן על הברכות:

ויפתח ה' את פי האתון וגו'. בענין פתיחת פי האתון דצריך להבין למה הוצרך הקב"ה לעשות נס זה נ"ל עפמ"ד במס' אבות דפי האתון הוא אחד מעשרה דברים שנבראו בע"ש בין השמשות. הכוונה כי מותר האדם מן הבהמה הוא הדיבור כתרגומו ויהי אדם לנפש חי' לרוח ממללא: ואם האדם מקדש דיבורו להש"י אז הוא ראוי ליתרון זה. אבל אם הוא מחלל את דיבורו אז נמשל כבהמה ולא נאה לו היתרון. וזו היא ששנינו במס' אבות חי' רעה בא לעולם על שבועת שוא. כלומר אם האדם מחלל דיבורו ע"י שבועת שוא אז הוא נופל ויורד ממדרגת אדם למדריגת חי' רעה והיא היא שבאה לעולם דהיינו שהאדם בעצמו נעשה חי' רעה. וזהו שכתוב בתהלים אדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמו כי לא נוכל לומר על דבר שהוא מחריש ושותק אלא אם יש בכחו לדבר. והנה אם האדם מחלל את יקר יתרונו אזי הוא נמשל כבהמות וגם להם יאה כח הדיבור כמוהו אלא שנדמו ומחרישים. וזהו ויהי האדם לנפש חי' אם האדם ביקר הוא ודומה לנפש שהיא גבוהה במדרגה מן הגוף כמו כן גם האדם הוא נפש לעומת החיות אז נאה לו רוח ממללא. ומכלל הן אתה שומע שאם האדם מחלל דיבורו אז גם לבהמה נאה הדיבור כמוהו. על כן כשרצה בלעם לחלל כח דיבורו לקלל בו את ישראל פתח ה' את פי האתון להורות שאם כן גם לבהמה יאות הדיבור ואין יתרון לבעל הלשון. והנה כל ימי השבוע חול ויום השבת קודש הוא. ובין השמשות הוא תלוי בין קודש לחול. וכמו כן פי ודיבור הבהמה הוא תלוי ועומד. אם יזכה לקדש דיבורו אז רק הוא ידבר ולא האתון אבל אם יחלל אותו אז גם לבהמה נאה הדיבור וז"ש פי האתון נברא בע"ש בין השמשות כנ"ל: וישם ה' דבר בפי בלעם. בילקוט. מלאך ישב לו בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקלל בולמו ואינו מניחו ואין דבר האמור כאן אלא מלאך שנאמר ישלח דברי וירפאם. ר"י אמר מסמר של ברזל נתן בגרונו רצה לברך מניחו רצה לקלל בולמו אין דבר האמור כאן אלא מסמר שנאמר כל דבר אשר יביא באש תעבירו באש. י"ל הכוונה כי רבים קמים על בנ"י לכלותם ח"ו לבלתי השאיר משונאי ישראל שריד ופליט והקב"ה מצילנו מידם בשני אופנים. א' שהוא נותן לאומות שכל ותבונה ודברו ישלח ילהם למען יפקחו עיניהם ויראו כי שנאתם את ישראל הוא שלא כשורה כי הלא אח עשו ליעקב כל בני תבל בני אלקים המה ולמה יצר וירע אחד לחבירו בעבור שינוי אמונה

ודת. ובהשכילם ד"ז ישובו ממחשבתם הרעה והיתה הרוחה. וזהו כוונת המאמר מלאך ישב לו בגרונו. כלומר מחשבות טובות ירדו מן השמים אשר לא הניחוהו רק לברך את ישראל ולא לקללם. שנאמר ישלח דברו וירפאם. הש"י משלח דברו מן השמים לרפאות מחלת השנאה המגונה והעכורה. אך לפעמים נא יועיל ד"ז להצילנו משונאינו עושה הקב"ה עמנו אות לטובה באופן ב' דהיינו ששולח יסורים עליהם ועושה בהם שפטים עד שידעו כי יד ה' עשתה זאת להם על שהצירו לישראל על לא חמס בכפם כמו שהי' במצרים שהביא עליהם מכות בשביל שהשתעבדו בישראל בפרך ואז שבו ממזימתם. וז"ש ר"י מסמר של ברזל ישב לו בגרונו שלא הניחו לקלל שנאמר כל דבר אשר יבוא באש תעבירו באש. כלומר כשהאומות באים עלינו באש לכלותנו אז הש"י ג"כ נשפט עמם באש ומעבירה מהעולם ועי"כ שוב לא יוסיפו לקלל אותנו: כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. הכונה עפ"י המסורה כולנו בני איש אחד נחנו נחנו נעבור חלוצים. נחנו פשענו ומרינו כי מעשה אבות סימן לבנים וכתבו המפרשים כי באבינו הראשון אאע"ה כבר נאמר ונרמז לו כי יחידים נהי' בין האומות כשה פזורה נדחה. כמו שהוא הי' אחד כמ"ש הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחללכם הן אחד קראתיו. הוא לבדו בכל הדור ההוא הכיר את בוראו ונרדף מכל בני דורו. כמארז"ל שנקרא אברהם העברי שכל העולם כולו מצד אחד והוא מצר אחר כמו כי אנחנו כשושנה בין החוחים אנו יחידים נפרדים בין הגוים. וזהו טעם על שאנו צריכים תמיד להתאזר נגד הקמים עלינו. והוא עצמו הסיבה שאנו חוטאים כאז"ל רצוננו לעשות רצונך אלא ששעבוד מלכיות מעכב. וז"כ המסורה נחנו בני איש אחד זהו אברהם שהי' אחד יחיד ומיוחד ומעשה אבות ירשו בנים. וע"כ נחנו נעבור חלוצים ומה"ט ג"כ נחנו פשענו ומרינו. וז"ש בלעם כי מראש צורים אראנו כפירש"י על אבות. הן עם לבדד וגו'. כי מראש צור חוצבנו הוא אברהם העברי אבינו מעולם כבר נודע שגם בניו אחריו לבדד ישכנו ומחיצה של ברזל מפסקת ביניהם לבין אוה"ע:

מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל כי אין אומה ולשון שעברו עלי' כ"כ גלי הצרות ועודנה עומדת חיה וקיימה כמו ישראל כי שאר האומת לאחר ששקעה שמשם לא זרחה עוד כי בלע אותם המות לנצח. לא כן ישראל אף ששחו כבר לעפר בכ"ז בקע כשחר אורם עוד הפעם. והנה כמו שבטבע יש אביב וקיץ ובציר וחורף ארבע תקופות השנה כמו כן לכל אומה ישנם ימי עליי' וירידה אלא שבשאר אומות אין כאן אלא פעם א' ארבע התקופות אבל בישראל פעמים אין מספר כבר עליהם ארבע תקופות אלה כמה

הירח שמתכסה וחוזר לזרוח. וז"ש מי מנה כמה פעמים כבר שחה יעקב לעפר ומי יספור את רובע ישראל כמה פעמים עברו כבר את הרבעים האלה כנ"ל:

כעת יאמר ליעקב וגו' במדרש הובא בפרש"י עתיד הקב"ה לעשות מחיצה לישראל לפנים ממלאכי השרת ומה"ש אומרים כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. י"ל עפמ"ש במק"א שע"כ האדם השלם ברום המעלה גבוה מעל המלאכים כי המלאך נברא בצביונו וקומתו ועומד באמצע הרקיע בשחרית ביום הולדו. לא כן האדם עיר פרא יולד והוא בעצמו צריך להלך מעלה מעלה ע"י יגיעו וטרחו והקב"ה אינו פועל עבורו להשלמת נפשו רק הוא בעצמו בבחירתו עושה חיל. וז"ש שע"כ ישראל לפנים וקודמים למה"ש כי המלאכים בעצמם יאמרו ויודו שאף שבעבורנו עשה הש"י את כל שלימותינו אבל לישראל מה פעל אל הלא לא פעל עבורם רק הם בעצמם פועלים שלימותם: וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו. במדרש ראה את הדגלים התחיל אומר מי יוכל ליגע באלו שמכירין את אבותיהם ואת משפחותיהם שנאמר שוכן לשבטיו הכוונה עפמ"ד במס' אבות חביבין ישראל שנקראו בנים למקום חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום. כי מי שיודע מעלת ערכו שהוא ממשפחה נכבדה ומיוחסת הוא יחי' יותר על צד היושר והצדק ויתעסק בשלימות במצות ה' כראוי לבן גדולים כמוהו. אבל מי שהוא מיוחס ואינו מבין טיב ערכו רע הוא לו עוד יותר ממי שאינו מיוחס כי לו אף עון קל לחמור יחשב. כפי' השל"ה הק' מה שנאמר בתוכחה וזכרתי את בריתי יעקב יעו"ש. וז"ש חיבה יתירה לישראל שנתן להם הקב"ה תורתו הוא רק כשנודעת להם ויודעים להעריך ולהבחין שהתורה יקרה מפז תז נתינתה להם לכבוד ולתפארת והיא חיבה להם. לא כן אם אינם יודעים להבחין מעלתה איננה חיבה אדרבה עוד ריעותא לגבייהו. ואחרי שהי' הדגלי' למען ידעו כל שבט ושבט יחוסם בבירור ויתכבדו בזה בידעם כי אבותם היו גדולים וטובים ויתקנאו שבט בקנאת סופרים ועי"כ שידעו את יחוסם יחיו חיי המוסר. וע"כ אמר בלעם כשראה אותם שוכנים לשבטיהם מי יוכל ליגע באלו אחרי שהם שוכנים דגלים דגלים למען יכירו יחוסם ומשפחתם הרמה ויחיו חיי תורה ויראת ה' ע"כ לא יוכל ליגע בהם:

נאום הגבר שתום העין נופל וגלוי עינים י"ל ע"פ המדרש (הובא בב"ל בדרוש ליום ב' דשבועות) הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה ממלאכי השרת. הכונה פי האדם אשר אחרי הקבלה שקיבל מהוריו ומוריו דת אש מאורסה גם בשכלו יחקור לברר לו בראיות וחזקות את כל מה ששמעו אזניו. אז טוב ויפה לו מהאיש אשר לא יתור אחר עינו השכלי כלל להגות ולחקור מה זה ועל מה זה.

וזהו מג' פנים א' כי המקבל בלי מן שכל אין לו לשאוב רק מה ששמע מאחרים זה ירוהו וישקהו אבל בו בעצמו אין לו מעין המתגבר כי טחו עיניו מראות. לא כן מי שמשכיל ג"כ הוא לא לבד שילמד מה שקבל מאחרים כ"א גם בו בקרבו בשכלו יוליד פרי צדיק נחמד להשכיל וטוב למראה. ב' כי המקבל לבד אם יבוא א' נגדו בטענות לא נכוחות לסתור קבלתו לא ידע לענות כסיל כאולתו. לא כן המשכיל הוא ילחום בשכלו בעד קבלתו נגד כל הקמים עליו וידבר את אויבים בשער. כמו שפירשתי הפסוק בתהלים מזמור א' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה והי' כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול כי צריך האדם לילך בתמימות ובחשק נמרץ בדרך ויסמוך על הקבלה המסורה בלי פקפוק אבל בכ"ז מה טוב טעמם שידע מה שישיב לאפיקורס אשר יביא באבני קלע אבני נגף לנתוץ ולהרוס את בית ה' בלי חמלה. אז גם הוא יבוא באבן גזית שכלו ויוכיחנו על פניו להראותו שכל דבריו כקש לפני אש הרה חשש וילד קש. ע"כ טוב שיחקור בתורת ה' אם גם תשוקתו בה לקיימה מבלי חקר דבר. כי החקירה הנוספת על הקבלה היא תועלת לתורה למען לא תנוד מפני רוח תועים כמו שהעלים שומרים ומגינים על הפרי לבל יפול מפני רוח כן היא החקירה בתורתנו. וז"ש כ"א בתורת ה' חפצו שחפץ ומשתוקק בה באהבה רבה על אשר היא תורת ה' ובכ"ז מצווה עליו להגות ולחקור בה יומם ולילה. והטעם לזה הי' כעץ וגו' ועלהו לא יבול כנ"ל. ב' הוא כי המקבה אינו בטוח שיהי' לעולם בתמימותו לא לכן משכיל הנאמן יש לו יתד תקוע במקום נאמן שלא ימוש מעשות פרי צדיק. וזהו מצינו במלאכי השרת שהם עומדים בהשכלתם כל ימי עמדם בהשכלה אחת כמ"ש במק"א לפרש מאמר ר"ע בכל יום מלאך א' עומד באמצע הרקיע עיי"ש. והנה אברהם הי' ראש החוקרים ששתה מים מבורו ומשה הי' ראש המקבלים ואעפ"כ השכיל ג"כ. ומלאכי השרת יש להם מעלה שעומדים תמיד במדרגה זו. וז"ש הנה אם יעשה עבדי כל המצווה עליו גם עפ"י שכל אז יש לו ג' מעלות הללו. ירום כוונתו מעצמו וזהו מצינו באברהם שהי' ראש המשכילים. ונשא מאחרים הכוונה. כי מה שלמד מאחרים גם בזה ישתנה המשכיל מאינו משכיל כי המשכיל יבין דבר לאשורו מה שלמד דבר לא כן המקבל בלי השכלה. וז"ש ונשא ממה שלמד מאחרים הוא ינשאהו וינטלהו וזה מצינו גבי משה רבע"ה שהי' מקבל בהשכלה. וגבה מאד הכוונה שעומד באותו הרמת ראש שכבר הגיע באותה מדרגה עומד לעולם וזה מצינו במלאכי השרת. והנה באוה"ע לא כן הוא שאינם רשאים לחקור אחר המצות שמצווים כי הם עלולים לטעות ולנפול ברשת התעות כ"א באמונתם יחיו וע"ז נאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. הכוונה שהם אינם יודעים משפטים השכליים

של כל דבר ודבר. וז"ש בלעם הרשע. נאום הגבר שתום העין. שנסתמו עיני שכלו מבלי לחקור המצווה עליו. והטעם כי נופל וגלוי עינים שיהי' נופל בפח הטעות אם יגלה עיניו לחקור:

נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים. כי כבר נחלקו אם טוב לאדם שלא יחקור וידרוש בשכלו בענייני האמונה ורק צדיק באמונתו יחי' או נאמר דע את אלקי אביך ע"י ידיעה וחקירה. והכריעו שאחרי שכבר נשרשה באדם האמונה הטהורה כיתד במקום נאמן עד שבכל התבל ומלואה הוא רואה נפלאות ה' אז טוב לו להוסיף שלימות ע"י החקירה אבל מי שאינו מושרש כ"כ באדמת קודש עד שבדברים הנעשים בכל יום אינו מכיר גדולת הבורא ית"ש רק אז כשמשדד הקב"ה הטבע ועושה נפלאות חדשות אשר לא ראה עוד מעולם רק אז תפקחנה עיניו מנועם זיו כבודו ית"ש לאיש כזה לא נאה החקירה כי יפול הנופל ממנו בפח הטעות והשגיאה ולא יוכל להסתפח בנחלת ה'. והנה שם שדי הוא משדד הטבע ועושה חדשות ונצורות. ע"כ אמר בודאי מי ששומע תמיד קול ה' בכח הטבע לזה טוב מאוד אם יגלה עיניו לראות באור השכל את דרכי התורה ושבילי האמונה. אבל מי שרק אז שומע אמרי אל בעת אשר מחזה שדי יחזה ורק בראותו נפלאות בשידוד הטבע רק אז ישמע קול ה' בכח אבל לא במירוץ הטבעי. לזה טוב לו לבלתי בחקור במופלא ומכוסה ממנו כי הוא נופל ממדרגתו אם יגלה עיניו לראות בהם לרעות על שדי החקירה ועד"ז י"ל מה שנאמר בסוף פרשתנו והמה בוכים פתח אהל מועד ומתרגם יב"ע ואינון בכיין וקריין שמע כי בודאי אם היו ישראל משיגים בשכלם וחקירתם כי ישרים דרכי ה' וטעמו טיב טעם התורה והיראה ונועם מצות ה' לא היו נכשלים כ"כ בעבירות ורק בשביל שנעלמה מהם ולא ידעו ואשמו. והנה מי שבא אל היכל הקודש פנימה נקרא בא אל אהל מועד. אבל מי שלא זכה כ"א לדפוק על דלתותי' ולא נגלו לו כל מצפוני' זה נקרא רק עומד על פתח אהל מועד כי השער סגור להם לא יפתח לעיני בינתם. ע"כ המה היו בוכים ואומרים שרק עי"ז נכשלו על שהם עומדים רק פתח אהל מועד ולא זכו ליכנס לפני ולפנים. ואם לא היו מצווים לחקור אחר טעמי התורה לא היו מתאונני' כ"כ ע"ז אבל אחרי שנאמר שמע ישראל וגו' ופירשו המפרשים שמע מלשון הבנה כמו לב שומע.

וכיון שמצווים לחקור ובכ"ז לא נתן להם הקב"ה לב לדעת ולהבין הדברים על בוריין זהו שהוכפל צערם והזיל דמעות מעינם. וז"ש ת"י על שהיו קורין את שמע כנ"ל, ובכ"ז הם עומדים רק פתח האהל ע"ז בכו ודוו כל הדוים:

אוי מי יחי' משומו אל. בפליאה הובא בדמש"א פרשתנו. הה"ד וסלחת לעוני כי רב הוא. כי על כל העבירות מהני תשובה ובע"ז נאמר קנא ונוקם. ואז"ל ביומא דף פ"ו בד' חלוקי כפרה שבג' מהם מהני תשובה אבל בחילול ה' אין כח בתשובה וביוה"כ וביסורין רק מיתה ממרקת כמ"ש אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון עי"ש. והנה העובד אלילים הוא עצמו עושה לו אלהי כסף וזהב וע"ז רמז בלעם באמרו שעל כל שאר עבירות אפשר לו לאדם שיחי' ובכ"ז יכופר עונו בתשובה ויוה"כ ויסורין אבל מי ששם ועושה בעצמו לו אל אלקיו אוי לו כי הוא חי' לא יחי' כי כ"ז שבחיים חיותו אין תרופה למכתו. ע"כ אוי מי יחי' אם הוא שם לעצמו אל אשר יבחר. וממילא מוכח דבשאר עבירות אף החמורות מהני תשובה או יסורים ויוה"כ. ע"כ אמר דהע"ה וסלחת לעוני אף אם רב וגדול הוא ופקו פלילי' בכ"ז שאין בו חילול השם יש לו סליחה אף בחיים כנ"ל:

במדרש לפי שנתעלמה הלכה ממשה רבינו ולא ידע שהבועל ארמית קנאין פוגעין בו לפיכך ולא ידע איש את קבורתו. כי א' מהטעמים שנתעלה מאתנו מקום קברו הוא מפני שיהי' לפחיתות כבוד התורה אם נראה שגם הוא אשר צוה לנו מורשה קהלת יעקב הובל לקברות כאחד האדם ושב לעפר מוטל כאבן דומם ויבואו מזה להטיל מגרעת בתורתו ח"ו. ואם הי' מרע"ה שלם מכל חסרוני בנ"א לא הי' מקום לחול עליו סבך הטעות לתת דופי בתוה"ק אחרי שהי' נעלה ונשא מכל חסרונות בנ"א אבל אחרי שגם הוא טעה ונתעלמה ממנו הלכה ונראה מזה בשגם הוא בשר עלול לשגיאה ושכחה ע"כ יש מקום לחוש שאם עוד נראהו שב לעפרו אזי יהי' הגל הזה עד לרעה לחשוב מחשבות זרות גם על תורתו ע"כ נתעלם הקבר וזהו כוונת המדרש הנזכר:

פינחס מדרש פליאה (הובא בי"א ערך מדרשים שונים) חרוצה לידע שפנחס זה אליהו יראה מאלה הדברים אשר דבר משה. כי פנחס היתה כל מעלתו שהי' קנאי לשם ה' צבאות. ואליהו להיפך כמאז"ל אין אליהו בא אלא לעשות שלום. וא"כ הוא ב' הפכים שאיש קנא ונוקם יהי' מתווך השלום. אבל באמת מי שעושה עפ"י צווי ה' אין חילוק לו בין שיהי' נוקם ובעל חימה או אוהב ורודף שלום. וכמ"ש במק"א לפרש מאז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ואיתא במדרש תנחומא ר"פ דברים שאמרו ישראל למשה רבינו אתמול אמרת לא איש דברים אנכי ועתה אלה הדברים. ראינו מזה שאף מי שהוא בטבעו בלתי בעל דברים מ"מ לכבוד ה' משנה את טבעו לבל יחריש יתאפק. וז"ש הרוצה לידע שפנחס זה אליהו אף שהם שני הפכים יראה מאלה הדברים היינו ג"כ כנ"ל ב' הפכים. ועל דרך זה פירשתי המשנה באבות הפוך בה והפוך בה דכולא בה. ע"ד שפירש הבל"ע מאמר הכתוב צנים פחים בדרך עקש שומר

נפשו ירחק. כי לפעמים לעשות מצוה נצטנן דמו והוא עצל ורפה ידים ולעשות עבירה ח"ו אש תוקד בקרבו למהר ולהחיש לרע. והתורה מלמדת להועיל להיות חם למצוה לעשותה בזריזות ולהיות צונן לעבירה לבלתי עשות תועבה. ולפי"ז התוה"ק תהפך טבע האדם משני צדדים אם הוא קר בטבע תחממהו למצוה ואם הוא רותח תקררהו. וז"ש הפוך בה תוכל להפוך את טבעך ע"י התורה אם אתה קר. והפוך בה תהפך אח טבעך אם אתה חם ביותר. וכי תימא האיך אפשר לתוה"ק לפעול שני הפכים. לזה אמר דכולא בה. במו השמש שמלבן את הפשתן ומשחיר את האדם והבן:

עוד י"ל במדרש הנ"ל כי אם איש צדיק וישר מתקוטט עם הרוצים להרוס גדרי ויסודי הדת ועומד נגד קהל מרעים לבלע את עצתם הנבערה אשר רצונם לערות אבן פנת תוה"ק עד היסוד בה. אז המה. החוטאים יאמרו על מתנגדם זה שהוא איש ריב ובעל קטטות ושונא שלום. כאשר באזנינו אנו שומעים ורואים בימים האלה בזמן הזה. אבל באמת לא כן בדם מה שבדו להם לומר על הצדיק שהוא איש מלחמות הוא שוא ושקר כי אדרבה הוא אוהב שלום בכל נפשו ומאודו רק במקום אשר רוצים לעמוד ביד חזקה נגד בת אל חי היא תוה"ק להוריד לעפר כבודה. אז הוא מוכרח על אפו ועל חמתו להתקומם נגדם אף שהוא אוהב שלום ויודע להוקיר חין ערכו בכ"ז ירדוף את השלום אחר כי אין שלום אמר ה' לרשעים ובמתקוממיך אתקוטט. אבל באמת כל מלחמתו עיקר תכליתה הוא השלום האמיתי שלימות הנפש והמדות. לא כן הקמים על התורה אף ששלום בפיהם בכ"ז מטרת חפצם וחשקם הוא המלחמה. וז"ש דהע"ה אני שלום וכי אדבר המה למלח מה ר"ל אני אף אם אדבר קשות ואחרחר ריב ומדון מ"מ תכליתי ומחוז חפצי הוא השלום. אבל המה אויבי ה' אף שדוברים שלום בפיהם בכ"ז דרכם למלחמה. והנה הנביא ירמי' אמר בהפטרה דנא. לא ידעתי דבר כי גער אנכי כי הנערים רכי הלב מלאי רגשת אהבה וחמלה ע"כ אמר לא ידעתי דבר דברים קשים כגידין כי הוא נגד טבעי ומזגי. וא"ל הש"י אל תאמר נער אנכי כי אל כל אשר אשלחך תלך. כי לעשות רצון ה' צריך לעשות נגד מזגו הטוב. ואם העת לדבר דברים קשים צריך לדבר. וזה מנינו גבי פנחס ואליהו. אף ששניהם המה מלאני ה שלום כמ"ש בריתי היתה אתו החיים והשלום ואין אליהו בא אלא לעשות שלום בעולם בכ"ז מלאכי שלום האלה מר יבכיון אם צריכין לקנא קנאת ה' צבאות אמרו הננו לעשות נגד טבענו ומזגנו הרך. והנה במדרש איתא אמר הקב"ה למ"ר אע"פ שיש לך שמות הרבה אביגדור ירד וכו' איני קורא אותך אלא בשם שקראתך בת פרעה משה. והטעם מפני ששם זה מורה שכל עיקר חיי משה מקורו מדת הרחמי' אשר שמה קולה בלב בת פרעה. ועי"כ הוא ג"כ כמו שהוא נמשה

מן המים כן ישתדל הוא ג"כ למשות את אחיו בכל עת ועונה ממים הזדונים לבל יטבעו בטיט היון. ע"כ שם משה מורה על מדת טובו ואהבתו לעמו. וזהו מה שאמר לו הש"י מצאת חן בעיני ואדעך בשם כלומר על אשר אדעך בשמך המורה על מדת הרחמנות ע"כ מצאת חן בעיני כמ"ש ונתן לך רחמים ורחמך. ובכ"ז כשהי' עת לדבר דברים קשים דברי תוכחות לישראל לא מנע טוב לבו מהגיד את אשר עם לבבו. וז"ש אלה הדברים אשר דבר משה דברים קשים אשר דבר ובכ"ז הי' משה מדת רחמים. וממנו למדו פנחס ואליהו לעשות כמעשהו בקודש. וזהו כוונת הדרוש:

בילקוט ראובני הובא בדמש"א פרשתנו. פנחס החרים על ישראל בסוד שם המפורש בכתב שוכתב על הלוחות בחרם ב"ד עליון וחרם ב"ד תחתון שלא ישתה אדם מישראל יינם. נראה עפמ"ש במק"א לפרש מדרש פליאה ולא תטה משפט אביונך מכאן ליין נסך שאסור מן התורה. כי בשביל שהאדם אינו שליט על יצרו בעת אשר כבר רב את ריבו ע"כ לפני יתגלע ינטוש הריב ועשו חכמים סייגים וגדרים לאסור יינם משום בנותיהן עיי"ש בפרשת שמיני. ובאבות פ"ו משנה ג' איתא אל תקרי חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתור' ופירש במד"ש בשם מהרי"ט ז"ל שדייקו כן מדכתיב חרות על הלוחות ולא כתיב חרות בלוחות דהא החקיקה היא בלוח עצמו ולא עליו. מזה מוכח שלא היתה החקיקה משועבדת אל הלוח עיש"ה. וכיון שכן מהא דכתיב על הלוחות מוכח מאמרם ז"ל שאין לך בן חורן אלא מי שעוסק בתורה אבל בשעה שאינו עוסק בתורה כל אדם הוא עבד נרצע לתאוותיו המושלים עליו וספק אם ינצח או ינוצח. ע"כ גדרו גדר סחור סחור לכרמא לא תקרב בטרם יבא אליו היצה"ר להסיתו. וזהו כוונת הילקוט פנחס החרים וכו' בכתב שנכתב על הלוחות ולא בלוחות אשר מזה מוכח שרק בשעה שעוסק בתורה הוא בן חורין אבל בשעה שאינו עוסק בתורה שפחה תירש גבירתה ע"כ להשמר מזאת לא ישתה אדם מישראל יינם וע"י הגדר הזה ישמר מהמלחמה:

לוח ארז על פרשת פנחס

פינחס בן אלעזר וגו' השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו וגו' הנני נותן לו את בריתי שלום. ובמדרש אמרו בדין הוא שיטול שכרו. יל"ד דהו"ל למימר השיב את חמתי מבני ישראל מאי מעל בנ"י דקאמר. ונראה כי אם ראינו הדור פרוץ יש להאשים את הראשים שהמה בעוכרין על אשר לא השגיחו בעינא פקיחא להחותם את הדרך ילכו ואת המעשה אשר יעשון כמאז"ל ע"פ ואשמם בראשיכם אשמם של ישראל תלוי בראשיהם. ולפ"ז

הי' מקום להש"י לקצוף על נשיאי העדה אשר נהגו צאן ישראל במדבר אולי המה היו הגורמים ע"י שלא הוכיחו אותם למדי אבל על ידי שפנחס הערה נפשו למות בעבור קדושת שמו ית' לבל יתחלל. הראה שאין הקולר תלוי בראשים ונשיאים כי הם עשו את שלהם בכל מאמצי כחם ואם העם לא שמעו בקולם הראשים חפים ונקיים מפשע ועון. וז"ש ע"י שפנחס קנא קנאת ה' צבאות והראה שלא חתו מפני כל עי"ז השיב את חמת ה' מעל בני ישראל המה הראשים הפקודים על העדה וממנים על העם לשמור חומת התוה"ק. והנה הכהנים נוטלים כ"ד מתנות כהונה וכן הרב אשר על העדה נוטל שכרו מקופת הקהל למען ינוח מטרדות ודאגות המחי' והכלכלה ויקדש את כל עתו קודש לה' שפתיו ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו. וכ"ז אם לא ישנה את תפקידו ועבודת הקודש אשר עליו להוכיח בשבט פיו ישא על שכמו אז ראוי הוא הוא לקבלת שכר. אבל אם לא יעשה כמשמרתו להוכיח במישור כ"א עוצם עיניו מראות ברעה יפרצו בעדתו אז השכר שנוטל עבירה הוא בידו ואבק גזל אחרי שאינו עושה מה שמוטל עליו לעשות כי בא בשכרו. אבל אחרי שפנחס הראה שקדוש בעיניו משמרתו עבודת הקודש להיות צופה בעינים פקוחות להסיר מכשול מקרב עמו. אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו. השכר כ"ד מתנות כהונה שנוטל ראוי לו ע"פ דין וצדק ורק גמולו ישלם לו. והנה מי שאינו מוכיח את בני עמו. לראש כזה יש שלום דב וישליו אוהביו הרבים כמאז"ל האי צורבא מרבנן דמרחמי לי' בני מתי' משום דלא מוכח להו במילי דשמיא ולאיש כזה אין הקב"ה צריך להבטיחו שיהא לו שלום כי מעצמו הוא בא מאליו אבל מי שהוא מקנא כפנחס ע"ז אמרו האי צורבא מרבנן דסנו לי' משום דמוכח להו במילי דשמיא וא"כ יש לידא שיהיו לו ריב וקטטה ועמך כמריבי כהן שדעתו יפה ומוכיח. לכן אמר לו הקב"ה בהבטחה נאמנה שבכ"ז אף שהוא מקנא קנאת ה' צבאות בכ"ז הנני נותן לו את בריתי שלום:

בקנאו חת קנאתי בתוכם ולא כליתי את בנ"י בקנאתי. י"ל בהקדם מה שפירשתי המשנה באבות אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם. נ"ל ההמשך עפמ"ש בבאר מים חיים פ' קדושים לפרש פ' יראת ה' אלמדכם כי האב המזהיר את בנו שלא ילך על הקוצים פן יתנגפו רגליו ואם ילך יכנו מכה דבה הנה הבן שומע לקול אביו לא מיראת נגיפת רגליו דק מיראה שאביו יכהו. אבל אנו צריכים לעשות מצות ה' לא מיראת העונש כ"א כמו שהקב"ה אינו מזהיר אותנו מיראת עונש רק שהוא ירא לנפשנו מקוצי העבירות כמו כן אנו צריכים לירא מה שהשי"ת ירא לא מהעונש כ"א מהעבירה עצמה עיי"ש דבריו הנחמדים. וזה כוונת התנא אל תהיו וכו'

ע"מ לקבל פרס לא מתקוות השכר ויראת העונש כ"א תיראו מהעבירה עצמה שהיא קוץ מכאיב לנפש. וז"ש ויהי מורא שמים עליכם כלומר מה שהש"י ירח והוא מפני טומאת נפשותיכם זהו תיראו אתם ולא כבן לא חכם שירא מהעונש שזהו אינה יראת הש"י ולפ"ז ה"נ י"ל דקנאת פנחס לא היתה רק בשביל יראתו מפני עונש ישראל כ"א קנאת ה' צבאות ית' מיראתו שישראל ישחיתו נפשותיהם ויפלו מאיגרא רמה לבירא עמיקתא והי' לו יראת וקנאת ה' ר"ל מה שירא הקב"ה מעצם העבירה את זה ירא גם הוא בצדקתו ואף אם הי' יודע בטח שלא יענשו ישראל בכ"ז צר לו חטאם במה שיטמאו את נפשותם. וז"ש בקנאו את קנאתי מה שאני מקנא קינא גם הוא ואם גם לא הייתי מכלה את בנ"י ולא הי' מגיע להם שום עונש בגוף ע"י חימתי בכ"ז הי' הוא מקנא:

תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בנ"י. בילקוט וכפר לא נאמר אלא ויכפר מלמד שעד עתה אינו זז מכאן עד שיחיו המתים. והוא תמוה הלא בין וכפר ובין ויכפר שניהם לשון עבר הם ונ"ל דהנה בפנחס מצינו לומר שעשה גדולות למען שם אלקיו ית' שלא יחולל וא"כ לצדקה תחשב לו עד עולם על אשר הערה נפשו למות בעד הש"י. אבל יש מקום לומר שח"ו לא קנאת ה' צבאת עשתה זאת רק מיראתו פן יכלה העם במגפה בחרות אף ה' עליהם ויבלה עצמו ובשרו קרוביו ומיודעיו וא"כ אף שעשה דבר גדול בכ"ז אין הזכות נחשב כ"כ שיעמוד לדורי דורות כי עשה כן לכבוד עצמו מגודל רחמנותו על בנ"י עצמו ובשרו. ובאמת האדם יראה ללבב ולא ידע מה בנפשו. אבל היודע מחשבות העיד פנחס ב"א השיב את חמתי מעל בנ"י בקנאו את קנאתי בתוכם. כלומר מחשבתו היתה לקנאות ה' צבאות ורק מזה נמשך ג"כ שהשיב את חמתי. אבל עיקר מטרת חפצו ומגמתו היתה לקנאות את קנאתי. ע"כ ראוי הוא לשכר גדול וכפל בלשונו הנני נותן לו את בריתי אשר לא יכרת לדורות תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בנ"י. שעיקר כוונתו היתה לקנאות לה' ומזה נמשך ג"כ כפרתו על ישראל. וז"כ המדרש. אחרי שבבוא ב' פועלים זאח"ז יהי' הראשון עבר פשוט והשני מפני שצריך להיות בוא"ו החיבור יהי' עתיד המהופך לעבר כמובן כי אם יהי' עבר עם וא"ו יהי' מהופך מעבר לעתיד. וז"כ המדרש שהי"ל לכתוב תחת אשר כפר על בני ישראל וקנא לאלקיו כמו מתחלה שנאמר ג"כ מתחלה השיב את חמתי ואח"כ בקנאו וכן להיפך הו"ל למכתב וכפר על בנ"י ויקנא לאלקיו. ובע"כ דהכוונה כנ"ל שעיקר כוונתו היתה לקנאות ע"כ זכותו גדול שאינו זז עד תחה"מ כנ"ל:

צרור את המדינים והכיתם אותם כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור. נ"ל ע"פ הפסיק הלא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט תכלית שנאה

שנאתים לאויבים היו לי. הכוונה כי אויב מחמת ניגוד הדת לא ישמור עברתו נצח נגד שונאו כי בקחתו גם הוא את אמונתו וילמוד ממנו אז אוהב נעשה מאויב יען שגם הוא עתה באמונתו יחי' ובהתבטל הסבה בטל המסובב. לא כן אויב גופני הוא ירצה להשחית את אויבו עד מות לנצח לבלעהו בלי השאיר לו שריד ופליט. וז"ש דהע"ה בקרוב עלי, מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו ויל"ד מאין יהי' בטוח שבודאי יכשלו ויפולו. אך דוד הע"ה נסתפק אם שנאת אויביו הוא בשביל הדת בשביל שחטא או שנאת הגוף ממש בלי סיבה. ועין הבוחן כי רצו להמיתו ולא להעבירו מדתו מוכרח שהם אויבים לי בלי שום פניי' לש"ש וא"כ שודאי מובטחני המה כשלו ונפלו. וז"ש בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי ולכלותני ולא להורות לי דרך הישר לדעתם א"כ אינם אויבים לדתי כ"א צרי ואויבי לי לגופי א"כ ודאי יכשלו ויפולו כי לא תעזוב נפשי לשאול. והנה האומות כ"ז שהם עומדים עלינו לכלותנו אז יש לנו תקוה שעוד נקום לקראתם ונכם ברוח שפתינו עדי ישובו ויכירו את ה' ואז אין שנאתנו לנצח כי יש תקוה שעוד נהי' לאוהבים בהיותם גם הם אוהבים לה'. לא כן אם ח"ו מתחתנים אותנו ואת בנותיהם נקח לנו אז בודאי הם ירעו וישחיתו אותנו ואין לנו שום תקוה. וז"ש תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי כלומר כ"ז שהם לי לאויבים אז אין שנאתי בלתי בעלת תכלית רק שנאתי היא תכליתית כי אקוה עוד נשוב נרחמהו ולא כן אם הוא כאוהב לי. וכזה פי' אדמו"ר הגאון זצ"ל ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו. פרש"י ב' פירשים א' מלשון עפר וא' מלשון קישור וחיבוק ותיב"ע פי' בראשון עפר ובשני חיבוק. ופירש הוא ז"ל הכוונה כי על ב' אופנים רוצה שרו של עשו להשחית את ישראל או בהוריד לעפר כבודו בשיעבוד קשה או בהראות לו אותות אהבה לחבקו ולהתאחד עמו. וירא כי לא יכול לו בהורידו עד עפר אז ראה להשחית באופן הב' בהחבקו עמו. אלו דבריו ז"ל. ואני מוסיף נופך כי הזקנים לא ירצו להתאחד עם האומות בידעם סוף דבר כי מרה ולענה תהי' לא כן הנערים המנוערים הם חושבים ע"י חיבוק עם הנכרים להדר את בית ישראל. וז"ש וירא כי לא יכול לו כלומר ליעקב בעצמו ע"י הורידו לעפר וכ"ש שלא יועיל חברתו. ויגע בכף ירכו יוצאי ירך יעקב ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו בהחבקו עמו ע"י חיבוק ואחדות. וזהו י"ל י"ל כוונת המדרש ב' אומות קדמו לישראל בחרב מצרים שנאמר אריק חרבי ואדום שנאמר לא תעבור בי פן בחרב אצא לקראתך ואמר הקב"ה לא תתעב מצרי לא תתעב אדומי וב' אומות קדמו בעבירה ואמר הקב"ה לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. הכוונה כי מצרים ואדום אשר הם כאויבים נגדנו לא נתעבם לגמרי

וע"ז נאמר לא תתעב מצרים כי גר היית בארצו לא חושב ואח להם. משא"כ מואב נאמר בפסוק ויאמר בלעם אל בלק איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים פרש"י השיאו עצה על הזנות והכוונה שדבר זה יעשה העם הזה לעמך כלומר עם ישראל יהי' עמך ע"כ צריך לתעב אותם. וזהו כוונת הכתוב שהתחלנו צרור את המדינים והכיתם אותם עד חרמה כי אין תקוה שישובו אל ה' כי צוררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור כלומר ע"י זנות וחיתון ע"כ והכיתם אותם. וי"ל בזה מדרש ילקוט ישעי' ס' קומי אורי כי בא אורך כשאמר הקב"ה לציון קומי אמרה ציון קומי בראש ואני אחריך אמר הקב"ה יפה אמרת וכה"א עתה אקום יאמר ה' אשית בישע יפיח לו כי הש"י יגאל את ישראל רק בעמדם לבדד בין האומות ואינם מתערבים עמהם כלל ואם גם הם מעונים ונגושים מיד צריהם לא יתאחדו עמהם וז"ש הש"י לציון קומי אורי ותאירי מחדש אימתי כי בא אורך מלשון בא השמש אם כבר שקעה שמש הצלחתך. ע"ז אמר ציון קומי בראש. ומדוע על שאני אחריך שאל תשא עוד פניך עלי להשגיח בעינא פקיחא. כ"א השלכת אותנו אחרי גווך. וכה"א עתה אקום ואשית להם ישועה יאמר ה' יפיח לו אם נותנים פח ומוקש לישראל ולא יאהבום אז אני גואלם. וי"ל בזה מדרש ילקוט נחמו נחמו עמי מה כתיב למעלה מן הענין כי יהי' שלום ואמת בימי אמר הקב"ה שלום אתה מבקש אין אתם צריכים לתפלתו של חזקי' אלא אני אנחמכם מן הגלות הכוונה כנ"ל כי חזקי' התפלל שיחי' בשלום ובשלוה עם החומות סביבותיו וע"ז אמר הקב"ה לא כן אלא אני מנחמכם מן הגלות כלומר כ"ז שאתם בגלות סגופים ודחופים אז דוקא אני מנחמכם. ועפ"י האמור פירשתי הפסוק בפ' ואתחנן כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו. כי לאחר שיארכו הימים בגלות בין העמים אז יערב לבם לגשת אל האומות ולהתחתן ולדבק עמהם ובפרט הנערים המנוערים רוצים להדמות אליהם. ז"ש אם כבר נושנתם בארץ אז בניכם אשר לא ידעו הבין כי מרה תהי אחריתם ידבקו עם האומות ויעשו תמונת כל מה שעושים האומות גם הם יעשו תמונה ממנו אבל באמת סופם לעשות הרע וגו' להכעיסו:

לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות. י"ל ע"פ הפסוק (קהלת ה') יתרון ארץ בכל הוא ומלך לשדה נעבד עפ"מ שפירשתי לעיל (פ' וישלח) מה שאנו אומרים בתפלה ונפשי כעפר לכל תהי'. הוא כמו שהאדם משתדל שגופו יהי' תמים ושלם בלי מום וחסרון עד שיקרא "כל" כמו כן אנו מתפללים שהש"י יערה עלינו רות ממרום למען נשתדל ג"כ שנפשנו ונשמתנו תהי' שלימה ותקרא כל עיי"ש. והנה הצדיק מחשב את גופו רק כחלק מן חיותו ורק את נפשו הוא חושב לכל ודבר שלם. אבל מי שהגופני

חשוב בעיניו יותר מן הרוחני הוא להיפך הוא חושב את גופו לכל. ודבר שלם ונפשו רק כחלק בעיניו. ע"כ אמר יתרון ארץ בכל הוא מי שנותן יתרון וחשיבות לארציות שלו ועושה את הטפל עיקר זה טועה בדמיונו לומר כי "בכל" הוא שהארץ היא תכלית השלימות ויקרא שמה כל. אבל המלך הוא השליט על יצרו כאז"ל מאן מלכי רבנן הוא יודע שהעיקר הוא נשמת שדי ואם גם שמוכרח להחיות את גופו די סיפוקו אשר יחסר לו הוא עושה כן רק ע"צ ההכרח כמאמר דומה עליו כמי שכפאו שד. ובאותה שעה שהוא מוכרח להיות עובד אדמתו למען ישבע לחם הוא חושב א"ע כעבד וכמשא כבד תכביד עבודת הארץ ההכרחי אכפה עליו. וז"ש מלך המושל על יצרו ורק בשעה שעוסק בדברים הנוגעים ברומו של עולם אז הוא בן חורין אבל בעת עסקו בעבודת הגוף ובכל מלאכתו בשדה הוא רק נעבד על אפו ועל חמתו כעבד ישאף צל. והנה רש"י פי' בפסוק י"ג לזרת שחסרו במנין זה כמה משפחות מישראל שמתו במדבר בחטאם עיי"ש. וז"ש לאלה תחלק הארץ הם ידעו ויבינו שהארץ איננה כל כ"א רק חלק. וע"י מה ידעו זה. במספר שמות אם ימנו את שמות הפקודים עכשיו ימצא שחסרו בעוונם מזה יקחו מוסר שלא להשפיל הגבוה ולהגביה את השפל: יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה. כי קרח אמר כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' שאם כל העדה מתנהגים בקדושה וטהרה אז אין צורך להם למנהל ומנהיג בדרך ילכו בו וכיון שכן אחרי שהקב"ה נתן בכל אדם בינה דעה והשכל אשר יורהו ויאמר לו לילך בדרך נכוחה קדמת אשור א"כ אין צורך לנגיד ומצוה. אבל אחרי שאנו רואים שכמה בני אדם משתמשים כל אשר ניתן להם ממרומים לא לדברים הרוחניים להנחותם הדרך ילכו בו ואת המעשה אשר יעשון למען יגיעו למחוז חפץ ולתכלית האמיתי כ"א כל רוחם וחכמתם יוציאו לדברים ארציים להמציא תחבולות ואמצעיים בהם יגיעו על נקלה לאכול מפרי הארץ ולשבוע מטובה ושחה לעפר נפשם ורוחם אשר ניתן להם משמים להאיר נתיב בו ילכו ולא יכשלו בארחות חיים בהם יזכו לחיי עוה"ב ויוציאו יקר לזולל והנכבד יורידו לנקלה. ע"כ צריכים למנהיג ומנהל אשר בתבונות כפיו ינחם וירעם בנאות דשא התורה והיראה. וז"ש ה' שאתה אלקים לאותן בנ"א אשר ישתמשו ברוחם ובינתם לא אל הדברים השמימיים כ"א לכל בשר. הרוח אשר ישיבם אל האלקים הם ישתמשו בו רק לכל בשר. ע"כ יפקוד עליהם איש אשר יקדיש עתותיו לה' ונחה עליו רוח ה' להוציאם ולהביאם:

יפקוד ה' וגו'. בפירש"י כיון ששמע מ"ר שא"ל המקום תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את גדולתי א"ל הקב"ה וכו' וזהו שאמ' שלמה

נוצר תאנה יאכל פרי'. וכ"ה במדרשים והקשו המפרשים וכי לא ידע מ"ר מקדם שבן יורש נחלת אבות עד שהמתין לשמוע שהבנות יורשות במקום שאין בן הלא הבנים בניו ולא בנות עיי' כ"ס. ונראה עפמ"ש ויעל אליהו בסערה השמימה ואלישע רואה והוא מצעק אבי רכב ישראל ופרשיו ולמדו רז"ל מכאן שכל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו. כי י"ל טעם למה לא נקברו הגדולים כמו משה ואלי' רק עלו למרום, כי הטעם שאדם נקבר הוא שכל דבר חוזר למקורו הראשון ממנו חוצב כמ"ש כי עפר אתה ואל עפר תשוב ונאמר וישוב העפר אל הארץ כשהי' והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה אבל צדיקים גדולים כאלו שהקדישו את גופם כ"כ שאינו עוד גוף וחומר כ"א כולו קודש לה' ע"כ אין העפר עוד מקומו ע"כ מצינו ג"כ שמשה רבינו ואלי' בניהם אחריהם לא מלאו מקומם כי ברא כרעא דאבוה וראוי למלאות מקומו.

לא כן הצדיקים האלו שהקדישו את גופם כ"כ שאין לייחס עוד בניהם אחריהם כי המה אין להם עוד דמות הגוף רק תלמידיהם אחריהם שהגביהו עוף המה נקראים בנים כמ"ש המלמד את חבירו תורה כאלו ילדו. וז"ש ויעל אלי' בסערה השמימה ואלישע רואה שלא נקבר בע"כ הטעם בשביל שגופו טהור וזך מאוד אין על עפר יסודו ע"כ גם בניו הגופניים אינם בניו באמת רק אבי אבי בשביל שלימד אותי נקרא אבי ולא לבניו הגופניים. ונאמר בפרשת ראה בנים אתם לה' אלקיכם ואמרו בילקוט מה הקב"ה כתוב בו אש אוכלה אף ישראל כל מעשיהם באש עייי"ש. כי אם אנו רוצים להקרא בנים למקום והוא יתי' נעלה ונשגב בקדושה שנאמר אש אוכלה כלומר רם על כל רמים כמו שהאש בטבעו לעלות למעלה כמו כן אנו כל מעשינו צריכים שיהיו באש היינו קדושים וטהורים. ולפ"ז לא הי' מקום למ"ר לבקש שבניו יירשו גדולתו אחרי שנפסק הקשר ונתפרדה החבילה בינו ובין בניו שהמה בשר והוא שאר רוח לו לו. אבל אחרי ראותו שגם הבנות יורשות אף שגם להם אין להם החיבור חזק וקשר אמיץ ביניהן לבין אביהן כי הם פטורות מתלמוד תורה וממצות עשה שהזמן גרמא ואביהן חייב בכל אלו א"כ יש הפרש גדול בין אב לבתו. ובכ"ז במקום שאין בן יורשת הבת כי סוף סוף היא בשר מבשרו ועצם מעצמיו ע"כ אמר מ"ר שהגיע עת שגם בניו אף שהם רחוקים ממנו כנ"ל בכ"ז יירשו אותו. וע"ז השיב לו הש"י שאינו דומה כי הבנות מחוייבות עכ"פ במצות ל"ת ומ"ע שאין הזמן גרמא וגם יכולות ללמוד מצות שלהן וא"כ דומות קצת לאב עכ"פ. לא כן בניך אין להם דמיון כלל וכלל עמך. ובילקוט מה תאנה מתלקטת פעמים פעמים ולא בבת אחת עיי"ש. וזו כוונת המליצה נוצר תאנה יאכל פרי' כי הבנות אף שאי אפשר להן ללקט כל הפירות מעץ חיי התורה בכ"ז לוקטים מעט עכ"פ כמו אנה א"כ יש להן חיבור עם אביהן לא כן בניך אין

להם חיבור כלל עמך רק יהושע תלמידך הוא הדומה לך ונקרא תלמידך בנך הממלא מקומך. ובזה י"ל מאמר ילקוט ראובני הובא בדמש"א פרשתנו ר"ג שאל לריב"ח יומא חד א"ל אלי' הוה לי' ברא אם לא א"ל כתיב אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו אל תעשו עצמכם רעים לה' הקב"ה בחר בהם והבדיל מישראל לעבודתו והכניסם בהיכל מי שהוא מלאך בשמים אתה שואל עליו. ואף שדבר זה בל"ס הוא מסוד ה' ליראיו בכ"ז לפי הנ"ל נגלית גם כוונה פשוטה. אחרי שאמרנו שמי שמזכך את גופו כ"כ נתפרדה החבילה והריעות בינו ובין בניו ע"כ שפיר א"ל מי שהוא מלאך בשמים והפשיט מעליו כל ענייני גופו עד שכולו קודש לה' האיך אתה שואלני אם יש לו בנים וכמו שאי אפשר לקרוץ מחומר להיות ריע לה' כמו כן ובנביאי אל תרעו מלשון ריעות וקורבות כמ"ש על בנים אתם לה' אלקיכם כנ"ל:

ויאמר ה' וגו' קח את, יהושע וגו' וסמכת את ידך עליו והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן וגו' ונתת מהודך עליו ופרש"י ולא כל הודך נמצינו למדין פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. ויעש משה כאשר צוה ה' אותו ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר וגו' ויסמוך את ידיו עליו. ופרש"י בשתי ידיו. ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה. יראה כי הש"י לא רצה שמשה, רבינו כ"ז שבחיים חיותו ירד מגדולתו מכל וכל כ"א אף שמן הצורך למנות את יהושע תחתיו למען ישמעו אליו בית ישראל בראותם שהוא מוסמך מרבו בכ"ז למען לא ימירו כבודו של משה רבינו צוה ה' למען ידעו שכל התמנותו של יהושע תלוי בדעתו ורצונו של משה רבינו ע"כ אף שבודאי מההכרח שיהי' יהושע מרוצה גם לכל הקהל בכ"ז הראש והראשון הוא דעת מ"ר ואחרי שכבר הוא הסכים על התמנותו אז ינהוג מנהג דרך ארץ לשאול גם את נשיאי וזקני העדה. ועי"ז שיראו שעיקר ההתמנות הוא ע"י מ"ר זה יהי' למשה רבינו לכבוד ולתפארת שאף שאין שלטון ביום המות ושבט מושלים יניח מידו לעת מצוא בכ"ז לא ינטל ממנו כל כחו בממשלה רק המקצת ממנו שהוא הכרח לתת ליהושע למען יתחנך בעבודת הקודש על פני רבו אבל מה שאינו מוכרח לזה היותר נשאר היותר נשאר למ"ר. והנה החמה והלבנה אינם שולטים בשום פעם בזמן אחד כי א"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א' ורק לעת צאת השמש וכבר שקעה החמה אז תבוא הלבנה לשלוט בתקפה וגבורה וכן רצה הש"י שיהי' שלטון וממשלה של יהושע בלתי שלם עד אחרי מבוא שמשו של מ"ר. ע"כ אמר ה' קח לך את יהושע לדעתך. ומתחלה וסמכת ידך עליו שאתה תסכים שהוא הי' לראש ונגיד ודק אח"כ כאשר כבר גלית דעתך אז והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן שגם הם יסכימו על ידך. ועי"כ סמכת דק את ידך האחת עליו אבל עוד נשאר לך כח ואיל בידך השנית.

ועי"כ ונתת רק מקצת הודך ולא כל הודך עליו כי אתם דומים לחמה ולבנה שרק אחרי שקיעת החמה תזרח הלבנה ושאח"כ יסכימו על ידו אלעזר והזקנים אבל מ"ר בענוותינו הגדולה לא עשה כן כ"א מתחלה ויקח את יהושע ויעמידהו לפני אלעזר שהם ימנו אותם לתת המשרה על שכמו ורק אח"כ יסכים הוא על ידם ועי"כ ויסמוך משה את שתי ידיו עליו שלא שייר לעצמו כלום יד וכח לשלוט בעם כ"א את הכל נתן בעין יפה ליהושע וטוב עין הוא יבורך:

ונתת מהודך עליו למען ישמעו כל עדת ישראל. ופרש"י מהודך ולא כל הודך. ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה פרש"י בעין יפה שהקב"ה א"ל וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו. י"ל לפמ"ש למעלה שאם הראש ומורה לעדת ישראל הוא רם ונשא והמרחק רב בינו לבין צאן מרעיתו כרחוק שמים מעל הארץ. ר"ל שהראש ראשו מגיע השמימה והעם במדרגה תחתונה אז לא יוכל לפעול לטובתם כי העם אין מבינים ומשיגים דרכו והוא למעלה ממקום שעין שכלם שולט בו. ע"כ אמר הש"י למ"ר לא תאציל על יהושע כל הודך שא"כ לא יבינו ישראל את דבריו ולא ישמעו לקולו אחרי שיהיה בגדר מלאך והמה רק אנשים. ע"כ תתן רק מקצת מהודך עליו ולא כל הודך ונתן טעם למען ישמעו כל עדת ישראל למגדולם ועד קטנם אבל אם תתן כל הודך עליו אף שהגדולים ישמעו בקולו ויבינו אותו אבל הקטנים אזנים להם ולא ישמעו. ועוד טעם אחר שלא תאציל כל הודך כי אין כל אדם ראוי לכך להשפעה גדולה. אבל לפמ"ש במק"א ועיי' מזה לקמן פ' מסעי שאף מ"ר מצד עצמו לא היה ראוי באשר הוא אדם להשפעה גדולה כזו ורק לטובת ישראל הגביהו הש"י לגבהו מרומים למעלה ממה שבדרך הטבעי הי' ראוי לו ע"כ חשב משה שגם על יהושע יוכל להשפיע במדה גדושה ובעין יפה יותר ממה שראוי לו מצד עצמו. ע"כ סמך משה את שתי ידיו עליו כי כאשר דבר ה' ביד משה אף שאדם אינו ראוי שהקב"ה ידבר בו בכ"ז לטובת ישראל עשה כן כמו כן יהושע יוכל להסמך בשתי ידיו אף שמצד עצמו לא הי' זוכה לכך. וביום הבכורים בהקריבכם מנחה "חדשה "לה' בשבועותיכם ר"ת חלב מכאן סמך למנהג שנהגו לאכול מאכלי חלב בשבועות. כ"כ ונ"ל המפרשי' שמרמז כי נאמ' כי נער ישראל ואוהבו שאף שיש לנו ללך בכל עניינים הארציים אחרי שכלנו בכ"ז בענייני תוה"ק אמר דהע"ה בער בער אני ולא אדע בהמות הייתי עמך. כי ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. וע"ז אמר דהע"ה אדם ובהמה תושיע ה' ודרז"ל אלו ב"א שערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה. וכן אמר אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו. כי האדם צריך לחשוב א"ע כנער קטן

בענייני התורה אשר יונק משדי אמו. ולרמז ע"ז אוכלים חלב כמו התינוק היונק משדי אמו. עוד נ"ל ע"פ הידוע כי כל הנאות שיש לאדם מן הבהמה הם אחר שחיטה שמתה הבהמה אז יוכלו לאכול וליהנות ממנה אבל החלב יכולים ליהנות אף שהבהמה חי'. כמו כן ישנם בנ"א שצריכים להמית כל החומריות אבל האדם החי על דרכי התורה א"צ להמית חומרו מכל וכל ונ"ל שמפני זה נשתבחה ארץ ישראל שהיא זבת חלב ודבש ולכאורה הכי אין מעלות יותר מחלב ודבש אלא שהדבש הוא ג"כ הנאה בעת שהדבורים עודם חיים. ע"כ אמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך שנוכל לאכול ולשבוע ובכ"ז נעבוד את ה'. ואז"ל להי' הארץ ומלואה קודם ברכה והארץ נתן לבני אדם לאחר ברכה. כי קודם שבירך הקב"ה אותנו בתוה"ק אז לא עבדו את ה' רק כשעסקו בעניינים שמימיים אבל כשעסקו בעניינים ארציים אז לא זכרו את ה' ורק הארץ נתן לבני אדם בה שקעו בכל המון תאוותיהם. אבל לאחר שבירך אותנו בברכת התורה אף הארץ להי' היא. והנה כל האומות לא יעבדו את אלקיהם רק לעת מצוא ביום מועד וחג אבל שיהי' כל ביתם קודש זהו א"א להם אבל כשנולד משה רבינו נתמלא כל הבית אורה כלומר בשבתינו בבתינו ובלכתינו בדרכנו ג"כ נעבוד את ה'. ולפי הרמז של מאכל חלב כנ"ל ע"כ מרמז הפסוק חדשה זהו דבר חדש אצלנו שלומי אמוני ישראל אשר להי' בשבועותיכם. לא רק בימי שבת ומועד אנו להי' כ"א גם בשבועות ימי החול לו אנחנו עמו. ע"כ אמר הקב"ה והייתם לי סגולה מכל העמים אשר אשמרם לנצח והטעם כי לי כל הארץ לא רק הדברים השמימיים אתם מקדישים לי כ"א גם את הארץ אתם יודעים ליהנות לשמי. עוד י"ל כי אמרו למה קורין רות בעצרת וי"ל להורות ע"ד שאמרו על כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים כי המה יוכלו לעזור לישראל שתתקיים אמונתינו לנצח אם יקדשו ביתם קודש. וכמו שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות נשים צדקניות כמו כן אנו עתידים להגאל מגלות הנפש ע"י נשינו נשים שאננות השומעות בקול תורה. ע"כ ביום מתן תורה קורין מגלת רות לומר לך שהנשים הן המה שומרי התורה ועליהן הוסדה שהן ישמרוה. ואחרי שהחלב יוצא ממעין האשה ע"כ לרמז שהאשה היא מקור חיים להעמדת התורה על דגלה ומכונה. וע"ז נאמר ויקרא האדם את שם אשתו חוה כי היא היתה אם כל חי כלומר רק היא תוכל ברוחה להפיח רוח חיים לכל דבר טוב ומועיל כשהיא אשה כשרה ועושה רצון קונה: יום תרועה יהי' לכם. במס' ר"ה דף כ"ט ע"ב מתני' י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ובגמ' מנה"מ א"ר לוי בר לחמא א"ר חמא ב"ח כתוב א' אומר שבתון זכרון תרועה וכתוב א' אומר יום תרועה יהי' לכם לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בחול. אמר רבא אי מדאורייתא היא

במקדש היכי תקעינן ועוד הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי וכו' אלא אמר רבא גזרה שמא יעבירנה ד"א בר"ה. והנה בירושלמי קיימינן כהך דרלב"ל וקושיית רבא במקדש היכי תקעינן תירצו דיום תרועה כתיב גבי והקרבתם ע"כ במקום שמקריבין בכל גווני תוקעין ותמהו המפרשים דמ"מ קושיא אחריתי דרבא הא לאו מלאכה היא במקומה עומדת ובירושלמי לא הזכירו כלל מזה. ונ"ל דלכאורה קשה מאי פריך רבא דלאו מלאכה היא והוכיח כן מדתנא דב"ש. לפמ"ש רש"י ביצה כ"ח דהאכלת חלה לכלבים אע"ג דלאו מלאכה היא מ"מ אסורה ביו"ט כיון דהיא מצוה רחמנא אחשבה להבערתן. והנה מדהוצרך תנא דב"ש למעוטי מקרא דלאו מלאכה היא אלמא מסברא חיצונה אי לאו דגלי קרא הו"א מלאכה היא אלא דאתי קרא למעוטי. והשתא קשה לסברת רש"י הנ"ל דלמא לא מיעט קרא אלא תקיעות רשות דל"ש למימר אחשבי' משא"כ בתקיעת מצוה דאיכא סברא חיצונה וגם סברא דאחשבי' כיון דהוא מצוה לתקוע א"כ רחמנא אחשבי' למלאכה ושפיר יתקיימו ב' כתובים קרא דזכרון בתקיעת מצוה דשייך אחשבי' וקרא דכל מלאכה דמיעט תקיעת שופר בתקיעת רשות דלא שייך אחשבי'. ונ"ל עפ"מ שהקשה הר"ן ריש שבת גבי התירו לו לרדותה והובאו דבריו בכ"ת כאן כיון דכל מלאכות ילפינן ממשכן א"כ למה לי קרא למעט תקיעת שופר דלא הוה מלאכה תיפ"ל דלא הוה במשכן עיי"ש. (ומה שהקשה עוד למה לי קרא לרדיית הפת נ"ל עפמ"ש תוס' ב"ב ס"ה ע"ב ד"ה הרי הוא כקרקע ובמהרש"א דסד"א כיון דהתנור מחובר לקרקע הוה כתולש כמו הרודה חלת דבש ולשיטת רשב"ם שם לפי האמת יקשה מ"ט לא מחייב משום תולש. א"כ שפיר צריך קרא). והנה האכלת כלבים ג"כ לא הוה במשכן ואפ"ה אסורה אלמא הך סברא דאחשבי' עושהו מלאכה אע"ג דלא הוה במשכן. לפי"ז מיושב קושיית הר"ן דשפיר איצטריך קרא למעוטי אע"ג דלא הוה במשכן דסד"א תקיעת מצוה מקרי מלאכה אע"ג דלא הוה במשכן קמ"ל קרא דכל מלאכת עבודה לא תעשו אע"ג דשייך אחשבי' מ"מ לא מיקרי מלאכה. ולפ"ז מיושב קושייתי דשפיר הקשה רבא והוכיח מדתנא דב"ש דאף תקיעת מצוה לא מיקרי מלאכה דאי ס"ד הך מיעוטא רק בתקיעא רשות איירי תיהדר קושיית הר"ן לדוכתה כיון דלא שייך אחשבי' למה לי קרא למעוטי. אלא דהכפ"ת תירץ קושית הר"ן עפמ"ש במכילתא הובאה בהה"מ ריש פכ"א מה' שבת דהך שבתון דכתיב גבי שבת ויו"ט דרשינן דיש לשבותין סמך מה"ת וא"כ איצטרך קרא דכל מלאכה לא תעשו נהי דלא הוה במשכן ולא הוה מלאכה גמורה מ"מ סד"א דעכ"פ להוי שבות מה"ת קמ"ל דלא עיי"ש. ולפ"ז תיהדר קושייתי לדוכתה דלמא לא מיעט קרא רק תקיעת שופר דרשות אבל תקיעת מצוה אסור משום דאחשבי' וכ"ת לתקיעת רשות לא איצטרך קרא

דהא לא היה במשכן ז"א דאיצטרך קרא דלא להוי שבות מה"ת עכ"פ. וליישב זה צ"ל דרבא ס"ל כפי' האחר שהובא בהה"מ שם דבאמת אין לשבותים סמך מה"ת וכן קיי"ל דכל השבותים אינם אלא מדבריהם וא"כ לא איצטרך קרא לתקיעת רשות דלא להוי שבות מה"ת דאין לשבותין סמך מה"ת ובע"כ דאיצטרך קרא לתקיעת מצוה דלא לימא אחשבי' משא"כ ר"ל בר לחמא ס"ל דיש לשבותין סמך מה"ת וא"כ לעולם איכא למימר דלא מיעט קרא רק תקיעת רשות אבל תקיעת מצוה אסורה משום אחשבי' ואיצטרך קרא למעוטי דלא להוי תקיעת רשות אפילו שבות מה"ת. ועפ"ז דכל סברת רלב"ל דהויא מלאכה היינו דמודה דתקיעת רשות לא מיקרי מלאכה ולא שבות מה"ת מקרא דכל מלאכה לא תעשו רק הוא דאסורה ביו"ט מה"ת הוא משום דבת"מ אמרינן אחשבי'. מה מאוד מיושב קושיית טורי אבן האיך יפרנס רלב"ל ברייתא ערוכה דלעיל דקתני טומטום ואנדרוגינוס חייבים מספק בת"ש וקשה כיון דמלאכה היא ניחוש דלמא אשה היא ועביד מלאכה שלא לצורך לרב"ל. ולהנ"ל לק"מ כיון דרלב"ל ס"ל דלא הוה מלאכה אלא אי הוי מצוה א"כ ליכא למיחש דלמא אשה היא ואינה מחוייבת והוי מלאכה ז"א דאי אינו מחוייב ואינה מצוה ולא שייך אחשבי' מודה איהו דלאו מלאכה מיקרי א"כ ממ"כ תוקע אי גברא הוא ומחוייב ושייך אחשבי' עכ"פ מותר דמחוייב ועומד הוא ואי אשה הוא ואינו מחוייב אין כאן מלאכה ג"כ כיון דל"ש אחשבי' כנ"ל נכון. והנה במס' שבת נחלקו אמוראים אי שבת ויו"ט מיקרי עשה ול"ת או לאו. ורבא גופי' ס"ל בהדיא בביצה דף ח' דמיקרי עשה ול"ת ולהבין טעמא דמ"ד דלא מיקרי אלא ל"ת לחוד קשה הלא כתיב שבתון ולהוי ג"כ עשה. ומעודי נתקשיתי בזה עד שמצאתי עתה ד' הה"מ ומכלתא הנ"ל דשבתון מורה על שבותין דיש להם סמך מה"ת. א"כ קרא דשבתון לא אתא לאורויי דעושה מלאכה גמורה יהא עובר בל"ת ועשה כ"א עובר רק אל"ת וקרא דשבתון מורה דהעושה שבות בעלמא עושה איסור עשה מה"ת משא"כ רבא ס"ל כדקיי"ל דאין לשבותין סמך מה"ת וע"כ קרא דשבתון מורה דהעושה מלאכה גמורה עובר בעשה ול"ת. ולפ"ז רבא לטעמי' שפיר הקשה כיון דס"ל דיו"ט עשה ול"ת וע"כ קרא דשבתון לא אתו דיש לשבותין סמך מה"ת וא"כ מוכח כנ"ל דאף תקיעת מצוה מותרת. משא"כ רלב"ל סובר כאידך אמוראי דמס' שבת דיו"ט אינו אלא ל"ת לחודא וקרא דשבתון מורה דיש לשבותין סמך מה"ת. והנה בשלום ירושלים בשמעתין הביא ירושלמי דמס' ביצה גבי כיסוי דס"ל דיו"ט אינו אלא ל"ת עיי"ש. ובע"כ דס"ל דשבתון מורה דיש לשבותין סמך מה"ת א"כ לא מוכח מקרא רק תקיעת רשות דמותר אבל תקיעת מצוה לעולם דאסור מכח אחשבי' ורבא לטעמי' שפיר הקשה משא"כ אירושלמי לטעמי' לא קשה כנ"ל.

ועפ"ז מיושבת ג"כ ברייתא דת"כ שהביא רש"י בפי' עה"ת פ' בהר דמפיק ג"כ מקרא דאין תקיעת ר"ה דוחה שבת. ובפי' רמב"ן ז"ל תמה דיקשה קושיית רבא. ולהנ"ל ניחא דת"כ ס"ל כדכתב הה"מ בשמו דיש לשבותין סמך מן התורה כנ"ל וא"ש:

ביום השמיני עצרת וגו'. הנה בהפטרה דשמ"ע במלכים נאמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר אחד ארצה מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו. עכ"ל בדרוש לשמ"ע. ונ"ל כי כל ימי חג הסוכות מורים על מעמד אומתינו בזמן העבר שלא יכלו לבנות בתים וארמונים כי שנאת האומות גרשם מהסתפח בנחלתם וברצותם לישב השקט ובטח במקום א' פתאום בא השודד להדיחם מעיר לעיר עד ימצאו מקום מנוחה לנוח מחדש. וע"כ כל ישיבתם הי' כמו ישיבה בסוכה שהיא דירת ארעי כמו כן לא הי' להם דירת קבע כ"א כל דירתם הי' רק כישיבת אוהל אורח נוטה ללון. והנה בימים ההם לא הי' חידוש שישראל דבקו בה' כי צעקו אל ה' בצר להם שיושיעם ממצוקתם ואחרי ראו כי האנשים עומדים לנגדם בכל צד ופנה ושוא תשועת בני אדם ע"כ פנו אל אל מושיעם. לא כן בימים ההם בזמן הזה שהרחיב ה' לנו מכל צר ונכבה אש שנאת האומות שאנו דרים בתוכם אחים הם לנו. בימים האלו לא נשב עוד באהלים כ"א נוכל לבנות בניינים גבוהים בחומות בצורות שנשב בהם לדורות עולם. ולעת כזאת נוכל לומר שיצאו מסוכה דירת ארעי וישבנו ישיבת קבע בהיכלי כבוד. ולמען לא נשכח את ה' גם בימי חירותנו בא לנו השמיני עצרת לומר שאף שיוצאים אנו מסוכה לבית בכ"ז נשמח בחירותנו בה' ובישועתו ולא נשכח אל מחוללנו. ע"כ אחרי שמ"ע הוא שמחת תורה להורות שכל שמחתנו תהי' עפ"י התורה היא שעמדה לנו בימי צר ממנה לא נרפה גם בימי חופש ודרור נקרא בארץ. ויש לרמז ע"ז מ"ש ביום השמיני עצרת תהי' לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם אשה ריח ניחוח לה'. כי עצר מצינו מלשון ממשלה כמו (שמואל א' ט') זה יעצור בעמו. והנה מתחלה היינו עבדים ועתה אנו בני חורין ומושלים בעצמנו. וז"ש ביום השמיני והוא באחרית הימים כאשר לכם תהי' ממשלה וכל מלאכת עבודה לא תעשו עוד כי לא תהי' עוד עבדים לעבדים. בכ"ז אני מזהיר אתכם שלא תשכחו את ה' המושיעכם מיד שונא. כי אם גם לעת כזאת ששקטה חמת המציק בכ"ז והקרבתם אשה ריח ניחוח לה'. ואפשר שמרמז ע"ז המדרש שהביא בב"ל בדרוש הנ"ל למה ביום השמיני פר א' משל למלך שעשו לו עבדיו סעודה גדולה וביום האחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה שאהנה ממך כך בסוכות מקריבים נגד האומות וביום השמיני רק פר א' נגד ישראל. הכוונה כנ"ל כי בימים עברו שהאומות עמדו עלינו לרעה. אז ברצון היינו מקריבים קרבנות לה' לשכך חמת האומות וזהו ע' פרים כנגד האומות.

אבל גם ביום האחרון שאנו כבר בני חורין ואין לנו עוד לירא מפני חמת המציק. בכ"ז אם הש"י שואל מאתנו להקריב קרבן נקריב אותו ברצון כדי שאהנה ממך. כלומר שידע ה' שעבודתנו אליו לא רק בעת צרותינו כ"א גם אם היתה לנו הרווחה. וזהו ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל מכל אויביו ובכ"ז לא נפל דבר א' מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו כמ"ש ב"ל דקאי אתורה:

ויאמר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה'. ופירש"י להפסיק הענין עיין רמב"ן וספרי ועל זה הדבר פרש"י ג"כ מהספרי מוסף משה על שאר הנביאים שנתנבא בזה הדבר. נראה הכוונה כי מרע"ה השיג התורה במ"ט שערי בינה ותחסרהו מעט מאלקים ורוב עדת ישראל אפס קצהו ראו והבינו אבל כולו לא הי' ביכולת שכלם להבין כמו מ"ר כי החומר הוא לרוב ב"א מסך מבדיל ומחיצה מפסקת בינם לבין הסודות הנעלמים הצפונים באמרי בינת תוה"ק רק מ"ר שהשליך משא החומר מעליו עד שארבעים יום לחם לא אכל והי' כולו קודש הוא ראה באספקלריא המאירה שגם גופו הזך והבהיר לא הי' חוצץ בינו ובין שפוני טמוני קודש. אבל ביום טוב שכל איש ישראל מקדש את גופו לה' כמ"ש בשל"ה הק' ג"פ יראה כל זכורך זהו הגוף החזק כזכר גם הוא יראה את פני ה', ובימים המקודשים גם כל בשר ירעו את ה'.

ע"כ איתא בספרים שבימים הקדושים יש הארה עליונה ומי שעוסק בהם בתורה זוכה לירד לעומקה של תורה יותר מימות החול. ע"כ אם גם כל ישראל לא הבינו את תורת משה כמו שהבין אותה הוא ורק הראשים והנשיאים הגיעו עדיו. אבל פרשת המועדות אשר דבר משה אל כל בני ישראל הלכות חג בחג בעתו ובזמנו הימים ההם והזמן הזה פעלו שכולם ידעו ויבינו. וז"ש אחר פרשת המועדות ויאמר משה אל בנ"י ככל אשר צוה ה' את משה כלומר כל בנ"י כקטן כגדול אליו שמעו ביו"ט ככל אשר צוה ה' אותו בבחינה זו עצמה הבינו הם.

ומדוקדק מה שעמד עליו באוה"ח דהו"ל למימר כאשר צוה אותו אלא דבא להגריל הענין אף שהאיש משה גדול מאוד: בהשגתו הנפלאה בכ"ז כולם הושוו אליו בימים המקודשים. אבל מה שדיבר שלא בימי המועד לא השיגו כולם את דבר ה' בבחינה אחת כ"א וידבר משה רק אל ראשי המטות המה הגדולים והנשיאים להם יכול לדבר ולאמור בתורת זה הדבר אשר צוה ה' כי הם הבינו כמו שדבר ה' אבל שאר העם לא הבינו זה הדבר רק לכל היותר כה אמר ה'. ושפיר קאמר בספרי שהך ויאמר משה וגו' ככל אשר

צוה ה' להפסיק הענין ולומר שער כאן פרשת המועדות הבינו כולם אבל מכאן ואילך רק ראשי המטות הבינו זה הדבר כנ"ל:

לוח ארז על פרשת מטות

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה'. (דרוש לפ' מטות שמברכין בו חורש מנחם אב תרמ"ג לפ"ק). כי החורש הזה הבא עלינו ה' דברים אירעו בו והעיקר חורבן בית מקדשנו ותפארנו וזהו עיקר ושורש כל הרעות וצרות שהקיפו את אבותינו מאז ועד עתה כי מפני חטאינו גלינו מארצנו ומאז ועד עתה לא מצאנו מנוח ע"כ נקרא לדעתי החורש אב כי הוא האב והמקור לכל הצרות שבאו על עם ישראל מאז ועד עתה ובכ"ז נקרא ג"כ מנחם אב כי אם ידענו שכל הרעות המתרגשות לבוא עלינו הוא סיבה לפי שחטאנו וחרב מקדשינו ועי"ז נשתדל להיטיב מעלליינו לשוב אל ה' למען יבנה מקדשנו אז נחמה ותשועה יהי' לנו. וזהו מנחם אב ידיעתנו שהחודש הזה שבו נחרב המקדש הוא האב והשורש הפורה כל הרעות היא נחמתנו שבידינו לחזור בתשובה ויושע לנו. והנה כל הצרות המה כשבט לייסר אותנו למען ניטיב דרכנו ונקיים את כל מוצא פי' ה'. ושבט נקרא ג"כ מטה כמו מטה עוזך. וזהו הרמז וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל.

דיבר אתם שראש ועיקר השבט ומטה שהוכו בו בני ישראל הוא זה הדבר אשר צוה ה' על שלא קיימו את צווי ה' ע"כ הוכו במטה ושבט נוגשים. וי"ל עוד ע"פ מאז"ל כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא צרה והי' אינו אלא שמחה כי כשאנו רואים כמה גלים שעברו עלינו ממים הזדונים ובכ"ז ישראל חי וקיים בוראי כוונת ה' להעמיד חותנו לעתיד לטוב לנו כל הימים. וזהו אחרי שכל ויהי מה שעבר אינו אלא צרה מזה מוכח שהעתיד והי' אינו אלא שמחה. וזהו אב על שהחודש הזה הי' רק האב לכל הצרות הבאות אחריהם זה מנחם אותנו שלעתיד נחזה שובע שמחות. והנה הפטרתנו מסיימת קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאום ה' וי"ל בהקדם המשנה באבות שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובהכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו וכבר תמה במדרש שמואל מאי פן יראה ה' דקאמר הלא עיני ה' משוטטות בכל ובודאי יראה ועוד דקדוקים. ופירשתי כי כשהש"י מייסר את הרשע הוא לטובתו למען ישוב אבל יש רשעים שאפילו על פתחן של גיהנם אינן חוזרין עליהם בודאי נאמר באבוד רשעים רנה אלא שהאדם אין לו לשמוח באבוד רשע אחרי שאינו יורע אולי חזר בתשובה וצדיק הוא באותה שעה ומצינו ורב יעבוד צעיר שחסר מלת את

יחס הפעול כמו כן נאמר בנפול אויבך אל תשמח אולי חזר בתשובה ע"י נפילה וזהו פן יראה ה'. כלומר אחרי שברשעתו לא ראה את ה' לנגד עיניו וכל דרך איש ישר בעיניו פן יראה בעת מפלתו את ה' ונגלו עיניו ורע בעיניו כלומר בעיני עצמו הוא רע והכיר את חטאו ושב מידיעתו ועי"כ והשיב מעליו אפו כלומר הוא בעצמו כבר השיב ע"י הכרת חטאו מעל עצמו את חרון אף ה' אחר שנעשה צדיק בתשובה מיראה ע"כ למה תשמח אחר שלע"ע צדיק הוא. וכבר כתבתי מזה לעיל. וכן הוא בישראל לכאורה היו הרשעים המצירים את ישראל יכולים לפטור עצמן מן הדין אחרי שמסתמא ישראל עזבו את ה' ח"ו והי' לאכול ע"כ נקיים הם מפשע אם מצירים לנו. אבל אחרי שבלי ספק אנו חוזרים בתשובה ע"י הצרות א"כ הם ישאו את עוונם כי אינם רשאים לשמוח כנז"ל. וזהו כל אוכליו יאשמו על הרעתם לישראל ולא יוכלו לטעון כי ישראל ראויים הם לעונש ז"א כי רעה תבא אליהם נאום ה' הישראל יודעים שכל הרעה המגיע אותם הוא בשביל שדיבר ה' א"כ חוזרים בתשובה ושפיר נענשים המצירים. וזהו וידבר משה לשון קשה אל ראשי המטות המה השבט חובלים שמצירים את ישראל והטעם שנענשים בשביל לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' שע"י הצרות נאמר לישראל שיקיימו את צווי ה' ויחזרו בתשובה ועי"כ המה נענשים. וע"כ הנקמה היותר טובה היא שנחזור בתשובה ועי"כ יענשו שונאנו אבל אם ח"ו לא נחזור וראויים אנו לעונש וצרות הם יצאו נקי מעונש. וי"ל בזה דברי פרשתנו וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין ופרש"י אנשים צדיקים. כי הנקמה היותר טובה שננקום מאויבינו הוא שנשתדל בכל מאמצי כחנו להיות נקיים זכים עד ששונאינו יהיו נענשים על שהצירו אותנו וכנ"ל ועוד יראו ויבושו כי אנו עומדים עליהם במעלת המוסרי ביתר שאת ויתר עוז וזהו נקמה הראוי' לנו. וזהו המליצש נקמה מעין עוה"ב. וז"ש החלצו כלומר תהיו חלוצים וזריזים במצות "מאתכם" ע"י הצוררים ששוכנים אתכם ומעיקים לכם עי"ז תשתדלו ביתר שאת להיות אנשים צדיקים זכים וברורים וע"כ ויהיו "על מדין" מעלתכם גדולה יותר מהם ועי"כ שאתם תזכו ולא תהיו ראוים לעונש יענשו הם כנ"ל. וע"כ לתת נקמת ה' במדין כאמור. ונקיים המקרא והייתם נקיים מה' ומישראל, והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזה לפני ה' כי נאמר שאלו שלום ירושלים אם אתם מבקשים שתשוב ירושלים לאיתן שלומה אז מתחלה ישליו אוהביך אם יהי' שלום בינינו אז נזכה לעלות לציון ברנה. ואמרו במדרש איכה חד מאתינס אייתי מדוכה תבירא אל החייט וא"ל שיתפרנו ואייתי חלא וא"ל שזור חיטי מן החול ואתפור. כפי' המפרשים שהעכו"ם סובר שישראל נמשלו כבר לחרס הנשבר שח"ו אין לו עוד תקנה אחרי שסבבונו צרות

רבות כל היום אין עוד תקומה ח"ו. אבל זה אינו כי אם יהי' שלום ואחדות בינינו ונהי' כחול שמאוחדים כל חלקיו אז יש לנו פתח תקוה טובה. והנה אם אנו נקיים מה' שכל מעשינו ע"פ דרכי ה' אין די בזה כי כ"ז שאין שלום בינינו גברה ידי שונאינו מנדינו. אבל והייתם נקיים מה' וגם מישראל שיהי' שלום בינינו אז והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזה לפני ה' כמ"ש מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום אומר לציון מלך אלקיך: וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור זה הדבר אשר צוה ה'. וכ' רש"י ז"ל כל הנביאים נתנבאו בלשון כה ומשה נתנבא בלשון זה הדבר. הכוונה כי כל האמונות שהיו לעולמים אין להם קיום נצחי כי נביאיהם לא ירעו ברור מה ידבר ה' ואם לפעמים נמצא בדתי עם ועם יש דבר מה אמת וישר בכ"ז אחרי שנביאיהם ומחוקקיהם רק מדעתם הולידו פרי דתם לא יבצר כי שקר נחלו ומרובה התבן מן הבר. לא כן בהבדל אלפי רבבות פעמים מ"ר נאמן בית הוא אמר רק מה שדיבר הש"י אליו ועצת ה' לעולם תעמוד ע"כ תורתו נצחיית. והנה כה הוא בכ"ף הדמיון וזהו שכל הנביאים לא נתנבאו אלא בלשון כה אמר ה' כלומר רק שערו בדעתם שכזה וכזה רצון הבורא אבל מרע"ה אמר זה הדבר ממש אשר צוה ה'. וע"ז שפיר מסיים איש בי יפליא לנדור נדר וגו' לא יחל דברו כלומר אנו שנשבענו בהר סיני שנהי' לו לעם אין אנו רשאים לעולם לחלל דברינו אחרי שזה הוא הדבר אשר צוה ה'. והנה איתא במדרש בתחלת ברייתו של עולם הראה הקב"ה את בהמ"ק בנוי וחרב ובנוי בראשית ברא אלקים בנוי והארץ היתה תהו חרב ויאמר אלקים יהי' אור בנוי. כי המכחישים רצו לסתור נצחיות התורה משני צדדים. מצד א' אמרו אחרי שלע"ע כל האומות יכירו וידעו את ה' וגדולתו אין צורך עוד לאמונה הישראלית והם טוענים רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' כמו כן אומרים אחרי שכל העולם כולו כבר יכירו את ה' ואין מאמינים עוד בהבלי הקדמונים אין מן הצורך עוד להרים דגל ישראל. ע"ז יש להשיב מה שכ' והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי בל הארץ. כלומר אף שלי יהי' כל הארץ וכולם כורעים ומשתחוים ומודים לשמי בכ"ז ואתם תהיו לי ממלכת כהנים כמו שהישראל קדוש והכהנים קדושים ביותר כמו כן תהיו אתם הכהנים שבאומות. ויש שבאו בטענה להיפך אחרי שהאנשים לעת כזאת רודפים כולם אחר החומר וילכו אחרי ההבל מאט מאטעריאליסמוס ויהבלו עתידה גם התורה שתשתכח ח"ו מישראל כמו שאנו רואים בעוונינו כי רק רע כל היום. וע"ז נאמר הבטחה ואני זאת בריתי אותם אמר ה' רוחי וגו' לא ימושו מפי זרעך כי התורה והחכמה כולם מעשה ידי הקב"ה המה ולא יהיו צרות זו

לזו כ"א את והב בסופה סוף שיתאחדו זה לזה ועד"ז פירשתי במק"א המשנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא פי' לדורות הבאים העתידים.

וי"ל בזה מ"ש במסכת סוטה וכבר שלחה מלכות בית פעור לבקש אחר קברו של משה עמדו למעלה נדמה להם למטה נדמה למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו כי משה ותורתו חד הוא. וכבר פירשתי מה שאמרו עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות קברו של משה ואילו של אברהם אבינו כי המכשול הגדול לבני עמנו אשר בו יכשלו לעבור, חק תוה"ק הוא השבת קודש כי הלכתא רבתי לשבתא וקשה לשמרו כראוי ובאמת המשמר ש"ק מורה עי"ז תקפו ועוזו למשול על יצרו. וזהו שבע"ש נברא קברו של משה ח"ו כי בבוא ש"ק ובאים ח"ו לידי חילול שבת ח"ו תקבר תורתו אבל באמת ישראל קדושים הם ומי שמשמרו הוא מורה עי"ז אילו ותקפו מלשון ואת אילי הארץ לקח. וזהו ג"כ שמלכות הרשעה בקשו קברו של משה מתי יהי' ח"ו קץ וסוף לדברי תורתינו לבלוע אותה בקבר פתוח גרונם. ובאו משני צדדים פעם עלו למעלה כנ"ל שהגביהו א"ע לאמור כי כולם קדושים ואין צורך עוד לעדת ישראל. ועפם ירדו למטה להורות שהאנשים עתה מטה מטה במדרגה תחתונה כטענה הנ"ל. ובכ"ז לא הועילו לקיים מ"ש ולא ידע איש את קבורתו כי לא תקבר לעולם והיא חי' לנצח אף שיהא אור בכל העולם בכ"ז ישראל לא ירדו מגדולתם להיות סגולה מכל העמים. וזהו כוונת המדרש הנ"ל ויאמר אלקים יהי אור אחרי שאור החכמה אשר תאיר לכל בני תבל רק מפי ה' יצא ע"כ אף שיהי אור לכל העולם בכ"ז בית המקדש יהי' בנוי לתלפיות וישראל יהי' עם קרובו ולזה אנו מתפללין אור חדש על ציון תאיר אם גם ונזכה לאורו אם גם כל העולם כולו ילך באורה בכ"ז אור חדש על ציון תאיר אכי"ר: וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור. י"ל עפמ"ש האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי. כי נאמר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך כי כי לאיש חשוב יוכל להגיד מומו בדברים קשים כי הוא מבין שכוונת המוכיח רק לטובתו. לא כן לאיש נקלה צריך לדבר דברים רכים כשמן ואז יוכל לפעול על ידיהם. וזהו השמים המה החשובים להם אדברה בלשון קשה. אבל הארץ המה פחותי המדרגה הם ישמעו רק אמרי פי רכות. וזהו ג"כ וידבר משה אל ראשי המטות להם דיבר קשות כגידין אבל לבני ישראל רק לאמור אמירה רכה וכמ"ש כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים ותגיד לבני ישראל. וז"ש ישעי' הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך כי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה וכפירוש ב"ל אף שהוכיחו להמון עם מ"מ הראשים והמורים בעצמם לא קבלו תוכחה א' מחבירו. ולפ"ז קובל הנביא שהם עשו בזה כיאות

שאומרים לאדם רע ופחות דברים טובים למען ימשכו את לבבו ולאיש טוב שהוא מבין ולא יקוץ בתוכחה דברו דברים רעים. וע"ז באמת מצד א' פעלו טוב בזה שע"י שדברו עם הרע דברים טובים ונעימים לח קץ במוסר ושמו עי"ז חשך לאור שהיטיב דרכו ומעלליו. אבל הטוב והוא הגבוה במעלה לא רצה לקבל תוכחת אנשים כערכו וע"י שהוכיחוהו על פניו נעשה אורו שהי' מאיר מתחלה לחשך וא"כ פעולתם היא רעה מצר וטובה מצד:

וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר לה' לאסור איסור על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. כבר הארכתי בדרוש שלא המדרש עיקר אלא המעשה ועיקר הלימוד של הרב לעדתו לא יהי' ע"י דיבורו בלבד כ"א מעשיו יזהירו ויצהירו זהו עיקר הלימוד שממנו יראו וכן יעשו כמ"ש שהראה הקב"ה למשה את המנורה באצבע שע"י מעשה אצבעותיו בפעולות טובות בזה יאיר על כל העם לעשות גם הם כמוהו. וזהו רמז הכתוב וידבר אל ראשי המטות אלו המורים והחכמים לאמור שיאמרו להם חדשים לבקרים כדת מה לעשות אבל בתנאי זה הדבר אשר צוה ה'. כלומר ע"ז האופן יהי' הדיבור אם יהי' כאשר צוהו ה' והוא איש כי ידור נדר לה' והוא המורה לעדתו אשר הקדיש כל עתותיו ורגעיו לה' הוא הוא יזהר לא יחל דברו שהוא לא יעשה את דבריו חולין כ"א ככל היוצא מפיו יעשה מתחלה הוא בעצמו ואח"כ יוכל לקוות שדבריו היוצאים מן הלב יכנסו בלב השומעים:

איש כי ידור נדר לה'. מדרש פליא הובא בדמש"א. זה שאמר הכתוב אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו נראה הכוונה כי יש לעורר מדוע החמירה התורה כ"כ שלא לחלל ולשנות מוצא שפתיו הלא ראינו אף אם יעשה אדם מעשה בפועל אין עליו חטא אם יסתור אותו מעשה וישנהו ויחליפהו לסתור היום מה שבנה אתמול או להיפך ומדוע עקימת שפתים הוי מעשה חמור כ"כ שלא להחליף ולהמיר אותו. אבל באמת הטעם הוא כמ"ש הר"מ ז"ל לפרש שע"כ אז"ל הרהורי עבירה קשין מעבירה כי מכל חטאות האדם אשר יעשה לאשמה בהן ע"י כלי מעשה יוקל עונשו על שלא חטא רק ע"י אמצעיים אשר אין במו מותר האדם מן הבהמה כי גם להם כלי מעשה. אבל אם יחטא בשכלו אשר הוא תהלתו ותפארתו בו לבדו הכי נכבד הוא מכל יצורי חבל לחשוב מחשבות והוא אות הכבוד של האדם בו ציינו יוצרו ית' לשם ולתהלה. ע"כ דומה למי שחננו המלך להיות דגול מרבבה ע"י חוט של חסד ארדען שמשך עליו והוא בסכלותו יוריד כבודו לארץ ע"כ גדול עון הרהור מנשוא. וכמו כן נאמר אחרי שהדיבור הוא ג"כ ציון לנפש חית האדם כמו שת"א ויהי האדם לנפש חי' לרוח ממללא. ע"כ חילול וביטול הדישור הוא חמור מחילול וביטל מעשה. וזהו כוונת הפליאה שע"כ החמיר הש"י שלא לחלל

דברו בשביל שאדם אם ביקר שלו אשר בו נתכבד ונתייקר מאת ה' לא ילין כ"א יוציא יקר לזוללו אז נמשל כבהמה. ויש להוסיף עפמ"ש בע"ק ז"ל בפרשת פרה שכל דבר שהוא נכבד יותר אם יופחת יהי' פחות הערך יותר מדבר בלתי חשוב כ"כ בשלימותו וע"כ עצמות חמור טהורים ועצמות כ"ג טמאים עיי"ש. ופירשתי במק"א מדרש פליאה ובת איש כהן כי תחל לזנות הה"ד זכור את יום השבת לקדשו ואכמ"ל. ע"כ אמר כאן שנמשל כבהמה אם מחלל יקרת ערך הדיבור אשר במה נחשב הוא אם לא יחללנו:

איש כי ידור נדר לה' וגו' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה (דרוש לשבת מו"מ שמברכין בו חודש מנחם אב תרל"ח) הבאתי עפ"י המשל שמביא באהל יעקב פ' פנחס מהגנב אחרי שפותח מסגרים של אחרים כ"ש שיפתח את שלו עיי"ש וז"כ הכ' לא יחל דברו כלומר דבר ה' שנזכר למעלה ואח"כ ככל היוצא מפיו של עצמו יעשה אבל מתחלה צריך לקיים דבר ה'. וע"כ אנו נוהגים לנדור נדרים ונדבות אחרי עלותנו לתוה"ק לומר אחר שקיימנו וקבלנו כדת את דברי תורת ה' אח"כ נוכל לנדור. אבל באמת י"ל שהכתוב מרמז על כלל ישראל כי הנביא ירמי' אמר בת עמי חגרי שק אבל יחיד עשי לך כי פתאום יבא השודד עלינו ופרש"י וכ"ה בילקוט שם עלי ועליך הכוונה לתרץ מה שמקשים לנו הלא ראינו עמים רבים שאבדה עירם ושמם משכנם ואינם מתאבלים עוד על מה שעבר וכלה ורק אנחנו עם בנ"י אנו מתאבלים זה כמה על חורבן מקדשנו. אכן טעם הדבר עפמ"ש בספר המדות להמגיד מדובנא בשיורי המדות שער הבטחון אות ב' לבאר מ"ש אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כ"א בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותו.

כי אין אנו שמחים בהצלחת עוה"ז בעצמו כ"א דק זהו עיקר שמחתנו שע"י שמשפיע לנו כל טוב יודעים אנו שהקב"ה אוהב אותנו עיי"ש דבריו כי נעמו ולזה אף אני אומר להיפך אם הקב"ה מסיר ח"ו השגחתו מעלינו אין אנו כואבים טל הרעה אשר באתנו כ"א רק זה עיקר צערנו שהקב"ה אינו אוהב אותנו זה מכאוב לנו. וזהו ג"כ כי לקחה מיר ה' כפלים בכל חטאתי' כלומר כפלים להתיש כחנו הוא גלותנו. הא' הגלות בעצמו והב' שהיא אות שח"ו אין הקב"ה חפץ בנו. ובאמת הקב"ה מצטער כביכול ע"ז שלא יוכל להיטיב לנו וזהו באמת גלות השכינה. ע"כ שאר אומות אינם מצטערים רק על הרעה אשר מצאתם ע"כ ברוב הימים הכל נשרח. משא"כ אומתנו הוא מצטערת על מיעוט אהבת הש"י אלינו וזהו אנו מרגישים עדיין גם היום. עוד שאנו מצטערים על שגלה כבוד התורה ועל גלות השכינה. ע"כ אם גם אומות אחרות לא ישמרו אבלותם לנצח לנו יאות למבכי על רזא דנא. ומ"ש בת עמי אבל יחיד עשי לך כלומר רק אתה לבדך ולא שאר האומות תתאבל על העבר על כל מחמדיך שהיו לך בימי קדם. ואמר

הטעם כי פתאום יבא השודד עלינו עלי ועליך כביכול כלומר גם השכינה והתורה אבדנו ח"ו בגלות וע"ז אין לנו נחמה עדיין ובאמת מי שאינו מתאבל עוד על החורבן זהו מורה שאינו מאמין עוד בכל אלה ואומר העבר עבר. וי"ל מאמרם ז"ל כל האוכל ושותה בט' באב עליו הכתוב אומר ותהי עונותם על עצמותם כי אמרו רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים ושס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידים ועצמות. ובאמת מי שאינו מתאבל על חורבן ומורה שאינו מאמין שבחטאינו גלינו מארצנו זהו חטא ומכה אשר לא כתובה בתורה כי לא נאמר זה בכל שס"ה ל"ת ע"כ יש לו עון יותר מכפי מה שיש לו גידין ועצמות. וזה ותהי עונתם על עצמתם כלומר יותר מעצמותם. ואחרי יד ענו סיבת הגלות עלינו לתקן את אשר שחתנו ולקיים מאמרו של הקב"ה לשמור חוקיו ותורתיו ואז יבא גם הקב"ה למלאות את דברו הטוב אשר הבטיחנו לשלוח לנו גואל צדק ב"ב. וז"ש איש כי ידור נדר לה' הם אנשי ישראל אשר נדרו ונשבעו לה' להיות קודש ראשית תבואתו לא יחל דברו לא נחלל את דברו אשר מסר לנו בתוה"ק ואז מובטחים אנחנו שגם הוא ית' ככל היוצא מפיו שהבטיחנו על גאולה שלימה גם הוא יעשה עמנו אות לטובה. והוספתי לפרש כי פתאום יבא השודד כי באמת מה שנחרבה ירושלים זהו הי' אפשר מדרך הטבע ואדרבה כל קיום א"י הי' מדרך נסיי כי אנחנו המעט מכל העמים ורק ע"י השגחה פרטיית היינו יכולים להתקיים. ואנו מתאבלים אחרי שע"פ דרך הטבע לא הי' יכולת לעמוד האומה הישראלית רק על אשר עיני ה' אלקיך דורש אותה הי' כל קיומה ע"ד נסיי אבל לאשר חטאנו והקב"ה הסיר מאתנו אהבתו ח"ו ממילא נפלו בידי הטבע וע"ד הטבע לא היו יכולים להתקיים. והמופת ע"ז כי אומה אשר תמחה מארץ החיים ע"ד הטבע לא נעשה כן בפעם אחת כ"א כמו שאנו רואים בעינינו לע"ע במלכות תוגרמה כי כמה מאות שנים פעם אחר פעם תאבד מגובה מעלתה שהי' לה מימי קדם. אבל אם ראינו אומה אחת פתאום בפעם אחת תאבד כל מחמדי' זהו לאות שרק נסים העמידוה ואחרי שסר צל השגחת ה' מעליהם באין עוזר בפעם אחת נפל עזור. וע"כ שאר האומות שאבד זכרם לא יתאוננו על העבר אחרי ידעם שעל דרך טבעי נאבדו כי ראו בעיניהם שאבדו לאט לאט יום אחר יום וכמו שהאדם היחידי כלה כחו ובלה בשרו ע"ד הטבע אין להתאונן עליו כי זה כל האדם וחלק כל האומות. משא"כ בת עמי ע"כ אבל יחיד עשי לך כנ"ל שמתאבל אתה וצועק על העבר מה שאין זה דרך שאר לאומים. כי ידעת כי מיד ה' היתה מכתך. והמופת לזה כי פתאום יבא השודד לא לאט הלכת אחורנית כ"א בפעם אחת ומוכח כי יד ה' עשתה זאת ע"כ צריך אתה להתאבל ולחזור בתשובה ושב ורפא לך:

ואשה כי תדור נדר לה' ואסרה איסר בבית אבי' בנעורי' ושמע אבי' וגו' והחריש לה וקמו כל נדרי' וכל איסר אשר אסרה על נפשה יקום. ויל"ד דפתח בלשון עבר וקמו כל נדרי' וסיים בלשון עתיד יקום. ונ"ל לרמז בזה על מה שרבים מהפוקרים טוענים לפרוק עול תורה מעל צוארם באמרם אלקי הארץ ה' ורק כ"ז שהיינו יושבים שקטים ושלוים על אדמתנו ונחלתנו שפרה לנו אז היינו מחוייבים במצות אבל אחרי שגלינו ונפזרנו בין הגוים ואין לנולא כהן ולא מקדש גם התורה ומצותי' אבדו כחן ח"ו. ופי' בזה מאז"ל מפני מה מת משה בחוצה לארץ כדי שיחי' מתי חוץ לארץ בזכותו כי המופת לזה שאף בחו"ל מחוייבים אנו בכל חובות הגוף הוא שמשה רבינו אף הוא לא זכה ליכנס לארץ ובכ"ז הוא הוא הגדול ליהודים בכל דור ודור ע"י קיומו את כל התורה ביתר שאת. ועי"כ אותן שלולי זאת הי' מתים ונובלים מעץ החיים הוא תוה"ק והן הן המתים שבחו"ל. המה יחי' ויקומו על רגלם לקיים את פקודי תוה"ק ע"י שרואים שגם מרע"ה נקבר בחוץ לארץ אלמא שאין התורה תלוי' בארץ דוקא. והנה הטוענים כן אומרים אף שנשבענו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וכל ישראל מושבעים ועומדים מהר סיני שלא לסור עד עולם מכל דברי התורה היינו דוקא בשביל שאבותינו רק עיני בשר להם ולא ראו את העתיד לבוא על בניהם לגלות מעל שלחן אבינו שבשמים ולא נדרו לה רק כ"ז שיהיו בבית אביהם מאוכלי שלחנו אבל לאחר שגלו אין כאן לא נדר ולא שבועה. אבל טענה זו כוזבת משני צדדים הא' אף שישראל לא ידע ועם לא התבונן מה יולד יום שיגלו לעתיד הקב"ה שחש עתידות למו וידע מה יהי' באחרית הימים ובכ"ז החריש לשבועתם וקיבל אותה כי נשבעו ע"ד המקום כדאיתא במס' שבועות. א"כ השבועה קיימת לדורי דורות לא תופר לנצח. ועוד טעם אחר שמחוייבים אנו לקיים המצות בכל תוקף ועוז אף בחו"ל עפמ"ש בספרי הובא ברש"י פ' עקב. אמר הקב"ה אע"פ שאני מגלה אתכם הוו מצויינים במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים וכן אמר ירמי' הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצויינים בהן. ועיי' רמב"ן שם ובפרשת דרכים דרך הערבה מ"ש בזה. ע"כ צריכים אנו לקיים המצות בגולה כדי שנוכל לקיימם כשנגאל בב"א. וע"ז מרמז הכתוב שלפנינו ואשה היא כנסת ישראל אשר נדרה נדר שתהי' דבוקה לה' ולע"ע טוענת שרק אז נדרה בנעורי' בעת שהיו נער ישראל ואהבו ה' והיתה בבית אבי'. אבל עתה שגלו מבית אביהם רוצית לבטל הנדר ח"ו. וע"ז אמר ב' טעמים הנ"ל שנדרה תקום ולא תופר. הא' ושמע אבי' הוא אבי' שבשמים הוא שמע את השבועה על הר סיני אף שידע את העתיד ובכ"ז החריש לה וקיים בזה את הנדר לעולם ועד ע"כ קמו כל נדרי' גם בגלות ועוד כדי שלעתי' אחרי נמכר וגאולה תהי' לו יקום כל נדרי' וכיון שכן צריך לעשות

ציונים כדי שלא יהי' כחדשים. ועיי' מ"ש בזה לעיל פ' בחקותי: וידבר ה' אל משה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים וגו' וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין. ובמדרש הה"ד ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע ויאמר אדם אך פרי לצדיק אך יש אלקים שופטים בארץ. כי דהע"ה אמר (תהלים כ"ז) בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו ובמקום אחר הוא אומר תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי. כי יש שנאת הדת על רואו את חבירו תועה מדרך השכל ע"כ רשע מותר לשנאותו. ושנאה הלזו יש לה גבול ותכלית כי אם ישוב חבירו מדרך רשע ושב ורפא לו אז ישוב ירחמהו ויאהבו בכל לבבו גם שנאתו אבדה לנצח. אבל שנאת הגוף בלי שוו עילה וסיבה מחייבת כמו שנאת ע"ה לת"ח שריצה לנשכו כחמור ושנאת רשע לצדיק. לשנאה כזה אין לה קץ וגבול כ"א צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו דוקא.

כי עוד נשמת חיים באפיו עברתו שמורה. וזש"ה תכלית שנאה וגו' אני ששנאתי את הרשעים רק בעבור רשעתם הי' לשנאתי גבול ותכלית שנאה שנאתים. אבל הם ששנאוני שנאת הגוף בלי שום סיבה מחייבת איבתם עד שלאויבים היו לי דייקא לשנאה כזה אין לה קץ ותכלית. והנה אם היו שונאים לדהע"ה מפני שחטא לעיניהם אז אינו בטוח לבו שהש"י יעמוד לימינו בעזרו ותומך נפשו נגד הקמים עליו בי אולי יהי' ה' עמהם אחרי ששנאתם לש"ש וקנאת ה' צבאות בוערת בלבם. אבל אחרי רוחו שהם מבקשים לכלות את בשרו ולא ישתדלו שייטיב דרכו ומעלליו כ"א בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי בחרון אפם יבלעוהו עד להשחית א"כ צרי ואויבי לי לגופי על כן יודע אני בטח שהמה כשלו ונפלו. ועיי' לעיל פ' פנחס. והנה כשהצדיק רואה נקמה ברשעים לבו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל. כי אין לו שנאת הגוף כ"א הוא מקנא לה' צבאות. ואם הי' ביכלתו להסיר רשע שיתמו חטאים ולא חוטאים אז טוב לו ביותר. כמ"ש כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח ופי' כמו הנחש שכל מה שטועם אינו טועם אלא טעם עפר כן הצדיק בנקמתו אין לו הנאת הגוף רק המצוה אשר לאו ליהנות ניתנה. וז"ש ישמח צדיק כי חזה נקם. הן אמת שהוא שמח במפלת הרשעים אבל רק זאת שמחתו שפעמיו ירחץ שדרכו והילוכו יהא מכאן ולהלן בטהרה ונקיות ע"י דם הרשע אשר שפך כי הרשע מנעהו מהסתפח בנחל' ה' ובאבוד רשעים רנה שיוכל לעבוד את ה' כאשר עם לבבו. אבל הנקמה בעצמה לא תערב לו כי נוח הי' לו ביותר אם לא הוצרך להנקם. כמ"ש לעיל פ' שמיני על פסוק לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו עיי"ש. ויאמר אדם אך "פרי" לצדיק לא הנקמה בעצמה תנעם לו רק הפרי היוצא מן הנקמה שיוודע בגוים כי אך יש

אלקים שופטים בארץ. וז"כ אז"ל נקמה היא מעין עוה"ב ואמרו גדולה נקמה שניתנה בין ב' אותיות שנאמר אל נקמות ה'. כלומר שבשעת הנקמה לא יזכור הצדיק להשיב רוחו ולשכך חמתו באיש רשע העז בפניו. כ"א כל כוונתו לה' ואש זרה לא יובא אל הקודש. אמנם הדבר הזה להיות נוקם לשם שמים ולא ישמח אך בפרי הנקמה קשה מאוד על האדם באשר הוא אדם עפר מן האדמה וחמתו תעיר בלבו ליהנות ולשמוח בנקמה. ע"כ בשביל שלא ניתנה תורה למלאכי השרת אמר ה' למשה נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים שיקום ישראל אויבו כדרך האדם. אבל משה אמר שינקמו רק נקמת ה' היינו לש"ש ולא לשום פניי' אחרת. והנה חלק הוא לשון שליפה כמו חלץ איש נעלו. וז"ש החלצו מאתכם אנשים. כלומר תחלצו ותשלופו מאתכם את הידיעה שאתם אנשים אשר רוח חמת אפכם בוער בכם ותהיו כמלאכי מעלה ולית דין בר נש. ועי"כ לתת את נקמת ה' במדין תהי' נקמתכם זכה ושלימה לה' בלי תערובת אש זרה חמת גבר. ופירשתי הפסוק כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כי ארז"ל אחרי ה' אלקיכם תלכו וכי אפשר לאדם להלך בדרכיו של הקב"ה אלא הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה תהא רחום. כי באמת מדתו של הקב"ה רחום וחנון. אבל כמו האש בטבעו הוא לתועלת האדם לכל צרכיו ורק לפעמים הוא מכלה ומשחית כמו כן ה' אלקיך אש אוכלה הוא אל קנא. כלומר תמיד הוא מרחם ורק לפעמים אם השעה צריכה לכך הוא נוקם כמו נגד עמלק. ע"כ נאמר זכור את אשר עשה לך עמלק ואמרו ז"ל זכרהו מאחר שבא להשכיחו כי אינו בטבע אצל ישראל להיות נוקם ונוטר ע"כ הוצרך להזכירם והנה באדם שייך לומר שהוא הולך בדרך לסיבה כי במקום אשר הוא חונה שם לא יגיע לתכליתו ע"כ נודד הוא ממקומו לתור לו מקום אשר שם ישיג מחוז חפצו. אבל הקב"ה אשר סוקר הכל בסקירה אחת ומלא כל הארץ כבודו האיך יתכן לומר עליו שהוא הולך. ע"כ נראה כי מדותיו ית' שישנם בו בקביעות ובתמידות אם הקב"ה משנה אותם להיות אל קנא נוקם ונוטר אז נקרא הקב"ה כביכול מהלך כי עוזב הוא את מקומו התמידי לרחם וכובש את רחמיו המרובים וכביכול דומה בזה לאדם שהולך ממקומו אשר שוכן שם תמיד. וז"ש וכי אפשר לילך בדרכיו של הקב"ה וכי רשאי אדם להיות נוקם ונוטר והלא ידענו כי דרכו של הש"י קנא ונוקם כלומר כשהוא עוזב מדותיו הקבועים תמיד אשר הם של רחמים גמורים בלי תערובת דין. והאיך צוונו לילך אחרי ה' אלקינו. לזה בא כמשיב אלא הדבק במדותיו. כלומר בתמידות תהא דבק במדותיו של רחמים אבל רק פעמים רשאי לך ללכת בדרכיו להיות נוקם ונוטר ע"ד כל ת"ח צריך להיות בו שמיני שבשמינית. אך לזה צריך השערה גדולה שלא יעבור גבול המותר אם הוא נוקם שלא

יהי' נוקם למלאות תאותו כ"א רק לעשות רצון הש"י. והנה להיות רחמן כמדת טובו של הקב"ה אין זה קשה כי אין לו לירא פן יהי' רחמן יותר מדאי. אבל להיות אכזר צריך להשמר מאוד שלא יעבור גבול המותר. וז"ש דהע"ה (תהלים קיט) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו כי כשהוא דבק במדותיו ית' הרחמניות פשיטא שלא יעשה עולה אלא אף אם בדרכיו הלכו היינו כנ"ל אז ג"כ לא יעשו עולה. וז"ש כי ישרים דרכי ה' אף כשהוא עוזב מקום כסאו של רחמים היושב עליו כביכול בתמידות בכ"ז צדיק וישר הוא. וצדיקים גם הם יאחזו לפעמים כשהשעה צריכה לכך במדת נקמה וילכו בדרך זה אבל פושעים האוחזים בדרך זה יכשלו ויפולו:

ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' החייתם כל נקבה הן הנה וגו' ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא. ופרש"י וכן הוא במדרש לפי שבא משה רבינו לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמה ממנו הלכות גיעולי נכרים. נראה עפמ"ד (שה"ש ד') שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה שלא הקדימו תפלה של ראש לתפלה של יד והובא קצת מזה בפרש"י בפרשתנו פסוק י"א שנדרש מקרא זה על מלחמת מדין. ונראה בהקדם לפרש מ"ש בפ' לך לך וירא ה' אל אברם וגו' ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל וגו' ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה וכ' הרמב"ן ז"ל שחטא בזה שעזב את אה"ק בעבור הרעב ע"כ נגזר על בניו שירדו למצרים עיי"ש. והנה מי שהולך ע"פ שכלו ובינתו השכל גוזר שבאם רעב בארץ וביש לי' בהאי מתא ליזל למתא אחריתא. ע"כ אאע"ה אחרי שמתחלה לא נראה אליו ה' רק עפ"י חקירת שכלו השיג עיי' אוה"ח ר"פ וירא. ע"כ ע"פ שכלו טוב עשה שעזב את הארץ עבור הרעב. אבל אם הי' נגלה אליו ה' ע"פ קבלה אז הי' יודע שאם ה' גזר עליו שיחי' בארץ זלעפות רעב לא יגורש מהסתפח בנחלת ה' כ"א הי' לו לבטוח בה' ולהשען באלקיו. אבל אחרי שלא נראה עליו ה' עדיין בקביעות עד לאחר שנימול. ומ"ש עד כאן וירא אליו ה' הוא רק דרך מקרה וארעי ורק ע"פ שכלו ותבונתו עשה מה שעשה ע"כ עזב הארץ כי כן מחייב שכל האדם. וכ"כ מאז"ל אברהם קראו הר רומז על החקירה שצריך לעלות על מרומי' ביגיעה ורב כח. וז"ש הן אמת וירא ה' אל אברם במחזה שדי אבל לא הי' זה רק בארעי. אבל ויעתק משם ההרה ממראה זו העתיק א"ע ועלה הר מרום שמי החקירה מקדם לבית אל בטרם שהי' לו עוד בית אשר בו ישכון כבוד האל ית' בקביעות כ"א רק ויט אהלו בית אל שרק אהל ארעי שלא בקביעות הי' לו בית אל. כ"א ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה ות"א לדרומא כאז"ל הרוצה להחכים ידרים. ע"כ רומז הכתוב שלע"ע הלך בדרכי ה' רק ע"פ החקירה והחכמה ולא הי' לו עדיין האמונה בשלימות ע"כ נסתעף מזה אחרי שהלך

רק על דרכי חכמתו ע"כ ויהי' רעב בארץ וירד מצרימה כי כן חייבה החקירה האנושית. וז"ש ולא יקרא עוד שמך אברם והי' שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך כמ"ש תכין בטובתך לעני אלקים שעפ"י דרך החקירה לא רבים יחכמו כי איש הבער ועני בדעת אשר לבו בל עמו להבין ולהשכיל לא יובל להשיג את האושר האמיתי. אבל ע"י הקבלה והאמונה תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב כקטן כגדול כולם יוכלו להגיע למטרת חפצם כמ"ש ועמך כולם צדיקים. וז"ש דהע"ה ה' יתן אומר המבשרות צבא רב תכין בטובתך לעני אלקים הכוונה כנ"ל שהתוה"ק והקבלה הנאמנה היא תצליח ותשכיל צבא רב כל העם מקצהו ועד קצהו וגם לעני בדעת העומד בשפל מדרגת החכמה לו נעשה טובה גדולה ע"י נתינת התורה כי לו אין לב להשכיל ולהבין בשביל החקירה. והנה שם אברם מורה שהוא אב בחכמה אבל רם הוא שעלה להר מרום החקירה מה שלא יוכל כל אדם להגיע עדיו. ע"כ אמר לו הש"י לא יקרא עוד שמך אברם דמשמע שרק הרם והנשא כמוך יוכל לעלות למעלה כמוך. כ"א אברהם יהי' שמך. והטעם כי אב המון גוים נתתיך שרבים יצאו מחלציך וגם הם יאושר חלקם וזה אי אפשר ע"י חקירה לבד כ"א צריך לקבלת תוה"ק. ולפ"ז נאמר שבכאן הי' הדבר להיפך. כי בספרי הובא ברמב"ן איתא אמר פנחס למשה רבינו כשם שפקדתנו כן עשינו. כי ע"פ פקודת מרע"ה שלא אמר לא תחי' כל נשמה רק בז' עממין לא חטאו שרי הצבא בזה שהחיו הנשים. עיי' פי' התורה והמצוה. רק שמרע"ה קצף עליהם שהי' להם לדון כאן מכח שכלם לבלתי החיות את הנשים שהלא הן היו הגורמות לכל רעה הבאה על ישראל. אבל הם טענו להתנצלותם שלא הלכו אחר עצת שכלם ומחשבתם כ"א רק פקודת מרע"ה ממנה לא הפילו דבר ארצה ולא רצו להוסיף או לגרוע עלי'. וז"ש במליצתם אחר שהתפלין של ראש הם במקום השכל והמחשבה ותפלין של יד מורים על כלי המעשה. ע"כ בזה עלו מן הרחצה לרחוץ את עצמם מכל חטא ואשם באמרם שלא הי' ברצונם לזוז אף זיז כ"ש מפקודת מ"ר. וזהו לא הקדימו לתת יתר שאת ויתר עז לתפלין של ראש והוא לחשוב מחשבו' ולדין ע"פ דעתם ושכלם. והנה אם נלך בתר בתר שכל ודעת נוטה של בנ"א לא הי' צריך לגיעולי עכו"ם כדאיתא בש"ס דף ע"ז דבאמת גיעולה עכו"ם חידוש הוא דכל קדירה ב"י א"א דלא פגמה פורתא אלא חידוש חידשה תורה דצריך הגעלה כדאיתא התם. ולפ"ז כיון שמרע"ה קצף עליהם שהיה להם לילך אחר מחשבתם ושכלם להמית את הנשים ע"כ נצמח מזה שהלך אחרי שכלו שלא לומר להם הלכות גיעול כי עפ"י השכל אין כאן צורך לגיעול כי נ"ט לפגם הוא ע"כ שפיר אז"ל שמכעס הזה בא לידי העלם דבר שנתעלם ממנו הלכות גיעולי מדין:

ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים למלחמה זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה אך את הזהב וגו'. לא ראיתי במפרשים שנתעוררו על מה שנאמר הבאים למלחמה והלא כשנאמר דיבור זה כבר שבתה המלחמ' והו"ל למימ' הבאים מן מלחמה ונראה שרומז למ"ש בחובת הלב' שפגע חכם אחד באנשי חיל הבאים מן מלחמה בשלו' ועתקו וגברו חיל ואמר להם באתם ממלחמה קטנה עתה תבואו למלחמה גדולה מזו והוא להלחם עם יצרכם הרע אחרי שעתה זחה רוחכם עליכם יש לכם לירא שלא תפלו בפח הגאוה. והנה אז"ל על ואת ערום וערי' וגו' ואומר לך בדמייך חיי שהיו ישראל ערומים מן המצות ונתן להם דם פסח ומילה. א"כ ה"נ אחרי שהי' לירא על אשר נצחו במלחמה יגבר עליהם האויב הפנימי היצה"ר ללכדם בשחיתותיו ע"כ נתן להם מצות גיעולי נכרים כדי שהמצוה הזו תגן עליהם בעידנא דעסקו בה מרשת היצה"ר ורמז להם להרחיק כל שמץ גאוה וגיאות ולהגעיל ולהפליט מקרבם תועבת ה' כל גבה לב כי נותן טעם לפגם הוא ופוגם את נשמתו וצא טמא יאמרו לאל זר ודעה נכרי' אשר בקרבם. וז"ש ויאמר אלעזר הכהן חל אנשי הצבא שלבו ממלחמה הקטנה אבל באים עתה למלחמה הגדולה והכבדה ע"כ למען תצאו גם ממלחמה הלזו נוצחים ולא מנוצחים ע"כ זאת חקת התורה להגעיל כלי נכרים ולהוציא מדעתכם כל מחשבת גאוה. ואפשר ליישב קצת בזה מה שהקשה רמב"ן ז"ל מאי טעמא לא צוה על גיעולי נכרים במלחמת סיחון ועוג הקודמת. ולהנ"ל י"ל כי במלחמת סיחון ועוג הי' הנצחון בדרך הטבע שיצאו עם רב מישראל ללחום ביום קרב אין כאן מקום כ"כ להתגאות על הנצחון כמו במלחמת מדין שיצאו רק אלף למטה נגד המון מדין כחול הים לרוב כנראה ממספר השבויים הרבים ע"כ יש מקום להתגאות ביותר. לכן הוצרך לתת להם תבלין נגד היצה"ר המתקומם עליהם לע"ע ביתר עז. ויש להוסיף עפ"ז אחרי שהש"י הושיע להם שנפלו רבים ביד מעטים יש לירא שיחזיקו עצמם צדיקים תמימים ושלימים שאין להם עוד צורך כ"כ לקיים פרטי מצות ה' בחשבם בטעות שהם רק מבוא ודרך להשיג על ידם שלימות האנושי ואחרי שכבר הגיעו למעלת השלימות יחשבו שאין עוד מן הצורך לאמצעי. כמ"ש קרח כי כל העדה כולם קדושים ואמר בית מלא פטור ממזוזה. ועיי' מ"ש לעיל פ' נח על פסוק אל תבט אחריך. אבל המופת לזה שגם השלם בתכלית השלימות בכ"ז צריך עדיין לקיום התורה והמצוה הוא מה שראינו שגם משה רבינו אף שהי' רם ונשא וגבה מאוד מכל האדם אשר על פני האדמה בכ"ז נצטווה גם הוא לקיים את כל דברי התורה. ע"כ אף אם עלה האדם לגבהי מרומי השלימות בכ"ז לא יגיע יותר ממעלת מרע"ה הנאמר בו ולא קם כמוהו. וז"ש לאנשי הצבא הבאים למלחמה כנ"ל שיש להם עתה מלחמת היצר אשר

יאמר להם אחרי שזכו לנצחון גדול כזה כבר הגיעו לתכלית השלימות ואין צריך להם עוד לקיים את התורה ע"כ אמר להם זאת חקת התורה אשר צוה ה' את משה שגם הוא עם היותו עומד ברום השלימות בכ"ז הוטל עליו עול תורה לקיים מצותי'. ע"כ גם הם אף אם הגיעו כבר לשלימות לא יפרקו עול מצות מעל צוארם:

ויאמרו אל משה עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו לא נפקד ממנו איש ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא כלי זהב וגו' לכפר על נפשותיכם לפני ה' ויקח משה וגו' את הזהב מאתם כל כלי מעשה. כי אם נדע שסוס מוכן למלחמה ולה' התשועה לא בכח ולא בחיל כ"א ברוחי אמר ה'. אז לא יכבדו העם כ"כ את שר הצבא העומד בראשם אשר יוציאם ואשר יביאם. אחרי ידעם שלא על ידו תעשה ידם תושי' להפיל את האויב כ"א ה' איש מלחמה וימינו תושיע. אבל אם יטעו שרק כתם ועוצם ידם סוס ורכב אשר עמם הוא בעוזרם. אז יכבדו את הראש אנשי המלחמה כי הוא בחכמה ובתחבולות יעשה המלחמה. ובזה טעו אז ישראל שסברו שימינם וזרועם הושיעה למו ביום קרב ע"כ נשאו וגדלו ורממו את המתנשא עמיהם לכל לראש. אבל אחרי ראו שלא נפל ולהם אף איש אחד ידעו והבינו שעד עתה בחשכה התהלכו ורק ה' בראשם. וז"ש עבדיך נשאו והרימו למעלה ביקר ותפארת את ראש אנשי המלחמה. והטעם אשר בידינו כי דמינו שהמלחמה רק בידנו ובכחנו ע"כ יאתה כבוד ותהלה לשר הצבא אבל אחרי שראינו שלא נפקד ממנו איש באנו לכלל ידיעה שרק ה' עשה זאת והיינו חוטאים בדעה כוזבת ע"כ ונקרב קרבן וגו' לכפר על נפשותינו. וע"כ הקריבו את הזהב כמו שהזהב הוא רק אמצע להגיע על ידו לכל כלי חפץ אשר יחפוץ בו האדם. כמו כן אנשי המלחמה ושר צבאם אינו עדיין התכלית כ"א הם רק אמצעיים סוס מוכן למלחמה ועל ידיהם מביא הקב"ה הישועה. ויקח משה את הזהב מאתם והורו בזה כל כלי מעשה. שהכל החיל והצבא ונשיאם הם רק כלי שעל ידם עושה הקב"ה מעשה הישועה כמ"ש וברכך ה' בכל אשר תעשה ונאמר מה' מצעדי גבר כוננו אבל מתחלה דרכו יחפץ האדם ישדד אדמתו ואז ישא ברכה מאת ה':

ויגשו אליו ויאמר גדרות צאן נבנה למקננו פה וערים לטפנו. ומרע"ה אמר להם בנו לכם ערים לטפכם וגדרות לצאנכם והיוצא מפיכם תעשו. פרש"י עשו את העיקר עיקר והטפל טפל. הכוונה כי מפי עוללים ויונקים יסדת עז אם נרצה להחזיק במעוזנו זו תורה צוה לנו משה מורשה אז העיקר שנלמוד את בנינו ללחום את מלחמות ה' והנה בני גד אמרו נחנו נעבור חלוצים לפני אחינו ואם הי' נשארים בטעותם שבניהם אחריהם לא יחשב להם לעיקר לראש וראשון ולא ילמדו אותם אז לא היו יכולים לבצע את אשר יזמו לעבור

חלוצים לפני אחיהם אחרי שבניהם לא יעשו חיל. ע"כ אמר להם מ"ר עשו את העיקר עיקר לזרז את בניכם אחריכם ואז אני מובטח שתעשו את אשר יוצא מפיכם לנדור נדר לה'. וכן הוא בכל קניינים אף הזמניים שרק אם יש לאדם יוצא חלציו ותחת אבותיך יהיו בניך רק אז אם נעשה העיקר עיקר אז יהי' ערך ושווי לכל מאודינו ופירשתי הפסוק בפ' חיי שרה ותלד אשת אדוני בן לאדוני אחרי זקנתה ויתן לו את כל אשר לו פרש"י שטר מתנה הראה להם. ול"נ ע"פ מה שאמר אאע"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי שאחרי שאין לו זרעו אחריו אחריו אשר יירש נכסיו כל הון לא שוה לו מאומה בידעו שלעת קץ זרים ינחלו חילו ע"כ רק אחרי שנולד בנו יחידו אשר יבא אחריו למלאות מקום אביו אז לכל חפציו ורכושו נעשה לו ערך ושווי בעיניו. נמצא שטרם לידת יצחק כל מה שבירך אותו הש"י בהון ועושר לא הי' בעיניו נחשב למאומה ורק ע"י לידת בנו הגיעו הדברים לכלל ערך ויקר. וז"ש וה' ברך את אברהם בכל ואז"ל בכל בגימטריא בן. כלומר ע"י שהי' לו בן היתה לו ברכת ה' לברכת אמתית. כמ"ש כעין זה לעיל על מאמרם ז"ל כשמת מ"ר אמרו העליונים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. נמצא שיצחק הוא הי' הנותן האמתי שנתן לאברהם את כל רכושו אשר הי' לו מאז ומקדם רק שלא הי' נחשב בעיניו לכלום אבל אחרי שנולד יצחק. ויתן לו. כלומר יצחק נתן לאברהם את כל אשר הי' לו לאברהם מקדם כי רק על ידו נהי' לו שווי וערך. ואנחנו נחלק חושים. במסרה הביאה בעל הטורים. תרין הכא ואידך ובני דן חושים. כי בני גד הבטיחו שהם יהיו בעוזרי ישראל לכבוש את הארץ בכל מאמצי כחם. אבל בשביל שהאדם לא יראה אלא לעינים ואינו דן אלא לפי מה שהוא רואה בחושיו הגשמיים. ע"כ למען הראותם את אשר עם לבבם כי באמנה הם רוצים לקיים את אשר גזרו אומר וכדי להראות את זריזותם בדבר הזה הוצרכו למהר חיש להכין זיין וכל המצטרך למלחמת מצוה הזו למען לא יסתפקו ישראל ברצונם הטוב. אבל אם הי' האדם יכול לראות ללב והיו ישראל יודעים שבלב ב"ג לקיים הבטחתם לא היו צריכים למהר בהזדיינותם. וז"ש ע"כ נחלץ חושים וצריכים אנו להראות אות ומופת שאנו רוצים לקיים את אשר אמרנו. בשביל שאתם א"י לדון אותנו לפי מחשבת הלב רק ובני דן ילידי שכלכם השופט ודן על כל דבר רק אלה תולדות החושים מה שרואים בעיני בשר ע"כ נחלץ חושים למען תהיו מובטחים בדיבורנו:

ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו והייתם נקיים מה' ומישראל והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזה לפני ה'. נראה לרמז על מה שאר"ל אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או כולו חייב. ובודאי יהי' הפרש ביניהם שאם נהי' כולנו זכאים אז תפול הארץ לנו לנחלה מבלי צורך למלחמת תנופה לכבוש את ארץ נחלתנו. אבל אם ח"ו כולנו חייבים אז יהיו

חבלי משיח ונצטרך למלחמה ביד חזקה ובזרוע נטוי' למען נגיע למחוז חפצנו. וזהו שמרמז ונכבשה הארץ לפני ה' ואחר תשובו. כלומר אם לא תשובו בתשובה שלימה אל אביכם שבשמים רק תהיו ח"ו כולו חייב אז יצטרך כיבוש ביד חזקה ורק אח"כ תשובו אל ה'. אבל והייתם נקיים מה' ומישראל אם תהיו כולכם נקיים וטהורים אין בכם נפתל ועקש אז לא תצטרכו לכבוש כ"א והיתה הארץ הזאת לכם לאחוזה כמו נחלה שאין אדם טורח להשיגה כ"א ירושה דממילא קאתיא. ובדרוש לשבת נחמו אמרתי דטעם שבא אם כולו חייב נראה ע"ד בדיחותא כי מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. ומה למטה אין הבו"ד יכול לחייב בלי העדאת עדים כמו כן למעלה א"א לחייב בלי עדים וכיון דרשע פסלי לעדות נמצא בדור שכולו חייב ואין א' בנמצא שיהי' כשר להעיד א"א לחייב. אבל באמת עיקר הטעם הוא כי כמו שאין מעמד בטבע כ"כ תמיד הוא מהלכת ותסוב בלכתה כמו כן האומה אם כבר הלכה אחורנית מטה מטה בהכרח יבא שתתחיל שוב לעלות מעלה מעלה. ואחרי שהקב"ה נשבע שלא ימיר אותנו באומה אחרת כמ"ש חי ה' אם לא ביד חזקה אמלוך עליכם בע"כ אם נהי' בשפל המדרגה עתה אקום יאמר ה' להרימנו ולהגביהנו למען נהי' לו לעם כמקדם. וע"ז נאמר והי' במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי אם נהי' במקום ובמדרגה פחותה כזו עד שיאמר עלינו ח"ו לא עמי אז הש"י יערה לנו רוח טהרה שנשוב להיות בניוית'. וזה כוונת המדרש הובא באפוקי יהודא מצינו תשועה מציון שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל עזרה מציון שנאמר ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך. כי ידוע החילוק בין עזרה לתשועה שעזר הוא אם הנעזר ג"כ מסייע לדבר מה לעזרתו ותשועה הוא שהנושע איננו עושה מאומה והמושיע מושיע בלעדו. ואחרי שבן דוד בא או בדור שכולו זכאי ואז גם אנו עושים מעט לקרב הגאולה ואז נקראת הגאולה בשם עזר. אבל בדור שכולו חייב ואין אנו עושים מאומה לקרב הגאולה אז תקרא בשם תשועה. ע"כ אמר המדרש מצינו עזר מציון ותשועה מציון והכוונה כאמור. וזהו ג"כ מ"ש בילקוט בפיסקא דנחמו אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את כנסת ישראל אמרה איך אקבל ממנו תנחומין שעשאני כהר שנאמר בהר ה' יראה אמר ליצחק לך ונחם אותה אמר האיך אתנחם ממנו שיצא ממנו עשו שנאמר בו ויצא עשו השדה לצוד ציד. הכוונה כנ"ל כי להיותנו כולנו זכאים אי אפשר ואאע"ה אמר בהר ה' יראה כלומר רק אם מגביהים ישראל את עצמם ברום המעלות להגביה עוף בהר ה' רק אז יראה להם ע"כ לא קיבלה כנ"י ממנו תנחומין בידעה שלא עלתה עוד לרום השלימות והמעלות שתהי' כולה זכאי וא"א לה לקוות הגאולה עדיין. אבל באמת להיפך כולו חייב ג"כ מקרב הגאולה. והנה כ"ז שעוד יבושו החוטאים

לחטוא בפרהסיא והי' רק במחשך מעשיהם זה לא מיקרי עדיין כולו חייב כאז"ל כל מי שיש לו בשת פנים לא במהרה הוא חוטא. אבל אם יעיזו פניהם ככלב כבזמן ההוה בעוה"ר על גפי מרומי קרת לאכול טריפות ולחלל שבת קודש ולעשות כל תועבות ה' זה יוכל להקרא כולו חייב ח"ו. ויש לחכות לקץ הימין. ואחרי שאמרה כנ"י שלא תוכל לקבל תנחומין מאברהם מפני שאיננה עוד כולו זכאי. אמר הקב"ה שתלך ליצחק שיצא ממנו עשו הרשע והוא יאמר בכולו חייב תחכי. וע"ז השיבה עשו יצא השדה לחטוא ולא העיז לחטוא בפני אביו בפרהסיא וז"כ המדרש נחמו נחמו עמי נחמו עליוני' נחמו תחתוני' הכוונה נחמו נחמו שתי נחמות יש לנו או בכולו זכאי או בכולו חייב ומבאר המדרש נחמו עליונים כלומר כשנהי' במדרגה העליונה אבל גם נחמו תחתונים גם כשנהי' ח"ו במדרגה תחתונה יש לנו לצפות לרחמי שמים. וע"ז אנו מתפללים מ"ש דהע"ה (תהלים פו) עשה עמי אות לטובה שהקב"ה יעשה עמנו נס שניטיב את דרכנו כי באמת הוא נס להפכנו מרעה לטובה. ויראו שונאי ויבושו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני ר"ל שהנחמה לא תהי' ע"י כולו חייב שאז תקרא הגאולה בשם תשועה כנ"ל. כ"א הנחמה תהי' באופן כולו זכאי ואז תקרא עזר כנ"ל וזהו כי אתה ה' עזרתני ונחמתני. ופירשתי עד"ז מה שאומרים בתפלת מוסף דר"ח נוסח ספרד ויהי החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו להבין הכפל סוף וקץ. כי גאולתנו תוכל להיות בב' אופנים או בעתה בכלות ותשלום זמן השעבוד הנגזר עלינו וזהו נקרא סוף שהגיע סוף הזמן הנועד אבל יש עוד אופן ב' והוא אחישנה שידלג את הקץ ויאמר לצרותינו די וזהו נקרא קץ מלשון וקצץ פתילים לשון פסיקה וחתיכה שחותך ופוסק באמצע הדבר. וזה שאנו מבקשים שיהי החודש הזה סוף אם הוא כבר בעתה ואם לאו יהי' קץ לכל צרותינו באמצע הזמן שיהי' אחישנה בב"א:

ואם לא תעשון כן הנה חטאתם לה' ודעו חטאתכם אשר תמצא אתכם. כי לכאורה אין כאן חטא גדול כ"כ אם לא יקיימו מוצא שפתיהם אחרי שאינו אלא תנאי שבממון ואם לא יקיימו התנאי יבטל המעשה כמ"ש ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם. אלא שהטעם הוא שעבירה גוררת עבירה שאם הורגל האדם לחלל את מוצא שפתיו סוף שיבוא עוד לחמור מזה כדאיתא במדרש ריש פרשתנו שאם אתה מועל בנדרים סופך למעול בשבועת ולכפור בי. והנה החטא מבקש תמיד את האדם להשיגו כמ"ש צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו חיי נפשו. אלא שטוב לפני האלקים ימלט ממנו שלא ימצא אותו היצה"ר. אבל לפתח חטאת רובץ אם כבר פתח לחטא חודה של מחט אז כבר בנקל יהי' לכל חטאת האדם למצוא אותו לעת מצוא למשול עליו. וז"ש ואם לא תעשון כן

לא תאמרו שחטאתם רק בדבר הנוגע בין אדם לחבירו כ"א הנה חטאתם לה'. ומה הוא חטאתכם אשר יאמר עליו כי הוא זה. ודעו שזאת הוא חטאתכם שעד עתה שהייתם נקיים לא הי' החטא ביכלתו למצוא אתכם כי נקיות שלכם הי' מסך מבדיל בינו לביניכם ולא ראה בכם ערות דבר ע"כ שב מאחריך. אבל עתה אחרי שהחלותם לנפול ואף אם קטן בעינכם מ"מ כבר תמצא אתכם חטאתכם בעת אשר תבקש אתכם כי פרצה קוראה לגנב. ואפשר שיש להעמיס זה במד' פליאה הובא בדמש"א פרשתנו וכ"ה בשינוי לשון קצת בתוספת' ספ"ק דחגיגה היתר נדרים פורחין באויר מכאן אמרו רז"ל צבת בצבת עשוי' כי באוה"ח ריש פרשתנו כתב שע"כ לא נאמר בפירוש בתורה היתר נדרים ואינם רק פורחים באויר למען לא יקילו בהם ע"ה ע"כ רק לראשי המטות נאמר גם היתר נדרים אבל לבנ"י לא נאמר רק האיסור ולא ההיתר. עיי' בדבריו כי נעמו. והטעם שהחמירה התורה כ"כ לכסות היתר נדרים הוא כנ"ל שמהקל יבא אל החמור והחטאת תמצא אותו אם רק יפרוץ פרצה כ"ש. ובמד"ש פ"ה דאבות פירש צבת בצבת מלשון צבי וחמיד שהוא לשון רצון עיי"ש. וז"ש ע"כ היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו מן המקרא כנ"ל שמהקל יבא אל החמור ע"כ אמרו רז"ל צבת בצבת עשוי' כלומר רצון ותאוה לעבירה תלוי ברצון כי עבירה גוררת עבירה ואם כבר רצה פ"א בעבירה אף אם קלה היא מ"מ אחרי' תבא רצון להתאות תאוה אחר תאוה:

לוח ארז על פרשת מסעי

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן. י"ל עפמ"ש לפרש הפסוק והי' כי יאמר אליכם פרעה תנו לכם מופת. כי פרעה יכחיש היות אל מוציאם ממצרים אחרי שביכולת האל ית' להוציאם בלי סייע שום אדם רק אני ה' ולא השליח ולמה א"כ ישלח שלוחים משה ואהרן אין זה כי אם שהם בדו מלבם להוציא את ישראל ממצרים. וז"ש שיאמר תנו לכם פי' בשבילכם צריך אני למופת. עיין מזה לעיל פ' שמות ולפ"ז י"ל ג"כ מה שישראל הקציפו את ה' במדבר עד שנגזר עליהם נדידת מ' שנה במדבר ולנסוע אלה מסעי הוא בעבור שראו שמשה ואהרן בראשם והם הוציאום ממצרים וטעו שח"ו לא ה' שלחם כ"א מלבם הרימו דגל על ראשי עם קודש. אבל שגו ברואה ולא ידעו את דרכי ה' אשר פעם הוא ית' בעצמו מנהל את העם בלי שום אמצעי אבל פעם הוא משים איש על העדה אשר יוציאם ויביאם. וז"ש והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי כלומר לא ידעו שדרכי הם שנים או בעצמי או ע"י שליח. וז"ש אלה מסעי בנ"י ע"כ הוצרכו לנסוע כ"כ נסיעות הרבה בגזירה שלא

יכנסו לארץ. על אשר יצאו ביד משה ואהרן עי"ז טעו וחטאו. והנה איתא בספרים "אלה "מסעי "בני "ישראל ר"ת אדום מדי בבל יון רומז לד' גלויות שגלו ישראל. ובאמת י"ל שע"כ קורין מטות ומסעי מחוברים לרמוז שזו היתה מנת ישראל ליקח את מטותיהם בידיהם ולנסוע מגולה לגולה. אבל באמת מסעות הללו המה שעמדו לאבותינו להיות להם למטה ולמשען למען לא ישתקעו בהמון לאומים ועיין לעיל פ' ויצא בביאור הפסוק והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה. כי זאת תעודת ישראל עלי ארץ להפיץ מעינות חכמה ודעת אלקים בארץ ע"ד מאז"ל לא גלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. ע"כ הם הולכים מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר למען כל העמים אשר מקצה הארץ ועד קצהו יכירו וידעו את ה'. עיי"ש באריכות. וז"ש ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' שעיקר מטרת יציאתם ומסעיהם בגולה הוא למען ה' לפרסם אמונת אלקי עולם ע"כ ואלה מסעיהם למוצאיהם הם מוכרחים להרבות נסיעות כל כך כאמור:

אלה מסעי בנ"י וגו'. הנה בפרשתנו נאמרו כל המסעות שנסעו אבותינו במדבר ולא דבר ריק הוא כ"א ללמוד ממנו כמ"ש על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כי אף שהבטלה מביאה לידי שיעמום וזימה ונאמר יברכך ה' בכל אשר תעשה בכ"ז לא יסע האדם כחפצו ורצונו בכל עת שירצה כ"א רק עפ"י ה' יחנה וע"פ ה' יסע. וע"כ אירעו לאבותינו כל אלו הנסים במסעם על שנסעו עפ"י ה' וסמכו עליו ית' בבטחונם ע"כ מצאו אותם כל הקורות אותם נסים ונפלאות לטובה אות. וז"ש ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'.

כלומר ע"כ מצא אותם בדרך כ"כ נסים על שנסעו עפ"י ה'. והנה כל נוסע אם יפגע אותו בדרך מקרים יפגעו אותו בשביל שנסע והנסיעה היא העיקר והמוצא אותו הוא מקרה וטפל אבל בנסיעת ישראל הי' להיפך עיקר מסעם הי' מידי ה' למען יקרו להם נסים ונפלאות. וזהו שסיים ואלה מסעיהם למוצאיהם עיקר מסעם הי' סיבה מאת ה' כדי שיקרו להם נסים ונפלאות: אלה מסעי בנ"י וגו' ביד משה ואהרן ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם עפ"י ה'. במד"ר הה"ד נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן נוטריקין נביאים העמדת מהם חסידים העמדת מהם ישרים העמדת מהם ע"י מי ע"י משה ואהרן. הכוונה ע"פ מדרש ילקוט קהלת דברי קהלת והלא דברי שלמה הם אלא לפי שדבריו תלויים בהקהל. כי אז"ל ומתלמידי יותר מכולם שהקב"ה חונן דעה להרב ומורה המיוחד לנהל עדת בנ"י אף אם בעצם אין כחו מספיק לשאת את משא העם כאשר ישא האומן את היונק בכ"ז הש"י לא יעזוב את הצדיק ונותן לו דעה בינה והשכל כמ"ש שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם. והוא לתועלת התלמידים אשר יזל להם מים מדליו.

מוסיף הש"י להרב כח ואומץ. לפ"ז כמו שהתלמיד לומד מן הרב כן הרב לומד מהתלמיד כי הוא מוסיף כח ואומץ ע"י התלמיד. וזהו כוונת אז"ל אלופינו מסובלי' סובלים אין כתיב כאן אלא מסובלים שהקטנים נושאים את הגדולים הכוונה ממש כדברינו. וי"ל בזה מה שקרא אלישע לאליהו אבי אבי רכב ישראל ופרשו כי המנהיג ישראל הוא כמו הרכב אשר יסיע את העגלה כמו כן הוא בחכמתו ובתורתו ינהג אחריו כצאן עדת בנ"י. והוא ג"כ כמו הפרשים והם העגלות אשר ינהגו ע"י אחרים. כן הם ראשי בנ"י נושאים ומנושאים ג"כ מאחרים. והנה שלמה המע"ה לרוב ענותנותו לא תלה דברי חכמתו ומיסרו בעצמו שמבטנו יצאו והוא הורם ויולדם וגודלו על ברכיו. כ"א תלה שהש"י חנן לו אלה בשביל ישראל למען ילמדם להועיל חכמה ומוסר האציל ה' מהודו עליו והגדיל השגתו. וא"כ הדברים אשר דיבר לא דבריו המה ב"א דברי קהל עדת ישראל כי הם הגורמים הדיבור והם הם המדברים בראשונה בעצם. וזהו כוונת מדרש הנ"ל דברי קהלת והלא דברי שלמה הן אלא שדבריו תלויין בהקהל הכוונה פשוטה כנ"ל. וי"ל בזה מדרש ילקוט פ' פנחס משה העמיד את יהושע מן הארץ והושיבו בין ברכיו והיו משה וישראל מגביהין ראשיהם לשמוע מה יאמר יהושע ומה הי' אומר ברוך שנתן תורה לישראל ע"י משה רבינו הכוונה כי המופת שאין העומד בראש הערה צריך להיות מושלם בכל המעלות ומדות בתכלית האפשר כ"א די אם יראת ה' בוערת בקרבו ולבת אש דת בלבבו אז הקב"ה נותן לו כח לעשות חיל לצאת ולבוא לפניהם בד"ת. הוא משה רבינו בעצמו שעם היותו האדם השלם מכל אדם אשר על פני האדמה בכ"ז לקבל את התוה"ק חמדה גנוזה באוצרו ית' אין די בכל מעלותיו שיהא ראוי להיות אמצעי לזה. כי כל אשר בשם אדם יכונה אף שהוא שלם בתכלית השלימות בכ"ז עוד נגרע ערכו מהיות אמצעי לקבל אש דת מימינו ית'. רק בעבור שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהצליח אותם בתתו להם דת מורשה. ע"כ נתן למשה רבינו השגה יתירה יותר מאסר ראוי ע"פ מדותיו בשביל שהי' הדור צריך לכך. וכן הוא בכל דור ודור אף שאין המנהיג מושלם בתכלית השלימות כראוי בכ"ז למען עדתו הקב"ה מוסיף לו כח ואומץ זה הי' הענין ביהושע שהושיבו מן הארץ כלומר ממדרגה תחתונה ונתנו לראש ומורה לעדת ישראל. והיו העם תמהים איך יערב יהושע לגשת אל הקודש פנימה ולקבל עליו עול הרבנות על ס"ר ישראל אחרי שהוא צעיר לימים ורק חלק לו בבינה. אבל הוא בחכמתו השיב להם כדת וכראוי ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ע"י משה רבינו. כלומר כמו שמשה רבינו אף שלפי ערך מעלתו הרמה לא הי' עדיין ראוי לכך מ"מ הש"י נתן לו כח ויכולת לקבל התורה. כמו כן בכל דור ודור הקב"ה נותן ליעף כח בשביל עדתו. ובזה י"ל מ"ש בילקוט

פ' עקב אשר אנכי מצוה אתכם מכאן שאם אדם שומע דבר מפי קטן שבישראל יהא בעיניו כשומע מפי גדול היינו כמו שאנכי משה מצוה אתכם היום את דברי תורת ה' אף דלית דין בר נש ראוי לכך מצד עצמו מ"מ לתועלת ולזכות ישראל הגביה אותי למעלה ראש. כמו כן אף לעתיד אם גם תשמעו מפי קטן מ"מ כקטן כגדול אליו תשמעון. וז"ש אלה מסעי בנ"י אשר יצאו ביד משה ואהרן עפ"י ה' כלומר שהם בעצמם לא היו ראויים לכך כ"א פי ה' שלחם להוציא אותם. הה"ד נחית כצאן עמך נביאים חסידים ישרים תמימים העמדת מהם כלומר בזכותם נתהוו הקדושים האלו ורק בזכות ישראל נתגדלו: אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן וגו' ויסעו מרעמסס וגו' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים ומצרים מקברים את אשר הכה ה' בהם כל בכור (ק' דהו"ל למימר ומצרים מקברים את בכוריהם אשר הכה ה') ובאלקיהם עשה ה' שפטים. י"ל עפמ"ש באלשיך הק' פ' מטות לפרש הפסוק החלצו מאתכם אנשים לצבא הכוונה לא שיוצאים למלחמה כ"א מאחר שמכל מצוה שאדם עושה נברא מלאך כאז"ל ע"כ הצדיק שמרבה במצות ויש לו מלאכים הרבה יצירי מעשיו נקרא איש חיל כי יש לו חיל רב אלף מצדו ורבבה מימינו והמה לוחמים עבורו ואין לו רק לילך לצבא שלו למקום אשר שם מלאכיו נצטוו לו לשמרו בכל דרכיו.

וזהו אנשים לא למלחמה רק לצבא שילכו לצבאות מעלה עיי"ש. ועפ"ז פי' מ"ש שם ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא הבאים כג למלחמה זאת חקת התורה. שהוא לכאורה כפל לשון אנשי צבא הבאים למלחמה. ועפ"ד מוהר"מ אלשיך הנ"ל י"ל שהוכיח אותם בני ארם שסמכו על כחם ועוצם ידם ולא ידעו כי צבאות ה' המה המלאכים נלחמו להם כ"א בדעתם שהם אנשי הצבא הבאים בעצמם למלחמה ע"כ הוכיחם על פניהם באמור להם זאת חקת התורה שיגעילו ויפליטו מדעתם את הדעה הזרה שהיא גיעולי נכרים האומרים אלה ברכב ובסוסים ורק אנחנו עם בנ"י בשם ה' אלקינו נזכיר ויודעים כי לה' התשועה. ועיי' מ"ש שם בפ' מטות. לזה אמר כאן אלה מסעי בנ"י לא נסעו שהם בעצמם ילחמו נגד הקמים עליהם כ"א יצאו רק לצבאותם כפי' האלשיך הנ"ל שצבא ה' מלאכי מעלה המה ילחמו עבורם. והנה אם פרעה הי' יודע את זאת כי ה' ומלאכיו עושי רצונו נלחמים להם לישראל אז ודאי לא הי' מקשה עורף לרדוף אחרי בנ"י ובודאי אחרי שהכה ה' את בכוריהם לא היו עוד מקשים את ערפם לרדוף אחרי בנ"י. אבל כבר פי' לעיל פ' בשלח מ"ש ויחזק ה' את לב פרעה וירדוף אחרי בנ"י ובנ"י יוצאים ביד רמה. שבשביל שראה שישראל יוצאים חמושים ומזויינים כדרך לוחמי מלחמה ביום קרב טעה עי"ז בדעתו שלא ה' עומד על ימינם כ"א הם בעצמם רוצים לפרוק עול מצרים מעל

צוארם. כי אם באמת ה' בעזרם מגן ורומח לא יראה בישראל עיי"ש. ובב"ל פי' ע"כ קראו למקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאווים ע"י שנענשו שם המתאוים עי"כ גם התאוה נקברה לנצח כי לא יזידון עוד להתאוות. וז"ש כאן ממחרת הפסח יצאו בנ"י ביד רמה חמושים ומזויינים לעיני כל מצרים ועי"ז טעו בדמיונם שישראל סומכים רק על גבורתם ועי"כ מצרים מקברים את כל התועלת שהי' מגיע להם מזה אשר הכה ה' בהם כל בכור ויצאו בידים ריקניות. עוד י"ל עפמ"ש לעיל פ' חקת לפרש הפ' וידבר ה' אל משה ואל אהרן זאת חקת התורה שאם מרע"ה לבדו הי' מלמד תורה לישראל הי' הכל נגלה לפניהם ולא היו כלל אוקים בל ידעום ורק ע"י שאהרן וזקנים נצטרפו עמו נתמעטה שפע הידיעה ועי"כ ישנם חוקים עיי"ש. כמו כן נאמר אם היו ישראל מבינים על בוריין את כל התורה כולה בודאי לא היו חוטאים במדבר בראותם כי ישרים דברי ה' שכל טוב לכל עושיהם אבל אחרי שלא הבינו הכל והרבה נשאר להם כספר החתום ע"כ המרו נגד דברו והוכרחו לבוא לכל המסעות האלו במדבר לטלטלם טלטלה גבר עדי יזדככו ויצטרפו כצרוף כסף מסיגים. וז"ש אלה מסעי בנ"י ע"כ הוכרחו ובאו לכלל מסעות אלו להניעם במדבר על אשר יצאו מארץ מצרים לא ע"י מ"ר לבדו כ"א ע"י משה ואהרן ועי"ז לא ידעו היטב דרכי ה': ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם. כי באמת כל הנסים שנעשו לאבותינו בכל המסעות האלו היו ע"י זכות משה ואהרן כדאיתא במדרש הנ"ל הה"ד נחית כצאן עמך נוטריקין נסים עשיתי להם וכו' ע"י מי ע"י משה ואהרן. אבל מרע"ה לדוב ענותנותו המפוארת הי' סבור בדעתו שהנסים לא נעשו בזכותו כ"א מה שזכה להוציא את ב"י ממצרים הי' כמאמר ה' אליו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. ואז"ל שאמר באיזו זכות אוציאם וא"ל הקב"ה בזכות שיקבלו את התורה. כמו כן סבור שבזכות שהלכו בארץ לא זרועה והאמינו ובטחו בה' כמ"ש זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר. ואחרי שהש"י ידע מקדם את אשר יעשו במדבר לנהות אחריו בזכות זה זכה משה להוציאם ממצרים. וז"ש ויכתוב משה ברוב ענותנותו את מוצאיהם שרק עי"כ זכה להוציאם ממצרים בשביל שידע ה' שעתידים לנסוע עפ"י ה'. אבל התורה העידה כי אלה מסעיהם רק עי"כ זכו לנסים האלו בשביל שהי' להם מוצאיהם משה ואהרן כדברי המדרש הנ"ל:

ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות. במסורה הביאה בעה"ט. ב' הכא ואידך במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל (תהלים סה) נראה עפמ"ש בדרך חיים למוהר"ל מפראג ז"ל לפרש מ"ש בפ"ב דאבות וכל העוסקים עם הצבור יהיו עוסקים עמהם לש"ש שזכות

אבותם מסייעתם דקאי על אבות העולם אברהם יצחק ויעקב והכוונה שיהיו עוסקים עם הצבור לצורך הכלל ולא לצורך הפרט כי לכל פרט יש לו אב בפני עצמו אהל לכלל כולו אברהם יצחק יעקב אבותינו ע"כ רק אז זכות אלו האבות יעמוד לכלל ולא לפרט עיש"ה וכמו שראינו באילן כ"ז שכל נופיו מחוברים לשרשם יונקים ממנו אבל אם נקצץ הנוף אז ייבש המעין אשר ממנו שאב. כמו כן כ"ז שישראל מקושרים ומחוברים יחד הם יינקו משפע שפוני טמוני קדושת אבותינו מעולם. אבל אם נתפרדה החבילה והותרה האגודה נפסק גם החבל ועבותות האהבה שבין בנים לאבות התפתחו. ע"כ אז"ל הן אל כביר לא ימאס שתפלת רבים אינה חוזרת ריקם כי כ"ז שהם באגודה אחת אז זכות אבותם מסייעתם כפי' ד"ח הנ"ל. ע"כ אף אם יש לו לאדם יחידי לפחוד ולדאוג פן תמצאנו הרעה כי זכותו לבדו אין בו די סיפוקו להצילו וזכות אבותינו הקרושים אשר בארץ המה לא יעמוד לימינו כי יבש המקור אחרי שהוא לבדו בדד ישב. אבל אם יתחבר עם קהל עדת ישורן ויאגד עמהם באגודה אחת אז סר פחדו מעליו כי אחר ששב אל מקורו ומעיינו יזלו מי הישועה עליו מבאר חפרוה שרים ואבות העולם זכותם יעמוד לו. וזה שרמזה המסורה ויסעו מחרדה שהחרדה והפחד שלא יגורך רע סר מאתך רק אז אם תחנה במקהלות באגודה אחת. והטעם לזה שכ"ז שאתה בד בבד תשב אתה נפסק ממקור אבותיך אבל במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל אם אתה במקהלות אז תשוב אל מקורך הטהור אל בור ממנו חוצבת ומשם יורק עליך שפע ברכות אבותיך:

והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה. י"ל עפמ"ש בפ' פנחס ברש"י פסוק נ"ה משונה נפלה זו מכל נחלות שבתורה שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים. וכתב בשפתי חכמים הטעם משום דכל דיבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אינו חוזר וכיון שהבטיח ליוצאי מצרים ליתן להם את הארץ והם מתו במדבר לכן צוה הש"י שתחזור הנחלה להם והם יורישו את בניהם אחריהם. וז"ש ביוצאי מצרים ונתתי אותה לכם מורשה ולא נאמר ירושה לרמז שהם לא יירשוה רק יורישו אותה לזרעם. א"ד ז"ל. והנה בכל הירושות מתחלה האדם יושב בשלו ואח"כ לעת קץ יבואו בניו אחריו למלאות מקומו. אבל בירושת הארץ לא כן הי' שלא ישבו בה יוצאי מצרים מעולם בטרם הנחילו אותה לבניהם כ"א מתחלה הורישו ורק לעת קץ הימין שיקיצו ישני עפר ויעמדו לחיי עולם אז גם הם ישבו בה כמ"ש ז"ל על פסוק ונתתי אותה לכם מורשה מכאן לתחיית המתים מה"ת. וז"ש מתחלה והורשתם את הארץ לבניכם אחריכם בטרם ישבתם בה ורק אח"כ לע"ל וישבתם בה. אתם תשבו בה.

והטעם כי לכם נתתי את הארץ ליוצאי מצרים ואחרי שדיבור הקב"ה לטובה לא ישוב ריקם כפי' ש"ח הנ"ל ע"כ נתתי אותה לרשת אותה שאתם המתים תנחלו את החיים:
וזה יהי' לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר. כי נאמר עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. שהרשעים יפחדו ויראו מיום המיתה שיצטרכו לתת דין וחשבון על כל עונותיהם. אבל הצדיקים ישישו בשמחה להחליף עולם עובר בעולם עומד ותשובתם הרמתה כי שם ביתם. כמ"ש למעלה והיית אך שמח לרבות יו"ט האחרון עיי"ש. והנה היצה"ר נקרא צפוני שנאמר את הצפוני ארחיק מעליכם כי מצפון תפתח הרעה. והמליץ יתאר את עוה"ז לים זועף וסוער וגם חז"ל אמרו וי לה לספינה דאזלה בלא מיכסא. וזהו הרמז וזה יהי' לכם גבול צפון. אם שמתם גבול לצפוני הוא היצה"ר אשר מצפון יאתה שלא יעבור עוד בארצכם וגדרתם בעדו הדרך שלא ישלוט עוד בכם אז מן הים הגדול הוא העולם ומלואו תתאו ותתאוו לכם בהר ה' לשמי מרום:
והיו אלה לכם לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם. עיין רמב"ן. ולהלן נאמר ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה וגו' ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה. ופירש"י אף בזמן שהם טמאים שכינה ביניהם וכ"ה בספרי וי"ל דמתחלה אמר אשר אתם בה ואח"כ אמר אתם יושבים בה ונראה כי עיקר הטעם מה שהורגים את הרוצח אינו מחמת נקמה כאשר עשה כן יעשה לו כ"א כמ"ש למען ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. וא"כ הי' מקום לומר כיון שנאמר ביושבי אה"ק העם היושב בה נשוא עון וצדק ילין בה ואז"ל סנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה נקראת חובלנית ע"כ לא יארע רציחה ברוב הימים ואין כאן חיוב להרוג את הרוצח אחרי שבלא"ה אין מקום לירא שירבו הרוצחים בישראל כי אוירא דא"י מחכים ומתנגד לעון זה. ולהיפך בחו"ל מקום טומאה הי' באפשרי לומר ששם לא יועיל עונש הרוצח כי אם אמרו בגלעד נפישי רוצחים מכ"ש בארץ טמאה, ע"כ אמרה תוה"ק והיו אלה לכם לחוקת משפט בכל מושבותיכם בין בא"י בין בחו"ל יהי' לכם המשפט הזה לאבד נפש הרוצח לחק נעלם בלי טעם. והוסיף לפרש כי חנופה נקראת אם אומרים על דבר מה שבחים שאינם בו באמת בל"א שמייכעלן. ע"כ אמר ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה שהיא ארץ הקדושה שאתם דבוקים ואחוזים בה כדאיתא במדרש פרשתנו הארץ. ראוי' לישראל וישראל ראוי' לארץ. לא תאמרו לארץ שבחים כאלו שהיא במעלתה לא תסבול שיגדלו עלי' רוצחים. ע"כ אם אירע פעם ביובל מקרה בלתי טהור אין מן הצורך להענישו. ולהיפך ג"כ לא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה היא ארץ העמים שאין לה דיבוק עצמי עמכם רק אתם יושבים בה לפרקים ולא לנצח. לא תאמרו שהיא טמאה ולא יועיל אם

תענישו את הרוצח בנפשו. לזה סיים כי אני ה' שוכן בתוך ב"י. כפירש"י אף בטומאתם גלו שכינה עמהם א"כ גם בארץ העמים יש קצת קדושה עד שיועיל העונש להרחיק רשע מעמל ואון:

ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי מות יומת. י"ל ע"פ שיטת הג"א במס' ב"ק הובא בקצה"ח סי' ת"י דס"ל דכל הורג נפש מחוייב לשלם ממון הנרצח אלא דפטור משום דקים לי' בדרבה מיני' אבל אי תפיס לא מפקינן מיני' עיש"ה. וז"ש ולא תקחו כופר וגו' שיתן ממון דמי הנרצח והטעם כי מות יומת וקים לי' בדרבה מיני' ע"כ פטור מתשלומין ועפי"ז ישבתי קושיית תוס' בפ"ק דמכות דף ה' ע"א דאהא דקאמר התם באו שנים ואמרו בא' בשבת עמנו הייתם וכו' ולא עוד אלא שבע"ש הרג הרי אלו חייבים דבעידנא דאסהיד גברא לאו בר קטלא הוא. ופירש"י דאלו הי' מודה הוה מיפטר. סובר רש"י דהוה כמו מודה בקנס. והקשו תוס' דא"כ כל חייבי מיתות יפטרו א"ע ע"י הודאה. ונ"ל דלכאורה קשה לפמ"ד בב"ק דהא דמודה בקנס ואח"כ באו עדים דפטור היינו דוקא היכי דקא מחייב א"ע במידי בהודאתו אבל בשלא חייב עצמו כלום לא. א"כ הכא נהי דלרש"י דומה הך למודה בקנס מ"מ הלא הכא אינו מחייב עצמו במידי. ואחרי החיפוש מצאתי שהקשה כן בתשו' מהר"צ חיות ז"ל סי' ג'. ונראה דמכאן יהי' ראי' לשיטת הג"א הנ"ל וא"כ ה"נ אי מודה בעצמו שהמית את האדם שפיר דמי למודה בקנס. ואי דלא מחייב א"ע מידי ז"א דהא חייב לשלם דמי הנרצח כיון דפטור ממיתה ולא דמי אפילו לחייבי מיתות שוגגים וא"כ שפיר מחייב עצמו במידי אי אומר הרגתי והיינו בדמי הנרצח. דהנך דמים ודאי לא מיקרו קנס דהא שמין דמי הנרצח וכל היכא דמשלש כמו שהזיק הלא איתא בהדיא בב"ק בסוגיא דפלגא נזקא דמיקרי ממונא. וא"כ א"ש דברי רש"י ולא קשה קושיית תוס' דכ"ז שייך לומר בנידון דשמעתין דאנו דנין על הריגה ושייך לומר דמחייב עצמו דמי הנרצח. אבל בשאר חייבי מיתות כגון עריות וע"א וכדומה לא יכול לפטור א"ע בהודאתו דהא אינו מחייב א"ע כלום ותו אמרינן כי קושיין כיון דלא מחייב א"ע מידי הא גם מודה בקנס גופי' חייב כנ"ל. ואדרבה ראי' לשיטת רש"י מדנקט רבא דוקא דינו בפלוני הרג בא' בשבת דזה לא שכיח. והי"ל למינקט סתמא שנתחייב מיתה על איזו ממיתת ב"ד שעשה אומרים המזימין שעשאו כבר קודם הזמן שאמרו הזוממים. אלא בודאי דכל טעמי' דלא מיקרי בר קטלא קודם גמ"ד היינו כרש"י דאי מודה מיפטר. וכ"ז בהריגה דמחייב א"ע דמי ההרוג אבל בשאר חייבי מיתות אף קודם גמ"ד מיקרי בר קטלא. והרמב"ם דנקט סוף ה' עדות דע"כ מודה שהרג פטור דאולי הוא מאותן אנשים הקצים בחיים עיי"ש ובתשו' מהרצ"ח הנ"ל. ולא פירש כרש"י דהוי

מודה בקנס היינו דאזיל לטעמי' שסובר דאין דמים לבן חורין כמובא בשמו בקצה"ח שם א"כ גם ברוצח לא מחייב עצמו במידי ולא דמי למודה בקנס כנ"ל. מיהו בעיקר קושיית תוס' צריך להבין מאי קושיא דלמא ה"נ אם יודו כל חייבי מב"ד יהיו פטורים וקרא איירי כשלא יודה. כמ"ש תוס' גיטין דף ל"ג גבי בטלו מבוטל דלא איכפת לן אם כדין יחפה על ב"א עיי"ש. ונ"ל דכוונת קושיתם הוא אי ס"ד דאם יודה יפטר א"כ תקשה למ"ד התראת ספק לא שמה התראה א"כ האיך יוכלו להתרות דלמא יודה ובע"כ דלא מהני הודאתו לפטור. בשלמא בקנס דלא שייכא ולא בעי' התראה שפיר אמרינן דאם מודה פטור משא"כ במיתה דבעינן התראה הלא הויא התראת ספק. ותדע שכן כוונתם דאל"כ קושיית תוס' איכא לאקשויי ג"כ אמודה בקנס האיך אמרה תורה דפטור א"כ לא משכחת שיהא אדם מתחייב קנס דכל אחד יודה ובע"כ דכוונתם כמ"ש כנ"ל ברור ונכון ב"ה:

לוח ארז על פרשת דברים

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל במד"ר סה"ד מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון י"ל עפמ"ש לא חרבה ירושלם אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה. ופי' ב"ל דרוש מ"ט שאף שהוכיחו את דלת העם בכ"ז את הראשים וגדולים היו שרי' כאילים ראשו של זה בצד זנבו של זה הם בעצמם לא הוכיחו זא"ז עיש"ה. והנה מוכיח שמוכיח רק לרשע מומו אבל אם רואה באדם גדול מחסור ומגרעת יעצור במלין וכף ישים לפיו ויהי כמחריש. אז ישנאו בשער מוכיח. כי יאמרו לו מה לך לשלוח פיך ולשונך כחרב חדה רק בנו ותעלים עיניך מן הגדולים ממנו אשר גם הם יחטאו ועינים לך ולא תראה ברעתם. אבל אם לא יכיר פנים במשפט התוכחה וכקטן כגדול ישמע ממנו דברי תוכחה ומוסר ולא ניכר שוע לפני דל אז דבריו יעשו רושם וימצא חן וכבוד בעיני שומעיו אחרי רואם כי ברוח שפתיו ימית רשע ולא יחת מפני כל. והנה מרע"ה דברי תוכחתו נאמרים אל כל ישראל שוה ומשוה קטן וגדול כמ"ש בכל"י ומלאכת מחשבת שז"ש אלה הדברים אשר דבר אל כל ישראל אף החשובים הנקראים בשם ישראל אשר בו יתפארו בכ"ז הוכיח אותם. והצדיק נקרא הולך אחרי ה' כי הוא מקיים מ"ש אחרי ה' אלקיכם תלכו. וז"ש מוכיח אדם אחרי. אם לא לבד שמוכיח אותן שאין אלקים לנגד עיניהם כ"א גם אדם כזה הנקרא אדם אחרי שהולך אחרי ה' ית' ומחזיק בדרכו. זה ימצא יותר חן וחסד ממחליק לשון. ממי שהוא מחלק לשונו שלפחותי הערך ידבר בלשון אחרת ובשפה אחרת מלגדולי הערך שלהם יחנוף אף אם ירשיעו ובזה י"ל דברי הנביא

בהפטרתנו איכה היתה לזונה קרי' נאמנה וגו' כספך הי' לסיגים סבאך מחול במים שריך סוררים כי דרשו ז"ל אקרא צרור הכסף לקח בידו אלו הצדיקים שנקראו כסף. ונאמר שתו ביין מסכתי שדברי תורה ומוסר נקראים יין משמחי לב. ומי שמוכיח בשוה לרם ונשא כפחות ושפל הוא נותן יינו המשמח אלקים ואנשים בלי שום תערובת המחליש כחו. אבל המחליק לשונו לדבר בשפה אחרת אל הגדולים מאשר ידבר אל הקטנים זהו מחליש כח יינו ומשבר כחו ע"י שמערב בתוכו מי החנופ' מים הרעי' עד שגם יינו יפיג ריחו וטעמו לא יעמוד בו. וז"ש כספך אלו הצדיקים המה היו לסיגים כי זהבם הטוב מעורב בפסולת ע"י שסבאך הוא משקה הטוב יינו של מוסר ותורה הוא מהול ומעורב במים ועי"כ שריך סוררים. ומ"ש עוד צדק ילין בה ועתה מרצחים פי' בכלי יקר דבר נחמד עפמ"ש דקיי"ל בדיני נפשות גומרין לזכות בו ביום ולחובה מלינין עד למחר. והמה עושים להיפך שצדק והוא לזכות המה מלינים את הדין אבל ועתה תיכף. ומיד גומרים את הדין מרצחים אם הוא לחובה עיי"ש דבריו כי נעמו. וע"פ דרכו בקודש נ"ל עפמ"ש בפ' נח כי אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש כי נאמר אדם יסודו מעפר וסופו לעפר בנפשו יביא לחמו ירמוז על הדור הזה אשר כל יגיעתו ומטרת חפצו הוא להשיג כל מחמדי תבל ושבתם ומנגינתם כל היום לאסוף סגולת מלכים ורק אל הארץ יתנו עיניהם לאכול מפרי' ולשבוע מטובה. אבל בשביל הדברים השמימים אין כאן תשוקה וכוסף. ע"כ אחרי שרק עפר לחמם ויסודם אשר ממנו יצאו וסופם ותכליתם אשר אליו ידרושו הוא רק העפר הגשמי. ע"כ אם גם שהתוה"ק תעמוד לנגדם ותאמר כי בנפשם הוא פרנסתם באיסור ע"י חילול ש"ק וכדומה. בכ"ז אחרי שרק אל העפר והגשמיית יתנו עיניהם. ע"כ גם במחיר לתת נפשם לשחת יביאו לחמם. ע"כ גם הם מסכנים את נפשם וחייתם למען יוכלו הרבות לאכול בשר לשבעה בשביל שעיקר מגמתם הוא העפרי. אבל באמת לא יעשה כן בישראל שנאמר ונשמרתם לנפשותיכם שאסור לאדם להביא א"ע לידי סכנה למען יגיע על ידו לתענוגי הבשר. אבל רק בעת אשר הנשמה היא בסכנה שתבוא לידי חטא וזוהמא אז צריך להשליך חייתו מנגד עבור קדושת נשמתו כמו בג' עבירות שהחיוב בהם יהרג ואל יעבור וז"ש אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו. אין אתם רשאים להתאוות לאכול בשר ולמסור עבור זה נפש ודם האדם לעלות הרים ולירד תהומות ולשפוך דמים כמים עבור שתגיעו לאכילת בשר ואך אז את דמכם אדרוש שהש"י דורש ומבקש ממנו שגם את דמינו נשפוך אם הוא "לנפשותיכם" דבר המגיע אל הנפש והנשמה שלא תנזק. עבור זה רשאים אנו ומצווים לשפוך דם.

אבל למסור נפש עבור אכילת בשר כן לא יעשה בישראל. ולפ"ז אם בא האדם לעשות מצוה ולמסור נפשו בעד התוה"ק אינו רשאי להחמיצה ולחשוב מחשבות טרם יעשנה כ"א ימהר לעשות אותה כמו שעשה פנחס בקנאו קנאת ה' צבאות וכמ"ש לעיל פ' ויקרא בפ' כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ ע"ש. אבל אם צריך האדם לפעמים לעשות עבירה אף שהיא לשמה ואחז"ל גדולה עבירה לשמה. בכ"ז צריך להתבונן הדק היטב טרם יעשנה. ע"כ אמר הנביא שהם עשו להיפך כי בבואם לעשות צדק אז לא החישו מעשיהם כ"א ילין בה הרבו לחשוב מחשבות ורעיונות על משכבם סליקו בטרם עשותם אבל ועתה בלי שום התבוננות כ"א במהירות נמרץ היו מרצחים:

מול סוף. במסורה הביאה בעה"ט. מול סוף מול את בני ישראל שנית. י"ל עפמ"ש במק"א לפרש מאז"ל שלא מלו בנ"י במדבר מפני שלא נשבה להם רוח צפונית. היינו כיון שטעם המילה הוא להתיש כח היצה"ר ע"כ במדבר שהצפוני הוא היצה"ר רחוק מהם לא הוצרכו למילה עיי"ש. והנה, כ"ז אי טעם המילה הוא להתיש כח היצר אבל אם המצוה למול הוא בלי טעם ותכלית הנז' רק שהוא מצוה בעצמותה וחק בשארו שם גזרת מלך כשאר המצות אז אנחנו לא נדע מה נעשה לאבותינו במדבר שלא מלו. וז"ש מול סוף כלומר המילה אינה מצוה עצמיית לבד. כ"א יש לה סוף ותכלית להתיש כח היצה"ר (ובעוללות אפרים פירש ג"כ מול סוף מלשון סוף וקץ). וע"כ מול את בנ"י שנית שלמדו רז"ל מזה שבמדבר לא מלו:

בין תפל ולבן. פרש"י הוכיחו על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן שנאמר ונפשנו קצה בלחם הקלוקל. צריך להבין דמשמע שע"ז נתרעמו על שהי' המן לבן ומאי איכפת להו בזה להביט אל מראהו. ונראה כלפי שאז"ל שהמן כל טעמים שהיו רוצים היו טועמים בו ואפ"ה לא הי' נוח להם בזה כדאיתא ביומא דף ע"ד שאמרו אינו דומה רואה ואוכל לאינו רואה ואוכל. והנה מראה הלבן הוא מראה היסודי גרונד פארבע שעלי' יצטיירו כל המראות כידוע. ע"כ תפלו על המן שהוא לבן כלומר שאין בעצמו שום טעם נרגש רק הכל לפי רצון ומחשבת הטועם ובזה לא נחה דעתם. והנה רש"י פירש לחם הקלוקל שהוא מכניס ואינו מוצא והוא ג"כ מהאי טעמא שאם הי' מזון בעצמו אז הי' דבר גשמי והי' יוצא החוצה כמו כל מאכל גשמי. אבל אחרי שהי' רק לחם חבירים שמעצמו לא הי' מזון רק ע"י מחשבת האוכל נעשה למזון ע"כ דבר רוחני נדבק בהם ולא יצא החוצה. וז"ש שתפלו על המן שהי' לבן כלומר שדומה למראה ההוא שהוא רק היסוד לכל המראות כן הי' המן דק היסוד לכל המזונות שירצו לטעום בו. וע"ז מייתי רש"י ראי' שהרי אמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל שמכניס ואינו מוציא והוא מטעם הנ"ל לפי שאיננו מזון

בעצמו. ששארי מאכלים הם מאכלים בפ"ע ואין צורך למחשבת האוכל שיהי' טעמו בו. אבל המן אף שהוא הי' העיקר הלא הוא בעצמו לח הי' עדיין זן ומפרנס רק בהצטרף לזה מחשבת אוכל אל המן נעשה אוכל. ומדוקדק בזה היטב לשון שתפלו על המן עיי' ש"ח שנדחק. ולהנ"ל ברור מילולו ע"ז נתרעמו שתפלו על המן מלשון טפל שהם הוצרכו להיות תפל וטפל חל המן והטעם אחרי שהוא הי' לבן ורק בהצטייר עליו מחשבתם נעשה מזון כנ"ל:

ה' אלקינו דבר אלינו בחורב לחמור רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם וכו'. מ"ש דבר לשון קשה ולאמר שהוא לשון רכה וכיו"ב מדקדק אוה"ח בכ"מ. ועוד אומרו ה' רחמים ואלקינו דין נראה לרמז על חורבן בית קדשנו ותפארתנו אף שהוא למורת נפשנו ורוחנו מבליגי עלי יגון כי הרס ה' ולא חמל את כל נאות יעקב. מ"מ אחרי ידענו כי כאשר ייסר איש את בנו כן ה' אלקינו מייסרנו חלקים חשבה לטובה להגלותנו מפני חטאתינו למען אשר בצר לנו נקרא אל ה' ונשוב אליו בלב ונפש ולא נשמע עוד לקול היצר סוכן בנו המסית ומדיח אותנו מאחרי ה' כ"א נוסיף לשמוע בקול ה' אלקינו ואז נשוב לציון ברנה. והנה היצר נקרא הר שזה אחד משמותיו כאז"ל צדיקים נדמה להם כהר. וז"ש ה' אלקינו רחמי ה' כי לא חמו הם כלולים בדינו הקשה אשר גזר עלינו בחורב להחריב ולשומם בית תפארתנו. והתכלית הוא לא לרעתנו כ"א לאמר באמירה רכה המשברת גרם החטאים וכרוזא קרא בחיל בקול גדול שרב לכם שבת בהר הזה שכבר הרבה יותר מדאי ישבתם בשלום ובשלוה עם ההר הזה הוא היצה"ר וכבר בא מועד שתפנו ותסעו מההר הקשה הזה ותבואו לכם. כמ"ש המפרשים על לך לך כי החוטא איננו אצל עצמו כ"א יצא ממחיצתו ע"כ אני אומר לכם שתפנו ותסיעו עצמכם מן ההר ותבואו לכם:

ואומר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ה' אלקיכם הרבה אתכם. דקדק רש"י בקושי מלת לאמר ונ' כי מ"ר רצה להוציא מלבם שלא יחשבו שגדולת וחכמת משה הגביה אותם למעלה עליונה שהם לע"ע כ"א רק לה' הגדולה הוא ית' הגביהם על מרומי המעלות והמדות. וז"ש ואומר אליכם בעת ההוא לאמר שתאמרו אתם ותודו בזה שלא אני הגבר אשר ינטל וינשא אתכם כי לא אוכל לבדי בלי עזר ממרומים לנשא אתכם ורק ה' אלקיכם הרבה אתכם הוא נשא אתכם על כנפי נשרים ותרבו ותגדלו:ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום כככבי השמים לרוב ה' אלקי אבותיכם יוסף אליכם ככם חלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם. י"ל עפמ"ש לפרש פ' שאו את ראש כל עדת בנ"י למשפחותם לבית אבותם שרק אז יוכלו ישראל להרים ראש כפי' המדרש. אם נשארו למשפחותם בלא עירוב אומות אחרות וע"פ הקדמת הזוה"ק

שאף שישראל העם המעט מכל העמים מ"מ אחרי שלא התערבו בגוים כמו שאר אומות שהתערבו זה בזה ע"כ לפי ערך זה הישראלים הם באמת יותר מאוה"ע והארכתי מזה לעיל פ' במדבר והנה ככבים יש הרבה אבל אף שלע"ע נודע מניינם ע"פ חכמת התכונה בכ"ז לא ידענו מספר כולם חדשים לבקרים מוצאים חכמי התכונה ככבים חדשים אשר לא שערום התוכניים הקודמים. וגם האומה הישראלית כל עת ועת יתרבה ערכה ביותר נגד האומות. כי האומות כל עוד שיוסיפו בשנים יגדילו התערובות ביניהם ונגרע ערכם וישראל לבדד ישכון ובגוים לא יתערב נמצא שבכל יום ויום יוסיפו וירבו ישראל בערכם נגד האומות המתערבים. וכ"ז אם ישראל לא יתערבו בגוים אז הגוים בכל יום מתמעטים ע"י שמתערבים ביותר וישראל אשר לא יתבולל בעמים בכל יום מוסף והולך בריבוי נגד אוה"ע. וז"ש ה' אלקיכם הרבה אתכם ואף שאתם לע"ע רק המעט מכל העמים בכ"ז והנכם היום כככבי השמים לרוב. כמו שהככבים בכל עת ושעה יוודע יותר ריבויים כמו כן ישראל. אבל רק אם ה' אלקי "אבותיכם" אם גם לעתיד ישכון ישראל בדד עד שלדור דורות נוכל לומר עליהם שה' הוא אלקי אבותיהם. ואם כמו עתה אין אתם מעורבים בגוים כמו כן לעתיד אז יוסף עליכם ככם כמו שאתם עכשיו בלא תערובות. אלף פעמים. וכ"ת למה לא יהיו ישראל רבים בעצם ומדוע רק בערך אל האומות כנז' הלא לקללה תחשב להם לכאורה שהם מתי מספר. אבל באמת ברכה היא להם כי מורים אף שהם מעטים בכ"ז הם חיים וקיימים לדורי דורות ע"י כח התורה המעמידם חי. וז"ש ויברך אתכם כאשר דבר לכם אף שדבר לשון קשה שיהיו רק מעט זה גופי' לברכה:

הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם ואשימם בראשיכם. פרש"י מכאן שאשמם של ישראל תלוי בראשיהם. והטעם מפני שהי' להם להוכיח. וכי יאמרו הראשים שגלוי וידוע להם שיקוצו בתוכחתם זה א"א אחרי שהם בעצמם בחרו בראשים שלהם ולמראית עיניהם הרימו בחור מעם והושיבוהו על כסא משפט ודאי שרוחם נוחה מהם א"כ בודאי ישמעו לקול המוכיח. ואם בכ"ז יהי' הראש כמחריש וכאלם לא יפתח פיו תוכחות אז הקולר תלוי בצוארו. ע"כ התחכם מ"ר ואמר להם לא שאני אבחר לכם ראש וראשון שלא ברצונכם עד שאח"כ תאמרו שהאיש אשר מניתיו על העדה לא מצא חן בעיניכם ע"כ תפרעו כל עצתו ותוכחתו לא אביתם. לא כן הוא. אלא הבו לכם אנשים אתם בעצמכם תבחרו אותם ואני אשימם לא לפי דעתי ומחשבתי בלבד רק בראשיכם ראשכם ומחשבתכם יסכים לזה. ובהיות כן שאתם תבחרו בהם וראשכם ומחשבותיכם יסכימו להתמנותו ע"כ אשמם של ישראל תלוי בראשיהם כי אין להם התנצלות שע"כ לא הוכיחו בידעם שלא ישמעו לקולם כנ"ל. וי"ל בזה ד' המדרש ישראל וחטאו בראש

שנאמר נתנה ראש ונשובה מצרימה ולקו בראש שנאמר כל ראש לחלי וכל לבב דוי הכוונה כנ"ל אחרי שהם בעצמם מינו עליהם ראשים שנאמר נתנה ראש שאנו בעצמנו נשים ראשים על העדה עי"כ אם הם חוטאים ח"ו. גם הראש ישא חטאו עמם. וזהו הם חטאו יחדיו עם הראש אחרי שנתנה ראש הם בעצמם מנו אותם עליהם ועי"כ אם כל לבב דוי והם העם שהם לב האומה גם "הראש לחלי ולמ"ל" מתנחמים בראש שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם:

לא אוכל לבדי שאת אתכם וגו' איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם. כפל הלשון נ"ל עפמ"ש רז"ל בפ' אלופינו מסובלים סובלים אין כתיב כאן אלא מסובלים שקטנים סובלים את הגדולים. כי לא די שהמנהיג ינהיג בתבונת כפיו את העם כ"א צריך שגם הם יסבלו עמו ויהיו מסייעים שיש בהם ממש עד שהוא נישא מהם. וע"כ נאמר באליהו ז"ל רכב ישראל ופרשיו להורות אף שרוב פעמים הוא דומה לרכב המנהיג את העגלה בכ"ז לפעמים הוא מונהג מן העם עד שדומה לפרשיו המונהגים מן הרכב כמ"ש לעיל פ' מסעי וז"ש לא אוכל לבדי שאת אתכם שרק אני לבדי אשא ואנטל אתכם מבלי שתסייעו גם אתם לפעמים לשאת גם אותי. אבל איכה אשא לבדי רק באופן זה אפשר לי לשאת אותם אם גם אתם תטרחו ותשתדלו. משאכם שגם אתם תשאו אותי. וריבכם שגם אתם תריבו לה' אלי אז אוכל שאת:

לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעו לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקריבון חלי ושמעתיו. י"ל עפמ"ש הכרת פניו ענתה בו כי הפנים הוא מראה הנפש וכל רגשות הנפש יתראו החוצה הן לטוב או לרע הפנים הוא עד נאמן להמון התרגשות אשר הלב מלא מהם עד שהיו כבר בימי קדם חכמים שהעמיקו והרחיבו חכמת הפיזינאמיא ושפטו בדעתם שידעו לשפוט מישרים על תכונת בן אדם אם לשבט אם לחסד ע"י הסתכלות על פרצוף פנים שלו, אבל באמת לא קלעו אל המטרה מבלי לחטוא וח"א לסמוך על הכרה זו כי הן אמת אם ישנם בלבו של אדם הרגשים עצומים בעניינים נכבדים אז ישליכו ניצוצי זהרם על פניו החוצה אבל בדברים שאינם נכבדים כ"כ לאדם ואינם חשובים כ"כ בעיניו לא יתרגשו כ"כ עד שיתראו החוצה. ועוד שרק באדם פחות הערך נוכל לדון מברו על תוכו ופנימיותו אבל האדם הגדול המשכיל הוא ימשול בעים רוחו שלא ישלוט על מראית פניו. כמאמר החסיד. הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו בלבו. וגם הדיפלאמאט המהולל טאלייראנד אמר שהלשון ניתן לאדם להצפין בה מחשבותיו ומכ"ש שיוכל החכם לשלוט ברגשותיו שלא יפעלו על ראות פניו. ע"כ אמר הכתוב לא תכירו פנים במשפט אל ידמה הדיין בנפשו כי ישפוט מישרים

לקרוא מעל הכרת פני הבע"ד אם הצדק עמו או לא. כי לפעמים הדבר אשר עליו הם דנין הוא קטן מהכיל שלא יפעל על מראה הפנים ולפעמים אף אם הדבר נכבד בכ"ז הנידון הוא אדם גדול שידע למשול ברוחו לבלתי עשות רושם הנראה על פניו וז"ש ע"כ אמרתי שלא תסמוך על הכרת פנים במשפט שתענה בו צדקתו או כחשו. כי כקטן כגדול תשמעון לפעמים הדבר קטן הערך ולא יפעול ולפעמים האדם הוא גדול וג"כ לא יתראה על פניו. ובאמת האדם יראה לעינים ורק ה' יראה ללבב ובוחן כליות וקרב. ע"כ אם גם הדיין ע"פ הכרת פניו יסבור לזכות ולחייב ובכ"ז הדין תורה אומר להיפך לא יהי' הדבר הזה רחוק בעיניו ויירא אולי טעה בדינו המתנגד למראה עיניו אשר ישפוט מהכרת פניו. כי יסמוך על הש"י אשר צוה את דברו חק נתן ולא יעבור ע"י משה עבדו וע"כ מה שהוא רחוק בעיניו הטועים יהי' לקרוב.

וז"ש לא תגורו מפני איש. אם חתכתם את הדין לזכות או לחייב ופני איש הוא מורה להיפך מאשר גזרתם ע"פ חוקי התוה"ק לא תירא פן טעיתם. כי ידוע תדע שהמשפט ודין תורה לאלקים הוא ורק הוא בוחן גנזי נסתרות ויודע מה בלבו של אדם אבל כל האדם כוזב אם למראה עיניו ישפוט. וע"כ הדבר אשר יקשה מכם שסותר הכרת פניכם לדין שחתכה התורה וע"כ הדין הזה הוא רחוק בעיניכם. תקריבון אלי ושמעתיו עי"ז תקרבו אותו אל השכל בידעכם נאמנה רי אני שמעתיו מפי הגבורה ית"ש ובודאי הדין דין אמת לאמתו והכרת פנים שלכם לא מעלה ולא מוריד:

ראה נתן ה' לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר וגו' אל תירא ואל תחת. כי אחרי שארץ ישראל ירושה היא מאבותינו כמ"ש זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה א"כ לא הי' מן הצורך ללחום מלחמה לרשת אותה כמו שא"צ בעד נחלת אבות. אלא שהקב"ה צוה להם בכ"ז שיעברו חלוצים ומזויינים כדי שבימים הבאים כשיבואו ללחום מלחמת הרשות ארץ לא להם יהיו מלומדים בתכסיס מלחמה ע"כ צוה אותם גם עתה להלחם כדרך אנשי מלחמה אף שלא הי' מן הצורך. וז"ש ראה נתן ה' לפניך את הארץ והיא כבר שלך מאז ומקדם ובכ"ז צויתיך עלה רש תירש במלחמה את העמים היושבים בה והטעם הוא שתהא מורגל ללחום ביום קרב ולעתיד לא תירא ולא תחת:

אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדולות ובצורות בשמים. וכתב רש"י ז"ל דברו הכתובים בלשון הבאי ונראה עפמ"ש לעיל לפרש הפ' ארץ אוכלת יושבי' כי א"י הק' לא תקבל אנשים בלתי בעלי מעלות רמות ונשגבות כמ"ש ולא תקיא הארץ אתכם וגו' והעם היושב בה צריך לילך תמיד מעלה במדרגת השלימות ע"כ חמרו ארץ אוכלת ומכלה היא את יושבי' הרוצים לישב בשלוה ולא להוסיף בכל יום

במעלה בקודש. ופירשתי ג"כ מאז"ל אתם בכיתם בכיי' של חנם היינו חנם בלי מצות כי לא רצו לקבל עליהם קדושת א"י ורוב המצות התלויות בה עיי"ש. ולראי' שא"י מקודשת יותר משאר ארצות שמצינו שארז"ל על פ' בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר שאמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה ומסתמא יש ג"כ א"י של מעלה מכוון נגד א"י של מטה. וכמדומני שנמצא כן בספרים. מה שלא נמצא כן לכל הארצות שיהא כנגדם ארצות בשמי מעלה רק קדושת א"י גרמה שא"י שלמעלה מכוון נגד שלמטה.

וז"ש אנה אנחנו עולים א"א לנו לעלות כ"כ במעלה עליונה כי אחינו המסו את לבבנו באמרם עם גדול ורם ממנו. שממנו ומעצמינו צריך להיות עם גדול ורם ונשא במדרגה העליונה האפשרית אם אנו באים לארץ הקרושה ואין בחפצינו ויכלתנו להגביה עוף כ"כ כמלאכי עליון שיהי' אנחנו בצדקותינו הנפלאה עם גדול ורם. וראי' לזה שא"י היא מקודשת כ"כ שהרי ערים גדולות ובצורות שישנם שמה לא לבד על הארץ מתחת הנה הנם כ"א גם בשמים ממעל מכוונות כנגדן מכון לשבתו ית' ע"כ א"א לנו לעלות:

גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר גם אתה לא תבוא שם יהושע בן נון העומד לפניך הוא יבוא שמה. כ' רמב"ן ז"ל אף שמרע"ה לא מת בחטא מרגלים כוונתו לרמז על חטא מי מריבה כי חושב כל הסבות שמנעו ביאת הארץ עיי"ש. ואכתי לא ידענא רמז בקרא על חטא מי מריבה ונראה אחרי שלרוב המפרשים חטאו של משה במי מריבה הי' על שאמר שמעו נא המורים ודיבר אתם קשות. ואחרי ידענו כי דיבור בכ"מ לשון קשה ואמירה לשון רכה. ז"ש גם בי התאנף ה' בגללכם "לאמר" על שהי' לי לומר לכם בלשון רכה אימרי יאה ולא עשיתי כן זה חטאי ופשעי. אלא דיש ע"ז התנצלות ע"ד אז"ל ת"ח דרתח אורייתא מרתחא לי'. רק כ"ז באיש בינוני אבל במרע"ה אשר ירום ונשא וגבה מאד מכל האדם ע"כ סביביו נשערה דקדק עמו הקב"ה. ועוד אחרי שהוא הי' עניו ומעביר על מדותיו לא הי' לו לקצוף ולהתעבר על ישראל ע"כ גדול עונו מנשוא לפי ערכו הרם. ולזה אחרי שהקדים התאנף ה' בי לאמר הוסיף לפרש גם אתה אחרי שאתה קטן בעיניך עד שאתה רק גם וטפל ע"כ לא הי' לך לקצוף. ועוד לפמ"ש לפרש פ' וישח אדם וישפל איש עיי' לעיל פ' תשא. בשביל שמרע"ה הי' עניו ביותר ע"כ כבד עליו לרעות את עם ה' כי צריך לנהוג נשיאותו ברמה לזרוק מרה בתלמידים ע"כ אמר הש"י גם אתה אחרי שאתה עניו ביותר לא תבוא שם כ"א יהושע העומד לפניך אשר לא יסוג לאחור מפני עניוות כמוך כ"א הוא עומד לפניך הוא יבא שמה. ועוד לפמ"ש לעיל (פ' בהר) בביאור המאמר אם הרב דומה למלאך ה' צבאות שהוא עומד ואינו מבקש להלוך קדימה אז

יבקשו תורה מפיהו כמש"ש על מעשה דהלל שהי' הולך לגמול חסד עם נפשו עיי"ש. ע"כ מרע"ה שמגמתו היתה להלוך מעלה למעלה בקודש לא יוכל להיות ראש ומורה אבל יהושע עומד לפניך שהוא עומד ואינו רוצה להלוך הוא יבא שם:

ותשובו ותבכו לפני ה' ולא שמע ה' בקולכם ולא האזין אליכם. וכתב הרמב"ן ז"ל שע"כ לא הועילה תשובתם מפני שהי' גז"ד שיש עמו שבועה ואינו נקרע. ול"נ אחרי שלא שבו רק מיראת העונש ע"כ לא נתקבלה תשובתם וכ"כ בספורנו ואף שהיו הרבה מהם שבודאי שבו בלב ונפש בכ"ז מאחר שהיו בתוכם גם השבים רק מחמת יראה וגם הי' גז"ד שיש עמו שבועה ע"כ בהדי הוצא לקי כרבא ולא שמע לקולם. וידועים דברי מדרש פ' האזינו האזנה היא מקרוב ושמירה מרחוק. והנה מי שצועק ובוכה לפנים ולבו בל עמו ולא נשמע רק קולו אבל הוא עצמו לא נשמע כי רק מן השפה ולחוץ ידבר לא כן מי שדבריו יוצאים מלב נשבר ונדכה אז לא לבד קולו ישמע כ"א הוא בעצמו וקרוב ה' לנשברי לב ע"כ קרוב ה' למי ששב באמת ולב שלם ורחוק ממי שרק שפתיו אתו ולא מלב יבכה על חטאו. וז"ש ותשובו ותבכו לפני ה' אבל ולא שמע ה' לא הי' קרוב לכם דשייך בזה לשון שמיעה מרחוק כנזכר כי לא רצה לשמוע מה שהי' רק קולכם ולא אתם בעצמכם הבוכים ושבים. ומטעם זה נמשך שגם לא האזין אף לקרובים אליו ושבים בכל לב עד שהי' יכול להאזין אליכם בעצמכם ולא רק קול דברים בעלמא בכ"ז הסיר אזנו משמוע בעבור שרבים לא נתנו עליו אלא בקולם והי' צריך לשמוע על הרחוק ממנו בכליותיו ועי"ז לא האזין גם לקרובים:

אוכל תשברו מאתם בכסף ואכלתם וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם כי ה' אלקיך ברכך בכל מעשה ידיך. עיי' רש"י ורמב"ן לפרש הך נתינת טעם. ול"נ עפ"מ דדייק למימר תרי זימני מאתם י"ל דרמז למאי דאיפלגו ר"י ור"ל אי בישראל כסף קונה או משיכה ולא מכרעא הלכתא כמאן ואמרינן בבכורות מדישראל בכסף נכרי במשיכה ולמ"ד ישראל במשיכה נכרי בכסף. ועיי' מ"ש מזה לעיל פ' בהר ע"ד פלפול לפ"ז י"ל דקרא דייק כר"ל דבישראל משיכה קונה ולא כסף. והיינו דקאמר אוכל תשברו מאתם שהם נכרים וגם מים מאתם בכסף אבל אם תקנו מישראל אין אתם קונים בכסף רק במשיכה. וי"ל דה"ט דישראל מישראל אינו קונה בכסף אחרי שישראל ידע ועמי התבונן כי לי הכסף ולי הזהב נאום ה' א"כ האיך אפשר לומר ע"י שישראל נותן לישראל אחר כסף דמי החפץ יקנה אותו הלא ידע שלא לו הכסף וכל היכא דאיתי' בי גזא דרחמנא איתי' א"כ לא נתן ולא לקח מאומה כי ממנו הכל ומידו ית' ניתן לו. אבל כשעושה משיכה ומכניסו לרשותו שפיר קונה כיון שהכניסו לביתו וחצרו ויצא מרשות האחר ובא לרשותו. כמ"ש כיו"ב

בתשובות זקני ח"ס חיו"ד ליישב ד' הרמב"ן ז"ל שאף קודם מ"ח טרם שגילתה התורה הקניינים בכ"ז כשבא הדבר לרשותו בודאי קנאו עיי"ש סי' ש"י. אף שאינו דומה ממש להתם מ"מ טפי יקנה משיכה מכסף. אבל מגוי שפיר יקנה בכסף אחרי שלגוי בדעתו כחו ועוצם ידו עשה לו חילו ורכושו א"כ אף שלישראל אין כסף נחשב בעיניו לשלו מ"מ כיון שלגוי נחשב שלו אזלינן בתרי'. כעין שכתב המ"ל ה' אישות לענין קידושין אי שוה פרוטה לאשה אף שלאיש אינו שוה עיי"ש. ולפ"ז היינו דמסיימי קראי מאתם תשברו בכסף אבל לא מישראל. ונתן טעם לשבח בזה כי ה' אלקיך ברכך ואתה ישראל יודע אתה כי רק ברכת ה' היא תעשיר והכסף שלו הוא ע"כ א"א לך לקנות מישראל אחר בכסף רק מאתם תקנו בכסף:

האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים רפאים יחשבו אף הם כענקים והמואבים יקראו להם אמים. כבר האריכו רש"י ורמב"ן מדוע לא יירשו את ארצם. וי"ל שהקב"ה לא רצה להורישם רק גוים גדולים ועצומים למען הראות חיבתו לישראל כחו ועזוזו. אבל אומות יגעי כח אין מכבודו וכבודם להורישם מפני בנ"י. וז"ש הן אמת שלפנים ישבו בה האמים אומה איומה ונוראה עם גדול ורב ורם אבל לע"ע כבר סר צלם וכחם עד שגם רפאים כמו בעמק רפאים ינוח והם רפי הכח גם הם יחשבו לע"ע בארץ ההיא כענקים והמואבים לרוב חולשת כחם יקראו גם להם אמים שמטילים אימה על הבריות. אבל באמת אינם כבר גבורים ע"כ לא נאה למלך הכבוד להורישם: היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים. רש"י ציין על תחת כל השמים מלמד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג ונודע הדבר תחת כל השמים. והוא דלא כש"ס ע"ז ותענית דילף לה בגז"ש דתת או אחל. ונראה כי כתיב אשר חלק ה' אותם לכל העמים שאוה"ע יראים מהשמים וכל צבאם כמ"ש מאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה. אבל כשרואים שהצדיק גוזר על השמש וירח אז תחת אשר מתחלה יראו את השמים דאו כל עמי הארץ את הצדיק כי שם ה' נקרא עליו ויראו ממנו. וז"ש היום הזה אחל תת פחדך ויראתך שייראו ממך. תחת במקום אשר יראו ורהו עד עתה מפני כל השמים. ויהי' תחת כמו עין תחת עין וכדומה הרבה:

בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל אוכל בכסף תשבירני. הך כפל לשון בדרך בדרך נ"ל כי אם חיל עם רב הולכים דרך ארץ בודאי יש לירא שלא יזיקו השדות והכרמים דרך הילוכם ע"כ טוב אם רק דרך המלך ילכו לא יסורו ימין ושמאל בשדות וכרמים והיו למרמס. אבל כשהם באים לעיר טוב יותר שיסורו בבתים ובאכסניות לקנות בכסף כל צרכם ויהנו מהם אנשי העיר. וז"ש בדרך כ"ז היותנו בדרך אין מקום לקנות מאומה

מאנשי ארצכם אז בדרך נלך נסור ימין ושמאל. אבל כשנבוא לעיר לא רק בדרך נלך לבלתי ללון שם להנות אתכם כ"א אוכל בכסף תשבירני:

לוח ארז על פרשת ואתחנן

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר. בספרי הובא גם בילקוט. אפשר שהי' משה מבקש מלפני המקום שיכנס לארץ והלא כבר נאמר כי לא תעבור את הירדן הזה אלא משל למלך וכו' כך משה הי' מחבב דברי המקום ומבקש מלפניו שיכנס לארץ. י"ל שאף שידע מרע"ה שלא תתקבל תפלתו מאחר שהי' גז"ד שיש עמו שבועה בכ"ז אם הי' שותק מלהתפלל היו אומרים שלא נחשב בעיניו למאומה מעלת ישיבת ארץ הקדושה כמו במשל הנ"ל שאמר העבד לאחר שגזר עליו האדון שלא ישתה יין ל' יום אמר איני טועמו אפילו שנה בזה הראה שבמה נחשב הוא בעיניו. אבל מרע"ה רצה להראות לדורות שחשוב וספון בעיניו עד למאוד ישיבת אה"ק ע"כ אף שידע בנפשו שלא ישמע תפלתו בכ"ז הרבה להפציר והראה בזה מעלת וחשיבות אה"ק. וידוע שלשון התפעל מורה על פעולת מתדמה שאיננה בעצמותה כן כמו יש מתעשר ואין כל. ע"כ רמז מרע"ה שלא היתה תפלתו בעצם כדעת כל המתפללים המקווים שצעקתם ישמע ה' ויושיעם כ"א רק נראיתי כמתפלל. וזהו ואתחנן ה' נראה לפנים כאלו אל זה התפללתי שאזכה ליכנס לארץ אבל באמת לא כן היא אלא כוונתו בזה לאמר. ובמדרש לאמור לדורות. כדי שהדורות ילמדו מזה גודל מעלת ארץ הקדושה. ואפשר להעמיס זה בדברי המדר' הובא בנחל קדומים. אמר משה לפני הקב"ה אתה אמרת לא"א קה נא את בנך ולסוף החלפת אותו באיל אף אני אומר אעברה נא. כי מ"ר רצה להורות בתפלתו כנ"ל את מחשבתו וכוונתו הטהורה ליכנס לארץ וסובר שמחשבתו תחשב לו לצדקה כמעשה ממש ומנא ידע את זאת אם לא שלמד מא"א שגם בו לא היתה אלא זכות המחשבה להקריב את בנו יחידו ובכ"ז אף שלא בא לידי מעשה נחשב לו כמעשה. ע"כ קוה מ"ר שגם מחשבתו כמעשה תהי':

ואתחנן אל ה' פרש"י אע"פ שיש לצדיקים לתלות במעשים טובים אעפ"כ אינם מבקשים אלא מתנת חנם. כי על המעשים הטובים אף שא"א לבקש שכר כמ"ש ולך ה' החסד כי אתה תשלם כי מי הקדימני ואשלם גם אולי לא נעשו בכוונה רצוי' בלתי לה' לבדו. מ"מ הי' להם עכ"פ לתלות במעשיהם הטובים. אבל ארז"ל ישב אדם ולא עבר עבירה נחשב לו כאלו עשה מצוה. וכתב המד"ש על המשנה הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות שזהו בודאי נקרא רק מתנת חנם עיי"ש דפח"ח. והנה

אף שעל עשיית המצות אינם מבקשים שכר מ"מ על המנע מעבירות שהוא מתנת חנם שואלים. ומסיים רש"י לפי שא"ל וחנותי את אשר אחון. הוא נתינת טעם להקודם כי מי הקדימני ע"כ על כל המצות א"א להם לבוא על שכרם כי וחנותי כבר מאז ומקדם את אשר אחון:

אתה החלות להראות את עבדך את גדלך וגו' אשר מי אל בשמים ובארץ וגו'. כלומר כל הנסים שעשה הקב"ה עשה ע"י משה ואהרן. וזהו את עבדך. וכ"ת יש לירא שיאמרו הבריות שמשה בעצמו עשה את כל המעשים ע"י חכמתו וידיעתו. ז"א דכל גבורת אדם מכשף אינו אלא בארץ כי אין לו אלא כח פעולה א' משא"כ ה' הוא האלקים בעל הכחות כולם ע"כ הוא עושה מופתים בשמים ובארץ. וז"ש אף שעשית עם עבדך לא יתלו הנסים בי כי מי "אל" כלומר כח יחידי אשר יעשה בשמים ובארץ כמעשך וכגבורותיך:

במדרש הובא בישמח משה. אמר הקב"ה למשה כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר חכם לב יקח מצות זה משה ואתה רוצה ליכנס לא"י. עיי"ש ובס' אפרון להגאון מהר"ש גאנצפריד זצ"ל. ונראה ע"פ אז"ל במס' סוטה חכם לב יקח מצות זה משה שכל ישראל נתעסקו בביזת מצרים והוא נתעסק בעצמות יוסף. כי ההליכה לא"י יש לה ב' טעמים. א' שאוירא דא"י מחכים כי מציון תצא תורה וישיבת א"י מועלת אל השוכן בה לצרף ולזכך אותו. טעם ב' שישיבת א"י היא מצוה כשאר המצוות. ונ"מ אם היא כשאר מצות אמרינן גבה ג"כ נאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה. משא"כ אי ישיבת א"י מועיל לצרף וללבן את היושב בה א"כ אף שנאנס מ"מ הלא יחסר לו הצירוף הנזכר בבלתי עשותו כי רק לשוכן בתוכה יהי' לו למנה. עוד נ"מ אי הטעם משום צירוף א"כ אין למתים להשתדל לעלות שמה אחרי כי במתים חפשי וא"צ ולא יועיל לו עוד הצירוף משא"כ לפי הטעם שהישיבה בה מצוה וכפר אדמתו עמו אז גם למתים לטובה יחשב אם בה ישכנו. והנה אחרי שמ"ר השתדל בעצמות יוסף לתור להם מקום מנוחה באה"ק בע"כ שסובר שהיא מצוה כשאר מצות א"כ כיון שהוא נאנס ע"פ הדיבור שלא לעלות לארץ נחשב כאלו עשאה. וזהו כוונת המדרש:

במדרש רב לך כבר עשיתי לך רב ומנו יהושע, נ"ל עפמ"ד בסוף מס' מכות ובמד"ר סוף איכה. וכבר היו ר"ג ור"א ור"י ור"ע מהלכין וכו' כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל יוצא מבית ק"ק התחילו הן בוכין מקום שנאמר בו והזר הקרב יומת עכשיו שועלים הלכו בו ור"ע אמר לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אורי' הכהן ואת זכרי' בן ברכי' וכי מה ענין אורי' אצל זכרי' אורי' במקדש א' וזכרי' במקדש ב' אלא תלה הכתוב נבואתו של זכרי' בנבואתו של אורי' באורי' כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש בזכרי

כתיב עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיימה נבואתו של אורי' הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי' בידוע שנבואתו של זכרי' קיימת אמרו לו נחמתנו. וכ' מהרש"א בח"א דלפיכך הי' משחק אחרי ראינו שהמקום המקודש אשר הי' מקדם ארץ מבורכת לא יחסר כל בה ועתה היא ארץ לא מבורכת ארץ מסכנות אשר אין בו מקום ראוי לאדם רק שועלים הלכו בו זהו לאות כי הארץ רק לנו בנ"י לנחלה ומברכתנו היא תבורך ע"כ בעזבנו אותה גם היא לא תתן את ברכתה לאחרים עיי"ש דבריו הנחמדים וזהו לדעתי כ"ה איכה ישב' בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה. כי לע"ע אף שהמון לאומים ינהרו לירושלים בכ"ז היא יושבת בדר לא יצלח בה מאומה כבשאר ארצות כ"א גפרית ומלח שריפה כל ארצה. לז"א אף שהיא לע"ע רבתי עם שבאים אלי' המון לאומים אלה מים ואלה מצפון בכ"ז לא תתנחם בזה כ"א היא כאלמנה אשר נוחם יסתר מעיני' ולא תתן את חילה לאחרים. כמו כן ירושלים שנתאלמנה מבעלה ישראל אף שהיא רבתי בגוים בכ"ז יושבת בדד. ואמנם כוונת המאמר הנ"ל נ"ל כי אז"ל במס' סוטה משחרב בהמ"ק אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו שנאמר בערב תאמר מי יתן בקר ובבקר תאמר מי יתן ערב. והוא לכאורה תמוה כי עינינו רואות שהיום הזה טוב לנו מאבותינו אשר היו נגשים ונענים בשעבוד גלות קשה ועול כבד ואנו אף שלא נבנה בהמ"ק בימינו בכ"ז היתה לנו הרווחה שנותן לנו חירות וחפשיות ככל העמי' וא"כ איך אמרו שכל יום קללתו מרובה ח"ו. אבל באמת כוונתם אם גם עול גלות הוקל מעט מעל שכם בנ"י ולכל בנ"י הי' אור במושבות' כ"ז רק לענין הגופני אבל גלות הנפשי ביטול תורה ועבודה בכל יום הכביד אכפו עלינו ביתר שאת בעוה"ר כי בכל יום ויום ירבו המתפרצים וכ"ז שהי' הגנות בכובד עול הגוף אז נאמר עמו אנכי בצרה כלומר בצרת הגוף פתי ישראל אל ה' ישמע ויושיעם אבל אחרי היתה הרווחה יכבד לבם ח"ו. וזו הקללה מרובה כל יום מחבירו. ע"כ אז"ל יאה עניותא לישראל כי עי"ז יכנעו ויפנו אל ה'. וע"ז נאמר בבקר והוא העת ההוה שזרחה עלינו שמש החירות תאמר מי יתן שיהי' מעט ערב והוא כינוי לגלות ישראל למען יפנו ישראל אל ה' בצר להם. ובערב הוא לע"ע שכבר אנחנו בערב הגלות כי ארכו לנו זה כמה ימי הגלות. תאמר מי יתן בקר הוא ראשית הגלות כי אז בעת הכביד עלינו הגלות עול נחושתו אז הימים הראשונים היו טובים מאלה בענין התורה והאמונה. והנה בימים הראשונים שהיו מצפים לגאולה מתוך חשכה אף שבמאוד הצטערו בהתמהמה ואי חור הגאולה בכ"ז האמינו שבוא יבוא ולא יאחר ואם יתמהמה חכה לו. אבל לע"ט שהיתה לנו רווחה בארץ אחרת כהיום הזה יש מהאנשים שאין מצפי' עוד לגאולה ואינם מצטערים עוד על

שוממות ארץ הקדושה ונתקיים בהם נבואת אורי' לכן בגללכם ציון שדה תחרש כלומר בשבילכם לא הייתם מקפידים אם ציון שדה תחרש ואין לכם צער מזה. ובזה אנו מכינים עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים. ויל"ד מדוע דוקא זקנים. אבל באמת אחרי אמרם כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה וכל שאינו מתאבל אינו זוכה וכו'. א"כ הנערים ילידי זמנינו שכמה מהם בעוה"ר אין מאמינים בגאולה ואין מתאבלים על הגלות הם לא יזכו לגאולה. רק הזקנים שבנו אשר עוד בהם רוח תורה וי"ש מקדמת דנא הם ישבו ברחובות ירושלים. והנה השועל הוא החכם שבחיות הוא למשל על הלץ פתי בערמה. וכהיום הזה מצינו כמה וכמה שועלים המחבלים כרמים כרם ה' צבאות מליצים ומשחקים על אמונתנו בגאולה ב"ב. וזהו שראה ר"מ שועל יוצא מבית קודש קדשים כלומר שילעגו וילוצצו וישחקו לאמונתנו בגאולה ע"כ ראה שנתקיים נבואת אורי' לכן בגללכם ציון שדה תחרש כלומר שאינכם מקפידי' בדבר זה כנ"ל. ויתקיים ג"כ נבואת זכרי' עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים כן דדוקא זקנים המחזיקי' עוד באמונת הגאולה המה יזכו לישב ברנה ברחובות ירושלים אבל הנערים הנעורי' מן המצות המה השועלי' המתלוצצים באמונת הגאולה ואשר בגללם לא יתאבלו ע"ז אם ציון שדה תחרש. והנה במד"ר איכה הביא עוד סיפא דקרא דזכרי' ימלאו ילדים וילדות והוא לנחמה כי עוד יערה ה' רוח ממרום גם על נערי בנ"י שגם הם יתאבלו על הגלות ויזכו לגאולה ב"ב. והנה בהקדמה לתשובת ח"ס הביא דברי הרמב"ם באגרתו אשרי אדם שחתמו ימיו מהרה. והאריך לבאר עפ"ז שצדיק גמור א"צ לזקנה רק הקב"ה מזכהו לזקנה למען ילמד בניו אחריו ללכת בדרך ה'. ופירש בזה הפסוק והותירך ה' לטובה בפרי בטנך כלומר שזקנתך לא תהי' אות על חסרון שלימותך שהוצרכת להאריך ימים למען תוכל להשלים א"ע כ"א אדרבה לטובה יהי' בשביל פרי בטנך עיי"ש. וזהו ג"כ כוונת אז"ל זקני ת"ח כל זמן שמזקינים דעתן מתיישבת עליהם זקני ע"ה כ"ז שמזקינין דעתן מטורפת עליהם וידועים דברים הנחמדים של היערות דבש בזה. ולפי הנ"ל כפשוטו שהת"ח שרואה שהקב"ה מזכהו לזקנה הוא לו לאות ולמופת שישלים א"ע ואת אחרים עמו אבל ע"ה אם רואה שהוא זקן ובכ"ז אינו משלים א"ע ומכ"ש אחרים אין לך שטות גדול מזה. ובזה נתבונן אחרי שלע"ל יהי' דור דעה וישלימו א"ע במהרה איך אמר הפסוק עוד ישבו זקנים וזקנות מה להם לזקנה אחרי כי מנוי' וגמורה אשרי מי שחתמו ימיו מהרה. ולתרץ זה שפיל לסיפא דקרא עוד ימלאו רחובות ירושלים ילדים וילדות ע"כ יהי' להם זקנה למען יהיו לאות ולמופת לילדים וילדות יותירם ה' לטובה בפרי בטנם. ולפי הנ"ל י"ל טעם על הזר הקרב ימות. אחרי אמרנו כי אשרי אדם שחתמו

ימיו מהרה ע"כ מי שזכה ליהנות מק"ק כבר השלים א"ע ע"כ אין לו עוד לחיות רק שהזר אינו רשאי לקרב כ"כ כמ"ש רבינו בחיי לפרש נלכה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו כלומר כמו השחר עולה במדרגה לאט לאט כן צריכה השגה מדרגה אחר מדרגה ע"כ זר לא יקרב. אבל אם קרב והשלי' א"ע יומת. לא כן הכהן הגדול מאחיו אשר שפתי כהן ישמרו דעת להורות לעם את דרכי ה' ע"כ אם גם יקרב אל ק"ק והשלים א"ע בכ"ז חי' יחי' כי יותירו ה' לטובה לנהל ולהדריך אחרים. ולפ"ז נבין למה שועלים הלכו בו. אם הי' גזה"כ שזר בל יקרב א"כ כמו בהר סיני נאמר אם בהמה אם איש לא יחי' כ"כ בק"ק גם גם בהמה תומת אבל לפי הנ"ל שכל הטעם הוא משום השגה הגדולה ע"כ בהמה שאין לה שום השגה אף שתלך שמה בכ"ז חי' תחי'. וז"ש ר"ע אחרי שראה מק"ק שועלים הלכו ובע"כ שהטעם הוא משום השגה והא דכהן גדול אע"ג שנכנס לק"ק אפ"ה האריך ימים בע"כ הטעם אף דהשגתו כבר שלימה בכ"ז חיה יחיה להדריך אחרים כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וא"כ תתקיים נבואתו של זכרי' שלע"ל רק ע"כ יהיו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים בשביל שימלאו ילדים וילדות להשלים אותם. והנה מ"ר אחרי שהחל הש"י להראות לו את גדלו שדיבר עמו פא"פ כמאמר המדרש א"כ כבר השלים א"ע די והותר ולמה א"כ ביקש לחיות עוד ובע"כ שטעמו הי' שרצה לחיות למען ישלים אחרים כי אמר לא אמות כי אמיה ואספר לאחרים מעשה יה. ע"ז שפיר השיבו הקב"ה רב לך כבר עשיתי לך רב ומנו יהושע הוא יעמוד במקומך להשלים את אחרים ע"כ חזקהו ואמצהו:

עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וגו' וראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה. ובמדרש מפני מה מת משה בחו"ל כדי שיעמדו מתים שבחו"ל בזכותו הכוונה כי ראה הש"י שישראל יפוזרו לבין האומות וא"כ יטעו אחרי שאבדו את ארצם וחדלו מהיות גוי וממשלה גם תורתם ח"ו אבדה לנצח. בחשבם שכ"ז שהם בא"י ויכולים לקיים כל התורה כולה אז חובה עליהם לקיימה משא"כ בעת גלותנו אשר אין ביכלתנו לקיים כמה מצות התלויות בארץ כקרבנות וכדומה וכיון שבטלה מקצתה בטלה כולה ח"ו ע"כ נשאר מ"ר בח"ל ולא זכה לעלות לא"י כדי להראותנו כי לא על הארץ לבדו יוכל האדם להיות יהודי בתכלית השלימות כ"א גם בחו"ל מחוייבים אנו לקיים מה שביכלתנו עכ"פ מצות הנוהגות עתה וגם על ידם יכולים להיות שלימים כי מי לנו גדול ממשה רבינו ע"ה. וז"ש עלה ראש הפסגה כלומר הרימה את עצמך וראה העתיד ושא עיניך ימה וגו' כלומר ראה לכל פינות העול' ובכל מקו' תמצא תפוצת ישראל הנדחים מארצם ואחרי רואך זאת ראה בעיניך כלומר גם אתה בשכלך ובעיניך תראה כי נאה לך לטובת

ישראל שלא לעבור את הירדן. וזהו כוונת הדרוש משה מת בחו"ל כדי שיעמדו מתים שבחו"ל ר"ל אותם אנשים שבל"ז היו מתים בח"ל מחיי אמונתם בטעותם הנ"ל וע"י זכותו של משה המה יחיו חיי נפש שיראו אל מה זכה מ"ר אף בהיותו בח"ל ולא נכנס בארץ הקדושה: ועתה ישראל שמע אל החוקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלקי אבותיכם נותן לכם. יל"ד דפתח בלשון יחיד שמע ומסיים בלשון רבים מלמד אתכם. ונראה ע"פ מאז"ל לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות ופירשתי כי לענין מחשבת המצות אין יד כל אדם שוה כ"א איש לפי שכלו ותבונתו כאיש כן גבורתו שהאחד יוסיף אומץ ללכת בגדולות ונפלאת יותר מחבירו קבל רוח יתירא דאית בי'. אבל לעשות המצות בפועל כל העם יעשו יחדיו חוקה אחת אין הבדל בין חכם לאשר איננו מבין. וזהו צירוף הבריות שכולם מצורפים חלק כחלק להם בשוה. והנה שמע הוא לשון הבנה ע"כ אמר ועתה ישראל המה החשובים ביותר כמ"ש בכל"י ר"פ דברים. שמע אל החוקים ואל המשפטים אתה הבחור מעם תוכל לשמוע ולהבין את החוקים אבל לכלל ישראל אני אומר אשר אנכי מלמד אתכם לעשות. עליכם מוטל רק חיוב העשיי' אף אם לא תשכילו להבין. כי לא המדרש עיקר אלא המעשה. וכ"ת למה לנו כלל אף לחכמים ונבונים לידע טעם המצות הלא אף לגדולים די אם ידעו שה' צוה אף אם יחדלו להשכיל בטעם הצווי. אבל אחרי שאבותינו מעולם קיימו את התורה טרם ניתנה כי הם הבינוה וחקרוה עד היסוד בה כאז"ל שני כליות של אאע"ה היו נובעות לו כמעיין חכמת תוה"ק ובהיות שישראל לא זכו לנחול את הארץ רק באשר נשבע ה' לאבותם לתת לבניהם אחריהם ואם הם לא יבינו מאומה מטעמי המצות ואבותינו היו כמעין המתגבר בחכמה ודעת א"כ לא יהא שום חיבור ודיבוק בין אבות לבנים ויפסק החבל המקשר אותם ולא יהיו ראויים להיות תחת אבותיהם. ע"כ עכ"פ הגדולים והחשובים צריכים שימלאו דעה ובינה והשכל בלימודי ה' ועי"ז הקשר המחבר אבות לבנים הוא של קיימא. וז"ש ע"כ אנכי מצווך שעכ"פ ישראל החשובים צריכים לשמוע ולהבין בלימודים למען תחיו וגו' אשר ה' אלקי אבותיכם נותן לכם וכיון שלא בכוחכם תירשו את הארץ כ"א בעבור אבותיכם ע"כ צריכים אתם להיות ראויים להקרא בנים לאבותיכם וזה רק ע"י שמיעה והבנה כמו הם: ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום י"ל עפמ"ש כל כנסי' שהיא לשם שמים סופה להתקיים וכל כנסי' שאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. וצריך להבין הלא יש כמה תכליות נכבדות בעולם אשר בעבורן יתחברו ויתכנסו בנ"א לאגודה אחת ומדוע לא יתקיימו אף שמצווים אנו ועומדים לקיים בכל דרכיך דעהו שכל מעשינו יהיו לש"ש וכי בשביל

שאין מקיימים דבר זה יוכרח שתתפרד החבילה. אבל באמת טעם הדבר נגלה אחרי שאז"ל כל אהבה שתלויה בדבר בטל דבר בטלה אהבה וכיון שאין לך שום דבר בעולם שיתקיים לנצח כ"א כל הדברים יגעים ואובדים זה במוקדם וזה במאוחר ע"כ כל כנסי' שתלתה תכלית אגודתה על ארץ יסודה ורק עניינים ארציים שמה לה למטרת חפצה ע"כ בביטול הסיבה יבטל המסובב. אבל הכנסי' אשר שמה על דגלה את שם אלקים חיים ומלך עולם אשר הוא לבדו יחי' לנצח נצחים וכמו שהוא ית' חי' וקיים כן הכנסי' אשר תסתופף בצלו תחי' לעד. והנה באוה"ח דקדק דהו"ל למימר ואתם דבקים מאי הדבקים דקאמר. ולהנ"ל ה"פ ואתם הדבקים רק אתם תקראו דבקים ומחוברים שלא תפרדו לנצח אם תאמרו לדבק טוב לשמים שכניסיתכם לש"ש ורק בה' אלקיכם אם תתחברו לש"ש אז תקראו דבקים באמת. אבל אם תתאגדו ותתחברו לתכלית אחר לא תעמוד חברתכם לעד אחרי שכל דבר הנמצא בעולם לא יחי' לנצח רק היום כאן ומחר בקבר. ע"כ א"א לכנסי' שנתחברה עבור דבר אפס וכלה שתתקיים ביותר מן הדבר אשר בעבורו נתקשרו. ע"כ נתן טעם שרק ע"כ רק בה' אלקיכם יקרא דיבוק אמיתי ולא הדיבוק לצורך דבר אחר. כי חיים כולכם היום. כל הנמצא במציאות בעוה"ז הוא רק חי וקיים היום אבל לא למחר ואם גם יש מחר לאחר זמן בכ"ז סוף סוף יאסף ומצא קצו ע"כ רק באלקים חיים תדובקו בית ישראל. עוד י"ל עפמ"ש כל מי שיש לו מזונות היום ודואג על מחר הוא מקטני אמנה. ובאמת צריך לבטחון כזה דיבוק גדול אמיץ וחזק בה' שיאמין מאן דיהיב חיי יהיב מזוני ויאמר ברוך ה' יום יום לזה אמר ואתם הדבקים בה' אם תהיו דבוקים בקשר עליון עם עילאה דעילאה ית"ש אז יהא במחשבתכם כאלו אתם חיים רק היום ולא תדאגו ליום מחר:

ואתם הדבקים בה' וגו'. י"ל עפמ"ש במק"א לפרש מ"ש כוכב אחד שמו רעה מורה על דם והפכו הקב"ה לדם מילה א' מטעמי המילה לנטוע האהבה והאחדות בין העם כולו החתומים בחותם אחד ובאים בברית יחד והאחדות הוא מקיים אותנו נגד כל הקמים עלינו ומתנפלים בידים שופכות דם על צאן מרוטה והקב"ה מהפכו לטובה ע"י דם מילה המסבב אחדות בינינו. ופירשתי עוד הפ' ויבואו מדבר סיני ואז"ל שבו ירדה שנאה לאוה"ע ועי"כ ויחן שם ישראל כאיש א' חברים בלב אחד וכ"ז שאחדות בינינו לא יוכלו צוררנו להרע לנו. וז"ש ואתם הדבקים עי"כ שאתם דבקים איש באחיו עי"כ חיים כולכם היום גם היום הזה אף שבכל יום עומדים עלינו לכלותנו בכ"ז ע"י אחדותינו הקב"ה מצילנו מידם:

מסורה ואתם פרו ורבו. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. ואתם הדבקים וגו'. כי באמת אמרו חוש המישוש חרפה הוא לנו אבל קודם החטא נאמר ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו כי מי שמכוין במעשה זו לש"ש לקיים מצות פרו ורבו או להעמיד תולדות הוא מוציא יקר מזולל וקדוש יאמר לו כמ"ש הראב"ד בס' בעה"נ בשעה"ק ע"כ איש ואשה שזכו שכינה ביניהם והי' הנקלה כנכבד כשארי מצוות שבתורה כמ"ש רז"ל בפסוק ומספר את רובע ישראל שע"ז נסמית עינו של אותו רשע. וז"ש ואתם פרו ורבו אין אתם צריכים לפרוש לגמרי ובכ"ז ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש תקראו אבל בתנאי ואתם הדבקים שהדיבוק והחיבור כמער איש ולויות יהי' בד' אלקיכם לשם שמים:

ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה ושמרתם ועשיתם. ופירש"י ושמרתם זו משנה ועשיתם כמשמעו. ונ' עפמ"ש קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. כי לימוד התורה איננו לבד רק מצוה כדי שנדע כדת מה לעשות ולשמור מצוות ה'. כ"א גם בשכבר נדע למדי כל מצוות ה' בכ"ז הלימוד בעצמו הוא מצוה כשאר מצוה שבתורה. וז"ש קשרם על אצבעותיך אם גם כבר קשרת את כל דברי התורה על אצבעותך הם כלי המעשה וכבר ידעת דת ודין להבין להורות בכ"ז אתה מוזהר שלא תפסק מלימודך תכתבם על לוח לבך משם לא ימחו לנצח הראי' לזה שהרי אף המצות שאינן נוהגות לע"ע בכ"ז מחוייבים אנחנו ללומדם כמ"ש כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. אלמא דאין הלימוד רק בכדי לידע לעשות לבד. ואמרו דרוש וקבל שכר. וע"כ ראינו שמ"ר לימד דעת את העם במצות התלויות בארץ אף שידע שהוא לא יקיים אותן בכ"ז הלימוד בעצמו מצוה. ומזה נלמוד כנ"ל שאף שידענו כבר אופן עשיית המצוה בכ"ז לא נחדל לעסוק בתורה יומם ולילה. וז"ש ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים וגו' אף שאין צריך לעשותם רק בקרב הארץ ואין כאן אצלי לימוד בכדי לעשותו. ובע"כ שהלימוד בעצמו מצוה ע"כ גם אתם תעשו כמוני ושמרתם ועשיתם. ושמרתם זו משנה גם אז לא תפסיקו פומייכו מגירסא אף שכבר ועשיתם לעשות בפועל. והוסיף לאמור כי האומות יונו את ישראל ויאמרו שאנחנו כל דעתנו רק התועלת פראקטיש אבל לדבר שאין תועלתו נראה לעין והוא הנקרא אידעאליסמוס עבור זה אין לב ישראל מרגיש. ואף שיכולים אנו להכות על קדקדם מלימוד התורה שהוא לנו נחוב היותר גדול ומקודש ולא נצמח לנו ממנו הנאה ותועלת גופני רק רוחני ועיוני ואין לך אידעאליסמוס גדול מזה. בכ"ז יאמרו בגוים שגם מזה בל תנח ידינו רק בעבור התועלת המקווה אחרי שאנו מאמינים שבזכות המצוות

שאנו עושים אנו חיים וקיימים כמו שהובטחנו פעמים אין מספר בתוה"ק ע"כ לימודנו בתוה"ק הוא ג"כ בשביל שנדע מה לעשות ונזכה ע"י המצוה לחיי עולם. אבל אם נעשה כנ"ל שגם אחר שנדע כבר בטוב מעשה המצות בכ"ז נכתב את דברי התוה"ק על לוח לבנו וגם מצות שאינן נהוגות עתה גם בהם נחקור ונדרוש אז תאלמנה שפתי שקר הדוברות על ישראל בגאוה ובוז וז"ש ע"כ אמרתי ושמרתם ועשיתם בכוונה הנ"ל כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ורק באופן זה תוכלו להראות חכמתכם אשר יאמרו בגוים רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה ואינם עושים רק בחכמה להכין מכל דבר צידה לחייתם וזהו שרק חכמים ונבונים בהשכל ודעת לעשות בכל מלאכת מחשבת אשר בה יקוו להוציא מחשבת' לרכוש רכוש אל הפועל ורק השכר הוא אצלם במעלה רמה ונשגבה ע"כ לא יתעסקו אלא בחכמות המחיות את בעליהן הנקראות בראטשטודיען והם נבונים להוציא דבר מתוך דבר. רצוני להוציא תועלתם מן לימוד החכמה אבל בדבר שלמעלה מן התועלת אין להם לב. אבל ע"י הלימוד הנ"ל נסתתמה טענתם:

רק השמר לך וגו'. במשנה דאבות פ"ג כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך יכול אפילו תקפה עליו משנתו וכו'.

הכוונה י"ל ע"פ הפ' בתהלים נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי. כי האמצעי אשר על ידו לא ישכח את התורה אשר למד הוא שילמוד ע"מ לעשות ואז בכל עת ועת כשיעשה דבר מה וישאל עצת התורה אם נכון לעשות או לא אז לא ישכח פקודי ה' אחרי כי בכל דרכיו עושה ע"פ עצת התוה"ק. וזהו נפשי בכפי תמיד כלומר בכל מעשה ידי אני אזכור גם את נפשי ועי"כ ותורתך לא שכחתי. וזהו כוונת הש"ס עירובין נ"ד. ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה היא ברמ"ח אבריו היא שמורה בלבו של אדם. הכוונה כנ"ל אם כל מעשה אשר יעשה באבריו יערוך ע"פ דרכי התורה אם ראוי ונכון ע"פ דרכה אז הוא שמורה בלבו של אדם. וע"ז נאמר קשרם על אצבעותיך שיקשור דברי התורה על מעשה ידיו. וי"ל בזה מד"ר פ' בחקותי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד בכל יום הייתי מחשב והולך לבית פלוני אני הולך למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי לבית המדרש. הכוונה כנ"ל כי גם דרכיו האנושים עשה כ"כ בהשכל ובתבונה כנאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל עד שגם דרכיו האנושים הי' מעריך מתחלה אם ראויים ע"פ דרכי התורה לעשותם וממילא גם רגליו היו מוליכות אותו לביהמ"ד ומעתה הכוונה מבוארת. והנה הטעם שהשכחה מצוי' במי שלומד ואינו מקיים הוא על שהדברים אשר לא יושגו ויובנו רק בכח השכל והתבונה נקל לשוכחם לא כן אם

כבר עשה מהם מעשה אז לא ישכחהו. וז"ש רק השמר לך ושמור נפשך מאד אם תרצה לשמור את נפשך לא די שתשמור דברים הרוחניי' כ"א גם בלכתך בדרכך אף שאתה עוסק בצרכיך הגופניים צריך אתה בעת ההיא לשמור את עצמך וזהו השמר לך. כי מה שרק בעיניך השכליים ראית ועוד לא עשית מעשה על פיהם אותן הדברים תשכח בקל: השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל. י"ל ע"פ הפסוק כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני ה' אלקיך להכעיסו. כי עינינו רואות כל המספחת שפשתה בקרב עמינו מקור המשחת הי' כי מתחלה רצו להתדמות לעמים ולהיות כמוהם אז התערבו בגוים ולמדו מעשיהם לעשות כל אשר לא צוה ה'. וזהו אחרי שנושנתם בארץ אז מתחלה ועשיתם לכם פסל תמונת כל אף שלא תהי' כוונתכם להרע בכ"ז תרצו להתדמות ולשוות במעשיכם בגוים ההם אשר אתם יושבים בקרבם ולבסוף יסתעף מזה ועשיתם הרע בעיני ה' לא בעבור התדמות כ"א להכעיסו ח"ו. אבל באמת אוולת הוא מי שרוצה להתדמות כי לא יוכל אם גם חוטא וכופר בכ"ז העמים עוד ילעגו לו שהוא ישראל אם גם יעשה כל תועבת ה' מ"מ אע"פ שחטא ישראל הוא בעיניהם והוא ע"י ברית מילה החתום בבשרו אשר אי אפשר להעבירו מעליו. א"כ אחרי שלא יועיל לו להפיק רצון מן העמים למה ימיר כבודו בלא יועיל. וז"ש השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם הוא ברית קודש בבשרו עי"ז לא תשכחו שאתם יהודים בכל אופן ועי"כ ועשיתם לכם פסל תמונת כל לא תרצו עוד להתדמות בלא יועיל:

כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך. הכוונה כמו שכל איש יחיד צריך לזכור תמיד את הימים מקדם ימי אבותיו אשר חיו בתורה וביראה ועי"כ יתלהב גם הוא ללכת בדרכיהם. כמ"ש אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא וגו' כמו כן כל אומה צריכה לזכור תמיד את החליפות אשר עברו עלי' מימי קדם מזה תלמד גם היא לעשות כמעשיהם ותוכל ליקח מוסר משפט ומישרים. וז"ש (הושע ח') אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו כי באמת עיקר התורה הוא תרי"ג מצות ובכ"ז מצינו שתרי"ג מצות הן רק מיעוט מן המיעוט מן התורה וב' וג' יריעות יכילים ורוב התורה הם סיפורי מעשיות וישאל השואל מה בצע לנו מסיפורים אלה. וזהו אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו כלומר רוב התורה היא לנו כמו זר שאין לכאורה שום תועלת ממנה. אבל באמת עי"ז להורות נתן בלבנו כו גם הסיפורים שבה הן הם גופי תורה כאז"ל מעשה אבות סימן לבנים כי ממנו ילמוד הדור הבא דרכי מוסר וארחות וישר. וז"ש בפרשתנו והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם

ואמרת אליו עבדים היינו לפרעה במצרים. ולכאורה יפלא הוא שאל באחת לומר לו המצות והחוקים וע"ז נשיב לו סיפור המעשה איך נתיסדה אומתנו. אתמהה. אבל הוא הדבר אשר דברנו כי באמת לבני הנעורים לא נוכל ללמד להם בפ"א כל המצות כי יהי' עליהם למשא. ע"כ נקדים אצלם ידיעת תהלוכות אומתנו מימי קדם למען יראו כי יד ה' הוליכם בכל הדרך. ואחרי אשר מלא את רוחו ע"י ימים שעברו ברוח דעת ויראת ה' אז נוכל להורהו דעה ולהבין שמועת החקים והמשפטים. וזהו שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך החיוב עלינו לחקור תמיד ולהגות בעניינים אשר עברו על ראש אומתנו בימי קדם:

השמע עם וגו' כאשר שמעת אתה ויחי בילקוטי דו פרצופין הי' הדבור יוצא אחד סם חיים לישראל וא' סם המות לאומות העולם הה"ד כאשר שמעת אתה ויחי אתה שומע וחי ואוה"ע שומעין ומתין. ר"ד אומר כי לא יראני האדם וחי בחייהן אינם רואין אבל רואין בשעת מיתתן וכה"א לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה. הכוונה עפמ"ש יקר בעיני ה' המותה לחסידיו אנא ה' כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי. כי יד ה' עשתה כל חיי האדם בכל רגע ורגע כל הנשמה תהלל יה על כל נשימה ונשימה צריכים להודות לה' על אשר טוב גמלנו ונתן לנו לחם לאכול ובגד ללבוש איש כמתנת ידו כברכת ה' אשר נתן לו. אבל בעוה"ר העולם כל ימי הליכתם על הארץ המה כפויי טובה לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו וישכחו אל מושיעם ויאמרו רק כחנו ועוצם ידינו עושה לנו חיל. ורק בעת צרתם אז יזכרו ראשונות ויודו כי יד ה' עשתה זאת. ע"כ הוצרך הש"י לדכאם עד מות ואז יזעקו אל ה'. משא"כ הצדיקים גם בעת טובתם יברכו על הטובה וידעו כי זה היום עשה ה' אם נגילה ונשמחה ע"כ אין צורך להש"י לדכאם ולהמיתם. וז"ש יקר בעיני ה' המותה לחסידיו והטעם לזה כי אני עבדך גם אם פתחת למוסרי. וזהו כוונת הילקוט כי אדם הארצי אינו רואה את ה' כ"ז חיותו ורק רואה אותו בשעת מיתתו וע"כ באמת הוא אומר לפניו יכרעו צריכים לדכא אותם היורדים המשפילים עצמם לעפר ואדמה ונפשו לא החיי'. וז"ש דו פרצופין הדבור יוצא כלומר בשני אופנים יוכלו לשמוע דבר ה' האחד בסם חיים כנ"ל והב' בסם המות היינו כשהוא ממית אותם אז שומעין קול דברו ואוה"ע אינם שומעין רק ע"י המות אבל ישראל זכו לשם חיים. וי"ל בזה מה שנאמר בפ' בלק נופל וגלוי עינים גבי בלעם רק כשהוא נופל אז הוא רואה יד הגדולה של הקב"ה:

ותחת כי אהב את אבותיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים. י"ל עפמ"ש אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב ואוהב

את יעקב ואת עשו שנאתי. ופי' כי יש לומר שלא מאהבת ה' את ישראל בחר בם לעם רק מאהבת אבותנו קרבנו אליו אך שא"כ גם עשו אחרי שגם הוא כמונו מזרע ריעים האהובים הי' לו להתקרב גם ה"א תחת כנפי השכינה אבל אחרי שרק יעקב בחר לו יה זה הוכחה שמאהבת עצמנו קרבנו אצלו. וז"ש ואמרתם במה יוכח שאהבת אותנו כמו שאמרת אולי הוא רק זכות אבות אשר עומד לימיננו. לזה משיב הלא אח עשו ליעקב וגם הוא זרע קודש מחצבתו ובכ"ז שנאתי אותו זהו עד נאמן שרק אתכם בעצמכם אהבתי. ואמרו חז"ל מאן דאכיל דלאו דילי' בהית לאסתכולי באפי' ע"כ נאמר בלוט אל תבט אחריך ובכ"ז ישראל ראו את היד הגדולה עין בעין נראה אליהם זהו ג"כ אות ומופת שישראל מצד עצמם גם לולי אבותיהם היו ראויים לחיבת הקודש ית"ש. וז"ש ותחת כי אהב את אבותיך ויש מקום לומר שרק בעבור אהבתם זכר חסדו לכם ע"כ ויבחר רק בזרעו אחריו בחר לו רק חלק א' מזרעו ולא את כולם. ועוד ויוציאך בפניו שהיית רשאי לראות את פני האדון ה' בעת נגלה עליך בהמון עוזו ואם הייתם רק נשענים על אבותיכם ולא בזכותכם אז לא הייתם רואים את פניו:

אז יבדיל משה שלש ערים וגו' וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, פרש"י שאמר מרע"ה אע"פ שאינן קולטות עד שיבדלו אותו שבארץ כנען אמר מצוה שבאה לידי אקיימנה והנה הי' מקום לומר שאין למצוה אלא מקומה ושעתה וכיון שעדיין אינה נוהגת מה לו לעשות דבר שלא נצטוה עליו הלא גדול המצווה ועושה וא"כ הי' לו להמתין עד עת בוא דבד ה' אז יקיים מי שנצטוה על כך אבל אם יעשה מה שלא נצטוה מנ"ל דבזה עושה נ"ר ליוצרו ית' אחרי שלא צוהו עדיין. ואם המצוה בעצמה אין בה תועלת רק מה שפקודתו שמרה רוחנו מה בצע כי נעבדנו טרם צוה. אלא שלמד מרע"ה מאבותינו הקדושים שקיימו כל התורה עד שלא ניתנה מזה לקח מוסר שגם אם לא נצטוה ואינו מחוייב עדיין לעשות כדבר הזה מ"מ תחשב לו לצדקה כי המצוה בעצמה מלבד שמקיימים בזה צווי הש"י יש לה עוד תכונה סגוליית לצרף ולברר טוהר הנפש. ע"כ גם הוא עשה כמעשיהם עוד טרם צוה ה' הי' הוא זריז לשמור פקודיו. וז"ש אז יבדיל משה שאמר מצוה שתבוא לידי אקיימנה ומהיכן למד זה שגם אינו מצווה ועושה חן ימצא בעיני ה' לזה אמר וזאת התורה אשר שם משה היתה כבר "לפני בני ישראל" כלומר קודם שהי' עוד עם בני ישראל בעולם כבר אבותיהם מעולם קיימו וקבלו אותה כנ"ל. ומיושב מה שנתקשו המפרשים שפסוק וזאת התורה אין לו מקום בפרשת ערי מקלט ולהנ"ל הדבר נכון:

אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר ה' כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר. י"ל עפמ"ש לעיל פ' בהר ובכ"מ שהרב אם ירצה להועיל לתלמידיו צריך שיהא עומד ולא יהלך מעלה מעלה להשלים א"ע שא"כ לא יוכלו תלמידיו להשיגו ללמוד ממנו. וכן פירשתי לעיל (פ' דברים) יהושע בן נון העומד לפניך עיי"ש. וז"ש אנכי עומד בין ה' וביניכם ולא רציתי להלוך קדימה להשלים א"ע והטעם למען אוכל להגיד לכם דבר ה' כי ידעתי שאם אני הייתי מעלה על לבי אש ההתלהבות כאשר יש לאל ידי אז תיראו מפני האש לגשת אלי ולא תוכלו לעלות בהר מרום הדים כמוני ע"כ אנכי עומד הייתי לרגל התלמידי' אשר אתי:

וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה ע"כ צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת. י"ל כי השבת הוא לאות וזכרון למען על ידו נזכור את בוראנו ית"ש ולא נשכח אל מחוללנו. ואמנם אם היתה יציאת מצרים גלוי לעיני הכל ורואים שמאת ה' היתה זאת נפלאת בעינינו לא היינו צריכים להתעוררות וקול דודי דופק על פתח לבנו מדי שבת בשבתו כי מעצמנו הי' כ"כ חקוק על לוח לבנו עזוזיו וגדולות אשר עשה עד שבלי התעוררות וזכרון השבת כבר שוינו ה' לנגדנו תמיד ומימיננו בל ימוט. עיין לקמן (פ' ראה) בפסוק שבעת ימים תחוג לה' וגו'. אבל אחרי שבנ"י יצאו חמושים ומזויינים ביד רמה וחזקה ממצרים יש מקום לטעות שידינו עשו לנו את החיל בצאתנו ממצרים ואין ערוך אליו ית"ש יציאת מצרים ולא ה' פעל זאת ח"ו רק סוס מוכן למלחמה ביום קרב הוא שעמד לנו. ע"כ מן ההכרח לשמור את השבת ולקדשו למען נזכור את צאתנו ממצרים כי לא לנו התשועה רק ימין ה' רוממה עשתה חיל והוא הוציאנו מכור ברזל וז"ש על כי הוציאך ה' ממצרים בעת שהי' ידך יד חזקה וחמושים עלו בנ"י ממצרים והי' רק כטל לישראל רסיסי לילה בלתי נראה לכל תשועת ה'. ע"כ צוך ה' אלקיך לעשות את השבת למען תזכור שרק הוא המוציאך משם. ועיין לעיל (פ' בא) מה שפי' כעין זה ביד חזקה הנאמר בפרשת תפלין:

כבד את ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלקיך נותן לך נראה עפמ"ד בפ"ק דר"ה לחלק דבישראל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור ובאוה"ע התוהה על הראשונות אם לא יבא את אשר בקש ונדר עבורו לא עיי"ש דף ד' ע"א. וכתבו תוספות שם דהא דתנן באבות אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס היינו באוה"ע. ופי' בתיו"ט שם דודאי מילי דאבות לאו בנכרים איירי אלא בישראל דומיא דנכרי בתוהה על הראשונות עיי"ש. ולפ"ז י"ל בישראל גופי' לחלק דבארץ ישראל דאוירה מחכים והעם היושב בה נשוא עון מותר

לעשות המצוה ע"מ לקבל פרס דבודאי לא יהי' תוהה על הראשונות אם יקופח שכרו משא"כ בחו"ל שנמנענו מהסתפח בנחלת ה' אין לעשות המצות ע"מ לקבל פרס כי יש לחוש שמא ח"ו יהי' תוהה על הראשונות. וזהו רמז הכתוב כבד את אביך וגו' רק מטעם כאשר צוך ה' בלי שום צפיי' לתשלום גמול. וכ"ז בחו"ל אבל רשאי אתה לעשות המצוה למען יאריכון ימיך והוא ע"מ לקבל פרס בעת אשר אתה שרוי על האדמה אשר ה' נותן לך והוא בא"י: והיו הדברים האלה וגו' על לבבך. במד"ר ריש איכה אימתי המלכות גוזרת גזירה ומצלחת בזמן שמשליכין ד"ת לארץ שנאמר ותשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה וכיון שהשליכו ד"ת לארץ התחיל מקונן עליהם איכה. ונ"ל כי המתחדשים אומרים אע"פ שבימים הקדמונים היתה התורה למורה דרך בו נלך אל ארץ החיים אבל בזה"ז נשתנו העתים ובעת כזאת אשר מנהגנו ותהלוכותינו הם על דרך אחרת גם התורה ח"ו לא תתכן להיות לנו לעינים כי היא היתה מלמדת להועיל רק בשנים קדמוניות ולא כעת שנשתנו העתים וסדרי הזמנים איך יתנהגו אחרי חוק שעבר עליו אלפי שנים. ובאמת נו היא כפירה גמורה כי התוה"ק היא נצחיית ניתנה לנו למורשה לדורי דורות לא תשתנה ולא תתחלף. ונותן התורה ית"ש ראה וצפה דור ודור והבין בחכמתו העצומה שהיא ראויי' להיות לנו למשיב נפש בכל זמן ועידן. וע"ז אמרו כל הנשמות שעתידים להיות עמדו על הר סיני. כלומר שנותן התורה ית"ש הכינה גם חקרה באופן נאות כזה שהיא מוכשרת וראויי' לכל הדורות. ואם גם נאמר שהעת ההוא תבקש מאתנו דברים נגד התוה"ק לא נוכל להמיר תורה בעבור בקשת הזמן כ"א להיפך בקשת הזמן צריכים אנו לקבוע ע"פ בקשת התורה כי התורה נצחיית והזמן משתנה ע"פ צווי התורה. וזהו ששואלים לאדם לעתיד לבוא בשעה שמכניסים אותו לדין קבעת עתים לתורה כלומר לא שנקבע את התורה ח"ו ע"פ העת לומר שבזמן הזה יתחלף או לא יקויים אחד מחוקי התורה בשביל שהעת מבקש כזאת מאתנו. רק אדרבה להיפך חוב עלינו לקבוע את העתים ע"פ התורה. ואמנם באמת שקר בפי המתחכמים כי העת ג"כ לא תבקש מאתנו לעבור על ד"ת אם גם נהי אנחנו שלימי החכמה יותר מבעתים הראשונות בכ"ז נוכל לקיים את מוצא פי ה'. רק באמת יצרנו ותאוותינו הם מבקשים מאתנו לעבור ח"ו בשאט נפש על מצות ה' אשר לא תעשינה והם תולים את הדבר בהעת למען כסות כלימתם לבל נשכבה בבשתנו ע"ד הרוצה ליחנק יתלה באילן גדול. וע"ז יש להמליץ דברי קהלת לבל זמן. כלומר לכל תאוותינו שאנו רוצים לילך אחריהן אנו אומרים שהזמן גרמא ועת לכל חפץ לכל חפצינו ומאויי לבנו הרע אנו אומרים שהעת גורמת. אבל באמת התורה צריכה להיות למעלה מכל תאוותינו וכל גלי' לא ישטפוה וע"ז נאמר והיו הדברים האלה

אשר אנכי מצוך היום על לבבך כלומר שיהיו אצלך ד"ת למעלה מתאוות לבך. והנה אם המלכות רואה שאנו מרוממים את התורה וכל חפצינו ותאוותינו יכרעו ויפולו לעומת מצוותי' אז גם היא אינה גוזרת גזירה לבטל ח"ו אחת מהמצוות כי היא רואה שאנו אין הולכים אחר הנחמד למראה וטוב לעינים בשביל שהתורה אוסרת עלינו והאיך תבקש היא שפקודת המלכות יהא לה יתר שאת ויתר עז מפקודת התורה. לא כן אם המלכות רואה בעיני' ובאזני' תשמע כי גם אם יצרנו הרע מבקש מאתנו דבר אנו עוברים ח"ו על חקי התורה בשביל תאוות לבנו ודברים ארציים שאנו מבקשים. אז אומרת המלכות כיון שהתורה משתנה אצלכם לפי מבוקשיכם מזה נראה כי התורה לא תעמוד לכם למעלה על כל. ע"כ גם אנכי אפקוד עליכם לעבור על אחת מחוקי התורה. כי לא תהי' תאוות לבכם אשר ביכלתה להפר חוקי התורה גדולה מפקודת המלכות. וזהו כוונת מדרשנו אימתי המלכות גוזרת לבטל חוקי התורה והיא מצלחת בזמן שאנו משליכים ד"ת לארץ כלומר שאנו משליכים את דברי התורה בשביל דברים ארציים אז גם היא יש בכחה לבטל אותנו ח"ו מהמצוות:

וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה וגו'. י"ל עפמ"ש בכלי יקר לפרש דברי דש"י בריש פרשתנו אע"פ שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים אלא מתנת חנם. שאין הכוונה על המעשים טובים שעשו כבר כי מי הקדימני ואשלם אלא על המעש"ט שרוצים עוד לעשות בעתיד עיי"ש דפח"ח ולפ"ז אין לנו הצדקה לתבוע שכרינו בפה כי מי הקדימנו רק ע"ז יש לנו צדקה לתבוע בדין שהקב"ה יחיי' אותנו למען נוכל לקיים בעתיד את מצוותיו. וז"ש כי נשמור ונצפה לעשות את המצוות ע"ז יש לנו צדקה. ועפ"ז י"ל מה שנאמר ברות ישלם ה' פעלך ותהי, משכורתך שלמה מעם ה' אלקי ישראל ובמדרש אמר ר' חסא אשר באת לחסות. כי העושה מצוה ע"מ לק"פ אחרי שלא עשה אותה בשלימות כדבעי עי"ז כבר נגרע ערכה וכשיבא על שכרו לא יהא משלם אבל אם יבקש השכר כדי לעשות המצות בעתיד כנ"ל ועי"ז לו הצדקה לתבוע לא נגרע ערך המצוה. וז"ש ישלם ה' פעלך אם גם במחשבתך בעת עשותך המצוה ליכנס תחת כנפי השכינה שישלם ה' פעלך עי"ז לא יוגרע ערך המצוה ובכ"ז תהי' משכורתך שלימה. וע"ז אמר ר"ח שהטעם הוא עבור שעתה באת לחסות ובקשת על העתיד כנ"ל באופן אחר אמרתי לפרש המדרש הנזכר עפמ"ש תיו"ט פ"ג שאכלו דע"כ אומרים בברכת הזימון נברך אלקינו שם מדה"ד ובברכת התורה ברכו את ה' שם מדה"ר מפני שבנתינת לחם לכל בשר איש לפי אכלו בדין הוא שהקב"ה יזון את בריאיו כי בלעדי מזון א"א להם לחיות. אבל התורה אחרי שיש אומות שאין להם תורה ובכ"ז חיים ע"כ רק מדת הרחמים

בחר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו עייש"ה. והנה אף שישראל נרדפים ומעונים יותר משאר אומות כ"ז הוא רק מפני שקבלו התורה ועלי' הורגנו כל היום. ולפ"ז מה שהקב"ה מצילנו מידם הוא בדין ולא רק ברחמים כי לולא ה' בעזרנו ותומך נפשנו לגד הקמים עלינו לא היינו יכולים לעמוד ח"ו ואז גם התורה תאבד מעמנו ח"ו. וכ"ז מי שהוא ישראל מלידה ומבטן הקב"ה מחוייב מצד הדין להושיט לו ימינו אבל מי שבא מאומה אחרת ונתגייר ומדבק א"ע בישראל המוכים וסחופים מכל צד מי בקש זאת מידו שלא הי' מחוייב לזה. ואם בכ"ז הקב"ה בעזרו זה אינו מצד מדה"ד כ"א רק רחמים גמורים וז"ש ישלם ה' פעלך רק מדת הרחמים הוא ישלם לך ומשכורתך תהי' שלימה רק מאת ה' שהוא רחמים. אבל אלקי ישראל מתקיימים אף ע"פ דין. ושפיר מסיים ע"ז הטעם אשר באת לחסות תחת כנפיו ולא נולדת בקרב ישראל שיהי' הקב"ה מחוייב כביכול בדין להיות לך למגן נגד הקמים. ובזה פירשתי הפסוק בפ' יתרו וישמע יתרו את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את בנ"י ממצרים. ומדקדק ברמב"ן שפתח במדה"ד ומסיים במדה"ר. אך לפי דברי רז"ל שיתרו בא אחר מתן תורה להתגייר ואלו לא שמע רק מה שהקב"ה עשה עמהם ע"פ מדת דינו לא הי' מתגייר כי הם מתקיימים בדין ולא הוא. אבל אחרי שמעו שלא לבד שעשה אלקים בדין למשה ולישראל בשביל שהם עמו ומחוייב הוא לכך כ"א גם שהוציא ה' במדה"ר יותר ממה שמחייב הדין את בנ"י ממצרים ונתן להם את התורה וכמאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה.

וכיון שכן נשא לבו להתגייר כי ברחמים גם הוא יזכה:

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו כבר דקדק באוה"ח שהתחיל בשונאיו לשון רבים וסיים בשונאו לשון יחיד. ונראה כי הש"י אל פניו ישלם לו. אינו מעניש לכל הרשעים בפעם אחת כי אם ייסר בשבט עברתו רק איזה מהם אז כבר הנשארים ישמעו ויראו יקחו מוסר ולא יזידון עוד. ועיי' מ"ש למעלה פ' נח על המדרש זכור ימות עולם אלו ימי נח. אבל אם הש"י רואה שיקשו ערפם ולא יקחו מוסר ללמוד בינה, ע"י שנענשו האחרים אז שבט לגו כסילים איש בחטאו יומת אחרי שללא הועיל הי' מה שהכה בחרון אפו המוקצים שבהם. וז"ש ומשלם לשונאיו אף שרבים הם לא את כולם יכלה בחמתו כ"א רק להאבידו בלשון יחיד א' מהם יוכת לארץ חייתו והאחרים יפחדו מהדר גאון עוז ה'. אבל אם לא יועיל זה אז בזמן המאוחר לא יאחר ה' לעשות כן שרק על האחד יקצוף אם כל העדה חטאו כ"א אל פניו ישלם לו איש איש כמפעלו בפועל כפיו נוקש רשע אחרי שלא לקח מוסר מהאחרים:

לוח ארז על פרשת עקב

והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך. נראה עפמ"ש באו"י לפרש תתן אמת ליעקב חסד לאברהם שמה שהבטיח לאברהם אבינו לא הי' חלא מצד החסד אבל אחרי שכבר הבטיח מאז הוא מחוייב ועומד לקיים את הבטחתו כי לא איש היא ויכזב ע"כ רק אמת ולא חסד הוא שנותן ליעקב. ולפ"ז יל"ד האיך אמר ושמר את הברית ואת החסד הלא הברית מחוייב הוא לשמור ולקיים ואין כאן חסד אלא אמת. אבל פשרן של דברים עפמ"ש לעיל פ' ואתחנן אקרא דועתה ישראל שמע אל החקים דהן אמת שהש"י מחוייב לקיים שבועת אבות לבנים יזכור אבל כ"ז רק בזמן שברא כרעא דאבוה והם דומים אליהם אז לא נפסק החבל המחבר.

אבל אחרי שהאבות ידעו את התורה והשכילוה מדעתם עד שלא ניתנה השיגו צפוני' וסוד ה' ליראיו ואנחנו אין אתנו יודע עד מה נגשש כעור באפלה לא ידענו דרך ה' א"כ מצד הדין אין חיוב למקום עלינו כי אין אנו ראויים ח"ו להקרא בנים לאבותינו הקדושים. ע"כ הוא חסד שזוכר את בריתו וכלול בו חסד ואמת. וז"ש והי' עקב תשמעון שרק לסוף ובאחרית הימים יראה כל בשר כי פי ה' דבר ואז תשמעון ותבינו את המשפטים האלו כי יפתחו עיניכם לראות באור הבהיר. אבל לע"ע רק ושמרתם ועשיתם אותם אין לכם בו רק העשיי' לבדה מבלי הבין והשכיל. ועי"כ ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אף שנשבע לאבותיך בכ"ז אינו אלא חסד שמקיים לכם את בריתו אחרי שהמרחק רב ביניכם ובין אבותיכם:

והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד וגו' בילקוט אמר משה לישראל הוו יודעין שכל המצות שאתם עושים שמורות לכם לעוה"ב שנאמר ושמר ה' אלקיך וגו' ולעוה"ב הקב"ה נותן שכרן שנאמר (ישעי' מ') הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו והן רואין ומתמיהין כל הטוב הזה הי' מתוקן לנו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך הכוונה כי מעלת האדם על המלאכים אף שהם עומדים תמיד במדרגה רמה והאנוש אנוש הוא לחטוא. מ"מ זהו מעלתו שאין לו בחירה למלאך משא"כ לאדם. ופי' בזה מאמרם ז"ל מלאכים אין להם קפיצין שנאמר ורגליהם רגל ישרה. ור"ל שרגליהם ומהלכם תמיד הוא בדרך הישר ע"כ אין להם קפיצה לעלות למדרגה יותר גדולה ופי' בזה ירושלמי דמס' שבת הובא בכלי יקר פ' ראה על פסוק את הברכה אשר תשמעון וז"ל אמר ר' ברכי' עתיד הקב"ה לעשות מחיצה לצדיקים לפנים ממה"ש ומה"ש שואלים מה פעל אל שנאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. הכוונה כנ"ל שע"כ נותן הש"י שכר מרובה לצדיקים יותר ממה"ש לפי שמה"ש הם בעצמם אמנם עושים כלום כי טבעם

מכריחם לכך. לא כן האדם טבעו מכריחו לשוט במי תאוותיו ורק הוא בכחו פועל ישועות בקרב הארץ החומר העכור. וזהו שיאמרו מה"ש לישראל מה פעל אל כ"א הם בעצמם פעלו ע"כ שכרם מתוקן להם. והנה רשב"א בברכות כתב דמה שאנו מברכים לה' ית"ש הוא שכשעושין מצות ומעש"ט אז יהי' מקום לקבל שפע קודש שמשפיע לנו וזה היא ברכתו של הש"י כמ"ש גבי ריב"א כהן גדול שנכנס לפני ולפנים וכו' והיינו דאיתא כשישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח בפמליא של מעלה. ופי' בזה ברוך אתה ה' הטוב והמטיב והבן. ופי' בזה מ"ש בפרשתנו ובחורב הקצפתם את ה' ויתאנף ה' בכם להשמיד אתכם כי לפניו ית' אין קצף מצד עצמותו ית' כי אם חטאת מה תפעל לו ולא נגרע משלימותו ית' אלא הקצף הוא שצריך להשמיד את החוטא וז"ש הקצפתם על שמוכרח להשמיד אתכם. והנה הברכה ההוא לא שייכא אלא במי שיש לו בחירה וברצונו הטוב יבחר בחיים לא כן מי שאין לו בחירה אין זו ברכה להקב"ה אם יעשה כדבר ה'. וז"ש ברכו ה' מלאכיו גבורי כח היינו שצריכין להתאמץ ולהתחזק בכל כח נגד יצה"ר. ע"כ האדם לא ימית את תאוותיו לגמרי דא"כ לא יהי' לו בחירה כלל וזו אין מעלה כ"כ כ"א יהנה ויקדש עצמו במותר לו. והמלצתי ע"ז הפסוק והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' שמו של הקב"ה מבורך שהטהרה והקדושה שלו היא והוא בוחן לבות וכליות והוא מטהר את ישראל אמר שלמה דוד אמר לב טהור ברא לי אלקים שאל שלא כענין וכיון שידע שלא שאל חזר ואמר הרב כבסני מעווני וכו' ומה השיבתו רוה"ק הואיל והשפלת עצמך על השאלה אני נותן לך גדולה ואמר עליו בקש לו ה' איש כלבבו כיון שראה שלמה כך אף הוא אמר מי יאמר זכיתי לבי ונ"ל הדברים כפשטן עפ"מ שחקרו אי טוב לאדם שלא יהא לו תאוה ויצה"ר כלל או שיהי' לו חשק אל הרע ויגבר בעים רוחו לכבוש את יצרו. והנה בודאי האיש אשר לבו חלל בקרבו ואין לו שום נטיי' אל הרע הוא עומד במדרגה גבוהה למעלה מעלה מן המצטרך ללחום ולכבוש ביד חזקה את היצר הצר הסוכן בו. אבל בכ"ז לענין קבלת שכרה זוכה יותר בדין מי שלוחם וכובש יותר מן הישר שכבר נתפשט כל עקמומיות שבלבו כי לפום צערא אגרא. ובאמת לא יראה ולא ימצא ואולי רק אחד בין רבוא רבבות מהאנשים שלא יהי' לו שום תשוקה וחמדה אל הרע כי האדם באשר הוא אדם הוא עלול להתאוות תאוה. ורק הש"י הוא לבדו קדוש וטהור במגורו לא יגור רע וז"כ המאמר. שהמע"ה אמר מי מבני אנוש שיוכל לומר על עצמו זכית לבי שלבו זך ונקי מכל שמרי התאוות. רק שמו של הקב"ה מבורך הטהרה והקדושה שלו. אבל באדם אין מציאות באופן נעלה כזה טהרה וקדושה בלי שום התנגדות. ודוד אמר מתחלה לב טהור ברא לי אלקים שיהי' לבו כולו

טהור ונקי בלי שום תשוקה אל הרע אבל שאל שלא כענין דבר שא"א לקיימו. וכיון שידע ששאל שלא כענין חזר ואמר הרב כבסני מעווני. לא שלא יהי' לו שום נטיי' אל החטא כלל כ"א שיזכהו ה' לחזור בתשובה שלימה ולהתכבס מצואת חטאו. והשיבתו רוה"ק הואיל והשפלת עצמך על השאלה. כי אם היית מתפלל שלא יהא לך נטיי' כלל אל החטא היית עומד במעלה גבוהה יתירה. אבל אחרי שיש לך נטיי' אל החטא הנה אתה בשפל המדרגה. אבל לעומת זה שכרך הרבה מאוד כי תצטרך ללחום ביד חזקה את מושל ע"כ אני נותן לך גדולה ואמר עליו בקש לו ה' איש אשר כלבבו. כלומר ע"כ בחר ה' בו בעבור שהוא איש אשר לבב אנוש לו ובכ"ז יכבוש את יצרו כמ"ש בבל"ע על שהי' דהע"ה אדמוני עם יפה עינים ע"כ אמר הש"י זה האיש אשר בו בחרתי. וע"כ אמר שלמה מי יאמר זכיתי לבי שלא יהא בו שום נטיי' אל החטא כנ"ל. ועפי"ז פירשתי המדרש הים ראה וינס מה ראה מילה ראה לגוזר ים סוף לגזרים בלשון ארמי קורין לכדיתה גזירה הוי אומר זו מילה. הכוונה ע"פ שאלת טורנוסרופוס את ר"ע אם אלקיכם שונא את ערלה למה לא נברא כשהוא מהו. א"ל לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר אמרת ה' צרופה. כי מותר האדם מן הבהמה אין כלומר שהבהמה שור כשב ועז כי יולד שור בן יומו קרוי שור כי כבר הגיע לחכליתו ביום הולדו. לא כן האדם ביום הולדו הוא כאין רק הוא בעצמו צריך להשלים א"ע וזהו מותרו האין. ולהראות ע"ז שהגוף אינו שלם בעצמותו בצאתו מבטן אמו כ"א צריך להשלים את הגוף וכל השלמתו ע"י שיגרע חק הגוף ויקדשהו שלא ימלא תאוותיו כ"א יצמצם מחסוריו וכל המוסיף לגרוע ה"ז משובח. וע"ז מורה מצות מילה שאנו כורתים מהגוף הערלה להורות שתיקון הגוף הוא לא בטבע כ"א ע"י מעשיני ועוד שהתיקון נעשה ע"י שנחסר מהגוף. וז"ש לא ניתנו המצות ובפרט מצות מילה רק להורות לצרף בהם הבריות שעי"ז נדע שאנו צריכים לצרף ולזכך את גופינו. אבל יש צדיקים קדושי עליון שגם גופם קודש לה' וגם החומר שלהם זך ומצוחצח ואינו צריך להחסיר מחומרו כי גם בחומרו יעבוד את ה'. ואלו הצדיקים באמת נולדים מהולים כי אלו הצדיקים אינם צריכים להחסיר את גיפס כי כולו טהיר. וז"כ המדרש גבי מ"ר ותרא אותו כי טוב הוא שנולד מהול.

כלומר ע"י שראתה שנולד מהול עי"ז ראתה כי טוב הוא גם גופו טוב וא"צ לתיקון. וכן דרשו ז"ל בנח איש צדיק תמים שנולד מהול כלומר גם אישיותו החומרי טוב הי' ע"כ נולד מהול. והנה כל כחות הטבע עדיפים מהאנשים כמ"ש הרמב"ם במו"נ שהם תמיד עובדים את ה' משא"כ האדם עלול לחטוא. אבל באמת יצא שכרם בהפסדם שע"י שאין להם יאה"ר אין להם מעלה כ"כ כי הם נבראו בטבע כך לעשות רצון קונם משא"כ

האדם הוא בעצמו משלים את נפשו וע"כ מעלתו גדולה כמ"ש מהרש"א פ"ק דחולין גבי גינאי נהרא.

ועי"כ כחות הטבע משועבדים תחת האדם על אשר האדם הוא בעצמו משלים את נפשו. לא כן כחות הטבע שהם מושלמים ועומדים בטבע. ז"ש הים ראה וינס כלומר שהוא משועבד לבנ"י בשביל שראה את המילה שהיא מופת חותך שהאדם משלים א"ע. וכ"כ לגוזר ים סוף לגזרים ג"כ הכוונה כנ"ל. שע"י שהאדם נטועות בו תכונות רעות והוא בכחו יגבר עליהם בזה כחו יפה יותר מכל יצורי הטבע. ואולם גם לענין השלמת אחרים טוב הוא אם גם הוא יפנה כמוהם לדברים אחרים ארציים ובכ"ז ישים מתג ורסן לפיו לבלום תאוותו ממנו יראו ויקחו מוסר. ופי' עפ"ז מאמר הלל אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי מה אני הכוונה כמ"ש החוקר כי לא יכיל לכבוש ולמשול על אחרים מי שלא יכול האדם לכבוש את עצמו כמ"ש איזהו גבור הכובש את יצרו. ע"כ אם הת"ח לא יפנה כלל אל עניני עוה"ז ולא יהיה למוד ללחום את יצרו ולהכניעו לא יוכל למשול על אחרים. ע"כ טוב לו לישב באחוזת מרעים ולא יתבודד להתרחק מהם הרבה כ"א ישב בחברתם. וז"ש הלל אם אין אני ברשותי מי לי מכ"ש שאין אחרים ברשותי להוכיחם. ע"כ וכשאני לעצמי בהתבודדות בלי חברת האנשים מה אני. ונרמז שע"כ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא דאם היינו רואים בעינינו עונש הרשע ושכר הצדיק אז היינו ממש כמוכרחים לעשות את הטוב ולמנוע מהרע. וזהו שארז"ל דו פרצופין נברא האדם שנאמר אחור וקדם צרתני הכוונה שע"כ ברא הש"י את האדם שני פעמים בעוה"ז ובעוה"ב ולא נתן לו שכרו ועונשו בעוה"ז הוא בשביל שרצה שהאדם יהא מהלך תמיד או קדימה או לאחור ואלו הי' משכירו ומענישו בעוה"ז לא הי' לו בחירה והי' כמו מלאך עומד. עוד טעם ב' מה שאינו נותן לנו שכר ועונש בעוה"ז הוא עפי' מאמרם ז"ל בילקוט ישעי' מ"א. הן אתם מאין ופעלכם מאפע כל הטובות והברכות והנחמות שאני עתיד ליתן לכם בעוה"ב אינו אלא בשביל פעיי' אחת שאמרתם נעשה ונשמע. כי נאמר לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים שהמצוות הם מצדו ית' וזהו לך ה' הצדקה שאנו עושים כי מי הקדימנו ואשלם וה' ית' נותן כח לעשות חיל במצוות והוא מסייע שיש בו ממש. לא כן העבירות נעשים רק מצדנו כי הבא ליטמא רק פותחין לו ולא מסייעין ע"כ רק לנו ושלנו הם מעשינו אשר נבוש מפניהם. והשכר של מצוות ששנו מצפים הוא בשביל מחשבתנו שאנו שמחים שתבוא מצוה לידינו ונקיימנה זה מצדנו כי המחשבה ושמחה של המצוה העתידה לזה אין הש"י מסייע. וז"ש וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל החוקים יאמר שמעשה הצדקה יהי' מצדנו אם נשמור ונצפה לקראת מצוה מתי תבוא לקיימנה. וז"ש כל המצוה

אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון כי השכר אינו אלא על המחשבה שמשמר ומצפה לקיים המצוה שתבוא לידו. וז"ש הילקוט הן אתם וגו' ופעלכם מה שאתם פועלים במעשה המצות אינו כלום אלא כל עיקר השכר הוא בשביל אמירתכם נעשה ונשמע היינו לעתיד שאתם אומרים במחשבתכם נעשה המצות שיבואו לידינו. והנה הש"י משלם מדה כנגד מדה ואלו הי' עיקר המצוה עצם המעשה שהוא דבר גופני נכון שיהי' השכר ג"כ גופני אבל כיון שהמעשה אינו מצדנו ואין מגיע לנו שכר כ"א על המחשבה שהוא דבר רוחני א"כ צריך שיהי' שכרו ג"כ רוחני והוא בעוה"ב. וז"ש כל הטובות וכו' שמתוקן לכם בעוה"ב ה"ט בשביל שכל שכרכם אינו אלא בשביל שאמרתם נעשה ונשמע לעתיד ע"כ גם שכרכם צריך שיהי' בעוה"ב. הטעם הג' הוא שאם היה הש"י נותן שכר בעוה"ז אז אדם שנראה בעינינו רשע ובאמת הוא צדיק וכשיתן לו הש"י שכר בעוה"ז אז יתרעמו הבריות על הש"י ויאמרו דעביד דינא בלא דינא והם טחו מראות שצדיק גמור הוא כי עיני בשר להם ע"כ הש"י צפן השכר לעתיד לבוא. וז"ש יודע ה' ימי תמימים כפרש"י ע"כ נחלתם לעולם תהי' לעוה"ב, וכה"א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך לעוה"ב והטעם פעלת לחוסים בך נגד בני אדם רק למראית עין מפני בני אדם. וזהו כוונת ילקוט שהתחלנו שע"כ שכרכם רק לעוה"ב ולא בעה"ז לפי שפעולתכם, רק לפניו גלוי ע"כ מה רב טובך אשר צפנת לע"ל ולא נתת בעוה"ז והטעם נגד בני אדם כנ"ל: והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם. יל"ד שפתח בלשון עתיד תשמעון הי"ל לסיים ג"כ ותשמרו ותעשו ולא ושמרתם ועשיתם. (לשבת פ' עקב שמב"ח אלול) הנה בשבחי א"י נאמר בפרשתנו ארץ אשר עיני אלקיך בה מראשית השנה עד אחרית שנה. כי מהמעלות הנכבדות שנשתבחה בהם א"י הוא אשר מציון תצא תורה כי צדק ילין בה ועמך כולם צדיקים. והנה כשישראל ח"ו אינם עושים רצונו של מקום נאמר ואסתיר פני מהם כי הבט פני רשע לא יוכל אבל כשעושים רצונו ית' אז הם נצר מטעי מעשה ידי להתפאר ורואה עליהם בעינא פקיחא. וז"ש ארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית ועד אחרית. לא כן מעת שגלינו מארצנו בעוה"ר כל השנה אנו מלאיסעון ואין אנו כדאי להראות לפניו ית' אבל לכל הפחות בראשית השנה ואחרית שנה שאנו מתעוררים לחזור בתשובה בר"ה ויו"כ וחודש אלול אז גם אנחנו מתראים פני האדון ית"ש. והנה היום אנו הולכים לקראת אחרית השנה ע"כ החוב עלינו לפשפש במעשינו לתקן בחודש זה את אשר פגמנו בכל חדשי השנה. וי"ל ע"ז זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה כלומר זה החודש שהוא האחרון עולה על כל החדשים ועליו לתקן את כל החדשים כדאיתא בפרקי ר"א בחודש אלול אמר הקב"ה עלה אלי ההרה

לקבל לוחות שניות. כמו כן גם אנו ששברנו את הלוחות בכל חדשי השנה ע"י שעברנו על המצוות עלינו החיוב לעשות לוחות שניות והש"י ברחמיו שלשים יום בשנה מחשיב לשנה ומחשב אם רק לסוף השנה אנו חוזרים בתשו' כאלו כל השנה שמרנו את מצוותיו. והנה הרמב"ן פירש עקב מלשון סוף כמו שהעקב הוא סוף הרגל. וז"ש והי' עקב תשמעון כלומר אם רק לבסוף תשמעון אף שבתחלה לא שמעתם מ"מ הקב"ה מחשב כאלו שמרתם לשעבר ועשיתם את המצוות גם עד עתה. והנה חודש אלול למספר החדשים הוא הששי כי תשרי הוא השביעי וע"ז י"ל מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת עלינו לטרוח בחודש הזה ולהכין צידה על החודש השביעי המקודש. וע"ז י"ל אלמלא שמרו ישראל שני שבתות מיד נגאלין כי כמו ששבת הוא יום השביעי המקודש כמו כן חודש שביעי הוא ג"כ חודש שכולו שבת. והנה ר"ה ויו"כ רגילים אף הפושעים לשמרו. אבל גם צריכים לשמור כל שבת ושבת שהוא ג"כ מקודש בשביעי כמו חודש השביעי. ע"כ אז"ל אלמלי שמרו ישראל שני שבתות כלומר לא לבד החודש הז' שהוא שבת שבתון כ"א היום השביעי שהוא מקודש כמוהו אז מיד היו נגאלין. וסיים הקרא ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך הכוונה כי בזמן שאנו חוטאים ח"ו ואין אנו ראויים שהש"י יברך אותנו אז כל מה שאנו אוכלים הוא רק זכות אבות כי אנו מעשים אין בנו. ועי"ז הוא רע לבנינו כי אחרי שאין אנו צדיקים א"כ בנינו אחרינו עוד ירשיעו יותר אם לא נגדלם ח"ו על ברכי התורה והיראה. ומה יהי' להם אם אנו אוכלים את הזכות של אבותינו. בשלמא אם היינו אנחנו צדיקים שיספיק לנו זכות עצמנו לא הי' מזיק כ"כ אל הדור האחרון אם גם ירשיעו כי עוד יוכלו להתקיים ע"י זכות אבות ואנחנו חיינו בזכות עצמנו. לא כן עתה שאנו אוכלים זכות אבות מה ישאר לבנינו אחרינו. וז"ש והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ותחיו בזכות עצמכם אז ושמר ה' אלקיך את הברית אשר נשבע לאבותיך כלומר הזכות אבות יהי' שמור להם ועי"כ וברך פרי בטנך כלומר להם יהיה לברכה בכל אופן אם הזכות אבות יהי' שמור להם. והנה הא דפתח בלשון עתיד תשמעון וסיים לשון ושמרתם ועשיתם י"ל עוד רמז על הדור האחרון הזה. כי בימים הראשונים שהיו צדיקים היו עושים כל מצות ה' לא כן בדורנו אף אם לפעמים ישמעו את דבר ה' מפי הדורש והיום הזה לעת כזאת רבו הדרשנים יותר מבימי קדם בכ"ז ברוב דברים לא יחדל פשע אם גם רצונם לשמוע דברי פי חכם אבל אינם רוצים לעשות. והנה בימים הראשונים הברית אשר כרת ה' עם עמו נשמר משני הצדדים בין מהקב"ה ובין מצרנו. לא כן עתה בעוה"ר אני הפרנו את הברית ח"ו ע"י מעללינו הרעים רק הקב"ה הוא שומר את הברית וביד חזקה מולך עלינו. וז"ש

והי' עקב כלומר בסוף הימים יהי' שרק תשמעון את המשפטים שרוצים אתם לשמוע ולענג אזניכם בדברי נועם אבל לעשות אינכם מרוצים אבל הימים הראשונים היו טובים מאלה כי אז בזמן העבר ושמרתם ועשיתם הייתם מרוצים לעשות. אמנם אל תחשבו שתוכלו אתם ע"י מעשיכם הרעים לנתק מוסרות הברית מעל צואריכם לא כן הוא כי ביד חזקה ימלוך עליכם ושמר ה' אלקיך את הברית הוא ישמור בעל כרחכם את בריתי. הש"י יתן לנו לב טהור לשמור את בריתי לטוב לנו אמן:

ושמר ה' אלקיך לך את הברית וגו'. י"ל עפמ"ש באו"ה בהגדה לפרש הפסוק כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון וגו' שע"כ היו האמהות עקרות וגם אאע"ה ראש יחוסנו כדי שלא נאמר שנתייחס אחרי תרח וכל עו"א אבות האמהות ע"כ היו עקרים וכיון שלא ניתן להם כח הלידה ממולידיהם כבר נתפררה החבילה והחיבור שבין אבות לבנים ודפח"ח וש"י. ולפ"ז כ"ז שאין בנו עקרים אנו נוכל להתייחס אחר אברהם יצחק ויעקב שהם נתנו לנו כח המוליד אבל מי שהוא עקר בטבע אף שהקב"ה נותן לו בנים ע"ד נס מ"מ י"ל שכבר נפסק החבל שבינו לבין אבותיו אחרי שמדרך הטבע לא נתנו לו כח המוליד. וז"ש ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך ובתנאי לא יהי' בך עקר ועקרה שאם תהיו עקרים לא תוכלו להתייחס לבית אבותיכם. ובזה י"ל מ"ש בפ' ויחי ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ כי רק באופן זה יתייחסו אחרינו להקרא על שמי אם יהיו כדגים שאין בהם עקרים אז יוכלו להתייחס אחרינו:

ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה ובבהמתך. כי דוב הטענות שהאומות טוענים עלינו הוא אמרם שהיהודי לא יצלח לכל מלאכה אין בידו וברצונו להוליד חדשות מעשה חרש וחושב כ"א תחבולותיו כל היום אך למסחור ולמרכולת בדברים אשר כבר מצווים ועומדים הוא ירויח בהם. אבל אחרי שעיקר קיום הלאום הוא ע"י פעולת חדשות הנקרא בלשונם פראדוצירען וישראל עושה חיל ע"י שיסחור בדברים שכבר באו לעולם בלעדו ע"כ ללא יועיל הוא לברכת הארץ. אבל אם יראו שגם הוא כמוהם פועל גבורות ועושה חדשות אז תחת אשר יקבוהו גם ברוך יהי' מכל העמים אחרי רואים שאין בהם עקר בלתי מוליד כ"א גם הוא יוליד חדשות אשר לא היו עדיין. או ירמוז למ"ש עיקר תולדותיהן של צדיקים מעשים טובים והמה תולדות הנפש ע"כ כפל הברכה לא יהי' בך הוא הוא הנפש אשר בקרבך לא תהי' עקרה לא ילדה מצוות ומעש"ט. וגם בבהמתך הוא חלק הגוף גם הוא יוליד בנים ובנות:

ונשל ה' אלקיך את הגוים האל מפניך מעט מעט לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה. י"ל עפמ"ש רבינו בחיי לפרש קרא נלכה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו שידיעת ה' לא תוכל להיות בבת אחת כ"א כמו השחר עולה לאט לאט כן הידיעה תתרבה ממדרגה למדרגה כמו. שמנה רפב"י את המעלות בקודש. והנה לפרוש מן התאווה א"א לו לאדם ג"כ לפרש בפ"א מכל תענוגי בנ"א כי יש לידא שאם יסגף א"ע ויעכור שארו מכל הנאות הגוף אז לא יוכל לעמוד על משמרתו ויפול בפחת לעשות ההיפך כמו שהורה הניסיון שהאדם אם בקפיצה אחת יעלה מעלה אז יפול אחור. וינקמו נקמתם התאוות על אשר משל בם ביד חזקה. כ"א טוב לפני האלקים ימלט בהשתדלותו להשביח שאון גלי התאווה לאט לאט תחלה יפרוש מן המותרות ואח"כ יקדש א"ע גם במותר לו. וזהו הרמז כי כתבו המפרשים שהגוים רומז על החמדות הרעות המתרגשות לבוא לאדם להסיתו לסור מאחרי ה'. וע"ז נאמר בפ' לא תערוץ מפניהם כי ה' אלקיך בקרבך כי מי שבקרבו קדוש לא יחת מפני הרבים הקמים עליו להשחיתו. ולזה יעץ שישל את הגוים האלו רק מעט מעט אבל לא תוכל כלותם מהר בפ"א להומם ולאבדם מכל וכל כי אם כן תעשה יש לירא שלא תוכל לעמוד בהר ה' לנצח כ"א אדרבה הם יתקוממו עליך ותרבה עליך חית השדה הם ירבו עליך וימשלו בך. ולזה נאמר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי כי מי שברצונו ללכת בפעם אחת מעלה מ' אם גם אמת שהוא ינשא את נפשו למעלה אבל אחרי שלא יכול להשאר במדרגה הרמה ההוא אם לא הכין א"ע מקודם ע"י מעלות ומדות נשגבות המה המדרגות אשר עליהם יעלה על הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. א"כ לשוא היתה יגיעתו ולהבל וריק כחו כלה. אבל מי יעלה בהר ה' למרום הרים וגם יקום שם לנצח ולא יפול אחור אשר יאמר עליו כי הוא זה. נקי כפים ובר לבב. המה המדות שהם הקדמות לעלות על ידיהם בהר ה' ורק עליו נאמר שלא נשא והגביה את נפשו לשוא לבלי הועיל כי הוא אחרי שהקדים להכשיר א"ע להיו' כלי מוכן לקבל טהרה אז יעמד חי כל הימים בהר קדשו:

ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא. י"ל עפמ"ש לעיל (פ' בא) לפרש הפסוק והי' לחות על ידך ולזכרון בין עיניך וגו' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. שע"כ הוצרכו ישראל לאות זכרון שיזכרו תמיד ע"י התפלין ולא ישכחו את השם בשביל שמקורם לא טהור ורק ביד חזקה שלא ברצונם יצאו ממצרים ע"כ יש מקום לירא פן יחזרו לסורם וצריכים לאות וזכרון עיי"ש. כמו כן י"ל שע"כ החמירה התורה בע"ז שלא להביאה גם אל הבית וצא טמא נאמר לה פן תוקש

הטעם אחרי שישראל בצאתם ממצרים גוי מקרב גוי היו הללו עובדי ע"ז והללו. ע"כ יש מקום לגור ולפחוד שלא יחזרו לסורם הראשון לכן אמר ולא תביא תועבה אל ביתך והטעם שאני מחמיר כ"כ בזה הוא על שכבר בימים מקדם בעת צאתך ממצרים היית ג"כ חרם כמוהו והשתחוית לאל אחר ע"כ צריך אתה לשמירה יתירה. והנה הרמב"ם בח' פרקיו העלה שבדבר שהוא מתועב בעצמו טוב לגרר שלא יהי' לו יצה"ר כלל ע"ז ורק על בשר חזיר שאינו מתועב בעצמו אז"ל אל יאמר אדם אי אפשר בבשר חזיר עיי"ש. וי"ל גם כן שבדבר שכבר נכשל האדם בו מקדם בודאי צריך שימית לגמרי את התאוה לדבר ההוא ויהי' נבזה בעיניו נמאס שאם לא יעשה כן יש לחוש אולי לא יהי' ביכלתו לעמוד נגד יצרו אשר כבר לכדו מקדם במצודתו. והנה חרם נקרא בקרא חרמי הקדש והם דברים שהיו מותרים מתחלה ורק ע"י דיבורו נעשו חרם והקדש. ע"כ אחר שאמר שכבר היית חרם כמוהו כנ"ל הוסיף לאמור שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו שתהא ע"ז משוקץ ומתועב בעיניך כי אחרי שכבר היית חרם כמוהו ונכשלת ונפלת כבר בפח מוקש האלילים ע"כ צריך אתה לתעב אותו שיהא בעיניך כסחי נמאס והטעם כי חרם הוא שדומים האלילים אצלך כחרם שהי' מתחלה מותר ורק עתה נאסר כמו כן האלילים היו בעיניך כהיתר ורק עכשיו באיסור ע"כ צריך לשקץ ולתעב אותם מחששא הנ"ל. ועי' ברכות כ"ט ע"א ברש"י ד"ה רשע מעיקרו וז"ל שב מרשעתו פעמים שחוזר ונעשה רשע ע"כ:

כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון וגו' וירשתם את הארץ אשר נשבע ד' לאבותיכם. הא דנקט מצוה בלשון יחיד י"ל עפמ"ש ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. כי אחרי שאז"ל אלמלי הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ע"כ עפ"י הדין אין מגיע לאדם שכרו משלם כי הקב"ה עושה מחצה. ע"כ א"א לומר על האדם שעשה את המצוה כולה כי אל עליון גומר עליו. אבל אם בעת עשיית המצוה אין כאן שום יצה"ר ונטיי' אל הרע וא"צ לעזר אלקי ממעל אז כל המצוה נקראת על שם האדם לבדו. והעצה לזה עפמ"ש לעיל פ' שמיני ופ' פנחס שאם יעשה האדם משמרת למשמרת בטרם יפגע בו היצר כי אינו פוגע בבלתי מצווה ועושה ואחרי שעל הגדר אינו מצווה מן התורה וכיון שאין כאן יצר סוכן כל המצוה נקראת על שמו. וז"ש כל המצוה ולא חצייי' תהי' נקראת על שמך אם תשמרו ותעשו גדר ומשמרת לעשות וכיון שאין כאן הסתת היצר כולו שלך הוא. או יאמר כי באמת א"א לאדם יחידי לשמור את כל דברי התורה אתרי שישנם מצוות שאינן נוהגות בכאו"א רק בכהנים וכדומה. אבל ע"י הערבות כל ישראל כגוף אחד נחשבים והמצוה שמקיים אחד תחשב לכולם לצדקה. וז"ש כל המצוה אשר אנכי

מצוך תוכלו לקיים כולכם באגודה אחת ע"כ אמר תשמרון לעשות בלשון רבים כי ע"י הרבים תוכלו לקיים כל המצוות. וראיי' על הערבות הוא ממה שישראל נחלו את הארץ בזכות אבותיהם לכאורה האיך יפקד זכות אבות על בנים הלא איש בחטאו ובזכותו ית' ומה בצע לבנים בזכות האבות אלא ע"כ שיש כאן ערבות ובפרט האבות ערבים על בניהם כמ"ש פוקד עון אבות על בנים. וז"ש לראיי' שכל המצוה תשמרון לעשות כולם יחדיו משום ערבות שהרי ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם הרי שאתם נהנים מזכות אבות ובע"כ מטעם ערבות:

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך י"ל עפמ"ש פ' ויצא על הפסוק אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי שעיקר מעלת התורה הוא שתורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב שהיא מחכימת פתאים אף אותם אשר לא ידעו ע"י שכלם ומחקרם לבוא בסוד ה' והם עם לא בינות להתחקות על שרשי המחקר לבוא על ידו לידיעת ה' בכ"ז התורה תאלפהו ללכת בדרך הישר אף אם לא נגה עליו אור התבונה עי"ש באריכות. ונראה דע"ז רמז נתינת המן שאז"ל לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן להורות כמו שהמן הי' לחם מן השמים לא חרשו לא זרעו ולא קצרו ובכ"ז לחם אבירים אכלו כמו כן התורה באה להם מן השמים אף שלא ידעו לחרוש ולזרוע בשדי תרומות החכמה והמדע בכ"ז מן השמים ירחמו להאיר עליהם אור תורה. וז"ש ויאכילך את המן לרמז אשר לא ידעת שאין אתה צריך לידע מאומה מחכמות וידיעות ובכ"ז בוא תבוא ברנה לישא אלומות התורה: מדרש פליאה. ויענך וירעיבך ויאכילך את המן מכאן שמדליקין נרות בלילי שבתות. כי כשמדליקין נרות לכבוד שבת לכאורה היו צריכין להדליק ביום שיהא ניכר שמדליקין לכבוד שבת. אלא דשרגא בטיהרא לא מהני. וה"ט שהקב"ה האכיל מן לישראל ומדוע הרעיבם ולא האכילם לחם שמים בעיר מושב אבל באמת שאם הי' להם כל טוב בעיר לא היו יודעים להעריך ערך מן כי שרגא בטיהרא למאי אהניא וזהו ויענך וירעיבך ורק אח"כ ויאכילך את המן מכאן שמדליקין גרות בלילי שבת ולא ביום שוב נזכרתי מש"ס דיומא ע"ד ע"ב אינו דומה רואה ואוכל לאינו רואה ואוכל עי"ש ואין כאן פליאה כלל שזה הוא העינוי במן שלא היו רואים:

שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה. פרש"י ענני כבוד היו שפים ומגהצים. הכוונה כי תאוות המלבושים הנאים כאשר הוא בזמננו שלובשים כמאדע החדשה. הוא על אשר יסירו מנגד עיניהם את ה' ולא יכירו את כבודו. אבל במדבר אשר בכל יום כשקמו מאהלם מיד ראו כבוד ה' בענן אש אוכלת. אז לא הוצרכו תמיד לשנות את מלבושם וא"כ ענני כבוד הם אשר תקנו וגהצו להם הבגדים. ובזה מדוקדק מה שדייק בכלי יקר דהו"ל

למימר לא בלתה עליך מאי מעליך דקאמר. ולהנ"ל ה"פ ע"כ לא בלתה שמלתך. מעליך. המ' היא מ' הסיבה. על אשר ידעת מה שעליך הוא כבוד ה' השוכן בענן אשר חופף עליך כל היום וע"י שידעת מה למעלה ממך עי"כ לא התאוית תאוה לבגדים חדשים ולא הוצאת ישן מפני חדש: וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך. י"ל עפמ"ש במשנה דאבות כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו. הכוונה כי כל אדם יש לו בקרבו רות המעוררו לעשות טובה ומוכיחו על פניו בעשותו את מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם. וזה גם בגדולי החוטאים אם גם בשעת העבירה היא מחשיכה עיניהם מראות גודל רשעתם. בכ"ז אחרי עברם יעוררם רוחם בקרבם להנחם על הרעה אשר עשו. וזה סימן שהנשמה היא חלק אלוק ממעל על כי תמיד תתעורר באדם כאשר הלך בזדון ושאט לבו. וז"ש המשורר אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי וגו'. בעת שאני ישן ונרדם במצולות התאוות ובכ"ז לבי בקרבי עוררה לנפשי לאמור עד מתי תישן זהו המופת שקול דודי הוא הקב"ה דופק ואומר פתחי לי וגו'. וזהו ג"כ חלקי ה' אמרה נפשי המופת שחלקי הוא הנשמה הוא מה' הוא כשנפשי אומרת ומעוררת אותי. וע"כ האדם לא יסיר אזנו משמוע קולו אשר בקרבו כי אם רוצה לידע דבר מה אם יעשה או לא היכשר בעיני ה' ישאל רוחו בקרבו אם יסכים לזה אז נכון לבו בטוח שגם בעיני ה' הוא נכון לעשותו. וז"ש כל שרוח הבריות נוחה הימנו כלומר שרוח של אדם מסכים אז בודאי יוכל לידע שגם רוח המקום נוחה מזה. וזהו דע מה למעלה ממך הכוונה ממך תוכל לדעת מה למעלה שאם רוחך ונשמתך מסכים לעשותו בודאי גם למעלה בקודש רוח המקום נוחה הימנו. כי הרוח אשר בלב האדם מתרגש בקרבו וקול דודי דופק. ומה גם אם יסורין באים על האדם אז ישוב ונחם ומרגיש בלבבו כי באו עליו הנגעים על אשר סר מדרכי ה'. וז"ש וידעת עם לבבך אתה מרגיש ומבין את זאת בלבבך שה' אלקיך מייסרך ומלמדך להועיל:

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. י"ל עפמ"ש בילקוט פ' בראשית וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והנה טוב זו מלכות שמים מאד זו מלכות הארץ שהיא תובעת עלבונן של בריות שנאמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי והוא פלאי. ונ"ל פירושו כי רבים אומרים שהעולם הוא רע והם כת פעססימיסטען אחרי שמצודה פרושה לרגלו ובכל עת ועונה יוכל להכשל בחטא ופגע רע ע"כ טוב לו שלא נברא. אבל באמת נמנו וגמרו טוב שנברא כי ע"י שהקב"ה נטע בלבות האנשים יראת שמים וגם הוא משגיח בעינא פקיחא על עלילות מצעדי גבר כבר אבד מהעולם שם רע.

וזהו וירא אלקים את כל אשר עשה. שאם הי' העולם נעזב ח"ו למקרי ופגעי הזמן ולא הי' שכר ועונש ויעשו אדם כדגי הים גדול בולע את הקטן אז בודאי הי' העולם רע. אבל וירא אלקים את כל אשר עשה שרואה ואינו מסיר השגחתו מבריותיו. עי"כ והנה טוב. אמנם לשון טוב אינו מוחלט שהוא טוב בעצם רק ברצותינו לומר על דבר שהוא בלתי רע בע"כ מוכרחים אנו לומר שהוא טוב כי אין בלשון שם מונח על לא רע כ"א טוב. אבל אם נרצה לומר שהוא טוב בעצם ולא רק שאינו רע אז אנו אומרים טוב מאוד וכוונתנו בזה שלא לבד שאיננו רע כ"א הוא אך טוב בעצם. אבזאלוט גוט. והנה אחרי שרבים פורקים מעליהם עול מלכות שמים א"כ עדיין לא היתה הארץ טוב בעצם אחרי שמי שאיננו ירא שמים יוכל לגזול ולחמוס. אבל הקב"ה שם בארץ מלכים ושופטים אשר לצדק ימלוכו ויענישו את החוטא נגד חוקי החברה ועי"כ נוכל להחליט שהארץ לא לבד שאינו רע כ"א גם טוב בעצם. וז"ש טוב מאוד זו מלכות הארץ שהית תובעת עלבונן של בנ"א כנ"ל. והנה מאתו ית' לא תצא הרעות וגם מזה מוכח שהארץ טוב אחרי שהש"י אומר על עצמו אנכי עשיתי ארץ ומוכח שהוא טוב כי מהטוב האמיתי יבוא אך טוב וחסד. ומסיים הקרא ואדם עלים בראתי. עי"כ נעשית הארץ טוב מאוד. ע"י שבראתי אדם גדול שמושל עליה והנה אכילה ושביעה מביא את האדם לחטוא ולעבור חק גדר ועי"כ אפשר. לטעות ולומר שהארץ לא טובה. אבל אם אנו מברכים להש"י על כל הנאה שנותן לנו בזה ניתן גדר לפורצים ונוכל להחליט שהארץ טובה. וז"ש ואכלת ושבעת ואם אח"כ וברכת את ה' אלקיך אז תראה כי טובה הארץ אשר נתן לך:

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך. י"ל עפמ"ש במד"ר פרשתנו בפסוק שמע ישראל אתה עובר היום. הלכה אדם מישראל השותה מים לצמאו ר"ט אומר מברך שהכל נהי' בדברו רבנן אמרי בורא נפשות רבות וחסרונן. ממה שלא אמר תחלת הברכה ברוך חתה י"ל שרומז עפמ"ש בתיו"ט בברכות הובא לעיל פ' ואתחנן שע"כ מברכין בבהמ"ז נברך אלקינו שם מדה"ד ובברכת התורה ברכו את ה' שם הרחמים משום דמזונות צריך הש"י כביכול ליתן לנו עפ"י הדין כיון דיהיב לן חיי מההכרח ליתן לנו מזונות. אבל התורה נתן לנו רק בתורת נדבה חסד ורחמים עיי"ש. והנה אם האדם שותה מים לצמאו שהוא דבר היותר הכרחי לאדם להחיות את נפשו ואינו מבקש מטעמים ומזרקי יין לעדן את בשרו רק מסתפק במועט האפשרי שא"א להתקיים בלעדו. לכאורה עבור זה אין צורך לברך להודות ולהלל את הנותן ית"ש אחרי שמגיע לאדם כן מצד הדין וכנ"ל. אלא בשביל שכל העולם לא נברא אלא בשביל ישראל כמאז"ל בפ' בראשית ברא בשביל ישראל שנקרא ראשית ונאמר עם זו יצרתי לי תהלתי

יספרו. נמצא שע"י שישראל מברכים ומהללים להש"י כרצונו ית' שיספרו תהלתו ועי"ז נתקיים העולם כולו כמ"ש לעיל לפרש כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע עיי"ש. ולהיפך כשישראל ח"ו חוטאים בלשונם גורם חורבן והריסת העולם כי על פיהם ישקו כל העמים כידוע. ע"כ אף על הדבר ההכרחי ביותר צריך לברך וז"פ אדם מישראל אף ששותה מים לצמאו בכ"ז מברך בשביל שהכל נהי' בדברו. שדברו של אדם מישראל האמור למעלה הוא המהוה ומקיים את הכל לטוב ולהיפך ח"ו בהתקלקל דבורו. כמו שהוא בורא נפשות רבות ע"ד את הנפש אשר עשו הנאמר באאע"ה. כמו כן הוא בורא ג"כ חסרונם והפסדם. ע"כ כדי לקיים את העולם ולא להפסידו צריך לברך על כל דבר ודבר כמ"ש כל הנהנה בלא ברכה גוזל לכנס"י. וז"ש ואכלת ושבעת אף אם לא תאכל אלא כדי שביעה די סיפוקך ההכרחי והי' מקום לומר שע"ז א"צ לברך כי מזונות בדין הוא נותן לך כנ"ל ובכ"ז אתה מחוייב לברך. והטעם על הארץ הטוב אשר נתן לך בשביל שכל הארץ שלך הוא ועל ידך מתקיימת ומאחר שנבראת לספר חהלתו ית' ע"כ ע"י ברכתך אתה מקיים את התכלית אשר בעבורו נוצרת ועי"ז אתה מקיים את כל הארץ אשר נתן לך ברשותך וברצותך מהרס וברצותך בונה:

ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך מכאן אמרו כל המתגאה כאלו כופר בעיקר הכוונה כי איך יתגאה האדם אם יודע כי לא לו הגבורה והחכמה והעושר כ"א הכל מתנת חנם מאת ה' הוא ית' נתן והוא יכול ליקח בכל שעה ואיך יתגאה בדבר שאינו יודע אם יתמיד בקיומו אע"כ שהוא כופר ח"ו בהשגחת הבורא ית"ש:

והיה אם שכח תשכח וגו' העדותי בכם היום כי אבד תאבדון כגוים אשר אני מאביד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול ה' אלקיכם. מ"ש מתחלה אבר תאבדון ואח"כ עוד הפעם תאבדון נ"ל עפ"י מדרשם ז"ל חטאו בכפלים ולקו בכפלים עפמ"ש באוה"ח בפרשתנו לפרש פ' וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו כן ה' אלקיך מיסרך כי כשאדם רואה בן אחרים הולך בדרך עקלקלות לא יכאב לבבו ולא יחוש לו אבל אם בנו עצמו ובשרו ילך בדרך לא טוב לבו הומה עליו כן ה' אלקינו לכל האומות אינו חש כ"כ בקלקולם אבל עלינו בניו יהמה לבו כביכול אם נחטא. וז"ש וידעת עם לבבך כמו שאתה יודע ומרגיש אם בנך יסור מדרך הישר כן ה' אלקיך מיסרך להועיל. א"ד ז"ל. ולפ"ז כשישראל חוטאים חטאם בכפלים הא' שחטאם כחטא שאר האומות והכביר עוונם עוד על שהם בנים למקום ע"כ כפלים לתושי' להתיש כחם שהם מכאיבים לב אביהם שבשמים ע"כ ג"כ לקו בכפלים. וז"ש אם שכח תשכח העידותי בכם כי אבוד תאבדון שתי אבדות לוקין בכפלים. ומפרש והולך החטא הא' כגוים אשר אני מאביד מפניכם כן

חטאתכם עכ"פ כבדה כחטאם ועוד יתר שאת לפתח חטאתכם אשר תרבצו תחת משאו עקב אשר לא תשמעו לקול ה' אלקיכם אשר הוא אלקיכם ואביכם ביחוד ואתם ממרים בו ע"כ שתים רעות עשו עמי. או יאמר עפמ"ש שישראל שה בטבע המעט מכל העמים ולא יוכלו להתקיים רק בהשגחת ה' עליהם בעינא פקיחא אשר לא ינום ולא יישן ועיי' רש"א ח"א כתובות הביאונוהו לעיל פ' פנחס ע"כ שאר הגוים שי כלו להתקיים בדרך הטבע אם רוצה הש"י להענישם צריך לפעול חדשות להומם ולאבדה אבל בישראל נאמר והסתרתי פני מהם וממילא והיו לאכול. ואחרי שהש"י לא לבד שמסיר השגחתו מהם בחטאם אלא אף מעניש אותם בידים ככל הגוים, א"כ לקותם בכפלים. כי מדרך הטבע בלי השגחת ה' עליהם כבר ילכו ח"ו לאיבוד עוד זאת ירו נטוי' להענישם ככל הגוים בידים. וז"ש אם שכח תשכח אז אבוד תאבדון בכפלים אתם לוקין. ופי' הדבר כגוים אשר הם קיימים ע"פ דרך הטבע ואני צריך לאבד אותם בידים כי הטבע בעזרם ותומכם כן אתם תאבדון מעצמכם מבלי שום מעשה בפועל מצדי וא"כ אם ידי תגע בכם לרעה אז איבוד כפול ומכופל יש אצלכם ח"ו:

וידעת היום כי ה' אלקיך הוא העובר לפניך אש אוכלה הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר כאשר דבר ה' לך. הכוונה כי ישראל לבדם בכחם לא יוכלו לכבוש עמים גדולים ועצומים מהם אשר נפל פחדם ואימתם על כל העמים אשר סביבותיהם כ"א יד ה' עשתה זאת והוא הנלחם להם ועכ"ז עליהם ללמד ידם לקרב ולעשות מלחמה והטעם כדאיתא במדרש גבי גאולת מצרים ואעבור עליך וגו' ואת ערום וערי' מן המצוות ונתן להם דם פסח ודם מילה שע"י מצות הללו יזכו שהש"י יעשה להם נפלאות ונסים כן הי' בבואם לארץ ישראל ממרים היו במדבר ע"כ נתן להם מצות התלויות בכיבוש כדי שעי"ז יזכו לחזות בנועם ה'. והנה מה שנמשל הקב"ה לאש כתבו המפרשים כמו שהאש אינו מכלה עצם ועצם בשוה כ"א כפי שיש הכנה חום הטבעי כמו כן יכלה האש מהרה מעט מעט או חיש קל כעופרת וגפרית יבער מהרה יותר מדבר אחר כמו כן אהבתו ית' את עמו אינו בשוה לכל נפש כ"א כפי אשר יכינו א"ע במצוות ומעש"ט כן ירבה ויפרוץ עליהם אהבתו ית' וז"ש אם גם ה' ית"ש עובר לפניך והוא ישמידם לפניך ולא אתה בכחך מ"מ והורשתם אתם ע"י תחבולותיכם והטעם לזה כי אש אוכלה. הוא ורוצה שיהי' לך הכנות לשיעשה בעבורך נפלאות. וז"ש בגמרא ולדבקה בו וכי אפשר לידבק בו והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בת"ח הכוונה כנ"ל האיך יוכל כל אדם ע"ה לדבק בשכינה באהבה רבה הלא צריך לזה הכנות לז"א הדבק בת"ח והבן:

וארא והנה חטאתם וגו' סרתם מהר מן הדרך אשר צוה ה' אתכם ואתפוש וגו' ואתנפל וגו'. י"ל עפמ"ש לעיל פ' ויקרא שאם האדם חוטא ממדרגה למדרגה אז קשה תשובתו כי הרגל נעשה בו טבע משא"כ אם בפתאום חטא בפ"א אז קלה תשובתו. ופי' בזה אם תחטאו כאדם תביאו קרבן עיש"ה. וז"ש אחרי שסרתם מהר מן הדרך ולא חטאתם לאט לאט ע"כ קויתי שתועיל תפלתי ואתנפל: כי יגורתי מפני האף והחימה. בילקוט כשעלה משה למרום וסרח ישראל נזדווגו לו ה' מלאכי חבלה אף חימה קצף משחית והשמד מה עשה נתלה בזכות אבות זכור לאברהם ליצחק ולישראל וגו' מיד נסתלקו ג' נשתיירו אף וחימה ועדיין הי' משה מתייירא שנא' כי יגורתי מפני וגו' א"ל רבש"ע קום אתה בחד שנא' קומה ה' באפך ואנא בחד שנא' לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית. ועיי' ברבה. ונ' כי אם אדם חוטא וראוי שתרדף לרשע רעה אף שהקב"ה מואל וסולח לעוונו בזכות אבות בכ"ז לא יוכל להמלט נקי שהש"י לא ישנא אותו בלבבו כי אף שהועיל זכות אבות לבלתי עשות בו כלה עבור הברית והחסד אשר נשבע לאבותיו מ"מ השנאה שמורה. וז"ש אחרי שמ"ר התפלל זכור ברית אבות נסתלקו קצף משחית והשמד והשיב ידו מבלע אבל בכ"ז נשארו אף וחימה כי בערה בם אף ה' כי לא תועיל זכות אבות שיהא כאלו לא חטאו כלל. והנה החילוק בין אף לחימה כתב הגרמ"ל מלבים ז"ל בביאורו לתהלים ו' שאף הוא הכעס הנראה לחוץ באפיו. וחימה הוא מה שבוער בפנים כמ"ש וחמתו בערה בו. ע"כ ביקש מרע"ה מהקב"ה שיסיר עכ"פ אפו מהם שלא יראה להם אותות השנאה ואז ידע שאם פני ילכו אזי והניחותי לך כיון שהקב"ה מראה עכ"פ פנים שוחקות לישראל אז כבר הוא עת רצון עד שיוכל הוא בכח תפלתו וזכותו להסיר גם החימה הפנימית אשר בלב הש"י עליהם. וז"ש כי יגורתי מפני האף והחימה כלומר מפני תפנים החיצונים שיראה החוצה אותות כעסו אבל אם נסתלק הפנים אז אין מגור מחימה:

ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה מקציפים הייתם את ה'. י"ל ע"פ אז"ל ג' פתחי' יש לגיהנם א' במדבר ואחד בירושלים וא' בים. הכוונה כי אף שאנו במקום קדוש או להיפך במקום בלתי טהור לא המקום גורם וע"ז נאמר לא המקום מכבד וכו' ויש לו פתח לגיהנם בין אם אנו בירושלים מקום הקדושה בין אם אנו בודדים במדבר בין אם אנו הולכים למקום ימים ונהרות ועוברי ארחות. והנה כמו שיוכל להקציף את הש"י אם לא ישים מתג ורסן לתאוותו רק ילך אחרי שרירות לבו הרע כמו כן רע בעיני ה' אם ימית לגמרי את תאוותיו ולא יהי' בו שום יצה"ר כלל כי לא תהו בראה לשבת יצרה. כמ"ש במדרש אלו זכיתם הייתם קוראים אש תמיד תוקד עכשיו שלא זכיתם אתם קוראים ממרום

שלח אש בעצמותי וירדנה. כי אם אנו מנצחים את יצה"ר שלא יעבור חק וגבול התורה (ויהי' זכיתם מלשון בהא זכינהו ר"א לרבנן לשון נצחון) אז אתם בעצמכם הייתם מודים להש"י על אשר נתן בכם אש התאוה והייתם מבקשים שלא יכבה לנצח כדי שתקבלו שכר על כבישתה. אבל אחרי שלא זכיתם להיות מן המנוצחים ואדרבה אתם המנוצחים ממלך זקן וכסיל ואולת אדם תסלף דרככם ועל ה' יזעף לבכם להיות קובלים אש שלח בעצמותי וירדנה שהמקום גורם שהבעיר בקרבכם אש התאוה אש לא נופח. וז"ש בין בתבערה שאתם מבעירים אש התשוקה בקרבכם עדי היתה לבער בקרבכם כמסוס נוסס וכהמס דונג מפני אש דהיינו שחתם הולכים לגמרי אחרי שרירות לבכם הרע. בזה בודאי מקציפים הייתם את ה'. אלא חף בצד שכנגדו דהיינו בקברות התאוה שאתם פורשים א"ע לגמרי מכל תאוות עוה"ז וקוברים אותה אף בזה מקציפים הייתם. כי גם דרך זה אינו ישר בעיני ה' רק דרך הממוצע:

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך וכו' אר"ח הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר מה ה' אלקיך שואל מעמך ופריך אטו יראה מילתא זוטרתי היא והכתיב יראת ה' אוצרו אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר של יראת שמים בלבד. ומשני אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא. מדקדקין הלא הך קושיא דאטו יראה מילתא זוטרתי הי' יכול להקשות אקרא גופי' דמוכח דמילתא זוטרתי היא ולמה הקשה דוקא אמימרא דר"ח. עיי' זרע בירך פ' זו. ונראה עפמ"ש לעיל פ' פנחס לפרש מאז"ל ויהי מורא שמים עליכם לא שנירא מעונש העבירה כי אם מהעבירה עצמה כי ברע היא עיי"ש. לפ"ז א"ש דאקרא לא ה' יכול להקשות דאפשר לומר דקרא ועתה ישראל דמכוכח דיראה מילתא זוטרתי איירי ביראת העונש וקרא דיראת ה' אוצרו דייק ונקט יראת ה' היינו אותה יראה שירא הקב"ה יראת הרוממות. ובפרט לפי מה ששמעתי ומטו בה משמי' דהגאון הצדיק בעל ישמח משה ז"ל דכתיב והלכת בדרכיו שכל איש ישראל יעשה מה שהקב"ה עושה ואז נכון לבו בטוח שלא יחטא אבל ביראת שמים לא יכול האדם להדמות לבוראו ית"ש דהא הוא כביכול אין לו י"ש. וז"ש ועתה ישראל מה ה' אלקיך כל מה שהוא שואל מעמך שגם אתה תעשה כן כ"א ליראה את ה' את זה לא תוכל לעשות כמוהו ודפח"ח. אבל אם הכתוב איירי ביראת שמים כנ"ל מה שהקב"ה ירא שלא נטמא את נפשותינו ח"ו חי אפשר לפרש קרא הכי. אע"כ דהקרא איירי מיראת העונש. וכ"ז לולא דברי ר"ח אבל כיון שהוא דייק בלשונו והוכיח מן הפסוק הזה דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים דייקא. אלמא דהוא מפרש קרא אף איראת שמים מה

שהוא ית' ירא גם זה מילתא זוטרתי ופריך שפיר מיראת ה' אוצרו וכנ"ל. שוב מצאתי כדרך זה במהרש"א ח"א בברכות שם:

את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק. הכוונה כי יש ב' מיני יראה ח' היא יראת העונש והב' היא יראת הרוממות והנה העובד את ה' מיראת העונש קראו בעל חו"ה עובד א"ע. מאחר שאינו עובד אלא למען לא יגיע לגופו ולנפשו נזק ואיננו נקרא עובד את ה'. לזה הזהיר כאן את ה' אלקיך תירא אבל לא היראה הגרועה אשר בשבילה תקרא עובד את עצמך. כ"א אותו תעבוד והוא כשיהי' לך יראת הרוממות. וע"ז סיים ובו תדבק ע"ד שפי' בעל טל אורות לאהבה את ה' אלקיך ולדבקה בו כלומר שתדבק האהבה הנזכרת בו ית' ולא תהי' אהבה התלוי' בדבר עכ"ד. כמו כן י"ל ביראת העונש אינו ירא את ה' בעצמו אלא מפני העונש שישיגנו. אבל הכתוב הזהיר ובו תדבק כלומר תדביק היראה הנזכרת בו בהש"י בעצמו ולא בעונשיו. וי"ל בזה יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. כי האדם הבינוני יש לו להשתדל לאהוב את הקב"ה באהבה ולא מפני יראה אחרי שיש לו הרבה מחסורי וצרכי גופו בודאי יירא מהעונש לבלתי יסתום הקב"ה את הצנור המשפיע לו כל טוב ואין זו יראה שלימה אבל יראו את ה' קדושיו אשר לא יחסר להם מאומה ואין להם צרכים אחרי שהם קדושים ובהם תהי' יראה שלימה יראת הרוממות:

למען ירבו ימיכם וימי ביניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ. י"ל עפמ"ש כבד בפרשתנו בפ' ושמרתם את כל המצוה אשר אנכי מצוך היום למען תחזקו ובאתם וירשתם את הארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. כי כצל ימינו עלי ארץ ואנו רק עוברים בעמק הבכא. אבל מי שעושה גדולות ונפלאות כל ימי חייו בעה"ז. זה יחי' לעולם לא יראה המות כי מעשיו המה זכרונו עלי חלד. כמארז"ל משה לא מת יעקב אבינו לא מת. וע"ז נאמר יראת ה' תוסיף ימים. שגם בעת אשר כבר עזב את ארץ הנשמה הלזו בכ"ז עודנו חי בין יושבי חלד. וז"ש למען תחזקו ע"י שמירת המצות ובאתם להחזיק את הארץ בתורת ירושה שאינה פוסקת לעולם אף שאתם רק עוברים שמה ובין לילה הי' ובין לילה אבד בכ"ז תאריכו ימי על האדמה שאתם חיים וקיימים לעולמי עד ולנצח נצחים. והראי' ע"ז שהרי נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ופרש"י במקרא שלפנינו לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה. שאף שאבותינו קדושים אשר בארץ המה בכ"ז להם ניתנה הארץ למורשה. כי אף שעינינו אינן רואות אותם מהלכים בין החיים בכ"ז יתרון ארץ להם הוא שהם חיים וקיימים ומכאן שיחיו אף הם שכבר מתו בכ"ז הם חיים וקיימים. מן ועל ידי התורה שקיימו בעוד היו בחיים חיותם. וז"ש

למען ירבו ימיכם וימי בניכם אף שכבר עליתם לגבהי מרומים לשמי השמים ושם תחיו תשבעו ותתענגו מנועם זיו השכינה עטרותיכם בראשיכם ותחיו ימי שמים. בכ"ז עוד גם על הארץ תהיו כי לזכר עולם יהי' צדיק עד שאם כבר יחי' חיי וימי שמים בחברת מלאכי עליון בכ"ז גם על הארץ יהי' איתן מושבו לעד. ומביא ראי' לזה אשר נשבע לאבותיכם לתת להם כפרש"י אף שכבר עזבו את הארץ בכ"ז להם ניתנה שאצלם ובצדיקים כיוצא בם ימי השמים וימי הארץ תואמים יהיו יחדיו ולא יפרדו:

לוח ארז על פרשת ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו'. (לשבת שמברכין בו אלול פ' ראה) בטור הביא פרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה רבינו עלה אלי ההרה לקבל לוחות שנים והעבירו שופר במחנה משה עלה בהר שלא יטעו עוד אחר ע"ז ובאותו שופר נתעלה הקב"ה שנאמר עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר לכן תקנו חז"ל לתקוע שופר בחודש אלול כדי שיחזרו ישראל בתשובה שנאמר היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהי' רעה בעיר וה' לא עשה. והנה אף לנו קורא הקב"ה בחודש אלול לקבל לוחות שניות אחרי שהראשונות שברנו בעוונינו בכל השנה. ע"כ גם עלינו לתקוע בשופר. ואף שלא שייך בנו ע"ז כי יצרא דע"ז בטל ולא שייך הטעם שלא נטעה אחר ע"ז. בכ"ז כמו שישראל חטאו בעגל הזהב. כמו כן אנו בעוה"ר משתחוים לכסף וזהב עשינו לבעלינו הוא המושל בנו וזה עבודה זרה שלנו. שהשופר מעורר אותנו שלא נטעה אחריו. וגם נצמח מאהבת וחמדת כספנו עבודה זרה ממש. והוא חילול ש"ק המצוי בעוה"ר בינינו והוא חמור כעובד ע"ז כמארז"ל. ע"כ השופר מעורר אותנו שנשמור את השבת ולא נטעה אחר ע"ז. וגם פרשתנו פרשת היום מכרזת ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. ובמד"ר מה כתיב למעלה מן הענין כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת זו שבת. ונ"ל ההמשך דכתיב לעיל מיני' למען ירבו ימיכם וימי בניכם וגו' כימי השמים על הארץ הכוונה ע"פ אז"ל בעון גדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים שנאמר למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך הכוונה כי בשעת מ"ת אמרו ישראל בנינו ערבים עלינו ואנחנו מושבעים ועומדים מהר סיני לקיים את כל דברי התורה. ואם עבר על הנדרים שנשבע לה' ומחלל שבועת הר סיני אז ח"ו בנים קטנים מתים. וז"ש בירושלמי פ"ב דתענית קרעו לבבכם ואל בגדיכם אם תקרעו לבבכם בתשובה אי אתם קורעים על בניכם ובנותיכם הכוונה כנ"ל וז"ש הכתוב בישעיה לשוא הכיתי את בניכם מוסר לא לקחו כלומר בשביל ששבועתכם לקיים את התורה היתה לשוא כי לא קיימתם מוצא שפתיכם ע"כ הכיתי

את בניכם. וז"ש והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה וגו' וברך את פרי בטנך היינו ג"כ שע"י שתשמרו את התורה יבורכו בניכם ולא יתפסו בעווניכם שאם לא כן ח"ו פוקד עון אבות על בנים. וז"ש למען ירבו ימי בניכם אבל בתנאי כימי השמים אם הדברים העומדים ברומו של עולם יהיו נחשבים בעיניכם יותר מהדברים הארציים. שהשמים יהיו על למעלה מן הארץ ולא תחליפו עולם עומד בעובר אז ירבו ימי בניכם. ואחרי שזה שהבנים נקטפים ח"ו באבם כמו בשנה זו ה' יאמר למלאך המשחית הרף הוא בשביל שהם ערבים. שפיר מסיים הקרא כ"א שמור תשמרון את כל המצוה הזאת. ופי' באוה"ח שמור כלומר אחרי ראינו כי הערב נתפס ע"כ שמור כל יחיד צריך לשמור ולראות שכולם תשמרון את כל המצוה. והנה משבת ראינו ערבות לטובה שכל ימי השבוע הם ערבים ומספיקיה לאדם מזון ומחי' גם בעד השבת ע"כ אמר הקב"ה אם אין אתם מאמינים בערבות של יום השבת אז אני נפרע ח"ו מערב שלכם. לזה אמר ראה אנכי נותן לפניכם היום דפתח בלשון יחיד וסיים ברבים לומר כמו שהערב אם רואה שהלוה מפזר מעותיו הוא צריך להזהירו לבל יבוא הוא בעצמו לידי נזק. כמו כן אמר ראה כל יחיד ויחיד אשר אני נותן לפניכם היום כפי' כלי יקר ע"ש. והנה בענל לא חטאו אלא הערב רב ובכ"ז נענשו כולם והוא ג"כ מטעם ערבות ע"כ העבירו שופר במחנה עלה להר. ולכאורה למה צריך תקיעת השופר הו"ל רק להכריז אצל הערב רב ולמה לי התקיעה. אלא שחתקיעה נשמעת לכל א' בלי שום חילוק. משא"כ אלו לא היו אלא מכריזים לא היו שומעים אלא מי שמדברים עליו ע"כ העבירו שופר שישמעו כולם שידעו שכולם ערבים שלא יטעו אחרי ע"ז. ע"כ תוקעים ג"כ באלול להורות שכולם ישמעו וייראו אף הכשרים כי כולם ערבים. וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך. כלומר אף הכשירים והשלימים אשר בשם ישראל יכונו. והטעם כי כשלת בעוונך כדרז"ל ע"פ וכשלו איש בעון אחיו בשביל הערבות. וז"ש מפני מה אין ישראל אומרין שירה בר"ה ויוכ"פ א"ל הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני ואיך יאמרו שירה כי נאמר היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. כי העם הם הפחותים שחוטאים בכל השנה שיש להם לירא. אבל ישראל שהם השלימים המה ישמחו לכאורה כי בטח לבם שיצא כנוגה צדקם. אבל באמת אחרי שגם הם נידונים בשביל הערבות ולא לבד ספרי רשעים אשר בחייהם קרוים מתים כ"א גם ספרי צדיקים שקרואים חיים מונחים לפני כסא כבודו לדון אם יצאו ידי חובת הערבות למחות בעוברי רצונו ע"כ גם הם יש להם לירא מפחד יום הדין. וי"ל עוד שע"כ תקעו והכריזו. תרווייהו צריכא עפמ"ש תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה לומר שבר"ה אינו עדיין תכלית התשו' כ"א רק הכנה לעשות צדק ומישרים כל השנה כולה. ותקיעת

שופר הוא רק כמו הבונה בית שצריך מתחלה לחשוב מחשבות באיזה אופן יבנה הבית והיא החכמה של מלאכת הבנין ואח"כ כשכבר גמר האומן בציורו את תבנית הבנין אז יבואו עושי המלאכה פועלים ושכירים לבצע את אשר יזם האומן לעשות. וז"ש תקיעת שופר חכמה הוא רק ההכנה אבל אינה עדיין מלאכת התשובה בעצמה. ע"כ מתחלה תקעו בשופר ואח"כ הכריזו שלא יטעו אחרי ע"ז להורות שהתקיעה בעצמה אונה עדיין התכלית כ"א רק התעוררות שישמעו אח"כ לקול ה' שלא יטעו אחר ע"ז. ואם אנו תוקעין באופן זה שלא נחשוב שהשופר הוא כבר התכלית עצמו כ"א רק הכנס אז "באותו שופר" אם אנו תוקעים באופן זה הקב"ה מתעלה שנאמר עלה אלקים בתרועה כי הקול אינו התכלית בעצם כ"א שע"י הקול אנו יודעים כדת מה לעשות את אשר יצוה המדבר. וזהו עלה אלקים בתרועה. אם חושבים שהתרועה היא כבר התכלית בעצם אז אלקים מדת הדין גובר ח"ו. אבל ה' הוא מדת הרחמים בקול שופר דייקא אם אנו יודעים שהשופר הוא רק הקול המעורר אותנו לעבוד את ה' בכל עת ועונה. ע"כ יאמר אם יתקע שופר בעיר והם סובר שבזה כבר יצאו י"ח ולא יחרדו להיות ירא וחרד על דבה ה'. אז ח"ו אם תהי' רעה בעיר הטעם הוא כי הצדיקים מהפכים מדה"ד למדה"ר ע"כ בידינו לעשות ע"י השופר ממדת הדין מדת הרחמים אבל אם אין חרדים מקול השופר אז ע"כ ח"ו תהי' רעה בעיר בשביל וה' לא עשה כלומר העם לא עשה ממדת הדין השם של רחמים. ע"כ חושו נא והתעוררו לחזור בתשובה ואז יקויים בנו ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה ודרשו רז"ל זה שבת. כי אם נקיים את השבת כראוי אז לא יהי' עוד עצב בקרבנו קרעו לבבכם ואל בגדיכם:

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו'. לכאורה ק' על דבר שאנו מחוייבים לעשותו איננו ראויים לקבלת שכר עבורו אחרי שאנו מחוייבים לעשות כן אדרבה לקללה תחשב אם לא נעשה את המחוייב. ועל דבר שאנו אין מחוייבים רק שאנו עושים בתורת נדבה וחסד אז ראוי לנו שכר אם נעשהו אבל אין ראוי לנו עונש בהמנע מלעשותו אחרי שאין אנו מחוייבים בזה. וא"כ יקשה בכל מצות התורה ממ"נ אם מחוייבים אנחנו לשמור ולעשות אותם ע"כ יאות העונש בהמנע מעשותם אבל לא יאות שכר בעשותם אחרי שעשינו רק כחובתנו המוטלת עלינו. ואם אין אנו מחוייבים לעשותם שפיר השכר והברכה אבל הקללה מרוע תבוא ח"ו. אם לא נשמור לעשות את דברי התורה הזאת.

והתירוץ ע"ז כי בודאי אנו מחוייבים א"כ אתי שפיר הקללה. והברכה באמת לא תאות רק הברכה היא זה בעצמו שבחר בנו מכל העמים וקדשנו במצותיו. ונבחרנו להיות משרתי הש"י ולא עשה כן לכל גוי לקרבו לעבודתו. זה עצם הברכה ע"ד שכר מצוה

מצוה. וזה כוונת הכתוב ראה אנכי נותן וגו' ברכה וקללה. והיא סתירה כחקירה הנ"ל. ע"ז בא כמשיב את הברכה היא עצמה אשר תשמעון וגו' זה היא הברכה בעצם שתשמעו אל מצות ה' והקללה אם לא תשמעו וגו' מאחר שאתם חייבים בעבודתי:

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. הנה החילוק בין ברכות עוה"ז לברכות עוה"ב הוא שטובות עוה"ז עין בעין יראו אבל טובות עוה"ב נאמר עליהן עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו. וע"כ החוטאים בחרו בתענוגי עוה"ז שנראה לעיניהם לעת כזאת ומואסים בטובות עוה"ב שמכוסה מנגד עיניהם. וע"ז אמר ישעי' הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע האומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה כי הם ישימו טובת עוה"ב לרע כי הם רוצים לראות את מתן שכרן. ויש להמליץ ע"ז וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק כלומר בשביל שהעם רק לזה כל מגמת פניו מה שרואה בעיניו ע"כ וינועו ויעמדו מרחוק מהר ה' עליו יראה. אבל באמת כבר אמר קהלת טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה הבל ורעות רוח. ר"ל מי שאומר שטוב לו מה שרואה בעיניו תענוגים הגשמיים יותר ממה שתהלך נפשו מעלה מעלה באור החיים זה הבל ורעות רוח כי יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל עוה"ז. וע"ז נאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם זו מינות. א"כ איפוא האיך אמרה תוה"ק "ראה" הלא הברכה הרוחנית אינה נראית בעין. אבל באמת נאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כ"א ליראה. ושאלו אטו יראה מילתא זוטרתי ותירצו ז"ל אין לגבי משה מילתא זוטרתי היא. כי משה רבינו ע"ה שהגביה א"ע למעלה ראש הי' אצלו יראת שמים כבר טבעי אחרי שהכיר והשיג הרבה ממעלותיו ית' ידע שיש לירא ממנו ואנשים כאלה גם בעוה"ז עין בעין יראו מעלת עוה"ב אחרי שעינם השכלית לטושה וחדודה. כדמצינו כד מיפטרי רבנן מהדדי אמרו עולמך תראה בחייך ואחריתך לחיי עוה"ב. כלומר שיחודד עין שכלם עד שבעודם בעוה"ז כבר יחזו מישרים חיי עוה"ב. ובאמת לזה זכו רק מעט מזער ובני עליי' המה מועטים. וזה דיוק כוונת המקרא שפתח בלשון רבים אשר אנכי נותן לפניכם וכבר דקדקו כן המפרשים. ולהנ"ל ניחא דבאמת לכולם נותן ברכה רק רוב האנשים לא יראו את זה בעיניהם כי עינים להם ולא יראו להשיג טובות עוה"ב. רק ליחידי סגולה בחירי עם אומר רחם וממנו יראו וכן יעשו כל העם. אבל באמת הא דלגבי משה מילתא זוטרתי היא יש לו גם כוונה אחרת כי אחרי ראו שמרע"ה מסר נפשו על התורה בודאי היא נאמנה ואמיתית כי לולא כן ח"ו. לח הי' לו שום טעם להורות את בנ"י זאת התורה. בשלמא אם בנ"י יירשו את כסא מלכותו אחריו הי' הפוקר יכול לפטפט ולומר שרצה שעם בני ישראל ישמרו את חוקי תורתו למען שלבניו אחריו תהי' הממשלה. אבל אחרי שנין ונכד אין לו שיירש את

כסאו אחריו מה בצע לו אם יורה להם דרך התורה ובע"כ שידע נאמנה שישרים פקודי ה' ועוד אחרי ראינו כי גם לעת מיתתו ואז בודאי לא יקוה עוד שום תועלת אם ישמרו ישראל את התורה ובכ"ז הוכיחם סמוך למיתתו מזה ג"כ נדע כי ישרים דרכי ה'. וז"ש במדרש וילך משה וידבר את הדברים האלה ואין וילך אלא לישון תוכחה שנאמר לכו בנים שמעו לי הכוונה כנ"ל אחרי שגם בעת לכתו מן העולם דיבר להם ד"ת שאז אין לו עוד שום הנאה גופנית אם ישמרו את התורה או לא. זהו תוכחה נאמנה ומופת על אמתת דברי התוה"ק. וז"ש ראה כלומר ממש בעין הגשמי תוכל לראות אמתת התורה אחרי אשר "אנכי" שזרעי לא ימלא אחרי לירש את כבודי וגם "היום" סמוך למיתתי אני נותן לפניכם ברכה מזה תדעו נאמנה כי אמת יהגה חכי באמרי את הברכה אשר תשמעון. ובכ"ז לא דיבר רק ליחידים כי לא רבים יחכמו להבין את זאת. אבל לעת"ל וראה כל בשר כי פי ה' דבר שכל עיני בשר תפקחנה לראות באור האמת:

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. ראיתי בס' ישמח משה פ' עקב שהביא בשם הרא"י ז"ל אחרי שמפי עליון לא תצא הרעות והאיך נתן קללה. ע"כ פי' דוא"ו מוסיף על ענין ראשון וגם הקללה תחשב לברכה. ופי' ע"ז מ"ש ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה. כי הקללה אם תקרא למפרע הוא הלל ק' כלומר שע"י מאה ברכות שמברכין בכל יום מהפכין הקללה לברכה. אלו ד"ק ז"ל. וע"פ דרכו בקודש נ"ל כפשוטו להפך הקללה לברכה ויתיישב בזה מה דנקט קרא אם לא תשמעו בעתיד וסרתם בל' עבר. עפמ"ש שבתשובה מאהבה נעשים הזדונות כזכיות נמצא שמה שהי' מתחלה לקללה נעשה ע"י תשובה לברכה. והיינו דקאמר והקללה אם לא תשמעו וסרתם. כלומר אחרי שכבר סרתם וחטאתם אם תעמדו במרדכם שגם לאחר החטא לא תרצו לשמוע אז תחול לקללה. מכלל דאם תשמעו ותשובו אל ה' אחר שכבר סרתם אז זדונות נהפכו לזכיות וקללה לברכה. ושפיר וא"ו מוסיף על ענין ראשון שגם הקללה תהי' לברכה בתנאי כי אהבך ה' אלקיך שאתה חוזר בתשובה מאהבה. כדאיתא בש"ס דיומא שרק בתשובה כזה זדונות נעשים כזכיות.

ואחרי שכמים פנים על פנים וגו' כן אם אנחנו נאהוב אותו ית"ש אז הוא יאהב אותנו ע"כ ויהפוך ה' וגו' את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך. ובס' הנ"ל מביא מדרש בזה"ל לא לדעתכם נתתי לכם ברכה וקללה אלא להודיעכם דרך טובה שיבחרו אותה כדי שיטלו שכר. ונתקשה בו דמה"ת יהא לרעה. ונראה דהדברים כפשטן כי לכאורה הי' טוב לאדם שנברא בלי שום נטיי' אל הרע ועי"ז לא יוכל לחטוא בשום אופן אלא שא"כ לא יהא

לו בחירה ויהי' מוכרח לעשות רק טוב כל הימים ויקופח שכרו כי ההכרח לא ישובח כמ"ש המפרשים.
וזהו כוונת המדרש שלא תאמרו לרעתכם נתתי לכם ברכה וקללה כי טוב יותר אם לא הי' לפניו ב' דרכים ברכה וקללה רק בדרך אחד הטוב והישר ילך. לא כן הוא כ"א אדרבה אות לטובת האדם הוא להודיעו דרך טובה שיבחר אותה ע"י בחירתו ולא יהי' כמוכרח ועי"כ יבוא על שכרו אחרי שעושה הטוב בחפצו ורצונו ואיננו אנוס ע"פ הטבע:
ונתת את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש. י"ל עפמ"ש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כ"א למחר לקבל שכרם. והראשונים דמו את המיתה כמו שהולכים על נהר לעבור דרך מן עוה"ז אל עוה"ב כמו כן עוברי בעמק הבכא בעזבם ארץ חייהם. ללכת אל ארץ הנשמות יעברו דרך הנהר המפסיק בין עוה"ז לעוה"ב כדאמרינן פ"ק דע"ז וי לה לאילפא דאזלה בלא מיכסא. לזה אמר הכתוב ונתת את הברכה. ושלא תאמר שהברכה והקללה בעוה"ז ע"כ אמר הלא המה בעבר הירדן. אחרי שעשה האדם את הדרך אחרי בא שמשו עלי ארץ אז תגיה מחדש בעולם הנשמות לקבל ברכתו:
לשכנו תדרשו ובאת שמה. היל"ל ותבא שמה. ונראה עפמ"ש בקדושה כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה אי' מקום כבודו. הכוונה עפמ"ש לפרש מאמר המגיד וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. כי האיש הכפרי כשיבוא לעיר כל דבר חדש אשר יראה הוא לפלא בעיניו והעירוני ילעג עליו ויאמר לו שהוא פתי כי אצלו אין זה חדשות כי כבר נסה באלה. כמו כן איש אשר איננו יודע בחכמת הטבע הוא יחשוב לפלא דבר אשר לאיש מבין בחכמה ההיא ידוע שהוא דבר טבעי כי הוא מבין דבר לאשורו. נמצא לפ"ז המרבה לספר בנס ופלא הוא ללעג וקלס כי יורה בזה אשר לא בינת אדם לו. לא כן בנסי ה' שהם באמת פלאים עצומים אז הוא להיפך כי איש בער לא ישיג כ"כ החכמה ותפלא העצום שיש בנסי הש"י כמו האיש היודע ומבין את הכל ובכ"ז לא יוכל לקרב אל שכלו מופתים אשר עשה ה'. זהו ישיג נס העצום. כמ"ש שלמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה כלומר כל מה שאני אחכם יותר אני יודע יותר שמעשי ה' המה רחוקים משכלו. וז"ש המגיד שלא תאמר כי לבוז ולדראון יחשב לך אם תרבה להפליג ולספר בעזוזי ה' אשר עשה כי יאמרו סכל אתה שהכל נחשב בעיניך לפלא. אלא אדרבה כל המרבה וכו' מורה בזה כי הוא משובח בחכמה. וי"ל בזה מאמר דהע"ה נפלאים מעשיך ה' ונפשי יודעת מאד כלומר לא כשאני בער בלא דעת וחכמה אז נראים לי מעשיך נפלאים. אלא נפלאים מעשיך גם אז אם נפשי יודעת מאוד ונהפוך הוא איש

בער לא יבין את זאת כ"א כאשר נפשי יודעת מאוד שהיא מלאה ידיעות וחכמות רק אז אני מבין לאשורו שנפלאים מעשי ה'. ע"כ אחרי שאנו אומרים כבודו מלא עולם והגענו כבר לידיעה הלזו רק אז אנו עומדים במדרגה לשאול אי' מקום כבודו. אבל אם נפשנו אינה יודעת עוד אין בידינו גם לשאול. וז"ש אחרי שבאת כבר שמה לבית המקודש ושבעת מטובו והואצל עליך מהודו אז יהא בכחך לדרוש ולשאול לשכנו כפי' רמב"ן אי' כבודו אבל בטרם תבא שמה לא תדע גם לשאול:

לא תעשון כן לה' אלקיכם. פרש"י וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש שיחרב. לפ"ז י"ל שהכתוב מרמז שאם נלך בדרך הישר ונעשה רק הטוב לא למענו נעש מאומה כי מה מידך יקח חלא אם צדקת צדקת לך אחרי שאם לצת לבדך תשא שעוונות גורמים שיחרב בהמ"ק. ויהי' מלת כן מלשון כן בנות צלפחד דוברות וכוונתו לא תעשון הכן והיושר לה' אלקיך לא לו ית' יהי' התועלת כ"א רק לכם ולא לו. והראי' שהרי אם תחטאו אתם גורמים למקדש להיות חרב ע"כ הכן והיושר תעשו לא לה' תעשו כ"א לכם לטובתכם: כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה אשר ה' אלקיך נותן לך. פתח בלשון רבים וסיים ביחיד. ונראה כי הטעם שישראל הוצרכו לשהות י"ד שנים בכיבוש וחילוק הארץ הוא על אשר לא נזדככו ונתלבנו עדן כל הצורך שיהיו ראוים ומוכשרים לרשת את ארץ הקדושה ע"כ הוצרכו לנוד ולנוע עוד השנים הללו עד שיהיו זכאים ושלימים כראוי. אבל אחרי שבודאי רוב ישראל כבר היו ראויים אם הקב"ה הי' מנחיל אותם את הארץ בעבור זכות הרבים לא היו צריכים עוד לטלטל טלטולא דגברא. רק אחרי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שכל א' וא' יכנס בזכות עצמו לארץ ע"כ הוצרכו להמתין כל השנים האלו. וז"ש כי לא באתם עד עתה אל המנוחה אף שבודאי רובכם כבר מוכשרים לקבל טהרת א"י מ"מ אי אפשר לכם עוד לנוח כי לא עבור זכות הרבים כ"א אשר ה' אלקיך נותן לך לכל אחד ואחד בזכות עצמו ולא זכה עדיין כל יחיד ויחיד:

השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך. כי צדקה תציל ממות אבל לא ממיתה בעוה"ז כי זה כל האדם סופו למות רק למען יאריכון ימיך ביום שכולו ארוך אז פעולת צדקה לחיים. אבל מי שמקמץ בצדקה וקופץ את ידיו בטעותו שרק בעוה"ז יחי' ואינו מאמין בחיי עד בעולם הנשמות. כאשר עשה כן יעשה לו וגמולו יושב לו בראשו שכאשר דמה כן יהי' לו שלא יזכה לחיות בעולם הנצחי כמ"ש האומר אין תחיית המתים מן התורה אין לו חלק לעוה"ב. ע"כ אם העושה צדקה בכל עת יתהלך לפני ה' בארצות החיים בזה ובבא. זה שמונע מלעשות צדקה לא יחי' כל ימיו רק בארץ הנשמה הלזו

כצל עובר ולא יזרח עוד הפעם שמשו אחרי שקעה בארץ. וז"ש השמר לך פן תעזוב את הלוי. שאם תעשה כן אז לא תחי' עוד ימים של שמחה אחרי עזבך את הארץ כ"א כל ימיך לא יחיו רק על אדמתך אבל אחרי שתעזוב את האדמה לא יהיו לך עוד ימים טובים מאלה. אבל אם לא תעזבנו כ"א עזוב תעזוב עמו אז לא יהיו כל ימיך על אדמתך לבד כ"א כל ועיקר ימי חייך יהי' בעולם העומד לנצח:

כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך ואמרת אוכלה בשר בכל אות נפשך תאכל בשר. במדרש תנחומא הה"ד מתן אדם ירהיב לו כשרדף אברהם אחרי המלכים יצא מלך סדום לקראתו ואמר תן לי הנפש והרכוש קח לך אמר אברהם הרימותי ידי אל ה' אם אקח מחוט ועד שרוך נעל אמר הקב"ה בו בלשון אני אומר לבניך מה יפו פעמיך בנעלים. כי רבים אומרים שההשתדלות אחרי הרחוש והשתדלות להשלים את הנפש צרות הנה כי כל מה שיוסיף בקנינים הגופניים ימעוט בקניינים הנפשיים. וי"ל ע"ז אל תיגע להעשיר מבינתך הדל אם תוקע להעשיר מה שאתה מפזר כחך בזה אתה מחדיל ומגרע מהבינה וחכמה. אבל באמת נוכל להשוות ביניהם כמ"ש בצל החכמה בצל הכסף. והיינו אם כל מה שאוצר מקנייני הזמן הוא מקדיש לה' ליהנות ממנו בדרך היתר ולעשות על ידו תושי' וצדקה כמ"ש שכר מצוה מצוה ע"י השכר נוכל ג"כ לעשות מצות חדשות. והמלך סדום הוא הממון ששלט שם כי לא נחתם גזר דינם אנא על הגזל כנאמר כי מלאה הארץ חמס, והוא אומר אל אברהם שהוא הצדיק תן לי הנפש והרכוש קח לך אם תתן את נפשך ובנפשיך תביא לחמך אז תוכל ליקח לך רכוש אבל הנפש והרכוש יחדיו א"א לך לקנות ע"ז השיב א"א ע"ה לא כן הוא כי אני ביכלתי להתאימם יחד ע"י שהרימותי ידי לה' אם אקח. כלומר אם אקח וארכוש מנכסי עוה"ז גם שם אני ארים ידי לה' בידעי כי ממנו הכל. והנה מי שנהנה מעוה"ז לש"ש לו הורחב הגבול שרשאי ליהנות יותר מאחרים שאין הנאה שלהם לצורך נשמתם רק לצורך גופם. כי הם צריכים לקדש עצמם במותר להם פן יעברו חקו גבול ונחשב להם לחטאת. אבל מי שכל הנאתו לש"ש אין מן הצורך לצמצם א"ע. והשל"ה הק' פי' אך אשר יאכל לכל נפש הוא נפש הבהמית ונפש הרוחנית. וז"ש כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך ואמרת אוכלה בשר. כלומר אז הורחב גבולך שתוכל לאכול יותר מן הגבול המצומצם. אם בכל אות נפשך תאכל.

לא לבד נפש החיונית תהנה מאכילה כ"א גם הנפש העליונה. וז"ש מתן אדם ירחיב לו ע"י שעושה צדקה ברכושו הורחב לו הגבול ליהנות מעוה"ז. וע"ז מייתי מאברהם שאמר ג"כ הרימותי ידי כנ"ל. והנה להתענות בט"ב ויוכ"פ לש"ש אין כאן רבותא אבל האדם צריך להקדיש כל הנאותיו הנאות הגוף ג"כ לש"ש. ע"כ לא לבד בעת שאסור

בנעילת הסנדל צריך האדם לילך בדרך ה' כ"א כל השנה כולה בהיותו מהלך בין חברת אנשים ונעלים ברגליו צריך להרים ידיו אל ה'. וז"ש כמ"ש אאע"ה הרימותי ידי אל ה' שגם בעת עשותו מלאכת חול גם אז צריך לזכור את ה' ע"כ אמר הקב"ה מה יפו פעמיך בנעלים כלומר כל ימות השנה: שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך למען ייטב וגו' כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' אלקיך. נ"ל עפמ"ש בפי' המשניות להרמב"ם סוף מכות רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שאם האדם עושה מצוה אחת בשלימות בלי שום פניי' ומחשבה זרה יזכה על ידה לחיי עוה"ב ע"כ צוה לנו הש"י מצוות הרבה שאי אפשר שלא יעשה האדם בחייו אחת מהן על מתכונתה ושלימותה ובעשותו אותה המצוה תחי' נפשו באותו מעשה. ועיי"ש ברש"א ח"א שהאריך שם בדברים נמרצים. והנה העושה מצוה לשם פניי' אחרת שלא לש"ש אף שבעיני בשר אשר לא יראה ללבב נראה מעשהו טוב וישר מ"מ הש"י בוחן כליות ולב הוא יודע ועד שאין תוכו כברו. אבל העושה מצוה לשמה מבלי שום מחשבה זרה אז גם בעיני ה' הוא טוב וישר. וז"ש שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך את כל המצות הרבות. והטעם כי לא ימלט שלא תעשה בשום פעם מצוה אחת בשלימות אחרי שרבים הם ע"כ יזדמן לך כפעם בפעם שתעשה גם הטוב והישר לא לבד בעיני בני אדם אשר רק למראה עיניהם ישפטו ולא ידעו מחשבותיך בעת עשותך המצוה. כ"א גם הטוב והישר בעיני ה' החוקר וסוקר כל. וכדברי הרמב"ם ז"ל:

והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת כי דבר סרה וגו' ובערת הרע מקרבך. באוה"ח הק' למה יומת החולם הלא בע"כ שלא ברצונו בא לו החלום ומה פשעו וחטאתו. ונ"ל עפמ"ש לעיל בהשמטה לפ' וישב לפרש הנה בעל החלומות הלזה בא כיון שכל החלומות הם מהרהורי דיומא נמצא שהוא גרם לחלומותיו והוא מושל בם ע"כ קראוהו בעל החלומות עיי"ש. א"כ הכא נמי חולם זה ודאי רעיוניו על משכבו סליקו וכבר היו לו מזמות רעות בקרבו ביום ובא לו החלום ברוב עיונו במחשבת ע"ז כל היום ע"כ אמר שיומת כי אף שלע"ע לא הי' רק חלום בכ"ז בלי ספק כבר דיבר מאז ומקדם סרה על ה' ע"כ יומת. ונתן טעם ובערת הרע מקרבך על שהי' לו לבער מקרב לבו את המחשבה הרעה ע"כ תמותת רשע במגורו בקרבו הי' ועי"כ נראה לו בחלומו הרהורי ע"ז דיומא. ורש"י פי' סרה דבר המוסר מן העולם שלא הי' ולא נברא. כוונתו ליישב קושיית אוה"ח הנ"ל עד"ז עפמ"ש בגמ' דברכות דף. נ"ה ראיי' שכל החלומות הן מהרהורי דיומא שהרי לא מחזי לי' בחלמא אילנא דדהבא או דעייל פילא בקופא דמחטא עיי"ש. וכיון שעבודה זרה לא הי' ולא נברא שיהי' לה ממשות לעבדה ח"ו ע"כ אמרינן שבאמת זה החולם לא

כן ב"א בכדי שיאמינו דבריו אמר שבעל החלום הגיד לו אבל אחרי שלא הי' ולא נברא אמרינן שקורי קמשקר ולא חלם לו כלל מזה. וז"ש ע"כ יומת כי דבר סרה דבר המוסר מן העולם שלא הי' ולא נברא כמו פילא בקופא דמחטא ובע"כ שלא חלם לו כן רק מרמה הבריות באמרו שחלם לו ובאמת שוא ידבר לא חלום ולא מפשר:

יצאו אנשים בני בליעל וגו' נלכה ונעבדה אלקים אחרים אשר לא ידעתם ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך. יש לרמז כי רבים מהאפקורסים חוטאים באמרם שלא ידעו ויבינו בחשכה יתהלכו להשיג טעמי התורה והמצות ע"כ הם פורקים עול מעל צוארם ובאים בטענה שאין להם לעשות דבר אשר לא ידעו סיבתו וטעמו אבל בזה יבערו ויכסלו כי לא בתורה ומצוה תלוי החסרון כ"א משחתם בהם מום בם אחרי ידענו כי יגעתי ולא מצאתי אל תאמין. א"כ אם היו מבקשים ככסף וכמטמונים יחפשו להתחקות על שרשי התורה אז יראו אור בהיר צח מצחצח כשמש בצהרים כי מצות ה' ברה מאירת עינים. רק נרפים הם לחקור ולדרוש ביגיעה ועבודה רבה. ובלי עמל וטורח רוצים להעלות פנינים מעמקי ים התורה ע"כ לא יגעתי ומצאתי אל תאמין ובאמת העלו חרס בידם. וז"ש שהמדיחים אומרים ע"כ ילכו לעבוד אלהים אחרים על אשר לא ידעתם והבנתם בטוב טעמי התורה ע"כ יעזבו מקור מים חיים לחצוב להם בורות נשברים. לזה אמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב. אם לא תחוס על יגיעתך לדרוש ולחקור בכל מאמצי כחך אז תמצא כי אמת ונכון כל דבר ה' והתועבה הזאת שאתה רוצה לעזוב את התורה מחסרון ידיעה לא נעשית רק על ידך ומקרבך על אשר לא רצית לעסוק בניעה בד"ת:

בנים אתם לה' אלקיכם וגו' כי עם קדוש אתה לה' אלקיך. במשנה דאבות אמרו חביבין ישראל שנקראו בנים למקום שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם. מלבד הכפל לשון הקשה בתיו"ט דהו"ל להביא מקרא הקודם בפ' שמות שנאמר בני בכורי ישראל. ונראה כי כמה מדות טובות יש לנו ללמוד מהודעה זו כי בנים אנחנו. כי עי"ז לא יגביה העשיר א"ע על העני כי אחרי שאב אחד לכולנו כולנו אחים אנחנו. ונאמר ע"כ בפרשתנו כמה פעמים אחיך האביון.

להורות ע"ז כי אחרי שכולנו בנים לאבינו שבשמים, א"כ כעשיר כרש אחים בני איש אחד. והנה איתא בפ"ק דב"ב דא"ל טורנוסרופוס הרשע לר"ע אם אלקיכם אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסן משל למלך שכעס על עבדו ומנע ממנו מאכל ובא אחר והאכילו הלא הוא נתחייב למלך. והשיב לו ר"ע משל לאב שכעס על בנו ומנע ממנו מאכל ובא רעהו ונתן לו בחשאי הלא יודה לו עבורו ואנו נקראים בנים למקום עייש"ש. והנה אז"ל

כשישראל עושים רצונו של מקום נקראים בנים וא"כ אם העניים עושין רצונו של מקום מצוה לפרנסם. אבל כשח"ו אין עושין רש"מ נקראים עבד ואז נשאר שאלת טורנוסרופוס שאין לפרנסם. וז"ש חז"ל הובא ברש"י פרשתנו כתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ כתיב כי לא יהי' בך אביון כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן באין עושין. כי בזמן שעשירי העם מפרנסין את העניי' אף שמ"מ ישארו עניים אבל אביונים התאבים לכל דבר אינם עוד כי יש להם די מחסורם מהצדקות שמקבלים. וכ"ז בזמן שהעניים עושין רש"מ שאז מצוה לפרנסם ע"כ לא יהי' בך אביון. משא"כ כשאין עושין רש"מ ואז אין לפרנסם כמשל הנ"ל אזי לא יחדל אביון. והנה בכל השנה כולה כשאנו חוטאים אין אנו זוכרים שאנו בנים למקום כ"א אנו אומרים שאנו בני אדם קרוצי חומר עפר מן האדמה. רק בימים הקדושים הבאים שאנו רוצים שישפיע לנו הש"י שפע ברכות טוב אנו נזכרים שיש לנו אב זקן בשמים ממעל ואנו צועקים אבינו מלכנו כמה פעמים שירחם עלינו כרחם אב על בנים. כאשר פירשתי מ"ש באיוב. ויהי היום ויבואו בני האלקים להתיצב על ה' ודרשו בזוה"ק וכ"ה ברש"י שם שזה ראש השנה והיינו טעמא כי בכל השנה אנו בני אדם ולא בני אלקים. אבל ויהי היום יום א' בשנה שאנו צריכים לרחמי שמים אנו אומרים שאנחנו בנים למקום. וזהו שרמזו אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול כלומר ע"כ אומרים באלול אני לדודי בשביל שאנו רוצים שדודי יהי' לי שהש"י יהי' קרוב לכל קוראיו. ע"כ אמרו ג"כ דורשי רשומות ומובא בסידור נהורא איש לרעהו ומתנות לאביונים ג"כ ר"ת אלול ורמזו שצריך להרבות בצדקה בימים אלו. והיינו כנ"ל אחרי שצועקים אנו אבינו מלכנו רחם עלינו. אומר הקב"ה בזה אראה אם אתם בנים למקום אז גם האביון אחיכם ע"כ צריך להרבות וליתן צדקה לעניים. ובאמת אין אנו נקראים בנים למקום רק אם אנו יודעים שאנחנו בנים למקום ועושים רצונו: וז"ש חיבה יתירה נודעת להם. כלומר אם הם יודעים שהם בניו וחיים חיי אושר ויושר. וע"ז הוצרך להביא פ' דפרשתנו דאי מבני בכורי ישראל הו"א בכל גווני מקרי בנים ע"כ אמר בנים אתם לה' ורק באופן זה כי עם קדוש אתה אם אתה מתנהג בקדושה ובטהרה:

נתן תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך. הכוונה עפמ"ש מאתו לא תצא הרעות והטוב.

כלומר כי בכל טובה שישיג האדם ע"י מעשה ידיו כלול רע וטוב. כי לעצמו הוא טובה ולאחרים הוא רע כי מה שהוא מרויח האחר מפסיד. לא כן בטובות שהש"י משפיע הם רק טוב בלי תערובת רע כלל כי אין דבר רע יורד מן השמים. כי הוא ית' בטובו יוכל להשפיע מבלי שיחסיר זה לאחר וז"ש מאתו לא תצא הרעות והטוב פי' טוב כלול ברע.

והנה חז"ל אמרו וסימנך עשירים מקמצין ולפ"ז הי' מהראוי להמנע מלתת צדקה כי עי"כ יתעשר כמ"ש עשר בשביל שתתעשר וכשיתעשר יהי' אמיץ לב וקמצן ומה לו ולצרה הזאת להיות אח"כ קשה לב. טוב לו שלא יתן מאומה ולא יתאמץ לבבי. אבל באמת אם הי' זה בדרך הטבע שע"י הצדקה מתעשר הי' מקום לומר כן שיתאמץ לבבו אח"כ ע"י העשירות הזה. אבל באמת ע"פ דרך הטבע הפרוטה שאדם נותן אבודה לנצח ולא תוסיף עוד לשוב אליו רק ברכת ה' היא תעשיר את הנותן צדקה שלא כדרך הטבע וא"כ כיון שברכת ה' היא כבר אמרנו שטובה הבאה מאת ה' לא תוסיף עצב עמה ואין בה רק טוב. ע"כ נותן לו הש"י העשירות ובכ"ז לא יכבד לבו. וז"ש נתן תתן לו ולא ירע לבבך וגו' כלומר אל תירא שע"י שתתן צדקה תתעשר ותהי' קמצן וירע לבבך יהי' רע ואמיץ ויצא שכרך בהפסדך. לז"ח דאין העשירות בא בדרך הטבע כ"א בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך וברכה מאת ה' לא תהי' עמה רע רק טוב כל הימים. ועד"ז פי' מדרש תנחומא פ' מקץ הרואה גשמים יורדין בזמנן אומר ברוך אתה ה' הטוב והמטיב כי לכאורה אף שהגשם ירד על הארץ להשביעה צחצחות עוד לא ידע הקוצר אם ישא ברנה אלומות לברכה כי עוד כמה הרפתקאות עדו על התבואה עדי תובא למלאות אסמים בר אולי יבא רוח קדים או שארי דברים המפסידים ומכלים את תבואת השדה. ע"כ לא הי' לו לברך עד שרואה בעיניו שכבר עבר קציר כלה קיץ ואסף מגרנו ומיקבו בלי מגרעת אז לו נאה לברך. אבל לא בשעת ירידת הגשמים שאין הברכה עדיין במילואה ושלימותה. אמנם אחרי ידענו שהש"י טוב ומטיב וכי מאתו לא תצא הרעות. ואם אמרו באיוב שכל הנוטל ממנו פרוטה מתברך עאכו"כ ברכת ה' ממקור הטובה בודאי לא תכזב ונאמנת וקיימת לעד וכמו שאמרו טובתן של רשעים אינה שלימה הה"ד וק"ו להיפך טובתו של צדיקו של עולם היא בתכלית שלימות ולא תוסיף עצב עמה. וז"ש ע"כ יברך בעת ירידת גשמים אף שלא נגמרה עדיין ברכת שמים מעל בכ"ז יברך אחרי השי"ת הטוב הוא מטיב ומאתו לא תצא הרעות בודאי מברכתו יבורך גבר מעתה ועד עולם. עוד י"ל בפסוק הנ"ל כי לכאורה אין הקב"ה צריך לשלם טובה לעושי צדקה אחרי כי ממנו הכסף והזהב ומידו נתנו לנו וכי בע"ח הפורע חובו נאה לו תודה וברכה. אבל באמת אם משלם לבע"ח רק המעשה יחשב ואין אנו רואים אם לבו עצב או שמח. לא כן מי שנותן צדקה אם לבו עצב אז באמת אין מגיע לו ברכה בעבור המעשה כי לזה הי' מחוייב ועומד לעשות כן. אבל אם לבו שמח בעשיית הצדקה בשביל זה יבורך גבר ירא ה' אשר במצותיו חפץ מאוד. וז"ש ולא ידע לבבך בתתך לו רק יהא לבך שש ועלז על המצוה כי רק בעבור זה יברכך ה' אלקיך ולא בשביל המעשה בעצם אחרי שאתה מחוייב ועומד ע"ז. ובזה יש לפרש ונא

אל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם כי אמרו טוב עין הוא יבורך כל הנוטל פרוטה מאיוב הי' מתברך. ואנו מתפללים שאם אנו מוכרחים לקבל צדקה יהי' מאותם האנשים אשר בלב שלם וברוח נדיבה יתמכונו אשר נותנים בידים ובלבם ואל תצריכנו "לידי" מתנת בשר ודם כלומר שלא נצטרך לצדקת הקמצנים שאין נותנים רק בידים ולבם בל עמם. עוד י"ל בפסוק הנ"ל עפמ"ש באבות ד' מדות בנותני צדקה וכו' לח יתן ול יתנו אחרים וכו' ותמהו המפרשים א"כ האיך קרי לי' נותן אחרי שלא יתן ולא יתנו אחרים. ותירץ בס' נאוה תהלה פי' על תהלים מזמור ט"ו עפמ"ש מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה ואם חסר לו זוז א' ממאתים מותר לו ליטול אפי' הרבה. ע"כ הוא הנותן רשע ערום שנותן לו זוז אחד שיושלמו לו מאתים זוז ולא יצטרך ליתן עוד הפעם. ע"כ אף שהוא מנותני צדקה בכ"ז כוונתו להרע שלא יתן עוד עכ"ד.

ולפ"ז מי שנותן צדקה יוכל להיות שמטוב לבו הוא עשה אבל גם יוכל להיות שעושה כן מרוע לב בערמימות שלא יצטרך ליתן עוד ע"כ נותן לעני זוז אחד שלא יצטרך ליתן עוד בהיות שנשלמו לו המאתים זוז. אך אם ראינו שהוא נותן וחוזר ונותן אז נדע בטח שלא מרוע לב עושה כן דא"כ לא הי' לו ליתן רק פעם אחד להשלים המאתים. אלא ודאי שטוב לב הוא. ולפ"ז כמו שדרשו ז"ל על הוכח תוכיח ועזוב תעזוב אפילו מאה פעמים ה"נ י"ל נתן תתן כמה פעמים ולא תסתפק בנתינה פעם א' דא"כ יש לחשדך שמרוע לבך וערמימות הנ"ל אתה נותן צדקה. אבל אם נתן תתן אפי' כמה פעמים אז נדע ולא ירע לבבך בתתך לו שלא מרוע לב אתה נותן כ"א מטוב לב:

עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה. י"ל עפמ"ש יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם שע"כ נתן הש"י כח בטבע שיצמח בכל שנה מחדש החציר ואח"כ ימול וייבש ולא נתן לו קיום לעולם שכל צמח השדה יעמוד בלחותו ורטיבותו כל ימי הייתו. למען ידעו הכל כי יד ה' מקיים הטבע ורק על פיו כל צבאו חי וקיים. ע"כ כליל יחלוף מדי שנה בשנה וצומח מחדש ע"י יוצר הכל במאמרו ית"ש. וז"ש ע"כ יבש חציר נבל ציץ להתוודע ולהגלות כי רק דבר אלקינו יקום ויקיים את העולם כולו. עיי' לעיל פ' שלח. והנה האדם הי' יכול לומר מה לי לתת מעשר ממה שרכשתי בעמלי ויגיע כפי ואעזוב לאחרים חילי לאשר לא עמל בו ולא יגע. אבל אחרי ידענו שלא יד חרוצים תעשיר כ"א ברכת ה' הנותנתי כח לעשות חיל ואחרי כי ממנו הכל מידו יתנו לו. וז"ש עשר תעשר את כל תבואת זרעך. ושלא תאמר שידך עשתה תושי' ואין לזרים אתך לזה אמר היוצא השדה שנה שנה צומח מחדש ומזה תדע כי דבר אלקינו יקום לעולם כנ"ל:

ונתת בכסף וצרת הכסף בירך והלכת אל המקום אשר יבחר וגו' ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בבקר וגו'. כי הכסף אין לו ערך ושווי מצד עצמו אחרי שהוא רק אמצעי לדברים הזמניים לקנותם עבורו אלא שהאדם יוכל לעשות כנפים לכסף אם מוציאו לדברים נכבדי הערך ויקרי המעלה לתורה ולתעודה אז הכסף יעלה מעלה מעלה. כמ"ש לפרש כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. כלומר שהוא עושה חדשות כמו שהוא ית' ברא חדשות. כי הוא עושה מדבר גשמי דבר רוחני יש מאין ע"י דין אמת עיי' בפ' משפטים. והנה מי שמפזר לכל דבר ואינו חס על ממונו כ"א כתועפות ראם לו אם הוא מפזר לדבר מצוה איננו מוכיח עדיין בזה שהמצוה באשר נכבדה בעיניו ע"כ מפזר עבורה כ"א רק בשביל שאין כסף נחשב למאומה בעיניו ע"כ הוא פזרן בכל מקום ובכל זמן. לא כן מי שחס על ממונו ומקמץ בהוצאות צרכי הנוף ועל צרכי הנפש הוא מפזר ונוסף זהו הוכחה נאמנה אף שאוהב כסף בכ"ז לצורך המצוה לאשר יקרה בעיניו מפנינים לא יחוס על מיטב כספו. וז"ש ונתת בכסף. בך הדבר תלוי שתוכל לתת מעלה וחשיבות בכסף אשר בפ"ע במה נחשב הוא בכ"ז אתה תוכל להרים את הכסף שיהי' לו חשיבות ומעלה. ומצאתי אח"כ באלשיך הק' שפירש כעין זה. והוסיף הכתוב לומר וצרת הכסף בידך שהכסף יהי' קשור בירך ולא בנקל תפרד ממנו כ"א לבך בכיסא תליא ובזה אתה מורת שאין אתה מפזר לכל דבר רק לצורך גבוה. והלכת אל המקום ונתת אותו בכל אשר תאוה נפשך רק לדבר אשר נפשך הרוחניות תאווה בזה אתה נותן לכסף מוצא:

שמור את חדש האביב כי בחדש האביב הוציאך ה' לילה. ואז"ל בפ"ק דברכות וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מכערב. הנה המגיד אמר חכם מה אומר וכו' כי החכם שואל למה צוה ה' אותנו הרבה מצוות שהם כולם זכר ליציאת מצרים כמו פסח מצה מרור תפלין שבת ויו"ט וכדומה רבים. כי אם גם כשנזכור גאולת אבותינו מעבדות לחירות נשמח ונודה לה' על כל הטוב אשר גמלנו מ"מ גם יכאיב אותנו הזכרון הזה כי עי"ז נזכור גם כן גודל התלאה אשר מצאתם במצרים. ויעציב אותנו זכרנו כי לפני הגאולה שתו כוס התרעלה מצו שמרי' אבותינו המדוכאים בחבלי עוני. א"כ הלא יותר טוב שלא נזכור תמיד ביציאת מצרים. וזהו שאלת החכם מה העדות והחוקים וגו' למה לנו כ"כ מצוות המעלים בזכרוננו עצב ואנחה. והתשובה ע"ז אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. הכוונה כי באמת גם הזכרון בשעבוד הקשה שנשתעבדו אבותינו במצרים גם הוא לא יעציב אותנו כי באמת קושי השעבוד בעצמו הי' לטובתינו כי מצרים הי' כור הברזל ששם נזדככו

ישראל ויצאו נקיים מכל פסולת. וגם כל המתנות הטובות שניתנו לישראל לא ניתנו אלא ע"י יסורין כמאז"ל. וגם למדו בכל צרתם להתאמץ ולבטוח בה'. נמצא שהשעבוד הי' בעצמו סימן הגאולה. וע"ז אמר במדרש שיר השירים שחורה אני במצרים ונאוה אני במצרים. כלומר גם בעת ההוא שהייתי שחורה במצרים מחמת קושי השעבוד. גם בזמן ההוא הייתי נאוה כי הגלות בעצמו הי' ראשית הגאולה כי לא היו ראויים לגאולה אלא ע"י הגלות החזק והמר. נמצא לפ"ז שיציאת מצרים לא היתה התחלת הגאולה כ"א סוף הגאולה היתה באמת מעת החל השעבוד כי באמת השעבוד הי' המצמיח הגאולה. ע"כ הקרבן פסח שהוא זכר ליציאתם ממצרים אינו נאכל כ"א אחר מצה ומרור. להורות נתן שתחלה באה מצה לחם עוני ואעפ"כ הוא ראשית הגאולה. ואח"כ מרור המורה על מירור חייהם והיא אעפ"כ סימן לגאולה כנ"ל כי כאשר יענו אותו כן יפרוץ עי"ז הגאולה. ולבסוף בא הפסח זכר ליציאת מצרים והוא סוף הגאולה ע"כ פסח נאכל על השובע. וח"כ גם זכרוננו על גודל עניים ומרודם במצרים לא יכאיב אותנו אחרי שנדע בטח כי הגלות הי' מוכרח לגאולה. וזה מענה נכון על שאלה הנ"ל מה העדות וגו' כנ"ל אין מפטירין וכו' להורות כי פסח לא הי' תחלת הגאולה כ"א נם מצה ומרור סימני הגלות גם בהם כבר התנוצצה שמש הגאולה והנה אם גם אנו בעניינו לא נראה בעיני בשר בגלות המר כמצרים דבר המשמח וסימן גאולה בכ"ז אין זה מן התימה בידענו כי נפלאים דרכי ה' ונעלמו מעיני כל חי. כי נגד עינינו בכל יום שהאדם יראה רק לעינים ובמקום אשר ידמה כי שם רק מות ורע בכ"ז שם החיים והטוב. למשל אנו רוחים בחורף ידמה כל אדם כי אבדה הארץ שבתה ממלאכתה מלאכת הטבע ונפלה בתרדמת החורף. רק כשיגע האביב הנצנים נראו בארץ אז נבין כי גם בימי החורף לא הפריעה הטבע את מלאכתה. רק שאנו אשר רק למראה עינינו נשפוט ובאשר כי בחורף אותות הטבע לא ראינו דמינו בנפשנו שלא תעשה מלאכת מאומה. עד הגיע תור האביב ושלח פארותיו מעשיו להתפאר אז נבין שגם החורף הכין את האביב. כמו כן הי' בגלות מצרים אם גם עינינו לא ראו את גאולת אבותינו רק לעת צאתם מעם לועז ולא מקודם בכ"ז כבר החלה הגאולה מקודם. וז"ש הכתוב שמור את חודש האביב וגו' כלומר תשמור בעין שכלך את חודש האביב כי בחודש האביב הוציאך ה' ממצרים לילה. כלומר ע"י השכלה שתלמוד מחודש האביב כנ"ל שתדע כי גם בחורף לא הרגיעה הטבע ממלאכתה מזה תדע כי הוציאך ה' ממצרים בעוד ליל הגלות חשכה עליך והגאולה החלה וקמה בעוד לילה. וז"כ הגמרא וכי בלילה יצאו והלא ביום יצאו אלא מלמד שנגאלו מבלילה. והמשך הכוונה אם תשמור ותביט בעין שכלל על חודש האביב בו נצנים נראו בארץ וכך כחות הטבע

אשר נראה כמתים בימי הסתיו קרח הנורא כעת חיים. ותבין לאשורך שגם בימי החורף לא שבתה הטבע ממלאכתה כ"א רק למראה עין הי' מנוח והשקט אבל לפי האמת החורף הי' הכנה לימים האביב כי במסתרים עשתה הטבע פעולתה גם בימי החורף כמו כן בגאולת מצרים אף שלמראית עין יחשב שהשעבוד והגלות במצרים לא הי' בו צורך לגאולה ורק בהופיע אור בוקר של גאולה רק אז התחילה. ע"כ תשמור ותביט בעין חודרת על האביב ממנו תלמוד להועיל שלא ממחרת הפסח עת צאתם ממצרים התחילה הגאולה כ"א כבר התחילה בעוד ליל גלות הי' חשך ועלטה להם:

בילקוט חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים להדיוט ומנין אף לגבוה ת"ל חג הסוכות ז' ימים לה'. י"ל עפמ"ש בפ"ק דערכין הכל חייבים בתקיעת שופר כהנים לויים וישראלים ופריך פשיטא ומשני כהנים איצטריכא לי' סד"א מאן דליתי' בתקיעה דכולה יומא מחייב בשופר אבל הני כהנים דאיתנהו בתקיעות דכולי יומי אימא בר"ה לא ליחייבו קמ"ל. ופי' כמו שאמר קרח כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' אחרי שכולם קדושים ובתוכם ה' אין צורך להם לרב ומנהיג אשר ישגיח בעינא פקיחא על דרכם שהרי מעצמם הם מתעוררים לעבודת הקודש. וע"כ הלביש טלית שכולו תכלת ושאל אי חייבת בציצית או בית שמלא אי ספרים חייב במזוזה כדאיתא במדרשים. ג"כ לכוונה הנ"ל שא"צ להתעוררות הציצית לזכור את מצות ה' ולשמירת המזוזה בזמן שכל טליתם תכלת קודש לה' וכל בתיהם מלאים ספרים.

ובכ"ז השיב מ"ר להם שאעפ"כ חייבים בציצית ומזוזה. כמ"ש לעיל (פ שלח) לפרש המדרש ועשו להם ציצית לדורותם לדור תם עייש. והנה השופר בא לעורר את העם לחשובה כידוע ולפ"ז הוה אמינא מי שכל השנה כולה הוא טרוד על המחי' ועל הכלכלה ואין מי יעורר אותו לעבוד את ה' באמת וצדק הוא צריך לשמוע קול שופר ברגש קודש למען עכ"פ אחת בשנה יעיר ויעורר בלבו אהבת ה' ללכת בדרכיו. אבל הני כהני שלוחי דרחמנא אשר בכל עת ובכל שעה בבית אלקים יהלכו ברגש ובכל יום ויום בת קול יוצאת אליהם להשמיע בקול תורה. סלקא דעתך אמינא דלא ליחייבו בתקיעת שופר בראש השנה. קמ"ל דאפ"ה מיחייבו כי ועשו להם ציצית לדור תם כנ"ל. והנה הסוכה אשר תעורר את האדם לצאת מדירת קבע ולישב בדירת עראי להסתופף בצל שדי ולחסות רק בצל עליון ולא לשום בשר זרועו וסד"א ג"כ כי האיש ההדיוט ההמוני אשר אין אלקים נגד עיניו ואגודתו רק על ארץ יסדה רק הוא צריך לישב בסוכה למען ידע ויכיר לבטוח בה'. אבל מי ששוה ה' לנגדו תמיד ומימינו בל ימוט וחסד עליון יסובבנהו כי רק בגבהי מרומים סלעו מצודתו ומשגבו איש כזה אינו צריך להתעוררות הסוכה. וז"ש חג הסוכות

תעשה לך להדיוט הוא האיש המוני כנ"ל ומניין שאף לגבוה מי שהוא ברום המעלה גם הוא מחוייב בסוכה ת"ל חג הסוכות ז' ימים אף אתה לה':

בהפטרה ליום א' דסוכות. והי' האיש אשר לא יעלה ממשפחות הארץ לחוג את חג הסוכות ולא עליהם יהי' הגשם. הכוונה עפמ"ש קול דודי דופק פתחי לי וגו' שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה. כי הש"י מעורר אותנו ע"י שלוחיו ונביאיו וע"י מוסר השכל לעשות את כל מצוות ה'. ובאמת לפי ראות עין לא הי' צריך שום התעוררת לזה כי מדת הכרת הטובה למי שמטיב לו היא א' מיסודי עמודי חברת האדם וכולנו נודה לזה שאם נגרע מערך זה להיות כפוי טובה תחת מכיר טובה אזי השתות יהרסון אשר העולם בנוי על תלן. ואחרי שכן הלא כל הטובות שעשה ושעושה לנו הקב"ה בכל עת ושעה הלא המה יכריחו אותנו לבל נמנע הטוב מבעליו כ"א נמלא רצון המטיב לנו ולמה לנו התעוררות לזה. אבל באמת הטעם הוא כי אם היינו רואים כל הטובות בעת נבעו ממקור העליון ויודעים ומכירים כי יד ה' עשתה זאת וודאי נשתדל בעצמנו לעבוד את ה' ולשלם לו תודתנו בעבדנו אותו בלב ונפש. אבל אסרי כי אלקים מסתתר בחביון עוזו וכל טובותיו ונפלאותיו אלינו במעטה הטבע עטויים אנו אומרים שיד הטבע הי' לנו לישועה וטובתו בל עלינו, ועי"כ אנו טועים שאין אנו מחוייבים להודות. וע"כ הוצרך הש"י לעורר אותנו כפעם בפעם לעבדו שכם אחד. והנה גשם וטל שניהם ברכות ה' המה והחילוק ביניהם שבעת רדת המטר מן השמים אנו רואים שהש"י פתח אוצרותיו להשביע נפש שוקקה. אבל טל אף שגם הוא ממקור עליון בכ"ז בעת רדתו מן השמים מעל אין אנו רואים אותו כי עת רדת הטל על המחנה לילה אין רואה מקורו הטהור. והנה כשהש"י עושה לנו נסים המראים באצבע כי יד ה' עשתם אז דומים לגשם אחרי שנראים כמוהו ממעין העליון נבעו מצפוניהם לא כן כשהש"י זן ומפרנס אותנו ע"פ חוקי הטבע אז דומה ברכתו לטל כי אין אנחנו רואים מאין יבוא מאת ה'. וז"כ השיר קול דודי זה הקב"ה דופק על פתחי לבנו ואומר פתחי לי אחותי רעיתי פנה לי מקום בקרב לבך לעבדני ולעשות רצונו ית'. והטעם שצריך התעוררות לזו ולא מעצמנו נרוצה לקראת דודנו מלכנו ית"ש להודות לו על הטוב אשר עשה. לז"א כנסת ישראל הטעם שראשי נמלא טל. אף שאני מלא ברכות ה' אבל הם דומים לטל קווצותי רסיסי לילה בעת אשר אינני רואה כי מן השמים הם באים. והנה א' מטעמי הסוכה הוא שאל יבטח האדם בצל קורתו עבודת האדם ולא יאמר הטבע לי לעזרה. ע"כ אנו לנין בצל סוכה להורות נתן בלבנו כי אנו חוסים בסתר וצל שדי וכל טוב הבא עלינו מידו ניתן לנו והכל דומה לגשם. ע"כ העונש של אשר לא יחוג חג הסוכות שלא עליהם יהי' הגשם פי' שאינם

רואים כי יד ה' היתה לימינם. ובזה יבואר מקרא קודש פרשתנו שבעת ימים תחוג לה' וגו' כי יברכך וגו' בכל מעשה ידיך והיית אך שמח.
דהנה מי שסובר שכחו ועוצם ידו עשו לו חיל. בעת יפרוץ דגנו ותירושו ואוצרותיו ימלאו אין לו אלא הרגשת השמחה אבל רגשי תודה אין לו כי לדעתו הנכזבה אין לו להודות לה' כי רק היא עצמו תקפו וגבורתו הוא מקור ברכתו. אבל תוה"ק למדה אותנו ע"י חג הסוכות כנ"ל שרק ממנו ית' הכל והוא נותן כח לעשות חיל א"כ ביום שמחתנו לא לבד רגשי שמחה ישימו קנם בלבנו כ"א גם רשפי אש תודה לה' הטוב ומטיב וז"ש ז' ימים תחוג לה' בהלל והודאה לשמו ית' למען תדע שאף שאתה עשית את שלך בכ"ז אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו והוא יברכך בכל מעשה ידיך ועי"כ אף שבזמן העבר קודם שהאיר עליך אור תורה היית אך שמח. ורגשי תודה לא עלו על לבך מ"מ מכאן ואילך לא רק תשמח כ"א גם תודה לה' על הטוב אשר גמלך:
שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלקיך בחג המצות וגו'. (להזכרת נשמות באחרון של פסח) הנה היום הזה שהוא מיוחד לשמחה כמ"ש ושמחת בחגך יש לתמוה מדוע נהגו להזכיר בו את המתים ולעורר בלבנו יגון ואנחה בזכרנו את אבדתנו. אבל נאמר (פ' בהעלותך) וידבר משה אל בנ"י לעשות הפסח ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח עפמ"ש לעיל לפרש וידבר משה. את מועדי ה' אל בני ישראל מכאן שמשה רבינו תקן לישראל לדרוש הלכות פסח בפסח. כי לשמוח ולאכול ולשתות א"צ להזהיר בדיבור קשה. אבל לקיים הלכות החג המרובין לזה צריך דיבור קשה. והנה החג היותר קשה הוא חג הפסח לשמרו ככל חוקותיו ומשפטיו. ע"כ וידבר משה לשון דיבור קשה לעשות הפסח. וה"נ אם מצות פסח לא הי' אלא לאכול ולשתות זהו גם הרשעים מקיימים. אבל וידבר לעשות הפסח והיינו דיניו והלכותיו ע"כ ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם כלומר נפשם היתה מגואלה ומטומאה והם לא יכלו לעשות הפסח כדינו. והנה באותם אנשים לא לבד שהיו"ט לא יהי' לטובתם כ"א עוד יוסיפו חטא ופשע כי אחרי שאוכלים ושותים וישמן ישורון ויבעט. ע"כ העצה היעוצה הוא מה שאמרו חז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר נצחו מוטב וכו' ואם לא יזכור לו יום המיתה. לכן לעת צאת ימי החג למען לא נצא עמוסי עון ע"י שמחת החג אנו מזכירים את אהובינו הנעימים אשר אבדנו והלכו למנוחות ועי"ז נחלש כח היצר כמ"ש הסתכל בג' דברים ואי אתה בא לידי עבירה. ופי' במד"ש דוקא בג' דברים יחד צריך להסתכל כי אם יחשוב רק מאין בא ולאן הוא הולך אז ידמה בנפשו אחרי שעפר הוא ועפר לחמו שוב יוכל לעשות מה שלבו חפץ וידבק לארץ בטנו אחרי שעפר מקורו

ויסודו וסופו לעפר אבל יחשוב ג"כ שעתיד ליתן דין וחשבון והנה המתים שנקטפו מאתנו אין אנו רואים אותם עוד בעינינו אבל בזכרוננו נחרתים הם על לוח לבנו בכתב שאינו יכול להמחק עד עולם. אבל ג' פעמים בשנה ברגלים למען נזכור יום המיתה צריך שיהא "יראה" כלומר שיהא כמו שהיו נראים לעינינו. כל זכורך. אותם הנאהביה שהם רק בזכרוננו אבל לע"ע כבר הם בשמי מרום. את פני ה' אלקיך. ע"כ עלה זכרונם לפנינו לטובה היום הזה ומתפללים שתהא נצב"ה:

בילקוט עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה אם זכיתם סוף שאתם יוצאים לזרוע השדה ואם לאו סוף שהיוצא השדה מתגרה בכם. הכוונה כי קצת אפקורסים אומרים הן אמת שבתחלה ברא הש"י את עולמו יש מאין רק אחר שכבר נתהוה הבריאה שוב הסיר עיני השגחתו ולא יביט עוד אל הארץ רק הטבע פועלת ולש כח וגבורה להוציא דברים מדברים הנבראים והנה אם הש"י הי' בורא את הכל בששת ימי בראשית כל מה שעתיד להצטרך ולא נתן כח בטבע להוציא מדי שנה בשנה מגדים חדשים. אז כבר נסתמו פיות דוברי שקרים כי אז בעיניהם הי' רואים שיד ה' עשתה כל זאת. אבל אחרי רואם בכל עת ועונה מתחדשת הטבע עי"ז נפלו בפח הטעות לאמור כי הטבע מעצמה פועלת ח"ו. והנה בזה שאנו מעשרים את כל תבואת זרענו קודש לה' בזה אנו מראים אמונתנו כי לא הטבע עשתה את תבואתנו כ"א יד ה' היתה באמנה אתנו כי אנו אומרים ממך הכל ומידך נתנו לך. וזהו כוונת המדרש אם אין אתה מעשר סוף שהיוצא השדה שנה שנה פי' ע"י שהשדה תוציא תבואתה מדי שנה בשנה זה מתגרה עליך להפילך ברשת הטעות. והנה מצות שבת ג"כ ניתנה להאמין כי ה' עשה את הטבע ולא היא פועלת מעצמה ע"כ אנו שובתים ביום הז' להורות נתן כי העבודה לא ממעשי ידינו תתן לנו ברבה רק ברכת ה' היא תעשיר אותנו והוא ית' צוה לנו ג"כ לשבות והוצרכנו למצות שבת ג"כ מטעם הנ"ל על אשר ראינו הטבע פועלת תמיד חדשות, שלא נסכל להאמין שהיא מעצמה הפועלת ח"ו ע"כ אנו שומרים את יום השבת. וזה כוונת הכ' ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו וגו' אשר ברא אלקים לעשות כלומר על אשר ברא הש"י הטבע כדי לעשות תמיד חדשות ולא תעמיד על מצבה הראשון ולמען לא נפול במוקש הטעות הנ"ל הוצרך הש"י לקדש את יום הז' וזהו כוונת מדרש ילקוט פרשתנו בשביל ב' דברים ישראל מתחטאים לפני הקב"ה בזכות שבת ובזכות מעשרות בזכות שבת כתיב אם תש"ב משבת רגלך מה כתיב בתרי' אז תתענג על ה' בזכות מעשרות כתיב ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' הכוונה מבוארת כי בשמירת שבת יתענגו על כל הטוב ויאמרו שה' נתן להם ולא הטבע ונמנע עי"ז מחטוא. ובזכות

מעשרות ג"כ שמחים בכל הטוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו'. וצריך לבאר ההמשך שיש למעשרות אצל התורה. ונ"ל מכאן ראי' לגירסת ר"מ שהביא במד"ש פ"ד דאבות דגריס מעשרות סייג לתורה ופי' ז"ל כי שבט לוי הם יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וע"י שישראל מחזיקים אותם במעשרות ומתנות הם מחזיקים את התורה ועי"כ מעשרות סייג וקיום לתורה. ומעתה הפי' כפשוטו כי ע"י המעשרות יוכלו לשמוח בתורה.

לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר:

לוח ארז על פרשת שופטים

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. נראה דמרמז למ"ש בתשובת זקני הח"ס זלה"ה חא"ח סי' ר"ו. שאין מורידים לעולם רב ומורה מגדולתו עיי"ש. ובראשי העדה ומנהיגי' חזינן שבין לילה היו ובין לילה חלפו ויעברו. ומי ששנה זו לא שנה זו. ובאמת טעמא בעי מה נשתנו אלו מאלו שמי שנתמנ' ע"י תורתו לא ימוש לנצח ופקודי העד' וראשי הקהל כלבוש יחליפו. אבל הסיבה לזה כי אם הממונה יודע שלא יזוז ממקומו ולא ירד מגדולתו בשום אופן אז יש לירא שינהוג בשררתו שלא ביושר ולא בצדק. ע"כ צריך שלא ילוז מנגד עיניו שהעם בחר בו אם לא ינהג כשורה ככחם הי' להעלותו כן כחם להורידו. ועי"כ ישמר בנפשו שלא לעבור גבול למען לא יאמרו לו צא ורד מגדולתך. וצריך הוא לשמירה זו אחרי שצריכים לבחור אנשים על העדה מכל הכתות ולא ימלט שיהיו בהם פחותי הערך וקטני המעלה. אשר בלי שיעלה מורא זו על ראשם תמיד ופחד לנגד עיניהם שיסירו המשרה מעל שכמם יש לירא שלא יעשו מעשיהם באמונה. רק זה יעצור בם הידיעה שלא לעולם חוסן. לא כן הרב ומורה שאינם בוחרים מכל הכתות כ"א הוא יחיד ומיוחד המובחר שבאנשים מוכתר בכתר תורה ויראת ה'. בזה אף אם ידע שמשמרתו בידו לנצח לא יסור שבטו בכ"ז צדקתו ויראתו ותום דרכו הם ימנעוהו מלהלך בדרך עקש ונלוז. והנה השער הוא שרוך בו נכנסים אבל גם יוצאים ממנו. וזהו הרמז שופטים וגו' תתן לך בכל שעריך כלומר שידעו תמיד שהם עומדים רק בשער בת עמי. וממקום שבאו כן ילכו ותמיד חופף עליהם מגור מסביב שאם לא ינהגו כשורה אז לא יעמדו על מעמדם כ"א יוצאים החוצה. ונתן הטעם לזה שאם הי' מנהל העדה רק אחד המיוחד המובחר שבעדה אז הי' כמו רב ומורה שמורא זו לא צריכה לעלות על ראשו שיסור מגדולתו. אבל אחרי אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך שצריך לבחור מכל השבטים והכתות. ע"כ

אי אפשר שלא ימצא בהם אנשים קלי הערך אשר רק עי"ז יסורו מרע אם ידעו ויבינו שרק בשער הם יושבים וכאשר באו כן ילכו. עי"ז אנו בטוחים שישפטו את העם משפט צדק ולא ילוזו מעגלותם: שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. י"ל עפמ"ש לקמן פ' כי תצא בפ' שרים עצרו במלין וכף ישימו לפיהם. כי השרים אשר לאל ידם לקיים את דיבורם באין מעצור הם צריכים להזהר ביותר בהוציאם הדיבור מפיהם. באשר הם יוכלו לתת הכף והוא כלי המעשה לפיהם עיי"ש. ח"כ השופט אם הוא יאמר רק לפי השערתו הדין והחק בלי שיוכל לכפות ולעשות את הבעלי דינין שכאשר גזר אומר כן יקום. אז לא ידקדק כ"כ לדון באמת לאמתו. כי יאמר אולי לא יעשה הדבר כאשר חתכתי הדין ואם גם שגיתי אתי תלין משוגתי כי אולי לא. יצא כח דברי אל הפועל. אבל אם יש בכחו שכל אשר גזר אומר כן יעשה ואחרי דבריו לא ישנו תפקידו כי לו ניתן המשרה להכות ולייסר את כל אשר ימרה את דברו. ע"כ אחרי שכף ישים לפיו כנ"ל ידקדק הדק היטב בטרם יוציא דינו לאורה כי הוא מעוות לא יוכל לתקן אם טעה בדמיונו. וז"ש שופטים ושוטרים הרודים במקלות כפירש"י וכופין לקיים פקודת השופט. תתן לך. ובהיות שכן שככל אשר יורו השופטים כן יעשה מיד. ע"כ בודאי יעיינו היטב ושפטו את העם משפט צדק. אבל אם לא יהיו שוטרים לא יהיו השופטים מדקדקים כ"כ באמרם כולי האי ואולי לא יעשה כפי אשר תרצני.

ובנישואין אמרתי ע"ד רמז. כי לעת מצוא זו אשה אין אדם רשאי ליקח מאשר בא בידו כ"א צריך לבדוק במשפחה כאז"ל ומה טיבה של אשה זו וכ"ת אחרי שמה' אשה לאיש ומאתו לא תצא הרעות מה לו לבחור ולקרב הלא היא האשה אשר הוכיח ה' לו. זה אינו דהלא ראינו כמו שאשה טובה מתנה טובה לבעלה כמו כן ח"ו אשה רעה כצרעת. כאמור בס' בן סירא. ולפעמים ייסר ה' את איש ע"י אשה רעה שהזמין לו. וז"כ מד"ר בראשית שני שושבינין היו לו לאדם הראשון מיכאל וגבריאל. כי מיכאל הוא רחמים וגבריאל הוא דין גבורה כנודע וע"כ בשעת נישואין או לחסד או לשבט ימציאוהו. ע"כ צריך לילך במתינות לשפוט אם יקח ואם יחדל. וע"ז מרמז אם תרצה להביא אשה אל שער ביתך שופטים ושוטרים תתן לך אשר ישפוט בשכל ותבונה אם ראוי' הוא לך. ונתן טעם אשר ה' אלקיך נותן לך פעמים ה' של רחמים מצליחך באשה טובה ולפעמים היא מדת הדין והוא שבט ומטה עוז ביד ה' לרדות ולהכותך בשבט. וא"ת הלא כל כבודה בת מלך פנימה והאיך נדע באמת וצדק מה דרכה וטובה של העלמה. ע"ז אמרו שישמע לקול המון לעת צאת השואבות ומה ידברו הם.

זהו בודאי אמת וצדק. כי אף שבעניינים אחרים אין לחוש לקול המולת העם אבל בענין זה רק הם יודעים. וז"ש ושפטו את העם. המשפט שישפוט עם העם הוא בודאי משפט צדק:

כי ימצא בקרבך וגו' איש או אשה אשר יעשה הרע וגו'. הו"ל למימר אשר יעשו בלשון רבים כמו שאמר להלן והוצאת את האיש או את האשה אשר עשו. אלא דבא לרמז כי עיקר הדבר שצריך האדם לעמוד במצב אחד בשוה הנקרא קאנזעקווענט. אבל מי שיתהפך לאומר חותם לרוח היום פעם בכה ופעם בכה ומשתנה לכמה גוונין הוא כרום זולת בני אדם כאלה אין להשען עליהם ולבסוף יעשה הרע. וז"ש כי ימצא בקרבך איש או אשה כלומר שהוא ממין אנדרוגינוס שלפעמים הוא גבר איל כאיש ולפעמים תש כחו כנקבה עד שאין אתה יודע לעמוד על טיבו של איש זה אם הוא איש או אשה. אז תדע נאמנה כי איש כזה אשר תוכל לזכרהו ולנקבהו כדבר שאין בו רוח חיים כמאמר הראב"ע הידוע. בודאי יעשה הרע בעיני ה':

לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. י"ל עפמ"ש לעיל פ' שמיני לפרש הפליאה לא תטה משפט אביונך מכאן לייִ"נ שאסור מן התורה. ותוכן הדברים על שהאדם לא יוכל לגבור על היצה"ר בעת הלחמו עמו ע"כ שמו חז"ל גדרים וסייגים למען שלפני התגלע הריב נטוש ולא יבא כלל למלחמה עייִ"ש. ובעוללות אפרים מאמר קע"ו פי' שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט כי מקום הלב שהוא מקום השכל והבינה הוא בשמאל. והכבד שהוא משכן התאוה הוא בימין. מזה נראה שהתאוות גוברת השכל. אלא שיחשוב האדם שהוא עומד מול הקב"ה ועי"ז כי מימיני בל אמוט עייִ"ש דפח"ח. וכיון שאמרנו שע"כ גדרו חכמים משמרת למשמרת בשביל שידעו שהיצה"ר תקיף על האדם בעת הלחמו עמו. ז"ש לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך גזירותיהם וסייגיהם. ונתן טעם לזה. ימין ושמאל. אם תזכור שמקום השכל הוא בשמאל והתאוה בימין ויש לירא שתגבר על השכל ע"כ תשמע לגדריהם ולא תבוא כלל לידי מלחמה. ועיי' לעיל פ' עקב. וברש"י אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין כי אז"ל הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה כי כחם גדול וידם חזקה. והראי' היותר גדולה לזה שהרי נאמר יתגזר אומר ויקם לך ואז"ל גדול כחן של צדיקים שמהפכין מדה"ד למדת הרחמים וההי"ד להיפך על שונאיהם. הרי שמושלים כביכול גם על הנהגת הקב"ה ומכ"ש שבן אדם יסור למשמעתם. והנה ימין הוא מדת הרחמים בדברי רז"ל ושמאל הוא מדה"ד. לזה אמר ע"כ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך שהרי כחם גדול כ"כ שיוכל להיפך מדתו של הקב"ה ואומרים על ימין שתהא שמאל ועל שמאל שתהא ימין ע"כ הזהר בגחלתם:

וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים והיתה עמו וקרא בו כלי ימי חייו. כבר דקדק ברמב"ן דנקיט מתחלה והיתה לשון נקבה ואח"כ וקרא בו לשון זכר. ונ"ל כי ידוע שכל אדם רוחו ונשמתו אשר בקרב לבו חלק אלוק ממעל הוא המעוררו לטוב וקול דודי דופק להקיצו מתרדמת האולת ולהורותו דרך ילך והמעשה אשר יעשה או יחדל. והנה כל אדם לא יוכל לסמוך על הקול הזה המדבר ואליו מקרבו ומלבו כי יטעה בזה. ע"כ אין לו לשמוע רק בקול התורה שהוא קול נאה קול משובח קול ברור. אבל המלך שצריך לפעמים להפריז על דיני התורה כמ"ש הרמב"ם בה' מלכים שהורג לפעמים בעד א' ובלא התראה. הוא צריך להקשיב ולהאזין לקול רוחו אשר בקרבו שאם לצורך ישנה דבר מדרכי התורה לא יעשה להתגאות או למלאות חפצו ורצונו רק כולו קדוש יהי' ורק כולו לש"ש בלי עירוב כוונה ומחשבה זרה ע"כ אם לבו אומר לו שיעשה כן אז יעשהו. ואם לאו שלבו הימה עליו ומונעו מעשות כן בהרגישו אש זרה בקרבו אז יחדל מעשותו. ובח"ס בהקדמה לחיו"ד פי' וקרא בו כל ימי חייו היינו בו יקרא כל קורות ימי חייו עיי"ש. וז"ש וכתב לו את משנה התורה כי למלך יש לו שני תורות האחת שהיא מורשה לכל קהלת יעקב כי קטן כגדול אלי' ישמעון. והאחת שהוא מותר לשנות מדיני התורה כנ"ל בשם רמב"ם ז"ל ועי"ז הוא מלפני הכהנים הלויים קודם להם במעלה אחרי שרק הוא רשאי לשנות ולא הם והוסיף לאמור והיתה עמו התורה תהי' עמו לשמוע פקודיה אבל גם וקרא בו בעצמו ובלבו וברוחו יקרא את כל אשר יעשה כל ימי חייו שאם רוחו אשר בקרבו יאמר לו שיאה ונאה לעשות כן ואם קרא בו ובמה שבתוכו הוא לבו המרגיש שכדין עושה שכוונתו לשמים אז יעשה כן:

תמים תהיה עם ה' אלקיך "ל עפמ"ש ביע לא על הלחם לבדו יחי' האדם. כי כל אדם משתדל להשלים ולחזק את כחותיו הגופניים ע"י מאכל ומשתה וכן יאות לו להשלים כוונת הבריאה אבל לא בזה בלבד יסתפק לחזק עמודי גוו. כ"א חוב עליו לחזק את נשמתו הטהורה ע"י הושיטו לה מצותי' הראויות לה מפת בג המלך ומזונות הנשמה הן המדות טובות מצוות ומעשים טובים והם עיקר חיותו של האדם כי מזונות הגופניים אינם מזונות צורת האדם באשר הוא אדם כי גם הבהמה צריכה למזונות הגוף רק מזונות הנפש להם אין הבהמה צריכה רק האדם וזהו עיקר חיותו באשר הוא אדם. וז"כ כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם זה אינו חיות האדם בעצם כ"א על כל מוצא פי ה' אם יעשה כן זהו באמת עיקר חיותו של אדם. והנה רוב אנשים משתדלים רק להשלים את גופם אבל נשמתם לא תזכר ולא תפקד להשלים גם אותה ולהבריאה. ואנו אומרים ונפשי כעפר לכל תהי' שהש"י יערה עלינו רוח ממרום ויתן לנו לב טהור שנשתדל ג"כ להשלמת

נפשנו כמו שאנו משתדלים להשלמת גופנו העפריי וזהו ונפשי כעפר לכל לדבר שלם ומושלם בכל חלקיו כמו. שאני משתדל להשלים את גופי ולעשותו "כל" ולא חלק כן יהא מחוז חפצי שגם נפשי תהי' "כל" ולא חלק. וזה יהי' ע"י פתח לבי בתורתך וגו'. והנה עצה נכונה לזה בשיזכור האדם כי הוא איננו דבר שלם ונפשו איננה רק חלק בלתי נשלם אך הדביקות בהש"י ועשיית רצונו ית' הוא המשלים את הנפש להיותה עי"כ אחד שלם בכל חלקיו. אז ישתדל בעשיית המצוות לידיעתו שעי"ז נקרא אדם שלם ולא קודם לכן כי כן טבע הנבראים להשלים א"ע. כמו כן האדם אם ידע שנפשו היא רק חלק ורק בהתחברה בה' נעשית שלימה עי"ז ישתדל במצוות. וז"ש המקונן באיכה חלקי ה' אמרה נפשי ע"כ אוחיל לו כלומר נפשי אמרה תמיד שהיא רק חלק ולא שלימה והחלק החסר ממנה להשלימה הוא ה' ית"ש ע"כ אוחיל לו ואלך בדרכיו למען נצמד ונהיה לאחדים בשלימות. וז"כ כתוב שלפנינו תזכור תמיד כי תמים תהי' עם ה' אלקיך. כלומר שרק אז אתה תמים ושלם ולא חלק. כשאתה עם ה' אלקיך בהתחברך עמו אז נעשית שלם בלי חסרון ואם תזכור ד"ז תשתדל בזריזות לילך בדרכיו ולדבקה בו:

לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת לכל חטא אשר יחטא על פי שנים או שלשה עדים יקום דבר. כי הקב"ה אינו מצרף מחשבה רעה למעשה רק בע"ז. אבל לבסוף כשאדם עושה את אשר יזם לעשות אז לא לבד שנענש על המעשה כ"א גם על המחשבה שקדם לו שהוציאה מכח אל הפועל. עיין רא"ש פ"ק דר"ה. וראי' לזה שהרי דרשו ז"ל להקיש ג' לב' מה ב' זוממים נהרגין אף ג' אע"פ שהשלישי לא עשה מאומה כי כבר נגמר הדבר בשנים מ"מ אחרי שחשב ויזם לעשות רע ונטפל לעושי עבירה נענש עמהם. והנה המחשבה אין יודע אותה רק הש"י. וז"ש לא יקום עד א' הוא הקב"ה כמ"ש בעיר גבורים ע"ש האמור הוא העד הוא הדיין. באיש לכל חטא אשר יחטא רק לעתיד והוא על המחשבה. אבל בכ"ז אם הוציא מחשבתו לפועל נענש עלי'. וז"ש על פי פי ב' או ג' עדים והיינו כנ"ל שאם הוציא העד השלישי מחשבתו אל הפועל אז גם הוא ענוש יענש כ"כ במחשבה רעה אם הוציא' לפעולת אדם:

כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה ועמדו האנשים אשר להם הריב לפי ה' לפני הכהנים והשופטים אשר יהיו בימים ההם. נראה לרמז עפמ"ש שטן יורד ומסטין עולה ומקטרג. א"כ היצה"ר בעצמו עומד בימי הדין להעיד על האדם שחטא בנפש. וז"ש כי כי יקום עד חמס החומס נפשות בית ישראל הוא יתיצב להיות עד באיש לענות בו סרה מדרך הישר. ואז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר כי אם עכ"פ היצר טוב נלחם נגד היצה"ר סוף שהבא לטהר מסייעין לו מן השמים. אבל אם אינו נלחם כלל

כנגדו אין תקוה שבכחו יגבר איש על יצרו הרע אחר שאינו נכנס כלל להלחם עמו. וז"כ הקרא פ' כי תצא. כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע כלומר אם רק תצא להלחם ותעמוד כנגד האויב היצה"ר אז כבר נשמרת מכל דבר רע כי ה' יהי' בעזרך. והנה הרמב"ם ה' תשובה כ' כשיחזור האדם בתשובה איננו עוד האדם שהי' בתחלה כי נהפך והי' לאיש אחר עיי"ש. והוא כמ"ש גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ולפ"ז כל בעל תשובה הוא בקרבו כשני אנשים. הרשע שהי' מתחלה וגם האחר ששב ורפא לו והוא כברי' חדשה ואפשר שע"ז רמז הכתוב ולציון יאמר איש ואיש יולד בה כלפי שאמרו רז"ל לא לן אדם בירושלים ועבירה בידו כי התמידים מכפרים ע"כ כל יושביה היו תמיד בעלי תשובה. ולזה תמיד יולד בה איש ואיש ר"ל שכל אחד ואחד הוא שני אנשים כנזכר לעיל וז"ש ועמדו שני האנשים אשר להם הריב אם רק יריב עם היצה"ר וירגיז יצ"ט עליו והי' לשני אנשים בבחינה הנ"ל. אז יוכל לעמוד לפני ה' בעת נצב לריב עמו לתת דין וחשבון כיון ששב הוא במדרגה מאד נעלה כמ"ש במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד ע"כ לפני הכהנים והלויים אשר יהיו קודם להם במעלה ומדרגה כי הבע"ת חשיב ביותר מהם. ואפשר עוד לומר ע"פ שאמרו ואשימם בראשיכם שאשמם של ישראל תלוי בראשיהם. עיי' מ"ש לעיל פ' דברים. ע"כ כי יקום עד חמס באיש כנ"ל שהשטן יעיד באדם שסר מאחד ה' ועמדו שני האנשים הוא האדם ויצרו המשטינו ומקטריגו שנקרא ג"כ איש צר ואויב. לפני ה'. ויתלו את הקולר לפני הכהנים הלויים אשר יהי' בימים ההם שהם הראשים הגורמים לחטאת העם. ואפשר לרמז בזה מ"ש בפרשתנו בע"ע. כי ימצא חלל באדמה נופל בשדה לא נודע מי הכהו וגו' והי' העיר הקרובה אל החלל וגו' ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר ה' אלקיך לשרתו ולברך בשמו ועל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע. כי לפעמים רואים אנו בעוד א' אשר לפנים היו יושבי' מחזיקים בתורת ה' ופתאום יעבור עליהם רוח שטות לשטות מאחרי ה' ולזנות אחר המינות חדשים מקרוב באו אשר לא שערום אבותיהם. והנה פעמים רבות השכונה כבר נאחזה בפח מוקש האפקורסות ע"כ אוי לשכנו יצא הרוח רע לשמים להשחית כל חלקה טובה גם בסביבותיו כמו שעינינו רואות בימים אלה בעוה"ר שכל הסביבות של העיירות גדולות אשר אינם מוקפים חומת התורה וכבר פרצו גרר' לאט לאט גם המה ימהרו לעשות כמוהם ומהמרכז יוצא ההשחתה גם לקרית חוצות המה העיירות הקטנות והכפרים אבל לפעמים דין גרמא שהשחיתו התעיבו יושבי הכפרים ע"י כהניהם ומוריהם על ידיהם תפוג תודה ואמינה בישראל ומהרסיך ומחריביך ע"י מורי דעה בישראל שהמה מקור משחית להדיח את עם ה' להוציא ישן מפני חדש שאסור

מה"ת והנסיון יוכיח. ע"כ אמר כי ימצא חלל באדמה נופל בשדה שבערי השדות אשר היו בתחלה מקום תורה ויראה והם שנתנו חיים. לעושיהם ופתאום ימצא חלל שמתו ונבלו מעץ החיים ולא נודע מי הכהו בשל מי הרעה הזאת ואי' מקור אכזב ממנו יצאו מים הזדונים. ע"כ מתחלה צריך לתלות והי' העיר הקרובה אל החלל שהם בעוכריהם והם הגורמים ע"כ ירחצו את ידיהם ויאמרו ידינו לא שפכו את הדם ואנו לא היינו במעל הזה. ואח"כ ונגשו הכהנים בני לוי שאו לי הם הגורמים כי אשימם בראשיכם ונתן הכתוב טעם לזה כי הן אמת כי בם בחר ה' לשרתו ולברך בשמו ותעורדם קדושה אבל אם יתרשלו מלעשות כמצווה עליהם אז באפשר שעל פיהם יהי' כל ריב וכל נגע שהם הגורמים לכל נגעי בני ישראל ולכל ריבם את ה' כי יש בידם מקל חובלים ומקל נועם. עוד י"ל כי לפעמים כשנעשים בישראל דברים אשר לא יעשו וראשי העדה מחשים וישימו יד לפה מיראתם להצית אש ההבערה לחלק ואנשים בע"ב יראים ושלימים אשר לא ישאו פנים ולא יכירו פני איש המה יתאזרו ללחום מלחמת ה' וקנאת ה' צבאות תעשה. ובאמת אנשים האלו חשובים יותר לפני הש"י מן הראשים אשר החרש יחרישו. וז"ש ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' אותם האנשים אשר לא הושמה המשרה משא דבר ה' על שכמם בכ"ז יעמדו לריב במחלוקת לש"ש לפני ה'. אותם האנשים יעמדו במדרגה ומעלה יותר גבוהה לפני הכהנים והלויים אשר יהיו בימים ההם: במסכת מכות דף ה' ע"א. אין העדים נעשין זוממין עד שיזימו את עצמן. מנא הני מילי א"ר אדא דאמר קרא והנה עד שקר העד שקר ענה עד שתשקר גופה של עדות. דבי ר' ישמעאל תנא לענות בו סרה עד שתסרה גופה של עדות. צע"ק אחרי דר' ישמעאל שהוא תנא יליף מהך קרא האיך יליף ר' אדא אמורא מקרא אחרינא. ואפשר דפליגי בפלוגתת רמב"ם וטור דהרמב"ם סובר היכא דאיכא הכחשה בהדי הזמה לא מיקרי הזמה והטור חולק. ולפ"ז י"ל דאי ילפינו עד שתשקר גופה של עדות תרתי משמע שאומרים עמנו הייתם ומשקרים ומכחישים ג"כ גוף הענין דהכי משמע לישנא שתשקרו ומיושב ג"כ מאי דנקט גופה של עדות ונדחק רש"י לפרש גופה של עדים ועיין ב"י ולהנ"ל רב אדא סובר דגם העדות גופה תשקר דאומרים ששקר הדבר כשיטת הטור. משא"כ ר' ישמעאל סובר כרמב"ם דדוקא גופם של עדים צריך שתוסר אבל לא גופה של עדות. אלא דקשה לי לשיטת הרמב"ם משמעותן דאמר רב באו שנים ואמרו בא' בשבת עמנו הייתם ורק בערב שבת הרג את הנפש הרי אלו זוממין דאכתי גברא לאו בר קטלא. וקשה לשיטת הרמב"ם בכ"ז לא יהיו נהרגין כיון שאומרים בע"ש נהרג א"כ אי אפשר לו שיהרג בא' בשבת וכיון שאומרים כן תוך כ"ד כדמשמע לישנא דאלא א"כ הוי הכחשה עם הזמה ולא הוי הזמה

לשיטת הרמב"ם וצע"ג. וכעין זה הקשה במהר"י בן לב הובא בתומים ממיפך והזמה. ולדחוק ולומר שהמזימים אומרים שבע"ש הרג הרוצח נפש אחר מישראל א"כ יכול להיות שהמעשה הזה שהוזמו ג"כ אמת שבע"ש וג"כ בא' בשבת הרג איש אחר. ולא בא להשמיענו רק דלא גברא בר קטלא הוי מקמי הכי. זה אי אפשר לומר חדא מ"ש דנקט בע"ש הרג את הנפש כיון דלא בא אלא לאשמעינן שאע"ג שבשעת עדות כבר עשה מעשה החייב עליו מיתה רק שלא נגמר דינו. א"כ הו"ל למינקט שעשה בע"ש מעשה אחר שחייב עליו מיתה כגון שעבד ע"ז וכדומה ומ"ש הרג דנקט. ובע"כ דאמעשה זה בעצמו שאומרים העדים בא' בשבת נעשה אומרים המזימים שבע"ש נעשה. ועוד דומיא דקנס דשמעתין דע"כ איירי ג"כ שאותה טביחה ומכירה בעצמה נעשית מקודם כמובן וא"כ הויא הזמה עם הכחשה וצע"ג. במשנה דמכות דף ה' ע"ב א"ל חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו קיים. הקשה הריטב"א ז"ל הלא מצינו שגם לאחר מיתה נקרא אח כמו קרבו שאו את אחיכם ולהקים לאחיו שם. והוטבו בעיני דברי הגאון ז"ל בקול סופר שחילק דאח בני אב א' בודאי נקראים אף לאח"מ משא"כ אחים שאינם קרובים רק ע"כ נקראים אחים שהם אחיך במצות ממילא מאחר שבמתים חפשי כיון שמת נעשה חפשי מן המצות לא נקרא תו אח והוא דבר נכון. ול"נ בשנדקדק בלישנא דמתני' דנקטא ועדיין אחיו קיים דהו"ל למינקט ועדיין אחי חי מאי קיים דקאמר. ונראה עפמ"ש ברמב"ן עה"ת פרשתנו ובכ"מ דע"כ אמרינן ולא כאשר עשה משום דאלקים נצב בעדת אל ואחרי שהרגו כבר הנידון בודאי הם אומרים אמת. כ"נ פשטות לישנא דרמב"ן כיון דכל עיקר זוממין חידוש הוא דמאי חזית דסמכת אהני ע"כ היכא דכבר נהרג אמרינן דהראשונים נאמנים. ועיי' תשובת בשמים ראש סי' ש"ג. והוא קשה להבין כיון דרמב"ן וכן בטור אסברה לה' טעמא דזוממין נאמנין דהוי כמו שמעידין אגופן של עדים א"כ בכל גווני יהיו נאמנים כיון דאית לן טעמא לנאמנותם מ"ש בכבר הרגו הנידון ל"ה כמו שהעידו המזימין על הנזימין שחללו את השבת ונ"ל ע"פ דרכו בקודש לפמ"ש בתשובת רשב"א ביתרת שחבשוה וחיתה יותר מיב"ח אמרינן בע"כ כדי לקיים דברי חכמים שאמרו ודאי טריפה אינה חי' י"ב חודש צ"ל שהוחלפה והומרה. וביש"ש כתב בפשיטות כיון דהא דטריפה אינה חי' אינו אלא שרוב טריפות אינן חיין אבל מיעוטא איכא דחיין ונהי דבכל התורה אזלינן בתר רובא מ"מ כדי לקיים דברי חז"ל אמרינן דהך שחיתה מן המיעוט היא עיי"ש. והנה בש"ס דחולין דף י"א ילפינן דאזלינן בתר רובא מעדים זוממין ודלמא הך דאסהידו בי' טריפה אלא דאזלינן בתר רובא.

ולפ"ז י"ל דכל זה כל זמן שלא הרגו הנידון אבל אם הרגו הנידון אמרינן אלקים נצב בעדת אל וכדי לקיים דברי הסנהדרין דלא נימא שהרגו אדם שלא כדין אמרינן דהך גברא הוה מן המיעוט טריפות וגברא קטילא קטלו ושפיר אין הזוממין נהרגין. כנ"ל להוסיף על דברי רמב"ן ז"ל. והנה כבר כתבו המפרשים דחי היינו רק חיות בעלמא משא"כ תיבת קיים היינו בקיומו ובתקפו כמו שהחיינו וקיימנו. ולפ"ז זה כוונת המשנה כאשר זמם לעשות לאחיו והרי אחיו "קיים" דוקא כלומר בודאי אף לאחר מיתה מיקרי אחיו כמ"ש הריטב"א אלא דהתורה לא אמרה להרוג את הזוממין אלא א"כ אחיו קיים כלומר בתקפו וחזקו שאינו טריפה וזהו מיקרי אחיו שרוב בנ"א אינם טריפה משא"כ כשכבר נעשה המעשה אמרינן מסתמא אחיו אינו קיים כלומר טריפה. כנ"ל פרפרת נאה. והנה מסתפקנא אי חובל את הטריפה חייב או לא. ולכאורה מדמוכיח הש"ס דחולין דאזלינן בתר רובא מעדים זוממין דהריגה והוצרך להביא וכ"ת דבדקינן לי' והלא הרגו אין נהרגין. וטפי הו"ל לאוכוחי מעדים זוממין שחייבין מלקות דהנידון חי בודאי אי אפשר לבדקו וליחוש דלמא טריפה הוא ולא רצו אלא ללקות ולחבול את הטריפה אע"כ דחובל את הטריפה חייב. שוב מצאתי כן בתשובת מהר"י אסאד חיו"ד סי' פ' אלא דבמנחת חינוך פ' משפטים כתב בפשיטות להיפך עיי"ש. ואי נימא דחייב מה מאוד מיושבים דברי הרמב"ם שפסק דבמלקות לוקין העדים זוממין אף שכבר נעשה ולקה הנידון ותמהו עליו מנא לי' ומאי טעמי'. ולהנ"ל הדבר נכון מאוד דבשלמא במיתה אמרינן בשביל שיהיו דברי חכמים קיימין דנהרג הוא טריפה מהמיעוט משא"כ לענין מלקות אף דנימא דהנידון טריפה מ"מ עשו הב"ד שלא כדין שלקו את הטריפה והחובל בטריפה חייב כנ"ל:

כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים והי' כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו וגו' כי ה' אלקיכם ההולך עמכם וגו' להושיע אתכם. יל"ד דפתח בלשון יחיד כי תצא וסיים בלשון רבים כקרבכם אל המלחמה. ועוד דמתחלה אמר סתמא לא תירא מהם ולבסוף הוצרך הכהן לומר להם שלא ייראו. ורש"י פי' שמע ישראל אף שאין בידכם אלא זכות שאתם אומרים שמע ישראל. ונראה כי נאמר פחדו בציון חטאים ומי שאינו מפחד ושם ה' מבטחו הוא יכול להשען בשם אלקיו כי ה' יהי' בעזרו כמ"ש נכון לבו בטוח בה'. והלל ע"ה כאשר שמע קול צווחה אמר מובטח שאינו בתוך ביתי כי הרגיש בלבו בטחון והבוטח בה' חסד יסובבנהו. כי הירא שמים באמת לא ייירא משום דבר כ"א רק

מפחד עוז לאלקים והדר גאונו. ופירשתי הפסוק בפ' ויצא ויירא יעכב ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כ"א בית אלקים וזה שער השמים. כי בצדיקים נאמר משמועה רעה לא ייירא כי המורא הגדול שצריך לירא מהקב"ה הוא מדחה כל היראות של בשר ודם ורק מפחד ה' ומהדר גאונו יש לצדיק לירא ואף את מקדשי תיראו ששם מקום השכינה וממורא מקדש יש לדון עאכו"כ שיש לירא מהקב"ה בעצמו ויעקב אבינו ידע את זאת כי אין מורא בלבו וסר פחדו רק את האלקים הוא ירח. ע"כ ויירא יעקב אחרי שהרגיש בעצמו מורא מה שלא הי' דרכו מעולם שאל בלבו מה נורא המקום הזה האיך אפשר שאני אירא. ובא כמשיב בע"כ אין זה רק בשביל שזה בית אלקים ונפשי מרגשת בהדר גאונו וא"כ שהנפש תירא כבר מביהכנ"ס מקום כבוד ה' מזה אוכל לשער מורא שמים וכמ"ש וימצא מאה שערים לשון שיעור. ה"נ פירושו וזה שער השמים. מהמורא שיש לי מהמקום הזה אוכל אני לשער ולחשוב עאכו"כ יהי' מורא שמים. ופירשתי הפסוק בפ' וישלח קטנתי מכל החסדים וגו' הצילני נא וגו' כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים ואתה אמרת היטב איטיב עמך. ופרש"י נתמעטו זכיותי ע"י החסדים. והקשה רמב"ן שא"כ מה סמך על הבטחת היטב איטיב עמך אחרי שנתמעטו זכיותיו. ונראה כי פחדו בציון חטאים כתיב. ומי שמתייירא ואינו בוטח בה' זהו לאות שאין צדקתו שלימה. ע"כ אמר יעאע"ה קטנתי שנתמעטו זכיותי ועוד כי ירא אנכי אותו ומחמת יראה זו יש לחוש פן פחד פחדתי ויאתיני ויבא והכני אחרי שאני ירא. אבל אתה אמרת היטב אטיב עמך ופירש"י בזכות עצמי ובזכות אבותי ונתיישבה קושיית רמב"ן נהי שעל זכות עצמו לא סמך מ"מ יעמוד לו זכות אבות. ואחר כל החמור הנה כשישראל יוצאים להלחם באויביהם מעטים נגד רבים ובוטחים בה' אז אין להם לירח מהם ומהמונם כי זכות האמונה והבטחון כדאי הוא שתעמוד להם לעשות חיל ושונאיהם יפלו לפניהם לחרב. אבל כששמים בטחונם ברוב רכב וסוס למלחמה ומה' יסורו לבם אשר אין מעצור לפניו להושיע ברב או במעט אז כבר הם חוטאים ויש להם לירא מעבירות שבידם. וז"ש כי תצא למלחמה ביחידות אף שתראה עם רב ממך אז אני אומר לך כשבטחונך בה' הוא כסלתך ואינך צריך לירא מהם כי ראינו מזה שה' חלקיך עמך המעלך מארץ מצרים כמו ששם לא נגאלו ישראל אלא בזכות אמונה שהאמינו בה' ובמשה עבדו אבל והיה כקרבכם אל המלחמה המון אנשים רבים צבאות המלחמה זה לאות לבני מרי שאינם בוטחים בה' המלמד ידם לקרב כ"א בתקפם וגבורתם ע"כ יש להם לירח ובעבור זה צריך הכהן לגשת אל העם ודבר אליהם דברים קשים כגידין על אשר הסירו בטחונם מהש"י ובכ"ז אומר להם אחרי שהוא רחום יכפר עון ע"כ אף שחטאתם בזה לבטוח

בכחכם וחילכם בכ"ז אל ירך לבבכם. ויאמר להם שמע ישראל אע"פ שאין לכם זכות אלא קריאת שמע בכ"ז ה' אלקיכם הולך עמכם. וידוע החילוק שבין עזר לתשועה העזר הוא אם גם הנעזר מסייע לעזרתו ותשועה כשהנושע אין בידו לעשות מאומה לתשועתו רק הנושע לבדו. לפ"ז כשיש לישראל בטחון בהקב"ה עזרתו יבא להם בבחינת עזר אחרי שבטחונם וזכיותיהם המה ג"כ גורמים לעזרה. אבל אם אינם בוטחים בה' ונאספו רבים הבוטחים על חילם אז אין להם זכות לסייע לניצוח האויבים דק לה' התשועה ע"כ נאמר כי ה' אלקיכם הולך עמכם להושיע אתכם אף שאין אתם מסייעין:

מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. הכוונה כי להיות מנהיג ומוכיח ועומד לרועה עמו צריך להיות פניו כחלמיש ולא ייירא ולא יחת מן הקמים עליו כ"א יחזיק ויאמץ להוכיח בשער בת רבים ולא יבוש ולא ייירא לומר זה ישנאני מפני תוכחתי ואם יש במוכיח מדות הללו אז ראוי לו לעמוד בראש כי בודאי דבריו יעשו רושם בלב האנשים וגם לב הערל והאטום בכ"ז ע"י דבריו כאש בלי בושת ומורא ג"כ ימס. משא"כ איש עם הייתו ירא שמים עד למעלה אבל לבו רך כדונג ותמיד היא ירא מלדבר עם אחיו כאשר עם לבבו הנאמן מיראתו מדבר חולי ישנאו לו. לאיש כזה אינו ראוי כסא כבוד לישב בראש כי אף שהוא ת"ח ולבו נשבר בקרבו בכ"ז לא יועיל מאומה לאחיו לשבור את לבם ג"כ ולמול את ערלת לבבכם. וטוב לו כי ילך וישוב לביתו ולא יעמוד להוכיח בשער בת רבים כי אינו ממלא את מקומו כאשר יאות. וזהו מי האיש הירא ורך הלבב הוא ילך וישוב לביתו וימנע מלישב בראש והטעם כי הוא בודאי לא ימס את לבב אחיו כלבבו. כלומר אף שהוא צדיק וירא את ה' ולבו נשבר בקרבו מפני פחד ה' ומהדר גאון עוזו בכ"ז לא יפעול מאומה להמס ג"כ לבב אחיו כלבבו:

הספד עת ספוד. על אשר ניטל הוד. עטרת תפארת. צבי אדרת הוי אריאל זקן בא בימים. רם על כל רמים. מלאך מליץ מני אלף לפני מלכים יתיצב אלקים עליו נצב אוהב ישראל בנפשו גופו ומאודו. עבד ה' מנעורו ועודו. נגיד נגידים ידבר. וחיילים יגבר. הוא הגבר הוקם על. על במותיו חלל. בפי ישרים יתהלל. שמו נודע ביהודא ובישראל גדול כמו"ה משה מונטיפיורי זצ"ל. קוננתי עליו ביום ב' פ' שופטים ער"ח אלול שנת תרמ"ה לפ"ק פק"ק ראדוויטץ:

בפרשת היום נאמר כי ימצא חלל באדמה וגו' לא נודע מי הכהו וגו' והיתה העיר הקרובה אל החלל ולקחו וגו' וענו ואמרו וגו' כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ובמדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים מלמד שהמתים צריכים כפרה. אחי ורעי. הלא תדעו כי שר וגדול נפל בישראל ה"ה הרב הצדיק אשר שמעו הולך בארבע כנפות

הארץ ממזרח שמש עד מבואו מהולל שמו. אשר חשף זרוע קדשו וראו כל אפסי ארץ את ישועתו. נגיד ומצוה לאומים. מגן ומושיע לבני ישראל בכל עת צרה וצוקה. כמו"ה משה מונטיפיורי נב"מ. ובכל מקום אשר השמועה המבהילה הגיעה אבל ומספר כבד שק ואפר יוצע לרבים. כי הוא הי' יחיד בדורו אין כמוהו בכל הארץ אשר רוח ה' נוססה בקרבו רוח אהבת עמו אשר מסר נפשו עליהם עשרת מונים בכל מקום אשר צעקתם עלתה אל האלקים מפני נוגשיהם. לא חס על נפשו ומאודו עמלו ויגיעו. השליך נפשו מנגד ולא שקט ולא שלו עד שהוציא משפטם לאורה. ואף שהי' מושבו על גפי מרומים וכסאו מוטל בין גדולים ורמים כתרוהו מנוחה ושלום הי' בחילו ושלוה בארמנותיו. בכ"ז השתתף בצערן של צבור בכל מקומות מושבותיהם. וכל תענוגי ומעדני מלכים לא נעמו לחכו עד אשר שבר מלתעות כפירים ושיני אריות. ויש להמליץ עליו דברי הנביא (ישעי' ס"ג) בכל צרתם לא צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם והקרי הוא לו צר בוא"ו. כי הוא ישב שקט ושאנן על שמריו וגם בעת שישראל הי' לחרפה ולמשסה מ"מ אותו הוציאו מן הכלל כי הי' נכבד אצל שרים ומלכים וחורי ארץ התארחו בחברתו. ע"כ בכל צרתם לו לא הי' צר כ"א הצר לו מאוד לראות בסבלות אחיו ע"כ הוא היה מלאך פניו להושיעם מלאך רחמים עושה שליחותו של מקום ובאהבתו הרבה ובחמלתו הגדולה הוא הושיעם וגאלם מני צר. ולמד לעשות כן ממרע"ה שנאמר בו ג"כ ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם ופירש"י נתן עינו ולבו להיות מיצר עליהם. כי האדם אשר בעיניו יראה ולבו בל עמו אם יגדל ויהי' לאיש אשר מרומים ישכון נפרד מחברת עניים המדוכאים ובקהלם לא תחד כבודו. איש כזה אחרי שנעלמו ממנו הצרות אשר ירדפו כאויב את האומללים. כחרש יאטם אזנו לא יפנה לא להם ולא להמונם כי אחי רש שנאוהו. אבל מי שלבו שלם עם ה' וקשור בעבותות אהבה עם אנשי אומתו אף אם יגביה עוף לעלות מעלה מעלה ונכון לבו בטוח שכל הרפתקאות דעדו על עמו אליו לא יגיעו. בכ"ז לבו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל ע"י הנרדפים ההולכים בלא כח לפני רודף. ויקיים בעצמו כי ימוך אחיך עמך אע"פ שהוא מך ונדכה בכ"ז אחיך עצמך ובשרך הוא ומבשרו אל יתעלם להוציאו ממסגר אסיר. וזהו שאנו אומרים על הנספד ויגדל משה אף שזה האיש משה ידענו מה הי' לו רוב גדלו עשרו ותפארתו והמרחק רב בינו ובין הנדכאים. מ"מ ויצא אל אחיו וירא בסבלותם בכל עת שסבלו עול כבד הרגיש בנפשו רגשת קודש כי אך עצמו ובשרו הם ונתן עינו ולבו עליהם להצילם בכל מאמצי כחו. כי לא לבד למראה עיניו ישפוט הצר והמצוק שראה בעיניו כ"א גם לבו הי' שם כל הימים דבוק עם ישראל קרובו ע"כ אף שלא הגיע עדיו לראות בצרת אחיו בכ"ז לבו הרגיש

אהבה וחמלה רבה. ע"כ אף שנאמר בפרשתינו שאם ימצא חלל רק העיר הקרובה אל החלל היא מחוייבת להביא כפרה על החלל. מ"מ כיון שאמרו חז"ל ת"ח שמת הכל כקרוביו. א"כ באיש הרב והנשא הזה אשר אנו עסוקים בהספדו אחרי שהוא אהב את כל ישראל כאנשים אחים והוא חשב כל ישראל כעצמו ובשרו ע"כ אנשים אחים אנחנו אתו ועלינו לקונן הוי אח! ועל כל בית ישראל לבכות את השריפה אשר שרף ה' באפו וחמתו והוסר המצנפת והורם העטרה גלה כבוד מישראל כמ"ש אשכול הכופר דודי לי ודרשו חז"ל איש שהכל בו נוטל הקב"ה לכפר עוונותיה' של ישראל כי איש כזה אשר מסר נפשו זה כמה פעמים על כלל ישראל איש מהיר במלאכתו כמוהו אשר לפני מלכים יתיצב חרף נפשו למות לעבור ארחות ימים במקום סכנה ככחו אז בימי נערותו כן כחו עתה בימי זקנתו לא נס ליחה להרטיב עצמות יבשות בית ישראל בעת צרתם. ולא כהתה עינו עין הטוב והמטיב הוא נשא על לבו הטוב את כל בית ישראל את כולם נשא רוח אהבתו. ע"כ אחרי שהי' איש שהכל בו ר"ל כל אדם מישראל היה חתום באוצרות לבו הטהור ע"כ הי' דודי לי אוהב וריע לכל איש ואיש קטן וגדול שם הוא. אמרו רז"ל פעם אחת דרש ר' עקיבא ובקש הצבור להתנמנם פתה ואמר ילדה אשה אחת ס' רבוא בכרס אחד וננערו א"ל זה משה ששקול כס' רבוא מישראל. כי מרע"ה אשר חרף נפשו למות עבור ישראל כמ"ש מחני נא מספרך והתאחד כ"כ עם כלל ישראל עד שנפשו בנפשם קשורה ואם יאבדו הם ח"ו אז וי אבדה גם נפשו ונבחר לו מות מחיים ע"כ הי' שקול ככל ישראל. וכמו כן הנספד אשר הי' ג"כ איש שהכל בו כנ"ל ונשא על לוח לבו הטהור כל בית ישראל. ע"כ גם הוא הי' שקול ככל ישראל ונטלו הקב"ה לכפר עוון ולהתם פשע בית ישראל. אבל גם אם נניח הדברים כהוייתן איש שהכל בו נוכל לומר בצדק על הנספד שהי' איש שהכל בו. כי יש גדול בתורה ובמעשים טובים ואהוב ונחמד אצל היראים ושלימים אבל הקלים והרקים אשר יראת ה' סר צלם מעליהם ימנעוהו מכבוד כי לעיניהם אין ערך לתוה"ק ויראת ה' טהורה. ויש בני אדם אשר הם גומלי חסרים טובים אוהבי אדם בעלי רחמים וחמלה אבל אין בהם ריח תורה ויראה חטאם בצדקה יפרוקו ועל כל פשעיהם תכסה אהבת הבריות אשר שמה קן בלבם. ואנשים כאלו אף אם ינחלו כבוד מאנשי גילם אנשים כערכם אשר גם המה נתקו מוסרות התור' והשליכו עבותימו. אבל המחזיקים בתורת ה' בכל לבם ונפשם לא יוכלו לכבדם בכל תוקף ועוז כי צר להם שפרקו עול תורה מעל צוארם וכל פעלם בצדקה וגמ"ח מאפע אחרי שעזבו את התוה"ק נזורו אחור. לא כן זה האיש הרם והנשא אשר איש צדיק תמים הי' בדורו לא מש ולא זע מכל פקודי ה' הישרים לא נפל דבר אחד מכל דברי התורה ודברי חז"ל

ארצה. את כולם קיים בעצמו ככל הלכותיו וחקותיו עד שהי' למופת ולפלא בעיני העמים שאיש כזה אשר כל תהלוכותיו עם אצילי הארץ יהא זהיר ונזהר כ"כ בדקדוקי מצות קלות וחמורות וגם הי' בעל צדקה וגמילות חסד אין כמוהו אם נחפש כמטמונים בקצוי ארץ וים רחוקים. ואת העמודים יכין ובועז שהעולם עומד עליהם תורה עבודה גמילות חסדים את כולם החזיק במעוזו. איש כזה הוא איש שהכל בו. כל כתות האנשים כולם יהללוהו וישבחהו בפי ישרים יתהלל עבור ישרו וטובו ונדיבות לבו הנאמן. ובדברי צדיקים יתברך ברוב צדקתו ובלשון חסידים יתקדש ובקרב קדושים יתאמר ויש לומר עליו דברי המדרש כשמת מ"ר אמרו העליונים צדקת ה' עשה והתחתוני' אמרו תורה צוה לנו משה כי אמרו רז"ל צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה וברשעים להיפך ואמרו עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה. לפ"ז האנשים אשר פרקו מעליהם עול תורה ויראה והמה תחלתן שלווה ובעוה"ז עומרים ברום המעלה כל אשר להם ירבה ויפרוץ לרוב דגן ותירוש המה יכונו בשם עליונים כי הם לע"ע למעלה ראש. והמה פארו ושבחו את משה שהי' עושה צדקות בכל עת פזר נתן לאביונים ולכל נענה ונגש הי' אח לצרה. אבל התחתונים המה הצדיקים אשר הם לע"ע בשפל המדרגה וכדרכה של תורה פת במלח יאכלו ומים במשורה ישתו המה יתאמרו במ"ר יפארוהו ישבחיהו אשר תורה צוה לנו משה. ובתנחומא ריש פרשתנו איתא שופטים ושוטרים תתן לך מלמד שנקראו הדינין על שם משה זה אחד משלישה דברים שמסר נפשו עליהם ונקראו על שמו נתן נפשו על התורה שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו' ונקראת על שמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי. נתן נפשו על ישראל שנאמר ועתה אם תשא חטאתם וגו' ונקראו על שמו שנאמר לך רד כי שחת עמך נתן נפשו על הדינין שנאמר ויך את המצרי וגו' ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט לפיכך נקראו על שמו שנאמר ומשפטיו עם ישראל. והנה כל אלה חברו יחדיו גם באיש משה נשיא אלקים בתוכנו. גם הוא מסר נפשו על התורה אשר החזיק לומדי' אלה מצפון ואלה מים אשר אליו ידרושו להיות לו למשען ולמשענה לכולם פזר נתן כפי מסת ידו הגדולה ובצל כספו חכמת התורה בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה שהרחיב לה הדרך ע"י החזקתו מידו הרחבה והמלאה אשר היתה פתוחה לרוחה. ושמסר נפשו על ישראל עם קרובו כבר גלוי וידוע לפני כל באי עולם שעבר ארחות ימים ונהרות ולא חס על בריאות גופו ועמלו ויגיעו להציל עשוקי נדחי ישראל. וגם מסר נפשו על הדינין בכל מקום שראה עול וחמס והטיית משפט הרהיב בנפשו עוז והתאזר חיל להעמיד הדין על תלו ולהוציא משפט לאורה. ע"כ בצדק נוכל לומר עליו כדוגמת שאמרו על מרע"ה. שמסר נפשו על התורה ועל ישראל ועל הדינין:

וכוונת המדרש שנקראת התורה על שמו נראה. כי יש מתאוננים ומתלוננים על התוה"ק שהיא ח"ו אכזרית לא תדע חוס וחמלה אחרי רואם שגוזרת ואומרת שעובר עבירה אחת דתו להמית או אם בין הכות הרשע מכת מות והלא אין לך אכזריות גדולה מזו בשביל שעשה בשבת מלאכה או אכל נבלות וטריפות יומת או ילקה. אבל באמת אנו יודעים כי טוב וישר ה' והתורה תחלתה ג"ח וסופה גמילות חסדים אך טוב וחסד כל נתיבותי' ושלום ושלוה כל ארחותי' ומה שגזרה עונשים חמורים על העבירה הוא כמ"ש בפרשתנו ע"פ שלשה עדים יומת המת ודרשו חז"ל המת דמעיקרא. כי אחרי שפקר ומרד בה' ועבר בשאט נפש ובזדון לבו על פקודי ה' ישרים אז כבר הוא מת מעיקרו ושרשו ושורש מארץ החיים שאחרי שעיקר חיות ישראל הוא קשור ודבוק בעבותות התורה ומי שקצץ את פתיל תכלת המחברו עם התורה כבר יבש מעיינו ונקצץ אילנו. ע"כ אין כאן אכזריות אם יומת על פי ב"ד אחרי שכבר מת הוא וגברא קטילא. והמופת ע"ז שהתורה היא עיקר חיותנו הוא ממה שראינו משה רבינו הי' שם עם ה' ארבעים יום ולא אכל ולא שתה בשגם הוא בשר והי' צריך למזון הגוף להחזיקו בכ"ז אחרי שהי' דבק כ"כ בתורת ה' ויראתו דיבוק חזק ואמיץ בקשר עליון דאורייתא לא הי' צריך למזון הגוף כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כ"א על כל מוצא פ' ה' יחי' האד וכל אדם אשר יש לאל ידו להדבק כ"כ בתוה"ק עד שכל מחשבותיו קשורים בעבותי אהבת התורה הוא אין צריך למזון הגוף כמ"ש ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו שראיית פני האדון ה' הוא לא לבד משיב נפש כ"א גם הגוף מקבל מזה מזונו רק דלית בר נש יכול להגיע למדרגה רמה כזו זולת מרע"ה. אבל עכ"פ ראינו מזה שמרע"ה לא הי' לו צורך למזון הגופני כי התורה נותנת חיים לעושי' והיא מקור חיים. ע"כ מי שעזב את מקור חיותו בעברו על מצות ה' כבר מת הוא ועבר ובטל מן העולם ומיתתו ע"י ב"ד אינה אכזריות. ובמדרש אמרו אמר לו הקב"ה למשה רבינו אע"פ שיש לך כמה שמות טובי' ירד אביגדור אינני קורא אותך אלא בשם שקראתך בת פרעה משה. וכבר אמרנו בכוונתו שהשם משה מורה על מדת רחמנות וטוב לבב כי ע"י רחמנות בת פרעה נשאר בחיים חיותו של מ"ר ולא מת בקנה וסוף וגם שם משה מורה שהוא מושה את ישראל ממים הזדונים וים הצרות שעברו עליהם ע"כ לא נקרא משוי או נמשה כ"א משה כאשר נעשה עמו בימי עלומיו ונעוריו רחמנות כן הוא יגמול חסד למשות את ישראל ממים הזדונים. וז"ש הקב"ה למ"ר כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם ע"כ מצאתי חן בעיני הטוב והמטיב על אשר יודע אני אותך בשמך הנכבד משה המורה על החסדים והטובות שתגמול עם ישראל וחנותי את אשר יחון ורחמתי את אשר ירחם.

וע"כ לדעתי נקראת תוה"ק תורת משה להורות ג"כ שהיא מלאה חן וחסד ורב חנינה וחמלה והיא תורה אותנו להיותנו ג"כ כמשה טוב ומטיב. וזהו כוונת המדרש שהתורה נקראת על שמו. ושלא תשאל האיך אפשר שהתוה"ק היא תורת חסד הלא היא תחרוץ משפט מות לעובר על פקודי' שזה נראה כאכזריות. ע"כ בא כמשיב אחרי שמ"ר מסר נפשו על התורה שכל עיקר נפשו וחיותו הי' תלוי בקיום התורה ורק היא נתנה קיום לנפשו והמופת ע"ז שהרי כשהיה עם ה' לקבל התורה לחם לא אכל ובע"כ שמזון התורה לחם אבירים אכל איש א"כ מוכח שמי שעוזב אח התורה כבר פסק לחיותי' וגברא קטילא הוא א"כ שפיר יש לקרות התורה תורת משה המורה על מדת רחמנות. והנה על איש כזה אשר ירום ונשא וגבה מאוד יש לנו לקונן איכה יועם זהב השליך משמים ארץ ממאה שנה א"כ כבר מלאו תפארת ישראל. וכמו שאחז"ל בפסוק ויראו כל העדה כי גוע אהרן שלא האמינו ישראל שאהרן מת ואמרו האיך מלאך המות יכול לפגוע בו באדם שעמד במה"מ ועצרו דכתיב ויעמוד בין המתים ובין החיים. כמו כן הנני יוסיף להפליא את העם הזה איך השר משה מונטיפיורי אשר שר עם אלקים ועם אנשים ויוכל. אשר פגע פעמים במלאך המשחית אשר רצה באפו וחמתו לכלות שונאי ישראל והוא בצדקתו השיב חמתו מהשחית והאיך פגע בו בעצמו מלאך המות ולא חל ולא זע ממנו. אבל כמו שאמר הקב"ה למרע"ה על אמרו אחר כל אותו הכבוד והגבורה שראו עיני אני מת א"ל הקב"ה מי גבר יחי' ולא יראה מות כמ"ש במדרש (מובא בי"א ערך משה אות צ"ט) שאחרי שגם הוא בשר ילוד אשה ע"כ הוכרח למות כי העפר ישוב אל הארץ. כמו כן זה האיש משה אף שגדול ורם הוא כביר ורב ערך גבר בגובריו מ"מ באשר הוא אדם סוף אדם למות ומי גבר ילוד אשה אשר לא יראה מות ויחי' לנצח:

וא"ת א"כ מה לנו להתאבל על מיתתו אחרי שמת זקן ושבע ימים יותר ממאה שנה א"כ כבר מלאו ימיו ושנותיו וכבר הגיע לגבול היותר אפשרי בחק חיי האדם א"כ מה לנו להתאונן על מיתתו הלא כל האדם כוסף ואמר מי יתן אחריתי כמוהו. ע"ז אומר בדברי הנביא כה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות ואל החכמות שלחו ותבואנה ותקראנה עלינו נהי איך שודדנו וצריך להבין מה צורך להתבוננות ולחכמה לקונן על שבר בת עמי חורבן בית תפארתנו הלא אבן מקיר תזעק וכפיס מעץ יענה איך שודדנו. אבל כוונת הדברים עפמ"ד במ"ר קשה סילוקן של בחורי ישראל יותר מחורבן ביהמ"ק שנאמר קרא עלי מועד לשבור בחורי כי רבים מהאפיקורסים אומרים לנפשם שאין מן הצורך להתאבל על חורבן ביהמ"ק והסרת מלכות בית דוד כי ראינו בספר דברי הימים למלכי הארץ שכל האומות אשר חיו בימי קדם והיו מולכים בכיפה וכגובה ארזים גבהם וחסנם

הי' כאלונים כמו היוונים הרומיים הכשדים וכדומה בכ"ז ברוב הימים הכל נשכח כלו ואפסו מן הארץ ועוד אינם והיו לאין כי כן הוטבע בתהלוכות תבל שלאום מלאום יאמץ ובעת יזרח שמש אומה אחת תבוא שמש אומה אחרת וכמו שסוף אדם למות כן סוף אומה שלימה לעזוב לאחרים חילה. ואם ככה נעשה באומות הגדולות מושלי תבל ומלואה אשר מלכו מהודו ועד כוש כמתפסח ועד עזה א"כ ק"ו בן בנו של ק"ו שיעשה כן לאומה קטנה כעם ישראל נאמר עליו כי אתם המעט מכל העמים ומה כחו כי ייחל לעמוד חי כל הימים ולא יראה שחת כהמון לאומים עמים רבים גדולים ועצומים ממנו אשר נאבדו ברבות הימים. ע"כ בזה ינחמו א"ע שלא להתאבל על אבדו מחמדינו אשר הי' לנו בימי קדם.

ובעינם יראה חורבן ביהמ"ק כמו מיתת איש זקן ושבע ימים אשר מלאו ימיו ושנותיו וכוס החיים שתה לרוי' מלא על כל גדותיו שאין מקוננים עליו כל כך כי זה דרך כל האדם אבל אם נקטף באבו איש נער ורך בשנים כי יעלה המות הכורת לקצור מארץ חיים איש צעיר לימים בעודו בימי עלומיו יבלענו השחת אז הכל צועקים שמת בלא עתו וזמנו בטרם בא עוד עת קצו. האלקים העביר את המועד לכל חי ובדמי ימיו קצר שנות חייו. וז"ש קשה סילוקן של בחורי ישראל שנסתלקו מן העולם עוד בימי בחרותם זהו קשה לאדם יותר ויותר מחורבן ביהמ"ק כי בחורבן ביהמ"ק אומרים כבר בא מועד אתא קצו ובדרך הטבע היתה לחורבן ולשממה. אבל כאשר ימהר המות שללו. חיש בז צעיר לימים. אז הכל מודים ואומרים שלא בא עדיין מועדו כ"א ה' קרא עלי מועד הוא קרא ושרק על המועד שיבוא קודם זמנו לשבור בחורי. אמנם רק מי שיראה הדברים בלא התבוננות ינחם א"ע בתנחומין של הבל כזה לומר שמדרך הטבע הי' שמלכות ישראל תנטל מהם לא כן מי שמתבונן כל הדבר ורואה בעין חודרת הדברים לאשורם יראה ויבין אחרי שמדרך הטבע לא הי' באפשרי לאומה הישראלית להתקיים אפילו שעה אחת נגד המון גוים רבים הסובבים עליו תמיד והיו לה כאויבים וכל מחשבותם ומזמותם לרעה היתה להכחיד ישראל מגוי ולא יזכר שמו עוד. וישראל לא בכח ולא בחיל גברו ועתקו על קמיהם שונאיהם ומנדיהם רק יד ה' עשתה זאת להעמידם חיים וקיימים למעלה מדרך הטבע. וע"כ היד ה' תקצר להעמידם על תלם ומכונס עוד כל ימי הארץ. וכיון שכן שכל קיומם לא הי' בדרך הטבע ורק למעלה מן הטבע א"כ כמו שקיימים מאז ומקדם בכחו הגדול הי' יכול לקיימם גם אח"כ ולא לפזר אותם בין הגוים. אלא ודאי שמפני חטאינו גלינו מארצנו ופני ה' חלקם על אשר הלכו עמו בקרי עזבם למקרה הזמן ויתנהגו ע"פ דרך הטבע. וע"פ הטבע הלא טבעו ואבדו מן הארץ. וז"ש התבוננו ושלחו

למקוננות אם גם לפום רהיטא אין לכם לקונן על חורבן בית תפארתינו אבל אם תבינו ותדעו להשכיל אז תקראו לקונן אל החכמות המבינות שע"כ נמסרתם בידי הטבע אשר שלטו בכם לדעה על אשר עזבתם את ה' ע"כ עזב אתכם להילוך הטבע. והנה כמו כן אני אומר על הנספד אף שלפי מראות העין נראה שאין לנו להתאבל עליו אחרי שחי ימים רבים והגיע כבר לקץ האחרון אשר הושם לחק חיי האדם. בכ"ז אחרי שהש"י הניחו בחיים חיותו לאורך ימים כל כך מה שרוב בני אדם לא יגיעו אליהם והגביהו למעלה מן הטבע ע"כ עלינו לבכות על אשר הש"י הסיר צלו מעלינו ולא השאירו עוד לברכה ימים ושנים רבות:

ועוד מטעם אחר יש לנו להצטער על העדרו אף שחי ימים ושנים הרבה עפמ"ד בגמרא ר' יוחנן שמע דאיכא סבי בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם וגו' על האדמה כתיב ביון דשמע דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו. ופי' הרש"א בברכות דף יו"ד לפי שעתידין כל בתי כנסיות שבחוץ לארץ להיות נקבעין בארץ ישראל א"כ הוה להו כמו שהיו בח"י המקדימים והמעריבים לבתי כנסיות עיי"ש. וכמו כן יש לנו לומר על הנעדר שעל כן זכה לזקנה ושיבה טובה אחרי שידוע עוצם אהבתו ותשוקתו אל ארצינו הקדושה עיניו ולבו שם כל הימים כל מעיינו בה להרים ולהחזיק יד יושבי' ע"י שעשה להם בתי מחסה ומסתר מזרם וממטר ושלח לחמו על פני חוצות ירושלים הי' להם למשען ולמשענה מטה עוזם. ע"כ אחרי שרוחו ונפשו שם הי' ושבע פעמים כתת את רגליו לשים לדרך פעמיו לשאוף אוירא דא"י חיי נשמות ע"כ נחשב לו כאלו שם על האדמה משכן כבודו ונתקיים בו למען ירבו ימיכם על האדמה. והנה הזקן אשר כבר בטלו כחותיו והגיעו ימיו אשר אן לו בהם עוד חפץ לעשות דבר מה לחובת הכלל וכבר הוא כלוא בחדר המטות אין יוצא ואין בא ונסתמו ממנו מסורת מעיינות החכמה והוא גבר אשר לא יצלח עוד לכל מלאכה וימי חייו עליו למשא עיפה נלאה נשוא. ע"כ הקב"ה מסלקו מעולם המעשה אחרי שלא יוכל עוד לפעול מאומה ונבחר לו מות מחיים. לא כן האיש משה אשר לא כהתה עינו ולא נס ליחה ככחו אז כן הי' כחו עתה אף בימי האחרונים אשר רק כפסע הי' בינו ובין המות בכ"ז לא נח ולא שקט לעשות לטובת הכלל כפי יד ה' הטובה עליו. על איש כזה אשר נוכל להמליץ עליו דמקדים ומחשיך לבי כנישתא. ר"ל כמו שבנעוריו מקדמת דנא בבוקר ימי חייו פעל ועשה לטובת בי כנישתא הוא כנסת ישראל אשר נשא אותה על לבו הטהור להיטיב עמה. כמו כן בעת אשר כבר החשיך שמשו לעת הערב לא הניח ידו מלעשות גדולות ונצורות עבור כנסת ישראל. על איש כזה אף אם חי אלף שנה מ"מ מיתתו היא לנו העדר ואבדה גדולה. ומה גם שמת

בלא בנים ואמרו חז"ל בכו בכה להולך בלא בנים. א"כ בודאי תאני' ואני' יאוננו ואבלו בכל שערי בת עמי: ואין לנו נחמה רק מחז"ל במדרש תנחומא (פ' נח) אמר הקב"ה למת בלא בנים פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם יש פרי יפה מן הבנים תולדותיו של אדם אלו מעשיו הטובים. כמו כן זה האיש גאון עוזנו מחמד ישראל אע"פ שלא הוריש כתרו לבנים ולא זכה לבנים לא נאמר עליו שהוא עץ יבש כי ה' נתן לו יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אשר לא יכרת מפינו הדור האחרון אשר ישבחוהו כל האומים. וכמו שפירשתי לעיל פ' כי תשא והלוחות מזה ומזה הם כתובים והלוחות מעשה אלקים המה שלא לבד איש הישראלי יראה שישרים כל דברי התורה כ"א גם האומות העומדות מחוץ למחנה שכינה יכירו וידעו כתב יושר דברי אמת. וזה מופת שהתורה היא מן השמים בת אל חי עיש"ה. כמו כן על הנספד לא לבד אחינו בנ"י יכרעו לפניו להכיר גדולתו כ"א כל העמים יחדיו בלי הבדל לאום כולם יתנו לו כתר ויכתירוהו לאיש הבינים אשר לא נמצא כמוהו. כמו שכ' במכה"ע כי מלכת ענגלאנד בכתבה תנחומים אל משפחת הנעדר פיה פתחה בדברים אלה.

"לא אתכם צריך אני לנחם כ"א אתם צריכים לנחם אותי. כי במות מונטיפיורי הלך לעולמו האדם היותר גדול שבמלכותי. כי אנשים גדולים היו בכל זמן ועידן. אבל אנשים גדולים אשר לבם הי' פתוח כאולם לאהוב את כל העולם. רק מעט מזער היו. ומהם הי' מונטיפיורי היותר גדול. אשר אור לנו כל הימים לאות ולמופת" כה היו דברי המלכה. ואיש גבר בגוברין כזה יחי' ולא יראה המות כ"א לדור ודור יכונן כסאו לשם ולתפארת ישראל אשר קדש את שמם ברבים ועל ידו אשר אהבת האדם על לות לבו מזה ומזה הי' כתוב בעט ברזל ועופרת לא לבד אל אנשי דתנו כ"א לכל אשר בשם ארם יקרא נודע לרבים כי ישראל קדושים הם זרע ברך ה'. ובמ"ר פ' עקב ברוך אתה בבואך זה משה בביאתו לעולם קרב רחוקים זו בת פרעה וברוך אתה בצאתך זה משה ביציאתו מן העולם קירב רחוקים זה ראובן שנאמר יחי ראובן ואל ימות. כי בת פרעה ירדה לרחוץ מגילולי ע"ז כפרש"י וחזרה בתשובה וגם ראובן חוזר בתשו' ע"כ בקש מ"ר רחמים עליו שתקובל תשובתו ואל ימות בעוה"ב כדאיתא בספרי שם. כמו כן זה האיש משה מונטיפיורי בעת היותו בעולם קרב רחוקים שאף אשר לא מבני ישראל המה הרחוקים ממנו גם אותם קרב כמו המלכה האדירה הנ"ל אשר הוצק חן בשפתותי' לפאר ישראל. אבל גם מיתתו תקרב רחוקים כמ"ש לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו ועלינו לשוב בתשובה שלימה אחרי שנטרף ממנו גאון עוזנו ומחמד לבנו אשר אמרנו בצלו נחי' בגוים. ואיתא בפדר"א הובא בטוא"ח ה' ר"ה. בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות

שניות והעבירו שופר במחנה שלא יטעו עוד אחרי ע"ז. ומטעם זה אנו מתחילין לתקוע בר"ח אלול כי השופר מעורר לחזור בתשובה ומרמז ג"כ על התשובה כי כמו שבתחלה תוקעין תקיעה פשוטה ואח"כ שברים תרועה ומסיים בתקיעה פשוטה. כמו כן אלקים עשה את האדם ישר כמאמר אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא. ואח"כ עוונותיו ילכדוהו את הרשע שמשבר את היושר ומעוות את המתוקן עד שנעשה שברים שברים ולבסוף כשישוב אל ה' וירחמהו וזדונות נעשו כזכיות ישוב להיות פשוט. ע"כ כשחטאו ישראל בעגל אי לא הי' מהני תשובה וח"ו אין תרופה למכתם אז היו ישראל נשקעין בחטא ע"ז לשוב לכסלה לעבוד ע"ז. אבל אחרי שהוא רחום יכפר עון וא"ל למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות שניות וראשונות לא יזכרו והשליך במצולת ים כל חטאתם ע"כ צוה לתקוע בשופר שהוא מעורר אל התשובה וגם הוא יורה דמהני תשובה ועי"כ לא יטעו עוד אחרי ע"ז:

כמו כן אנחנו היום אשר משה שר וגדול ליהודים עלה למרום. גם אנו נתקע בשופר ונשובה אל ה'. ואז כמו שכל ימי היותו על הארץ קרב את הרחוקים כמו כן מיתתו תקרב הרחוקים מה' ומתוה"ק. מיתתו תעוררם לקרב אל ה' ולא נטעה עוד אחרי הבלים כ"א נדבק בה' אלקים חיים. ואז יקויים בהנספד דברי פרשתנו צדק צדק תרדוף למען תהי' וירשת את הארץ שאחרי שרדף צדק בחייו וגם לעת מצוא מיתתו צדקת ה' עשה להחזירנו בתשובה שנשוב אל ה' בלב שלם בימים הקדושים הבע"ל. ע"כ חי' יחי' לעולמי עד אף שכבר ירש את הארץ וגופו שב אל העפר אשר ממנה לוקח בכ"ז כפר אדמתו לעמו וע"ז אנו מתפללים כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים. ותהא נשמתו צרורה בצרור החיים להחיותו בתחה"מ עם כל מתי עמך ישראל ברחמים אמן:

לוח ארז על פרשת כי תצא

פ' תצא כי את הבכור בן השנואה יכיר וגו'. אמרינן בש"ס יכיר יכירנו לאחרים. התוס' בקידושין דף ע"ד ע"א כתבו שרבינו אליהו מפרש דילפינן אליבא דר' יהודא דנאמן לומר בן גרושה מדכתיב את בן השנואה יכיר ודרשינן מאי שנואה בנשואיה. והק' ת"י א"כ מאי כשם שנאמן לומר בני בכור כך נאמן לומר ב"ג הלא מפורש בקרא. ונ"ל כי הרשב"ם הרגיש דנקט בן חלוצה דאינו אלא דרבנן. ונראה דתוס' הקשו דלמא דוקא לטובת הבן נאמן אבל לא לרעה וע"ז תירץ ר"א דילפינן מבן השנואה. והנה במקנה ובתשו' ח"ס פירשו דלר"א איירי קרא כגון שידעינן שבן השנואה הוא הבכור ובן האהובה הפשוט אלא שנתערבו והשתא אומר האב על אחד שהוא בן השנואה והוא הבכור אלמא דנאמן

אתרוייהו. והנה מלישנא דכשם מוכח דהה"ד בכה"ג היכי דידעינן דבן חלוצה הוא הבכור ובנו האחר הוא הפשוט אלא שנתערבו. ג"כ האב נאמן לומר שהוא בן החלוצה והבכור. וק' דלמא שאני ב"ג כיון דמתחלה כשנתערבו ולא ידענו מי הוא הב"ג הוה כל א' ספק בן גרושה וכיון דספק דאורייתא לחומרא א"כ כל א' הי' מחמת ספק כחלל וא"כ השתא שמברר האב שהא' הוא בן גרושה א"כ לזה שאומר עליו שהוא ב"ג הבכור אינו עושה לו שום רעה דהא גם מתחלה קודם אמירת האב הי' אסור לכהונה מחמת ספק והשתא נמי אסור וגם טובה עושה לו שמתחלה הי' רק ספק בכור והשתא הוא בכור ודאי. ולהאחר שאומר עליו שאינו בכור נהי דמפסיד לו ספק בכורתו מ"מ נגד זה עושה לו טובה שמתירו לכהונה דהא עד עכשיו הי' אסור מספיקא. וא"כ נגד רעתו שעושה לו שמפסידו ספק בכורתו מטיב עמו שמתירו לכהונה. משא"כ בנתערב בן חלוצה בכור עם בן האחרת הפשוט. כיון דבן חליצה אינו אלא דרבנן הו"ל כל א' בספק דרבנן ולקולא והי' מותר לכהונה. ועיי' מל"מ ה' מגילה.

א"כ השתא שאומר האב על האחד שהוא בן חלוצה ובכור נהי' שמטיב לו לענין בכורה מ"מ עושה לו רעה לענין כהונה שעד עתה מותר הי' ועכשיו אסרו. ולהאחר עושה רעה לגמרי האחד שמפסידו הבכורה ואינו עושה לו שום טובה שאומר עליו שאינו בן חלוצה להתירו לכהונה ז"א דהא קודם אמירה האב הי' ג"כ מותר מכח סד"ר ולקולא. בשלמא בבן גרושה הי' אסור מחמת ספק דאורייתא משא"כ בבן חלוצה. א"כ קשה האיך אמר ר' יהודא דנאמן לומר בן חלוצה בכה"ג. וליישב זה צ"ל דמוכח מכאן דבאתחזק איסורא אף ספיקא דרבנן להחמיר. עיי' ש"ך ומנח"י סי' ק"י שנחלקו בזה. וכיון שכן אף בבן חלוצה עושה להפשוט טובה שעד עתה כיון שהי' בספק בן חלוצה ונתערבו דהוי אתחזק איסרא הי' אסור לכהונה ועכשיו האב מתירו והוי לגמרי כמו בבן גרושה. ולאינך שיטות צ"ל כמ"ש במל"מ שם עפ"ד הר"ן דהיכא דודאי יעבור אדרבנן לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא עיי"ש. עכ"פ מיושבת היטב קושיית תוס' דשפיר נקט ר"י כשם וכו' כלומר כמו דנאמן לומר שהוא בכור ואומר בן גרושה דהא קרא בהכי איירי בשנואה בנישואי' שהוא ב"ג חייבי לאוין כמו כן הוא נאמן לומר בן חלוצה אף דאינו אלא דרבנן וסד"א מחמת ספק דרבנן לקולא לא יהא נאמן. קמ"ל. ומטעמא דאמרן או משום דבאתחזק איסורא אף סד"ר להחמיר או כסברת הר"ן הנ"ל:

והנה רש"י בקידושין ע"ח פירש דרבנן לא פליגי על ר' יהודא אלא בבן גרושה אבל באומר זה בני בכור מודו. ותמה בתשו' שבות יעקב ח"ב סי' קל"ז דתקשי לי' סוגיא דב"ב דף קכ"ז שלחו לי' לשמואל היו מוחזקים וכו' ומסיק הש"ס מספקא לי' אי הלכה כר"י

או כרבנן דמפורש להדיא דאליבא דרבנן אף בבכור אינו נאמן. עוד תמה עליו מברייתא דמייתי הש"ס ב"ב קכ"ח בהיו מוחזקים ומוקי לה כרבנן אלמא דאף בבכור אינו נאמן. ועוד בה שלישי' מר' יוסף בר אבא דשלח לקמן האומר על תינוק בין הבנים נאמן ור"י אומר אינו נאמן ומוקי דר"י כרבנן אלמא חזינן להדיא דלרבנן ה"ה בבכור אינו נאמן. והביא שגם בתשו' חות יאיר נתקשה בזה ובאמת הדבר תמוה. ונלע"ד דבשעה"מ ה' מכירה הקשה מאי משני הש"ס דלרבנן איצטרך יכיר להיכא דנפלו לו כשהוא גוסס דא"א ליתנו במתנה אפי' לר"מ הלא קיי"ל כר' יוחנן בן ברוקה דאם אמר על מי שראוי ליורשו יטול פי שנים דבריו קיימין א"כ אכתי יש לו מיגו כיון שהוא בנו וראוי ליורשו דיכול לומר יטול פ"ש אע"ג שאינו בכור. ותי' דל"ק דלמא רבנן דר"י לאו כריב"ב ס"ל. אלא אי קשיא הא קשיא כיון דשמואל פסק להדיא כריב"ב מאי מספקא לי' הכא אי כר"י או כרבנן. הא לא יכול לסבור כרבנן דא"כ תקשה לדידי' יכיר למ"ל ואי לנכסים שנפלו לו כשהוא גוסס ז"א דהא לדידי' דפסק כריב"ב ל"א קרא להכי דאית לי' מיגו עיש"ה. ולי קשה קושיא אחריתי כעין קושיא הנ"ל והוא למה השיב דיכתבו הרשאה נהי דס"ל כרבנן מ"מ יהא נאמן לדידי' משום מיגו הנ"ל כריב"ב לפי רשב"ם דגרס דשאלת בני אקרא היתה על א' מן הבנים ולא כדמשמע מלישנא דגירסתנו ואמר על אחד שהוא בכור משמע אינש דעלמא שאינו מוחזק כלל לבנו ולק"מ. אבל רשב"ם דגריס על אחד מן הבנים ואזיל לשיטתו לקמן דעל אינש דעלמא לומר בנו לא תלי כלל בפלוגתת ר"י ורבנן עיי' לקמן גבי מתני' דהאומר זה בני וכיון דבמוחזק בבנו איירי הלא יש לו מיגו דריב"ב. וכי תימא כיון דמוחזקים באחר שהוא בכור הו"ל מיגו במקום חזקה וכיון דלא גלי לן קרא דנאמן מתורת יכיר אליבא דרבנן ממילא אף בתורת מיגו אינו נאמן כמ"ש רשב"ם לקמן בשמעתין מ"מ תקשי לפמ"ש הרמב"ן בקידושין הובאו דבריו בקצה"ח סי' רע"ט שאביא לקמן דדוקא במיגו שיכול לטעון ל"א במקום חזקה אבל מיגו שבידו לעשות אלימא דאף במקום חזקה אמרינן. א"כ תקשי אף אי שמואל סובר כרבנן מ"מ יהא נאמן מתורת מיגו. ונ"ל עפמ"ש בשב שמעתתא שמעתא ו' פלוגתת ראשונים דהא דאמרינן אשה שאמרה א"א ואח"כ אמרה פנוי' ונתנה אמתלא נאמנת היינו דוקא התם שאינה נאמנת מתחלה בתורת עד רק משום שויא אנפשה חתיכה דאיסורא אז מהני אמתלא משא"כ היכי שהאמינה התורה עד א' בתורת עד הו"ל כב' עדים וכמו דבב' אמרינן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אף ע"י אמתלא הה"ד בעד א'. וכתב עוד שם דה"ה אם נאמן מתורת מיגו ג"כ מהני אמתלא והכריח כן משמעתין מאמר בני וחזר ואמר עבדי דנאמן אם נתן אמתלא עיש"ה. ולפ"ז יש ליישב קושייתי דודאי פשיטא

להו לבני אקרא ולשמואל דנאמן האב אף נגד חזקה כסברת הרמב"ן הנ"ל כיון דבידו לעשות אלא הא מספקא להו אי אמרינן כר"י דהתורה האמינתו בתורת עד דיכיר כתיב או דלמא כרבנן דאינו נאמן מתורת יכיר רק מתורת מיגו. ונ"מ אי האב רוצה אח"כ לחזור בו מדבורו הראשון ולתת אמתלא לדבריו אי אמרינן כר"י דנאמן מיכיר בתורת עד תו לא מהני אמתלא משא"כ אי אמדינן כרבנן שפיר מהני וע"ז השיב להם שמואל דיכתבו הרשאה אם יחזור בו משום דמספקא לי' כנ"ל. ועפ"ז מיושבת היטב קושיית שערי תורה (הובאו דבריו בס' פני שלמה על ב"ב) אמאי שלח שמואל שיכתבו הרשאה כיון דמספקא לן אם האב נאמן הוה לי' לאוקמי מילתא אחזקתו הראשונה כמו שהי' קודם דיבורו והמוחזק מתחלה יהי' הבכור כמו בכל ספיקא דממונא דאוקמי' אחזקתו. ולהנ"ל הדבר נכון מאוד דבשלמא אי אנו דנין על דיבורו הראשון של אב אי נאמן או לא שפיר הוה לי' לאוקמי אחזקה כיון דמספקא לן אי נאמן במאמרו. משא"כ לפמ"ש דבדיבורו הראשון נגד החזקה פשיטא דנאמן אף לשמואל משום מיגו רק הספק אי יכול לחזור מדיבורו ע"י אמתלא ועתה נולד לנו ספק אי הי' נאמן בתורת יכיר או רק מטעם מיגו הוצרך שמואל לומר יכתבו הרשאה מאי איכא למימר דנוקי אחזקה. זה אינו דלמי יש חזקה הלא לשניהם יש חזקת בכור דהלא בתחלה קודם אמירתו הראשונה היינו מחזיקים את ראובן לבכור ואמר האב ששמעון הוא הבכור וכיון שהאב הי' נאמן אליבא דכ"ע אף לרבנן עכ"פ משום מיגו שוב החזקנו את שמעון לבכור ע"פ דיבורו של אביו והשתא שרוצה לחזור רק שאנו מסופקים אי יכול לחזור אין כאן חזקה לשום אחד מהן דהא כבר החזקנו את שניהם מתחלה את ראובן ואח"כ על פי דיבור האב את שמעון והוצרך לומר שיכתבו הרשאה. כן נ"ל נכון מאוד בישוב קו' הנ"ל. ועפ"י הנ"ל יפורשו דברי רש"י היטב דלכאורה צריך להבין סברת רש"י מאי טעמא מודו רבנן בבכור שנאמן אף נגד חזקה כיון דקרא לא איירי בהכי לדידהו ולהנ"ל הדבר נכון דנהי דמתורת יכיר ס"ל לרבנן דאין נאמנות לאב מ"מ מה שכתב רש"י דאפ"ה נאמן היינו משום דקיי"ל כריב"ב הנ"ל דעל הראוי ליורשו דבריו קיימין. אם כן נהי דאינו נאמן מתורת יכיר מ"מ נאמן מטעם מיגו. ולפי זה אין כאן קושיא מדמספקא לי' לשמואל אי כר"י אי כרבנן משמע דלרבנן אף לענין בכור אינו נאמן. זה אינו דהא כבר הוכחתי דהכא לאו לענין אמירתו הראשונה קאי אדרבה פשיטא לשמואל דנאמן אף לרבנן כפירש"י ומשום מיגו אלא דמספקא לי' אם יוכל לחזור ע"י אמתלא דאי אמרינן כרבנן נהי דנאמן מ"מ יכול לחזור כיון דאין נאמנותו משום יכיר. כנ"ל ברור. ואדרבה מסוגיא זו סייעתא לרש"י דקשיא לי' קושיית שערי תורה הנ"ל וע"כ דלענין חזרה קאי כנ"ל משא"כ באמירתו

הראשונה פשיטא דנאמן ודוק. וממילא מיושבים ג"כ קושיות האחרות על רש"י דהוא ז"ל לא כתב כן דאף לרבנן נאמן אלא לפי מה דקיי"ל כריב"ב משא"כ לרבנן דריב"ב פשיטא דאינו נאמן לא משום יכיר ומיגו הא ל"ש. ולפי זה מוקי הש"ס שפיר סיפא דברייתא דהיו מוחזקין כרבנן ונהי דאף לרבנן נאמן משום מיגו היינו אי ס"ל לרבנן דר"י כריב"ב אבל הש"ס ליישב סתירת הברייתא דאוקי סיפא כרבנן היינו כרבנן דר"י וכרבנן דריב"ב כנ"ל. ומיושב ג"כ הקושיא מר' יוחנן דאמר על תינוק בין הבנים אינו נאמן כרבנן אלמא דאף לענין בכור אינו נאמן. ולהנ"ל הדבר נכון דבש"ס שם רצה מתחלה לפרש האי דאר"י דעל תינוק בין הבנים אינו נאמן היינו דס"ל כרבנן דריב"ב אלא דדחי' לי' דלישנא לא משמע הכי. עכ"פ מזה לא הדר הש"ס דר' יוחנן ס"ל כרבנן דריב"ב וכיון שכן מודה רש"י אליבא דידי' דאף בבכור אינו נאמן דהא ליכא מיגו משא"כ אליבא דהלכתא דקיימא לן כריב"ב שפיר פירש רש"י דרבנן מודו בבכור דנאמן וכאמור. כנ"ל נכון בישוב דברי רש"י ז"ל:

מיהו קשה לי טובא לשיטת הראשונים הנ"ל דבעד לא מהניא אמתלא א"כ מאי פריך הש"ס לרבנן יכיר למה לי תיפוק לי' דנאמן משום מיגו ולהנ"ל אי משום מיגו הי' בידו לחזור ע"י אמתלא משא"כ השתא דכתבה התורה יכיר ונתנה לו התורה נאמנות בתורת עד א"כ הוה כב' ואינו חוזר ומגיד, אף ע"י אמתלא וצ"ע. ונראה מכאן ראיי' ברורה לשיטת הסוברים הובאו בקצוה"ח סי' פ' דדוקא באיסורא הוא דמהני אמתלא אבל לענין ממון אף דאינו נאמן רק בתורת מיגו מ"מ לא מהני אמתלא ועיי' תשובת נו"ב מהד"ק אהע"ז סי' י"א שהביא כן בשם ח"מ סי' קט"ו והוכיח כן מדברי הרא"ה בנתקדשתי לפלוני הובאו דבריו בר"ן לכתובות בסוגיא דאמתלא ולפ"ז א"ש כיון דקרא לענין ממון איירי פריך הש"ס שפיר דאף אי אין נאמנותן רק מתורת מיגו לא מהני אמתלא וק' למה לי קרא ומדוקדק בזה לישנא דש"ס למנ"מ למיתבי' לי' פ"ש לא יהא אלא אחר כלומר כיון דלדידהו ל"א קרא אלא לענין ממון תיפוק לי' אף אי אינו נאמן רק מטעם מיגו מ"מ לא מהני אמתלא. אלא דלפ"ז נסתרו דברינו האמורים למעלה לפרש מילתא דשמואל דספק שלו הי' אי כרבנן ואינו נאמן רק משום מיגו ומהני אמתלא ולהנ"ל הלא בממון בשום גווני לא מהני אמתלא וגם הוכחת ש"ש מבני וחזר ואמר עבדי דמהני, אמתלא וטעמא משום דאינו נאמן אלא משום מיגו כפירשב"ם וק' הלא בממון לא מהני אמתלא. ונראה דהא דאמרינן בממון לא מהני שום אמתלא אף דלא הי' נאמן מתורת עד היינו היכא דהי' נאמן עכ"פ בלי ריעותא כגון ע"י מיגו טובה משא"כ אי טען מתחלה נגד חזקה כגון בנדון דידן בהיו מוחזקים באחר ונהי דכתב הרמב"ן משום דבידו לעשות נאמן אף

נגד חזקה מ"מ לא הי' דיבורו אלים כ"כ שלא תהני אמתלא דהא גופי' דבממון לא מהני אמתלא לאו מילתא דפסיקא הוא כמ"ש בקצוה"ח שם א"כ אף הסוברים דלא מהני היינו היכי דלא טען נגד החזקה מתחלה משא"כ בטען נגד חזקה. א"כ דברינו דלעיל הלא קיימינן נגד חזקה וגם באומר בני הלא טען נגד חזקה דהי' מוחזק שאינו בנו ושפיר מהני אמתלא כיון דאינו נאמן בתורת עד. וארווחנא ליישב בזה קושיית קצוה"ח סי' דע"ט דגם לר"י תקשה יכיר למה לי הא אית לי' מיגו ואי דהויא במקום חזקה כמ"ש רשב"ם מ"מ לסברת הרמב"ן הנ"ל כיון דבידו לעשות אף נגד חזקה אמרינן מינו עיי"ש. ולהנ"ל הדבר נכון דבשלמא לרבנן פריך הש"ס שפיר יכיר למה לי ואי דק' די"ל דאיצטריך קרא דנאמן בתורת עד ולא מהני אמתלא ז"א דהא לדידהו לא איירי קרא שטוען נגד חזקה וכיון דבממון איירי אף אי נאמן רק משום מיגו ג"כ לא מהני אמתלא וקשה למה לי קרא. משא"כ אליבא דר"י דאיירי במקום חזקה וא"כ אי נאמן רק בתורת מיגו מהני אמתלא כדמוכח מבני וחזר ואמר. עבדי כיון דטוען כנגד חזקה אף בממון מהני אמתלא ע"כ איצטריך יכיר דנאמן בתורת עד ולא מהני אמתלא ודוק. לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם. בברכות דף י"ט ע"ב בסוגיא דגדול כבוד הבריות. תא שמע והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם. הקשו תוספות שבועות ל' דהו"ל לש"ס לשנויי שב ואל תעשה שאני כמו דמשני לקמן גבי טומאה. ותמה בתומים סי' כ"ח הא תוס' גופייהו כתבו בשבועות לחלק דדוקא גבי גנאי גדול מהני שוא"ת אבל לא גבי גנאי קטן וכתבו ג"כ דהשבת אבדה באינה לפי כבודו אינו רק גנאי קטן וא"כ קשה טובא מאי הקשו דלישני שוא"ת הא בגנאי קטן לא מהני שוא"ת עיי"ש. ונ"ל דהנה באמת סברת התוס' לחלק בין גנאי לגנאי אינה מוסכמת אליבא דכ"ע. עיי' שא"ר הוכיח מדברי הרמב"ן בס' תה"א דלא ס"ל לחלק כן. ובאמת מהיכי תיתי לחלק אלא שהתוס' הכריחו כן מכח קושייתם בב"מ בסוגיא דוהתעלמת דהק' לכתוב קרא דולאחותו ולמה לי הך קרא דוהתעלמת דהא ידעינן במכ"ש מטומאה דהתם איסורא והכא רק ממונא ותירצו דהו"א התם דאיכא גבי מת מצוה גנאי גדול משא"כ בהשבת אבדה דליכא גנאי גדול אימא דלא. לכך איצטרך קרא והתעלמת עיי"ש ולפ"ז שפיר הכריחו מן הקרא גופי' דיש חילוק בין גנאי גדול לקטן. אבל באמת אם לא הי' להם הכרח זה בודאי גם הם ז"ל יודו דאין חילוק בין גנאי לגנאי. והנה כל קושיית התוס' בב"מ לא היתה אלא דנילוף ממונא מאיסורא מכ"ש משום דממונא קיל וע"כ דיש לחלק בין גנאי לגנאי אבל אי נימא אדרבה ממונא חמיר מאיסורא אין כאן התחלה לקושיית התוס' הנ"ל. דאי כ' ולאחותו הו"א התם דאיכא איסורא דקיל משא"כ ממון דחמיר לא

וממילא דאין כאן הכרח לתירוץ התוס' לחלק בין גנאי לגנאי. והנה בבאר יעקב או"ח סוף ה' מגילה הקשה השואל הגאון בעל זכרון יוסף מחי משני הש"ס כאן ממונא קיל מאיסורא הלא התוס' בב"מ כ' הכריחו דממונא חמיר מאיסורא תדע דאין הולכין בממון אחר הרוב משא"כ באיסורא והכא ל"ש תירוץ תוס' דהתם עיי"ש תירוצו. עכ"פ י"ל דזה הי' סברת המקשה דפריך מוהתעלמת ולא אסיק אדעתי' דאיסור מממונא לא ילפינן היינו משום דסובר כסברת תוס' ב"מ הנ"ל דאדרבה ממונא חמיר באיסורא ונילוף מכ"ש וע"ז מתרץ לו דאדרבה איסורא חמיר מממונא. עכ"פ המקשה הי' סובר דממונא חמיר. וכבר כ' דאי אמרינן ממונא חמיר אין כאן הכרח לחלק בין גנאי לגנאי דבלא"ה לא קשה קושיית התוס' וכיון שאין כאן הכרח מנ"ל לחלק. והקשו תוס' שפיר דהו"ל לשנויי שוא"ת שאני ואי משום דלא הוי רק גנאי קטן ז"א דאי לא משני איסורא מממונא לא ילפינן אלא קיימינן בסברת המקשה דממונא חמור בודאי אין חילוק בין גנאי גדול לקטן והא דכתבו תוס' לחלק היינו לפי מה דמסקינן ממונא קיל וקשה קושיית תוס' הנ"ל ושפיר הוכרחנו לחלק בין גנאי לגנאי משא"כ לס"ד דש"ס מקשה הש"ס שפיר. כנלע"ד נכון בישוב קושיא הנ"ל. ובכ"ז נ"ל אעפ"כ ליישב קושיית תוס' הנ"ל עד"ז דצ"ל למה מייתי המקשה הכא הברייתא להקשות מינה ארב ולא מייתי מתני' דב"מ מצא שק או קופה וכו' ואי דניחא לי' לאתויי ברייתא דמייתא קראי דמיניה קא יליף הך דינא למה לא מייתי בשבועות ל' ג"כ הך ברייתא אלא מביאה המשנה וא"כ ה"נ הי' לו להביא מתני'. ונ"ל ע"פ מה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש בזקן ואינו לפי כבודו אי רשאי למחול על כבודו ולהשיב דרמב"ם ס"ל דיכול ורא"ש ס"ל דאינו יכול למחול עיי"ש ברא"ש פ"ב דמציעא. והנה בתוספות חדשים פ"ב דב"מ כתב לישנא דמתני' מסייע להרא"ש מדקתני מצא שק וכו' ה"ז לא יטול הו"ל למימר אינו חייב ליטול דמשמע מיני' אינו חייב הא אם רוצה ליטול רשאי מאי לא יטול דקתני אע"כ דאינו רשאי ליטול כשיטת הרא"ש. א"ד ז"ל. ואני אומר אם לישנא דמתני' מסייע לרא"ש לישנא דברייתא מסייע לרמב"ם. דלישנא דברייתא בפשוטו קשה להלמו דנקט פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם כיצד כגון כהן בבה"ק וכו'. וקשה הא דנקט פעמים שמתעלם ניחא כיון דהתורה אמרה על הכלל דלא יוכל להתעלם ורק בהנך פרטים רשאי להתעלם שפיר שייך למימר בי' לישנא דפעמים. אבל הך ופעמים שאי אתה מתעלם קשה טובא מאי פעמים דקאמר הא בשום פעם אין רשאי להתעלם ופעמים משמע דרק לפעמים באיזה עתים אי אתה רשאי להתעלם. והוא דקדוק עצום. ועוד קשה דהוא מיותר לגמרי בברייתא דהא הברייתא אינה רוצה להשמיענו רק דבזקן ואינה לפי כבודו דרשאי להתעלם ולא הו"ל למנקט אלא הך

דאתה רשאי להתעלם. ולמה לי להשמיענו פעמים שאי אתה מתעלם זיל קרי בי רב הוא. אבל לשיטת הרמב"ם הדברים נכונים מאוד דהא מסיק הש"ס בב"מ דלכהן והוא בבה"ק ולמלאכתו מרובה לא איצטריך קרא דק איצטרך לזקן ואינה לפי כבודו. ולפ"ז ה"פ דברייתא פעמים שאתה מתעלם כגון בזקן ואינה לפי כבודו ולפעמים שאף בהנך גווני גופייהו דרשאי להתעלם אעפ"כ אינו רשאי להתעלם כגון היכא דמוחל על כבודו אף זקן ואינה לפי כבודו אינו רשאי להתעלם. והשתא א"ש דנקטי' בהך ברייתא ונקט בלישנא דפעמים משום דלאו אדעלמא קאי דע"ז באמת ל"ש לישנא דפעמים דהא תמיד אינו רשאי להתעלם ועוד דל"ש הכא בברייתא אלא אזקן ואינה לפי כבודו קאי. כנ"ל ראי' נכונה מלישנא דברייתא לשיטת הרמב"ם. ולפ"ז י"ל דרמב"ם ורא"ש בהא פליגי דרא"ש סובר משמעותא דמתני' עדיפא וממתני' משמע דאינו רשאי למחול ורמב"ם סובר ברייתא דמייתא קרא עדיפא ובריייתא משמע דיכול למחול. והנה כבר כתבתי דההכרח לחלק בין גנאי גדול לקטן הוא קו' תוס' דלמ"ל קרא והתעלמת נילף מלאחותו וע"כ דשא"ה דגנאי גדול. ואם אין לנו הכרח זה בודאי אין חילוק. והנה לשיטת הרא"ש אין התחלה לקו' התוס' כלל דאי כתב קרא דולאחותו לחודי' הו"א דרשאי למחול על כבודו והתם במת מצוה שאני דאין הכבוד שלו אלא של מת והאיך ימחול הוא על כבוד דאחרינא. ובסברא זו נתכוונתי עם התומים משא"כ בהשבת אבדה דככוד דידי' הוא הו"א דיכול למחול ואפשר דצריך למחול כסברת התומים הנ"ל קמ"ל קרא דוהתעלמת דמחוייב להתעלם ואינו יכול למחול. וע"כ דלשיטת הרא"ש אין חילוק בין גנאי לגנאי כיון דאין הכרח מכח קושיא הנ"ל משא"כ התוס' דהקשו כן סברי כשיטת הרמב"ם ושפיר קשה כנ"ל והוצרכו לחלק בין גנאי לגנאי. וממילא מיושב קושיית תוס' שבועות שהתחלנו דהו"ל לשנויי שוא"ת שאני.

ז"א כמ"ש בתומים דהוי רק גנאי קטן ובגנאי קטן ל"מ שוא"ת ומיושב דקדוקנו דלא מצי להקשות ממתני' ז"א דא"ל כקו' התוס' שוא"ת שאני ואי דהוי רק גנאי קטן מנ"ל לחלק בין גנאי לגנאי כיון דמק' ממתניתן וממתניתן מוכח דאינו יכול למחול כנ"ל וכיון דאינו יכול למחול בלא"ה ל"ק נילוף השבה מלאחותו. לכך מייתי המקשן הברייתא ומברייתא הלא מוכח כשיטת הרמב"ם דיכול למחול הדרא קו' תוס' לדוכתה למ"ל קרא דוהתעלמת וע"כ דיש חילוק בין גנאי לגנאי ולא מצית לתרוצי שוא"ת שאני כקו' תומים דאינו רק גנאי קטן כנ"ל פרפרת נאה:

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או בצים והאם רובצת על האפרוחים או על הבצים לא תקח האם על הבנים שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח

לך. כי אז"ל המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה ה"ז מתחייב בנפשו. וקשה הלא כתיב כי אראה שמיך וגו' מה אנוש כי תזכרנו וכתיב מלפנו מבהמות ארץ א"כ החיוב על האדם לחקור בידיעת חכמת הטבע לדבר מן האזוב אשר בקיר עד הארז אשר בלבנון למען מהם יבין ויתבונן מה גדלו מעשיך ה' א"כ האיך מתחייב בנפשו אם יתפלא על נאות אילן ודשא. והתשובה לזה כמ"ש לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות. ה"נ מתחלה טוב לאדם שיעסוק בכל החכמות למען הוציא יקר מזולל שילמד מהם להכיר גדולת הבורא ב"ה אבל אחרי שכבר למד ואכל תוכם מה שרצוף בהם אהבה לה' ולתה"ק וכבר הוציא טהור מטמא לא יתהלל עוד בידיעת חכמות הזרות החיצוניות כ"א יזרם הלאה וצא יאמר להם אחרי שכבר בא על שכרם. והנה צפור הוא כינוי למחשבות אשר ירימו עוף לשמי מרום. וז"ש כי יקרא קן צפור לפניך רעיונות המפיצים אור על דרכך בקודש. תמצאם בכל עץ נחמד להשכיל או על הארץ ויסודותי'. הם יושיטו לך או אפרוחים או בצים. הם הרעיונות אשר לא הבשילו עוד אשכלותיהם כל צרכם אבל גם האם הוא החכמה אשר ממנה תוציא תולדות לטובה היא רובצת על הבנים הרעיונים אשר יולדו על ברכי'. לזה אומר לך לא תקח האם על הבנים לא תתן באוצרותיך החכמה בעצמה עם רעיונות הטובות אשר נולדו לך ממנה כ"א שלח תשלח את האם אותה תשלח לנפשה מאתך ורק הבנים הטובים תקח לך. וע"פ הדברים האלה פי שנים ברוחי לפרש עוד הפעם את המדרש פליאה הבאתי לעיל פ' לך. אם קיימת מצות מילה ופריעה בדחילו ורחימו לא תקח האם על הבנים ואם לאו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך. כי אף שאמרנו שזו הדרך ילכו בה לשבוע מצוף דבש שאר החכמות כל חלקה טובה כל דעה זכה וברורה נקח מהם והמותר נחרים תוכן נאכל וקליפתן נזרוק בכ"ז טוב לפני אלקים ימלט מהן ולא תגע בהן יד לנגוע בקצהן כי רוב פעמים מות הנפש בסורם כי יסירו את האדם מאחרי ה'. ובפרט אחרי שכבר נגה עלינו אור החמה שבעתים הוא אור תוה"ק אשר גלתה לנו כל תעלומות להורותנו דרך חכמה. מה לנו לחבוק אשה זרה. טוב שנתעלס באהבים ויעלת חן דדי' ודודי' ירוונו בכל עת הפוך בה דכולה בה והנה המילה היא להכניסנו בבריתו של הקב"ה ע"י שנסיר הערלה מבשרנו נסתרה המחיצה המפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים ושלא נאמר שעדיין צריכים אנו למודעי לחקור ולהתפלסף למען דעת את ה'. ע"כ ניתנה לנו הפריעה להורות ולרמז שאחרי שהוסר המסך המבדיל כבר הכל גלוי וידוע ופרוע לפנינו אין מן הצורך לצלול בים החקירה או לעלות על מרומי הדרישה למען דעת את ה'.

כ"א מבשרי אחזה אלוק לא נפלאת היא ולא רחוקה כ"א הברית קודש נגלה ונראה לעין כל אם נשמור לעשות את כל דברי התורה. ע"כ לא נצטרך לא לאם ולא לבניה. רצוני לא לעסוק בחכמות חיצוניות להוליד מהם זרע קודש כי התורה לבדה באורה נראה אור בהיר בשחקים מינה לא נזוע. משא"כ אברהם אבינו ע"ה שלא הופיע עליו עדן אור התורה מסיני כ"א הוא בחכמתו ובחקירתו הוצרך לחפור באר אשר ממנו יצאו נוזלים מים קרים על נפש עיפה ורק רוח מבינתו אלפהו לעלות למדרגת ידיעת ה' ע"כ לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו שאצלו לא הי' עדיין דבר ה' גלוי וידוע לעין כל כי הוצרך לשדד עמקים ולחקור ולדרוש עדי הסירו את הלוטה והמכסה. ע"כ הוא הי' מוכרח לדרוש ולחקור בחכמות למען יגיע על ידיהן ללקח טוב. אבל אנחנו שכבר הכל גלוי וידוע לפנינו בספר התורה ואני קיימנו כבר מילה ופריעה שהברית קודש כתוב מפורש באר היטב וראהו כל בשר יחדיו. ע"כ לא נקח האם על הבנים. לא נצטרך ליקח לא את האם היא החכמה הזרה כנ"ל ולא את תולדותי'. ואם לאו והוא בימי אברהם אבינו ע"ה שלא היתה עדיין פריעה בגלוי כ"א כספר החתום הי' דבר ה' והי' מן הצורך ליקח את שאר החכמות לרקחות ולטבחות כדי שמהם ומהמונם בן יולד לנו אשר זרע קודש מצבתו אז מזהירך שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך אחרי לצרכך אבל האם שלח מעל פניך:

לא תקח האם על הבנים וגו' למען ייטב לך והארכת ימים. במד"ר כי יקרא וגו' הה"ד כי לויית חן הם לראשך רבנן אמרי נעשה ד"ת חן לרשיותך. ופי' במ"כ לימי זיקנתיך כי אז נעשה אדם רש ותש כח. כיצד אדם בן תורה בשעה שהוא מזקין הכל באין ומסבבין אותו ושואלים אותו דברי תורה. וצריך להבין ההמשך לדרשא זו עם מצוות שילוח הקן. ונראה עפמ"ש לפרש הפ' בפ' חיי שרה ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל ויאמר אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו שים נא ידך תחת ירכי כי הזקנים לרוב אינם מרגישים עוד להשתתף א"ע עם הצבור להיטיב להם כ"א הם מתבודדים ולכבוד עצמם לבד הם דורשים ונקראים בשם עגאסיסטען. ע"כ אז"ל אין ממנין זקן בסנהדרין. ובצעירי ימים הוא להיפך שהם ברתיחות דמם ובהרחבת לבם ברצונם לתקן עולם ולהשתדל עבור כל איש ואיש עד שישכחו לעשות עבור עצמם ובשרם. ומי כהחכם יודע פשר לחבר את שתי המדות יחד לעשות טובות נצורות בשביל אחרים אבל גם לעצמו ידרוש טובתו ואשרו. ע"כ סיפר הכתוב אף שאברהם כבר הי' זקן בא בימים ומדרך הזקנים להיות משתדלים רק לטובת עצמם ולא לטובת אחרים. בכ"ז אאע"ה ברוח נדיבתו. ה' בירך אותו רק בכל אם הי' יכול לברך את כל אשר יקרב אליו רק אז הרגיש בעצמו הברכה

האמתית אם בברכתו יתערבו זרים. אבל אליעזר הזקן הוא הי' כדרך הזקנים שהי' רק תמיד מושל בכל אשר לו. שרק מה שהי' קנין שלו זה הי' התל שהי' פונה אליו שאמר שלי שלי אבל לא פנה אל אחרים. ורצה אאע"ה שבנו יחידו יתערבו בו במזג השוה ב' המדות האלה. שלא יהי' רק כא"א שעושה הכל בשביל אחרים וישכח להשתדל לתועלת עצמו כ"א רוח נדיבה שלו יהי' ממוזג ברוח העגאיסמות של עבדו אליעזר. ע"כ אמר אחרי שיש לחוש שיוצאי ירכי וחלצי יהי' כמוני רק לחשוב מחשבות בעבור אחרים ואת עצמו לא יזכור ע"כ שים נא ידך וכחך זה אשר בו תחוש לעצמך גם תחת ירכי שיוצא חלצי ג"כ יהיה בו קצת ממדה זו. והנה הרמב"ן האריך כי מצות שילוח הקן תכליתה לנטוע בלבנו מדת הרחמנות ביתר שאת ויתר עז.

ולפי זה בימי נערותו של אדם שהוא בלא"ה רך הלבב ולבו יהמה וירגיש עם כל נכאה ונדכה אינו צריך כ"כ למצוה זו לחזק בו מדת רחמנות אבל בימי זקנותו בהגיע העת אשר אין לו חפץ להתערב עם הבריות אז נראה וניכר גודל תועלת מצוה זו. וז"ש למען ייטב לך בעת אשר תאריך ימים על האדמה ותגיע לגבורות אשר מדרך הטבע שיחלש בך מדת טובך ורחמנותך אבל ע"י מצות שילוח הקן תמצא קן בלבך אהבת הבריות עד שגם בימי זקנתך לא תחי' לך לבדך ואין לזרים אתך כ"א תבורך כאאע"ה בכל כנ"ל. וז"כ המדרש אחרי שבזקני ע"ה אשר לא יחיו חיי המוסר ואור תורה לא תאיר עליהם לעת יבואו בימים יבחרו ההתבודדות ולא ירצו להתערב עם הבריות ובדד ישבו מחוץ למחנה מושבם כטבע הזקן אשר נתקן חבלים אשר נפלו לו בנעימים להיות בלב ונפש אחד עם המון הבריות אבל לא כן הוא בזקני ת"ח אשר כל זמן שמזקינים תוסף רוחם ולהם הלויי' והחברה והצוותא עם בני אדם הוא להם לעונג ולמשיבת נפש כי יוכלו להאציל ולהשפיע מהודם. על הבאים לשמוע בלימודם. ע"כ אמר לוית חן הם לרשיותך. שלעת זקנה ד"ת הם הנותנים חן וחסד ללוי' וחיבור בעת אשר זקני ע"ה הם רשים ודלים וסגולת אהבת הבריות אשר ממנה ימלא לב אדם בימי נערותו כבר כלה ואבד מהם. אז לאדם בן תורה באים ומסבבין אותו לשמוע חכמתו אשר ימיו ידברו ורוב שניו ושינונו יודיעו. ואחרי שגם מצות שילוח הקן מסגולתה לחזק באדם את חבלי אהבת הבריות לא ינתקו לנצח כמ"ש הרמב"ן ז"ל ע"כ שפיר סמכו ז"ל מדרשם למצוה זו:

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך במד"ת פ' וישלח. הבונה בית חדש כיצד מברך מברך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה. כי דהע"ה אמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי.

רמז בכפל הלשון מזמור ושיר כי כמה פעמים בעת יעשיר האיש וירבה כבוד ביתו ילך מעלה מעלה ברום ההצלחה יצא שכרו בהפסדו כי מה שמרויח בהון ועושר בביתו מפסיד בסגולת מלכים יראת ה' אוצרו כי רם לבבו באשר כל אשר לו ירבה ויפרוץ עי"כ גדר המוסר ויעזוב דרך הישר אשר בו הלך מן קדמת דנא בטרם זרחה עליו שמש ההצלחה. כאשר הנסיון יוכיח שכמה בנ"א אשר בעת עניים ומרודם היו תמימי דרך ההולכים בתורת ה' כאשר גדלו והצליחו ועשו חיל נזורו אחור.

וע"ז ישמח היצה"ר הוא האויב האמתי שהסיתו לאדם להחליף עולם עומד בעולם עובר ולהמיר טוב ברע. ע"כ אחרי שזכה דהע"ה לבנות בית לשמו במקום נאמן ואף שפרץ לרוב במקנה וקנין. בכ"ז לא הרס את הבנין. בית בנוי לתלפיות. זה הבית לה' צדיקים יבואו בו. ע"כ כפל בשירתו לתת שבח והלל לשמו ית"ש. ואמר מזמור שיר עלי להרבות בתשבחות ובשירות פי ארוממך ה' כי דליתני והגבהתני למעלה ראש בכל מקנה וקנין אבל לא נעשיתי עי"ז עני בדעת התורה ואביון ביראת ה' טהורה שישמח ע"ז אויבי הפנימי שע"י דרגא בא תביר. כ"א ולא שמחת אויבי לי. כי ברוב עשרי ותפארתי החזקתי במעוז לתום דרכי. והנה החילוק בין חי לקיים שחי נקרא כל עוד נשמת חיים באפיו אף שנשתנה ממה שהי' מאז ומקדם. אבל קיים יונח רק על דבר שהו בריא אולם על מצבו הראשון. כמ"ש המפ' ביו"ד סי' פ"ד. ע"כ מי שחננו ה' בעושר ונכסים עדי יזכה לבנות לו היכל שן בית מושב צריך לברך לא לבד שהחיינו כ"א גם וקיימנו שעודנו נצב לפני ה' ככחו אז כן כחו עתה. וז"ש כי תבנה בית חדש ועלית לרום המעלה הזהר שתעשה מעקה לגגך אחרי שעלית למרום שלא יפול הנופל ממעלתו המוסריית:

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפול הנופל ממנו. נראה שרומז עפמ"ש לעיל פ' שמיני ופ' פנחס ופ' שופטים שע"כ עשו חכמים גדרים וסייגים הוא בשביל שבעת הלחמו האדם עם יצרו הסכנה גדולה אולי הוא יגבור עליו ח"ו. ע"כ עשו משמרת למשמרת ואחרי שעל הגרר אינו מצווה כ"כ ועושה אין כאן יצה"ר ונוח אח"כ לעשות המצוה באין משטין ומפריע עיי"ש. ולפ"ז יאמר איזה אדם אחרי שמצות מילה ניתנה לנו להתיש כח התאוה אני אין ברצוני להחליש כחה כ"א אתגרה ביצרי בעודו בתקפו וגבורתו ע"כ לא ירצה למול כדי שיצה"ר יהי' לו יתר עוז ובכ"ז יכבשנו כדי שיהא שכרו גדול ורב. ושלא ליפול בפח מוקש הלזה אשר אחריתו דרכי מות כי גלוי וידוע לפני הקב"ה שאם לא ימול ולא יתיש כח היצר אז בודאי הוא ימשול באדם ביד חזקה ובזרוע נטיי'. ע"כ אמר כי תבנה בית חדש והוא הילד יולד לנו הנקרא בית כמ"ש ביום שיזועו שומרי הבית. השמר והזהר לעשות מעקה וגדר לו מסביב משמרת

למשמרת כדי שלא תהא מלחמתו עם היצר סוכן כבידה יותר מדאי. והגדר הראשון בו תסובבנהו ותכוננהו הוא המילה. אבל לא תאמר שברצונך להשים הדמים בביתך כלומר שלא תבער מקרבו הדמים המותריים אשר יוסיפו כח בפרט לתאוות המשגל אשר בעבורו נצטוינו למול כנ"ל כי תאמר בלבבך שיוכל ללחום בו אף אם לא תבער הדם האי נקי מקרבו. לא תאמר כן כי הש"י יודע כי יפול הנופל ממנו ולא יוכל קום אם לא ע"י עשיית מעקה הנ"ל. ועיי' עוללות אפרים למילה בפ' זו שנתכוונתי לרוב דבריו ברמז מקרא זה:

לא תזרע כרמך כלאים פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע. אפשר לרמז עם מ"ש ז"ל שלא יאמר אדם אחר שלמדתי תוה"ק אלך ואלמוד חכמות חיצוניות וכו' והטעם שיש לירא אף שכבר מלא את ידיו בתורת ה' והיא שעמדה לו. בכ"ז אם יחבוק גם חיק נכרי' אז גם חכמת התורה לא תעמוד לו. כי סורי גפן נכרי' ישחיתו ויתעיבו גם את החלקה הטובה אשר כבר נפל בגורלו מקדם וישן מפני חדש יוציא כמו אחר ר"ל. והנה התוה"ק נקראת מלאה כי ע ידה מלא את ידיו לקדש וגם ע"ד אז"ל מא מחזיק ריקן אינו מחזיק. וז"ש לא תזרע כרמך כלאים אחרי שכבר נטעת בכרמך פרי קודש הלולים לה'. לא תאמר שברצונך עוד ליטע בתוכו ענבי רוש סורי גפן נכרי'. כי יש לחוש פן תקדש כפירש"י ות"א יסאב. הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם אשר תביא מן החדש המה יטמאו גם את המלאה מה שמלאת א"ע מתחלה בברכת ה' ויראתו הטהורה בא זה ואיבד את זה:

גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה. וסמיך לי' כי יקח איש אשה ובא אלי' ושנאה. ובמסורה הובאה בבעה"ט מייתי לזה ובא אלי' מלך גדול וגו'. כי קודם החטא נאמר ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו וכתבו המפרשים שבשביל שלא שלט בהם יצה"ר וכל מעשיהם היו רק לש"ש ע"כ חוש המישוש לא הי' חרפה להם כ"א קיימו מצות פרי' ורבי' כמו שאר המצות. וכתב הספורנו שם וז"ל ובכן הי' ענין האברים ההם אצלם כמו ענין הפה והידים והרגלים אצלנו ע"כ. ורק לאחר החטא שנכנס בהם רוח זימה נאמר וידעו כי ערומים הם וכתב בספורנו וז"ל ידעו שראוי לכסות מקום הערוה בהיות מעתה רוב פעולתו מכוונת לתענוג מאוס ומזיק ע"כ. וע"כ הוצרכו לבגד וכסות. וכבר נאמר במצות ציצית ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולפ"ז אם לא הי' יצה"ר באדם ונשארו כקודם החטא שלא הוצרכו למלבוש לא היו מחוייבים ג"כ בציצית.

וז"ש ע"כ אמרתי גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך. על אשר תכסה בה על אשר חטא אביך הראשון ומאז הוצרכת לכיסוי ובגד והבגד הוא סימן לבגידת האדם והלבוש לבושתן כי שמע לקול היצר. והנה אם אשותלה זוכין ואינם מתחברים רק לש"ש אז

שכינה שורה ביניהם אבל כשלא זכו ורק חיברם היצר מתחלה אז השכינה מסולקת מהם ואש השנאה תבער כל חלקה טובה. ע"כ אחרי אומרו אשר תכסה בה שהוא סימן לשליטת היצר באדם סמך לו כי יקח איש אשה ובא אלי' שעיקר תכלית לקיחתו אותה הוא רק להשביע את הרעב ולעדן את בשרו אז סופו לשנוא אותה וסמכה המסורה הטעם ובא אלי' מלך גדול ודז"ל זה יצה"ר והכוונה גלוי' כנ"ל:

ומתו גם שניהם פרש"י לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה לה עד שתלד. בערכין דף ז' במשנה האשה היוצאת ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד. פירש"י דגופה הויא. לכאורה צ"ע הא בגמרא פריך פשיטא דגופה ומשני הו"א ולדות ממונא דבעל ולא לפסדי' מיני' קמ"ל קרא דגם שניהם לרבות הולד. אלמא דאי לאו קרא אע"ג דגופה אפ"ה לא היו הורגים את הולד וא"כ למה פרש"י דלא כגמרא והו"ל טפי לפרושי טעמא דאין מתינין משום קרא דוגם שניהם וצע"ק. וליישב זה נראה עפמ"ש הר"ן בחולין ס"פ אלו טריפות די"א דטעמא דאין ממתינין הוא משום דאמרינן עובר ירך חמו עיש"ה. וצ"ל למ"ל קרא דוגם שניהם תיפוק לי' דעובר ירך אמו ודוחק לומר דמהכא ילפינן לעלמא דעובר ירך אמו. ונראה דבשמעתין איתא משמי' דר' יוחנן הך לימוד דגם שניהם ואיהו הלא ס"ל לפמ"ש תוס' ב"ק מ"ב דעובר לאו ירך אמו. לפ"ז א"ש דר"י לטעמי' הוצרך לאתויי מקרא משא"כ רש"י סובר אליבא דהלכתא דקיי"ל עובר ירך אמו וא"כ לא צריך קרא. ונ"ל ברוא שזהו ד' רש"י סוטה כ"ה שפי' הא דקתני בברייתא התם דמעוברת שותה היינו דאין ממתינין לה עד שתלד ותמהו בתוס' מנ"ל הא דהא הכא לענין להורגה איצטריך קרא וא"כ התם דליכא קרא נ"ל דאין ממתינין עיי"ש. ולהנ"ל דברי רש"י נכונים ואזיל לטעמי' דהא דאיצטרך קרא היינו הכא אליבא דר"י לשיטתו משא"כ התם קאי הברייתא למאי דקיי"ל עובר ירך אמו ובפרט דמשמעות סידור לשון הברייתא דהתם משמע דר' אליעזר הוא דקאמר להך דינא דמעוברת שותה ואיהו הלא סובר בהדיא בתמורה ובחולין דעובר ירך אמו ע"כ פי' רש"י שפיר אליבי' דאין ממתינין. והנה התוס' בב"ק כתבו אפילו למאן דאמר עובר לאו ירך אמו מ"מ הא דבהמה הנרבעת היא וולדה אסור כבש"ס דסנהדרין דאמרינן היא וולדה נרבעו דשאני התם דגם הולד נהנה מרביעה משא"כ בעלמא עיש"ה. ולפ"ז ק' לכאורה האיך יליף ר"י בשמעתין מקרא דומתו גם שניהם דהורגים את הולד בכל חייבי מיתות שהאשה נתחייבה מנ"ל הא דלמא שאני קרא דומתו גם שניהם דאיירי בנואף ונואפת דנהנה גם הולד ונהי דולד לאו בר עונשין מ"מ כיון דגם הוא נהנה לא חסה התורה עליו משא"כ במתני' דאשה יוצאת ליהרג דסתמא קתני משמע בכל מיתה שנתחייבה לאו דוקא ע"י זנות כ"א חילול

שבת וכדומה דלא שייך בהו שהולד נהנה א"כ אכתי מנ"ל דבכה"ג הורגים גם את הולד. וליישב זה נ"ל כיון דקיי"ל אף בבא עלי' שלא כדרכה ג"כ חייבים מיתה דמשכבי אשה כתיב א"כ בבא עלי' מאחורי' שאין האבר מגיע כלל לרחם שבו הולד ואפ"ה גילתה תורה דמת גם שניהם א"כ מיני' שפיר מוכח דבכל מיתות אף שהולד לא נהנה מעבירה אפ"ה הורגים אותם. ובזה יפורש כמין חומר דברי רש"י ז"ל במקרא שלפנינו דמייתי תחלה על הך קרא דומתו גם שניהם לרבות הבא מאחורי' ותו מייתי דרשא דשמעתין לרבות הולד. ולהנ"ל הנך דרשות מישך שייכי להדדי כיון דמרבינן הבא מאחורי' היינו במקום שלא נהנה הולד שפיר דרשינן תו לרבות הולד בכל חייבי מיתות ב"ד כנ"ל: ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך ה' אלקיך אח הקללה לברכה כי אהבך ה' אלקיך לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם. יל"ד כיון שהקב"ה רצה להפך קללה לברכה הי' לו לשמוע קללתו למען יוכל להפכה לטובה משא"כ אם לא ישמע אלי' אין כאן מה להפך. ונראה עפמ"ד במ"ק פ"ק דשלח רשב"י לברי' זיל לגבי' דליברכך. וא"ל יהא רעווא דתזרע ולא תחצד וכו'. וכתב רש"א בח"א דהיינו טעמא שא"ל בלשון הנראה קללה כדי שיחזור הדבר לרשב"י ויברכו בכפלים מפיו ומפי אביו עיי"ש. והנה במדרשים אמרו שהקב"ה מנע את בלעם מלקלל. עיי' פ' בלק. ולכאורה טוב הי' אם הי' מניח לבלעם לקללם ושוב יברכם הש"י ג"כ בהיפוך קללתו לברכה ויבורכו בכפלים כהך עובדא דברי' דרשב"י הנ"ל אלא דזה אינו דהתם כוונת התנא המברך היתה ג"כ לברכה אלא שאמרו בלישנא דחוכמתא דמשתמע לתרי אפין נמצא דנתברך פעמיים על ידיהם הברכה כפולה. משא"כ בלעם שבאמת שנאם ונתכוין לקללה א"כ מה לו לשמוע קללה ולהפכה לברכה. וז"ש ולא אבה ה' לשמוע אל בלעם שישמע קללתו כדי שיהפוך ה' לך את הקללה לברכה והטעם כי אהבך ה' אלקיך רק הוא אוהב אותך אבל בלעם שונאך א"כ אינו דומה לעובדא דהתם. והנה אם בלעם הי' מקללם והש"י הי' מהפך קללתו לברכה חף שהוא חשבה לרעה מ"מ כיון שעל ידו באה ברכה לישראל אף שהי' שלא ברצונו מ"מ כיון שהוא הגורם לזה אף דהוי פסיק רישי' דלא ניחא לי' מ"מ לא היתה השנאה כבושה כ"כ לנגדו כיון שעכ"פ נצמח טוב וברכה על ידו. אבל אחרי שהקדים שלא אבה ה' לשמוע לו כדי שיהפוך קללתו לברכה. ולא גרם לשום טובה. ע"כ סיים לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם. ורש"י פי' ע"ז שקשה המחטיאו יותר מן ההורגו שההורגו רק בעוה"ז והמחטיאו בעוה"ב. עיי"ש בפסוק ט'. ואפשר שע"ז רמז ע"כ לא תדרוש שלומם מפני שכל ימיך לעולם כלומר עיקר ימי חייך אינם אלא בעוה"ב

ואחרי שכל ועיקר ימיך הם לעולם והם רצו להחטיאך ולהעבירך מכל ימיך לעולם ע"כ לא תדרוש שלומם:

לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו. כי כבר ארז"ל אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר וכו'. והיינו שלא ימית תאוותיו לגמרי עד שלא יהא לו נטיי' כלל אל הרע ולבו יהא חלל בקרבו. כ"א טוב לגבר כי ישא עליו עול היצר ובכ"ז כפעם בפעם הוא ימשול בו ביד חזקה וברוח נכונה עד רדתו ואל יאמר האדם אחרי שאז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אין ביכולת האדם לכבוש את יצרו כפעם בפעם ורק בעזר משדי ירדה בו. א"כ אף אם ילחום תמיד מלחמת היצר בכ"ז לא לאדם התפארת כ"א רק לה' התשועה ועזר מצד הצורר. א"כ יאמר מה לי לצרה הזאת ללחום תמיד בכל יום על יצרו המתגבר ואם גם ינצח אותו לא לו יאתה התפארת. טוב לי כי אכנו בפעם אחת ואורישנו מן הארץ אפרוש לגמרי מן העוה"ז ואשב בדד מחוץ למחנה ולא יהי' לי מלחמת היצר במגורי בקרבי כ"א שלום ואמת יהי' בימי. אבל אחרי שזאת תעודת היצר על האדמה ולזה ממרום שלח אש התאוה בעצמותנו למען נזכה לנצחהו בפעם בפעם ובכל עת אשר אנו כובשים את יצרנו טובה גדולה אנו עושים עם היצה"ר כי דין הניין לי' וזה כל פרי מחשבותיו שהוא יסית אותנו לרע ואנו לא נשמע בקולו כי לכך נוצר לנסות את האדם כמו שפי' שזהו שאמר המלאך ליעקב בהאבקו עמו ולא יכול לו שהיום הגיע זמנו לומר שירה כוונתו אחרי שנוצח מיעקב איש תם היום מלא תעודתו להנצח מצדיק וע"י ימלא פיו שירה וזמרה כי חפצו בזה שיגבור הצדיק עליו ע"כ טוב לו אם לא נגרש מקרבינו בפעם אחת החל וכלה את היצר סוכן כי עי"ז נמנע הטוב הנ"ל מבעליו. ע"כ טוב ונוח לו אם לא נמית לגמרי את היצה"ר כ"א נלחום אתו לעתים ובכל פעם נכבשנו. כ"ד הרמב"ם ז"ל בשמונה פרקיו. שיותר טוב אם יתן אדם אלף כסף לצדקה באלף פעמים מתת כולו בפעם אחת. וזהו רמז הכתוב לא תסגיר עבד אל אדוניו. הוא היצה"ר ע"ד מפנק מנוער עבדו. לא תסגירנו לגמרי אל אדוניו מבלי היות לו שום דריסת הרגל אצלך. והטעם שתרצה להסגירו לגמרי ולגרשו כלה ולהפילו חלל פניך. כי תאמר אשר ינצל אליך. אחרי שא"א לך להנצל מפח יוקשו רק בעזרת אדוניו הוא הקב"ה. ורק מעם אדוניו אם הוא ית' מסייע לך אז תוכל לו. ע"כ תאמר אחרי שבלא"ה לך התפארת במלחמה התמידית הלזו ע"כ תרצה להשבית המלחמה בפעם אחת. בהסגירך את העבד הזה ליד אדוניו לא תעשה כן. כ"א עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר יעמד חי לפני ה'. והטעם לזה אחרי אשר ליצר בעצמו טוב

לו שתלחום אתו ותכבשנו כנ"ל ע"כ בטוב לו תוננו לא תגזול אותו מטובה זו ואל תמנע טוב מבעליו:

כי תדור נדר וגו' לא תאחר לשלמו כי דרש ידרשנו ה' אלקיך מעמך והי' בך חטא. הכוונה כאז"ל בעוון נדרים בניו ואשתו מתים ח"ו וזהו כי דרש ידרשנו מעמך מאותם שהם עמך אם רק בך יהא חטא הם יענשו: מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך נדבה אשר דברת בפיך י"ל כי האיש הפחות אשר האנשים מורגלים שהוא ישנה מוצא שפתיו פעם לבלתי יכלתו לקיים את מאמרו אשר גזר ופעם לבלתי רצותו לקיימו. הוא אינו צריך לשמור כ"כ את לשונו מלהבטיח לחבירו דבר. אחרי שחבירו איננו מובטח כ"כ שיקיים דברו. בידעו שאין בכל פעם ביד חבירו לקיימו. לא כן האדם הגדול אשר ברשותו לקיים את כל אשר יגזור. א"כ אם הוא יבטיח איזה דבר. המובטח ההוא יבטח עליו כעל עמוד ברזל ואין לו התנצלות שלא הי' ביכלתו לקיים ע"כ הוא בודאי דברת פי מלך שמור צריך לשמור את דברו טרם יוציאהו מפיו. וזהו לדעתי כוונת איוב שרים עצרו במלין וכף ישימו לפיהם כלומר איש הפחות א"צ לשמור כ"א את לשונו אבל שרים עצרו במלין הם יעצרו ולא ידברו רק מה שברור להם שיקיימו. והטעם כי כף ישימו לפיהם כלומר למוצא פיהם אשר ידברו ישימו ג"כ הכף והוא כלי המעשה להוציא אמירתם לפועל ואין מונע אותם מלהוציא מחשבתם לפועל ע"כ סומכים על הבטחתם כעל עמוד חזק לא ירופף. וא"כ צריכים לשמור מוצא שפתיהם שלא יבטיחו רק את אשר בודאי יקיימו. ובאמת כל א' כשידור דבר מה לא יאמר מה בצע לי כי אדור הלא אם ארצה אקיים ולא ארצה לא אקיים.

אלא הדבר הנאמר מפיו יהי' לו כאלו כבר עשה את אשר אמר. והנה נדר הוא האומר הרי עלי ובנדבה הרי זו וכשמנדב כבר נתקיים כאשר אמר וז"ש מוצא שפתיך תשמור והטעם שיהא בעיניך נדבה אשר דברת בפיך כנזכר:

השב תשיב לו את העבוט וגו' ולך תהי' צדקה לפני ה' אלקיך. כי נאמר מי הקדימני ואשלם שבכל מצוה שאדם עושה כבר הקדים לו הקב"ה שכרו במה שנתן לו את הדבר שיוכל לעשות בו המצוה. כמ"ש כי ממך הכל ומידך נתנו לך. וכבר נתן לו הקב"ה בן בטרם קיים בו מצות מילה ובית בטרם עשה מזוזה לפתחו. אבל אז"ל כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. שעל ידי הברכה נעשה הדבר שלו. וכמו כן י"ל אם עשה כבר את המצוה פ"א בדבר אשר ניתן לו מן השמים כבר קנה את הדבר ע"י המצוה ונעשה שלו ואם עושה בו עד הפעם מצוה אז כבר עשה המצוה בשלו כי כבר קנה הדבר ע"י מצוה הראשונה שעשה בב והנה אם

הלוה לעני בשעת דוחקו שקיים כיור מצות ג"ח היותר גדולה אם מחזיר לו אח"כ את המשכון עושה מצוה בשלו ולא שייך בו תו מי הקדימני ואשלם. כי כביכול הוא מקדים לפני ה'. וז"ש ולך תהי' צדקה לפני ה' אלקיך לא שהוא מקדים לך כ"א אתה מקדים לו כביכול ועושה צדקה קודם ולפני ה' אלקיך. וזהו ע"י שתשיב לו את העבוט שכבר עשית בו פ"א מצוה וקנית אותו ע"כ רק לך הצדקה:

לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות איש בחטאו יומתו. ונ' עפמ"ד במד"ר ס"פ בראשית. מצינו לאחרונים בזכות ראשונים מנין לראשונים בזכות אחרונים שנאמר ונח מצא חן בעיני ה' באיזו זכות בזכות תולדותיו שנאמר אלה תולדות נח. ועוד אמרו במדרש כי אאע"ה ניצול מכבשן בזכות יעקב שנאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם. נמצא שלפעמים זכות אבות מגין על הבנים ואם גם הם רעים במעלליהם לא יומתו כי ינוצלו בעבור תלדותיהם היוצאים מהם כאז"ל שני פרידות טובות עתידין לצאת. וזהו לא יומתו אבות ויחוס הש"י עליהם על ובעבור הבנים שיולדו להם. ופעמים להיפך בנים ע"כ לא יומתו אף שהי' מן הראוי שנפשם החטאת תמות הוא נושא עוונם בגלל אבות ועובר על פשעם. רק אם עוונותיהם ועוונות אבותיהם יחדיו יספו שאוחזים מעשה אבותיהם והם רשיעי בר רשיעי וזהו איש בחטאו כל אחד מהם הן האבות הן הבנים יחטאו רק אז ימותו:

כי יהי' ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והי' אם בן הכות הרשע והפילו השופט לפניו והכהו כדי רשעתו במספר ארבעים וגו' לא יוסיף וגו' ונקלה אחיך לעיניך. יל"ד דהול"ל ונגשו אל השופט כמו בסיפי' דקרא והפילו השופט מאי אל המשפט דקאמר וכי אל המשפט נגשים והלא אל השופט יבואו. ונ"ל עפמ"ש כי יהי' להם דבר בא אלי והודעתי את חוקי האלקים ואת תורותיו. כי לפעמים באים הבע"ד לא שהאחד רוצה להוציא ממון שלא כדין מחבירו ח"ו כ"א הם בעצמם בספק למי הכסף ובאים לשאול שאלה דעת תורה להיכן נוטה. והנה כשהדין הוא זיל קרי בי רב ומפורש בתורה אז שני הבע"ד יחדיו מסכימים לפסק הדין הזכאי והחייב שניהם כאחד עונים ואומרים יפה דן שגם החייב יודה לזה שחבירו זכאי ולהיפך הזכאי יודה שחבירו חייב. ע"כ אין הדיין צריך להזהר כולי האי שלא להעניש את החייב יותר מדאי אחרי שכולם רואים בפומבי שהוא ראוי לחייב. לא כן אם הדין איננו מפורש רק שצריך הדיין לחתוך את הדין ע"פ שיקול דעתו וסברתו והכרעתו ברוח מבינתו. אז אין החייב וסייעתו מסכימים לזה שחייב כי אומרים שהוא טעה. ע"כ צריך הדיין ליזהר ביותר שלא להכביד העונש יותר מדאי אחרי שהדבר תלוי רק בעיני שכלו. וזהו

שרמז הכתוב כי יהי' ריב ונגשו אל המשפט שלא יהיו צריכים לשיקול דעת השופט כ"א שיגשו אל המשפט לראות את המפורש בכתוב. אז והצדיקו והרשיעו שני הצדדים יסכימו להצדיק את הצדיק אף הבע"ד המתחייב בע"כ יאמר אמן. וכ"ז אם הדין מפורש. אבל והי' אם בין הכות הרשע שצריך הדיין לסמוך על חכמתו ובינתו. וכ"פ בבעה"ט ובאוה"ח בין מלשון בינה וע"י הכרעתו מכים את הרשע והפילו השופט לפניו לפי דעתו ושכלו ואז אין המתחייב מסכים לזה. ע"כ צריך להשמר ולהזהר שלא יכנו יותר מדאי. והטעם כי ונקלה אחיך לעיניך. אחרי שרק עיניך הדיין הרואות ברוח בינתך שהוא חייב להלקות ולהקלות ע"כ לא יוסיף וגו'. ועפ"י האמור פירשתי המדרש בפ' משפטים. בא וראה כמה חיבב הקב"ה למשה שבשעה שחיסדו אותו ואמרו מי שמך לאיש שר ושופט עלינו אמר הקב"ה בזה שחיסדתם אותו אני נותן לו גדולה שנאמר ואלה המשפטים. כי דתן ואבירם חשדו את משה רבע"ה שלא ישפוט מישרים ע"פ דתה"ק כ"א לפי שכלו ותבונתו כפי מה שיגזור שכלו ע"כ הוא בגופו הוא השופט. סוביעקטיוו. ע"כ אמרו מי שמך לאיש דייקא. שר ושופט עלינו. שאתה באישיות שלך הוא השופט. וכדי להוציאו מידי חשד זה אמר הקב"ה לא שדייני ישראל ישפטו ע"פ שכלם עד שיקרא "איש" שופט כ"א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם אתה דק תשים לפניהם המשפטים כשלחן ערוך כדרשתם ז"ל ואין לך שום דבר לעשות ע"פ שכלך שלא ע"פ התוה"ק. ובמכלתא הובא בילקוט פ' יתרו. שאל את ר"ג מה ראה משה לומר כי יבא אלי העם וגו' א"ל אם לאו מה יאמר כשהוא אומר לדרוש אלקים יפה אמר. והוא כולו מוקשה. ונראה אחרי ששאלת יתרו היתה מדוע הם עומדים והוא יושב כמלך על כסא כפרש"י וכ"א במכלתא. ולכאורה אין זה מהקושי אחרי שהם מחוייבים לעמוד לפניו מפני כבוד התורה. אלא כיון דאמרינן בקידושין ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול משום דבתחלה נקראת תורת ה' ולבסוף תורתו ועל דילי' יכול למחול. וכ"כ בתומים סי' כ"ח כיון דיכול למחול ממילא מחוייב למחול היכא דאיכא מילתא דאיסורא.

וכתבתי מזה בחידושי באורך. וא"כ ה"נ הקשה יתרו כיון דאיכא כבוד הצבור של כל ישראל ויכול מ"ר למחול על כבודו הי' יכול וגם מחוייב למחול. אבל באמת כיון דעיקר הטעם משום דהתורה שלו יכול למחול. השיב מ"ר שפיר. כי כל זה אם היו מבקשים ישראל לשמוע תורתו מה הוא מדעתו ע"י יגיעתו אז שפיר יכול למחול כיון דדילי' הוא. אכן הם אמרו רצוננו לשמוע ולראות מלכנו ית' ורק תורתו אבו שמוע ולא תורת משה. וכיון שכן שאין התורה שלו אינו יכול למחול כמו במלך שאין כבודו מחול. ע"כ שפיר השיב מ"ר כי יבא אלי העם לדרוש אלקים דייקא תורתו. והודעתי את חוקי האלקים ואת

תורותיו דייקא ולא תורתי ע"כ אין בכחי למחול. ולפ"ז כוונת הילקוט מבוארת שהקשה שלא הי' לו לומר כי יבא וגו' לדרוש אלקים. רק ושפטתי בין איש וגו'. והשיב שאם לא יאמר כן לדרוש אלקים כ"א תורת משה עצמו מה הי' יכול לומר כנ"ל דהי' לו למחול על כבוד עצמו אם התורה שלו. ואמנם לכאורה יש להשיב ע"ז דהא בלא"ה צריכין לעמוד לא רק מפני כבוד התורה כ"א כדאיתא בשבועות ל' מצוה בבעלי דינין שיעמדו שנאמר ועמדו שני האנשים וגו' לפני ה'. אלא דזה אינו דהא קיי"ל כר"י שם דחמר אם רצו להושיב שניהם מושיבין. אבל בגמר דין איתא התם דאף ר"י מודה דבעי עמידה. ומה מאוד מדוקדק בזה לישנא דקרא דקאמר וכל העם נצב עליך מבקר עד ערב. והוא כלפי דאיתא בסנהדרין ל"ד ע"ב יום לתחלת דין ולילה לגמר דין. לפ"ז הכי קאמר ליה בשלמא מה שעומדים עליך בלילה שאז הוא גמר דין שפיר דבעי עמידה דכתיב ועמדו וגו' לפני ה'. ואוקמי' לי' אליבא דהלכתא בגמר דין. אבל מדוע נצבים עליך ביום מבוקר עד ערב שהוא זמן תחלת דין. ובע"כ רק משום כבודך והי' לך למחול כנ"ל. ויתיישב בזה קושיית תוס' שם דנימא איפכא לילה לתחלה ויום לגמר דין. ולהנ"ל ניחא דמקרא דיתרו מדשאל על עמידתם ביום מבקר עד ערב מוכח דיום הוא זמן תחלת דין. ועפ"ז י"ל מאמר שמעון בן שטח לינאי בסנהדרין י"ט. ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והי' העולם. וכבר דקדק ברש"א מאי שנא דנקט שאמר והי' העולם ולא תואר אחר משמותיו ית"ש. ולפי הנ"ל י"ל עפ"מ שפירשתי מדרש תמוה ברבה פ' נח בפסוק כי אותך ראיתי צדיק לפני מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והי' העולם בפניו שנאמר אמרו לאלקים מה נורא מעשך שלא בפניו אומר הודו לה' כי טוב לעולם חסדו והוא פלאי דאיך שייך גבי הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו לומר ולחלק בין בפניו או שלא בפניו הלא אין נסתר מפניו. ועוד לא ידענו מדוע השבח שנורא מעשיו הוא רק מקצתו וכי טוב הוא כולו. ועוד שאמר שבחו של מי שאמר והי' העולם הכי אין תואר אחר להקב"ה רק שאמר והי'. הול"ל שברא העולם כמו בשאר מקומות. ע"כ לולא דמסתפינא אמינא להסב כוונת הדרוש עפמ"ש בעשרה מאמרות נברא העולם וכו' כדי להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות ופירש"י שע"כ עונשין כפול שמאבדים דבר שטרח בו הקב"ה כביכול. ונראה דמה"ט ברא הקב"ה את העולם ע"י אמירה אף שהי' יכול לבראו במחשבתו ית"ש. אבל הטעם הוא ג"כ כנ"ל כדי שיענשו הרשעים שמאבדים את העולם שנברא עכ"פ כביכול בטירחא מועטת ע"י הדיבור אבל המחשבה אין בה טורח כלל וכלל. והנה לפמ"ש דכשבאה רעה ח"ו על האדם ג"כ צריך להודות אבל לא יוכל להודות בלב שלם ונפש חפיצה אחרי שהטוב הנצמח מהרעה הוא טמון ומכוסה ונעלם מעיני

בשר. אמנם כשייטיב הקב"ה לנו אז נרחיב פינו ונמלאהו בשיר ותודה וקול זמרה. לפ"ז נפרש בפניו ושלא בפניו האמור במדרש על פנים של זעם כמ"ש פני ילכו והניחותי לך. וז"ש אומרים מקצת שבחו של מי שאמר והי' העולם ומאחר שברא את העולם באמירה נסתעף מזה עונש לרשעים כנזכר. ואם הוא ית' מעניש לחוטא ומראה לו פנים של זעם אז אומרים רק מצות שבחו ולא כולו באשר האדם עיני בשר לו לבו בל עמו בעת צרתו להודות לה' בכל שבחו. וע"ז מביא שפיר קרא אמרו לאלקים מה נורא מעשיך אם נוראים מעשיו להכות ולהעניש אז ג"כ האמרנו את ה'. אבל שלא בפניו והוא כשפניו של זעם ילכו וברב טובו משפיע לנו כל טוב אז כל הנשמה תהלל לאמוד הודו לה' כי טוב אם יריק חסדו ושפע ברכתו לעולם אז טוב עין הוא יבורך ברוב התשבחות כנ"ל. והנה ארז"ל כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית והטעם כיון שעל ג' דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום נמצא הדיין הוא ממעמידי העולם כמ"ש בטור ח"מ סי' א'. ובודאי אין לו מעלה גבוהה ורמה כ"כ אלא בהיותו דן רק על פי חוקי האלקים ותורותיו אבל אם ישפוט ע"פ חוקי שכלו לבד לא יזכה למעלה זו. וכבר כתבנו שע"כ ברא הקב"ה את העולם ע"י אמירה ולא ע"י מחשבה גרידא כדי ליתן שכר לצדיקים שמקיימים את העולם שנברא בדיבור. והיינו הדיינים הדנים לאמתו כנ"ל. וזה דקאמר לא לפנינו אתה עומד. כי לא מלבנו אנו בודים את המשפט כ"א לפני מי שאמר והי' העולם ולא בראו ע"י מחשבה כדי ליתן שכד לצדיקים הדיינים שמקיימים את העולם. וכ"ז אם הם דנין ע"פ חוקי האלקים ולא רק עפ"י חוקי שכלם. ובזה יתבאר מחז"ל ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני כותים שכל הדן לפני כותים מייקר אלילים שנאמר כי לא כצורינו צורם ואויבנו פלילים. ונדחק ברמב"ן ז"ל שהוציאו דרשא זו מדלא כתיב תשים להם כמו שם שם לו חק ומשפט. ולהנ"ל א"ש בפשיטות שאם הי' השופט שופט כפי שכלו לא הי' כ"כ חילול השם אם יסמכו יותר על שכל שופט אינו יהודי אשר אולי הוא מלומד ביותר בחכמת הדינים שלמד מנעוריו מפי הורים ומורים ויודע היטיב בטיב משא ומתן וישוב העולם יותר משופט יהודי. אבל כיון שלא מדעתו הוא גוזר רק ע"פ התורה והמשפט לאלקים ית' ומודיעם חוקי אלקים ותורותיו. א"כ כשאינם הולכים לב"ד ישראל אף שהם דנין רק עפ"י חוקי התורה ולא ע"פ שכלם. בע"כ שנבזה ח"ו בעיניהם התורה עצמה. כמאמר הש"י לשמואל לא אותך מאסו כי אם אותי. וז"ש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כשלחן ערוך כנ"ל. ולא שהשופט יחוה דעתו. ע"כ לפניהם ולא לפני כותים כי אם הולכים ח"ו לערכאות הם מבזים את המשפטים כנ"ל:

זכור אשר עשה לך עמלק. בילקוט ר' לוי פתח געֶרת גוים זה עמלק שנאמר ראשית גוים עמלק אבדת רשע זה עשו שנאמר ורראו להם גבול רשעה אם יאמר לך אדם אף יעקב בכלל אמור לו רשעים אין כתיב כאן אלא רשע זה עשו הרשע שמם מחית לעולם ועד כי מחה אמחה את זכר עמלק (הך קרא דפ' בשלח מייתי בילקוט ושוח"ט תלים ט' ולא כגירסת ילקוט בפרשתנו דמייתי קרא דפרשתנו תמחה את זכר עמלק ובע"כ ט"ס הוא דהא דריש שמם מחית דקאי אקב"ה וע"ז שייך קרא דמחה אמחה דקאי ג"כ על הקב"ה.) והוא תמוה וכי ס"ד שיעקב יהי' ח"ו בכלל. עיי' זית רענן וזרע בירך בפרשתנו. ולחומר הנושא אפשר לומר. כי רבים מילידי זמננו אומרים שרק עי"כ שונאים אוה"ע לישראל על אשר נבדלים מהם במהלכם ונימוסם בשבתם ומנגינתם זהו המסך המבדיל בינינו ובינם והוא השורש ממנו פורה ראשו לענה והוא יכביד נחושת עול הגלות עלינו ע"כ רוצים להרוס הגדר ולפרוץ בו פרץ להיות לעם אחד וסוברים כי אז טוב יהי' לנו לא ירעו ולא ישחיתו אותנו. אבל בימים האלה בזמן הזה אנו רואים ששוא ושקר כל הטענות האלו כי הרבה מבני עמנו כבר השליכו מעליהם את כל הדברים המציינים אותנו לישראל. התערבו בגוים וילמדו מעשיהם הולכים בחקותיהם ונימוסיהם ולא יזכר עוד שם ונימוס הישראלי עליהם. ובכ"ז לא נמלטו משנאת האוה"ע וגם עליהם יעבור כוס התרעלה מהול במים המאררים ונהפוך הוא כל כמה שיוסיפו להשליך מעליהם נימוסי דת משה וישראל כן יוסיפו לשנוא אותם ולרדפם. ע"כ אין ביכלתנו לעשות מאומה למען גם שנאתם קנאתם תאבד לנצח. כי אין אנו אשמים בדבר הזה ולא בנו המעל רק הוא שנאה טבעית לא תסור עד שתגיע העת המקווה עלי' נאמר וגר זאב עם כבש אז יעשה מאויב אוהב. אבל אנו אין ביכלתנו להפך שנאתם לאהבה. וע"ז נוכל להמליץ מ"ש בפרשתנו לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם. אין אנו יכולין לדרוש (בעפערדערן) שיהא להם שלום עמנו ויהיו טובים לנו כי אין בנו מעשים המעוררים את שנאתם עד שנוכל לומר שכאשר נסיר המעשים והמעללים האלו יסורו שנאתם. כי באמת סיבת שנאתם בשביל שאנו ישראלים וכל זמן ששם זה נקרא עלינו אף שקצת משליכים מעליהם אחת לאחת עול תורה ומצוה בכ"ז השם ישראל לבדו כ"ז שנקרא עלינו הוא מעורר מדנים. ואפשר להעמיס זה בכוונת תנחומא פרשתנו כתיב מחה תמחה כתיב מחה אמחה עד שלא פשט יד בכסא מחה תמחה משפשט יד בכסא מחה אמחה כי אם היתה שנאתם רק עלינו באשר אנחנו אדם אז הי' ביכלתנו לכבות אש השנאה והיינו בעצמנו יכולם למחות זכר עמלק ושנאתו. אבל אחרי שהם לאויבים לנו על אשר אנו רגל לא ימוט לכסא כבודו ית' והמה פשטו ידם בכסא. ע"כ אין בידינו למחות את זכרו רק ה' אמר הוא בכחו

ימחם מעל פניו. וראי' לזה שאין ביכולתנו לעשות חיל להמיר רע שנאתם בטוב אהבתם. שהרי כמה פעמים עשו ועושים ישראל גדולות ונצורות לעיני כל הגוים אשר על ידם גם הגוים לעומתם ברוך יאמרו ויהללו וישבחו את מעשיהם בשער בת רבים עד להפליא. ואם גם ע"י מעשים ישרים אלה אשר אין להכחיש בהם טובת ישראל מעלתם ומדתם. יחידים שבאוה"ע שבו מדרכם הרעה ולא רדפו עוד אחרינו לבלע ולהשחית אחרי רואם כי ישראל עושה חיל במדות טובות ובכל תושי' יתגלה. בכ"ז רק יחידים זעיר שם היו ששבו ונרפא להם נגע שנאתם אבל כרובם והמונם לא שתו לבם לזה ויוסיפו לגרות מדון עלינו. ומזה מוכח שרק בה' נעשה חיל ורק הוא יבוס צרינו ויסכור מעיינות תהום שנאתם הרבה עלינו על לא דבר. וזה כוונת המדרש רק אתה ה' נערת גוים ורק אתה תוכל לאבד רשע ולכלות זדון מן הארץ. ושמא תאמר אף יעקב בכלל. כלומר אף לנו לעשות דבר מה להיות כמסייע לחלק את הבערת שנאת הגוים. ת"ל אבדת רשע רשעים אין כתיב דמשמע שבפעם אחד יחזרו וישובו כל הגוים מרשעתם נגדנו בראותם שאנו נקיים וחפים מכל פשע אשר יגוללו עלינו כפעם בפעם. רק אבדת רשע. אם כבר בעיניהם יראו עין בעין שאתנו הצדק נגד עלילות רשע שעל ידיהם התעיבו אותנו. בכ"ז רק ביחידים שלהם אבדה שנאתם אבל לא ברובם ככולם. מזה נשפוט מישרים שאין יעקב בכלל. רצוני שאין יעקב יוכל לעשות מאומה בדבר הזה ורק הקב"ה לעצמו ולכבודו השאיר לבער את הגלל. וע"ז אמר רק אני מחה אמחה את זכר עמלק אני ביכלתי אבל לא אתם: ומעין זה פירשתי הפסוקים בפ' וישלח. עם בן גרתי ואחר עד עתה ויהי לי שור וחמור צאן עבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדוני למצוא חן בעיניך. כי רוב הטענות שטוענים בני בלי שם האנטיסעמיטען שונאי ישראל עלינו על שתים יסודתם. הא' שהם אומרים כי אנחנו שאנו רק גרים בארץ לא לנו והמה קוראים א"ע ווירטס פאלק בל"א ולנו קוראים רק גאסט פאלק. ואף שאנו באנו רק לגוור בכ"ז רצוננו להרים ראשינו ולהתנשא לכל לראש להיות ראש וראשון לכל דבר כאלו היינו אנו התושבים. והשנית באים בטענות שקר כי ישראל אינו עושה חיל להגדיל תוצאות הארץ פראדוצירען ואינו משתדל להעשיר את הארץ והמדינה אשר הוא גר בתוכה לעשות חדשות בעבודה קשה ובפרט עבודת האדמה אשר הוא יסוד חיזוק המדינה ירחק היהודי ממנה כמטחוי קשת ורק אוהב מלאכות נקיות וקלות לסחור בדברים אשר קדמו בעבודה הבן נכר. ולהראות כי שקר בימינם הוא כי מעשה אבות סימן לבנים וכ"כ הרמב"ן ז"ל שכל מעשה יעקב ועשו הוא סימן לדורות.

ע"כ שלח לו יעקב לעשו לבטל טענה הראשונה שישראל לא יזכור כי הוא גר בארץ לא לו ע"כ צוה לאמר לעשו עם לבן גרתי ואחר עד עתה. אף ששהה בבית לבן כל כך רבות בשנים ועמל וטרח ויגע בכל כחו לטובת הארץ בכ"ז לא חשבתי א"ע לתושב כי לא סר מנגד עיני שרק גר אנכי בארץ לא לי. ולבטל טענתו שאינו אוהב את עבודת האדמה אמר לו ויהי שור וחמור שהם כולם לעבודת האדמה כמ"ש רוב תבואת בכח שור ועי"כ אקוה למצוא חן בעיניך והשכותי את תלונתך מעלי כי אני גר וגם עובד אדמה. ופירשתי עוד הפסוק שם. ויאמר אליו מה שמך ויאמר יעקב. לא אמר הגידה לי שמך כמו שאמר יעקב למלאך. ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם. גם בזה נ"ל עפ"ד רמב"ן הנ"ל שהוא רמז לדורות כי באמת הם באים בטענה עלינו שאין אנו הולכים בדרך הישר בלי עקמומית כ"א כל תהלוכתנו היא בעקיפים ותחבולות וע"ז מורה שם יעקב שגם לעתיד רק ע"י עקיפין ותחבולות נעשה חיל. והנה הדורונות ששלח יעקב לעשו המה ג"כ סימן לעתיד שישראל צריכים לבוא אל בני נכר כשרוצים להגיע למחוז משפט צדק בדורונות ומתנות שוחד כמ"ש רמב"ן. ובתשו' חות יאיר סי' קל"ו נשאל ע"ז כיון שבני נח מצווים על הדינין האיך ישראל רשאין לתת שוחד והרי עוברים ע"ז על לפני עור לא תתן מכשול שעי"ז שנוטל שוחד נוטה לזכות ישראל שלא כדין. והשיב שאינו נותן השוחד לעוות הדין כ"א אדרבה לתקן הדין כי כשישראל יש לו משפט עם א"י השופט הא"י דעתו קרובה לגבי הא"י איש דתו ויש לחוש שיזכהו שלא כדין כי שווי אמונתם יעוור עיניו מלראות בזכותו של ישראל ע"כ נותן הישראל השוחד והממון שנותן הוא מכריע את הכף מאזנים אשר זולת זה הי' נוטה לצד הא"י וע"י השוחד נעשה הדבר שקול ויצא דין ישראל לאורה בלי עוות הדין עכ"ד ז"ל. והנה כמו ששם יעקב מורה על עקבה ורמי' כן שם ישראל מורה על ישרות ותמימות. וגם הנסיך נקרא ע"כ שר כי הוא יוכל לנהוג ביושר מבלי צורך לתחבולות אנשים פחותי המדרגה כי ממנו ייראו ולא יעשו לו עוול עד שיצטרך לבוא בעקיפים והנה המלאך אמר לו מה שמך על שראיתי שאתה מביא דורונות לשחד. והנה גם שמך מורה על כך שכל פעלך בעקבה ותחבולות. וע"ז א"ל לא שטבעך וחפצך נוטה לזה כ"א רק ההכרח יאלצך לבוא בתחבולות ורק עם עיקש תתפתל כסברת חו"י הנ"ל אבל עם חסיד תתחסד אם יש שופטים צדיקים אשר לא ירצו לעשוק את היהודי ואם יש להיהודי דבר עם אנשים חשובים אשר שנאת הדת לא תעוור עיני שכלם אז גם הישראל נוהג עמם כשר והולך מישרים בלי שום מרמה ותחבולות והנה אלקים נקראים דיינים השומעים לקול אלקים אשר בקרבם ולח לקול

תאוה שנאה ותחרות ואנשים פירש"י בכל מקום צדיקים וחשובים. ע"כ אמר לו המלאך אחרי שבכל דבר שמו מורה על טבעו ותכונתו. לא יעקב יאמר עוד שמך שהוראתו שתכונתך וטבעך היא לבוא בעקב ותחבולה. כי אם ישראל ישר הולך. והראיי' לזה שאם דבריך הי' עם אלקים הם דיינים צדיקים ועם אנשים חשובים. ותוכל לבוא לזכותך בדרך הישר אז לא נהגת בעקבה כ"א הלכת עמהם כשר ההולך בדרך הישר. וזהו שרית היית נוהג כשר. ותוכל אם רק הי' ביכלתך לעשות כן והיינו כשהי' דברך עם אלקים ואנשים כנ"ל. ורק לעת ההכרח עם עקש תתפתל. והנה שונאי ישראל מתהפכים בטענותיהם עלינו כפעם בפעם. פעם יאמרו שהישראל אינו אוהב את ארצו כא"י וכשנביא להם ראיי' ששקר בימינם אז יקפצו לטענה אחרת פעם יאמרו שישראל אינו רוצה ללמוד החכמות וסגור הוא בבית והוא ממורדי אור ההשכלה. ופעם הם אומרים להיפך שכל בתי החכמה הגבוהים מלא מהם ויקוצו מפני בנ"י כידוע כ"ז לקורא בדבריהם. הכלל אין להם שום טענה לנגדנו המיוסדת על אדני היושר רק השנאה היא מקלקלת אותם לראות חסרונות בנו מה שלא נמצאו ע"פ האמת. עיי' לעיל ר"פ שמות. וכבר כתבתי לפרש הפ' ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך שזהו בעצמו שבאים עלינו רק במשאות שוא וכחש ואין להם שום טענת אמת נגדנו זהו כבר נצחון על אויבינו. וז"ש וישאל יעקב לשרו של עשו הגידה נא מה שמך כלומר מה הוא השם אשר עליו תתמוך יסודיך לבוא בשנאה על יעקב מה פשעי ומה חטאתי כי דלקת אחרי. והשיב לו למה זה תשאל לשמי אין לי שום שם אשר יאמר עליו האמת כי הוא זה ראוי לשנאותך עבורו. לא אמת וצדק או פאטריאטיסמוס וכדומה המה השמות הקדושים אשר בעבורם אני יוצא לקראתך למלחמה. רק שנאה בלי שם וסיבה נכונה המה בעוכריך. ועי"ז שהודה שרו של עשו שאין לו שם בעבורו ירדוף את יעקב. זהו בעצמו היתה ברכה ליעקב אחרי ששונא ישראל הוכרח להודות שאין לו מענה נכונה להלחם בישראל. וזהו ע"י שאמר למה זה תשאל לשמי זהו בעצמו ויברך אותו שם. ע"ד ויכחשו אויביך לך. ופירשתי עוד מה שנאמר שם ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך. גם זה י"ל ע"ד רמז הנ"ל כי לאוה"ע יש להם לעבוד את האדמה ולתקנה בכל מילי דמיטב כי זהו תעודתם עלי ארץ עד שאז"ל ב"נ ששבת חייב מיתה כי יומם ולילה לא ישבותו מעבודתם עבודת הארץ כמ"ש בפ"ק דע"ז שיאמרו אוה"ע גשרים תקנו. וישראל תעודתו עלי ארץ רק לתקן עולם במלכות שדי להפיץ ידיעת ה' ואמונתו בכל כנפות הארץ ולהם העוה"ז רק כפרוזדור להתקין א"ע כדי שיכנסו לטרקלין לעוה"ב כמ"ש על קין והבל ויעקב ועשו שחלקו ביניהם עוה"ז ועוה"ב. והנה כ"ז שיעקב ועשו שומרים פקודתם זה להרחיב עניני עוה"ז וזהו בשלו

בענייני עוה"ב אז שניהם יגיעו אל מחוז חפצם. אבל אם יתערבו ויעקב יתפוס לו לעיקר העוה"ז כמו בימינו אלה אז הוי קדירה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא ושניהם לא יגיעו למטרת חפצם. וז"ש נסעה ונלכה רק נוכל ללכת בטח ולהגיע למקום מבוקשינו כ"ז שאל לכה לנגדך שאני מתנגד לך אני עוסק בענייני עוה"ז ואתה בענייני עוה"ב. אבל כשלא נהי' מתנגדים אז גם לי גם לך לא יהי':

לוח ארז על פרשת כי תבוא

והיה כי תבוא אל הארץ וירשתה וישבת בה ולקחת מראשית וגו'.
ובספרי אמרו רז"ל עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ ותמהו המפרשים הלא אין מביאין בכורים קודם שיכנסו לארץ א"כ האיך א"ל שבשבילה יכנסו לארץ הלא בעת הבאתם כבר באו שמה. עיי' כ"ס למורי דודי הגאון זצלה"ה. ונ"ל עפמ"ש בס' ייטב לב פ' שלח בשם קדמון אחד שהוא בדוק ומנוסה כי בראשית בוא האדם לא"י נופל ויורד ממדרגתו וברבות הימים ישוב למקומו ויעלה למעלה ביתר שאת עיי"ש באריכות. ונראה דהיינו טעמא כמו ששינוי האויר גורם לחולי הגוף כמו כן גורם ג"כ שינוי אויר הנשמות חולשא לנשמה וכיון דאוירא דא"י מחכים ולעומת זה כל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוק וגזרו טומאה על ארץ העמים ע"כ כשבא מטומאת חו"ל לקדושת א"י הניגוד הזה מוליד חולשה בנפש. וכ"ז למי שאינו חי בקדושה ובטהרה גם בארץ העמים זה הוא בתחלת בואו לא"י במדרגה פחותה עד רבות הימים אבל מי שמקדש עצמו גם בחו"ל זה נכנס מיד בבואי לארץ גם לקדושתה. ובאמת כל אדם צריך להשתדל שלא לבד באחרית הימים יתקדש ויטהר כ"א תיכף ומיד בתחלה. וע"ז באה מצות הביכורים להביא מראשית כל פרי האדמה להורות שמיד בתחלה צריך האדם להקדיש א"ע ונכסיו לה'. כמ"ש המפרשים שזה הי' חטאו של קין שנאמר בו ויהי מקץ ימים אבל הבל הביא מבכורות צאנו ולא המתין עד קץ הימים. וז"ש והי' כי תבא אל הארץ וירשתה וישבת בה כלומר אחר שכבר תשב בה ימים רבים רק אז תרגיש שבאת אל הארץ אבל לא מתחלה יורד ממדרגתו נ"ל. ובאמת לא יתכן כן כ"א צריך לקדש א"ע כל כך עד שבתחלה צריך כבר ליכנס לקדושת הארץ וע"כ ולקחת מראשית כל פרי האדמה להורות לך שלא תוכל להמתין עד קץ הימים. ולפי"ז יש שני כניסות לאה"ק א' בגופני והוא מיד והב' ברוחנית לארץ העליונה כמ"ש גם בשל"ה הק'. לזה אמר שפיר בספרי עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ העליונה למעלה בקודש כי ע"י מצות ביכורים תלמוד לקדש א"ע מיד עד שבשעה שתדרוך רגלך אל הארץ תיכף תכנס לתוכה גם במעלות הקודש:

ויהי שם לגוי גדול. בספרי מלמד שהיו ישראל מצויינים שם. נראה עפמ"ש לפרש הפ' בפ' לך ויהי כבוא אברם מצרימה וגו'. ומקשה רש"י דהוה לי' למימר כבואם מצרימה. ומדקדק בשפתי חכמים דהי"ל לרש"י להקשות כן בפסוק שלפני זה ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה דהו"ל למימר כאשר הקריבו לבוא מצרימה. ונראה דרמב"ן כתב דאאע"ה חטא בזה במה שירד מחמת הרעב למצרים שהי' לו לבטוח בה' אשר ברעב פדך ממות ע"כ נענשו בניו והוצרכו ג"כ לירד מצרימה מחמת הרעב ולהיות שם בגלות. ונראה דבודאי חס לי' לאבא לחטוא בזה בבלי דעת רק נוכל לומר עפמ"ד במדרש שאברהם אבינו בירר לו שיעבוד מלכיות לבניו ורצה בזה לזקק ולצרף אותם הגו סיגים מכסף. ע"כ בכוון ובדעת נכונה עבר עבירה זו לשמה כדי שיענשו בניו בגלות מצרים לטוב להם. ומה שבחר דוקא במצרים הוא כיון שעיקר הצירוף הוא שיהיו בין רשעים גדולים מסיתים ומדיחים מאחרי ה' ובכ"ז יעמדו בנסיון ולא יזיזו מדרך התורה זה יהי' להם לברית עולם. אחרי שידע אאע"ה שזרעו יהי' כעפר ארץ בכל כנפות הארץ מפוזר ומפורד בין עמים שונים ואולי יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויעזבו ח"ו את ה' אלקי אברהם. ע"כ בחר לו את ארץ מצרים אשר בשר חמורים בשרם ורעים וחטאים מאוד. ואם בכ"ז יעמדו גם במצרים על מעמדם כמו שהי' באמת שלא שינו שמם ולשונם ומלבושם. אז בטוח הוא באלה שלא יסורו לנצח מדרך הישר דרך ה' ילכו בו. והנה מה שהוצרך אאע"ה לומר לשרה שתאמר אחותי הוא הי' ג"כ בשביל שמצרים היו שטופים בזימה מאוד מאוד ע"כ הי' ירא כמ"ש המפרשים. וזהו כוונת הפסוקים ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה ובאמת חטא בזה אבל רצה בחטא זה במכוון כדי שגם על זרעו אחריו יוגזר לרדת מצרימה וז"ש ויהי כאשר "הקריב" שעשה ע"י ירידתו למצרים לבוא מצרימה שגם בניו יוכרחו לרדת מצרימה כד' רמב"ן וע"כ אמר הקריב בבנין הפעיל ולא קרב בבנין הקל. כי הכוונה שע"י ירידתו עשה הוא שיהא קרוב שגם בניו יבואו מצרימה ולמה בחר דוקא במצרים בע"כ מפני שהם שטופי זימה ויהי' נסיון הגלות בארצם הנסיון היותר גדול האפשרי. כמו שהלעיזו עליהם באמת אם בגופן שלטו בנשותיהן לא כ"ש עד שהוצרך להטיל עליהם שמו הגדול ית' שבטי יה עדות לישראל. וכיון שמזה מוכח שהם בשר חמורים בשרם ע"כ אמר אמרי נא אחותי את. ומיושב קושיית ש"ח הנ"ל, ועפ"ז יל"פ הפסוק בפ' ויגש אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה. כי יעקב אע"ה אף שידע שנגזר על זרעו שיהי' גר בארץ לא להם מ"מ כיון שלא נאמר לאברהם בפירוש שיהיו במצרים הוקשה לו מרוע נתגלגל הדבר שירדו דוקא למצרים בין עם נשחת ונתעב שטופי זימה. הלא טוב

הי' אם יגלו בראש גולים אל א' משאר העמים אשר לא נגואלו נתעבו נאלחו כ"כ. אבל לפמ"ש שאברהם אבינו הקריב הוא בעצמו את הדבר שיביאו דוקא למצרים ובשביל שהם שטופי זימה כ"כ ובכ"ז יעמדו ישראל בנסיון וישארו גדורים ופרושים. ע"ז לדורי דורות יעמוד שם ישראל לנצח חי וקים בטהרתו וקדושתו. כי אם יכלו לעמוד נגד תועבת מצרים יוכלו עמוד גם נגד האומות היותר רעים שיתערבו בם ולא ילמדו ממעשיהם. וז"ש אל תירא מרדה מצרימה בשביל שהם רעים וחטאים מאוד. כי לגוי גדול אשימך שם. שע"ז דרשו ז"ל שהיו ישראל מצויינים שם. כלומר בשביל שהם שם בין עם לא בינות ובכ"ז יחזיקו במעוזם עי"ז יהיו לגוי גדול ורם במעלה. והנה השכינה אינה שורה בחו"ל ומכ"ש במצרים בין גילולי עכו"ם. כמארז"ל בפ' כצאתי את העיר אפרוש כפי. ובכ"ז כל מקום שגלו שכינה גלתה עמהם. ואף שזו בודאי ירידה היא. אבל גם ליעקב ובניו לרוב קדושתם ירידה היא לרדת למצרים. וע"ז אמר אנכי ארד עמך מצרימה גם לי גם לך באמת ירידה היא. אבל ירידה זו היא היא לצורך עלייי' שאם שם ישארו נקיים אז אחרי צאתם מעם לועז אנכי אעלך גם עלה למעלה בקודש. וז"ש ויהי שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מצויינים שם דקשה להו לרז"ל למה כפל הפסוק מלת שם כיון שכבר נאמר ויגר שם במתי מעט לא הו"ל לומר רק ויהי לגוי גדול מאי שם דקאמר עוד הפעם. ע"כ דייקו מזה על שהיו שם במצרים מקום ערוה וגילולים ובכ"ז עמדו בנסיון עי"כ נעשו גוי גדול המעלה והטעם על שהיו מצויינים שם. ואמנם מה שבאמת עמדו על נפשם ולא נטמעו ונטמאו בהם הוא עפמ"ש לעיל פ' מקץ בביאור דברי המדרש שבזכות יוסף נגאלו אבותינו ממצרים שנאמר גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה. דהיינו ע"י שצוה יוסף למצריים למול א"ע הותש קצת כח תאות מצרים ולא הי' יכול לבלע ולהשחית את ישראל. עיי"ש. ועפ"ז י"ל מ"ש בפ' ויגש ועתה אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחי' שלחני אלקים לפניכם כי אף שניחם אותם יוסף שלא הם עשו מה שעשו כ"א השי"ת סיבב את הסיבות שימכרוהו כדי שיגלו אח"כ ויקויים בהם גזירת כי גר יהי' זרעך כמארז"ל ראוי הי' יעקב אבינו לירד בשלשלאות של ברזל בכ"ז יסר להם ויעצבו על אשר מכרו אותו למצרים ולא לארץ אחרת כי ייראו שממצרים לא יוכלו עוד המלט נקי מבלי ילכדו בשחיתותם. אבל באמת הלא הקדים כבר רפואה למכה זו ע"י שצוה למול אותם כנ"ל וז"ש אל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה למצרים שקשה לצאת משם נקי וטהור. לא תדאגו מזה כי למחיה שלחני אלקים לפניכם עוד טרם בואכם הנה שלחני אלקים לצוות למול כנ"ל ועי"כ תהיו נקיים:

ויוציאנו ה' ביד חזקה ובזרוע נטוי' ובמורא גדול, בספרי וכ"ה בהגדה. זו גילוי שכינה שנאמר או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. י"ל עפמ"ש לפרש פסוק ויהי מקץ וגו' ובמדרש זש"ה קץ שם לחשך ולכל תכלית היא חוקר אבן אופל וצלמות כי אומרים בתפלת מוסף ר"ח ויהי החודש הזה סוף וקץ לכל צרותינו ופירשתי הכפל סוף וקץ כי בן דוד בא או ברור שכולו זכאי או כולו חייב. וסוף נקרא אם כבר הגיע העת לסופו אבל קץ הוא מלשון קציצה דבר הנחתך קודם זמנו. ע"כ אנו מתפללים או שיהי' קץ או סוף לצרותינו. וכבר פירשתי מאמר המגיד ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך שחשב את הקץ לעשות. שלכאורה אין מקום להודות להש"י על שמירת הבטחתו כי לא איש אל ויכזב. אלא שאחרי שנגזר עליהם עול הגלות על ת' שנה רק שהקב"ה ראה את הנולד שאם יתמהמהו כ"כ שמה ח"ו ישתקעו בשערי טומאת וערות מצרים עד שלא יהי' באפשרותם לצאת עוד ע"כ גאלם קודם זמנם. ועי"ז הי' יכול לקיים מה שהבטיח לאאע"ה אבל אם היו נשארים במצרים כל הזמן הנגזר עליהם אז הי' מן הנמנע לקיים מצד שכבר נשתקעו בעומק הטומאה ולא יוכלו לצאת. ע"כ אמר ברוך שומר הבטחתו לישראל ועי"ז הוצרך לחשב את הקץ דהיינו לראות מקדם מה יהא בסופם אם לא יגאלם קודם זמנם. וע"כ הוצרך ג"כ לעשות את הקץ לקוץ ולחתוך מהזמן הנועד מתחלה. וז"ש קץ שם לחשך לפעמים צריך הש"י להסיר את החשך בטרם הגיע עוד זמנו המיועד צריך לקצץ אותו והטעם בשביל ולכל תכלית הוא חוקר בשביל שהקב"ה רואה מקדם את אשר יעשה באחרית הימים אם יהי' עוד החשך על הארץ לא יכול עוד להגיה את החשך. ע"כ בשביל שהוא ית' רואה מקדם את תכלית וסוף כל דבר ע"כ צריך לפעמים לעשות קץ ואחרית קודם זמנו. ולפ"ז לפעמים החשך והאפלה הגדולה השורת על הארץ עד שנוכל לירא שממנו יתהוה ליל עולם אין אחרי' אור והוא בדור שכולו חייב. מזה עצמו נצמח אור ישועה כמ"ש כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' ועליך יזרח כבוד ה'. ע"כ אבן מאסו הבונים זהו בעצמו היתה לראש פנה כי עי"כ שכולם חייבים ח"ו. עי"ז צריך הקב"ה למהר את הגאולה בטרם הגיע זמנה עדיין כדי שלא ישתקעו לגמרי. ע"כ אחרי שאמר קץ שם לחשך ע"פ כוונה הנ"ל סיים אבן אופל וצלמות. האופל והצלמות והחשיכה הגדולה הם נעשו לאבן ויסוד פנת גאולתנו. והנה על יוסף הצדיק נגזר שיהא עוד ב' שנים בבית הסוהר על שבטח בשר המשקים כפירש"י ובאמת סביביו נסערה מאוד לפי גדולת יוסף וצדקתו הי' ראוי לעונש יותר גדול מן ב' שנים אלא שראה הקב"ה שאם משתהה יותר שם בין אסירי הבור גם הוא ח"ו ילכד בשחיתותם וישקע בטומאה ע"כ הביא לו את הגאולה קודם זמנה. וזהו ויהי' מקץ שנתים ימים שזה שפרעה חלם

לסוף ב' שנים ונצמח עי"ז גאולת יוסף. לא הי' סוף הבא בזמנו כ"א בסגנון קץ שקצץ הקב"ה לטובת יוסף מן הזמן הראוי להיות נענש. ושפיר סמכו לזה מדרשם הה"ר קץ שם לחשך כנ"ל. והנה בתורה אור להגאון מלבים ז"ל פירש ענין יד חזקה וזרוע נטוי' המוזכר ביציאת מצרים הוא בשביל שהללו עובדי ע"ז והללו. ע"כ הוצרך הש"י ליד חזקה נגד שר של מצרים שטען כן עיי"ש. ומה שהוציאם קודם זמנם הוא מטעם הנ"ל שחשב את הקץ וירא אלקי' את בנ"י וידע אלקי' שלא יכלו עוד להתמהמה לא יוכל לחכות להם שיהיו לו לעם. וזהו כוונת פ' שלפנינו שע"כ הוציאם ביד חזקה הגוברת על שר מצרים כנ"ל בשביל שהי' מורא של גדול ית"ש. כמ"ש ז"ל בפ' והדבר הגדול דבריו של גדול ה"נ י"ל שהגדול שבגדולים ית"ש הי' ירא שישתקעו ח"ו ביון מצולת ערות מצרים. וע"ז רומז בספרי זה גילוי שכינה. שלשכינה הי' גלוי מה שהיהודים עתידים להיות אם לא יגאלם קודם זמנם. וע"ז שפיר מייתי קרא דגוי מקרב גוי לראי' ע"ז אחרי שמזה הפסוק למדו ז"ל דהללו עובדי ע"ז והללו. ע"כ זה הי' מוראו של הקב"ה. וי"ל בזה ע"ד דרוש קצת מ"ש בתהלים ע"ז. גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה עפמ"ש לפרש הפסוק בפ' מקץ אשר ימצא אתו מעבדיך ומת וגם אנחנו נהי' לאדני לעבדים ויאמר גם עתה כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו יהי' לי עבד ואתם תהיו נקיים. ונתקשו המפרשים הלא לא אמר כדבריהם שהם אמרו חיוב מיתה על אשר ימצא אתו והוא אמר שלא יהי' אלא עבד. הם אמרו וגם אנחנו נהי' עבדים והוא אמר תהיו נקיים. ונראה עפמ"ש רש"י בפ' וישב שהוציא דיבה עליהם שהם חשודים לאכול אבר מן החי. וכתבו המפרשים שיוסף הצדיק ח"ו לא שיקר בזה אלא שהם אכלו מפרכסת או בן פקועה דזה רק לישראל שרי דבשחיטה תליא מילתא ויוסף חשב שיש להחמיר ולהיות להם דין בן נח דבמיתה תליא מילתא. כמו שהאריך בזה הפר"ד והנה מה שחייבו את הגנב למיתה כוונתי לד' האוה"ח שהטעם מפני שבן נח אזהרתו זו היא מיתתו וכיון שהוזהרו על הגנבה שהיא מז' מצות שפיר חייב הגנב מיתה ולפ"ז חזרו בני יעקב מדעתם שהיתה בתחלה שאכלו מפרכסת בסוברם שיש להם דין ישראל ועתה אמרו שיש להם דין ב"נ וחייב הגנב מיתה. וגם הם עשו שלא כהוגן במה שמכרו את יוסף אחרי שענתה בו צדקת יוסף ששפיר אמר עליהם שהם עושים שלא כדין במה שאכלו מפרכסת. כי הם בעצמם אומרים שיש להם דין בן נח. במה שחייבו מיתה את הגנב משא"כ בישראל דאין כאן אפילו מלקות דניתן להשבון. ע"כ כאשר עשו כן יעשה להם שגם הם יהיו עבדים כמו שמכרו אותו לעבד. וע"ז השיב להם גם עתה כדבריכם כמו שאתם מדברים עתה שהגנב יומת שיש לכם דין בן נח א"כ "כן הוא" מלשון כנים נחנו כן בנות צלפחד. כלומר יוסף הוא הצדיק

בריבו ובנים היו דבריו אשר הוציא דבה עליכם שאתם אוכלים אבר מן החי אבל אני אומר לכם אשר ימצא אתו יהי' לי עבד כי יש לכם דין ישראל שאין הגנב חייב מיתה ועי"כ גם אתם תהיו נקיים במה שמכרתם את יוסף כי אחרי שיש לכם דין ישראל א"כ הייתם רשאים לאכול מפרכסת והוא הוציא עליכם דיבה שלא כדין נמצא דהא בהא תליא בשביל שהם אמרו אשר ימצא אתו ומת דדינם כבני נח ע"כ גם הם חייבים על המכירה להיות עבדים. אבל אחרי אשר שהוא אמר שהנמצא בידו יהי' רק עבד כדין ישראל שאם אין לו ונמכר בגנבתו ע"כ הם נקיים מחטא מכירתו. (ובסגנון הנ"ל פירשתי הפ' בפ' וישלח ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויחי וגו' כי נבלה עשה בישראל וכן לא יעשה. כי הדין בישראל המאנס את הבתולה ולו תהי' לאשה הוא מנתק הלאו ע"י קיום העשה אבל בבן נח אינו כן כי אזהרתן זו היא מיתתן ולא יוכלו לנתק הלאו כמו בגזילה. ועיין רמב"ן. ואולי אם היתה דינה נשאת לשכם הי' נצמח מזה טובה שהיתה מגיירת אומה שלימה. אבל התורה גזרה שבב"נ אזהרתן זו מיתתן. וז"ש ויחר להם כי נבלה עשה שעבר על האיסור. אבל "וכן" מלשון כן בנות צלפחד דוברות כלומר דעשה דלו תהי' לאשה לא יעשה.) והנה במחלוקת הנ"ל אי האבות קודם מתן תורה הי' להם דין ב"נ או דין ישראל. י"ל מסברא שבמצרים שהיו ישראל עובדי ע"ז אז הי' להם דין ב"נ משא"כ קודם שיצאו למצרים והחזיקו במעוז אמונת אבותיהם אז הי' להם דין ישראל. וכבר ידוע דמה שנאמר בישמעאל באשר הוא שם למדו ז"ל שאין הקב"ה דן את האדם אלא לפי מעשיו ההווים. ומבן סורר ומורה דנידון על שם סופו מוכח הפך זה כמ"ש במזרחי. ולפ"ז י"ל דבזה נחלקו יוסף עם אחיו דיוסף דנם לפי העתיד שעתידים להיות עע"א במצרים ואז יהי' דינם כב"נ ע"כ גם עתה דינם כן ואסורים במפרכסת ובב"פ כנ"ל. משא"כ האחים סברו דאין דנין אלא באשר הוא שם ולע"ע שמחזיקים באמונתם הרי הם כישראל. ויש להמליץ שז"ש גם עתה כדבריכם כן הוא. כפי מה שהוא עתה שדנין על ההוה ולא על העתיד א"כ כדבריכם כן הוא שאתם נחשבים כישראל ומותרים בפ"כ א"כ כנים דבריכם שדנתם אותו כמוציא דיבה. וז"ש גאלת בזרוע עמך ע"י שגאלת אותם בזרוע נטוי' ויד חזקה והיינו כנ"ל שהללו עע"ז והללו. א"כ בעת ההוא היה להם דין ב"נ א"כ יש לדונם על העתיד שגם קודם לכן נידונו בב"נ. עי"כ גאלת בני יעקב ויוסף ששניהם נגאלו מן עול החטא אשר עליהם רי יוסף צדק במשפטו שדן אותם על העתיד ובני יעקב דנו א"ע באשר הוא שם. אבל אם לא גאלם בזרוע ולא הוצרכו ליד חזקה שלא היו עע"א וא"כ אף אם היו דנין אותם על העתיד לא הי' להם דין ב"נ א"כ לא הי' יוסף צודק בדיבתו: אשר נתן ה' אלקיך לך ולביתך. מזה ילפינן מלמד שאדם מביא מנכסי

אשתו וקורא. ובש"ס דגיטין דף נ"ח פריך הש"ס מזה על ר"ל דס"ל קנין פירות או כקנין הגוף דמי ומשני שאני התם דכתיב ולביתך. והקשו תוס' לפ"ז קושיא עצומה כיון דר"ל גופי' מודה גבי ביכורים דגזה"כ הוא דמביא מנכסי אשתו וקורא א"כ מאי הקשה התם ר"ל לר"י מברייתא דתניא, היה בא בדרך ושמע שמתה אשתו מביא וקורא מתה אין לא מתה לא. ליקשו איהו לנפשי' מהך ברייתא דהא גם הוא מודה דבביכורי אשתו מביא וקורא. ונ"ל עפמ"ד בב"ב דף ע"א במשנה דאף דבמוכר אמרינן בעין רעה מוכר אבל בנותן מתנה לכ"ע בעין יפה נותן. והנה תוס' הקשו אברייתא דולביתך הלא מה"ת אין לבעל פירות בנכסי אשתו. ותירצו דרך נשים שנותנות לבעליהן במתנה.

והנה בב"ב דף קל"ו גבי מכר הבן בחיי האב מוכח דיש חילוק אם דעת הנותן או המוכר להקנות קנין הגוף לקונה את הקנין פירות אז טפי מסתבר דק"פ כקה"ג דמי עיי"ש גבי צריכותא. ולפ"ז אין כאן סתירה בברייתא דולביתך הלא איירי כמ"ש תוס' שהיא נותנת לו ובמתנה אמרינן דבעין יפה נותן ע"כ קנין פירות כזה כקנין הגוף דמי. משא"כ הך ברייתא דבא בדרך הלא כ' תוס' דאיירי כבר לאחר תקנה שתקנו לבעל פירות וא"כ אינה נותנת לו דרך מתנה דהא מחוייבת ליתן לו נגד פרקונה וא"כ לא שייך בעין יפה נותן ע"כ קנין פירות כזה לאו כקה"ג דמי. משא"כ לר"י דלא מפליג וס"ל בכל גווני אף במוכר דל"ש גבי' עין יפה דהא אדרבה אמרינן מוכר בעין רעה מוכר ואפ"ה קנין פירות כקה"ג דמי ע"כ פריך שפיר כנ"ל. לא עברתי ממצותיך. בספרי לא הפרשתי מן המחובר על התלוש. ובטעמא דמילתא נחלקו רש"י ותוס' בקידושין דף ס"ב ע"א. ובזה נראה ליישב קושיא חמורה שהקשה אא"ז הגאון רע"א ז"ל בהגהותיו לנדרים דף ס' ע"א דפריך הש"ס למאי דמוקי לדר' ינאי בבצל של תרומה ורבו גידוליו מותר בדבר שאין זרעו כלה. ממאי דתנן הטבל גידוליו אסורין בדבר שאין זרעו כלה. והק' הגאון הנ"ל מאי קושיא מטבל אתרומה הלא שאני טבל דהוי דשיל"מ ותרומה אין לו מתירין כדאיתא לעיל נ"ח נ"ט א"כ בטבל שפיר אסורין דגידולין לא מבטלי העיקר דהוי דשיל"מ משא"כ תרומה בטל העיקר בגידולין והניח בצע"ג. ולענ"ד נראה לפ"מ שהקשה הוא ז"ל יכולנו ליישב בפשיטות עפמ"ש תוס' פ' השוכר דאיצטריכי תרי טעמי דלא ליבטל טבל דטעמא דשיל"מ ל"ש היכא שאין הבעלים בעיר וטעמא דכהיתרו כך איסורו דמפורש בירושלמי ל"ש בטבל הטבול לתרומת מעשר דאית לי' שיעורא. ולפ"ז כתב המנחת חינוך במצות טבל דהיכא דאיכא טבל הטבול לתרומת מעשר וגם אין הבעלים בעיר דלא שייכי הנך ב' טעמים גם טבל כה"ג בטל. ולפ"ז פריך הש"ס שפיר כיון דמתני' סתמא קתני ולא מפליג בטבל אלא בין זרעו כלה או לא משמע דבכל גווני איירי אף בכה"ג דל"ש הנך

ב' טעמי ומ"מ אמרינן דאסורין גידולין בדבר שאין זרעו כלה ואף שדומה לענין הביטול לתרומה ופירך הש"ס שפיר. אלא דאכתי קשה קו' הנ"ל אליבא דהלכתא דקיי"ל דאף בטבל ברבו הגידולין מותר אף באין זרעו כלה וק' קו' הנ"ל הלא הוי דשיל"מ עכ"פ בסתם טבל ובעלים בעיר. ע"כ נ"ל עפמ"ד בקידושין ס"ב דאין תרומה חל במחובר ובפסחים ל"ג דאין תרומה במחובר ע"ש ברש"י וכיון דהכא בגידולין במחובר איירי א"כ א"א להפריש אליו מיני' ובי' ומכ"ש מן התלוש על המחובר דלא כדאיתא התם וא"כ ל"מ ישל"מ דהא אי אפשר להפריש עליו. אלא דעומד נגד זה ש"ס ערוך דמנחות ע' ע"א דקאמר הא דאין תרומה במחובר הנ"מ לענין מיתה וחומש דא"א במחובר אבל לענין שם תרומה חל אף במחובר וא"כ נדחה תירוצי כמובן. אלא כדי שלא יסתרו סוגיות דקידושין ופסחים הנ"ל עם הך סוגיא דמנחות עיי' בס' יוסף דעת להגאון מהרי"ש נ"ז זצ"ל בה' תרומות. בע"כ צריך לחלק דבפסחים איירי במחובר מעיקרו הוא דלא חל שם תרומה שלא הי' עליו שם טבל מעולם משא"כ במנחות דאיירי בשתילי טבל שמרחו וכבר נתחייב בתרומה אז חל גם בשעה שהוא מחובר כנ"ל פשוט. ולפ"ז הדרא קו' הנ"ל לדוכתא כיון דהך מתני' דגידולי טבל ג"כ איירי שהי' עליו כבר שם טבל בתלוש ויכול לקרות שם אף במחובר כדמוכח במנחות א"כ תו הו"ל דשיל"מ. ובכ"ז נראה ליישב בדרך נאות דלכאורה צ"ע מאי קבעי ש"ס דמנחות הנ"ל אינימא כיון דשתל פקע לי' שם טיבלא מינ' הלא מתניתן דתרומות דבשמעתין דגידול' טבל אסורין בדבר שאין זרעו כלה זאת אומרת להדיא דלא פקע שם טבל מיני' דאי פקע כששתלו א"כ אתמהה וכי אפשר לומר דגידולי טבל אסורין הלא פקע שם טבל אף מהעיקר ומכ"ש דלא יאסרו הגידולין וצע"ג לכאורה. וליישב זה בע"כ צ"ל דלעולם בשעה שהוא מחובר פקע שם טבל מיני' אבל אח"כ כשעקרו תו הדר עלי' איסור טבל כמו דאמרינן במחובר מעיקרו כ"ז שלא נעקר אינו חל עליו שם טבל לכ"ע ולכשנעקר חל עליו איסור טבל ה"נ בשתילי טבל אף שהי' עליהם שם טבל מ"מ כשנעשו מחוברים פקע ולאח"כ כשגדלו ועוקרם חל שם טבל בתלוש. וכיון שהוכחנו שכן דרק לאחר עקירה חל שם טבל מה מאוד מיושבת קושיא שהתחלנו. לפמ"ש המרדכי הובא ביו"ד סי' ק"ב ובא"ח סי' ש"כ גבי גיגית דהיכי שנולד האיסור בתערובות לא מיקרי דבר שיש לו מתירין. א"כ ה"נ כיון שהוכחנו מש"ס דמנחות וכ"פ הרמב"ם דכ"ז שהם במחובר ואז הוא ספק אולי פקע שם טבל מיני'. ולא יבוא איסור טבל רק אחר שגדלו ותולשם מן המחובר כבר האיסור בתערובות ולא בפני עצמו ובכהאי גוונא שנולד האיסור בתערובות אף דשיל"מ בטל. כנ"ל נכון מאוד בעז"ה וראי' לשיטת המרדכי הנ"ל:

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש י"ל עפמ"ש במק"א שע"כ נמשלה התורה לדבש וחלב להורות שא"צ האדם להמית את חומרו לגמרי למען יחי' חיי הנפש כ"א יאחוז בזה וגם מזה בל תנח ידו כי שניהם יחדיו הנאת הגוף והנאת הנפש יהיו תמים קודש לה' ע"כ כמו שהחלב ודבש נהנים מהם בעוד שהבע"ח חי וקיים עודנו לא כן הבשר לא יוכלו לאכול רק אחר שחיטתו. כמו כן התוה"ק לא תצוונו להמית לגמרי חיות הגוף כ"א דבש וחלב תחת לשונה. וע"ז שיבח אה"ק שהיא זבת חלב ודבש כלומר שגם שם לא נצטרך להמית חיי הגוף כ"א נוכל ליהנות בעוד הגוף בתקפו וגבורתו. וז"ש וברך את עמך את ישראל היינו בדברים רוחניים אשר בהם יתפאר ישראל והוא תפלתו שבזה תוסיף להם כח ואיל למען יפרו וירבו בחיי הנפש אבל ברך גם את האדמה אשר נתתי לנו כי גם חיי הגוף נוכל לחיות באין שטן ופגע רע כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש המורה ע"ז שא"צ להמית לגמרי חיי הגוף:

ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת ה' מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל העם ואמרו אמן. כי מי שמפרסם קלונו ברבים אין להם להתייירא ממנו כ"כ אחרי שכל העם נזהרים ממנו מנגוע בקצהו. אבל מי שלעין כל מראה סימני טהרה ורק בקרבו ישים ארבו תוכו רצוף מינות ואפיקורסת. מפני זה יש לירא מאד פן ירע וישחית את כל אשר יקרב אליו אחרי שכל העם יענו אחריו מקודש ע"פ הראותו לחוץ אותות יראת ה' ובקרבו ובחובו טמון שורש פורה ראש ולענה. כמאמר התייראו מן הצבועים. וזהו ארור האיש אשר יעשה כל תועבת ה' אבל לא בפומבי ובגלוי למען יוכלו להזהר ממנו כ"א ושם בסתר. את שבע התועבות אשר בלבו יודע להסתירם ולהצפינם לבל יראו החוצה. איש הזה בכלל ארור. והטעם לזה בשביל שענו כל העם ואמרו אמן על דבריו שהם נראים ישרים ואמתיים. ע"כ כל העם ישמעו ויסכימו לדבריו אשר ראשם אמת אבל סופם כסופה וסערה:

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך וגו' ונתנך אלקיך עליון על כל גויי הארץ במד"ר אר"י כל מי ששומע קול תורה בעוה"ז זוכה לשמוע אותו קול שנאמר בו קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה. נראה עפמ"ש בכנף רננים בשיר המדבר ההבדל בין שמחה לששון כי שמחה הוא באשר יגיע לארם דבר חדש מה שלא הי' לו עדיין מעולם. וששון הוא בהגיעו לדבר שכבר הי' בידו ונאבד ממנו ומצאו. ופי' בזה מ"ש שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב. כלפי שאז"ל שבעוד העובר ברחם מלמדים אותו כל התורה ובצאתו לאויר העולם נשכח ממנו ע"כ אחרי היגיעה בתורה אם ימצא את הנאבד ממנו

שש הוא כמוצא מה שנשלל הימנו. עיי"ש דבריו כי נעמו. ועפ"ז נ"ל כוונת הילקוט פ' ראה. ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. שהי' קשה, למדרש אחרי הנחה הנ"ל ששמחה היא בדבר שלא הי' לו לאדם עדיין מעולם ח"כ אין זו ברכה אם כל טוב אשר ישיגנו ישמח בו זהו מורה שלא הי' בידו מעולם שום טובה עד שכל טוב חביב בעיניו כחדש מקרוב בא כי לא הורגל מעולם בטוב ורק עוני ודוחק היו מנת חלקו. וליישב זאת דריש אין טוב אלא תורה. כי בתורה אמרו בכל יום יהיו בעיניך כחדשים כפרש"י על פ' היום הזה נהיית לעם. וכיון שטובת התורה בכל יום כחדש שפיר קאמר ושמחת כבדבר חדש בכל הטוב זו תורה. ועפ"ז י"ל מ"ש לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום ורק ישראל יוכלו להשיג דברי תורה על אמתתם אבל אוה"ע לשוא ייגעו בזה. והטעם הוא אחרי שלישראל מלמדים אותו כל ד"ת בהלו נרו על ראשו עודנו במעי אמו הוקדש ע"כ אף ששוכח אח"כ בצאתו לאויר עולם בכ"ז אין לו אלא לחזור על הראשונות ולבקש את האבדה. לח כן אוה"ע שלא למדו מעולם עודם בבטן הורתם שלא בקדושה וצריכים ללמוד מחדש ולא רק לחזור על הראשונות ע"כ לשוא ולבהלה ייגעו לריק לעמוד בסוד קדושת התורה. והנה דרשו ז"ל אם שמוע בישן תשמע בחדש. וי"ל ע"פ הנ"ל שאחרי שישראל אינם צריכים אלא לעורר ראשונות את אשר כבר ידעו מקדם בטרם נעשו ונגמרו ויצאו לאויר העולם וישמעו רק את הישן שידעו כבר ע"כ תוכל לשמוע בחדש. וזהו כוונת המקרא והי' אם שמוע תשמע. אחרי שאתה רק תשמע את אשר כבר נשמע אליך מאז ומקדם. זהו אות ומופת שנתנך ה' עליון על כל גויי הארץ שהם לא יוכלו להבין ולהשיג עמקי סודות תוה"ק אחרי שאצלם הכל הוא כחדש דברים אשר לא שמעו עדן מעודם. אבל ישראל ששמעו והאזינו כבר ישמעו מחדש מה ששמעו כבר. והנה עפ"ד כ"ר הנ"ל מובן מ"ש קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, כי אז"ל האיש מחזר אחר אבדתו צלע שנלקח ממנו. ע"כ כשמוצא אשה מוצא את הטוב שנאבד ממנו כבר. אבל האשה שלא נאבד ממנה כלום כשמוצאת את האיש אשר הוכיח לה ה' היא מוצאת דבר חדש. ע"כ בה שייך לשון שמחה ובאיש לשון ששון. וכ"כ קצת מזה בכ"ר שם. ע"כ שפיר קאמר קול ששון וקול שמחה. ועל הראשון סיים קול חתן שמוצא דבר הנאבד ושייך בי' ששון. ועל האחרון קול כלה דבה שייך שמחה שבא לידה דבר חדש. ואחרי שפירשנו מקרא שלפנינו בבחינה זו שמוע בישן ובחדש שפיר סמכו רז"ל דרשתם למקרא זו כל מי ששומע ד"ת זוכה לשמוע ולהבין מ"ש קול ששון וקול שמחה וגו':

ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כי תשמע בקול ה' אלקיך. כי הצדיק אינו רוצה בברכת עוה"ז שמתיירא פן עי"ז יקופח שכרו בעוה"ב וטוב לו שעה אחת קורת רוח בעוה"ב מכל חיי עוה"ז. ועוד יחוש לנפשו אולי ע"י שביתו ימלא הון עתק ישמן ויבעט וישכח את אלקיו. אבל הקב"ה היודע בו שהעשירות לא יעבירו מדעת קונו שולח אליו את הברכה אף שלא ברצונו. וז"ש ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך שירדפו אחריך אף שאתה בורח מהן ולא תרצה בהן בכ"ז ישיגוך והטעם כי אני יודע שגם אחרי כן תשמע בקול ה' אלקיך:

ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. דרשו רז"ל, שתהא יציאתך מן העולם כביאתך מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך בלא חטא. וצל"ד כפל הלשון דלא הו"ל למימר אלא שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך ולמ"ל להקיש תחלה יציאתך כביאתך ואח"כ להקיש שנית מה זה בלא חטא אף זה. ונראה כי האדם בבואו לעולם הגוף נוצר תחלה ואח"כ בצאתו לאויר העולם באה בו נשמת שדי ממרומים ובשעת מיתתו ג"כ ככה בתחלה מת הגוף וכל כחותיו ואח"כ לא נותרה בו עוד נשמה. וזה בצדיקים שתחלה מת גופם ואח"כ נשמתם. לא כן הרשעים אשר בעוד בחיים חיותם עודם בתקפם וגבורתם כבר סר צלם אלקים מעליהם כי בחייהם נקראו מתים ואח"כ מת גופם יבואו בכלח אלי קבר. ופירשתי הפסוק בפרשה נח ואני הנני מביא את המבול מים לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת השמים כל אשר בארץ יגוע. ופרש"י הנני מוכן להסכים עם אותן שזרזוני ואמרו לפני כבר מה אנוש כי תזכרנו. ותמה הרמב"ן הלא לא הסכים עם המלאכים שרצו שלא יברא האדם והש"י השאיר נח ובניו ומהם נתהוה עולם חדש וחזר הדבר לברייתו עיי"ש. ולא הבנתי תמיהתו כיון שהמלאכים רק ע"כ התנגדו לבריאת האדם שראו יוצאים ממנו רשעים המכעיסים את בוראם ית"ש כדאיתא במ"ר פ' בראשית שאמרו אדם כולו שקרים וקטטות. וזהו שדייקו לאמור מה אנוש כי תזכרנו וידוע שאנוש הוא הפחות שבמדרגות האדם. ובן אדם כי תפקדנו הוא ג"כ האדם הגרוע אשר רק על עפר יסודו על הארץ מתחת וא"כ כיון שכלה הקב"ה את הרשעים אנשי דור המבול אף ששייר את נח צדיק תמים א"כ כבר עשה כעצת מלאכיו השלים. וזה פי' הקרא כי אז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים וכתבו המפרשים אף שאנו רואים שהם חיים דשנים ורעננים יצא מחלב עינימו שמנו עבו וכשו והאיך אפשר לקרותם בשם מתים. אבל הכוונה אחרי שיש באדם נפש החיוני להחיות כל בשר על הארץ. אבל לאדם יתר שאת ועוז באשר נפח ד' באפיו נשמת חיים משמי מרומים בת אל חי. והרשע אף שחי חיי הגוף אבל נשמת שדי עזבה אותו בעת אשר יעקש את דרכו לעזוב דרך החיים

ולהלך נתיבות מות. והנה נפש החיוני שבאדם כמו בבהמה לא בשמים נוצרה כ"א על עפר יסודה כמ"ש תוצא הארץ נפש חי' כי היא ארציית ומארץ תצמח. אבל הנשמה מקורה טהור בשמים ממעל כי משם חוצבה מגבהי מרומים. וז"ש ואני הנני מביא מבול לשחת כל בשר אשר אין בו הנשמה הטהורה אשר מולדתה מעל לשמים כי נפשו כבד יצאה ע"י שחיתת דרכו. כ"א עוד רק נשמת חיים באפיו ורק נפש החיונית עודה בקרבו. וזהו "אשר בו רוח חיים מתחת השמים". הנשמה הטהורה חלק המובחר שבאדם אשר היא מעל השמים כבר חלפה והלכה ממנו ואין בו רק רוח החיים אשר מתחת השמים רק רוח החיוני אשר בארץ תחת השמים יסודתו. והוסיף כל אשר בארץ שאין בו רק חלק הארציי לנתר בו על הארץ אבל חלק שמימיי אין בו זהו יגוע. וזהו כוונתם ז"ל בברכה שתהא יציאתך מן העולם כביאתך לעולם. כמו שבשעת ביאה לעולם בתחלה בא הגוף ואח"כ הנשמה כן תצא מן העולם בתחלה הגוף ואח"כ הנשמה. ואימתי יהא זה אם מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך בלא חטא אז תהא יציאתך כביאתך. עוד י"ל כי התינוק בעת הולדו מוצא הכל מוכן לפניו להלבישו ולרחצו אחרי שהאשה יודעת מתחלה כי מהר ימלאו ימי' ללדת ע"כ היא מכינה את כל הצריך לטובת הילד לבלי יחסר לו מאומה. משא"כ המות לרוב בנ"א בא פתאום ואין זכרון להם ליום המות כי אומרים בלבם שיחיו לנצח ע"כ לא יכינו להם צידה לדרך במצות ומעשים טובים. לא כן הצדיקים בכל עת ובכל שעה המה זוכרים את יום המיתה ועי"כ מתקינים א"ע בפרוזדור כדי שיכנסו לטרקלין ע"כ להם יום מיתתם כיום לידתם. מה בעת לידת התינוק בשביל שיודעים מקודם שיוולד מכינים הכל. כך הם מכינים א"ע קודם מיתה. וז"ש שתהא יציאתך כביאתך כלומר בהכנה דרבה ועי"כ מה ביאתך בלא חטא אף יציאתך בלא חטא: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך. במ"ר וכן פירש דוד ה' ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם. נראה עפמ"ש שמחים בצאתם וששים בבואם עושים באימה רצון קונם. כי אם האדם שמח לישב בעיר אשר הוא שם ויש לו בה הכל כאוות נפשו אז הוא שמח בבואו שמה אבל נעצב בעת אשר מוכרח ללכת משם ולהיפך אם ביש לי' בהאי מתא שמח הוא בצאתו משם אבל נעצב הוא בבואו שמה לעיר אשר אין חפצו בה. אבל שישמח ויגיל בין בבוא שמה בין בצאתו משם זה שני הפכים בנושא אחד מה שאי אפשר. אבל אם כל דרכיו והילוכיו לעשות רצון קונו והוא שליח מצוה הוא שמח בין בהליכתו בין בחזירתו אחר שבין בהליכה בין בחזרה הוא מקיים רצון הבורא ית"ש. והנה השמש וכל צבא השמים אם שמחים הם בצאתם הי' להם להיות עצב בעת בואם ובכ"ז הם שמחים בין בצאתם בין בבואם. לזה אמר עושים באימה לעשות רצון קונם וכיון שכל כוונתם לזה

אין חילוק להם כנזכר. וז"ש כאן שתהי' ברוך ושמח לב בין בבואך בין בצאתיך ויקשה ג"כ כנ"ל אם שמח הוא בבואו הלא יהא נעצב בצאתו. לזה בא כמשיב ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם וכיון שתעשה בעבור שמו הגדול אין חילוק בין בואך לצאתך. עוד י"ל ע"פ מאז"ל בבואך לעולם וביציאתך מן העולם. כי אז"ל נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא. ופי' רש"א בח"א מפני שמצות לא תעשה מרובות ממצות עשה ויוכל האדם לעבור ולהכשל יותר בפח החטאים ממה שיוכל לזכות א"ע ע"י עשיית המצוות. ע"כ אחרי שנמנו וספרו גמרו שטוב שלא נברא. אכן לפ"מ שאז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומחשבה רעה אינו מצרף למעשה א"כ אף שהלאוין רבו על העשין מ"מ הלא יוכל לחשוב מחשבות טובות לעשות מצוות והקב"ה בחסדו מצרפן למעשה. ולהיפך לרעה ח"ו אם יחשוב אינה מצטרפת למעשה א"כ יש מקום לזכות יותר מלחטוא כי לזכות תצורף המחשבה ולא לחובה. לפ"ז יש להכריע דבאומות העולם אשר חלק ה' אותם למלאכים ושרים שהם ינהיגום ולא הקב"ה בעצמו משגיח עליהם בפרטות וכיון שמלאכי השרת אינם מכירים אפילו בלשון ארמית מכ"ש שאינם יודעים המחשבות א"כ להם טוב שלא נבראו כי הלאוין אשר בהם יכשלו מרובין מן המצוות שבידם לעשות ואי משום המחשבות שיצטרפו לטובה הלא מנהיגיהם המלאכים אינם יודעים מחשבות בני אדם. אבל בישראל אשר עיני ה' בהם לנחותם כצאן עמו והוא יודע מחשבות שפיר י"ל דטוב שנבראו משום דיוכלו לזכות ביותר ע"י מחשבות טובות. והנה דרשו ברוך אתה בבואך לעולם ובצאתך מן העולם והי' קשה למדרש האיך אפשר לומר ברוך בבואך לעולם הלא נמנו שטוב לאדם שלא נברא. וע"ז השיב כבר פירש דהע"ה ה' ישמר צאתך ובואך הוא ית' ולא מלאך ולא שליח וכיון שהוא ית' יודע מחשבות טוב לו שנברא וברוך אתה בבואך שיוכל לזכות ע"י מחשבות: יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמור את מצות ה' אלקיך והלכת בדרכיו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. י"ל עפמ"ש לפרש הפ' בפ' וירא וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם ואברהם שב למקומו. כי כתיב והלכת בדרכיו וכי אפשר לאדם להלוך בדרכיו של הקב"ה אלא הדבק מדותיו מה הוא רחום וכו' כמאז"ל. ופירשתי במק"א כי כל ההולך לדרך מורה בזה שבמקום תחנותו אינו מוצא מבוקשו ע"כ שם לדרך פעמיו. אבל בהקב"ה שהוא תכלית השלימות האיך שייך לומר עליו דרך. ואמרתי כי מדותיו ית' אשר יתנהג בהן בתמידות והיא מדת הרחמים אם לפעמים יעזוב אותן להיות נוקם ונוטר ובעל גאה אז נקרא הקב"ה הולך לדרך כי הוא עוזב מדותיו אשר מתנהג בהם בתמידות. אבל האדם אינו רשאי לתפוס במדת הנקימה וכדומה כי לא יוכל להשתמש

בהם במדה ומשקל הראוי. וע"כ שאלו וכי אפשר לאדם להלוך בדרכיו דייקא וע"ז אמרו אלא הדבק במדותיו אשר נוהג בהן בתמידות מה הוא רחום וגומל חסדים. ולפ"ז ה"ק אחרי אשר סגר ה' בעדו וננעלו כבר שערי התפלה בפני אאע"ה ע"כ וילך ה' כאשר כלה לדבר אל אברהם שכבר הלך ממקומו התמידי שהוא נוהג ברחמים והלך לו ה' שהוא מדת הרחמים ונעשה הש"י מלך המשפט כולו דין. אבל כיון שארז"ל ראה שאין עולם מתקיים ושיתף מדה"ר למדה"ד א"כ יקשה כיון שהקב"ה יעזוב את מדתו המרחמת על מה עמד העולם בעת ההוא בעידן ריתחא בעת שאין כאן מדת הרחמים. רק כיון שנאמר צדיק יסוד עולם ובפרט צדיק כמו אאע"ה שהורה בתפלתו על סדום גודל מדת רחמנותו א"כ הי' הוא מדת הרחמים העומד במקומו של הקב"ה כביכול והי' בו מדת הרחמים שעליו עמד העולם ונתקיים. וז"ש אחרי שוילך ה' כנ"ל ואברהם שב למקומו היינו ממלא מקומו שהקב"ה במד' הרחמי' שעי"ז יוכל העולם להתקיים. וז"ש יקימך ה' לו לעם קדו' ומה היא קדושתך כי תשמר את מצות ה' אף אם תלך בדרכיו אף אם תהא נוקם ונוטר כנחש שנקרא דרך ה' כנ"ל לא תעשה זאת להנאתך כ"א רק לשמור את מצות ה'. ואחרי שזהו דבר קשה על האדמה שינקום נקמתו ולא יכוין כלל להנאת עצמו העושה כן נקרא קדוש. וגם בעת נקמתו לח יעבור גבול ולא יקום רק ההכרח לו והמותר יחרים. וז"ש וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך כלומר גם בזמן ועידן שיהא מוראך עליהם שאתה תנקום את נקמת ה' בהם בכ"ז גם בנקמתך יכירו וידעו כי שם ה' נקרא עליך וכל מה שאתה עושה אינו אלא לשם שמים:

והיית רק למעלה ולא תהי' למטה. להסביר מלת רק נ"ל עפמ"ש לפרש הפ' בפ' ויגש ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא הי' איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו. כי אז"ל הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתן ואינם משיבין עליהם הכתיב אומר כצאת השמש בגבורתו. ולפ"ז כל זמן שעלב ובייש יוסף את אחיו והכלימם בדברים. הם הנעלבים ושומעי חרפתם היו במדרגה גדולה למעלה הימנו. אבל בהתודע יוסף אל אחיו ואף שהם עשו לו רעה הוא גמל עמם טובה תמורתה. לא לבד שלא היו הם גבוהים ממנו כ"א אדרבה יוסף הצדיק נתעלה כ"כ על שהי' משנה למלך ובידו להרע להם על אחת אפים ובכ"ז לא הרע ונהפוך הוא שהיטיב להם. הי' הוא במדרגה גדולה כ"כ עד שאין מי שישוה לו. וז"ש ולא יכול יוסף להתאפק כתרגומו לסבול. לכל הנצבים עליו. שהם יהיו נעלבים ויעמדו עליו במעלה המוסריית למעלה ממנו. ע"כ קרא הוציאו כל איש מעלי שלא יהי' עוד שום אדם למעלה ממנו במעלה. ומעיד הכתוב שלא לבד שבעת התוודע אל אחיו ומחל להם לא היו הם למעלה ממנו כ"א

אף גם זאת ולא עמד איש אתו אף במדרגה שוה כמוהו לא הי' גם אחד שישוה לו בעת התוודעותו ומוחלו על הרעה שעשו לו. ולפ"ז יש בני אדם שהם במצור ומצוק ובכ"ז הם ברום המעלה ע"י שנושאים וסובלים את עולם הקשה אשר הכביד אכפו עליהם בשובה ורצון. מורים בזה גדולת נפשם ומעלת רוחם הכביר והאמיץ אשר לא יחת מפני כל אבל באמת גדולה זו אלי' וקוץ בה לא מעוקצך ולא מדובשך. ע"כ אמר שלא תאמר שגדולת ישראל יהי' ע"י שיהיו ח"ו מעונים ומדוכאים אלופינו מסובלים ובמקום עניותם אתה מוצא גדולתם. לזה אמר לא כן יהי' כי אם והיית רק למעלה ולא תהי' למטה שע"י סבלך תהי' למעלה כ"א רק ואך למעלה תהי' ולא ע"י התביר יבוא הדרגא שלך:

וכל מכה אשר לא כתובה בספר התורה הזה. ארז"ל זו מיתתן של צדיקים. כי בתורה נאמר איש בחטאו יומתו ולא יומתו אבות על בנים. אבל אמרו ז"ל צדיק נתפס בעוון הדור. נמצא שהצדיק מת שלא בחטאו כ"א בחטא הדור. וזהו מכה אשר לא כתיבה בתורה זו מיתת צדיקים ר"ל:

והיו חייך תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך. כי האמונה בתחיית המתים היא קשה מאוד על האדם באשר היא מתנגדת לגזרת שכלו ותבונתו שגוף אדם הנרקב ונבלה והי' לעפר יקום עוד על רגליו ויחי. ע"כ רק המאמין באמונה שלימה יתד בל תמוט לנצח הוא יודע שלעת ערב יהי' אור וזרח השמש וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו מהאמונה הנשגבה הלזו. אבל מי שמתחיל רק להסתפק באמונת תחה"מ סופו שלא יאמין לגמרי אחרי שהשכל מנגד לאמונה זו. ונראה שע"כ הניחו מיסדי הלשון לשם חיים בלשון רבים "חיים" ליסד בלבנו אמונה זו שא"א לחיות אם לא באמונה שיש לנו שני חיים חיי עוה"ז וחיי עוה"ב ע"כ יחדיו יהיו חמים לא יפרדו. וז"ש והיו חייך תלואים לך אם השני חיים שיש לך לחיות הם אצלך רק תלויים ועומדים שהם בספק אצלך. והטעם מנגד. בשביל שהוא מתנגד להסכמת שכלך. ע"כ ופחדת לילה ויומם שתירא אחרי הלילה ועת צאת שמשך לא יהי' עוד יומם בעולם התחיי'. אז אני אומר לך שסופך שלא תאמין לגמרי בחייך שיחייך הקב"ה מיומים. ועפ"ז נ"ל מ"ש בפ' חוקת כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל. כי מאחר שנאמר ושכנתי בתוכם א"כ כל אדם הוא משכן לשכינת כבודו ית'. ואם מסופק בהשארת הנפש אולי תמות גם היא כגוף הנגוף א"כ הוא עושה מקודש חול ומטהור טמא. וז"ש אם רק נוגע בדמיונו שגם נפש האדם תמות ולא תחי' לנצח. בספיקו זה כבר טימא את משכן ה' הוא האדם אשר ה' שוכן עליו בכבודו ית'. וכיון שהתחיל

ליגע בו יד הספק לבסוף ירד מטה מטה עד שבאמת נכרתה הנפש ההוא מישראל ח"ו כנ"ל. כי צריך להחזיק במעוז אמונה זו באין כל ספק ופקפוק מאומה:

לוח ארז על פרשת נצבים

הספד על האי סבא קדישא. חסידא ופרישא. נהורא נפישא. ה"ה כבוד הרב הצדיק המפורסים. בכל קצוי תבל ואפסים ראש גולת אריאל עטרת תפארת ישראל. מרן אברהם יעקב זצוק"ל מק"ק סאדאגורא קוננתי עליו ביום א' דסליחות תרמ"ג לפ"ק:

איתא בפרשתינו אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם וגו' נשיכם וטפכם. כמו כן אתם באתם היום אחרי שידעתם כי ימי הדין ממשמשים ובאים ואת חיל יום פקודה ע"כ חשתם עתידות לכם ובאתם הנה אל מקום הקודש באשמורת הבוקר לחלות ולחנן שאלקיכם הוא בחי' דין ישוב להיות ה' שם הרחמים. ומסיים קרא מחוטב עציך עד שואב מימיך. כי הצדיק נקרא עץ חיים אשר מפריו נאכל ובצלו נחי' וע"י עוונותינו שרבו עלה עלינו הכורת עלה בחלוננו ולקח מאתנו מחמד עינינו צבי לבנו ותפארת עוזנו רבינו הקדוש והטהור ז"ל עד שנוכל לומר עלינו שאנו חטבנו את העץ חיים ע"י חטאינו ופשעינו. ועל כן צריכים אנו לשפוך דמעות עינינו על אבדן צדיק הדור. וזהו שבאנו היום מחוטב עציך על שאנו חטבנו וכרתנו את העץ ע"כ עלינו לשאוב מימי דמעות ממקור עינינו. לעברך בברית ה' אלקיך בשביל שעברנו ברית אבותינו אשר כרת עמנו ה' אלקינו ע"כ נטל הקב"ה משכון ממנו לכפר על עוונותינו. כמאז"ל אמר הקב"ה בזמן שאין בהמ"ק קיים אני נוטל צדיק א' מביניהם למשכון ואחרי שהקב"ה נטל מאתנו משכון גדול ויקר הערך כרבינו הצדיק החסיד. מזה נדע כמה גדול החוב שחויבנו למקום ב"ה. וע"ז יש להמליץ כי עוונותינו רבו למעלה ראש כלומר מזה נדע רב כמות עוונותינו אחרי ראינו כי למעלה בקודש בראש וראשון הגיע המות לקחתו למשכון בע"כ שעלינו לפרוע חוב גדול לפי יקרת ערך המשכון אשר לקח ממנו. כי מות הצדיק הזה הוא חסרון לא יוכל להמנות כי אם נפטר אדם גדול שכל גדולתו בתורה הנגלית לבד אף שחסרונו נרגש בכ"ז יש לנחם אחרי שכל דברי תורתו. בספר נכתבים ותלמידיו מרצים הדברים ששמעו מפיו. אבל אם נפטר קדוש כזה כרבינו ז"ל אשר פרשת גדולתו ורוממותו לא לבד בנגלה כ"א בנסתרות שהן כבשונו של עולם וא"א לגלותן. עד שנוכל לומר הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם כלומר הנגלות נשאר מורשה לנו ע"י שנכתבו בספר מפורש. אבל הנסתרות דברים שנאמרו בחשאי אחרי שהצדיק נתבקש בישיבה של מעלה גם המה נשארו לה' אלקינו. וזהו כוונת דרשתם ז"ל בפרשתנו מכה אשר לא

כתובה בתורה זו מיתתן של צדיקים. ע"כ מיתתן של צדיקים חסידים ופרושים יסודי עולם עירין קדישין כרבינו ז"ל הוא מכה נאמנה ונמרצה. על אשר לא כתובה בתורה בשביל שחסידותו וקדושתו לא ניתן לכתוב ואין לנו תמורתו. והנה נוכל להמליץ על הקדוש הנספד ז"ל תתן אמת ליעקב חסד לאברהם:

(וחוץ לדרכנו אמרתי בפסוק הנזכר כי מארי דרזין כתבו שאאע"ה הוא מדת החסד ויצחק אע"ה הוא מדת הפחד כמ"ש ופחד יצחק. ויעקב מדתו אמת. והנה אף שאין לי ידיעה בנסתרות לה' אלקינו מ"מ ע"פ פשוטו נ"ל הסבר הדבר אחרי שאברהם הוא החל לקרוא בשם ה' ולפרסם אמונת אלקי עולם. ע"כ רק מדת חסד היתה לו לאמצעי להמשיך את בני אדם לעבודת הבורא ית"ש כמו שנער קטן רק בחבלי אהבה יומשך לשמוע בקול הורים כמ"ש כי נער ישראל ואוהבהו. כמו כן הביא הוא את בני דודו תחת עול האמונה על ידי שהראה להם את גודל טובו וחסדו (של הקב"ה אבל אחרי שנתפרסם כבר מדת טובו יש לפחוד פן יתמוך החוטא על מדת רחמנותו של הקב"ה לחטוא בתקותו שאב הרחמן יסלח ויכסה על פשעיו. כמ"ש בפ"ק דחגיגה אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תבטחו בריע. ע"כ הוצרך יצחק להורות לבני דורו מדת הדין המעניש לרשעים ופוקד עליהם כחטאם למען יפחדו וירהו מחרון אפו ומשבט עברתו ע"כ הי' הוא ע"ה צריך להחזיק במעוז מדת הדין המתוחה על החוטא. אבל אחרי שנתבסם כבר העולם ע"י אבותינו אלה אברהם ויצחק וידעו שיש דין ורחמים בא השלישי המובחר שבאבות במדת האמת לומר שה' אלקים אמת נותן לאיש כמפעלו וכל א' וא' יקבל חלקו כראוי לו ייטיב לטובים וירע לרשעים וזה מדת האמת לשלם לאיש כנמול ידו יעשה לו אם לשבט אם לחסד ימציאהו. והנה באברהם אע"ה הי' מדת הרחמים אבל לא נתקיים כי בא יצחק אחריו בתוקף ועוז להורות שהקב"ה בא בדין על בריותיו מטעם הנ"ל שלא יבטחו על מדת הרחמים יותר מדאי. אבל כשבא יעקב מכאן ולהלן נשאר לעולמי עד מדת הרחמים לדור ודור. וז"ש והנה ה' נצב עליו (פ' ויצא) ר"ל ה' שהוא מדת הרחמים נצב ונשאר קיים לעד על יעקב. ויאמר אני ה' אלקי אביך אברהם הן אמת שכבר אצל אברהם הי' מדת הרחמים אבל לא נשאר כן כי העולם טעו וסמכו שהקב"ה ותרן הוא. על כן אם גם באברהם אביך הייתי ה' אלקי אבל ביצחק חמק ועבר מדת הרחמים ונשאר רק ואלקי יצחק ולא נזכר עליו מדת הרחמים אבל. מיעקב אבינו ואילך ה' הוא מדה"ר נצב עליו לעולם לא ימוש לנצח. והוסיף לבאר שיהי' תמיד רחמים ודין. והי' זרעך כעפר הארץ. שרומז על הגליות כמ"ש רמב"ן. ז"ל. וזהו דין קשה אבל והשיבותיך אל האדמה הזאת אשר הוא רמז לקיבוץ גליות זהו רחמים. ולא תאמר שהקב"ה האב הרחמן יהי'

בכל עת תמיד כולו רחמים. לזה אמר כי לא אעזבך. מלשון עזוב תעזוב עמו שהוא לשון ישועה ועזר. כלומר לא אהי' עמך לעזרך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך. כמו בכ"מ שדיבור קשה.

כמו כן אמר הקב"ה לא אהי' בעזרך להיות ישראל נושע בה' תשועת עולמים אשר אם כליתי חצי בהם. מעיקרא חשוכא והדר נהורא. ורק אחרי דנתי אותם בשילוחין וגירושין רק אחרי כן ארחמם. וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי כי מעת שפרסם יצחק אביו את תוקף מדת, הדין לא ידעתי שיש בחי' ה' מדת הרחמים במקום הזה ורק עתה נודעתי כן. אבל גם ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה. שגם הדין שולט כי תתן אמת ליעקב. מדת אמת כלולה מחו"ג לפעמים דין ולפעמים רחמים):

כי היו בו עד להפליא שתי מדות של אבותינו הקדושים כשמו כן הוא יעקב אברהם שמו הקדוש והי' בו מדת אמת ליעקב שהוא תורה בנגלה שכל אדם מחוייב להגות בה יומם ולילה כי היא חיינו ואורך ימינו והמקיים מצות והגית בו יומם ולילה אינו עושה אלא מאמת שבועת הר סיני שנשבענו להגות בה. אבל למדת הנסתר אין כל אדם מוכשר ונקראת רק תורת חסד ורק החסידים שעושין לפנים משורת הדין ומתחסדים עם קונם המה יכנסו לפרדס. וע"ד זה פירשתי הפסוק בפ' ויירא וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר. עפמ"ש באה"י לפרש פ' ועשית עמדי חסד ואמת כי חסד הוא מה שמבטיח לעשות טובה מבלי שמחוייב ועומד לכך אבל אחר שכבר הבטיח אז מה שמקיים הבטחתו שלא יכזב זה אינו מתואר בתורת חסד רק אמת לאמת הבטחתו עיי"ש. כמו כן נאמר מה שהבטיח הקב"ה לפקדה בהריון ולידה זה הי' רק חסד ומדת הרחמים אבל אחרי שכבר הבטיח אותה אז מה שיקיים את מאמרו אף מדת הדין מסכמת כי לא איש אל ויכזב. והנה אמירה היא לשון רכה מדת הרחמים וכל מקום שנאמר דבר הוא לשון קשה מדת הדין. וז"ש ה' פקד את שרה מה שפקד וזכר אותה להבטיחה בזרע של קיימא זה הי' רק כאשר אמר בלשון רכה ובמדת הרחמים. אבל מה שקיים מאמרו ויעש ה' כן לשרה לא הי' במדת הרחמים לבד כ"א כאשר דבר שגם מדת הדין הקשה הוצרך להסכים לזה. ע"כ אחרי שרבינו ז"ל עסק בנגלה ונסתר קיים חסד ואמת מדות אברהם ויעקב. וגם הוא הי' עמוד העבודה שבלב זו תפלה אשר עד להפליא היתה תפלתו בקדושה ובטהרה אשר לא נשמע כמוהו בדור הזה. וזו מדת אברהם שנאמר וישכם אברהם בבוקר. ועמוד התורה של יעקב אבינו שנאמר ויעקב איש תם יושב אוהלים. ואחרי שהי' בו אמת ליעקב וחסד לאברהם. לא נחסר לו רק מדת פחד יצחק. והטעם כמו שאומרים בשם עוללות אפרים ז"ל שדרש בקהלה קדושה ואמר

כי אמרתי אין יראת אלקים במקום הזה ופחדו ונתביישו בני הקהלה בדעתם שכוונתו שאין להם יראת שמים ח"ו. עד שביאר להם שאדרבה כוונתו רצוי' לטובה אחרי שהם צדיקים יראים ושלמים א"צ עוד להשיג מדת היראה רק עובדים מאהבה. כמו כן נוכל לומר על הקדוש הנספד ז"ל שגבה כל כך בצדקו וקדושתו שהי' בו מדת אמת וחסד אבל פחד יצחק לא הי' צריך נגד עיניו רק עבד את ה' מאהבה. אבל אני המקונן יצחק יש לי פחד כי ירא אנכי לספר תהלתו ושבחו פן ח"ו אגרע ממנו ויהי' לי לעון. כי לו דומי' תהלה ומי אנכי שאוכל לספר במעלותיו ותהלתו מלאה הארץ. וע"כ אז"ל כשמת אברהם אבינו אמרו גדולי הדור אוי לדור שאבד מנהיגו. אמרו גדולי הדור דייקא כי הם ידעו להוקיר ערכו ולהעריך גדלו. אבל מי אנכי להיות נמנה בין גדולי הדור. רק זאת אשים אל לבי מאמרם ז"ל בפ' השוכר את הפועלים כי קא ניחא נפשי' דרבה בר נחמני יצאה ב"ק ואמרה אשריך ב"נ שגופך טהור ויצאה נשמתך בטהרה נפקו אבייי ורבא לאעסוקי בי' ולא הוו ידעי דוכתי' חזו ציפרי דהוו קיימי ועבדו לי' טילא אמרי שמע מינה התם הוא. כמו כן לאחר דנח נפשי' דרבינו ז"ל יצאה ב"ק מקצה ארץ עד קצהו אשריך טהור. כי לא נהנה מעוה"ז רק ההכרח והצמצום ואף שכל גדולי הדור היו נכנסים ויוצאים בביתו וביתו הי' פתוח לרווחה להמון בית ישראל אשר נהרו אליו בכ"ז נוכל להמליץ עליו ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין כלומר שהוציא לאורחים כל המצטרך להם אבל והוא בעצמו לא נהנה מן העוה"ז כ"א הי' רק כהן לאל עליון. תורתו ועבודתו היו מנת חלקו בקודש. ואף שהי' עתיר נכסין בכ"ז לא נהנה מעשרו כרבינו הקדוש שזקף עשר אצבעותיו. ועל דרך זה פירשתי הפסוק בפ' תולדות ויגדל האיש וילך הלוך וגדול עד כי גדל מאד ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה עפמ"ש לפרש המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם שמי שעושה הכל לשם שמים אף אם כבר קנה שם טוב לעצמו ושמו מפורסם ונודע לרבים כשמן הטוב. לא יסתפק בזה לאמר כבר קניתי שם מצאתי און לי וכבר הגיע עת מנוחה אין לי עוד לעשות לחובת הכלל. אלא אדרבה יוסיף כח ואיל לפעול גדולות ונצורות וכל כמה שיגדל האיש יוסיף לפעול. אבל מי שעושה הכל רק לקנות כבוד ותפארת מן האדם אחרי שהגיע כבר להיות רם ונשא אז טומן את ידו בחיק העצלות ואומר כבר אני גבור חיל מאז ומקדם ואין מן ההכרח לעבוד עוד כ"א שם ינוח יגיע כח. ע"כ אמר המה הגבורים אשר מעולם. מי שאומר כן שהוא כבר יצא טבעו בעולם מאז ומקדם ונודע לאיש חיל. זהו לאות ולמופת שהוא מאותן האנשים אשר כל כוונתם הוא רק לקנות שם ותהלה והוא מאנשי השם. ע"כ סיפר הכתוב מגדולת יצחק אע"ה כי לרוב כשיעשיר איש וירבה כבוד ביתו כל מה

שיוסיף עושר בנכסי עוה"ז הוא פוחת והולך בנכסי עוה"ב כי ידום לבבו וישכח את ה' אלקיו. ע"כ אם גם הוא יגדל למעלה ראש אבל אישיותו יקטן עי"ז לא כן פה ויגדל האיש אישיות שלו גדל ונשא שלא רצה לנוח כמו אנשי שם הנ"ל כ"א וילך הלוך וגדל. כל יותר שרבה ופרץ הוא הלך למעלה בדרך השלימות. ובאמת לאיש כזה העשירות הוא אצלו כמאודיות ויתרון שהי' מסתפק בלעדו. וז"ש עד כי גדל מאד שגדולתו ועשירותו הי' נחשב אצלו למאוד ויתרון כי מרבה נכסים מרבה דאגה וגורם לו פיזור הנפש. ע"כ ויהי לו מקנה צאן לא הי' לו ריבוי נכסיו לתענוג וקורת רוח כ"א לעבודה רבה וקשה עליו. וכמו כן רבינו לא פנה אל דהבים ושטי כסף והון יקר הנמצא אתו. וגם הי' נצר נחמד מגזע ושורש קדוש וטהור המה אבותיו הקדושים אשר בארץ המה והורתו ולידתו הי' בקדושה ובטהרה והי' שלשלת היוחסין אשר כל חוליא וטבעת ממנה יקר מפז ומכתם דב כלו קודש לה' דבינו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה. ע"כ אם אנו רוצים לאעסוקי ב' בהספידו של אדם הגדול בענקים כזה לא ידענו מקומו ומדרגתו כי לא נוכל להגביה את עצמנו למעלה רמה כזו עד שנספר בשבחו לפי ערכו הרם והנשא. אבל זאת תרהיב בנפשנו בכ"ז להספידו אחרי שכל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול. כמו כן אף שאני לבדי לא אוכל לדבר א' מני אלף מתואריו ושבחיו בכ"ז אחרי שכל בית ישראל יבכו את השריפה בכל מקום מושב בנ"י יספדו ויילילו על סילוקו והעדרו של הצדיק עיר וקדיש. ע"כ יצטרפו כל מילי דהספידא אחת לאחת למצוא חשבון וגם אני הצעיר בתוכם למטינא שיבא מכשורא. והנה צפור א' לא יוכל לעשות צל כמ"ש כצל עובר והוא כצל עוף הפורח שאין צלו מאומה. אבל בהאסף עופות רבים אל מקום אחד יעשו צל גדול. וז"ש אחרי דלא ידעו דוכתי' ולא ידעו מדרגתו ויראו מפני כן להספידו ע"כ אחרי ראו צפרי דקיימו ועבדו טולא. הבינו שאף שאחד לא יוכל לעשות צל בכ"ז אם רבים הם גם יכולו. כמו כן בענין ההספד אף שאחד לא יוכל בכ"ז הן אל כביר לא ימאס ועוד טעם א' הוא כמ"ש קדשי קדשים שחיטתן בצפון. איש כזה שהי' ק"ק בודאי לא בחטאו מת כ"א צפון טמון ונעלם מאתנו בע"כ שרק עווינינו ענו בנו והמה היו בעוכרנו. ע"כ החוב עלינו להספיד ולעורר בתשובה למען לא יתקיים בנו ח"ו ותם לריק כחכם אם לא נספידו יהי' ח"ו פטירתו ללא יועיל לנו וידמה למשל הידוע למלך שהיו לו כמה בנים מסוכנים עד שהרופאים גזרו שרק בהמית אחד מבניו החי והבריא אולם והחולים ישתו מדמו אז באפשר להם לחזור לאיתנם. והאב כחס על בניו הרבים הקריב את הא' למען ינצלו הרבים. והנה אם באמת יהי' כן שיחזרו לאיתנם ע"י רפואה זו זאת נחמתו בעניו שהקריב הא בעבור הרבים אבל אם לא תועיל רפואה זו אז אין קץ ליגון האב. כמו

כן הקב"ה הקריב את הצדיק וסילקו למען אנחנו חולי נפש ונגועי עון נתרפא בחבורתו ופטירתו תהיה לנו להתעוררות למען נשוב אל ה' להרפא מנגעי נפשנו. אבל אם ח"ו לא יועיל מיתתו אז שכינה מצטערת אשר ללא יועיל לוקח אדוננו מעל ראשינו. ע"כ נאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב רק אז נאבד באמת אם אין אנו שמים על לב להתעורר עי"ז בתשובה שלימה ע"כ נתעשת נא להתעורר בתשובה שלימה:

(וחוץ לדרכנו אמרתי בביאור הפסוק הנ"ל עפמ"ש בפ' וירא ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום ואברהם הולך עמם לשלחם. כי צדיק יסוד עולם ואף אם השחיתו התעיבו אנשי סדום מ"מ זכותו של אאע"ה כדאי להגן על העולם כולו לבלתי עשות בו כלה. ע"כ המלאכים שרצו לשחת את סדום אם יזכרו בעת ההוא צדקת א"א לא יוכלו לעשות את אשר יזמו להשחית. ע"כ בעת השקיפו על פני סדום לרעה הסיחו דעתם לגמרי מא"א כדי שלא יעלה צדקתו על לבם להשיב את ידם מבלע. וז"ש ויקומו משם האנשים שהרחיקו לגמרי ממחשבתם את מקום מושב אברהם כדי שיוכלו להשקיף על פני סדום לרעה ולא יזכר צדקת הצדיק. אבל הוא בצדקתו לא הניח אותם לשכוח אותו כ"א הלך עמם כדי לשלחם משם שלא ישלטו לרעה בסדום כ"א לשלח אותם משם. ויש להוסיף נופך עפמ"ש הפסוק הצדיק אבד ואין איש שם על לב וגו' כי מפני הרעה נאסף הצדיק. כי מה שהצדיק מגין על הדור הוא משום דיש תקוה אף אם ירשיעו בכ"ז אולי ברוב הימים תהי' פעולת צדיק לחיים ויפעול ע"י תוכחתו להחזירם למוטב ע"כ כ"ז שיש צדיק בעולם יש תקוה אולי יצלח בידו להשיב רבים מעון. וכ"ז אם הרשעים במחשך מעשיהם ויש בהם עכ"פ עוד מדת הבושת שלא לחלל ש"ש בפרהסיא. אז אם גם בסתר באין רואים עוברים על מצוות ה' יש לצפות שאם גם מתחלה רק מפני הבושת לא יחציפו לחטוא לעיני הצדיק אבל בקרבם ובמגורם רע. אולי מתוך שלא לשמה יבואו לשמה ולא יחטאו גם בסתר אחרי שהורגלו עכ"פ שלא לחטוא בפרהסיא. אך אם הרשעים הם עזי פנים שבדור שלא ידעו בושת ומאנו הכלם וגם לעיני הצדיק יעיזו לחטוא. אז יודע הקב"ה בטח שכל פעולת ויגיעת הצדיק לריק ולהבל כחו יכלה אם ירהבו נער בזקן ונקלה בנכבד ע"כ אחרי שכל פעולת צדיק ללא יועיל אז ח"ו הקב"ה מסלקו. וז"ש הצדיק אבד ואין הקב"ה מקיימו בעולם אולי יוכל לתקן עולם במלכות שדי לפי שלא יכסו את לבם הרע לבל יתראה עכ"פ רוע לבם החוצה כ"א אין איש "שם על לב" לא ישימו מכסה על לבם הזונה כ"א בפומבי ובנגלה יחטא. ע"כ "מפני הרעה" על שהרעה לא תשתדל עכ"פ לכסות את פני' כ"א היא מגלה ערוות פני' לעין כל ע"כ אין כאן לקוות שהצדיק יוכל לפעול עליהם לטובה ע"כ מפני הרעה דייקא נאסף הצדיק. וכמו כן הי'

בסדום אם רק במסתרים היו חוטאים ובפרהסיא עוד יבושו ויחפרו ולא יעיזו פניהם לחטוא אז אולי הי' עוד פתח תקוה שאברהם ברוב צדקתו יוכיח אותם למישור ושבו ורפא להם. אבל וישקיפו על פני סדום שגם פנים שלהם לא כסו ולא שמו על לב כ"א העיזו לחטוא בפני כל ע"כ נחתם גזר דין ואין תרופה למכתם. ופירשתי עוד הפסוק בפ' ויצא וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך. והקשה באוה"ח מה המשך יש לשני פסוקים האלו וכי בשביל שראה יעקב את פני לבן ע"כ אמר ה' אליו שוב. ונראה עפ"י הנ"ל והנה נאמר כ"ז שיעקב הי' אצל לבן הי' מקום לקוות שצדקת יעקב יעשה רושם גם על לבן להחזירו למוטב וכל זה כל זמן שלבן עכ"פ):

ואמרו רז"ל משה רבינו לא מת שנאמר וימת שם משה עבד ה' ונאמר ויהי שם עם ה' מה להלן עומד ומשמש אף כאן. כי הצדיק שאינו נהנה מן העוה"ז כ"א ההכרחי באמת לא מת כי חייו בעוה"ז אינו נקרא חיים בעצם אצלו רק חיי העולמים הוא חיים האמתיים ואדרבה אחרי שמיתתו הוא תועלת לדור לא נוכל לומר עליו רק ששם הוא מת אבל בעולם העליון הוא חי וקיים. כי אחרי ויהי שם עם ה' מ' יום לחם לא אכל ומים לא שתה ע"כ אין חילוק כמו שמתחלה הי' עומד ומשמש לפני המקום כמו כן עכשיו יעמד חי לפני ה' עומד ומשמש. ע"כ אנו מתפללים לפני הש"י והקריב עלי' חלבי השלמים כל הקרבנות כולם. אחרי שבנעדר בקודש הקרבנו הטוב והמובחר שבקרבנות שהי' לנו. ע"כ יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיהי' הוא האחרון שבקרבנות ולא נקריב עוד נשמותיהן של צדיקים על המזבח של מעלה. ובפרט נשתדל שיהא הוא חלב השלמים שלא לבד שנעשה שלום עם הקב"ה כ"א גם שלום אהבה ואחוה וריעות יהי' בינינו ולא נבגוד עוד איש באחיו בקנאה שנאה תחרות ואיבה רק נקיים חסד ואמת נפגשו. כמו שברבינו הצדיק הקדוש מרן אברהם יעקב נבג"מ נפגשו מדת אמת וחסד כנ"ל. כמו כן בנו צדק ושלום נשקו אם שלום יהי' לנו אז גם צדק יהי' לנו ויקויים בנו צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך הוא הקדוש שאנו עסוקין בהספידו יליץ בעדנו בימי הדין הבאים עד שיבולע המות לנצח אמן:

אתם נצבים היום כולכם וגו'. כתב רש"י ז"ל למה נסמכה פ' אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים אמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל מ"ר לפייס הרבה הכעסתם למקום ולא עשה עמכם כליי' והרי אתם קיימים לפניו היום כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם.

ותמהו המפרשים שאם מ"ר ניחם אותם שהקללות לא יזיקו להם אף אם יכעיסו לפני המקום א"כ לקללה מה זו עושה ולמה כתבה אותה התורה אם כל פעולתה לריק. ונראה כי המלאך נקרא עומד בשביל שעומד במדרגת שלימותו כיתד בל ימוט לנצח לא יזוז ממנו אף זיז כ"ש. משא"כ האדם שיש בבחירתו ללכת מעלה מעלה ולהפך לרדת מטה מטה ורק ע"י בחירתו בטוב מואס ברע ע"כ נקרא מהלך. ונראה דמה"ט ג"כ אין הקב"ה משלם שכר פעולה טובה בעוה"ז וגם אינו משלם לרשע כרשעתו בעוה"ז רק הכל צפון לחיי עוה"ב ובעוה"ז ראינו אדרבה יש צדיק אובד בצדקו ויש רשע מתערה כאזרח רענן וכל אשר לו ירבה ויפרוץ. וכל כמה שמוסיף ברשעתו עוד יוטב לו ויעשה חיל כמו שאנו רואים. וע"ז יש להמליץ הפ' וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ שכל מה שמענים ומסגפים את נפשם ונשמתם הנקרא אותו אחר שהוא עצמיות האדם וכל מה שמענים את הנשמה במנעם ממנה מזונה ולחמה הם התורה והמצוות. לא רי שלא נענשו בעוה"ז שילכו הלוך וחסור רק אדרבה לפי רוב עינויים את נפשם כן ירבו וכן יפרצו. והטעם שעשה ה' ככה היא שאם יראה

האדם את השכר ועונש בעוה"ז לנגד עיניו תמיד אז יהי' כמוכרח לעשות טוב כי מיר תרדפהו רעתו וילכד בפח מוקשו ע"כ צפן הקב"ה שכר ועונש לעוה"ב אשר עין לא ראתה. ואם בכ"ז אף שאין השכר ועונש נגד עיני בני אדם יבחר בחיים. אז הוא נקרא אדם המעלה. אשר מדעתו ורצונו הטוב תבחר בטוב נפשו. כמ"ש בקהלת על אשר לא נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה ע"כ מלא לב בני האדם בהם לעשות רע. וז"ש הכתוב בקהלת ג'. ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע וגו' אמרתי אף אני בלבי על דברת בני האדם לכרם האלקים. שראה שהמקום הנכבד אשר בו היו ראויים לישב בשלום ובשלוה כל עושי צדקה ומשפט שמה יושבים אנשי רשע העבדים ליצרם רוכבים על סוסים יצא מחלב עינימו. והישרים והתמימים אשר לפי צדקתם הי' להם לישב על כסא כבוד המה הולכים כפוף ושחוח לפני בני עולה. והחליפו מעמדיהם שבמקום שהי' לו להיות המשפט שמה ישב הרשע. ואמר הטעם לזה לברם האלקים. שעי"כ הם בעצמם יבררו ויבחרו להם את האלקים לעבדו בבחירתם. שאם הי' רק לישרים תהלה וכבוד בעוה"ז ולרשעים בוז וקלון. אז לא הבני אדם היו בוררים להם בבחירתם את האלקים כ"א היו כמוכרחים. אבל למען לברם האלקים שהם עצמם יבחרו ויקרבו להם את האלקים ע"כ עשה ה' ככה שמקום אשר הי' ראוי למשפט וצדק אותו יחמסו אנשי רשע. וזה שאמר לעשות משפט עבדו וגו' דבר יום ביומו למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים אין עוד הכוונה ג"כ כנ"ל שאם לא יצפון הקב"ה לישרים תושי'

להנחיל לאוהביו יש רק בעולם האמתי ולשלם לשונאיו רק בעולם הנשמות כ"א יעשה משפט עבדו ועמו דבר יום ביומו שישלם שכר ועונש תיכף ומיד אותיום אז ידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא האלקים איש לא נעדר אף הפחות שבפחותי' אשר לא ייראו את ה' והדר גאונו. ע"כ טוב עשה ה' שכל הברכות וקללות לא יחולו בעוה"ז ולא יראה האדם לנגד עיניו שכר ועונש. ועי"ז ברשותו הדבר תלוי ברצונו עומד וברצונו מהלך. ואם בלי הכרח ורק מרצונו הטוב יעשה חיל אז תחשב לו לצדקה. משא"כ אם לא הי' באפשרי לו להיות עומד כ"א מפחד הקללות שלא ישיגוהו הי' מוכרח ללכת מעלה מעלה בדרכי שלימות א"כ ההכרח לא ישובח ולא יגונה ונגרע הרבה מערכו. וז"כ המדרש כיון ששמעו ישראל צ"ח קללות אמרו מי יכול "לעמוד" באלו כלומר אם העונשים האלו ירדפו את הרשעים ביום רעה אז מפחדם ומחרדתם נהי' מוכרחים ללכת תמיד למעלה בקודש ומי יוכל לעמוד על מקום א' ע"י אלו א"כ מה זכותנו אם נעשה הטוב מיראת העונש. וע"ז השיב להם הרבה הכעסתם לפניו ובכ"ז לא עשו כליי' ובע"כ שאין העונשים נגלים לנו ולבנינו רק בעולם הגמול שם ישיב לרשע רע כרשעתו ואחרי שאין האדם רואה גמול הרשע לעינים איננו מוכרח במעשהו. ע"כ אתם נצבים אם רצונכם לעמוד על מקום א' מבלי להוסיף בשלימות הרשות בידכם באין מחריד הנראה לעיין ע"כ אתם כיום הזה שהוא לפעמים מאפיל ולפעמים מאיר כך אתם אם רצונכם להלך בדרך חשכה ואפלה אין מוחה בידכם אחרי שאין אתם רואים את העונשים ורק עתיר להאיר לכם בעוה"ב אבל לח בעוה"ז ע"כ יכלת עמוד:

הגהה: (הי' לו בושת פנים לפני יעקב ולא גלה ערוותו ונבלותו בפניו אבל אחרי שבוש לא יבוש עוד ממנו לעשות רע בפרהסיא על אפו כבר אפסה תקוה להחזירו למוטב. ע"כ למה יתחבר הצדיק עם הרשע אם אין עוד לצפות מזה תועלת. וז"ש נ"ז שעכ"פ פנים חיצונים של לבן הי' מראה סימני טהרה וזה הי' בימים הראשונים שהי' יעקב בביתו שהי' עכ"פ מתחפש ומתלבש במעיל צדק רצה הש"י שישאר יעקב בביתו אולי יהיה לטובה אבל וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שלשום שגם פניו עשה כבר כחלמיש להעיז פניו נגדו ואין עוד תרופה למכתו ע"כ אמר לו הש"י שוב אל ארצך כי למה תתעכב אצל הרשע ללא תועלת):

אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם שוטריכם כל איש ישראל. י"ל עפמ"ש באברהם שלא הי' צריך סעד לתמכו נאמר בו התהלך לפני ובנח שהי' צריך סעד נאמר בו את האלקים התהלך נח. והוא מי שלבו בריא אולם וכבר נשרש על אדמת הקודש עד שכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותו הוא רשאי לילך למקום

שאינו נודע בו עדיין כבוד השם. וזה נקרא מתהלך לפני ה' שהוא הולך לפרסם אלקותו ית"ש אף במקום שאין מכירין אותו עדיין. אבל מי שבעצמו אינו מובטח כ"כ שלא יסור מאחרי ה' אם יארח לחברת מרעים. לזה לא ניתן רשות להלך רק את האלקים במקום אשר כבר נודע אלקותו ית"ש. והארכתי מזה במק"א. והנה קרח אמר כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה' כי אם כל העדה ברום המעלה אז א"צ לראש ונשיא לנחותם הדרך ילכו בו והנשיאות הוא אז רק לשם ולתפארת ולכבוד האומה. וז"ש מ"ר אל ישראל אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם שאתם במדרגה גבוהה כ"כ עד שנתקיים בכולכם שתוכלו להלך לפני ה' כאא"ה כנ"ל:

(ופירשתי הפ' בפ' לך לך התהלך לפני והי' תמים ואתנה בריתי ביני ובינך. ולהלן נאמר והקימותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורותם לברית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך. עפמ"ש במק"א לפרש מ"ש בשבת ושמרתם את השבת כי חות היא ביני וביניכם. שהקב"ה הי' יכול לבקש מאתנו שנקדש כל עתותינו לה' כמו שעשו רשב"י וחבריו. והיצה"ר מבקש כל רגעי האדם למלאות בהם משאלות הגוף והקב"ה עשה פשרה ואומר ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש. ופירשתי ג"כ מדרשם ז"ל שאמר קין עשיתי תשובה ונתפשרתי פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת יי' לעיל פ' בראשית. והנה מהצדיק הגמור באמת מבקש הקב"ה לפום גמלא שיחנא שיהא כולו ודש לה'. אבל אחרי שלא ניתנה התורה למה"ש וידע הקב"ה שקרוצי חומר רובם נוטים להתעולל בתהלוכות ארץ ע"כ עושה פשרה ומתרצה בזה אם יהי' חציו לה' וחציו לכם. ואחרי שכתבתי שם שפשרה נקרא ביני וביניך כי הוא הממוצע בין שתי התביעות המתנגדות. ע"כ אמר הקב"ה לאברהם התהלך לפני כפי' הרמב"ן שנקרא מי שעושה יותר משורת הדין עוד טרם צווהו ה' אתה בשלימותך וזכות חומרך הי' תמים ושלם בלי שום שמץ דופי כי ממך אני מבקש שתלך בכחך הגדול לפני ולא ימצא בך ערוות דבר גופני כ"א שלם ותמים תהי' לפני ה' אלקיך. אבל ואתנה בריתי שיהי' לזרעך אחריך שלא יוכלו להיות כ"כ שלימים גם בזה אני מתרצה להם אם רק יהי' ביני וביניך כעין פשרה הנ"ל. וז"ש למען אוכל להיות לאלקים גם לזרעך אחריך ולא יבעטו בי בהטילי עליהם עול כבד אשר לא יוכלו לסבול ע"כ והקימותי בריתי שיהיה רק ביני וביניך ובין זרעך אחריך והוא הפשרה הנ"ל. והטעם למען שלא לבד לך אהי' לאלקים שאתה תוכל לעמוד לפני אם אצווך שתהי' תמים כולך קודש לה' אבל אני רוצה שיהי' גם לזרעך אחריך ע"כ אני מתרצה אם רק ביני וביניך יהי'):

וכיון שכן א"א צריכים לראש ומנהיג וראשיכם הוא רק שבטיכם כמו השבט אשר ביד מושלים ולא בשבט הזה הוא מושל בגוים ורק סימן גדולה וכבוד הוא השרביט כמו כן ראשיכם לא שצריכים שימשלו בכם לנחותכם הדרך תלכו בו כ"א כל הראשיות הוא רק כמו שבט מושלים לשם ולתפארת אבל באמת זקניכם שוטריכם כל איש ישראל כל יחיד ויחיד ראוי הוא להיות זקן ושוטר:

אתם נצבים וגו' הפרשה הקודמת מסיימת למען תשכילו את כל אשר תעשון ופרשיותינו נצבים וילך כולם מעוררים אותנו על הזמן הזה השבת האחרון בשנה שאנו קרבים ליום הדין ובאים לשנה אחרת. ע"ז נאמר כי לא בחפזון תלכו כאשר פירשתי לעיל אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה כי האדם תמיד הולך בלי מרגוע ואין לו זמן ועידן לחשוב מחשבות לבוא בחשבון עם יוצרו ויצרו. ע"כ יאמרו המושלים בואו חשבון לחשוב מחשבות והקב"ה ברחמיו נתן לנו חידש האחרון בשנה בו נחשוב על כל חדשי השנה. כמאז"ל בחודש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה לקבל לוחות שניות. כי הלוחות הראשונים שברנו כל השנה ועכשיו אנו מקבלים עלינו פעם שנית לקיים את התורה. וע"ז נאמר וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו ויאמר אראה מה אחריתם. כלומר אם יעשו תשובה באחרית השנה. וע"ז נאמר והי' עקב תשמעון כמ"ש רמב"ן לשון סוף. אם עכ"פ בסוף השנה תשמעון יהי' נחשב כאלו ושמרתם ועשיתם אותם לשעבר. ע"כ בשעת תפלה שאדם מאסף מחשבותיו לה' אמרו אין עמידה אלא תפלה. שהאדם אינו עומד רק בשעת תפלה אבל כל היום כולו נפשו ורוחו מתהלכת תמיד לרוח היום ומשתנה לכמה גוונין. וע"ז נאמר ויהי היום ויבואו בני האלקים "להתיצב" על ה' ודרשו בזוה"ק זה ראש השנה כי רק היום הזה ר"ה יכונה לנו העמידה והיציבה. ע"כ למען תשכילו את כל אשר תעשון שתעשון לעתיד הכל בהשכל ודעת ולא תהיו חוטאים אשר נכנס בם רוח שטות ע"כ אתם נצבים היום דייקא על מעמד א' לא תיעפו ולא תיגעו עצמכם ברדיפה אחר ההבל כמו בכל השנה כולה. וסיים במדרש הנ"ל. והעבירו שופר במחנה כדי שלא יטעו עוד אחרי ע"ז והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר עלה אלקים בתרועה. הכוונה כי רוב עווינו ענו בנו הוא רק בשביל שאין אנו רואים בעינינו טוב קיום המצות וההמנע מהעבירות והפושעים רק למראה עיניהם ישפוטו ואומרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה. וכבר הנחש הקדמוני אמר כן ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודע טוב ורע רק מה שעיניכם רואות בזה תוכלו להבחין בין טוב ובין רע. וירא העם בשביל שרצון העם רק לראות בעיניו ע"כ וינועו ויעמדו מרחוק מהר ה'. אבל באמת ע"ז נאמר ולא תתורו אחרי עיניכם זו מינות ונאמר טוב מראה עינים מהלך נפש גם זה

הבל ורעות רוה מי שאומר שרק מראה עיניו הוא טוב מה שבעיניו רואה בו יבחר ויקרב יותר ממה שמהלכת הנפש אחרי עין לא ראתה איש כזה בודאי ילך אחרי ההבל ורעות רוח. והרי גם גוף אדם עצמו אין האדם משיגו ומבינו על בוריו ואז"ל במ"ח אברים כנגד רמ"ח מ"ע ושס"ה גידים כנגד שס"ה ל"ת והאיך יבין את התוה"ק. וע"ז נאמר בפרשתנו כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא "ממך". כלומר אינה נפלאת ונסתרת יותר ממך מגופך ועצמך. וארז"ל דע מה למעלה ממך כלומר מעצמך ומגופך תוכל לידע אמתת הדברים העומדים ברומו של עולם כי עין רואה ואזן שומעת את זה אתה מבין למה לך עין ואזן אבל שאר אבריך אין אתה יודע מה צרכם כמו כן תדע וכל מעשיך כל אבריך וגידיך שהם כלי המעשה כולם בספר נכתבים בספר התורה ישנם מצות כמו מנין אבריך. כמ"ש גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו. ע"כ העיקר היסודי באמונתנו שלא להלך אחרי עיני בשר כ"א רק השמיעה והקבלה מאבותינו שהורישו לנו התורה לנחלה הוא אבן היסוד שלא נחטא אבל אם יתור רק אחרי עיניו אז בודאי יחטא ויש להמליץ ע"ז מ"ש והיית משוגע ממראה עיניך אשר תראה כי החוטא נכנס בו רוח שטות ושגעון שמחליף עולם עומד בעובר וכל השגעון הזה נצמח ממראה עיניך אשר רוצה אתה את הכל לראות בעיניך הכהות. ע"כ אבן פנת דתנו הוא שמע ישראל כלומר רק השמיעה והקבלה היא תהי' יסוד דתנו. וע"כ ג"כ מצות שופר היא נכבדה כ"כ כי כל כחה אינה אלא שמיעה כמו שמברכים לשמוע קול שופר. בזה אנו מורים כי אנו מקבלים עלינו רק לשמוע ולא לראות דוקא בעינינו. והנה כשעשו ישראל את העגל אמרו עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו. רצו ג"כ לראות בעיניהם את אלקיהם. ואז"ל במד' שהקב"ה אמר להם אחרי מעשה העגל אבדתם נעשה שמרו נשמע אחרי שאבדתם נעשה תשמרו נשמע שלעתיד לא תרצו דוקא לראות. וע"כ תקעו בשופר שעיקרו השמיעה שלא יטעו עוד אחרי ע"ז לרצות דוקא לראות בעיני בשר להם. והנה כשאנו רוצים דוקא לראות בעינינו בזה ח"ו משפילים כבוד שמים כי אנו מחשיבים אותו כבו"ד שצריכין להבין טעם צוויו ולהתחקות על שרשו. אבל כשאנו תוקעים ואומרים כי די לנו בשמיעה עי"ז אנו מורים שהקב"ה גבוה מעל גבוה ואין ביכלתנו להשיג טעמי מצוותיו. עי"כ עלה אלקים בתרועה. הוא מתעלה ומתרומם לעילא כביכול. וסיים אתם נצבים כולכם לפני ה' אלקיכם הכוונה עפמ"ש תמים תהי' עם ה' אלקיך וכתיב חלקי ה' אמרה נפשי ופירשתי במק"א שהכוונה שרק אז נוכל להיות שלימים ותמימים במעשינו אם אנו יודעים ומשיגים שרק אם אנו דבקים בה' אז אנו דבר שלם ולא חלק. זהו אתם נצבים

היום כולכם רק אז יהא לכם עמידה וקיום אם תדעו אשר "כלכם" רק אז אתם כל ולא חלק אם תהיו לפני ה' אלקיכם:

והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח וגו' והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה י"ל אחרי שכלל גדול בידינו כל ישראל ערבים זה בזה והאיש אחד יחטא ועל כל העדה יקצוף. לפ"ז נמצא חוטא נשכר כי צרת רבים חצי נחמה. וא"כ אף אם יענש החוטא בזה ינחם א"ע באמרו הלא גם האחרים שלא חטאו יספו עמו ותמות נפשי וגו' ועוד שהעונש אינו יכול להיות קשה כ"כ אם יתחלק לכל העם כולו אז יקל כובד העונש לכל א' וא' כי. משא שהוא קשה לא' תקל לרבים. ופירשתי הפסוק בפ' לך לך ואברכה מברכיך ומקללך ארור הא דנקט בברכה לשון רבים ובקללה לשון יחיד. כי כשאדם מתברך ויש לו כל טוב כמשאלות לבו בכ"ז אם יראה סביביו בנ"א השרויים בצער וחסרים מדי סיפוקם ונתינים במצור ומצוק אז גם לו לא ינעם שבעו כי לבו עליו יכאב לראות בצרת אחיו ושכניו. ע"כ נאמר גומל נפשו איש חסיד כי נפשו עליו תאבל אם יראה בצרת אחרים ע"כ רק בזה יבורך גבר באמת אם לא לבד עליו תזרק ברכת יזרק ברכתה ה' כ"א גם כל יודעיו ומכיריו אוהביו ורעיו מבורכים. ע"כ אמר לא אברך מברכיך ביחיד כל א' בפני עצמו כ"א כולם יחד יתברכו למען יראו וישמח לבם גם בברכת אחרים אשר אתם. ובקללה הוא להיפך כי כאשר רבים יקוללו בב"א אז איננה נמרצת כ"כ כי צרת רבים חצי נחמה אבל אם כל יום ויום תחול הקללה על איש אחד לבדו והאחרים לא יקולל חלקם אז מכאבת הקללה ביתר שאת ע"כ יקלל את כל אחד בעצמו. ואמנם באמת תנחומים הנ"ל הבל הם ובפרט בעובד אלילים זה לא נחשב כלל בין ישראל והוא בחטאו ימות וכל ישראל נקיים מהערבות. ע"כ נאמרו קללות שבמשנה תורה בלשון יחיד לומר שהיחיד לבדו אשר לבבו פונה מעם ה' לעבוד ח"ו אלהים אחרים הוא רשע בעוונו ימות ואין לאחרים חלק אתו וז"ש והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך כלומר זה ישפיע שלום לנפשו אחרי ידעו למען ספות הרוה את הצמאה שלא לבד הוא שהרוה צמאונו בעבירה יספה כ"א גם הצמא ומונע א"ע מלמלאות תאוותו יסוף אתו. ע"ז אמר שהוא טועה בדמיון זה כי הבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל והוא לבד ישכון גלמוד לנגוע בו יד ה' ובין השבטים לא יתחשב כי הם לא יענשו עמו רק הוא בדד ישב מחוץ למחנה ישראל ככל אלות הברית הכתובה בספר התורה הזה שהם כתובות בלשון יחיד אשר בא להורות ע"ז שרק היחיד לבדו ענוש יענש וכל בית ישראל נקיים:

והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך למען ספות הרוה את הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וגו' ומחה ה' את שמו מתחת השמים. כי אז"ל האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. ונראה דה"ט דרוצה לחטוא ולשוב כי כ"ז שיצה"ר שולט בקרב האדם אין שלום בעצמיו כי רק מלחמה כבדה כל היום בין יצרו למצות יוצרו ית' ורק מי שלבו חלל בקרבו ואין לו עוד שום נטיי' אל הרע ותשבות המלחמה אז ינוח יגיע כח אבל אחר שאין אדם רשאי לעכור שארו ולסגף את גופו למנוע ממנו כל טוב העוה"ז כאז"ל כל היושב בתענית נקרא חוטא ואז"ל עתיד אדם ליתן את הדין עיי' במדרש בפסוק ויהי האדם לנפש חי' נפש שנתתי בך החיי' אותה ורק לבעל תשובה אשר צריך לעשות מהיפוך להיפוך הוא רשאי לסגף א"ע בתעניתים ועינויים כמ"ש המפרשים ז"ל וע"ז אמרו רז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין אין צ"ג יכולין לעמוד ע"כ יעשה האדם בתחבולות ויאמר אני רוצה שיהי' לי שלום בקרבי ע"י שאמית לגמרי את היצה"ר אבל אחרי שאינני רשאי לסגף א"ע ולעכור שארי ע"כ אחטא ואח"כ אשוב ואהי בעל תשובה ואז מותר להמית לגמרי את היצר סוכן. וז"ש שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך רק אז אוכל לעשות שלום לגמרי בין הב' יצרים כאשר מתחלה אחטא ואלך בשרירות לבי ואני עושה כן למען יהא ברשותי להספות ולכלות את הרוה והצמאה והם דברים שאדם מתאוה להם ודברים שאינו מתאוה להם כפירש"י והוא האסור והמותר אני אכלה את הכל ואפרוש לגמרי מכל תענוגי עוה"ז. וע"ז אמר לא יאבה ה' סלוח לו כאז"ל האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. והטעם שאף שמחשבתו של החוטא ושב זה כוונתו רצוי' אבל מעשיו אינם רצויים ע"כ אף שהש"י אולי לא ימלא עליו חימה בקרבו כי יודע שהוא עושה עבירה לשמה לתכלית טוב שיהא רשאי להמית את יצה"ר כנ"ל. מ"מ הלא רק אלקים הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות אבל בני אדם הרואים רק לעינים לא יראו רק שחוטא ואין ביכלתם לירד לעומק כוונתו. וכבר כ' בשם הגרמ"ל מלבים ז"ל כי תיבת אף הונח על קצף הנראה רק לפנים החוצה אבל לא ימלא עברה את הכועס. וז"ש כיון שכוונתו נכונה ורק הנגלה שחוטא לא נכון בעיני ה' ע"כ יעשן רק אף ה' שהוא רק מבחוץ אבל חימה אין לו להקב"ה עליו אחרי שיודע מחשבות יודע שמחשבתו נכונה וכיון שהוא לא חטא אלא לפנים אף הקב"ה לא ירגז עליו בחימה עברה וכעס משלחת מלאכים רעים כ"א רק באף. ומחה ה' את שמו רק מתחת השמים פה בארץ אשר האדם יראה רק לעינים יקבל עונשו אבל למעלה מן השמש סר עוונו וחטאתו תכופר. ועפ"ז י"ל מדרש תנחומא פ' האזינו כתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך וכתוב אחד אשר לא ישא

פנים עשה תשובה נושא לו פנים עפמ"ש לעיל פ' בחוקתי בד"ה ואכלתם. ישא ה' פניו אליך הוא בשאין לנו שים נטיי' אל הרע עד שעין בעין נראה ה' אלינו בלי מסך מבדיל וישם לך שלום כי שבתה מלחמת היצר. ולפ"ז כיון שכ' שצדיק גמור אינו רשאי לכבוש לגמרי את יצרו שפיר נאמר עליו אשר לא ישא פנים כי כ"ז שמלחמת היצר בקרב לב איש לא יוכל לראות את פניו משא"כ בבעל תשובה שאמרנו שהוא רשאי להסיר לגמרי את יצרו הרע ע"כ עליו נאמר ישא ה' פניו אליך והטעם אחרי שישם לך שלום שכבר עשה שלום בקרבו א"כ הוא מרואי פני המלך:

גפרית ומלח שריפה כל ארצה וגו' כמהפכת סדום ועמורה אשר הפך ה' באפו ובחמתו ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת. י"ל עפמ"ש לפרש הפ' בפ' וירא כי משחיתים אנחנו את המקום הזה כי גדלה צעקתם את פני ה' וישלחנו ה' לשחתה. כי כבר כתבתי במק"א עפמ"ש הרמב"ן שע"כ נענשו סדום ועמורה אף שגם שאר ארצות כרובם כן חטאו כסדום אלא לפי שסדום היתה בארץ ישראל והמה טמאו את ארץ הקדושה ע"כ קאה אותם הארץ. א"ד ז"ל ואחרי שארץ ישראל עיני ה' אלהינו דורש אותה ע"כ נקרא ארץ אשר את פני ה'. וז"ש כי גדלה צעקתם יותר משאר עיירות שחטאו והטעם את פני ה' בשביל שהם בא"י מקום אשר ה' האיר פניו עליו. וכעת יש להוסיף שז"ש וישלחנו ה' לשחתה. כי במצרים נאמר ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך ולא וכאן שלח הקב"ה שלוחים לשחתם. וצריך להבין טעמא מאי. ולהנ"ל הדבר מובן כי אם האב צריך להעניש את בנו שנתחייב בדבר על שלבו הומה עליו ולא יוכל לראות ביסורי בנו אינו מייסרו בעצמו כ"א ע"י שליח. וזה הי' בסדום שהוא מא"י אשר הקב"ה אוהב אותה ועיניו ולבו שם כל הימים ע"כ שלח שלוחים לשחתה ולא בעצמו כי לבו המה עליהם. משא"כ ארץ מצרים ארץ טמאה עבר הקב"ה בעצמו לנגוף אותה כי לא המו רחמיו עלי'. וכיו"ב מצינו בסנהדרין פ' חלק פרעה שגידף בעצמו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה בעצמו סנחרב שגידף ע"י שליח נפרע ממנו ע"י שליח עיי"ש. ראינו כשהקב"ה נפרע בעצמו הוא אות לבני מרי שראויים לעונש היותר קשה. וז"ש המלאכים אחרי שאמרו כי גדלה צעקתם את פני ה' ע"פ הכוונה הנ"ל בשביל שהיא ארץ הקדושה וטמאו אותה. הביאו ראי' לזה באמרם וישלחנו ה' לשחתה ולא שיחתה בעצמו ובכבודו היינו ג"כ מטעם הנ"ל בשביל שהיא מארץ הקדושה לא אבה ה' השחיתה בעצמו. ופירשתי עוד הפ' בפ' חיי שרה ואשביעך כה' אלקי השמים ואלקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו. ונתקשו באוה"ח ובכלי יקר לפרש הך אשר אני יושב בקרבו דנראה כמיותר אחרי שידוע שהוא ישב בעת

ההוא בקרבו. ונראה כי בכלי יקר ובס' התודה והמצוה הקשו מאי טעמא בחר יותר בבנות חרן מבנות הכנעני אחרי שאלו ואלו השחיתו התעיבו ומה נשתנו אלו מאלו. וי"ל ע"פ הנזכר למעלה בשם הרמב"ן ז"ל שע"כ נגזר כליי' על אנשי סדום לפי שהי' מערי ארץ הק' והיא לא תסבול אנשים חטאים. ולפ"ז א"ש דבנות נחר שהיו בח"ל לא היו עוונם כ"כ גדול מנשוא כמו חטאת הכנעני שטמאו את ארץ הק' אשר מסגולת אוירה להחכים והם בכ"ז נואלו וחטאו ע"כ גדול עוונם מנשוא אותם. והנה הראיי' היא שארץ ישראל היא ארץ קדושה מעולם אחרי ראינו שהש"י צוה לאבותינו הקדושים לישב רק שמה ולא להיות בחו"ל כמ"ש רש"י גם בפ' תולדות בשביל שיצחק עולה תמימה ואין חו"ל כדאי לו ועוד בזה גדול עון הכנעני מעון בנות חרן עפמ"ש במק"א לפרש מאז"ל אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה. כי אם אין כאן מוכיח אשר ממנו ילמדו לעשות אך טוב כל הימים אין חטא החוטאים כבד כ"כ כי יש להם התנצלות שלא ידעו לעשות טוב. אבל אם יש כאן מוכיח אשר יעיר אזנם בבוקר לשמוע בלימודים ובכ"ז לא יקשיבו לקול מוכיחם אז אין תרופה למכתם. והנה הרמב"ן כתב בפסוק זה שהקב"ה יקרא אלקי ארץ ישראל. וזהו ג"כ מופת על גודל קדושתה. וז"ש ה' אלקי השמים ואלקי הארץ מה שמורה על גודל קדושת ארץ ישראל. ובכ"ז הה חוטאים. ע"כ אני משביעך שלא תקח אשה לבני משם. ונתן טעם לזה אשר אנכי יושב בקרבו דוקא שזהו עדות לא"י כי קדושה היא ובכ"ז הם חוטאים. ועוד שאני יושב בקרבו והי' להם ליקח מוסר ולשמוע בלמודי ובכ"ז לא יטו אזנם לקולי ע"כ הרחק מהם ולך לחרן ששם יש להם התנצלות שהם בארץ טמאה ועוד שאין להם מוכיח. והנה בילקוט הובא לעיל פ' עקב בפ' כי יגורתי מפני האף והחימה איתא דאף וחימה הם שמות ב' מלאכים. וז"ש במהפכת סדום ועמורה אשר לא הפך ה' בעצמו כ"א ע"י חפו וחמתו שהיו שלוחיו כמ"ש לעיל וישלחנו ה' לשחתה אבל בעצמו לא עשה כן לאהבת אה"ק כנ"ל ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' בעצמו בשעת החורבן כשחטאו ישראל לא שלח שלוחים כמו לסדום ועמורה כ"א הוא בעצמו עשה ככה לארץ הזאת האהובה בעיניו ומה חרי האף הגדול הזה שבודאי חטאם כבד מאוד עד שהקב"ה בעצמו השחיתם מה שלא עשה כן לסדום ועמורה שהשחיתם ע"י שלוחיו: ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. ובמסורה למ"ד רבתי. ונראה עפמ"ש בהפטרה שוש אשיש בה' ותגל נפשי באלקי כי הלבישני בגדי ישע ומעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כלי' כי אז"ל חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה שנאמר בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר. כי האדם יראה רק לעינים שלא ידע מה הוא לטובתו ואף שנראה בעיניו רע כ"ז

הוא רק בשביל שלמראה עיני בשר ישפוט והאלקים חשבה לטובה. ובפרט אחרי שכל תכלית הרעה הבאה על האדם הוא להטיבו באחריתו. ע"כ צריך האדם להודות לה' גם כי יאנף בו ולשמח בכל מה דעביד. אלא שביותר הוא שמח אם ייטיב לו מיד ואינו צריך לנחם א"ע שמאתו לא תצא הרעות ויצמח טוב מרע כי טוב לו עתה מאז בימים יוצרו. והנה החתן והכלה ישמחו זא"ז ריעים האהובים אף אם יסירו עדיים מעליהם כי אוהבים זא"ז אלא שמקשטים עצמם להמשיך על עצמם חוט של חן וחסד ביתר עוז כמו כן היא אהבתנו להקב"ה אף אם לא יקשט אותנו בקשוטי טובות וחסדים אשר משפיע לנו בכ"ז נאהב אותו בלב ונפש אבל בכ"ז חיבה יתירה נודעת לנו אם חסד אל כל הימים יעניק עלינו מטובו ונחל עדינו ישקנו. וז"ש שוש אשיש בה' במדת הרחמים וגם תגל נפשי באלקי אם מדה"ד פגעה ח"ו. כי הלבישני בגדי ישע אם ישועתו נגלית לנו כבגד הנראה לכל וגם אם מעיל צדקה יעטני שהטוב והצדק הוא מכוסה ומעוטה במעיל אשר לא יתראה החוצה לעיני בשר בכל אופן אשמח ואגיל. והטעם כחתן יכהן פאר כנ"ל. כמו שהחתן והכלה הם נאהבים זל"ז אף בלי חלי כתם כמו כן אף אנו אוהבים את השם אף כשאינו משפיע לנו טובות נגלות. והנה הקב"ה מקדים רפואה למכה ולא עוד אלא במה שהוא מכה בו באיזמל הוא מרפא כדאיתא במדרשים. וכמו כן מה שהגלה את ישראל יפזרן לבין האומות הי' לטובתם כי אף שמפני חטאינו גלינו מארצינו בכ"ז הלא הי' מספיק להעניש אותנו בשנשאר בארצנו כמקדם ורק לא יהי' לנו חירות ומלכות מקרב אחינו כ"א עבדים מושלים בנו ואנו כפופים ומשועבדים להם וכדי בזיון וקצף ולמה עשה ה' ככה לעם הזה שנתשם מעל אדמתם. אלא הוא הדבר שהקב"ה רצה להניח לנו פתח תקוה שאם נשוב אל ה' וירחמנו אז נהי' כבתחלה כימי קדם ואם היינו נשארים באה"ק ורק אדונים קשים ימשלו שם עלינו הלא ראינו שלעת ימשלו זרים בארץ ויניחו יושביהם שם אז ברוב הימים יתערבו הנכבשים עם הכובשים יתחתנו בהם עד שברוב הימים הכל נשכח העם היושב בה מאז ומקדם ורק הלאום אשר אמץ מלאום אשר נכבש הוא לבדו ישכון עד והעם הנכבש יהי' לאפס לא נשאר ממנו שם ושארית. ע"כ צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרן לבין האומות במתי מעט זעיר שם ולא יתערבו בגוים אחרי שהם לשמצה בקמיהם מפוזרים ומפורדים. ועי"ז כאשר ישוב ה' וירחמנו ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ אז יגל יעקב ישמח ישראל כי לא שנו את שמם וזרע ישראל לא ישכח לנצח. ראינו מזה אף שקצף הקב"ה על ישראל לא כלם באפו ובחמתו כ"א קצפו ורגזו הי' במדה ובמשקל. מה שרק גדול ורם ונשא יוכל לעשות כן שאף בשעת קצפו יזכור לטובה שקצפו לא יכלה בם. אבל מי שאינו גדול כ"כ כהקב"ה לא יוכל

לעשות כן שאף בשעת חימה יזכור לטובה. ורש"י פירש אתם נצבים היום מה היום מאפיל ומאיר וז"ש ויתשם ה' מעל אדמתם אף שקצף עליהם בכ"ז הי' כקצף של גדול רם ונשא כנ"ל לא כאנשים הקטנים אשר בעת קצפם יבלעו חמתם להשחית בלי זכור אחרית טובה. אבל הקב"ה קצף בקצף הראוי לגדול שכמותו אשר אין כמוהו ע"כ וישליכם אל ארץ אחרת. מה שהגלם מארצם ולא הניח שישבו בארצם רק שחומות אחרות ימשלו בם. זהו אות לטובה שלא יכרת שמם כנ"ל. והוא כיום הזה שמאפיל ומאיר כנ"ל. והנה כבר כתבתי בביאור הפסוק ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה שע"כ הגלם הקב"ה לבין האומות שילמדו תועים בינה בכל מקומות מושבותיהם. ופי' ג"כ כל דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל לח ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. שע"כ יצאו ישראל מכלל האומות שיש להם מלך ושרים והמה גרים בארץ לא להם אין מלך ואין שופט ולא לבד ללמד על עצמו יצאו להורות שהם חטאו ע"כ גלו. כ"א תכלית פזרונם בגוים הוא ללמד על הכלל כלו יצאה בת יהודא בגוים למען ילמדו את כל העולם כולו דברי אלקים חיים ומלך עולם למען יהיו כהנים ומורים בכל קצוי תבל ואפסי ארץ. ויתברכו בהם ועל ידם כל משפחות האדמה. וכיון שכל עיקר תפוצתם הוא ללמד את כל יושבי תבל אמתת אמונת הבורא ית' זהו שרמז וישליכם אל ארץ אחרת למ"ד רבתי כי כוונת השלכתם הוא ללמד להועיל ולאלף בינה לכל יושבי הארץ:

הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת. אפשר לרמז עפמ"ש הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ועיקר יראת שמים הוא לשמור ולעשות כל פקודי ה' הישרים. וז"ש כי כל הדברים גלויים וידועים לפני כסא כבודו ית"ש אף מה שהוא נסתר מעינינו מכ"ש מה שגלוי לנו בודאי שאיננו נסתר ממנו ית"ש. אבל דבר א' יש מה שהוא כביכול נסתר ונעלם ממנו ונגלה לנו והוא לעשות את דברי התורה הזאת שהוא יראת ה' כל הימים זה אינו בידי שמים אלא לנו ולבנינו:

אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך וגו' והביאך ה"א אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה. י"ל ע"פ שאמרתי לפרש הפ' בפ' וישלך ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ. כבר דקדקו בכפל לשון אתן את הארץ. עוד מ"ש לזרעך אחריך הך אחריך נראה כמיותר כי ידוע שזרעו אינו לפניו כ"א לאחריו. ונ' כי לכאורה לא הי' צריך הקב"ה לתת עוד הפעם הארץ ליעקב אחרי שכבר נתנה לאברהם וליצחק וירושה הלא אין לה הפסק. אבל הטעם אחרי שבאברהם הוציא את ישמעאל מהירושה אף שזרעו הוא וביצחק הוציא את עשו כנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע ודרשו ביצחק ולא כל יצחק. אבל מיעקב ואילך אף שיהי' לו זרע בלתי

הגון ח"ו בנין דלא מעלי מ"מ בין כך ובין כך קרויים בנים ואע"פ שחטא ישראל הוא. ע"כ הוצרך לתת לו עוד הפעם להורות שמכאן והלאה לא תמוש הארץ מזרעו אף שלא יהי' דומה ליעקב במעלה כ"א יעמוד אחריו במדרגה בכ"ז יירשו לדורי דורות לא כאברהם ויצחק שהנחיל רק לזרע כשר. וז"ש ואת הארץ אשר כבר נתתי לאברהם ויצחק בכ"ז עוד הפעם לך אתננה. והטעם לזה הוא בשביל ולזרעך אחריך העומד אחריך במעלה בכ"ז אתן להם את הארץ. ע"כ מן הצורך לתת לך עוד הפעם לא כראשונה שהי' תנאי בדבר שנתתי רק בדומה לאברהם ויצחק. וז"ש כאן אף אם תהי' נדחים ונשחתים ח"ו מקצה השמימיית ולא תהי' ראויים שאביא אתכם אל הארץ בכ"ז והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך והטעם וירשתה וירושה הלא אין לה הפסק ואף בנין דלא מעלי לא יצאו מתורת ירושה:

והותירך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך וגו' כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על אבותיך.

ונראה בהקדם לפרש בהפטרה שוש אשיש בה' תגל נפשי באלקי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כלי'. עפמ"ש לעיל פרשת כי תבא בשם כנף רננים ששמחה נקרא אם בא לידינו דבר חדש שלא הי' לנו מעולם וששון אם יחזור אלינו דבר מה שהי' כבר בידינו ונאבד ממנו. וכ' ששמחת חתן על כלה היא נקראת ג"כ ששון אחרי שהאשה נבראת מהצלע אשר לוקח מהאדם ע"כ ישיש חתן על כלה עיי"ש. והנה מי שחטא וחוזר בתשובה. בעת חטאו נאבד ממנו דרך בו יבוא אל ה' כי נדח מדרך הישר ההולך נכוחות אל פני כסא ה'. וכשישוב אל ה' וירחמהו שם דרך לראות בישע אלקים אז יש לומר עליו ג"כ לשון ששון כי תעלוזנה כליותיו על אשר מצא את האבדה שאין תמורתה והמרגלית היקרה שנשללה ממנו מוצא אותה עוד הפעם ויענדה עטרה לראשו. ואמרי שתשובה ע"פ מדה"ד אינה מועלת רק מרחמי ה' על עמו פושט ידו לקבל שבים. ע"כ אמר הנביא שוש אשיש בה' אם ה' מרחם עלי בחמלתו שאשוב אליו ואמצא הון יקר הנאבד ממני ע"י חטאי אז אשיש כבדבר הנאבד ונמצא. אבל אם לא חטאתי מעולם ולא נאבד ממני הפעם טהרת נפשי עד שגם מדה"ד בלי רחמים עומד לימיני אז תגל נפשי אבל לא תשיש. באלקי. אם אינני צריך לרחמים. והוסיף לפרש אימתי שוש אשיש כנ"ל כנ"ל כי הלבישני בגדי ישע אם חטאתי לאלקי' ורק ישועתו ממעל הפשיט מעלי את הבגדים הצואים והלבישוני מחלצות טהורים שאני בעל תשובה. אבל תגל נפשי באלקי כנ"ל בלא ששון אם אני עומד בצדקתי מתחלתי ועד סופי ומעיל צדקה יעטני ולא נמצא עולתה בי מעולם. והוסיף לבאר אימתי שוש אשוש כנ"ל אם אני כחתן

יכהן פאר שמוצא את אבדתו כנ"ל אז שוש אשיש אבל תגל נפשי חם אני ככלה שלא נאבדה ממנה מעולם והיא רק שמחה לא עשה. ועפ"ז מובן מ"ש ישוב ה' לשוש עליך. אחרי שעזבו את ה' והיינו כשה אובד. אם נחזור ונשוב אליו בתשובה שלימה אז הקב"ה ימצא אותנו אחר שנאבדנו ממנו ע"כ ישוב ה' לשוש עליך כבחינה הנ"ל כמו ששמח על הדבר הנשלל ממנו ואח"כ מצאו. אבל כאשר שש על אבותיך קשה להבין עפ"ז אתרי שאבותינו צדיקים מעולם היו ולששון מה זה עושה אצלם. אבל יובן הדבר עפמ"ש מפני מה אין ישראל אומרים שירה בר"ה ויוה"כ אמר הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני והאיך יאמרו שירה כי אז"ל אלו דברים שאוכל פירותיה בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ומהן כיבוד אב ואם. כי כשהבנים עוזבים את דרכי אבותיהם הקדושים אשר בארץ המה לא לבד שיגמלו לעצמם ולנפשם רעה כ"א גם לאבותם אשר בארץ החיים המה יחמסו ויגזלו את מנוחתם עדי עד אשר קנו לעצמם ע"י זכיותיהם כי בנים אכלו בוסר ושיני אבות תקהינה. כמ"ש לעיל פ' חוקת לפרש מאז"ל האבות מצטערים בקבר כשפורענות בא על ישראל. כלומר כיון שאין פורענות בלא חטא גם האבות אשר כבר לקברות הובלו יחרדו וירגזו על משכבם. ע"כ לפעמים האבות גנזו לעצמם קרן מזכיות מצוות ומע"ט ובכ"ז אחרי שכבר עברו את עולם המעשה וסוברים שא"א לתת מגרעת באוצרם הטוב אשר אספו כל ימי חייהם: בכ"ז יגרע מחלקם. והוא ע"י זרע מרעים בנים משחיתים. אבל אם נכבד את אבותינו ונלך בדרכם אשר הורו לנו אז גם בנינו אחרינו ילכו בדרכינו. כמש"פ מ"ש בכיבוד אב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. הוא שחם אתה תכבד את הוריך אז אם תאריך ימים גם לך ייטב שבניך יכבדוך. ע"כ מי שמקיים מצות כיבוד או"א וגם בניו אחריו יקיימו כן אז בטוח הוא באלה שהקרן שאסף לעצמו מאוצר המנוצר ממצות ומעש"ט לא יאבד לו ע"י בניו אחריו זרע מרעים כ"א הקרן קיימת לו לנצח נצחים. וז"ש מפני מה ישראל אין אומרים שירה בר"ה ויו"כ הלא תמוכים הם בצדקת אבותם ואף אם הרשיעו ח"ו הלא יש להם עמוד לא ימוט להשעין עליו והוא זכות אבות. וע"ז השיב הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני שע"י מעשה החיים גם מספרי המתים ימחו זכיותיהם ויאבדו ערכם ע"כ לא יוכל זכות אבות להשקיטם חם ירשיעו כי גם זכות אבות יגרע מערכו וגם הם ירדו ממעלתם בקודש ע"י רוע מעללי הבנים. ולפ"ז אם ישראל נאבדו ונדחו מאת ה' לא רק הם הרשעים המה כאבדה המתבקשת כ"א גם אבותיהם הקדושים אשר אוצרותיהם גנוזות למעלה גם הם נאבדו ח"ו כנ"ל כי תמה זכות אבות ע"י בנים משחיתים. ושפיר קאמר לא שאתה ח"ו תהי' נאבד ע"י בנים מרעים כ"א והותירך ה' לטובה בפרי בטנך ע"י פרי בטנך אשר יהי'

פרי קודש לה' ואף אם יחטא ואשם יחזור וישוב אל ה' עי"כ גם אתה לא תאבד לנצח כ"א תשאר חי וקיים בהם כאז"ל כל המניח בן כמותו כאלו לא מת ואף אם יחטאו וגם האבות הצדיקים יאבדו ח"ו בתוך הקהל בניהם מאחריהם מ"מ אחרי שיזכרו וישובו אל ה' ישוב לשוש עליך כדבר הנאבד ונמצא כאשר הוא שש על אבותיך כי גם הם נאבדו ממנו ית' ונמצאו ע"י תשובתך:

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו הרמב"ן פי' כי המצוה הזאת היא התשובה הנאמרה מקודם. ונ"ל ע"פ דרכו כי באמת מה שתשובה מועלת נתקשו בה רבים. במה יתרצה עבד אל אדוניו אם כבר עוות וקלקל היתוקן הדבר אם יקבל ע"ע שלא לעשות עוד ככה. אתמהה. ע"כ באמת אמרו ששאלו לחכמה ולתורה ולנבואה חוטא מה יהא עונשו וכולם חתכו עליו את הדין. רק הקב"ה ברחמיו חותר חתירה מתחת כסא הכבוד טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך ואמר יעשה תשובה ויתכפר לו. ופירשתי בזה מאז"ל גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם. כלומר שכלו ותבונתו של אדם גוזרים שלא יועיל תשובה לתקן את המעוות. אבל התשובה היא מקרעת ומבטלת גזר דינו של אדם אף ששכלו גוזר שלא תועיל מ"מ הש"י ברחמיו מקבלו אף שהוא נגד שכל האדם. והנה אם עכ"פ חוזר בתשובה תיכף ומיד לאחר החטא אין הדבר פלא כ"כ כיון שאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות ומודה ועוזב שבעת חטאו לבו בל עמו הי' יש לקרב קצת אל השכל שתועיל התשובה אבל אם נשרש בחטא ואינו חוזר עד לקץ הימים אז בודאי תשובה כזו היא הפלא ופלא. כמ"ש ביע"ד לפרש מזמור לדוד בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע שע"כ נתן שבח והודי' בשיר וזמרה על שבא הנביא להוכיחו מיד אחרי שחטאו. אבל לפעמים אין ביכולת האדם לשוב תיכף ומיד אחר החטא אחרי שצריך תשובת המשקל בדבר שקלקל בו יתקן ולפעמים א"א לו בזה מסיבות שונות. אבל התקנה לזה שיקבל ע"ע בלב ונפש שאם יבא לידו לתקן המעוות יעשנה כפי האפשרי ואז יקובל כאלו כבר עשה כמ"ש למן היום אשר שמת אל לבך להתענות נשמעו דבריך כדאי' פ"ק דתענית. וז"ש כי המצוה הזאת של תשובה לא נפלאת היא. רק אז איננה בגדר הפלא שלא נודע טעמה וסיבתה. אם לא רחוקה היא שלא תרחיק אותה מעת עשיית החטא. כ"א כי קרוב אליך הדבר מאד אם מיד אחרי חטאך בקירוב תחזור ותשוב. וכי תימא לפעמים אי אפשר לשוב תיכף. לזה אמר בפיך ובלבבך שתתוודה בפיך ותקבל בלבבך לעשותו בעת האפשרות ואז התשובה קרובה ואינה נפלאת ועד"ז י"ל מ"ש בפ' נח ויסגור ד' בעדו עפמ"ש רש"י בפסוק י"ד שע"כ עסק בעשיית התיבה ק"כ שנים אולי

ישובו ע"כ אמר אף ששערי תשובה לא ננעלו בכ"ז אחרי שהקשו עורף כ"כ שלא שבו עד עתה עד שבאו מים עד נפש ע"כ אף שער עתה היו פתוחים לרווחה שערי תשובה אבל בעת כבר החלה הגזירה לחול סכה בענן לו מעבור תשובתם וזהו ויסגור ד' בעדו ר"ל בעד עצמו שלא יבוא עוד לפניו המאחר לשוב בתשובה:

לוח ארז על פרשת וילך

וילך משה. במדרש אין וילך חלא לשון תוכחה י"ל עפמ"ש באו"י בשם כתבי האר"י ז"ל לפרש מה שנאמר בישעי' ואשמע את קול ה' את מי אשלח ומי ילך לנו דפתח בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים. כי כ"מ שנאמר וה' הוא ובית דינו כשהקב"ה גוזר רע ח"ו נמלך בפמליא שלו כי הוא ית' איננו רוצה שיקרא שמו על הרעה כי מאתו לא תצא הרעות אבל בטובה שהוא ית' רוצה להיטיב הוא לבדו עושה בלי המלכה וגם קורא את שמו עלי'. ע"כ במה שרצה לשלוח את הנביא לטובה אמר את מי אשלח כלומר ביחידות ובשליחותי. אבל ומי ילך לנו לרעה נמלך בפמליא וגם נקרא הליכה שלא בשליחות הקב"ה. א"ד הקדושים. וזהו כוונת המדרש אחרי שהי' לו לומר וידבר ה' אל משה לאמר כמו בכל הפרשיות וכ' לאמר וילך משמע מעצמו שלא בשליחות הקב"ה אלא בודאי שהוא לשון תוכחה ולא רצה הקב"ה להזכיר שמו על זה:

וילך משה וידבר את הדברים האלה. במדרש אין וילך אלא לשון תוכחה שנאמר לכו חזו מפעלות אלקים. נראה עפמ"ש הנביא שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך. ולכאורה יפלא הלא רוב החוטאים הצריכים לתשובה הם מחמת תאוה או חימוד ממון וכדומה אבל בלבם יאמינו באלקי אמת רק יצר סוכן בהם וא"כ למ"ל לשוב עד ה' אלקיהם הלא בלא"ה הוא אלקיהם ומאמינים בו. ואם לאותם האנשים ידבר שהם כופרים בעיקר אלקותו הלא להם לא יועיל תוכחת הנביא לתשובה אחרי שיש להם שרץ במוחם הם לא יבואו לשמוע קול מוכיח. אבל האמת שהוא מדבר רק לאותם שחוטאים מחמת תאוה כי באמת אף המה כופרים בעיקר. כמ"ש המפרשים על מחז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות. כי האדם אשר לא יכבוש את יצרו הרע הוא או מחמת שאינו מאמין ח"ו שיש אלקים שופטים בארץ או שכופר שהקב"ה לא צוה כן. כי אלו הי' מאמין בזה לא הי' סר למשמעת היצר למרות צווי הקב"ה כמו שלעיני מלך בו"ד יירא האדם לחטוא נגדו ועאכו"כ נגד ממ"ה הקב"ה אשר אין נסתר מחמתו. וזה כוונת דהע"ה באמרו כי הלל רשע על תאות נפשו וגו' רשע כגובה אפו בל ידרוש אין אלקים כל מזמותיו. כי הרשע מתהלל א"ע שכל מה שחוטא הוא רק עבור תאות נפשו ואין החטא

גדול כ"כ. אבל בגובה אפו ותאוותו לא ידרוש את זאת שכל מזמותיו וחטאיו סופן ועיקרן הוא שאין אלקים ח"ו. ע"כ אם הי' יודע מתחלה עד היכן חטאו מגיע בודאי הי' חרד מגודל עוונו אלא שנדמה לו כקלות. אבל באמת הקלות הן כחמורות לפי הסבר הנ"ל כי סוף סוף הוא כופר באחד מעיקרי אמונה. וע"ז נאמר איזה חכם הרואה את הנולד שהצדיק רואה מקדם מה יולד מחטאתו הקלה ושומר נפשו ממנה. ובזה י"ל מאמרם ז"ל לעתיד לצדיקים נדמה להם יצה"ר כהר ולרשעים כחוט השערה הכוונה כנ"ל כי הצדיק ראה בעין חכמתו שהעבירה הקלה כמות שהיא היא גדולה כהר ולרשעים להיפך. ולפ"ז שפיר קאמר הנביא שובה ישראל עד ה' אלקיך. כלומר כל מי שחטא אם גם רק מחמת תאוה בכ"ז אין אלקים כל מזמותיו ע"כ צריך לשוב אל ה' כי כשל בעוונו כי לא לבד שחטא ועוה במה שחטא כ"א גם נכשל שכפר בעיקר ח"ו. וי"ל עוד ע"פ מאז"ל תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח כי אומרים לו טול קיסם מבין שניך א"ל טול קורה מבין עיניך. ובודאי לא שהמוכיח הוא חוטא יותר ממי שמוכיחים אותו. אבל אחרי שעוון הדור הוא תלוי בראש והוא ערב בעד כולם א"כ אם הדור חוטא חטאתו כפלים הא' חטאת הקהל רובץ לפתחו. ועוד אחרי שאין צדיק בארץ אשר לא יחטא. ע"כ לו לקורה יחשב. ולפ"ז הי' קשה מאוד לעמוד בראש. אבל באמת בעוה"ר בזמן הזה קלקלתם תקנתם אחרי שאינם שומעים למוכיח אין כאן ערבות לראש כי דבריו אינם נשמעים. וז"ש בפ' האזינו כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. הכוונה כאשר יבא הקב"ה לדון את עמו וימצא בהם חוטאים לא בשביל זה יעניש את עבדיו המה הצדיקים על אשר לא מיחו בעוברים עבירות כ"א יתנחם עליהם והטעם כי יראה הקב"ה כי אזלת ידם ואין ידם שולטת למשול ולרדות בעם ואפס עצור ועזוב אשר יעצר ע"י המוכיח מלעשות רע ושיעזבו ע"י דבריו את דרכם הרע. והנה בימים הראשונים שהיו שומעים לקול מוכיח והי' ערבות הי' טענה לחוטאים שע"כ אינם שומעים לקול הרב כי לכבוד עצמו הוא דורש שהוא ירא לנפשו שחטאת הקהל יהי' כקורה בין עיניו. אבל כעת שאין כאן ערבות מפני שאין להמורה כח וממשלה לעצור את העם. ע"כ בודאי לא כבוד עצמו הוא דורש כי מה לו ולהם הלא אין כאן ערבות ובוודאי רק טובת הקהל הוא דורש באמור להם שישובו וע"כ בודאי נאה להם לשמוע אליו. ויש להמליץ ע"ז דברי הכ' הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא ואהבת לרעך כמוך. כלומר אז הזמן מוכשר לתוכחה אם אין כאן ערבות ולא תשא עליו חטא שנפסק חבל הערבות ואין כאן כבוד עצמו אז המופת שתוכחתך הוא בשביל ואהבת לרעך. וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך ותשמע לקול מוכיח בפרט בעת ההיא כי כשלת

בעונך. כי דרשו ז"ל וכשלו איש בעון אחיו שכל ישראל ערבים זב"ז. אבל לעת הזאת שאין כאן ערבות רק כי כשלת אתה לבדך בעוונך ולא המוכיח א"כ בודאי רק טובתך הוא מבקש בודאי צריך שתשמע לו. והנה מרע"ה כשנפרד והלך מאת ישראל לארץ החיים גם אז אין לו שום אחריות עוד עליהם. ואם בעת ההיא מוכיחם זוהי תוכחת מגולה עם אהבה מסותרת כי לא לכבוד ולתועלת עצמו הוא דורש כמובן. וז"ש וילך משה וידבר את הדברים האלה. אין וילך אחרי שבעת הליכתו ופרידתו מאתם דיבר על לבם זו היא התוכחה האמתית:

עוד י"ל בפי' המדרש הנ"ל עפמ"ד במשנה דברכות ב"ש אומרים בערב כל אדם יטו ובבקר יעמדו וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו עומד ויושב ומהלך וכן קיימא לן. והטעם נראה עפמ"ש לעיל לפרש פ' שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם. שאין אנו רשאים לרומם כ"כ את קדושת בהכ"נ למעלה מעלה לעמוד שם באימה וביראה יתירה בדומי' תהלה ככת החדשה. שא"כ אנו משפילים את כל העולם. אלא כל העולם כולו צריך להיות לנו כבית מקדש כי שויתי ה' לנגדי תמיד אף אם נכון בחוץ מלאכתנו בכ"ז כבוד ה' עלינו חופף. וזהו שאו שערים ראשיכם שלא יכנס כ"כ בקומה כפופה לביהכ"נ וחוץ לבהכ"נ בקומה זקופה לדחוק משם רגלי השכינה ועי"כ ינשאו פתחי כל העולם עיי' לעיל פ' פקודי וה"נ אם נקבל עלינו עול מלכות שמים רק ע"י הכנות שנעשה מקדם לקום או לישב או להטות אז יהא נר' כאלו רק בעת ההיא שעשינו הכנו' עלי' אנו מקבלי' עול מלכותו אבל קודם ואחר כן פורקים ח"ו עולו. ע"כ יקבל עליו עוג מ"ש בלי שום הכנה כ"א יקרא כדרכו ולא יפסיק מהרגלו. ובזה מורה שהוא תמיד מקבל עליו עול מלכות שמים. ואין הפרש גדול בין בשעה שהוא קורא את שמע או שיצא לפעלו. וכמו כן בדברי תורה א"צ הכנות יתירות להגיד לעם את חקי האלקים ואת תורותיו כמו שעושים החדשים במינים ועוגב וסודר וכובע ורק בהמצא כל ארבעה מינים רק אז יפתחו פיהם בקהל המון חוגג. כי התורה א"צ להכנות יתירות כ"א בכל מקום אשר אזכיר את שמי וברכתיך בשבתך ובלכתך בכ"מ מוקטר ומוגש לשמו ית' וזהו אות כי דבר ה' אמת ע"כ א"צ לשום הכנה דרבה. וז"ש וילך משה וידבר את הדברים החלה. לא קרע מקום מיוחד מעוטר בכבוד ותפארה למען דבר דברי ה' אל העם. כ"א גם דרך הלוכו בלכתו בדרך תורה צוה לנו משה וזהו באמת תוכחה אמיתית כי יורה שמשפטי ה' אמת אינם צריכים להזמנה כ"א לכו חזו מפעלות אלקים גם בלכתכם עלי דרככם בלי שום הכנה תוכלו לחזות בנועם ה':

בן מאה ועשרים שנה אנכי היום. בילקוט מלמד שנסתמו ממנו שערי החכמה. נראה כי האדם הגדול לא יוכל ללמד קטני הערך שהמרחק רב ביניהם כי אצלו התחלות החכמה כבר רחוקות ממנו. ואם אעפי"כ רוצה ללמד צריך לירד ממצבו ומדרגתו הרמה ואח"כ את העם יגביה על. והנה זקני ת"ח כ"ז שמזקינים דעתם מתוספת עליהם. ע"כ אמר מרע"ה לא אוכל עוד לצאת ולבוא. לצאת ממדרגתי הרמה ואח"כ לחזור ולבוא אל המקום אשר עמדתי שם בתחלה. מלמד שנסתמו ממנו שערי החכמה הם ההתחלות הראשונות אשר בהן יבא אל מפתן היכל החכמה פנימה ואותם צריך ללמד למתחילים. אותן השערים כבר רחקו ממנו מאוד:

לא אוכל עוד לצאת ולבוא. פרש"י בדבר תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה. י"ל בהקדם לפרש הפסוק בפ' וירא יוקח נא מעט מים ורחצו רגלי כם ואקחה פת לחם וגו' כי על כן עברתם על עבדכם. ופרש"י יוקח נא ע"י שליח והקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע. וכ' בשפתי חכמים אבל הלחם שלקח הוא בעצמו כנאמר ואקחה פת לחם נתן להם ג"כ בעצמו את המן שנאמר הנני ממטיר לכם. וכ"ה במדרש. ונ"ל כי לכאורה יקשה על מאי דאמרינן מצוה בו. יותר מבשלוחו כי הן אמת שהמצוה בעצמה נכבדת יותר אם האדם בעצמו עוסק בה שמראה בזה גודל חביבות המצוה בעיניו שאינו חס על טרחו עמלו וכבודו עבור כבוד המצוה. מ"מ נוכל לומר שמצד אחר טוב אם יעשה המצוה ע"י שליח כיון דמזכה עי"ז גם את השליח להיות מסייע לדבר מצוה. כמ"ש רש"י ויתן אל הנער כדי לחנכו במצוות. א"כ נהי דהמשלח אינו עושה את המצוה בשלימות כ"כ כאלו עשאה בעצמו מ"מ הלא יצא הפסדו בשכרו שמזכה את השליח. עכ"פ יש פנים לכאן לומר דמצוה בשלוחו עדיף לעשות. והנה ידועים דברי הפלאה ז"ל בפי' אז"ל אם הרב דומה למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו. דהיינו שהרב אינו רשאי להשתדל להשלמת עצמו. כ"א ידמה למלאך שהוא עומד ואינו מוסיף בשלימות עצמו רק עוסק להשלים את אחרים. ונראה שלאחר שהשתדל האדם כבר בכל מאמצי כחו בהשלמת אחרים המצויים אצלו וכבושים תחת רשותו והם משפחתו ואנשי עירו ומדינתו אז כבר יצא בזה ידי חובת השלמת אחרים ותו צריך להשתדל להשלים א"ע ביתר שאת כמ"ש לעיל פ' לפרש מעשה דהלל כשנפטר מתלמידיו הי' מהלך עיי"ש. ולפ"ז י"ל דאחר שעיקר הכנסת אורחים של אאע"ה לא היתה אלא להכניסן תחת כנפי השכינה. כמו שפי' הקדמונים ז"ל שהי' מכניס עוברים ושבים. הכוונה שהיו עוברים על מצות ה' ושבים מדרכם הרע. ע"כ י"ל שרצו המלאכים שהיו בדמות אורחים לעבור מלפניו עד שהוצרך לבקש מהם אל נא תעבור מעל עבדך

ורצו בזה לרמז לו שכבר עשה את שלו בהשלמת אחרים וכבר הגיע העת שיתעסק בהשלמת עצמו וזה יהי' עיקר השתדלותו ולא רק תמיד להכניס עוברים ושבים ע"כ לא רצו לכנוס אצלו ואאע"ה הבין כוונתם בזה ע"כ אמר יוקח נא ע"י שליח ואף שעי"ז הוא בעצמו אינו עושה המצוה כ"כ בשלימות כי מצוה בו. בכ"ז מתחלה היתה כוונתו ומגמתו רק לזכות ולקשט את אחרים כדי שהשליח יהי' לו, ג"כ זכות וחלק במצוה. ופרע לו הקב"ה בדרך זה שזיכה ג"כ את מרע"ה בזה שיהא שליח מצוה. ועי"ז וירם משה את ידו. ידו היתה לה הרמה ונשיאות עי"ז שזכתה להיות שליח מצוה להכות את הסלע אף שהקב"ה הי' יכול בעצמו להוציא נוזלים מסלע בלי סיוע מ"ר. מ"מ כדי להרים ולנשא יד משה עשאו הקב"ה שליח מצוה. אבל אחרי שכבר עשה כן להשלים את אחרים כפי יכלתו אמר שאח"כ ואקחה פת לחם אשתדל בהשלמת עצמי. "כי על כן עברתם על עבדכם אחרי שאני יודע שרק להורות לי בזה שאחר השלמת אחרים כבר הגיע זמן ועידן להשלמת עצמי ע"כ רציתם לעבור על עבדכם ולא ליכנס לביתי. להורני שלא אתעסק עוד בהשלמת אחרים לבד כנ"ל. ויאמרו לו כן תעשה כאשר דברת שתשתדל בהשלמת עצמך אחרי שכבר עשית את שלך בהשלמת אחרים. והנה מרע"ה שכבר עשה את כל מה שביכלתו להשלים את ישראל. וי"ל שזהו שאמר וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם. כלומר עד שנעשה כל ישראל תמים ושלם בעבודת הבורא ית"ש. ולע"ע כבר הגיע זמנו שישתדל רק בהשלמת עצמו. ע"כ אמר לא אוכל עוד לצאת אליכם ולהתעסק בטובתכם ואח"כ לבוא אל אהלי כאשר תרגלתי עד עתה כי לעת כזאת כבר נסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה שלא יכול עוד למסור לאחרים מה ששואב ממעייני החכמה:

חזקו ואמצו אל תיראו ואל תערצו מפניהם כי ה' אלקיך הוא ההולך עמך לא ירפך ולא יעזבך. כי דרך אנשי המלחמה אם לא ייראו מפני אויביהם הקמים עליהם אז יתחזקו ויאמצו וינצחו את שונאיהם. אבל אם ייראו ויחתו מהם אז גם לא יחזקו כ"א ינוסו לפניהם. ולבל יאמר ישראל במלחמותיהם עם אויביהם שהם בכח גבורתם גברו והצליחו ועשו חיל. רק ידעו ויכירו כי רק לה' המלחמה ולו התשועה. ע"כ עשה ה' שקודם המלחמה ייראו ויפחדו מהם ומהמונם ובכ"ז יגברו על אויביהם. ואחרי שייראו בעת צאתם למלחמה ביום קרב בע"כ אין הנצחון שלהם בדרך הטבע כי ע"פ דרך הטבע המתיירא לא ינצח כ"א ינוצח. וז"ש מתחלה רק תהיו חזקים ואמיצים נגד שונאיכם אף שתיראו עוד מהם בכ"ז תגברו עליהם ורק אח"כ אל תיראו ואל תערצו מפניהם והוא שלא כמנהג הטבע. ועי"ז תדעו כי רק ה' אלקיך ההולך עמך הוא הכניע קמיך תחתיך

ע"כ מתחלה רק לא ירפך לא הניחך להיות רפה חלש נגד אויביך כ"א חזק ואמיץ ורק אח"כ שכבר כבשת אותם בעזרת ה' בגבורים רק אז לא יעזבך שגם לא תירא מהם:

וה' הוא ההולך לפניך הוא יהי' עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת. כי התשובה לא לבד שהיא קשה בעצמותה אף זה קשה מאוד אם ה' עזב את הרשע האיך ע"י מעשה התשובה יוכל לפעול שיחזור הש"י אליו. אבל באמת אחרי ידענו כי ה' לא יעזוב את הרשע כי מלא כל הארץ כבודו ית' רק הרשע הוא עוזב את ה' כמ"ש עזבו את ה' קדוש ישראל. ע"כ בנקל הוא לחזור אליו כי אינו תלוי ביד אחרים רק בו בעצמו כמ"ש שובו אלי ואשובה אליכם. והנה כבר כתבנו לעיל ר"פ ויקרא לפרש מדרשם ז"ל אחרי ה' אלקיכם תלכו וכי אפשר להלך אחרי הקב"ה היינו אם הקב"ה עזב את את האדם וכבר הלך לו הש"י מעליו והאדם רק מהלך אחריו אחרי שכבר סר ופנה ממנו ואז נקרא ג"כ ה' הולך לפניך והוא אחריו וז"ש אם גם ע"י חטאיך כבד פנה אליך עורף עד שאתה מהלך אחריו והוא לפניך והוא מדרגת החוטא. אני מבטיחך שאם תשוב בכל לבבך הוא יהי' עמך והוא מדרגת הצדיק כמ"ש את האלקים התהלך ושלא תאמר האיך אפשר ע"י מעשי שיחזור ה' אלי הלא אין הדבר תלוי בי אלא בו אחרי שעזבני. לז"א לא ירפך ולא יעזבך. כלומר הוא לח עזבך מעולם כ"א אתה עזבתו ואחרי שכן שרק אתה הלכת ממנו ית'. ע"כ לא תירא ולא תחת שבידך לשוב אליו:

ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות במדרש תנחומא. ימים מתים ואין צדיקים מתים מאי טעמא לפי שכשרואים חמה זורחת מברכים יוצר המאורות וכששוקעת מברכים המעריב ערבים. הכוונה להם בזה כי לכל אדם הוטל ביום צאתו לאויר העולם מדת ימיו מה הוא ותלוי בכח או בחולשת גופו ובכלות כח החיות הזה בטבע הוא שימות אחרי שאין עוד שמן בנר החיים שידלק.

וז"ש יום המות מיום הולדו. כלומר בעת הולדו מיד ע"י תכונת מזג גופו כבר צרודה התעודה מתי יגיע יום מותו ע"פ חוזק או חלישת בריאות ומזג גוו. אבל בכ"ז אמר שהע"ה יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה. כי יוכל האדם לקצר ימיו ולמעטם ממדתם אשר נקצבה לו ביום ביום הולדו. אם מפנק מנוער את יצרו והולך אחרי שרירות לבו הרע ונותן לנשים חילו אז ימק בשרו בעוונו והוא עצמו יביא עליו את המות בלא עתו. וכן אם רוב צער יגון ואנחה ימררו את חיי האדם וידאיבו את לבו בכל כחם אז גם הוא כחו כשל וחבורותיו נמקו וימות בלא עתו. אבל הצדיק האמתי ימלט משני מיתות אלו. כי בשמחתו לא יתערב זרות התאוה הפרוצה רק ישים גדר לתענוגיו לבל יאכל את בשרו אחרי שיודע שכל הצלחותיו מתת אלקים הנה ע"כ ישתמש בהם בגבול ממוצע ולא

יפרוץ גדר למלאות תאוות נפשו עד ככלות כחו. וגם להיפך בבוא עליו צרה וצוקה ח"ו לא ינוע רוחו ולא ימס לבבו כי הוא היודע שמאת ה' היתה זאת ע"כ מקבל באהבה ותקותו לה' דכל דעביד לטב עביד. ע"כ אחרי שסיבות אלו לא יקצרו חייו שבעת שמחתו יודע כי ה' הוריק לו ברכתו ובעת צרתו בידעו כי מאת ה' היא זה ינחמהו ויחייהו ואושר בארץ עד ימלא מספר ימיו אשר קצב לו הש"י. כמ"ש את מספר ימיך אמלא. הימים הקצובים לך משעת הבריאה כפי מזגך וטבע יצירתך לא יחסר מהם מאומה שדרכם להחסר ע"י רוב תאוה או רוב דאגה ששתי אלה מקצרות ימיו של אדם כנ"ל. וז"כ המדרש הימים מתים ואין הצדיקים מתים כלומר כשהם מתים הוא רק בשביל כי מדת חייהם כבר הגיע עד הקץ ולא שהצדיקים קצרו חייהם וגרמו מיתתם. ואמר מ"ט לפי שכשחמה היא שמש הצלחתם וטובם זורחת עליהם בהדר כבודה אז אינם מבעטים מרוב טובה לכלות כחם ע"י רוב תענוגי בשרים. אחרי שיודעים ומברכים להש"י שהוא יוצר המאורות הוא המאיר להם. וגם להיפך כשחמה שוקעת וחשכת לילה ישופם פחד ופחת וצרה. גם אז לא יניחו את הדאגה לבלע כחם כי גם אז הם בטוחים בהש"י ובישועתו. ע"כ מברכים על הרעה המעריב ערבים. וכיון שכן לא השמחה המותריית ולא ריבוי התוגה תקצר את פתיל חייהם ע"כ רק בהגיע קצם הימים מתים ולא הצדיקים כנ"ל:

וירא ה' באהל בעמוד ענן ויעמוד עמוד הענן על פתח האהל ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה. ודרשו ז"ל מכאן לתחיית המתים מן התורה במסכת סנהדרין. ונ"ל עפמ"ש כי לא יראני האדם וחי ודרשו ז"ל אבל רואין אותו בשעת מיתתן. כי הראיי' לתחיית המתים ולעולם הנשמות ושהאדם יחי' בב' עולמים הוא אחרי ראינו שאין שום אדם משיג מהות הש"י נעלם מעל כל נעלם וטמיר מעל כל טמיר ומדוע עשה ה' ככה לאדם שיעלים ממנו לראות את מלכו יוצרו עושו הקב"ה. ובע"כ שלעת קץ הימים לעת שב האדם אל עפרו אז הרוח תשוב אל האלקים להתעדן מנועם זיוו ולהתענג מטובו כמ"ש צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. וז"ש כי לא יראני האדם וחי. מזה שאין שום אדם זוכה לחזות בנועם ה' בעודו בחיים חייתו ובע"כ שהקב"ה לא יסתיר פניו לעולם ממבחר הברואים ותכלית היצורים. מזה בעצמו מוכח שרואים אותו בשעת מיתתן שאז יגלה המסך הלוט על עיני בשר אשר מונעו בעוה"ז מלראות את מורהו. וזהו הרמז וירא ה' באהל בעמוד ענן. כי עוה"ז נקרא אהל דירת ארעי ורק אחרי תשובתנו הרמתה אל השמים מעל שם ביתנו וה' עלינו יראה בעוה"ז כ"ז שאנו רק באהל על ארץ יוצען רק בענן המכסה מעינינו את כבוד ה'.

ויעמוד הענן על אשר שלאהל הזה יש לו פתח פתוח לרווחה לצאת ממנו לדירת קבע בעולם הנשמות. ויאמר ה' אל משה הנך שוכב וקם כי מזה מוכח שיש תחיי' למתים בעולם הנשמות ממה שהש"י רק בענן עלינו יראה כ"ז שאנו רק באהל. ועפ"ז י"ל מ"ש להלן כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וגו' וקראת אתכם הרעה באחרית הימים. שאם ח"ו יבלע המות לנצח את האדם ולא יחי' עוד בעולם הנשמות וכיון שאדם לקברות יובל קץ לכל חייתו ואינו מרגיש מאומה אז הי הקב"ה צריך להעניש את הרשע בעוה"ז כי אחרי מותו שוב אין דין וחשבון בשאול אחרי. שהכל אפס וכלה לנצח את האדם. אבל אחרי שיודעים אנו שגם לאחר מיתה חי האדם ואדרבה שם הוא עיקר חיותו והמתים יודעים ומרגישים ע"כ הקב"ה אינו משלם רע כרשעתו בעולם הזה כ"א ממתין לו עד אחרית הימים לעת קץ שם הוא נותן דין וחשבון. וז"ש כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון. לא תטעו שלאחרי מותי כבר כלה כל חיותי ואיני מרגיש אז מאומה כי העפר על הארץ. אינו כן. כ"א אני יודע ומרגיש גם אחרי מותי אם תשחיתון ואחרי שבעוה"ב עיקר החיות ע"כ לא תקרא אתכם הרעה תיכף ומיד לאחר שתחטאו כ"א רק באחרית הימים ככלות ימיכם ושנותיכם בעוה"ז רק אז בעל גמולות ישלם כפעלכם:

ועתה כתבו לכם את השירה וגו'. בסנהדרין פ"ב. אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו ס"ת מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל. איתיבי' וכתב לו את משנה התורה הזאת מלך אין הדיוט לא. אמר אביי לא נצרכה אלא לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת בבית גנזיו. ונ' כוונת הש"ס ע"ד אגדה עפמ"ש המפרשים בפ' דע את אלקי אביך ועבדהו. כי אע"פ שקיבל מאבותיו יסודי האמונה לא די בזה כ"א ישכיל בעצמו לעמוד ולראות מאשנבי שכלו על אמתת דת אלקית בעיניו יראה ובלבבו יבין כי נחמדה מפז. וההפרש בין עובד ה' מצד שקיבל מאבותיו ולא למד להשכיל בעצמו ובין עובד ה' אשר בשכלו ג"כ הבחין אמתת תוה"ק. הוא בענין גידול בנים לתורה. שמי שעובד ה' רק מצד קבלתו לא ישתדל כ"כ לגדל את בניו על מי מבועי התורה והיראה אחרי אשר גם בידו מעשה התורה והמצות רק כמצוות אנשים מלומדה כעצמות יבישות אין רוח במו ולמה ינחיל כזאת את בניו אחריו. לא כן מתהלך בתומו צדיק אשר באור שכלו נגה שביב התורה יאמר האח חמותי ראיתי אור גדול בשלהבת התורה לבבו יתחמם מאהבה ויראה. הוא בודאי ישתדל ויתאמץ להדריך את בניו בדרכי ה' ישרים ילכו בו אחרי אשר בחן בשכלו כי רק בדרך התורה ישכון אור ויאמר לבניו מהרו ועשו כמוני. ופירשתי בזה מאז"ל בל המלמד את בנו תורה כאלו קיבלה מהר סיני שנאמר והודעתם לבניך וכתיב בתרי' יום אשר עמדת לפני ה'

אלקיך בחורב עפמ"ש אדמו"ר הגאון זצ"ל בפ' ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלקים. הכוונה כי יש בני אדם שומרים מצוות ה' ותורתו אבל לא בשביל ששכלם הורם כי יראת ה' טהורה משמחת לב ומאירת עינים כ"א בלא לב יעשו מצות אנשים מלומדה מה שראו אבותיהם עושים גם המה יעשו. ויש כת אחרת טובה מזו ששכלם הופיע והראה להם נוגה אור תוה"ק. והכת הא' עם היותם הולכים בדרך ה' ועושים את אשר צוה בכ"ז את בניהם לא ישתדלו להדריך בדרך הישר ולגדלם על ברכי תוה"ק לא כן הכת הנבחרת אשר בשכלם יגיהו דרכי התורה ומבינים כי ישרים דרכי ה' המה יצוו גם לבניהם אחריהם כנ"ל. וז"ש ה' משמים השקיף על בני אדם. כלומר על בנים אשר יולדו להם ומהם יראה ויבין אם הם רק דורשי אלקים בלב דעת ובינה ורק קורבה יחפצון בעבור שמעשה אבותיהם בידיהם או אם המה משכילים בשכלם הזך לדרוש אלקים כל מזמותם עכ"ד. והנה בעת קבלו ישראל את התורה אז לא היתה להם קבלה מאבותיהם עדיין כ"א המה מעצמם כאשר הקב"ה אתא מפארן ומרבבות עמים אשר מאסו בכלי חמדה גנוזה מורשת קהלת יעקב. המה בחרו בטוב מבחירתם וכולם פה אחד אמרו נעשה ונשמע.

ומי שמלמד את בנו תורה מורה בזה שבשכלו הבין נועם כלילת יופי התוה"ק ואם הי' בהר סיני בודאי בדעתו ובשכלו הצח הי' בוחר בקבלת התורה. שמצד זה הוא מתאמץ בחינוך בניו לתורה ולעבודה. ז"ש כל המלמד בנו ומורה בזה שהוא משכיל מדעתו שתורת ד' תמימה ע"כ אם הוא הי' עומד בהר סיני בוודאי הי' מקבל את התורה מדעתו ע"כ הוא נחשב כאלו קבלה מהר סיני ולא רק מקבלת אבותיו מקיים התורה עוד הפרש אחר הוא כי העובד בלי שכל אף שעושה מצות ה' בלי רמי' מ"מ אינו הולך לעבוד ה' בשמחה ותשוקה רק בעצבון יאכל לחם התורה יען אינו יודע חין ערך המצות שיהי' שמח בעשייתן. אבל מי שהבין והבחין מדעתו גודל ערך התורה בא יבא ברנה ובששון לעבודת הבורא ית'. וז"ש בפרשתנו ועתה השירה הזאת לפניו לעד כי לא תשכח מפי זרעו. שאם התורה אצלו כשיר שעוסק בתורה ומצות בשמחה וטוב לבב זה אות ומופת שהבין בשכלו אור התורה. ממילא בודאי ינחיל גם לבניו ולמשפחתו זאת התורה שצוה לנו משה מורשה וכנ"ל. וזהו ועתה דוקא לעד אם היא אצלו כשירה אז הוא לעד שבודאי לא תשכח מפי זרעו. וזה כיון רבא באמרו אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת והם הדריכוהו במעגלי יושר לעבוד את ה' ע"פ מסורת אבותיו בכ"ז מצוה לכתוב משלו גם בלוחות לבו ובגליוני שכלו יכתוב בשלהבת אש דת קדשנו. והראי' ע"ז שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה הזאת כלומר שתעשוהו בשמחה. ולמדה את בני ישראל שימה

בפיהם. שתשתדלו שלא תשכח מפי זרעכם וזה לא יהי' אלא אם תתעוררו לכתוב את התורה משלכם כלומר משכליכם. וע"ז הק' הש"ס והתניא וכתב וגו' מלך אין הדיוט לא. רק המלך ומנהיג העם ובתבונתו ינחם רק הוא צריך להבין ולהשכיל כל אמרי בינת תוה"ק אבל הדיוט ואיש המוני אשר לא הושמה המשרה על שכמו א"צ לזה. וע"ז משני לא צריכא אלא לשתי תורות. כלומר בודאי אף הדיוט צריך להבין טעמי המצות ע"פ פשוטם לקרבן אל שכלו אבל בזה די לו ואינו צריך לחקור ולירד עד עמקה אבל המלך הרודה בעם לא יספיק בזה אם יבין טעמי המצות ע"פ פשוטן כ"א ישתדל לבוא עד תכליתן ברזי וסתרי התורה. כנודע שהתוה"ק יש בה חיצונית ופנימית והיינו שתי תורות. והנה על סתרי תורה אמרו כבוד אלקים הסתר דבר. וז"ש אחת שמונחת לו בבית גנזיו לבל יוציאם החוצה לעין כל כי אין מוסרין סתרי תורה ברבים בפומבי ואחת שיוצאת ונכנסת עמו היא תורה הפשוטה:

לוח ארז על פרשת האזינו

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי. י"ל בהקדם מ"ש בדרוש לר"ה עלה אלקים בתרועה ה' בקול שופר. כבר הרגישו רז"ל שהכתוב מרמז כאן שפעם שולט מדת הרחמים בעת תקיעת שופר. ופעם מדה"ד ונ"ל ע"פ מימרא דר' יצחק למה תוקעין בר"ה ופריך הש"ס רחמנא אמר תקעו אלא למה תוקעין כשהן עומדין ותוקעין כשהן יושבין כדי לערבב השטן. ובתוס' שם העתיקו דברי ירושלמי כד שמע שטן חד זימנא תקיעת שופר בהיל ולא בהיל כד שמע פעם ב' בהיל אמר השתא ודאי אתי משיחא שנאמר בלע המות לנצח. הכוונה כי הרמב"ם כתב אע"פ שתקיעת שופר מ"ע מ"מ כוונתו לעורר את העם לתשובה. ולפ"ז אחרי שאנו תוקעין שנה אחר שנה. ובכ"ז אין מי ששב בכל לבו מהראוי לכאורה שלא יתקעו עוד כי אם מעוררים אנו את העם לתשובה ובכ"ז אין שומע לקול שופר המחריד א"כ חטאתם כבדה יותר. כמ"ש הוכיח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. וזה שהקשה לשאול ר' יצחק למה תוקעין בר"ה אחרי ראינו כי תכלית התקיעה שישובו העם לא השיג מטרתו א"כ טוב יותר שלא יתקעו כלל וע"ז קאמר הש"ס רחמנא אמר תקעו. כלומר מדת הרחמים של הקב"ה הרוצה בתשובת ותקנת בניו היא תצוה לתקוע ואף אם עד עתה לא הועילה התקיעה בכ"ז מדת רחמנותו מחייבת לעורר אותנו בכל שנה מחדש אולי בכ"ז ישוב אחד מעיר ושנים ממשפחה. והיינו דקאמר "רחמנא" אמר תקעו. אלא למה תוקעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין כשהן עומדין כי שהע"ה אמר עד מתי פתאים תאהבו פתי

ולצים לצון חמדו להם. כי ב' מיני חוטאים יש. מהם שמאמינים בשכר ועונש יודעים שהם מריעים לעצמם בעשותם את אשר לא יעשה ע"פ דת תוה"ק בכ"ז החמדה והתאוה גוברות על שכלם ואמנם כן היצר סוכן לערבב דעתם ושכלם בעת עשותם המזמתה. עליהם נאמר אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות. כי אין לך שטות גדול מזה להחליף עולם עומד בעולם עובר ולהשחית את נחלתו בעוה"ב בעבור הנאה זמניית. ועליהם חכמתו בחוץ תרונה "עד מתי פתאים תאהבו פתי" עד מתי אתם מתפתים מיצה"ר. וע"ז נאמר כסיל בחשך הולך. ואותם באה התקיעה להעיר בר"ה כמאמר הרמב"ם עורו ישנים מתרדמתכם. וזוהי התקיעה הראשונה לעורר אותם האנשים אשר רק דרכם כסל למו ובאחת יבערו ויכסלו. להם קורא השופר בקול גדול ולא יוסיפו עוד לחטוא כמאמרם ז"ל ה' אורי וישעי אורי בראש השנה. אבל יש מין חוטאים אשר לא רק מתאוה חוטאים כ"א כופרים בעיקרי הדת בוז יבוזו למלין אשר מצד עילאה מלל הקב"ה. הם ילעגו וישחקו לדברי תורה ומצוות שתו בשמים פיהם. ועליהם אמר שהע"ה ולצים לצון חמדו להם. והנה כל עיקר טעותם הוא בשביל שסוברים שאדם לא יחי' רק בעוה"ז ובמות האדם הוא סוף כל האדם לדעתם הנכזבה אין דין ועונש כאשר לקברות יובל ע"כ הם חיים חיי הבלם ושותים כוס התענוגים באין מעצור לרוחם אבל לעתיד לבא נאמר ומלאה הארץ דעה את ה' אז ידעו כולם כי חיי האדם על האדמה הוא רק חיי הבל ודומה לפרוזדור בפני העוה"ב וע"ז נאמר בלע המות לנצח לא כמו שהאפקורסים סוברים עכשיו שמיתת האדם הוא "מות לנצח" בלי שום תקוה לחיות. כי אז יבולע ויוסר לגמרי הדעה הנשחתה הזו. ולסיבה הזאת אנו תוקעים ב' פעמים. הא' לעורר אותם שחוטאים רק ע"י תאוה. והנה אף שהם יחזרו בתשובה בכ"ז לא יירא השטן עדיין אשר ממשלתו תכלה מן הארץ כי עוד לו יד ושם בחוטאים האחרים ממין הב' אשר מחמת זדון לבם לא מחמת תאוה הם עוברים על כל מצות ה'. אבל בתקוע שופר בקול פעם שנית והוא לעורר בתשובה גם אותם החוטאים הבלתי מאמינים בה' ובמשה עבדו ואם גם הם יחזרו בתשובה אז כל הרשעה כולה כעשן תכלה. ע"כ השטן ירא וחרד מדאגה מדבר פן יבולע המות לנצח כנ"ל. והנה עם אותם החוטאים רק מחמת. תאוה הקב"ה מתנהג ברחמים בדין וי"ל ע"ז מ"ש מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך כי נאמר ואד יעלה מן הארץ שהעבים וענים נולדים מן הארץ ע"כ אמר אותם חוטאים שדומים לעב וענן שרק בארץ יסודתם ותאוות גשמיות ילדו וחוללו את החוטאים חטאים כאלה ימחה הקב"ה כי יזכור אשר בשר המה. אבל עם אותן המכחישים ומבזים את התוה"ק לא ירחם רק יקוב הדין את ההר ועפ"ז י"ל הפ' צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך.

כי צדק הוא לפנים משורת הדין כענין צדקה וחסד. ומשפט הוא שורת הדין. ופעמים שהקב"ה נוהג בדין ופעמים בחסד ומפרש יותר למי נוהג בדין ולמי ברחמים אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. כי החוטא מחמת תאוה יודע הוא שנופל בחטאו לא כן מי שיש לו שרץ במוחו הרהורי עבירה הקשין מעבירה זה אינו יודע שחוטא כי לדעתו הכוזבת אין שום חטא לאדם בעברו על מצוות תוה"ק והנה תרועה יש לפרש מלשון תרועם בשבט ברזל שהוא לשון שבירה. ע"כ אחר שהקדים צדק ומשפט כנ"ל. אמר אשרי העם יודעי "תרועה" היודעים בעצמם שנשברו ונתרועעו ע"י חטאם וצריכים לתקן א"ע להם יש תקוה כי ה' הוא מדת הרחמים עוד באור פניך יהלכון. לזה אמר ג"כ עלה אלקים הוא מדה"ד בתרועה לאינם שבים. אבל ה' בקול שופר. לשבים ומתוודים בכל לבם שלא ישובו עוד לכסלה להם יהי' רחום ורב חסד. וע"פ כל האמור הנה בפעם הראשונה כבר תועיל התוכחה למי שחטא רק מחמת תאוה אבל נשמתו שהיא חלק משמים ממעל עודה ברה וזכה. לז"א האזינו השמים ואדברה שהם אשר עוד בשמים חלקם יאזינו ויטו אזן קשבת גם בפעם הראשון כאשר ידבר אליהם דברי חכמה ומוסר. אמנם אותם בני אדם יושבי חשך וצלמות אשר כבר טמאו גם את מקדשם היא הנשמה הטהורה ואין בהם עוד זוהר השמים וצלם אלקים הוסר מעליהם עד שבחייהם קרויים מתים כי הסירו עדיים מעליהם ורק על הארץ יסודם שבתם ומנגינתם כל היום המה ישמעו עכ"פ בפעם השנית. בתקוע שופר בקול. והוסיף לבאר יערוף כמטר לקחי כי חז"ל דרשו פ"ק דתענית יערוף מלשון עריפה והריגה. וכבר כ' מחיתי כעב פשעיך היינו העוונות שרק בחומר הארציי יסודם שדומים לענן מטר שנאמר בו ואד יעלה מן הארץ כמו כן החטאים האלו רק הארץ הולידתם. ע"כ אמר שבפעם הראשון יערוף ויהרוג לקחי ומוסרי אותן העוונות שדומים למטר שנולדו ג"כ מן האידים הארציים. ואח"כ בפעם השנית תזל כטל אמרתי להתם גם פשעים אשר אין מקורם בתאוות החומר. והנה רוב האנשים חוטאים רק מחמת תאוה וחמד' אבל לבם ושכלם נכון בה' ורק המעט מן המעט שנפלו לבור שחת הכפירה ר"ל. כי רוב ישראל מאמינים. ע"כ אמר על הראשונים החוטאים מחמת תאוה שרובם נכשלים בהם כשעירים עלי דשא. שהוא כולל כל מיני ירקות ועשבים. כמו כן האזינו השמים ויערוף כמטר הוא לרוב בני אדם. אבל ותשמע הארץ שאין בהם עוד שום מורא שמים ורק זוחלי עפר המה זהו רק כרביבים עלי עשב יחידי כי שורש פורה ראש הכפירה והמינות בה' רק המעט מן המעט ימצא זעיר שם ורוב ישראל כשרים ומאמינים הם:

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי, י"ל עפמ"ש לעיל פ' תבא בפ' והי' אם שמוע תשמע לפרש אז"ל אם תשמע בישן תשמע בחדש שע"כ נאמר בישראל יגעתי ומצאתי בתורה תאמין ויוכלו לעמוד בסוד ה' ולהבין דבר על בוריו לאמתה של תורה בשביל שמלמדין אותו כל התורה בעודו בבטן כמו שדרשו ז"ל על בהלו נרי עלי ראשי ע"כ אינם אלא חוזרים על הראשונים לזכור את הנשכחות אבל אוה"ע שלא למדו מעולם יגעו לריק להשיג אמתת התוה"ק עיי"ש באריכות. והנה הגשם נתהוה מן הארץ כמ"ש ואד יעלה מן הארץ ועולה למעלה ונעשה ענן ושוב חוזר למקומו הראשון להוליד הארץ ולהצמיחה כמו כן התורה נמשלה גם בזה למטר כמו המטר אל מקומו הראשון הוא הארץ אשר משם נתהוו האדים שמה ישוב כן התורה ג"כ חוזרת על אכסניא שלה אחרי שכבר היתה מקדם מורשה לישראל בטרם יצא לאויר העולם ע"כ אל מקומה הראשון היא שואפת זורחת. וכבר דקדקו המפרשים דהו"ל למימר האזינו השמים ואדברה אחרי שכבר האזנתם והקשבתם לדברי ה' בעוד הייתם השמים והוא בטרם תחוללו בארץ עי"כ נמשך ממילא שתשמע ותבין הארץ אמרי פי ה'. אבל אם לא הייתם שומעים מתחלה את דברי ה' אז לא הי' ביכלתם לשמוע ולהבין אמרי פי ה' בעת אשר אתם שוכנים על הארץ. והטעם לזה כי יערוף כמטר לקחי כנ"ל כמו שהמטר רק ישוב שמה למקום אשר הי' כבר בתחלה כמו כן התורה לא תכנס אלא באזני מי שכבר שמע מתחלה: האזינו השמים ואדברה וגו'. במדרש משה רבינו על שהי' קרוב לשמים ורחוק מן הארץ אמר האזנה בשמים שהוא בקרוב. ושמיטה מרחוק אל הארץ. וישעיה הנביא שהי' רחוק משמים אמר שמעי שמים וקרוב לארץ אמר והאזינו ארץ. ויש לתמוה הלא ישעי' סיים כי ה' דיבר אלמא שדיבר בשם הקב"ה והוא בודאי קרוב לשמים. ונ"ל באופן אחר עפ"מ שאנו אומרים בתפלת ראש השנה כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה ואין דומה לך. מצינו ג"כ ב' לשונות האזנה ושמיעה ויש לתמוה מאי ואין דומה לך הלא גם בני אדם שומעים קול שופר ותרועה. ונראה כי רבים הרוצים לשוב ע"י התעוררות המוכיח אבל הם בושים לעזוב דרכם הרע כי מה יאמרו הבריות אם יראו אדם עוזב את דרכו אשר רגיל בו. וע"ז אמר בן תימא הוי עז כנמר לעשות רצון אביך שבשמים ולא יבוש מפני המלעיגים רק ה' יהי' לנגדו תמיד וידמה בדעתו שהוא יחיד בעולם ואין אחרים אתו. וע"ז נאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך. אם רק אתה תחזור בתשובה ואין לאחרים אתך בכ"ז שוב תשוב אם גם רק ה' אלקיך ביחידות והאחרים אינם רוצים לקבל אותו. וע"ז יש להמליץ מאמרם ז"ל תשובה קדמה לבריאת עולם שנאמר בטרם הרים יולדו ותאמר שובו בני אדם. כלומר הבעל תשובה צריך לחשוב בעצמו

מחשבות שהוא לבדו בעולם ועדיין לא נברא כלום רק הוא ביחידות. ועי"ז לא יבוש ולא יכלם. אבל באמת למעיין האמתי אין זה בושה לחזור בתשובה כי אמרו תכלית חכמה תשובה ומ"ט כי כל יותר שיחכם האדם יראה כי מעשיו עד לא היו בדרך השלימות א"כ תכלית החכמה כל כמה שיחכם יותר יחזור בתשובה. וע"ז אמרו במדרש שמצאנו שופר של מתן תורה שופר של חומת ירחו שופר של משיח. כי השופר הוא המעורר לתשובה כנאמר הרם כשופר קולך אבל מתחלה צריך מתן תורה שידע מה לעשות ואח"כ השופר מפיל החומה אשר היצה"ר בונה כנגדו למען ימוש מעשות טוב. ואח"כ אם כבר הפיל החומה אז שופר של משיח וגאולה תהי' לו. נמצא שההתנצלות של חוטא כי לא ידע דברי התורה למען ישמרם. וע"ז נאמר בפיוט באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט. כלומר אם גם אין מי שיליץ בעדנו לטובה לכל הפחות זאת התנצלותם כי לא ידענו מהתורה והמצוה ע"כ תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וידע להזהר. לפ"ז אין התשובה חרפה לאדם אדרבה לכבוד יחשב לו שמורה ע"י תשובתו שהגיע לתכלית החכמה. וע"ז יש להמליץ מדרש רבה. לפי שהי' א"א מתפחד מעוון ע"ז שהי' בידו א"ל הקב"ה לך טל ילדותך מה הסל פורח כך עוונותיך פורחין. כי הטל פורח ע"י שהשמש יצא על הארץ ויאסוף אליו אגלי טל כמו כן החוטא במחשך מעשיו אבל כששמש צדקה זרחה עליו ומורה שיצא ממחשך ואפלה לאור גדול וזהו כמו שהטל פורח ע"י השמש כך עוונותיך פורחין ע"י שזרחה עליך אור נוגה. ומטעם זה אמרו במקום שבעלי תשוב' עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד שנאמר שלום לרחוק ולקרוב לרחוק ברישא והדר לקרוב. והנה בני אדם ירצו יותר את הצדיק מעיקרו מן הבעל תשובה כי האדם לא יוכל להגביה א"ע למעלה זו שישכח את אשר חטא ולא יזכור לו מעשים הראשונים אבל הש"י הוא אוהב יותר את הבע"ת על אשר בכחו ועוצם ידו הגביה א"ע מעמקי העוונות. והנה שופר קול פשוט מורה על צדיק מעיקרו לא כן התרועה ושברים מורה על בע"ת שמשבר את דרכו מאז ומקדם. ובני אדם קרובים אל צדיק גמור הוא שופר ושייך בי' האזנה ורחוקים מן בעל תשובה ושייך בי' שמיעה כנ"ל. אבל הקב"ה שומע קול שופר כלומר מצדיק גמור הוא עומד מרחוק אבל ומאזין תרועה הוא בע"ת אצלו ית' הוא קרוב. ושפיר מסיים ואין דומה לך כי בני אדם לא כן עושים שמקרבים יותר את הצדיק גמור. וז"ש מ"ר שאף שהי' גבוה מכל אדם בכ"ז אמר האזינו השמים הם הצדיקים אשר כל ימיהם מלאו בדברים שמימיים להם אמר האזינו שעומד בקרוב להם. אבל ותשמע הארץ הם האנשים אשר על הארץ דרכם להם הוא רחוק. אבל ישעי' אמר שמעו שמים והאזינו ארץ. כלומר להיפך שבעל תשובה הוא קרוב יותר. ונתן טעם לזה כי ה' דבר. כלומר

בעיני כבודו ית' הבע"ת נכבד יותר. וסיים יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כי באמת לבעל תשובה קשה עליו לפרוש מדרכו אשר הלך בה עד עתה אבל אחרי שהודגל בדרך הטוב אז קל בעיניו וזהו צדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה. וז"ש במס' ר"ה כתיב לך ה' החסד וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בתחלה כמעשהו ולבסוף לך ה' החסד כי בתחלה אשר קשה לאדם לילך בדרך הישר ע"כ מגיע לו שכר ע"פ מעשהו כי לפום צערא אגרא אבל לבסוף שכבר הורגל בדרך הישר ושמחה לצדיק עשות משפט אז אין מגיע לו שכר מן הדין רק מתורת חסד לא ימנע טוב להולכים בתמים והנה החילוק שבין גשם לטל הוא כפרש"י גשם אין הכל נהנים ממנו כאשר מתפללים ביו"כ ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים וכו'. משא"כ הטל הכל נהנים ממנו. וז"ש בתחלה יערוף כמטר לקחי שהוא קשה לאדם ולבסוף תזל כטל אמרתו שיהא נוח לו כנ"ל:

האזינו השמים ואדברה וגו'. הנה כתיב שובה ישראל עד ה' וגו' ארפא משובתם אוהבם נדבה. ובגמרא דיומא א"ר חמא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר ארפא משובתם אוהבם נדבה. הק' מהרש"א דהו"ל לאתויי קרא ושב ורפא לו עוד יל"ד למה מייתי סיפי' דקרא דאוהבם נדבה כיון דראייתו אינה אלא מרישא דקרא דארפא משובתם. עוד שם ר' חמא רמי כתיב שובו בנים שובבים וכתיב ארפא משובותיכם כאן מיראה. כאן מאהבה נראה כי שהע"ה אמר מעוז לתום דרך ה' ומחתה לפועלי און כי דהע"ה אמר צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו. ופי' באפ"י כי כשהקב"ה נוהג בדרך הטבע זה נקרא דרך ה' כי כן דרכו מעולם שכן תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אבל כשמשדד הטבע נקרא מעשה ה'. וזהו צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד שנוהג לפנים משוה"ד בכל מעשיו עיי"ש בדרוש עין רוגל פי' נפלא על סתור בן מיכאל שסתר מעשיו של הקב"ה ועשה עצמו מך. והנה להישר הולך אין הקב"ה צריך לשדד הטבע למען יאמין בה' ובתורתו כי גם אם עולם כמנהגו נוהג בכ"ז הוא רואה כי אצבע אלקים הוא. אבל הפועל און לזה לא יועיל הנהגת הטבע להאמין בבורא עולם ית"ש רק צריך הש"י להראות א"ע בתואר האל הגבור והנורא אשר יעניש לרשעים בעונש שלא כדרך הטבע ורק אז יפקחו עיניו לראות מעשה ה' כי נורא הוא. וז"כ המקרא מעוז לתום לתם דרך גם זה הוא מעוזו להאמין בה' "דרך ה'" אם רק בעיניו יראה דרך הטבע אבל לפועלי און להם לא "יועיל דרך ה'" הטבעי להיות להם למעוז ומחסה כ"א רק "מחתה" אם ה' באפו ובחמתו יפחידם ויבהלם רק זהו מעוזו. ובזה י"ל קרא דהושע בסוף הפטרתנו מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם. כי הכסיל יען רואה עולם כמנהגו נוהג ואין הקב"ה משנה הטבע כ"א הולך בדרך ה' כנ"ל עי"ז

יכשל לשכוח בה' ולמרות את דברו כי רק מחתה לפועלי און. לא כן החכם והנבון גם אם עולם כמנהגו נוהג גם בזה רואה את יד ה' הגדולה ויוסיף לילך בדרך הישר והטוב וזהו מי חכם ויבן זאת כי ישרים "דרכי ה'" גם אם הש"י רק הולך עמנו כדרכו הטוב מעולם גם עי"ז הדרך. צדיקים ילכו בם להוסיף כח ואומץ על אורח חיים למעלה למשכיל. אבל פושעים יכשלו "בם" כלומר על ידי "דרכי" ה' שאינו עושה נסים ונפלאות לשדד הטבע עי"כ יכשלו ויפלו בשחת רעה לא כן הצדיק ילך למעלה גם ע"י דרך ה'. ופירשתי הפ' בתהלים אודך ה' על כי נוראות נפלאתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד גלמי ראו עיניך וגו'. כי באמת הש"י עושה לנו נסים בכל עת ועונה אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו וסובר שהכל בדרך הטבע ובאמת זה אינו כאז"ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף אלא שהחומר ועיני בשר מסתירים ומעכבים מלראות בנסים ע"כ צריך הש"י להראות לנו נסים נוראים למען גם החומר ישיג גדולת ה' אבל הנפש מעצמותה אינה צריכה לנסים שלא כטבע כי גם במירוץ הטבעי היא רואה אצבע ה'. וז"ש אודך ה' על כי נוראות נפלאתי על שעשית עמדי נסים נוראים ונפלאים. נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד. כלומר הגם שנפשי יודעת בטוב כי כל מעשיך ה' נפלאים בכ"ז הוצרכת להראות לי נסים נוראים בשביל החומר וזהו גלמי ראו עיניך וגו' והנה מה שעינינו רואות בעוה"ר שהדור מתפרץ ונמצאים עוברי ביד רמה על מצוות ה' זהו בשביל שרואים עולם כמנהגו נוהג והיתה הרווחה לבנ"י שהוקל עול הגלות באין מחריד ע"כ וישמן ישורון ויבעט שכחו אל מושיעם. אבל באמת ע"ז נאמר זכור ימות עולם בינו שנות. דור ודור. היינו ימים מקדם שהיו ישראל נתונים בצרה ומה שהי' יוכל ח"ו להיות עוד. וז"ש למה ה' תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה והוא לכאורה כפל לשון במלות שונות. אבל באמת הוא שאלה ותשובה ששואל למה ה' תעמוד ברחוק. כלומר ע"י מה בא זה שהש"י עומד כעת רחוק ממנו שאנו מרחקים ממנו ית"ש ע"י חטאינו ופשעינו כמ"ש בוידוי רחקת ממנו בעווניו. שכאשר עונינו ענו בנו אז כביכול נקרא הש"י רחוק ממנו אחרי שמרחקים א"ע מתוה"ק. ע"ז בא כמשיב שע"כ ה' עומד ברחוק כנ"ל בשביל תעלים לעתות בצרה שכבר נעלם ונשכח מאתנו העת אשר ישראל הי' בצרה לבז ולמשסה. עי"כ שמנו עבו ויטוש אלוק עשהו. אבל באמת אמר הנביא (יחזקאל כ) העולה על רוחכם הי' לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' כגוים חי אני אם לא ביד חזקה ובזרוע נטוי' ובחמה שפוכה אמלוך עליכם כי כשהקב"ה רואה שישראל בועטים מרוב טובה וח"ו עתידה תורה שתשתכח מישראל אז הקב"ה מעמיד עליהם מלך קשה כהמן ומחזירם בע"כ לתשובה או שמביא ח"ו חלאים רעים ונאמנים כמו בשנה העע"ל. כמ"ש אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם

יתענו ויגיעו עד שערי מות אז ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם. וז"ש ארפא משובתם כלומר הקב"ה אומר שבכל אופן אתקן את משובתם ואעשה שלא יחטאו עוד אם גם ביד חזקה ובחימה שפוכה. אבל אוהבם נדבה אני אוהב שיחזרו ישראל בתשובה מחמת נדבת לבם לא מיראה מיסורים. כי שב אפי ממנו. רק זה אני אוהב אם יחזרו בתשובה מאהבה ואימתי אם גם בעת שב אפי ממנו ישובו אלי זה אני אוהב. וז"ש ר' חמא גדולה תשובה. איזו תשובה גדולה.

שמביאה רפואה לעולם. אם הרפואה ולא המכה הביאה את התשובה בעולם כלומר בעת אשר נרפא כל נגע והיתה הרווחה. לא לבד בעת צרה ליעקב ישובו אלי. אותה תשובה גדולה וחשובה. לפ"ז אין הפירוש שהתשובה מביאה את הרפואה אלא הרפואה מביאה את התשובה לעולם. וע"ז מייתי שפיר ראי' מקרא דארפא משובתם בכל אופן אף ביד חזקה אבל אוהבם נדבה כנ"ל. ומיושב קושיית רש"א שהוצרך להביא הך קרא ולא קרא דושב ורפא וגם הוצרך לאתויי סיפא דקרא. ותו רמי ר"ח כתיב שובו בנים שובבים וכתיב ארפא משובתם. היינו דשובו משמע מעצמכם וארפא משמע שהקב"ה מרפא בעל כרחנו ושפיר משני כאן מאהבה נאמר שובו מעצמכם וכאן מיראה והיינו ארפא משובתם כנ"ל. וע"ז אנו מתפללין אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלימה לפניך. כי אב הוא רחמן על בנו אבל מלך יושב בדין וביד חזקה. והנה הקב"ה מולך עלינו בכל אופן אם נשוב מעצמנו אז הוא אבינו המרחם אבל אם לא נרצה לשוב מעצמנו אז ביד חזקה ימלוך עלינו כי הוא מלכנו. וע"ז אנו מתפללים אחרי שבכל אופן או במענה רך או במשיב חימה נצטרך לשוב בתשובה ע"כ "אבינו מלכנו" תן לנו לב לשוב אליך מעצמנו טרם תכריחנו ביד חזקה לשוב. וזהו החזירנו בתשובה שלימה "לפניך" כלומר לפני היום הגדול והנוראה שאתה מכריחנו לשוב טוב לנו שהש"י ערה עלינו רוח נכון לשוב מעצמנו. והנה לפי האמור בפי' הקרא למה ה' תעמוד ברחוק שע"י שהיתה הרווחה לישראל ע"ז נעשה ה' רחוק כביכול מאתנו י"ל שזהו שהוסיף בגאות רשע ידלק עני. כי באמת העשירים שיש להם כל הון יקר להם היתה לע"ע הרווחה ועי"כ חוטאים אך רואים אנו שגם עניים אומללים חוטאים אבל הם לומדים מהקצינים שבעם אחרי שרואים שהם חוטאים עושים גם העניים כמעשיהם. וזהו בגאות רשע ע"י גאות רשעים שגאו והעשירו והרשיעו ידלק עני גם העני שאין לו מותרות שיחטא מרוב טובה בכ"ז גם הוא ידלק מאש התאוות זרות. וי"ל בזה מדרש הובא בי"א ערך ודוי. ישראל אומרים לפני הקב"ה עוונותינו רבו למעלה ראש א"ל הקב"ה יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. כי ישראל אומרים הן אמת שעוונותינו רבו אבל "למעלה ראש" למעלה החל הנגף המה

הקצינים הגבוהים אשר עומדים מעל העם בראשם המה התחילו לחטוא וזהו למעלה ראש למעלה הי' הראש וההתחלה אבל באמת אם הקצינים היו רואים שע"י עשותם המזמתה לא יכובדו וחרפה וכלימה תכסם אז לא היו חוטאים אבל ע"י שרואים שכל העם יענו אחריהם הידד וישתדלו לעשות כמעשיהם עי"כ הם יוסיפו לחטוא. וע"ז אמר להם הקב"ה לא כמו שאתם סוברים כי למעלה ראש ע"כ הראשים צריכים לחזור בתשובה תחלה אדרבה יעזוב מתחלה רשע דרכו העניים המה יעזבו דרך הרשעה ועי"כ ואיש און מחשבותיו. וז"ש האזינו השמים ואדברה מתחלה צריכין הגדולים לחזור בתשובה ואח"כ ותשמע הארץ המה הפחותים אמרי פי:

האזינו השמים ואדברה וגו'. כי אמרו תשו' ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה. בכוונה סדרו עד"ז כי אם עושה להפך תפלה קודם לתשובה לא די שלא יועיל אף יזיק כי בעל העקרים חקר אתשובה ותפלה האיך יועיל אם ה' גזר על אדם לרוע ח"ו הכי על ידי תפלה ישנה הקב"ה את אשר גזר אומר האיש אל ויתנחם ויהפך דעתו מרעה לטובה. ותירץ כי לא איש אל וישנה דעתו כ"א רק המתפלל הוא המשנה את מעמדו כי לא נגזר עליו אלא בהיותו במעמדו הרע לא כן אם ישוב אל ה' בכל לבב נהפוך לאיש אחר ולא נגזר וע"כ נקרא תפלה מתפלל שעושה פלילות עם עצמו לשנות ולהמיר א"ע רע בטוב. ומעתה אם מתפלל בלא תשובה מתחלה הרי בדעתו שע"י תפלתו לבד יהי' שינוי רצון אצל הקב"ה ובזה משפיל כבוד הש"י כנ"ל. וזהו האזינו השמים ואדברה מתחלה יהי' השוכן שמים ית"ש שומע מחשבותינו לטובה היא התשובה אשר עיקרה החרטה בלב. ואח"כ ותשמע הארץ אמרי פי זו התפלה שכל אדם שומע. וסיים כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו. שאם אנו עושים על דרך זה אז התפלה לא לקטנות ושפלות יחשב להקב"ה ח"ו לומר שיש לפניו שינוי דעת ורצון כ"א הבו "גודל" לאלקינו וכאמור. והנה רבים חושבים שהתפלה לבדה שאנו מתפללים בימים הקדושים אלו היא התשובה. כי באמת לאותם אשר אינם מבקרים בהיכל ה' כל השנה רק בימים הקדושים האלו באים על איזה שעות להם כקרבן יחשב ואומרים ונשלמה פרים שפתינו כי להם עבודה גדולה היא זו ובאמת זה אינו עיקר התשובה הלא ראינו כי בזמן שבהמ"ק קיים שעיר הנעשה בפנים מכפר על טומאת מקדש וקדשיו ושעיר הנעשה בחוץ מכפר על שאר עבירות. הלא שעיר הנעשה בפנים הוא מקודש יותר ומפני מה תהי' כפרתו מועטת מהנעשה בחוץ הלא דבר הוא. אלא באו לרמז לנו כי אלו הקרבנות אשר אנו מביאים בפנים שממלאים איזה שעות בעבודת ה' בבהכ"נ זה אינו מכפר רק על מה שחטאנו בבהכ"נ ע"י דיבור חול וכדומה וזהו שעיר הנעשה בפנים מכפר על טומאת מקדש. אבל עיקר

הכפרה תהא ע"י שעיר הנעשה בחוץ ע"י מה שאנו מקריבים חוץ לבהכ"נ בבתינו זה יהי' לכפר עלינו. והנה באמת ישראל קדושים ויש להם הרהורים ומחשבות טובות בימים הקדושים אלו ובאמת אם מחשבה מועלת היינו כולנו צדיקים כי מחשבותינו לטובה בימים אלה ע"כ אנו מתפללים ועקדת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור כמו שבעקדה צירוף הקב"ה מחשבה טובה למעשה כן יעשם ה' לנו אות לטובה לצרף מחשבותינו. אמנם כן מחשבה לחודה לא מהני רק אם נאנס מבלי יוכל להוציא מחשבתו הטובה לפעולת אדם אז הקב"ה מצרפה כמעשה אבל אם לא ישתדל כלל לעשות אין המחשבה נחשבת למאומה. וז"ש בגמרא דיומא. כתיב לך ה' החסד וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו בתחלה כמעשהו ולבסוף לך ה' החסד וחוץ לדרכנו נראה עפמ"ש גדול העצה ורב העלילי' אשר עיניך פקוחות על דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. הך כפרי מעלליו נראה כוונתו כי לפעמים אדם עושה דבר טוב ונצמח ממנו עוד דבר טוב אחר למשל שממנו ראו וכן עשו אחרים ונתגלגל זכות ע"י זכאי הנה אף שהוא לא כוון לכך בכ"ז ה' הטוב ישלם לו גם בעד הטוב שנצמח ממעשהו שלא בכוונה. וזהו לתת לאיש כדרכיו ולא לבד דרכיו כ"א גם פרי מעלליו כלומר הפרי הטוב היוצא ממעשיו גם על זה ישלם ה' שכרו. והנה זהו מדת החסד שמשלם פרי מעלליו. וזהו הכוונה בתחלה היינו מה שאדם עושה בעצמו זהו תשלם לאיש כמעשהו אבל לבסוף כלומר מה שנצמח אח"כ פרי טוב ממעשיו זה א"צ לשלם מצד הדין אלא לך ה' החסד. ועפ"ז י"ל במשנה דאבות פ"ו. אל תתאוה לשלחנם של מלכים ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעולתך והוא ע"ד שאמרנו שע"י פרי פי איש פעולת צדיק לחיים שממנו ילמדו וכן יעשו כמוהו ומה שעושים רבים על ידו נחשב כאלו הוא עשה א"כ יש לצדיק כפלים לתושי' הא' מה שעושה בעצמו וזהו שכר מלאכתו אשר עמל בו והב' מה שנגרם על ידו לטובה שאחרים למדו ממעשהו וזו רק פעולה בל"א ווירקונג ממעשיו הטובים. וז"ש אל תתאוה לשלחן מלכים ששלחנך וכתרך גדול יהי' ע"י שלחנם וכתרם כי כ"כ שמוסיפים כח ואומץ חלקך עמהם בחייתם כי אתה הגורם להם כי נאמן הוא בעל מלאכתך לא לבד לשלם לך כמעשך שכר מלאכתך כ"א גם שכר פעולתך הוא מה שנצמח ע"י מלאכתך גם ע"ז לא ימנע הטוב ממך. ולדרכנו נאמר כי מחשבה לחודה אינה מועלת בתחלה כ"א צריך האדם לעשות טוב את אשר יש לאל ידו וזהו בתחלה כי אתה תשלם לאיש כמעשהו דייקא אבל לבסוף אם רואה הקב"ה שהאדם השתדל בכל מאמצי כחו לעשות כמחשבתו ולא יכול לבצע אז לך ה' לשלם לו מחשבתו בראשו. וכזה אמר דהע"ה מי יעלה בהר ה' אבל לא די לעלות כ"א מי יקום

במקום קדשו כלומר יעמוד שם לנצח. זהו נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי לא הגביה את נפשו במחשבות טובות לשוא ושקר אחרי אשר לא עשה את אשר יזם:
במדרש אדם מישראל שחושש באזנו מהו לרפאותה בשבת כך שנו חכמים כל ספק נפשות דוחה את השבת וזו מכת האוזן אם סכנות נפשות היא מותר לרפאותה בשבת, ונ"ל עפמ"ד במדרש אדה"ר פגע בקין א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי א"ל כך גדול כחה של תשו' פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת.
כי רבים בשומעם דברי המוכיח לחזור בתשובה מסירים אזנם באמרם שא"א להם להיות בעלי תשובה כי קשה עליהם להיות צדיק וחסיד. אבל באמת לא ניתנה תורה למה"ש אין מבקש מהאדם שיפרוש מן הקצה אל הקצה רק לאט לאט יתהלך בתומו ובכל יום מוסיף והולך כמ"ש לעיל לפרש כי בתחבולות תעשה לך מלחמה אם עשית חבילות של עבירות עשה חבילות של מצוות. כמו שקסמים דקים נעשית חבילה עבה כמו כן ממצוות קלות אם ירבה בהן יעשה משא כבד של מצוות. ע"כ אין הקב"ה מבקש שהחוטא אשר לבו הי' בוער כתנור לעשות עבירה אם ישוב יהי' צונן לגמרי מבלי היות לו עוד שום תאוה כ"א עכ"פ לא יחם לבבו רק יהי' כפושרין לא חם ולא צונן. וז"ש עשיתי תשובה ונתפשרתי. והנה החילוק בין שיר למזמור כי איר הוא שיר ארוך כשורה אבל מזמור הוא קצר מלשון זמירה וקצירה. ע"כ אחרי שמוע אדה"ר כי רק בהעשות פושרין תשובה כזו ג"כ מהני פתח ואמר כך דרכה של תשובה. מזמור בתחלה צריך לעורר א"ע לזמר לבוראו בדברים קצרים ואח"כ שיר מאריך בהלולו עד שמגיע למדרגה גבוהה ליום שכולו שבת שיר ושבח לחי העולמים. ועפ"ז נ"ל מדרש איכה על פסוק זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם אר"א מזמירתו שבתו. הכוונה שלא תימא שהמקונן מתאונן על שהבחורים אין להם התלהבות לשורר לאלקינו בשיר ארוך לזמן מרובה והוא לשון נגינה כ"א גם מזמירתן שהוא זמר קצר גם על שעה חדא לא יוכלו לנשא א"ע על כנפי התעוררות מעת אשר זקנים משער שבתו. הדרן להנ"ל שהקב"ה מתרצה שהחוטא ישוב לאט לאט ונראה שזה כוונת המדרש מפני מה נתן הקב"ה קורת רוח לישראל בעשרה ימים שבין ר"ה ליו"כ נגד עשרה נסיונות שנתנסה בהן אברהם אבינו. כי לכאורה כיון שבר"ה הקב"ה יושב לדון עמו הי' לו לגמור את דינו באותו יום ולא להמתין עד יו"כ וכן הקשה בס' זרע בירך. אבל הטעם כנ"ל אחרי שהקב"ה יודע שא"א להחוטא לשוב בפעם אחת כ"א מעלה מעלה ממדרגה למדרגה ע"כ נתן להם קורת רוח דייקא שיתקרר רוחם ויצרם הרע מעט מעט בימים הקדושים האלו. ובמד"ש פי' בשם מהר"מ אלשקר עשר נסיונות נתנסה מלשון מנוסה ומורגל כלומר שהורגל אאע"ה לילך מעלה מעלה

בדרכי היראה. ואחרי ראינו כי גם ראש יחוסנו הוצרך לעלות ממדרגה למדרגה ולא יכול לעלות בפעם א' אל מרום הר ה' ע"כ גם לבניו נתן הקב"ה קורת רוח בעשרת ימי תשובה. ואפשר שע"ז אמר בעקדה שהוא נסיון העשירי אשר יאמר היום בהר ה' יראה. כמו מי שעולה על ההר א"א לו לילך בפעם א' כ"א צריך לילך מדרגות וצריך בנתיים לעמוד לפוש ולנוח כמו כן מי שרוצה לעלות אל הר ה' ג"כ צריך לילך מעט מעט. כמ"ש דהע"ה מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב כלומר מתחלה צריך להרגיל א"ע במדות האנושיות האלו ואז יוכל להגביה נפשו למרום אבל מי שרוצה בפעם אחת לעוף ולהגביה הוא יפול אחור ולשוא תהי' נשיאתו אבל אם יש בו כבר המדות האלו אז אשר לא נשא לשוא נפשי לא יגע לריק ולא ילד לבהלה. כי לא נשא א"ע בפעם אחת למעלה ראש ועי"כ יפול רוכב שמים בגאותו אחור כי נשיאתו שלא בהדרגה לאט רק לחנם ולשוא כחו כלה ואפשר שזה כוונת אז"ל הובא במדבר קדמות להגאון חיד"א ז"ל ערך ר"ה. בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו א"ל להקב"ה רבש"ע תן לבניי עשרת ימי תשובה. כי יצחק אף שהי' קדוש מרחם עולה תמימה בכ"ז לא הי' עוד במדרגה כזו שיוכל לבטוח שאף אם ידיו לא יהיו אסורות בכבלים לא יזיז זיז כ"ש בעשותו רצון קונו שע"כ הצורך לעקדו ולכפתו ואם הדבר כן בגדולים מה יעשו אזובי קיר ע"כ אמר אאע"ה בשעה שהצורך לעקוד את יצחק כי ייראֶ פן לא הגיע עדיין למדרגה היותר גדולה ע"כ תן לבניי עשרת ימי תשובה ולא תחתום עוד גז"ד בר"ה ואפשר שזהו שאז"ל במדרש בראשית. ויקרא אלקים לאור יום אלו, מעשיהן של צדיקים ולחשך קרא לילה אלו מעשיהן של רשעים ויהי ערב אלו מעשיהן של רשעים ויהי בקר אלו מעשיהן של צדיקים יום אחד זה יוה"כ שנתן להם הקב"ה כי רבינו בחיי פי' הפסוק נלכה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו. שצריך לילך לאט לאט ממדרגה למדרג' כמו השחר שאינו עולה בפעם א' להאיר ולזרוח כ"א נכון מוצאו כמ"ש המאיר לארץ ולדרים עלי' ברחמים. וז"כ המדרש ויקרא לאור יום ולחשך קרא לילה מעשיהן של צדיקים ורשעים כי מעשה הצדיק מאיר כיום בהיר וכשמש בצהרים ודרכי רשעים בחשך ואפלה יכוסו. אבל ויהי ערב אלו מעשיהן של רשעים אם רק יעריב השמש מזה יצמח מעשה רשע כמ"ש חבילות של עבירות. וגם ויהי בקר אם רק התחיל לזרוח אור שמש צדקתו מזה יצמח מעשה צדיקים. ואחרי רואינו כי לאט לאט יוסיף הדבר ע"כ שפיר אמר שנתן להם יום א' זהו יוה"כ כנ"ל שנתן להם קורת רוח. והנה לפי מה שאמרנו דצריך לילך ממדרגה למדרגה יקשה מדברי הרמב"ם הידועים דצריך להטות מן הקצה אל הקצה והביא דמיון ממטה הנעקם. ונ"ל כי כשאדם חוטא רק בגופו מחמת תאוה די לו שיעתק

ממדרגה למדרגה כמו פושרים הנ"ל אבל מי שיש לו שרץ במוחו ר"ל שנפשו חוטאת לזה צריך תשובה גדולה מן ההיפוך להיפך וז"ש המדרש מי שחושש באזנו שאינו רוצה לשמוע ד"ת ודברי מוסר ולא ידענו אי בנפשו הוא החטא כמ"ש עוונה בה או רק בגופו הוא חוטא מחמת תאוה. מה שיהא מותר לרפאותו בשבת. כמ"ש ששבת הוא המדרגה העליונה יום שכולו שבת. ע"כ השאלה אי מחוייב לילך מן הקצה אל הקצה או יש לירא שאם נכביד עליו העול יחזור לסורו. וע"ז אמרו כך שנו חכמים כל ספק נפשות דוחה שבת. כי האדם יש לו ב' נפשות רוח הבהמי ורוח עליון ואם לא ידענו אם נפשו חוטאת או רק רוח הבהמי וזהו ספק נפשות שאין אנו יודעים איזו מב' הנפשות חטאה. אז דוחה את השבת צריך אני לדחות את המדרגה היותר עליונה כי אולי רק גופו חטא ודי אם ילך ממדרגה למדרגה.

אבל זו מכת האוזן אם סכנה היא כלומר אם יודעים אנו כי בנפשו הוא ויש כאן סכנה אז מותר לרפאותה בשבת כנ"ל בדרך צחות:

כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. י"ל עפמ"ש בעקרים מאמר ד' פי"ח מה מועילה התפלה שמתפלל האדם ליוצרו ית' אם כבר נגזרה עליו גזרה האיך יוכל האדם לבטלה ע"י תחנוניו הלא בזה הוא פוחת ח"ו את כבוד השם שנראה שמשתנה ע"י פעולת האדם מרע לטוב. ותירץ שהקב"ה אינו משנה א"ע ח"ו אלא שהאדם משנה א"ע מרע לטוב ע"כ אף שנגזר עליו מתחלה בהיותו רע גזרה רעה אחרי שהיטיב את דרכו ונשא לבו אל כפו אל אל בשמים והסכים בלבו ע"י התפלה לעזוב דרך רשע חיש לו ישע ע"כ נקרא האדם מתפלל כי הוא עושה פלילות עם עצמו שופט את עצמו להסיר רע מקרב לבו וע"ז נאמר ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו. כלומר אם אנו קוראים את השם שיעננו ביום צרה מתחלה צריך אלקים שופטים קרובים אלינו והוא הרוח באנוש אשר ישפוט מישרים לחזק בדק בית האדם ואח"כ יקרא אל ה'. וכמו כן בתשובה הוא ג"כ לכאורה פחיתות כבוד לה' ית"ש אם אנו מדמים בנפשנו שע"י תשובתנו וע"י חלותנו נשנה ימין עליון ח"ו הלא לא איש וינחם אבל אם התשובה היא באמת ובלב שלם אז אנו משנים את עצמנו ולא עלינו נגזרה הגזרה כמ"ש הרמב"ם ז"ל שיאמר הבע"ת ע"י שינוי השם ושינוי מעשה אני איש אחר ולא עלי נגזרה הגזרה. וז"ש גדולה תשו' שמגעת עד כסא הכבוד. כי אם שב רק בדבר שפתים ולא מקרב לב עמוק וחושב שרק ע"י וידוי דברים ירצה את ה' וישנה דעתו ח"ו אז הוא פוגם בכסא כבודו ית"ש. ע"כ צריך שתהי' התשובה גדולה ונכבדה בלב שלם כי אם לא יעשה תשובה רק מן השפה ולחוץ ולבו בל עמו אז הוא נוגע

בכסא כבודו לחללו ח"ו בדמיונו שאף מבלי שישנה האדם את עצמו הוא ית"ש ישנה את דעתו. וז"ש כי שם ה' אחרא בתפלה אל תדמו בנפשכם שעי"ז אני מקטין ח"ו כבוד ה' כקושיית עקרים הנ"ל כ"א הבו גודל לאלקינו. גדולתו וכבודו לא יגרע ח"ו. והטעם כי לא הוא ית' ישנה את דעתו ומחשבתו ח"ו כ"א ע"י התפלה הצור תמים פעלו האדם שהוא פעולתו של הקב"ה ומעשה ידיו להתפאר הוא נעשה תמים ע"י תפלתו. כי כל דרכיו משפט הוא שופט בעת התפללו לאלקיו את כל דרכיו ע"ד אלקים קרובים אליו הנ"ל ורק את עצמו הוא משנה ומחליף את דרכיו לעזוב דרך רשע ולאחוז בצדק דרכו בו יתהלך מישרים:

הלי"י תגמלו זאת וגו'. כי המפרשים הקשו הה תועיל התשובה וחרטה לחוטא הלא אם יחטא נגד מלך בו"ד וימרה מצוותיו ענש יענש ולא יועיל לו וידוי על העבר ותפלה על העתיד וכש"כ לפני ממ"ה הקב"ה. אבל הטעם לזה כי למלך בו"ד אשר מגיע לו הנאה ממה ששומרים פקודיו המעמידים את אושר מלכותו על תלה ע"כ אם א' המרה את פיו ועבר על פקודתו לא יכופר לעוונו עדי ענש יענש על שחיסר מתועלת המלך לא כן בהקב"ה אשר אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח ורק שרצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות ע"כ אם החוטא מתחרט בלב שלם ושב ורפא לו אחרי שלא הזיק רק לו לעצמו ואחרי שרק בנפשו הוא חטא' והוא יתקן את אשר עוות בנפשו. ובזה פי בדרשות דברי פני ארי' דף כ"ט מאמר הנביא אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור למה לנצח וגו' השיבנו ה' אליך ונשובה וגו' כי המופת שאין הקב"ה צריך לבריותיו ואין מגיע לעצמותו ית' תועלת משמירת המצוות ולא נזק ע"י העבירות הוא כי אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא ככחו הגדול ית"ש עתה כחו אז וא"כ מוכח שא"צ לשפע מבריותיו וממילא מוכח שתשובה מועלת אחרי שלעצמותו ית' לא הגיע שום נזק מהחוטא. וז"ש אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור. ובע"כ שא"צ לבריותיו ע"כ אנו מתפללים השיבינו ה' אליך ונשובה. וז"ש כאן הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם זכור ימות עולם וגו'. היינו ג"כ שמוכיח שאין להקב"ה שום תועלת לעצם אלקותו ית"ש אם הולכים בדרכיו ושומרים מצוותיו. והראיי' זכור ימות עולם עד לא ברא ארץ וחוצות גם בעת ההיא ה' מלך ובע"כ שאין מגיע לו תועלת. וזהו ג"כ כוונת הכתוב ה' ה' אל רחום וחנן וסיים ונקה שדרשו ז"ל ונקה לשבים. הכוונה ג"כ כנ"ל אחרי כי ה' ה' הי' הוה ויהי' א"כ א"צ לבריותיו ע"כ ינקה לשבים כנ"ל. וזהו ג"כ כוונת דהע"ה למען שמך ה' וסלחתי לעוני היינו ג"כ כיון ששמך ה' הי' הוה ויהי' ואין לעצמותך ית"ש תועלת ונזק מבריותיך ע"כ וסלחת לעווני. וז"ש גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ולמדו

מפסוק שובה ישראל עד ה' אלקיך. כי אמרו גדולה תשובה שזדונות נעשו לו כזכיות כי ע"פ הנ"ל מי ששב הוא מכבד להקב"ה ומורה באצבע כי הקב"ה גבוה מעל גבוה וא"צ לבריותיו. ע"כ זדונות נעשו לו כזכיות כי לזכות יחשב לו בתתו כבוד והדר לשמו ית'. וזה אפשר ג"כ כוונת אז"ל על הפסוק ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך אין ועתה אלא תשובה. אחרי שאין הקב"ה מבקש מאתנו מאומה להנאתו ע"כ מוכרח ועתה שתשו' מועילה. וז"ש גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד דייקא כלומר שהבעל תשובה הוא מכבד את ה' בהראותו את יקר תפארת גדולת הקב"ה שאינו נצרך לבריותיו. שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך כלומר מפני שאלקיך הוא הי' הוה ויהי' וא"צ לבריותיו ע"כ שובה אליו. והטעם כי כשלת בעוונך רק אתה נכשלת בעוונך אבל לעצם אלקותו ית"ש לא הגיע שום נזק. אבל יש עוד טעם מה שמלך בו"ד לא ימחול אל החוטא השב אחרי שבו"ד עיני בשר לו ולא ידע אם החוטא שב באמת בלב שלם ובנפש חפצה או רק בשפתיו יגיד ולבו בל עמו. לא כן ממ"ה הקב"ה בוחן כליות ולב ויודע מחשבות הוא היודע ועד אם החוטא בלב שלם חוזר ואז מוחל לו. וזה שאנו מתפללים לטהר חוסיו בדין ליודע מחשבות ביום דין. ע"י שהוא יודע מחשבות ביום דין עי"כ יוכל לכבוש כעסו בדין בידעו כי שבים אליו בלב שלם. וזה ג"כ כוונת הפיוט וכל מאמינים שהוא בוחן כליות הגואל ממות ופודה משחת אחרי שהוא ית' בוחן ויודע מחשבות של אדם ולא לפניו חנף יבא עי"כ הוא גואל ממות ופודה משחת כי מקבל התשובה ברצון. וז"ש שובה ישראל עד ה' אלקיך היודע מחשבות קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. אם גם רק קול דברים המתוודים הוא שומע ובו"ד לא יאמין לקול דברים בעלמא אולי אין בהם רוח חיים. אבל ושובו אל ה' הוא היודע. וז"כ למען שמך ה' שאתה יודע מחשבותינו וסלחת לעווני כי רב הוא. אבל יש עוד כוונה לזה כי אם אנו רואים הדור הפרוץ הזה בעוה"ר אשר כמעט כלה ח"ו אמונה בד' מהם ומהמונם ואם יוסיפו ח"ו ללילך בדרך הנלוז ההוא שיוסיפו הדור האחרון לחטוא יותר מאבותיהם כמו שבדור הזה חוטאים יותר מאבותם אז ח"ו עתידה תורה שתשתכח מישראל. אבל באמת לא כן הוא כ"א מתים יחי' אל ברוב חסדו וכמו שיחי' מתי הגוף כן יחי' מתי הנשמה אשר כבר מתו מעץ החיים האמתי והם הרשעים שבחייהם קרויים מתים והבטיח הקב"ה שגם המה ישובו ויחיו חיי רוחני ולא ידח ממנו נדח.

וע"כ ברוך עדי עד שם תהלתו ולא תשכח מפי זרעו. וזה שאנו אומרים אתה גבור לעולם ה' מחי' מתים אתה ורב להושיע. כי אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו וכן בהקב"ה אמרו יה"ר שיכבשו רחמיך את כעסך וזהו גבורתו של הקב"ה שכובש כעסו. והנה כשהדור

פרוץ כ"כ עד שנחשבים כמתים ר"ל אז צריך גבורה יותר לכבוש את כעסו וזהו אתה גבור לעולם ה' צריך גבורה לכבוש את כעסך. והעד שהרי מחי' מתים אתה כנ"ל. ורב להושיע. לשון תשועה שאין הנושע עושה כלום להצלתו רק ה' לבדו הוא המושיע. וע"כ כתב רבינו סעדי' גאון שאחד מטעמי תקיעת שופר להזכיר תחה"מ והיינו שזהו התעוררות שגם המתים שכבר מתו מיתה רוחניית ואבד זכרם מן הדת גם המה ישובו ויחיו. וז"ש במדרש בשעה שהקב"ה יושב על כסא דין בדין הוא עולה ובשעה שנוטלין שופרותיהם ותוקעין הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. כי אף שהקב"ה מרחם על הבינונים ומטה חסד אבל על הרשעים הגמורים שכבר מתו א"א לרחם והוא יושב על כסא דין אבל בשעה שתוקעין בשופרות ומזכירין תחה"מ כנ"ל להורות שגם רשעים עריצים כאלה יחזרו בתשובה אז הקב"ה גבור הכבוש את כעסו ומרחם עלינו. ובזה י"ל מדרש תמוה הובא בדברי פני ארי' דרוש כ"ז לי גלעד ולי מנשה אם יבוא אדם לומר שאין הקב"ה מחי' מתים יבוא אלי' התשבי ויעיד שהחי' בן אלמנה ואם יאמר אדם שאין אני מקבל תשובה יבוא מנשה ויעיד שאני מקבל תשובה. והוא תמוה מה שייכות לתחה"מ עם תשובה ולהנ"ל הדברים מבוארים כי כמו שמתים יחי' אל חיי גוף כמו כן בחסדו יחי' מתי הנשמה ויעיר עליהם רוח טהרה. והשם הוי' ב"ה מורה הי' הוה ויהי' ואחרי שהקב"ה גם לעולמי עד הי' ולא ישכח שמו מעל פני תבל והאיך אפשר ה אם יוסיפו לחטוא ח"ו כהנה וכהנה כאשר עושים היום בעוה"ר ובע"כ שהקב"ה יסלח לעוונינו ויכפר פשעינו. וז"ש למען שמך ה' כלומר הי' הוה ויהי' והאיך יהי' אם עוונת רבו למעלה ראש ע"כ וסלחת לעווני כי רב הוא:

הלי"ו תגמלו זאת עם נבל וגו' כי דהע"ה אמר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלקינו עד שיחננו. הבן אם הכעיס את אביו וירצה לרצותו לא סתפק בזה אם יקבל מאביו כבראשונה מנת חלקו לחם לאכול ובגד ללבוש כ"א יוסיף לרצותו עדי תשוב אהבתו אליו כמקדם ויוסיף לרצותו כי הבה נאמנה כי זה כל מאויו שיראה לו פנים שוחקות כבראשונה. לא כן העבד אם חטא לאדוניו זה רק יצפה שאדוניו לא ייסרנו בשבט לגו כסיל וגם יוסיף להושיט לו די מחסורו אשר יחסר לו. אבל אם פניו שוחקות או עוצבות לזה לא יפנה. ואנו בעוה"ר כעבדים שאין אנו מבקשים אהבה רק כעיני עברים אל יד אדוניהם. רק על היד הם משגיחים אם תייסר אותם או תושיט להם מטובו כן עינינו אל ה' רק שיחננו. וזה שאנו אומרים היום הרת עולם היום יעמיד במשפט וכו' אם כבנים אם כעבדים אם כבנים אנחנו אנו מתפללים רחמנו כרחם אב על בנים. כלומר אהוב אותנו מלשון ארחמך ה' חזקי. ואם כעבדים זא עינינו רק

לך תלויות עד שתחננו ותוציא לאור משפטנו ולא תעניש אותנו אתה איום ונורא אשר בידך להעניש. ואם אין אנו לא לבנים ולא כאעבדים. אז אנו עם נבל הוא הבן אשר אינו מכיר בטובת אביו ואם העבד יכעיס את אדוניו אז הוא לא חכם כי יוכל לידע שברצונו ממית ומחי' ולמה יכעיסנו. ובאמת הקב"ה הוא אבינו וגם אדוננו. וזהו הלא הוא אביך וראוי לאהבו כבן את האב ירצה וגם קנך והוא אדונך והשתחוה לו. ע"כ ראוי לנו לאהבו בלב שלם:

הוא עשך ויכוננך. בחולין דף נ"ו יצאו בני מעי' לא שנו אלא שלא היפך בהם אבל היפך בהם טריפה שנאמר הוא עשך ויכוננך ופרש"י מלשון כיור וכנו. ובתר הכי מייתי תניא ר"מ אומר מ"ד הוא עשך ויכוננך כרכא דכולא בי' ממנו כהניו ממנו נביאיו שנא' ממנו פנה ממנו יתד. לכאורה משמע דר"מ לאפלוגי אתי כיון דמפיק ויכוננך לדרשא אחריתי. ועוד יל"ד מאי רבותא דממנו כהניו הלא כל האומות יש להם מלכים ושרים מהם ובהם. ונ"ל דמייתי דברי ר"מ לראיי' עפמ"ש במ"ר ריש פ' מסעי נחית כצאן עמך נוטריקון נביאים חסידים ישרים תמימים העמדת מהם. הכוונה ע"פ מאז"ל דור דור ודורשיו שאם הדור ראוי אז הקב"ה מעמיד עליהם מנהיג ראוי ומעולה ומכלל הן אתה שומע לאו כמו שאמר הקב"ה למשה לך רד מגדולתך כלום נתתי לך עליי' אלא בשביל ישראל. והנה אם הכן והבסיס רחב יכול להעמיד עליו דבר גדול אבל אם קטן הוא בהכרח גם הדבר העומד עליו יהי' קטן. וזה כוונת הפסוק הוא עשך ויכוננך שעשה את עם ישראל לבסיס וכן. עם מנהיגיהם. בהרחיב הבסיס יגדל המנהיג. ובהיפך להיפך. וזהו ג"כ ממנו נביאיו ר"ל שבהם תלוי גדולת הנביאים והמלכים שאם הם יכשרו יוסיפו כח בפמליא של מעלה העומד עליהם. ולפ"ז שפיר מייתי ש"ס ראיי' מדברי ר"מ להך דינא דאם היפך בהן טריפה דהוא עשך ויכוננך דצריך כל דבר להיות על כנו ועל בסיסו כפרש"י לזה מביא דגם ר"מ דריש הך ויכוננך מלשון כן ובסיס כנ"ל:

זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור. כי האברבנאל פ' בראשית חקר למה בדורות הראשונים האריכו ימים כ"כ. וכ' א' מהטעמים מפני שצריך לידיעת הטבע שנים רבות לידע אותה על בוריה ותכונתה ע"כ האריכו ימים כ"כ למען ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה. והנה כמו שלאדם בנערותו ימנו לו לימים ובהוסיף לו שנים ימנו לשנים כן העולם בכללו בנערותו לא מנו לו רק לימים וז"ש זכור "ימות" עולם שמתחלה לא מנו רק לימים ועי"כ בינו שנות דור ודור תבינו ותשכילו למה האריכו ימים מקודם בשביל שהעולם הי' עדן בנעוריו ולא ידע עדיין תהלוכות הטבע ע"כ חיו ימים ושנים רבות אבל

אנחנו בזקנינו שכבר בדורות שלפנינו קבצו כעמיר גורנה כל הידיעות והחכמות ע"כ א"צ לאריכות ימים כמלפנים:

ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. י"ל עפמ"ש במק"א לפרש המשנה אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הכוונה שהאדם יש לו ב' רוחות רוח בהמיי ורוח אנושיי ע"כ אינו רשאי לדון יחידי שאולי בעת יחתוך הדין ישלוט עליו רוח הבהמיי ואת הישרה יעקש. ע"כ יהיו לכה"פ שנים ולא שכיח שבשניהם יזדמן בעת שיגמרו הדין שישלוט עליהם רוח הבהמיי ורק הקב"ה שהוא אחד כולו אמת ואין בו כל מאומה נטייה לשקר ח"ו ע"כ הוא לבדו דן יחידי בשביל שהוא אחד יחיד ומיוחד. וז"ש ה' בדד ינחנו רק הוא ית' לבדו ינטל וינשא אותנו הוא שופטנו ומלבנו והטעם שאין עמו אל נכר והוא מלשון ואת אילי הארץ שפירושו כח. אחרי שאין עמו ית"ש כח אחר מעורב רק כח האמת והצדק מישרים לשפוט ע"כ הוא לבדו ינחנו. לא כן בן אדם אשר הרוחות שנים לכל בשר לא יוכל להנחות ולדון יחידי: כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב. י"ל עפמ"ש הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא וגו' ואהבת לרעך כמוך. וי"ל עפמ"ש באוה"ח ע"פ בראשית אות י"ז. שע"כ אז"ל כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין כיון שהוא מדבר מוסר ותוכחה מקרב לבו יבין וישמע גם נפש השומע וחדל יחדל מעשות כל רע אבל אם אין הדברים מתוך לבו של מוכיח רק גופו מדבר ואין נשמתו בו האיך תבין נשמת השומע לשון הגוף שהוא זר ומוזר אצלה עיי"ש. ולפ"ז אם לא ישמעו לקול מוכיח יש לדון שהמוכיח רק בשפתיו ידבר ולבו בל עמו. א"כ יקשה האיך אמרה תורה הוכח תוכיח ודרשו ז"ל אפילו מאה פעמים הלא כיון שלא שמעו לקול האות הראשון זה מוכיח שלא מלבו יצאו הדברים וא"כ מה לו להוכיח עוד הפעם הלא הוא לא ימס בשום פעם את לבב אחיו להחזירו בתשובה שלימה אחרי שגם נפשו לא מטוהרה אבל באמת זה אינו דהא ראינו צדיקים גדולים קדושי עליון אין דבריהם נשמעים בפעם הראשון וחס למרייהו לומר עליהם שדבריהם לא יצאו מלב טהור. אלא הטעם שאין דבריהם נשמעי' הוא בשביל שאז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים כי סר צלם מעליהם ונשמת שדי חלק ה' כבר יצאה מהם בעודם בחיים ורק נפש הבהמית תנחם ותנהלם בעמק הבכא ע"כ אינם שומעין לדברי צדיק ידבר בקול נשמת שדי אשר בקרבו חוצב להבת אש דת והרשעים רק זוחלי עפר ואין בהם חלק רוחני וא"כ איך ישמע גופם לקול אלקים חיים מדבר מתוך גרונם של צדיקים. והנה ואהבת לרעך כמוך פי' דוקא לאדם כשר כמוך אבל רשע מצוה לשנאותו והטעם ג"כ כי האהבה תכונתה בנפש ונפש בנפש יחדיו ידובקו באהבה רבה אבל לא יתכן שנפש תאהב את

הגוף. ע"כ הרשע שאין לו נשמה האיך אפשר לאהוב אותו בנפש. וז"ש הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים ושלא תאמר שזהו חסרון המוכיח שהוא מורה שאין בו יראת שמים. וע"כ אין דבריו נשמעים לז"א ולא תשא עליו חטא כלומר ע"ז שאתה מוכרח להוכיח שהוא כמה פעמים לא תירא שזהו יעיד שיש בך המוכיח חטא וחסרון י"ש בהיותך מוכרח להוכיח יותר מפעם א'. לא כן הוא כי רק בנפשו של השומע הוא אין עוד נשמתו בו ע"כ לא ישמע גופו לקול נשמתך. והראיי' לזה ואהבת לרעך כמוך אבל לרשע אין אתה אוהב כי אין יתרון בו ונשמה באפו חדל ממנו א"כ גם בתוכחה כן הוא שהוא הגורם ולא אתה. וזהו כוונת מקרא שלפנינו כי ידין ה' עמו הי' מקום לומר שיחרה אפו גם על המוכיחים בעם כי בודאי ח"ו אין בהם יראת שמים אחרי שדבריהם אינם נשמעים. א"כ גם בעבדיו משרתיו עושי רצונו ישים תהלה. לא כן הוא. כי על עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד. אף שהש"י יראה כי אזלת יד המוכיחים להשיב את העם בתשובה. לא בהם החסרון ואפס. ואין זו הוכחה שהמוכיחים בעצמם הם אין ואפס אין יראת ה' נגד פניהם. כ"א מה שלא שמעו לתוכחת חיים בקרב חכמים הוא בשביל שאפס עצור ועזוב שבהם אשר יהיו ע"י דברי המוכיח נעצרים מהעבירות ונעזבים ונעזרים להלך באורח מישרים בהם אפס ואין נשמת שדי אשר תשמע לקול מלחשים מבתי הנפש אבל למוכיחים ינעם ותבוא עליהם ברכת טוב. ואפשר לומר בזה מ"ש ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים. כי לפעמים המוכיח ידבר מכח נשמתו ורוחו אבל השומע כל רוחו יוציא ורק אזני הגוף לו ולא יוכל לשמוע מאמר הנשמה. ולפעמים להיפך השומע ישמע בלב ונפש והמדבר לא יוציא הדברים מן הלב באמת ותמים ע"כ נשמת השומע לא תאזין לדברי הגוף כי בלשון עלגים ידבר ובלשון אחרת אשר הוא זר ומוזר לנשמה. ורק משם רבינו זכה וזיכה את הרבים שבעת בוא דברו שכינה מדברת מתוך גרונו וגם השומעים הטו אזנם לקול אלקים חיים אשר ישמיע להם. וידוע כי הנשמה נקראת פנים. וז"ש ולא קם נביא עוד אשר ידעו ה' שהוא ידבר פנים אל פנים נשמה אל נשמה לא שהוא ידבר והם לא ישמעו כ"א הוא זכה שבעת דיבר הוא בכח רוח ה' דבר בו גם השומעים פנו אליו פנים:

ויאמר משה אל העם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מצוה אתכם היום לשמור ולעשות את כל דברי התורה הזאת כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם. הכוונה כי אם המלך מצוה למשרתיו דבר מה לטובתם אבל הם אינם יודעים שהוא לטובתם. אם גם שהם עושים אבל הוא בלא לב ונפש רק כמצווה ועומד לעול ולמשא. לא כן אם יודעים שהדבר שנצטוו הוא סבת והעמדת חייהם אז עושים בשמחה בכל לבבם ונפשם.

כן הוא בממ"ה הקב"ה אם עושים המצוה ואינם יודעים שהיא רפאות לבשרם ושקוי לעצמותם אם גם יעשו ככל המצווה עליהם אבל הוא בעצלות וברפיון בלא לב ונפש. וזה שהזהירם משה שימו לבבכם לכל הדברים המצות אשר אתם עושים לא בלי, לב ובלי חשק תעשון כ"א גם לבבכם הרצון והחשק תשימו אל המעשה כי לא דבר דיק הוא אלא הוא סיבת חייכם כנ"ל. וא"כ איפא יש להפליא למה מנע ה' הטוב מבעליו ולא הודיע לנו קצת מצות כגון פרה אדומה וכלאים ודומיהן הלא טוב לנו אם יוספים אנחנו לידע טעמם ונימוקם כדי שנעשה אותם בלב ונפש חפצה. אבל באמת הטעם כמ"ש בעקדה פ' חוקת שהוא כדי שנדע שכמו שהמצות הללו אין ביכולת שום שכל אנושי להשיגן על נכון כמו כן כל המצות כולן אף שנשיג טעמן אינו רק שמץ מנהו וע"כ גם באופן שאין הטעם המוסבר לנו שייך שם מ"מ צוה עלינו לעשות כי בודאי ישנם עוד טעמים כמוסים הנסתרות לה' אלקינו כמ"ש גבי שמע"ה שנכשל בזה שאמר אני ארבה ולא אסיר. ובזה ידענו למה גילה ה' למרע"ה טעם פרה אדומה כמ"ש במדרש לך אני מגלה טעם פרה ולאחרים חוקה. אלא הענין שמשה גדול הנביאים ידע מקדם את ואשר יעשה שיכשל שלמה על ידי הליכתו אחר טעמי המנות וידע הוא להזהר ממנו אף שידע טעמי לא יאמר שהוא העיקרי. ובזה י"ל מדרש התמוה בקש קהלת להיות כמשה לעמוד על טעמה של פרה אדומה יצאה ב"ק ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. וקשה מה שייך נביאות לזה הלא חכמה צריך לזה. ולהנ"ל א"ש כי שייך נביאות לזה לידע מקודם שיכשל שהע"ה ע"י סמיכתו על טעמי המצות ואחרי שידע זה נזהר מלהכשל כמוהו:

לוח ארז על פרשת וזאת הברכה

ברכה

וזאת הברכה. במדרש אין וזאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה. עוד במ"ר זש"ה מי יעלה בהר ה' זה משה שנאמר ומשה עלה אל האלקים ומי יקום במקום קדשו זה משה שנאמר של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא. ישא ברכה מאת ה' זה משה אל תקרי ישא אלא ישיא ברכה לאחרים. הכוונה עפמ"ש באוה"ח בפרשתנו לפרש מ"ש ומלאה הארץ דעה את ה' שאף שער החמישים של בינה שהוא שער צפון עם ה' אף בו צדיקים יבואו לעתיד לבוא. והארכתי בזה לעיל פ' חוקת. והנה כל כמה שיגדל האיש וילך מעלה מעלה על סולם השלימות והחכמה כמו כן ירחק מדרגתו ומעלתו מהקטנים ויקשה עליו להשפיע עליהם מחכמתו ולהאציל עליהם מהוד תבונתו אחרי שהמרחק רב ביניהם. כמו מה שאנו רואים שהחכם הגדול אשר בא כבר

אל היכל החכמה פנימה לא יוכל עוד להוריד א"ע ללמד להועיל למתחילים את יסודי אבני פנת החכמה לבאי שערי'. כמ"ש לעיל פ' וילך לפרש שנסתמו ממנו מסורות מעייני החכמה ובכ"ז מצינו שמ"ר אף שנאמר תוסף רוחם יגועון וגדולים צדיקים במיתתן עד שבעת פטירתו מן העולם השיג גם את שער הנ' וע"ז נאמר ישא ברכה "מאת ה'" כלומר שגם בזה יבורך גבר רם ונשא כמשה שזכה להשיג גם מה שהוא "את ה'" והוא השער אשר הוא סגור ולא יפתח לשאר בני אדם. והנה משא לא שייך אלא דבר שקשה על האדם לסבלו ומרגיש בכובדו. לא כן בדבר אשר הוא קל וחביב כמ"ש הארון נושא את נושאיו לא שייך לומר עליו משא. והי' קשה לו למדרש א"כ מאי קאמר ישא ברכה הלא הברכה ההוא לזכות מה שלא ראה עין זולת היא נושאת אותו על גבהי מרומים ומאי ישא ברכה דקאמר. לזה בא כמתרץ אחרי אמרנו שכל כמה שיגדל האדם ביותר יקשה עליו להשפיל א"ע ללמד לקטנים בינה ואחרי לכל תשוקת מרע"ה היתה להענרק מטוב תורתו שישראל ולהטעימם מפרי תבונתו ע"כ הי' קשה לו הברכה הזו שעל ידה נתרומם הגבה למעלה מכל בני אדם ויקשה לו ביותר להשקותם ממי מעייני חכמתו. וז"ש אל תקרי ישא לא תוכל לומר שהברכה ההיא יאמר עלי' כי זו היא נשיאה אלא ישיא לאחרים שעל ידה הוקשה בעיניו להריק ברכתו לישראל. וז"כ המדרש וזאת הברכה אין וזאת אלא תורה שלימד לישראל תוה"ק עד רגע אחרונה מחייו והפליא הכ' לספר אף שהי' איש האלקים לפני מותו שזכה להשיג כל הצפון וטמון עד שבשם איש האלקים הוכתר לפני מותו בכ"ז הי' ביכלתו לירד ממדרגתו הרמה אל הארץ מתחת ללמד להועיל. וכי תימא הלא הוא מן הנמנע ואי אפשרי שאדם גדול כזה יוכל ללמד תועים בינה אחרי שהם רחוקים זה מזה כרחוק מזרח ממערב כנ"ל. לזה הוסיף לאמור ה' מסיני בא והוא ע"פ מאמרם ז"ל במדרש הובא לעיל פרשת יתרו. כשבראה הקב"ה את העולם אמר העליונים יהיו למעלה ותחתונים יהיו למטה כיון שבא ליתן התורה לישראל אמר מכאן ואילך יעלו תחתונים למעלה וירדו עליונים למטה ואני ארד תחלה שנאמר וירד ה' על הר סיני. הכוונה לתרץ קושיא זו האיך אפשר שאדם רם המעלה יהי' בכחו ללמד לאנשים פחותי המדרגה. נאמר הן אמת שבשאר החכמות הוא דבר הנמנע אבל מעת אשר הקב"ה נתן תורה לעמו ישראל ואף שהיא נחצבת משמי שמים וגבהי מרומים ואין על עפר משלה ולא הי' לנו קרוצי חומר ע"פ דרך הטבע להבין אף פשטיותה בכ"ז הש"י הערה עלינו רוח ממרום להבין ולהשכיל דברי תורה אף כי לא מחשבותי מחשבותיכם אמר ה'. ומעת ההוא והלאה נתן כח למורי התורה אף שידאו כנשרים קלו אל שמי ההשגה העליונה והם גבוה מעל גבוה וקומתם דמתה לתמר בכ"ז יהא בכחם להשפיע לדרי מטה. כמ"ש

בכנף רננים מ"ש בשה"ש זאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכולות שאף שהת"ח הם גבוהי המדרגה ומעניקים חמה בקומתם בכ"ז שדים שמהם יניקו חלב חכמתם ובינתם דומה לאשכול הנמוך שיד כל אדם מגיע אליהם. וזהו כשברא הקב"ה את העולם ולא עסקו אלא בשארי חכמות אז העליונים אשר ייפו בגדלם להגביה עוף למרומי השכל המה היו למעלה והתחתונים ששחה לעפר בטנם ופני אור הדעת לא ראו המה היו למטה ולא הי' שום קשר וגשר המחבר אותם. אבל לאחר שנתן תורה לישראל והודיעם חוקיו ומשפטיו מה שאין בטבע שכל האנושי להשכיל ובכ"ז חננם דעת ובינה לבוא אל שערי'. אמר מכאן ואילך אף שיעלו התחתונים למעלה ויהיו מרואי השמש בגבורתה ויאמרו האח חמותי ראיתי אור גדול ונערב לא ישארו למעלה מבלי היות לאל ידם להאציל מרוח בינתם עלי שוכני מטה כ"א ירדו העליונים למטה אחרי עלייתם יוסיפו כח ללמד לדרי מטה. ומאין בא: להם הכח הנפלא הזה. לזה אמר ואני ארד תחלה שנאמר וירד ה' על הר סיני. אחרי ראינו שהש"י שהוא מקור החכמה בכ"ז גילה סודו ליראיו והאיר עיניהם האנושיים בזוהר חכמת אלקים אף שהמרחק רב ביניהם. מכאן ואילך כבר הותרה הרצועה ויכולים הגדולים להשפיע לקטנים. וא"כ כוונת המדרש והכתוב שהתחלנו גלויי' שאמר וזאת הברכה זו תורה שלימד אותם אף שכבר הי' איש האלקים והשגתו ברום המעלה לפני מותו בכ"ז הי' בכחו ללמד ומאין בא לו הכח הזה ע"ז אמר ה' מסיני בא מעת אשר ה' האיר את עיני בשר באור תורת אלקים חיים אף שאין לך מרחק רב יותר מזה. מן בין האלקים ית' ובין האדם ע"כ אמר מי יעלה בהר ה' זה משה שכבר עלה למדרגה היותר עליונה האפשרית. ומי יקום במקום קדשו זה משה שנאמר של נעלך מעל רגלך כפי' המפרשים ז"ל שכבר התפשט לגמרי מחומרו וגושו. ובכ"ז ישא ברכה א"ת ישא אלא ישיא כנ"ל. ובזה י"ל סמיכות התורה סופה לתחלתה שלזה רומז הקרא ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו' ולכל היד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל. הפליג הכתוב לספר אף שידעו ה' פנים אל פנים והוא השגה שאין למעלה ממנה בכ"ז ולכל היד החזקה כפירש"י התוה"ק אשר עשה ולמד להועיל לעיני כל ישראל כקטן כגדול תורה יבקשו מפיהו ואלפם בינה אף שרבים היו ביניהם שעיניהם לא ראו עוד אור החכמה וחדלו להשכיל בכ"ז הי' בכחו להאיר עיני כל ישראל בלי שום הפרש. ומאין בא לו הכח הנפלא הזה. לז"א בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ כפרש"י בשביל התורה שנקראת ראשית וכפי' ת"י בחוכמתא. והוא כמו שאמרנו שע"י קבלת התורה ניתנה סגולה זו לעם סגולתו שאף הגבוה מעל יוכל ללמד את העומדים למטה הרבה ממדרגתו. לז"א בראשית ע"י התורה שנקראת

ראשית ברא הקב"ה בריאה חדשה אשר לא הי' מעולם יהי' מכאן ולהלן את השמים ואת הארץ הגבוהים עד לשמים ומאירים כחמה בזוהר חכמתם בכ"ז יהי' מחוברים את הארץ וירדו עליונים למטה כנ"ל. וע"ז י"ל מ"ר שה"ש א'. מה נאוו לחייך בתורים אלו הרבנים צוארך בחרוזים אלו התלמידם. עפמ"ש בפ' ויגש דצוואר שהוא המחבר את הראש ואת הגוף מרמז על דבר שמחבר עליונים ותחתונים כי הראש הוא מקום השכל הנכבד העומד בראש והגוף הוא מושב לאברים הפחותים אשר משפט אדם ובהמה שוים בהם עיי"ש. ע"כ אמר מה נאוו לחייך בתורים אלו הרבנים שמלאו את ידיהם בתורה ובחכמה ביתר עז כפי' המ"ר שם בתורים בשתי תורות שבכתב ובע"פ ובכ"ז יהא בכחם להשפיע לתלמידים המתחילים בחכמה. וזהו צוארך בחרוזים שיהיה להם קשר המחבר עליונים ותחתונים כקשר של חרוזים אשר בו יהיו דברים שונים וגם הם שונין משנתם לתלמידים המקשיבים:

וזאת הברכה בילקוט ומה בירכם הושיעה את עמך וברך את נחלתך. והוא פלאי הלא מפורש בקרא הברכה אשר בירכם ומה זו שאלה מה ברכה בירך אותם. ובתנחומא אשר בירך משה זה משה איש האלקים זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה. י"ל ע"פ שפירשתי הפסוק בפ' תולדות ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות ויקרא לעשו בנו הגדול ויאמר בני. כי עשו הי' מרמה את אביו ומתחפש לפניו באדרת צדקות למען כחש ויצחק שחשבו שהוא צדיק ע"כ ראוי לברכה ואם יצחק הי' יכול להסתכל בעינא פקיחא על מעללי בנו הגדול לא הי' מחבבו כ"כ אבל אחרי שכהו עיניו מראות הי' סבור שעשו הולך בדרך תמים ע"כ קרא אותו בנו הגדול שהוא גדול במעלה ומדה. ויאמר בני התאמר והתפאר בו שהוא בנו אבל אם גם הי' מסתפק בצדקת עשו בכ"ז סמך לברכו אחרי ידעו שאם גם שהוא יברך אותו אין ברכת בו"ד כלום אם לא יסכים הקב"ה על ידו. כמ"ש בברכת כהנים ואני אברכם ודרשו ז"ל שהקב"ה מסכים על ידם. ע"כ סבור יצחק אם תוכו של עשו כבר שהוא באמת ראוי לברכה אז מה טוב ומה נעים ואם אינו כן גם לא תועיל לו הברכה יען שהקב"ה לא יסכים על ידה. וז"ש רבקה ליעקב הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר הביאה לי ציד ואברככה לפני ה' לפני מותי. ויל"ד מה דנקט מדבר לאמר. וכיו"ב מדקדק באוה"ח בכמה מקומות. ולהנ"ל י"ל כי הצדקת ידעה את בנה התם שלא יכנס לדבר זה לקבל בערמה את הברכה ולגזלה מאחיו ע"כ אמרה לו שאין כאן שום גזילה כי יצחק רק ע"כ בדעתו לברך את עשו בחשבו שהוא צדיק וראוי לברכה ובשביל שהוא בעצמו מסתפק בזה דיבר את עשו קשות ורכות אחרי שלא ידע ברור מה טיבו של בנו זה ע"כ אמר לא תעלה על דעתך שאני מברכך בכל

אופן אם אתה רק מתלבש ומתחפש. לא כן בני אני מברך באופן שהקב"ה יסכים על ידי והוא אם אתה ראוי לברכה. וז"ש ואברכה לפני ה' כלומר קודם שיברכך ה' אברך אני אותך ובתנאי שהוא ית"ש יבא אחרי למלאות את דברי הטובים. וז"ש הנה שמעתי והבנתי ממעשה אביך הצדיק שרק לצדיק יברך ולא לרשע ע"כ אחרי שנסתפק בו אם הוא צדיק או רשע ע"כ דיבר אתו לאמר כלומר קשות אם הוא רשע ולאמר רכות אם הוא ראוי לברכה ע"כ אמר ג"כ ואברכה לפני ה' כנ"ל. ואחרי שהיא ידעה שהוא רשע ולא תועיל לו ברכת יצחק שהיתה רק על תנאי א"כ אין כאן שום חמס מצד יעקב כי אף אם הי' מברך אותו אביו לא היתה חלה הברכה שהיתה רק על תנאי והוה זה נהנה וזה לא חסר. וז"ש יצחק אח"כ ואברכהו גם ברוך יהי'. והעירני יד"נ הדיין המצויין מו"ה שמעון נ"י שעפ"ז י"ל שאמר יצחק שאני בירכתי את יעקב ויודע אני שגם ברוך יהי' שהקב"ה יסכים על ברכתו. ועפ"י האמור שאין הברכה מועלת אא"כ שהקב"ה יסכים על ידה ע"כ הקשה במדרש מה ברכה בירכם כלומר מה בצע להם בברכת בן אדם אם לא בהסכמת הקב"ה. בא כמשיב שבאמת התפלל מרע"ה מקודם שהש"י יסכים לברכתו ואמר הושיעה את עמך. וזהו ג"כ כוונת התנחומא שלא לבד מ"ר בירך אותם כ"א גם הש"י וכאמור:

וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלקים. י"ל ע"פ הפ' בפרשת ויחי וזאת אשר אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו בירך אותם. והקשה רש"י הלא לא בירך את כולם כ"א קנטר אותם. ונראה דלכאורה יקשה מה צורך יש לברכת אדם איש את רעהו הלא רק מה' מקור הברכות יבורך גבר ומה בצע בברכת אנוש אנוש וע"כ למה בירך יעקב את בניו הלא אם יהיו ראויים לברכה ע"י מעשיהם הטובים יבורכו אף בלא ברכת אביהם. אלא כלפי שאחז"ל מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא. ופי' שאיש הפחות יברך את רעהו בקול שיהיו לו דברים קטני המעלה כמו עושר וכבוד וכדומה ואיש המעלה רם ונשא יברך רק בדברים העומדים ברומו של עולם שיזכה המבורך להיות ירא ה' נקי כפים ובר לבב. ע"כ כפי מה שרואים את האדם מברך רעהו אם בדברים גשמיים או רוחניים בזה ניכר אם ת"ח הוא המברך כי איש לפי מהללו. ולפ"ז הברכה היא לתועלת למתברך אף שגם בלעדה יבורך גבר מאת ה' בכ"ז הלא ע"י ברכת אדם גדול נראה שהדברים הרוחניים הם העיקר והתכלית אשר ישתדל האדם להשיג אותם עי"כ ישתדל המתברך בכל מאמצי כחו להגיע לתכלית נכבד כזה אשר עיניו ראו שהמברך בירך אותו שישיגם. וז"ש וזאת אשר דיבר להם דברים קשים כגידין ובכ"ז ויברך אותם שהוא נראה לכאורה כסתירה. ובא כמשיב איש אשר כברכתו בירך אותם כלומר כל

איש הוא במעלה כזו כמו שהוא מברך כן הוא איש אשר כברכתו כן הוא בעצמו ע"ד מברכותיו של אדם ניכר מהות האיש. ואחרי שמברכותיו שבירכם שישיגו לדברים גבוהים למעלה מן השמש ניכר שרק לדברים האלו יש יתרון ע"כ ישתדלו להשיגם. וא"כ ה"נ י"ל בברכת משה שע"כ בירכם שידעו ויבינו שהוא איש אלקים כל מזמותיו ומחשבותיו רק לדברים אלקיים ועי"כ יתאמצו גם הם לעשות כמוהו כמו שבירך אותם בדברים אלקיים כן גם הם רק אליהם ישימו מגמת פניהם:

ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו' מימינו אש דת למו י"ל עפמ"ש מהרש"א במהדורא בתרא למס' עירובין לפרש ע' ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר כי חז"ל עשו תקנות וגדרים לתורה ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה מאי דמיחזי לפום ריהטא כיהורא להשוות מעשה בנ"א כמעשה הבורא ית' ולא עוד אלא שהגדילו והחמירו יותר במעשה צדיקים ממעשה בורא שמים וארץ. אבל הקב"ה ברוב ענותנתו אחרי שהחכמים עשו כן לגדר ולמשמרת פן יפרוצו ע"כ מחל הקב"ה יהרצה על כבודו והחמיר בדברי סופרים יותר מבד"ת ודרשה להם להוסיף על התורה ולהגדילה אחר שכל כוונתם לטובה היתה למען יצדקו ולא יעברו חק וגבול התורה. וז"ש ה' חפץ למען צדקו כדי שיצדקו ישראל ולא ירשיע לעבור על ד"ת ע"כ התיר להם להגדיל התורה ונוסף ע"ז גם להאדיר שדבריהם יהיו אדירים ועצומים יותר מד"בת. א"ד ז"ל. והנה ארז"ל שע"כ בחר הש"י סיני להראות מדת ענותנותו וזהו ג"כ מדת ענותנותו שנתן להם רשות להשוות וגם לחזק דבריהם יותר מד"ת וז"ש ה' מסיני בא והורה בזה מדת ענותנותו ועי"כ מימינו כלומר יותר מן התורה שבכתב שנתן בימין וזרוע עוזו יתר שאת ותעצומות "אש דת למו" החוקים והמשפטים שהמציאו החכמים אשר דבריהם כגחלי אש. והמ' של מימינו הוא מ' היתרון:

ה' מסיני בא וגו' ואתא מרבבות קדש מימינו אש דת למו. י"ל עפמ"ש בפ' בראשית ויצמח ה' אלקים מן האדמה כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע. ות"א בתוך הגן במציעות גנתא. כי אז"ל במה שהורשית התבונן במופלא ממך אל תדרוש במכוסה ממך אל תחקור אכול דבש דייך כשם שמקבלים שכר על הדרישה כך מקבלים על הפרישה כי גבול הושם לאדם בדרישה וחקירה בדברי תוה"ק עד פה תבא ולא תוסיף ואם יפרוץ גדר זה ויהין לעלות אל ה' לבוא בסוד ה' אשר כיסה עתיק יומין. עלייי זו ירידה היא ונפל ממנו. כמ"ש בן עזאי הציץ ונפגע ואחר יצא לתרבות רעה. ע"כ לא לבד שבענייני הנאות הגוף הדרך הישר שיבחר לו האדם היא הדרך האמצעי הבריח התיכון המבריח מן קצה אל הקצה ונס מן אחת הקצוות שלא טוב היות האדם מונע א"ע לגמרי מן כל תענוגי הגוף באשר הוא אדם מן האדמה והגוף מבקש תפקידו

אשר מבלעדו א"א לו להתקיים ורע מזה אשר יהנה יותר מדי סיפוקו אשר יחסר לו מתענוגי הגוף. כ"א גם בענייני העיון והלימוד בתוה"ק לא לבד שלא טוב עושה בעמיו מי שמונע את עצמו לגמרי מן ההגיון בדברי קדושה. כ"א גם מי שמוסיף דעת וירצה לכנוס לפנים מהמחיצה העומדת ברוח ה' גם זה יוסף מכאוב וזהו שרמז ויצמח ה' אלקים כל כל עץ נחמד למראה הוא עץ תוה"ק אשר עושה פרי מצוות הנחמדים מזהב ומפז ובהם יראה לב האדם חכמה ודעת. וטוב למאכל הוא הנאת הגוף אשר פריו למאכל ועל שתי אלה יחי' האדם אם ילך בדרך האמצעי הן בהנאת הנפש הוא הלימוד והעיון והן בהנאת הגוף. וז"ש ועץ החיים רק אז מוצאו ימצא חיים אם בתוך הגן כת"א באמצעות הגן יעמד חי כל הימים. ושלא תאמר הלא בענייני הדעת כל כמה שיוסיף לחקור ה"ז משובח לז"א הן אמת שהדעת טוב בראשיתו אם לא תפרוץ גדרה וגבולה אבל אם תהרוס את הגדר מרה תהי' באחרונה ע"כ גם עץ הדעת בתחלה כ"ז ששומר חוקו ולא יעבור טוב הוא. אבל גם ורע יוכל להיות אם עוזב דרך האמצעי. והטעם שלא נוכל לירד לסוף דעת תוה"ק הוא אחרי שהיא ניתנה לנו מגבהי מרומים והיתה שעשועיו יום יום ומקורה בחכמת אלקים אשר אין חקר לתבונתו הנעלה מהשגת קרוץ מחומר ע"כ אין באפשרי להשגת האדם כ"א רק לגלות טפח מהצעיף הלוטה על דברי קדשה. אבל האיך יתערב האדם לגשת אל הקודש ולבוא בסודה לפני ולפנים. והנה הרמב"ן הקשה דהו"ל למימר דת אש למו ולהנ"ל י"ל עפמ"ש לעיל פ' שמיני בפ' ותצא אש שהאש הוא דוגמא לזה שלא להעביר את הדרך האמצעי כמו שהאש אף שהוא לתועלת גדול להנות ממנה בני אדם בכ"ז אם יעבור גבולו תהי' הבערתו לכלות ולהשחית עיי"ש. ואחרי שאמרנו שגם בלימוד התורה שבח אני את האמצעי ע"כ אמר שהדת קדש למו הוא כמו אש שצריך לשמור את הגבול בעיון ובחקירה. והסבה לזה אחרי שאתא מרבבות קדש וראינו שם גודל קדושתו טמיר מכל טמיר ונעלם מכל נעלם. ע"כ אחרי שמימין קדשו ניתנה לנו בת אל חי אין ביכולת שכל אנושי לבוא עד תכליתה ולזה הדת למו ניתנה בשושן סודות דומה לאש כנ"ל:

ואתא מרבבות קדש. במסרה הביאה בעה"ט ז"ל. ואתא מרבבות קודש לא אירא מרבבות עם אשר סביב שתו עלי. י"ל עפמ"ש לעיל פ' קדושים לפרש מאז"ל שפ' זו נאמרה בהקהל וכוונת הכתוב והאל הקדוש נקדש בצדקה. שקדושת ישראל לא יצטרך אלי' שיפרשו לגמרי מכל תהלוכות העולם כ"א כמו שאז"ל כ"מ שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה שאם יהנה האדם כדי סיפוקו מן העוה"ז ויחי' חיי המוסר וצדק אף שהליכות עולם לו כבר יוכל להקרא קדוש. והנה רש"י פי' וזרח משעיר הופיע מהר פארן שבא

הקב"ה ליתן תורה לאומות שונות ולא רצו לקבלה שלא הי' ברצונם להטות שכמם תחת עול לא תנאף לא תגנוב ולא תרצח כי לא רצו לחיות חיי מוסר שעל ידם יקרא אדם קדוש. לא כן שלומי אמוני בנ"י ריקנים שבך מלאים מצות שומרי גדר יושר וצדק עד שפרשה זו של קדושים תהיו נאמרה לכל הקהל כקטן כגדול. ע"כ קבלו באהבה רבה אמרות ה' טהורות. וז"ש ואתא כפירש"י לישראל ע"כ בא הקב"ה לישראל לבחור אותם לעם סגולתו ולא עשה כן לכל גוי בשביל שזרח משעיר והופיע מהר פארן למו והם בעטו במתנה טובה באמרם שרק איזו יחידי סגולה יוכלו להיות קדושים כמ"ש אזכיר רהב ובבל וגו' זה יולד שם איש מצויין אשר הרים א"ע מעל כל העם אבל לציון יאמר איש ואיש יולד בה שכל אחד ואחד הוא בגדר איש המעלה. וא"כ כל רבבות ישראל לא לבד אנשים יחידים דגולים מרבבה כ"א כולם הם בגדר קודש. ע"כ אתא לישראל בשביל שרבבותיו קודש המה. והנה האומות טוענים עלינו אחרי שאנחנו המעט מכל העמים הי"ל לילך אחרי רבים המון גוים רבים לנטות אחריהם ח"ו. אבל אחרי שאנו רואים שאתנו רבבות קודש ואצלם רק יחידי סגולה נקראים בשם אדם האמתי ע"כ לא נירא מרבבות עם כי אף שהם רב בכמות מ"מ אנו רבים באיכות ורבים הם אשר אתנו. וזהו כוונת המסרה כיון שאנו רבבות קודש ע"כ לא אירא מרבבות עם כנ"ל:

תורה צוה לנו משה וגו'. בילקוט כיון שנסתלק משה רבינו ע"ה אמרו התחתונים תורה צוה לנו משה קהלת יעקב. הכוונה עפמ"ש במדרש כיון שבא מרע"ה לברך את ישראל באה התורה לברך אותם שנאמר וזאת הברכה ואין וזאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בנ"י כי מרע"ה הי' רועה את צאן קדשו ארבעים שנה במדבר ולא פעל להם מאומה במעמדם הגשמי לא נתן להם נחלת שדה וכרם. כ"א גם בעת פרידתו עדיין הי' תועים במדבר ארץ לא זרועה וא"כ מה זו הברכה שהניח להם אבל באמת אע"ג שלא הוריש אחריו מהצלחות מדומות בכ"ז הניח אחריו ברכה מהצלחות האמיתית לא תסולא בכתם פז וזהב אופיר ועוד לה כפלים לתושי' כי ברכת נכסים כסף וזהב לא יכול להוריש לכולם בשוה כי רק לעשיר יפרוצו נכסיו ולרש אין כל לא כן הצלחת התורה כולם יהנו ממנה עשיר ורש נפגשו יחדיו יהנו ממנה כי התורה ניתנה במדבר כאז"ל שהיא הפקר וכתר תורה כל הרוצה ליטול יבוא ויטול. וז"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. כלומר הירושה שהניח אחריו משה היא תורת אלקים חיים ולה יתר שאת משאר ירושות המדומות כי הוא מורשה קהלת יעקב ממנה יהי' כל הקהל קטן וגדול שם הוא חלק כחק יאכלו. וז"כ הכתוב בקהלת טובה חכמה עם נחלה ויותר כלומר יתרון החכמה הוא כי היא לכל רואי שמש בלי הבדל בין עשיר ועני כולם יספחו לה.

וז"כ הדרוש כיון שבא משה לברך את ישראל לא הניח אחריו בנכסים ארציים כ"א באה תורה לברך את ישראל. וזהו כיון שנסתלק משה אמרו התחתונים כלומר אנשים שהם במדרגה התחתונה שהם עניים אמרו כי יש להם יתר שאת מירושתו שהניח להם כי גם הם ינחלו אותה וזהו שאמרו תורה וגו' מורשה קהלת יעקב:

ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון. י"ל עפמ"ש בילקוט יואל ב' וה' נתן קולו לפני חילי בראש השנה כי רב מאד מחנהו אלו ישראל כי עצום עושה דברו שהוא מעצים כחן של צדיקים שעשו רצונו עפמ"ש ז"ל במדרש על פ' ה' אורי וישעי אורי בר"ה וישעי ביוה"כ. כי מאהבת ה' את עמו קול דודי דופק על פתח לב בני ישראל בהגיע עת משפט לדין את עמו אם לחסד אם לשבט לעוררם להחזירם בתשובה כי הוא רוצה בתשובה ולא ידח ממנו נדח ע"כ צוה עלינו לתקוע שופר בקול בראשית החודש להעיר ולהחריד את הלבבות והעם ההולכים בחשך יראו אור גדול ויבינו כי דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו ועתה באור פני מלך עליהם יראה יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ יעזבו דרך רשע וחיש להם ישע כמ"ש אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. שהתרועה מודיעתם שהלכו עד עתה דרך חשך ואפילה ומכאן ולהלן חושבנא ילכו באור פניך ה' כי רציתם. וז"ש ה' אורי בר"ה ע"י שה' יאר לנו בר"ה להמש חשך מעשינו עי"כ ישעי ביוה"כ כי אחרי חמותי ראיתי אור בר"ה נודעתי כי נכשלתי בעווני ושבתי ונרפא לי מנגעי והוא רחום יכפר ביוה"כ. אבל אם לא הי' מאיר לי ה' ולא הי' מגיה חשכי בר"ה ולא הייתי יודע כי ברע אני אז ח"ו אבד מני ישע ביוה"כ. והנה החילוק בין חיל ומחנה הוא כי מחנה נקרא העם בעת חנייתו השקט ובטח בלי שיעשה הכנה למלחמה ויום קרב כ"א שקט ושאנן על שמריו הוא יושב. אבל חיל הוא בעת אשר כבר יתאזרו ויכינו א"ע למלחמה לעשות חיל וגבורה נגד אויביו אז יקרא בשם חיל. ואחרי שרוב בנ"א הם שוכנים שלוים שאנן ואינם זוכרים את המלחמה הנוראה שיש להם בימי הדין נגד כל הקמים עליהם לרעה. ע"כ ה' נתן קולו בר"ה לזרזם שיעמדו על נפשם. והטעם לפני חילו בטרם שיחגרו כלי מלחמה איש חרבו על ירכו קול דודי דופק עליהם לעוררם ולהעירם והוא ית"ש מוכרח להעיר אותנו כי רב מאוד מחנהו אלו ישראל בשביל שרוב ישראל הם דומים ליושבים במחנה שקט ושאנן ואין מחריד ע"כ עצום עושה דברו שהוא בטובו מעצים כפן של צדיקים הוא נותן להם כח ואיל לעמוד על נפשם נגד המשחיתים ורק לו התשועה אחרי שרק ע"י התעוררותו מלמעלה באלקים ועל ידו נעשה חיל ונקום למלחמת מצוה נגד שוטנינו ומנדינו ע"כ רק ממנו הכל. והנה רבים אומרים לנפשינו ודוברים עתק על ישראל אם באמת אנו עם סגולתו

העם אשר בחר מדוע אנו ברוע המצב יותר מכל העמים אשר על פני האדמה מדוע אנו מפוזר ומפורד בין העמים בזוז ושסוי כל הימים ובראותם כל עיר וממלכה על תלה בנוי' ורק כנסת ישראל מושפלת עד שאול תחתי'. ע"ז עונים ואומרים בגוים שלא לנו ה' ואין אנו עם סגולתו וחבל נחלתו. כ"א אדרבה עם נתעב ונאלח חרפת אדם ובזוי עם מנוד ראש בלאומים אבל באמת ידענו כי שקר בימינם ויעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו ומה שאנו עשוקים ורצוצים כל הימים היא מפני חטאינו הסתיר ה' פניו ממנו והיינו לאכול כי הש"י אוהב אותנו באהבה התלויי' בדבר דיבוקנו אליו ואם אנו נלך בדרכיו אז ישא פניו אלינו וישם לנו שלום רב. אבל שייטיב עמנו מבלי שנעשה עמו חטיבה מול הטובה לא כן רצונו ית"ש אחרי ידעו שיש לאל ידינו להיטיב דרכנו ומעללינו ע"כ אינו רוצה להיטיב עמנו מבלי מעשה צדקנו וכבר הפליא לדבר בזה בכנף רננים פ"ג בשיר הגפן שע"כ נמשלה כנסת ישראל לגפן כמו שהגפן צריך לעבדו לעזקהו ולסקלהו למען יתן פריו כ"כ ישראל רק אם יעבדו וישמרו את דרך ה' רק אז יהי' להם פרי המשמח מברכת אלקים עיי"ש. ע"כ תאלמנה שפתי שקר אשר יאמרו בגוים בשביל שהם ברום המעלה ואנו בשפל המדרגה זהו לאות שלא בנו בחר ה'. כי לא כן הוא. כ"א רק ע"כ דבקה לארץ בטננו בשביל ששחה לעפר נפשנו וה' צלנו על יד ימיננו רוממה לעשות חיל בה' אז גם הוא ית"ש ישא פניו אלינו. ואחרי אמרנו למעלה כי חיל הוא בעת אשר העם מוכן לעשות גדולות ונצורות אז יקרא בשם חיל. לזה אמר ברך ה' חילו. שהש"י רק אז יברך את עמו בעת נקרא בשם חיל שהוא מוכן לעשות. והטעם ופועל ידיו תרצה שהש"י רוצה לברכנו רק באשר נעשה לוא כאשר נשב בטל ועי"כ שאנו יודעים שברכת ה' לא תבוא רק אם נעשה ונפעול לטובתנו עי"ז מחץ מתנים קמיו ומשנאיו נוכל להכות על קדקוד שונאינו מנדינו אשר מביאים ראיי' לנגדנו "מן יקומון" מן הדבר הזה שרואים שהם יקומו ועולים מעלה מעלה כל היום וישראל בדיוטא התחתונה מטה מטה ומן הדבר הזה הם נעשים קמים ושונאים לישראל אבל ע"י ידיעתנו שרק חילנו ופועל ידינו יברך ה' אבל בבלתו עשות מאומה לא תבוא ברכת שמים ממעל בזה נמחוץ מתניהם בל יקומון לנצח:

ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך וישששכר באהליך עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול. בדמש"א בקונטרס חזון ישעי' הנדפס בס' דברים הביא בשם זקני הח"ס זצ"ל לפרש כי ישששכר וזבולן השותפים בעוה"ז שישכר נוטל חלק עם זבולן בסחורתו נראה לעין שישששכר מרויח שאינו יגע על המחי' ועל הכלכלה ובכ"ז חלק כחלק יאכל עמו אבל לע"ל כשיבואו על שכרם בעולם הנשמות אז ישמח זבולן

שיטול חלק בתורת יששכר אף שלא עמל בה מעולם לז"א שמח זבולן בצאתך מן העולם אז יהי' לך שמחה שתקח שכר רוחני אף שלא יגעת בתורה וישששכר ישמח באהליך הוא בעולם הזה שדומה לאהל ישמח ישכר שנוטל חלק ממה שיגע בו זבולן והוא יושב שקט שאנן על שמריו. אדפח"ח. וז"ל בזה מ"ש יעלז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער לפני ה' כי בא לשפוט הארץ. ובילקוט פ' פ' אמור יעלז שדי זה עוה"ז כי הת"ח נמשל לשדה אשר בירכו ה' כי הוא יזרע וישדד אדמת קודש למען יצמח ממנו פרי קודש הלולים לה' אבל ע"ה נמשל לעצי יער ולאילני סרק בדברי חז"ל כי לא יצלח לעשות פרי וז"ש יעלז שרי אלו הת"ח העובדים אדמת קודש שדה אשר ברכו ה'. וביגיעת כפים יאכלו לחם התורה. אבל לא ייגעו ולא ייעפו במלאכת עוה"ז. ובכ"ז לא ראיתי צדיק נעזב כי יקבל די סיפוקו מזבולן המחזיקו ותומכו אבל לא ישמח הת"ח רק בעוה"ז כפי' הילקוט כי לע"ע הוא מרויח אבל לע"ל בעת בא הקב"ה לחלק שכר מצות אז לא ישמח הת"ח שמוכרח ליתן חלק מקורת רוחו עוה"ב בעבור חיי העוה"ז שלקח מזבולן. ע"כ אמר הן אמת שלע"ע יעלז שדי בעוה"ז ישמח הת"ח שמקבל די מחסורו מזבולן אבל אז לעת יבא ה' לשפוט הארץ ולתת לאיש כמפעלו וגמול ידו ישלם לו אז ירננו כל עצי יער המה הע"ה יגילו שיקבלו חלק משכר הרוחני של הת"ח. והנה לא עשה כן לכל גוי שישתתפו יששכר וזבולן. כי אצלם רק מי שטרח יאכל. אבל לא שיקבל הא' מחלק חבירו ע"כ אחר שאמר שמח זבולן ע"פ כוונת מר זקיני זצ"ל הוסיף לאמר שרק אצל ישראל הוא כן אבל העמים צריכין לטרוח בעמל ויגיעה לעלות להר ה' אם רוצים לבוא על שכרם. וזהו עמים הר יקראו ורק אם יעמלו לעלות ההרה רק שם יזבחו זבחי צדק. אבל אנו שלומי אמוני ישראל נוכל לחבר זבולן וישששכר יחדיו ועי"כ שפע ימים יינקו הוא עוה"ב כמ"ש הרמב"ן בפסוק נפתלי שבע רצון בשם מדרשו של ר"נ בן הקנה שעוה"ב נמשל לים שנאמר ים ודרום ירשה, וגם שפוני טמוני טול כפירש"י שהם ברכת העוה"ז:

אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים. עפמ"ש רם על כל גוים ה' על השמים כבודו כי הם יומרוהו למזמה לאמור שאין כבודו של הקב"ה להשגיח בתחתונים ורק על השמים בגבהי מרומים שם משכן כבודו לא להשגיח על קרוצי חומר. וכבר הרחבתי הדיבור בזה לעיל ס"פ יתרו ור"פ משפטים. שאנו עם בני ישראל ראויים ע"י מעשינו שהקב"ה בעצמו ינהל וינהג אותנו כצאן עמו אחרי שגם ענייני הגוף שלנו הם קודש לה' ובכל דרכנו נדעהו ע"כ לא נגרע מכבוד ה' דבר אם הוא בעצמו ישגיח עלינו. והנה אמרו חז"ל כשחטאו ישראל סילק הקב"ה את שכינתו למעלה. עיי' ר"ה ל"א. ואחרי שנאמר והלכת בדרכיו ודרשו מה הוא רחום לזה אמר אין כאל ישורן אם עם

ישראל לא ישתדלו בכל מאמצי כחם לילך בדרכי ה' ולהיות כמוהו וזהו אין כאל ישורן אם ישורון לא יתאמץ להיות כאל אז רוכב שמים בעזרך האלקים העוזר לנו תמיד מסלק שכינתו ממנו וירכב על במתי עב לעלות השמים משכן כבודו מעונה אלקי קדם ואינו יושב בקרבנו על הארץ. והטעם כי בגאותו שחקים לפי רוב גדלו וגאוותו בחמת הי' מן הראוי להיות תמיד רק שוכן שחקים בשמים ממעל ולא על הארץ מתחת. רק שענוותו תרבנו בהיותנו עושים רצונו ולהיות כמוהו שתרד שכינה למטה לשכון כבוד בארצנו אבל אם אין כאל ישורון כנ"ל אז דר הוא בשמי מעלה ורוכב שמים כפי הראוי לגאוותו: וישכון ישראל בטח בדד. בילקוט לא כבדד שאמר משה ה' בדד ינחנו ולא כבדד שאמר ירמי' מפני ידך בדד ישבתי אלא כבדד שאמר בלעם הרשע הן עם לבדד ישכון. הכוונה כי ישראל צריכים להיות מובדל ובדד לבלתי התערב בגוים וללמוד מעשיהם. אבל לא לבד בעת אשר עין בעין ראו כי הגביהם ה' על כל העמים וראויים לישב ברד גם לא לבד בעת אשר יד ה' הי' בם והעמים מנדים ומחרפים אותם לאמר גש הלאה ומוכרחים לישב בדד. כ"א בעת אשר ישכון בטח על גפנם ותאנתם כיתר העמים גם אז חובה עליהם לישב בדד וז"ש וישכון ישראל בטח אף שיושב שקט ושאנן באין מכלים ומחריד בכ"ז לא יתערב בגוים ללמוד ממעשיהם כ"א ישב בדד ובגוים לא יתחשב: וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל. י"ל עפמ"ש בהקדמה לפרש דרשתם ז"ל אל תקרי הליכות אלא הלכות. שלעם בנ"י כפלים לתושי' שצריכים למלא כל חובת בני אדם אשר תעודתם עלי ארץ הנקראים בירגערליכע פפליכטען. ועוד זאת להם שצריכין להכין א"ע גם לעוה"ב ע"י תורה ומצות שרק ישראל עם קרובו מצווה לעשותן ולא עשה כן לכל גוי. כי הם אין להם רק לעבוד את הארץ ולשמרה. ע"כ אז"ל גוי ששבת חייב מיתה כי להם רק הארץ ומלואה ניתנה לא תהו בראם לשבת יצרם. על כן צריכים הם בכל כחם ומאודם וחילם להשתדל לטובת הארץ להגדילה ולהאדירה ולחדש חדשות נצורות בכל יום תמיד חדשים לבקרים לתועלת ישוב העולם וליהנות מהם בני אדם. אבל ישראל אף שגם להם יאתה לעשות חיל לתקן עולם במלאכות שונות ובמעשה ידי יוצר בכ"ז אחרי שהליכות עולם להם ע"כ צריכים לאחוז בזה רצוני בענייני עוה"ז אבל גם מזה אל תנח ידם לעשות תושי' בתורה ובמצוות שעל ידן יזכו לחיי עולם הבא. ורק אז אם פי שנים ברוחם שיעמלו בזה ובבא רק אז ישכנו בטח אחרי עשותם כמצווה עליהם. וז"ש אף שאוה"ע יוכלו לשכון בטח אם עיניהם רק אל הארץ ומלואה ישיתו וכל מעיינם בה ובמה שבתוכה להוציא ממנה פרי חיים. אבל ישראל לבדו יוצא מן הכלל כולו והוא בדד ואין בזה עמו עם אחר שרק אז ישכון בטח באין מכלים ומחריד

אם יעשה כתפקידו משני הפנים. וזהו רק אם עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש בעין אחת ישור על הארץ ישתדל בתיקונה למען תוסיף תת כח לו אבל רק בעין אחת אל הארץ יביט ובעין האחרת הטובה ישקיף על השמים מעל למען שאף שמיו יערפו טל חיים הוא השפעה רוחניית מגבהי מרומים מרוכב שמים אשר ראשו נמלא טל למען יגיע על ידה לחיי עוה"ב:

ואפשר להסמיך בזה סוף התורה לתחלתה. אשר עשה משה לעיני כל ישראל בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. כי מ"ר ע"י שנתן לנו תוה"ק לימד אותנו דעת שצריכים אנו להתחזק במעוז שני הדרכים. בעין א' נראה אל השמים ממעל ובעין האחרת אל זה נביט אל הארץ ומלואה כי כן ברא ה' שיהא האדם הישראלי חציו לה' וחציו לכם. וז"ש אשר עשה משה את עיני כל ישראל. הוא פעל שישראל עינים להם ויראו בנועם שתי הנתיבות דרך גבר בעלמא הדין ויתהלכו ה' בארצות' החיים בארץ הנשמה הלזו ובארץ הנשמה הבאה. ותהי' הל' של לעיני במקום את כמו ומשביע לכל חי רצון. והטעם שצריך לב' עינים להשגיח בעינא פקיחא הנה והנה כי בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. שישראל הנקראים ראשית נבראו שיהא חלקם בשמים ובארץ ברוחניית ובגשמיית כנ"ל:

עוד י"ל בסמיכת התורה עפמ"ש באוה"ח לפרש מ"ש בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. כי המלאכים נבראו ביום שני כמו שפירש"י שלא יאמרו שותף הי' לו להקב"ה. והנה כשאדם מדבר מתחלה יוצא הרוח מפיו ואח"כ בא הדיבור והקב"ה לא עשה כן כי אם מתחלה ברא ע"י דיבור שמים וארץ ואח"כ ע"י רוח פיו כל צבאם המה המלאכים. וע"כ אמר שראשית ברא אלקים בדיבורו שמים וארץ ואח"כ ברוח פיו את המלאכים שלא כמנהג בני אדם. עכ"ד ונ"ל להמשיך ע"פ דרכו בקודש גם את המקרא הקודם אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ. לפמ"ש בפי' מלבי"ם שם תהלים ל"ג. שהקב"ה רוצה להעניש לרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים כגמול ידיהם אבל זה א"א לפי הנהגת הטבע שהיא לא תשתנה ע"י מעשה בנ"א כי תהלוכותי' קבועים ועומדים לכן צריך ה' להתנהג עם יושבי הארץ עפ"י ההנהגה ההשגחיית שישנה את הטבע לפי מעשינו אם טובים ואם רעים כמ"ש והי' אם שמוע תשמעו ונתתי מטר ארצכם וגו' פן יפתה לבבכם ועצר את השמים. שכ"ז הנהגה אחרת נעלה מחוקי הטבע שנקראת אמונה רק הנהגה הנקראת בשם חסד. ע"כ אמר לפי שאוהב ה' צדקה ומשפט ע"כ חסד ה' מלאה הארץ שצריך לנהוג עולמו במדת חסד והוא שידוד הטבע. והנה שידוד לצורך בנ"א הוא ע"י תנאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית שלעת מצוא להשכיר או

להעניש בנ"א תעבור הטבע חק נתן לה כמאז"ל על פסוק וישב הים לפנות בקר לאיתנו לתנאו. ואחרי ראינו שבעת שנתן הקב"ה תורה לישראל נתרעמו מלאכי השרת ואמרו מה אנוש כי תזכרנו שהי' רע בעיניהם שחמדה גנוזה תנתן לקרוצי חומר ברואי מטה. כ"כ אם המלאכים היו נבראים ביום הראשון ואזניהם שומעות התנאי שהתנה הקב"ה תנאי קודם למעשה בראשית שכל הטבע תשנה תפקידה ותבטל הלוכה החוקיי לעת מצוא צורך לבנ"א בודאי היו מתאמצים ומשתדלים לבטל תנאי זה באמרם מה אנוש כי תזכרנו שבעבורו ולצרכו עמודי שמים ירגזון ומצוקי ארץ יתמוטטו. ע"כ בראשית בחכמה כתרגומו ובשביל ישראל שנקרא ראשית מגיד מראשית אחרית ידע מקדם את אשר יעשה באחרית הימים שלצורך ישראל ישנו חוקי הטבע את דרכם כנ"ל. ע"כ בראשית ברא את השמים ולא נבראו עדיין המלאכים עד לאחר שהתנה תנאו. וז"ש אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ. כפי הנ"ל שיצטרך לשנות חוקי הטבע ואחרי שהמלאכים לא יסכימו לזה ע"כ ברא מתחלה ע"י הדיבור שמים ורק אח"כ וברוח פיו כל צבאם כנ"ל. ואפשר שזה נכלל בכח מאמרם במס' אבות בעשרה מאמרות נברא העולם והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא ליתן שכר טוב לצדיקים ולהפרע מן הרשעים שמקיימים ומאבדים העולם שנברא בעשרה מאמרות הכוונה כנ"ל שאם הי' הקב"ה בורא את העולם כולו במאמר א' אז גם המלאכים היו נבראים ביום הראשון ואז לא היו המלאכים מניחים להתנות תנאי עם מעשה בראשית ולא הי' הקב"ה יכול לשדד הטבע כדי לתת לאיש כמפעלו בשכר ועונש. ע"כ בראו בעשרה מאמרות ולא היו מלאכים עדן בעולם בעת בריאת שמים וארץ והי' יכול להתנות עמהם כנ"ל. וזה הסמיכות סוף התורה לתחלתה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לעיני כל ישראל והוא ששידד הטבע בכחו כי עז. וזה הי' ע"י שבראשית ברא אלקים את השמים והארץ ולא את המלאכים שאל"כ היו המלאכים מקטרגים מלהתנות עמהם כנ"ל:

ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים. הקשה הרמב"ן הלא גם בכל ישראל נאמר פנים בפנים דבר ה' עמכם ומאי מעליותא דמשה. ונראה עפמ"ש לעיל פ' שלח כמו שהקשו המפרשים שע"י ידיעת הקב"ה מקדם את אשר יעשה תחת השמש מה מקום יש להעניש את הרשעים אחרי שהם מוכרחים ע"י ידיעת הקב"ה. כן יש להקשות על שכר הצדיקים אחרי שהקב"ה ידע מקדם שיהיו צדיקים א"כ גם הם מוכרחים לעשות טוב מחמת ידיעת הקב"ה וההכרח כמו שלא יגונה כן לא ישובח. וכתבתי שהקב"ה בטובו עושה את עצמו כאלו לא ידע מקדם כדי ליתן שכר עיי"ש באריכות. וכעת נ"ל דביותר קשה באותן צדיקים שנאמר בהם כמו בירמי' בטרם אצרך

בבטן ידעתיך והקדשתיך א"כ יפלא ביותר האיך יבואו צדיקים אלו על שכרם אחרי שהם מוכרחים. וח"ו אין מקום לאמור שה' ימנע הטוב מהם מההולכים בתמים וכי בשביל שהקב"ה זכר ופקד אותם מקדם יפסידו. ע"כ נראה עפמ"ש הרמב"ן פ' אחרי שע"כ לא נאמר בתוה"ק רק שכר ויעוד גשמי ולא השכר הרוחני על שהשכר הרוחני הוא מדרך הטבע והחיוב אחרי שהנשמה היא חלק אלוק ממעל ע"כ כמו שהעפר ישוב אל הארץ כן הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה ורק במי שמשחית ומטמא נפשו ע"י עשותו ממצוות ה' אשר לא תעשינה הוצרכה התורה לומר שתכרת הנפש ההיא על שעוונה בה ונתפרדה החבילה שבינה לבין מקורה. אבל מי שחלקו ה' אמרה נפשו ולא טימא אותה בזה מעצמו מובן ששבה נפש כנעורי' אל בית אבי' כי משם לוקחה. ולפ"ז י"ל דבאותן בנ"א אשר בכ"ז לפעמים עושים את הקודש לחול ומורידים כבוד הנפש מקדושתה עליהם אין להחליט שגם בלי שייעד להם הש"י שכרם הרוחני מעצמו ג"כ תשוב הנפש אל מקורה מקומה טהור. זה אינו דהא הם כבר חללו לפעמים את קדושת הנפש ונשארו עלי' כתמי ורשמי חטאותיהם ובזה כבר נבדלת ממקורה אשר שם רק אור ולא חשך. אבל בכ"ז יצא הפסדם בשכרם אשר יעד להם ה' כי אחרי שלא היו מאותן האנשים אשר בטרם יוצרו בבטן היו קדוש מרחם לה' כ"א לפעמים זרח עליהם אור להתהלך במישרים ופעמים בדרך חשכה התהלכו ובחבלי אדם הנטוי לחטוא הומשכו. כבר י"ל כנ"ל שהקב"ה עשה א"ע כאלו לא ידע מעשיהם הטובים מאז ומקדם כדי שלא לקפח שכרם. אבל אותן בנ"א שהוקדשו מרחם וה' אמר עליהם שבטרם נולדו הוקדשו שלפ"ז אין להם מקום לקבלת שכר אחרי שהם מוכרחים לעשות רק טוב בשביל ידיעת הש"י. עליהם שפיר י"ל כדברי הרמב"ן הנ"ל אחרי שכל תהלוכם הוא בקודש אין בנשמתם אף שמץ דופי נפתל ועקש כ"א מזהירים כזוהר הרקיע בטהרתה וביופי' ע"כ אף בלי ייעוד הש"י בכ"ז נשמתם הטהורה מעצמה תשוב אל הצור ממנו חוצבה לשוב וליהנות מלחם אבי' שבשמים וליהנות מזיו השכינה. ואפשר לפרש בזה דברי המדרש הובא לעיל פ' פנחס בפסוק הנני נותן לו את בריתי שלום אמר הקב"ה בדין הוא שיטול שכרו שאחרי שה' הבטיח לפנחס מקודם שיהי' לו שלום ממלחמת היצר כמ"ש עליו בריתי היתה אתו החיים והשלום א"כ הוא מאותן בחירי ה' רצתה נפשו כביכול אשר עליהם נאמר כדבר האמור למעלה א"כ עי"ז יקופח שכרו בהיות שהקב"ה ידע מקדם את אשר יעשה רק טוב וישר. ע"כ אמר הן אמת שמצד זה לא יבוא על שכרו אבל מצ"א לא יגרע מצדיק עינו אחרי שנשמתו טהורה וזכה בדין הוא שיטול שכרו כי החלק ישוב אל הכל. ואפשר להמליץ כדברינו אלה בברכת המילה. אשר קדש ידיד מבטן וחק בשארו שם וכו' ע"כ

בשכר זאת אלהי חלקנו צורנו. כי אתרי שקידש ידיד מבטן בירחי קדם בהלו נרו עלי ראשו כבר צפה הקב"ה לקדשתו וכבר הגיד מראשית אחריתנו שנהי' טובים וישרים לקיים פקודיו. א"כ עיקר שכרנו שהוא השארת הנפש אחרי המות הוא כחוק בלי טעם וסיבה כי השכל מחייב שלא יוכל לבקש שכר מי שהוא מוכרח להיות טוב ע"י ידיעת הקב"ה. ע"כ אחרי שקידש ידיד מבטן. שארו שישאר חי וקיים לנצח בעולם הנשמות הוא רק חק בלי נודע טעמו. אבל באמת הטעם הוא כנ"ל אחרי שאנו טהורים ונפשנו לא נתלכלכה ונגואלה ע"כ מעצמה תשוב למקורה וז"ש ע"כ בשכר זאת אם בכ"ז אף שקידש אותנו מבטן נבוא על שכרנו הוא מטעם שאל חי חלקנו צורנו חלקי ה' אמרה נפשי ורוחי ממנו חוצבתי והחלק ישוב אל הכל כנ"ל. והנה מרע"ה מבחר היצורים היה קדוש מרחם והקב"ה ידע מקודם שטוב אחריתו מראשיתו א"כ סד"א שלא יקבל שכרו על חייו המאושרים. לז"א ולא קם נביא עוד בישראל אשר ידעו ה' שהש"י ידע עוד טרם יצירתו שהוא יהי' לאיש מופת לרבים אבל בכ"ז רב טוב הצפון לו לעוה"ב. והטעם פנים אל פנים כי נשמתו הקרוי' פנים היא מתדבקת מעצמה ונכנסת לפני ולפנים למקום המקודש כחלק המתדבק אל הכל יכול ית"ש:

להמשיך סוף התורה לתחלתה. מלבד מ"ש כבר לעיל כמה פעמים באופנים שונים י"ל עור ע"פ הפסוק בפ' נח ויאמר ה' וגו' בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתו צדיק לפני בדור הזה. והוא עפמ"ש לעיל פ' וישב לפרש מאז"ל למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם. ופי' ג"כ במק"א מדרשם ז"ל הים ראה וינס מה ראה ארונו של יוסף ראה עיי' פ' בראשית. ותוכן הדברים עפמ"ש בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. כי הקב"ה עושה עם האדם מדה כנגד מדה אם הוא מבטל טבעו ויצרו למען כבוד שמו ית' אז גם הוא ית' מבטל טבע הבריאה בעבור האדם.

ע"כ אחי יוסף שטבעם הי' לאהוב את אחיהם עצמם ובשרם ובכ"ז אחרי שחשבוהו לחוטא ורשע ח"ו דמצוה לשנאותו בטלו את טבע שלהם לעשות רצון קונם כפי דעתם וכמו כן יוסף ביטל את טבעו ולא הלך אחר עינו להיות עמה ע"כ הקב"ה בזכותם ג"כ שינה את הטבע וקרע את הים. וכמו כן י"ל גבי נח אחר שכל אדם מדיני בטבע ודרכו להתרועע את חברים ומיודעים ובכ"ז אחרי רואו שהם השחיתו את דרכם התעיבו עלילה פירש את עצמו מהם וכבש את טבעו כמ"ש את האלקים ולא את האנשים התהלך נח. כמו שפירשתי במקום שאין אנשים השתדל להיות איש עיי"ש פ' נח. ע"כ עשה הקב"ה עמו חטיבה מול חטיבה ושנה בעדו הטבע כי ע"פ דרך הטבע לא הי' יכול להנצל בתיבה אם לא שנעשו לו כמה נסים כדאיתא במדרשים. וז"ש בא אל התיבה ואצילך אף שלא

כדרך הטבע כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה הנתעב והנאלח אשר מדרך הטבע הי' שגם אתה תתחבר עמהם ואתה כבשת את רצונך מפני רצוני ע"כ אשלם לך כמפעלך וגמול ידך אשוב לך ואמנם לכאורה יקשה על האדם לשנות את טבעו בעבור רצון הבורא ית"ש כי ירא הוא אולי לא יכול לדון עם שהתקיף ממנו אחרי שהוטבע מהבורא בעת יצירתו להיות לו טבע זו ואיך באפשרי לאדם לשנות את חוקי בריאתו. אבל אחרי שאז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא הי' יכול לו לנצח את יצרו ע"כ כיון שהש"י בעזרתו בכל גווני אין מעצור לו להושיעו לעשות גם נגד חוקי טבעו. דאם האדם בעצמו בלי סיוע הבורא ית' הי' צריך לכבוש את היצר אז הי' מקום לחלק בין לעשות נגד טבעו הוא קשה. אבל אחרי שהדבר תלוי בעזרת הש"י אין חילוק. וע"כ נקראו ישראל ראשית בשביל שאנו רק המתחילים במלחמה לעמוד נגד יצרנו אבל לענין הגמר האל גומר עלינו לטובה להכניע קמינו תחתנו. וז"ש לכל האותות והמופתים אשר עשה משה לשדד הטבע ובע"כ הטעם בשביל שאנו ג"כ משדדים את את טבענו וקשה האיך אפשר לאדם חלוש להתקומם נגד טבעו ע"כ אמר בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית והם רק המתחילים והש"י הוא הגומר לטובה וא"כ יכולים אנו להתקומם ג"כ נגד טבעינו לעשות רצונו ית"ש: